

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ
ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ
ТОРАЙҒЫРОВ УНИВЕРСИТЕТІ

МИНИСТЕРСТВО НАУКИ И ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ
РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН
ТОРАЙҒЫРОВ УНИВЕРСИТЕТ

АКАДЕМИК ҚАНЫШ СӘТБАЕВТЫҢ
125 ЖЫЛДЫҒЫНА АРНАЛҒАН
«XXIV СӘТБАЕВ ОҚУЛАРЫ»
АТТЫ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ
КОНФЕРЕНЦИЯСЫНЫҢ
МАТЕРИАЛДАРЫ

МАТЕРИАЛЫ
МЕЖДУНАРОДНОЙ НАУЧНОЙ КОНФЕРЕНЦИИ
«XXIV САТПАЕВСКИЕ ЧТЕНИЯ»,
ПОСВЯЩЕННОЙ 125-ЛЕТИЮ
АКАДЕМИКА КАНЫША САТПАЕВА

XVI том

ПАВЛОДАР
2024

ӘОЖ 001
КБЖ 72
А33

Редакция алқасының бас редакторы:

Садықов Е. Т., э.ғ.д., профессор, «Торайғыров университеті» КеАҚ Басқарма
Төрағасы – Ректор

Жауапты редактор:

Ержанов Н. Т., б.ғ.д., профессор, «Торайғыров университеті» КеАҚ ғылыми
жұмыс және халықаралық ынтымақтастық жөніндегі Басқарма мүшесі-проректоры

Редакция алқасының мүшелері:

Абліш Р. М., Исенова Б. К., Каверина М. М., Қрыкбаева М. С.,
Уксукбаева Н.Т., Утемисова З. Т.,

Жауапты хатшы:

Әмірбек Д. Ә., Қазбеков Е., Зейтова Ш. С., Алимова Ж. С., Машрапова
Г. Н., Қайниденов Н. Н., Шалабаев Б. А., Шарапатов Т. С., Қабдулина К. Т.,
Ахметов Д. А., Бекниязова Д. С., Жания К., Зарипов Р. Ю., Акимбекова Н. Ж.,
Калиева А. Б., Байтемирова А. К., Урузалинова М. Б., Токтарбекова А. Б., Дәуіт Ж.,
Садвақасова М. Ж., Толокольникова Н. И., Жуманбаева Р. О., Кривец О. А.,
Бельгибаева Қ. Қ., Рахимбаева М. Н., Исақова З. С., Азылбекова Г. О., Шабамбаева А. Г.,
Азербайев А. Д., Нургожина Б. В., Юношева Н. Ф., Тулкина Р. Ж.

А33 Академик Қаныш Сәтбаевтың 125 жылдығына арналған «XXIV Сәтбаев
оқулары» атты Халықаралық ғылыми конференцияның материалдары. –
Павлодар : Торайғыров университеті, 2024.

ISBN 978-601-345-523-5 (жалпы)
Т. 16 «Жас ғалымдар». – 2024. – 492 б.
ISBN 978-601-345-507-5

Академик Қаныш Сәтбаевтың 125 жылдығына арналған «XXIV Сәтбаев
оқулары» атты Халықаралық ғылыми конференцияның материалдары (19 сәуір 2024
жыл) жинағында келесі ғылыми бағыттар бойынша ұсынылған мақалалар енгізілген:
Энергетика, Физика-математикалық және компьютерлік ғылымдары, Ауыл
шаруашылығы және АӨК, Мемлекеттік басқару, бизнес және құқық, Сәулет және
дизайн, Заманауи инженерлік инновациялар мен технологиялар, Жаратылыстану
ғылымдары, Гуманитарлық және әлеуметтік ғылымдары.

Жинақ көпшілік оқырманға арналады.
Мақала мазмұнына автор жауапты.

ӘОЖ 001
КБЖ 72

ISBN 978-601-345-507-5 (Т. 16)
ISBN 978-601-345-523-5 (жалпы)

© Торайғыров университеті, 2024

Гуманитарлық және әлеуметтік ғылымдары
Гуманитарные и социальные науки

Секция 33
Көптілділік білім берудің өзгеріс үрдісі ретінде
Полиязычие как тренд образования

**ОРЫС ТІЛДІ МЕКТЕПТЕРДЕ БІЛІМ АЛАТЫН БАЛАЛАРҒА
ҚАЗАҚ МУЗЫКАСЫН ДӘРІПТЕУДІҢ МАҢЫЗЫ ЗОР**

АУБАКИРОВА Р. Ж.
РФ п.ғ.д., Торайғыров университеті, г. Павлодар
НУРКЕНОВА А. М.
студент, Торайғыров университеті, г. Павлодар

Музыка арқылы қазақ халқының тарихын, әдебиеті мен
мәдениетін жақсы танып, ұлттың салт-дәстүрін біледі. Музыка
кез келген ел арасын байланыстырып тұратын алтын көпір іспетті.
Оған дәлел әлемді өзінің әсем де әуезді дауысымен таң қалдырып,
қазақ елінің абыройын асқақтатқан Димаш Құдайберді. Бүгінде
оның өнеріне тәнті болған әлем халқы қазақтың өнеріне бай иіп,
қазақ тілін үйренуде. Бұл музыканың, өнердің күдіреті болса керек.

Қазақстан музыкасы – Қазақстанның музыка өнері мен музыка
индустриясы.

Қазақстан халықтарының бірегей, терең шынайы дәстүрлерінің
қалыптасу және дамуы арқылы ұзақ тарихи процестердің
нәтижесінде жеткен музыкалық мәдениетінің бай музыкалық
мұрасы. Бұл тұжырымдама қазақ халқының музыка өнерін, XVI–
XXI ғасырлардағы қазақ және қазақ жерін мекендеген басқа ұлттар
композиторларының шығармалары, романстары, шығармашылық
еңбектерін біріктіреді.

Бүгінгі таңда мемлекеттік білік беру саясатының түбірлі міндеті
қазір білік беру сапасына жасақ апару үшін бар жағдайды дүние әлі
білімнің баршылық балалар үшін қолжетімді болуын қамтамасыз
қылу боп табылады. Білім беру саласындағы жаңа өзгерістер
оқушыларды оқыту мен тәрбиелеуде заманауи технологияларды
қолданудың өзектілігін айқындайды. Мұғалім оқушының
танымдық іс-рекетін ұйымдастыру үшін тиімді әдіс-тәсілдер мен
технологияларды таңдай білуі тиіс.

Орыс мектептерде туган тілін оқытуда қолданылатын әзіл
технологиясы бұрынғыдай қолданылып келе жатқанымен,

оқушылардың танымдық белсенділігін арттырып, логикалық ойлауы бен шығармашылық қабілетін дамытудағы едің ұтырлы әдіс болғандықтан те өзектілігін жоғалтпай, қайтара ескілікті қалжың элементтерімен толысып отырады.

Ойын оқушыға пән бойынша бейтаныс білім негіздеріне жол ашады, әдеттегі сабаққа жаңаша көзқараспен қарауға мүмкіндік береді, пәнге қызығушылығын арттырады. Демек, оқыту үдерісінің тиімділігі арта түседі. Қазақ тілі сабақтарында ойын технологиясын қолданудың мақсаты – нақты практикалық дағды қалыптастыру, оны әдістеме деңгейінде бекіту, білімді тәжірибеге айналдыру.

Алаш тілі сабағында қалжың технологиясын жарату материалды меңгеруге қатысты бірсыпыра қиыншылықтарды жеңуге, тақырыпты меңгерту бен бекітуді эмоционалды түрде сезінуге септігін тигізеді. Сондай-ақ қалжың оқушының лұғат қорын молайтады, ой-өрісін дамытады. Қалжық мәліш оқыту бен дамыту міндеттерін көне шешіп қоймайды, қысқасы бірге бастамашылдық, тұрақтылық, мақсаткерлік, метр келген жағдайда бітім таба азайту сипатты шығармашылық қасиеттерге те тәрбиелейді. Дидактикалық ойындардың қазақ тілі сабақтарын өткізуде ерекше орын алатынын айта кету керек. Алайда заман ағымы бүгінгі оқушыға жеке тұлға ретінде талапты күшейте түсті. Демек, заман талабына сай дидактикалық ойынды жаңа деңгейге көтеріп, оны шығармашылық ойынға айналдыру қажет.

Сондықтан қазақ тілін дидактикалық ойындар арқылы меңгерту барысында шәкірттердің санасына ұлттық рухты сіңіру, өз халқының өткеніне мақтанышпен қарау сезімдерін ояту керек. Бұл оқушылардың жеке тұлғалық қасиеттерінің жетілуіне негіз бола алады [1].

Өз сабақтарында оқушының қызығушылығын арттырып, оның дамуына жайт туғызып, үндеу қабілетін дамытуды түбегейлі мақсатым деп білемін. Бұл мақсатқа жетудің әлдебіреу әдісі сабақта әзіл технологиясын ұстау. Қылжың оқушылардың жасына үйлесімді болу қажет, күлкілі және интеллект әрі рухани дамуына септігін тигізуі тиіс. Ойын сабақтың басында – өткен тақырыпты еске түсіреді.

Сабақтың ортасында – көңіл-күйді сергітеді, белсенділікті, ынтаны арттырады.

Сабақтың соңында – тақырыпты бекітуге, сабақта алған білімді жинақтауға септігін тигізеді.

Қазақ тілі сабақтарында рөлдік, дидактикалық және сюжеттік ойындарды пайдалануға болады. Солардың ішінде сабақта жиі қолданылатын ойын түрлеріне тоқталмақпын.

«Ойлан тап» оқыта үйрету ойыны. Мұғалім кім? деген сұрақ қойғанда, оқушылар ата, әже, мұғалім деп жауап беруге тиіс. Мұғалім қайда? деп сұрақ қойғанда, үйде, үстелде, партада, далада, мектепте деп жауап берулері керек (мақсаты: оқушылар қойылған сұрақты түсініп, оған дұрыс жауап таңдай білулері керек. Яғни кім? деген сұраққа парта деп жауап берілмейді).

«Қайталай ғой» ойыны. Ойын шарты: бір оқушы қандай да бір модульге байланысты бір сөзді атайды, ал екінші оқушы оны қайталап, тағы бір сөз атауын қосады. Үшінші оқушы екеуін қайталап, үшінші сөзді қосады. Осылайша ойын белгілі бір тақырып бойынша 6-7 сөзге дейін жалғасады.

«Тақырыптық сөздер» ойыны. Лексикалық тақырыптарды пысықтау кезінде қолдануға қолайлы ойын түрі. Оқушылар шеңбер жасап, дөңгелене тұрады. Мұғалім басты тақырыпты айтады. Мысалы, мұғалім «Қыс» деген тақырыпты айтады. оқушылар осы тақырып бойынша сөздерді бір-бірден айтады. Осылайша шеңбер аяқталғанға дейін сөздер айтыла береді.

«Жалғасын тап» ойыны. Бұл ойын арқылы оқушылардың буындардан сөз құрай алу дағдылары қалыптасады. Мысалы ба-ла, мек-теп деген сөздердің буындары қиынды ретінде шашыратып тасталады, оқушылар өздері буындардан сөз құрайды.

«Достасқан буындар» ойыны. Бір оқушы «қа» деген буынды айтады, екінші оқушы оған «ла» буынын жалғап сөз құрайды.

«Жұбынды тап» ойыны. Сөз тіркесетерін меңгертуге арналған ойын. Бұл ойында оқушылар саны жұп болуы керек. Мұғалім әр оқушыға бір-бірден сөз үлестіреді. Барлық оқушылар өздеріне берілген сөздерді дауыстап оқиды. Осыдан кейін оқушылар сөз тіркесін жасау үшін өз жұбын іздейді. Мысалы **қыс, келді, қыс, айлары** деген сөздер таратылады. **қыс** деген сөзді оқыған **бала келді** деген сөзді оқыған баланың қасына барып, екеуі бірігіп, **қыс келді** деген тіркесті айтады.

«Кім көп және тез?» ойыны. Мұғалім қазақ тіліне тән белгілі бір дыбысты атайды, оқушылар сол дыбыс кездесетін сөздерді атауы керек. Ең көп сөз атаған бала жеңімпаз атанады.

«Сөзден сөз тіркесіне» ойыны. Бұл ойын арқылы оқушылардың сөзден сөз тіркесін құрай алу дағдылары қалыптастырылады.

Мысалы, мұғалім доп деген сөзді айтады, оқушылар қызыл доп, екі доп, ала доп, көп доп сияқты сөз тіркестерін құрайды.

«Кім жылдам» ойыны. Тақтадағы немесе интерактивті тақтадағы суреттер бойынша сөздер, сөз тіркестерін, сөйлемдер құратамын. Қай оқушы жылдам құрайды, сол жеңімпаз атанады, бұл ойынды жеке, жұптық және топтық жұмыс ретінде де жүргізуге болады.

«Кім тапқыр?» ойыны. Тақтада екі бағанға жуан және жіңішке сөздердің алғашқы буындары беріледі, оқушылар сол буындардан басталатын сөздерді жазуы керек. Қай бағанда сөз көп жазылса, сол жеңімпаз атанады.

Жуан:	Жіңішке:
Ба	Бе
Бала	Бесік
Бақыт	Береке

«Мақалдың жалғасын тап» ойыны. Өткен тақырыптар бойынша мақалдарды қаншалықты меңгергендерін тексеру үшін мақалдың бірінші бөлігі беріледі, екінші бөлігін оқушылар табады.

«Сөзжұмбақтар, ребустар, чайнвордтар». Ойынның бұл түрі сабақта жиі қолданылады. Оқушылардың белсенділігін арттырып, сабақтың тақырыбын анықтауда, сабақты бекітуде, нақты тақырыпты меңгертуде сөзжұмбақтың, ребустың алатын орны ерекше. Сөзжұмбақ сабақтың әуелінде әзір сабақтың тақырыбын деректеу үшін я зайырлы жаңғырту мақсатында пайдаланылса, сабақтың аяғында сабақты қорытындылау үшін ұтымды. Оқушыларды сергітіп қысқарту, назарын бейтаныс нәрсеге аударту, тілдік құбылыстарға сырт көзқараспен басидіру мақсатында сөзжұмбақтар пен ребустарды жарату таптырмас жарық. Сондайақ сөзжұмбақтар сабақтың қайсы та әлдебіреу кезеңінде білімдер қадағалау формасы санатында қолданылады. Кезмал кезде оқушыларға әзір сөзжұмбақты ұсынбай, көрнекті әлдебіреу өтілген тақырып бойынша оқушылардың өздеріне құрастыру мүмкіндігі беріледі. Сөзжұмбақтар сабақтың аршын келген кезеңінде қолданылып, едің жөндекі дейтін оқушылардың өзін сабаққа жұмылдыруға септігін тигізеді.

1–6 сынып оқушылары үшін жоғарыдағы аталған ойындарды күрделендіре отырып, өткізуге болады. Сондай-ақ интерактивті тақтаны пайдалана отырып, кез келген ойын түрін ойнатуға болады [2].

Ойын– оқу үрдісіндегі оқытудың әрі формасы, әрі әдісі ретінде дербес дидактикалық категория. Сонымен бірге ойынды мұғалім

мен оқушылардың бірлескен оқу әрекетінің өзара байланысты технологиясы ретінде қолдануға болады. Сонымен қатар, қазақ тілі сабағында ойын формаларын еңгізу барысында интерактивті тақтаны қолданудың маңызы өте зор [2].

В. А. Сухомлинский «ойынсыз, музыкасыз, ертегісіз, шығармасыз ойсыз толық мәндегі ақыл-ой тәрбиесі болмайды» деп санайды. Шеберлікпен қолданылған ойынның түрлері мұғалімнің түсіндіріп отырған тақырыбын оқушылардың зор ынтамен тыңдап, терең меңгеруіне көмектеседі. Қызықты ойын түрлерінен кейін олар тез сергіп, тапсырманы ықыласпен орындайтын болады [3].

Н. К. Крупская: «Бала жас болғандықтан ғана ойнамайды, балалықтың өзі оған ойнау үшін, яғни жаттығу арқылы өмірде қажетті дағдыларды игеру үшін берілген» деген болатын. Ойынмен ұйымдастырылған сабақ балаларға көңілді жеңіл келеді. Әр сабақтың мақсатына, мазмұнына, оқушылардың жас ерекшеліктеріне қарай ойын түрлерін таңдап алу – мұғалімнен шеберлікті талап етеді. «Ой - ойыннан басталады» десек, баланың ойын дамытып, сабаққа қызығушылығын, белсенділігін арттыру үшін әр мұғалім ойын элементтерін сабақта шеберлікпен пайдалана білуі керек.

Ойын – балалардың негізгі іс-әрекеттерінің бір түрі. Сондықтан да қазақ тілі сабақтарын ойын технологиясын пайдалана отырып өткізудің тиімділігі зор.

ӘДЕБИЕТТЕР

- 1 Назарбаев Н. Ә. «Қазақстан – 2030» Жолдау
- 2 Ахметова М. М. Ән өнері уақыт – Алматы: Жазушы, 1990-306 б.
- 3 Балтабаева Ж. Қ. Қазақ тілі (дидактикалық материалдар) Алматы кітап, 2010ж.

ПОЛИАЗЫЧИЕ ЧЕРЕЗ ИНТЕГРАЦИЮ УРОКОВ БИОЛОГИИ И АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

БАХТИЯРОВА М. Г.

магистр биологии, учитель биологии, Школа-лицей города Аксу, г. Аксу

*«How many languages you know –
that many times you are a person».
«Изучение иностранного языка
есть расширение сферы всего того,
что мы вообще можем изучить.»*

Ханс Георг Гадамер

Современные исследования показывают, что распространение многоязычия в мире – закономерный процесс, обусловленный коренными изменениями в экономике, политике, культуре и образовании. Согласно концепции ЮНЕСКО, понятие «многоязычное образование» предполагает использование в образовании, по меньшей мере, трех языков: родного, национального и международного языка. Применение этих языков является «важным фактором качества образования» [1, с. 343].

Усвоение языков – сложный процесс, обеспечивающий овладение духовно-нравственным и эстетическим опытом, зафиксированным в понятиях, законах, правилах, определениях, терминах, описаниях. Человек овладевает этим опытом на протяжении всей жизни – в игре, труде, общении. «Век живи – век учись», – гласит народная мудрость. Но в школе это усвоение носит специально организованный управляемый характер, подчинено целям и задачам, выдвигаемым обществом в соответствии с уровнем его развития.

Поэтому именно школа должна растить, обучать и воспитывать подрастающее поколение с максимальным учетом тех общественных условий, в которых молодежи предстоит жить и работать [2, 3].

В этой связи видится необходимым и отвечающим требованиям времени, разумным и абсолютно логичным переход к преподаванию предметов (как отдельных, так и целых циклов) на английском языке – языке международного общения.

Рационален такой подход, прежде всего, видимо, для предметов естественного цикла (математики, физики, биологии, химии), поскольку в них используется знаковая система (математика,

физика, химия) и огромное количество не имеющих специального перевода терминов на латинском языке (биология).

С внедрением полиязычного образования на уроках биологии возникла необходимость разработки конспекта урока, отвечающим современным требованиям. Урок должен быть не просто информативным и способствовать развитию у учащихся умений работать самостоятельно, креативно и эффективно, но и соответствовать международным стандартам и быть ориентированными на полиязычное образование.

Для этого я придерживаюсь следующих шагов:

1. Современные педагогические технологии на уроке. CLIL-предметно-языковое интегрированное обучение (изучение школьного предмета посредством иностранного языка).

2. На уроках я использую следующие образовательные сервисы и платформы.

- Сервис Quizlet – для заучивания новых терминов, в различных вариантах заданий: гравитация, подбор, тестовые задания (верно, не верно).

- Сервис Wizer.me – для создания интерактивных рабочих листов для вовлечения учащихся в работу, также для назначения в качестве домашнего задания.

- Образовательная онлайн платформа NearPod – создание интерактивных презентаций: аудио задания, записанные мною, ссылки на веб-страницы, 3D – модель изучаемого объекта, рисунки с панорамным эффектом, игры на скорость, задания на соответствие, вопросы с открытым ответом.

3. Для успешного достижения цели с нового учебного года на уроках биологии включаю, например, на этапе усвоения новых знаний учащимся глоссарий терминов (английский, русский), которые они должны знать.

4. При работе с глоссарием терминов во избежание неправильности произношения слов на английском языке использую онлайн – словарь <http://wooordhunt.ru/word/match>.

5. Хвалить учеников, как и вести урок, необходимо на английском языке, используя разнообразные лексические средства (Fabulous! Brilliant! Fantastic!).

6. Работа в творческой группе учителей биологии, казахского и английского языка Павлодарской области, который был разработан методическое пособие «Использование элементов трехязычия на стадии вызова для активации мыслительной деятельности и

повышения мотивации учащихся к изучению не родных языков на уроках биологии» с использованием технологии CLIL. Составление планов урока на русском, казахском (элементы) и английском языках (рис. 1).

Unit:				
Teacher name:				
Date:				
Grade: 10	Number present:	Number absent:		
Theme of the lesson:	In vitro fertilization method and its significance. Ethical aspects of in vitro fertilization.			
Lesson objectives	<ul style="list-style-type: none"> ensure during the lesson the development of basic terms and concepts related to the topic of the lesson 			
	№	Russian language	English language	Kazakh language
	1	Оплодотворение	Fertilization	Ұрпақтану
	2	Экстракорпоральное оплодотворение	In Vitro Fertilization	In vitro ұрпақтану
	3	Перенос зигрионов	Embryo transfer	Эмбриондарды тасымалдау
	4	Яйшклетка	Egg	Жарықта
	5	Сперматозоид	Sperm	Сперматозоидтар
	6	Фолликул	Follicle	Фолликул
	7	Эмбрион	Embryo	Эмбрион
	8	Многоплодная беременность	Multiple pregnancy	Бирнеше жұрттық
	9	Интрацитоплазматическая инъекция	Intracytoplasmic injection	Интерцитоплазмалық инъекция
	10	Криобанка зрания яйцеклеток	Oocyte cryopreservation	Ооциттердің криоконсервациясы
	11	«Дети из пробирки»	"Test-tube babies"	«Пробиркадан сабылдар»
	<ul style="list-style-type: none"> to consolidate general educational skills and skills of critical perception of information; create conditions for the assimilation of scientific facts by students studying the method of in vitro fertilization and embryo transfer; develop communication skills, the ability to work with various sources of information, independence, critical thinking through problem situations, creative tasks; to develop the ability to compare and find the pros and cons of the IVF method and draw conclusions; to develop the cognitive interest and emotions of students; 			

Рисунок 1 – План урока

	<ul style="list-style-type: none"> to promote the formation of ideological ideas during the lesson, to develop communication skills: tolerance, the ability to listen to the opinions of others, to be aware of the variety of approaches to solving the problem.
Materials	task cards, terminology cards, computer, textbooks, markers, posters, stickers

Lesson plan

Planned timings	Teacher's actions	Pupils' actions	Assessment	Resources																								
7 minutes	<p>ORGANISATION MOMENT:</p> <p>Teacher greets students.</p> <p>Emotional attitude of the lesson and physical moment. «Colour»</p> <p>The teacher names colors in Kazakh, Russian and English. Students find this color in the classroom, quickly approach and touch this color.</p> <p><i>White, черный, қоңыр, yellow, red, синий, сарғыш, зеленый, көк</i></p> <p>Conducting a biological dictation on the studied topic "Cloning". Filling gaps in the table.</p> <p>- Do you have any questions? Drawing on the board. Students analyze the drawing, the information it carries.</p>	<p>Students respond to greetings and exercise</p> <p>Students fill in the blanks in the table</p> <p>Students formulate the topic and objectives of the lesson</p>	-	Attachment 1 Attachment 2																								
26 minutes	<p>MAIN PART:</p> <p>New terms are given to each student. Pronouncing terminology with a teacher.</p> <table border="1"> <thead> <tr> <th>№</th> <th>Russian language</th> <th>English language</th> <th>Kazakh language</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>1</td> <td>Оплодотворение</td> <td>Fertilization</td> <td>Ұрпақтану</td> </tr> <tr> <td>2</td> <td>Экстракорпоральное оплодотворение</td> <td>In Vitro Fertilization</td> <td>In vitro ұрпақтану</td> </tr> <tr> <td>3</td> <td>Перенос зигрионов</td> <td>Embryo transfer</td> <td>Эмбриондарды тасымалдау</td> </tr> <tr> <td>4</td> <td>Яйшклетка</td> <td>Egg</td> <td>Жарықта</td> </tr> <tr> <td>5</td> <td>Сперматозоид</td> <td>Sperm</td> <td>Сперматозоидтар</td> </tr> </tbody> </table>	№	Russian language	English language	Kazakh language	1	Оплодотворение	Fertilization	Ұрпақтану	2	Экстракорпоральное оплодотворение	In Vitro Fertilization	In vitro ұрпақтану	3	Перенос зигрионов	Embryo transfer	Эмбриондарды тасымалдау	4	Яйшклетка	Egg	Жарықта	5	Сперматозоид	Sperm	Сперматозоидтар	<p>Students speak new terms out loud</p>		Attachment 3
№	Russian language	English language	Kazakh language																									
1	Оплодотворение	Fertilization	Ұрпақтану																									
2	Экстракорпоральное оплодотворение	In Vitro Fertilization	In vitro ұрпақтану																									
3	Перенос зигрионов	Embryo transfer	Эмбриондарды тасымалдау																									
4	Яйшклетка	Egg	Жарықта																									
5	Сперматозоид	Sperm	Сперматозоидтар																									

Рисунок 2 – План урока

6	Фолликул	Follicle	Фолликул
7	Эмбрион	Embryo	Эмбрион
8	Многоплодная беременность	Multiple pregnancy	Биринчи эвдурдук
9	Микроинъекция, эспреска, инъекция	Микроинъекция, эспреска, инъекция	Микроинъекция, эспреска, инъекция
10	Криоконсервация, криоклетка	Oocyte cryopreservation	Ооциттерди криоконсервация
11	«Дети из пробирки»	"Test-tube babies"	«Пробиркадагы сабилар»

Consideration of theoretical considerations "Method of in vitro fertilization" (textbook work).

Differentiated division into groups. Students find different colored stickers on their chairs.

The teacher introduces groups of students to the assignments.

Group 1 (weak group) - History of the study and application of in vitro fertilization.

Group 2 (middle group) - Preparation of the body of a man and a woman for in vitro fertilization and embryo transfer.

Group 3 (strong group) - 1-4 stages of in vitro fertilization and embryo transfer (IVF scheme)

Working with the poster.
Then the speakers of the groups present the works. Other groups, after the performance of one of the groups, can ask questions of interest to them.

Attachment 4

Students work in groups

Textbooks, markers, posters

Formative assessment

Рисунок 3 – План урока

		Self-assessment	Feedback
Assessment of student work. Well what did we do in our lesson? - Evaluation of the lesson Our time is over. I thank you for being active. All of you have been good students today. I hope you have enjoyed the lesson. Goodbye.			
<p>Homework.</p> Learn new terms. Repeat "IVF method"			

Рисунок 4 – План урока

7. Участие в конкурсах по полиязычию. Например, в Республиканском конкурсе среди учеников 8-10 классов по физике, химии, биологии обучающихся на английском языке в 2021-2022 учебном году: «Я – интеллектуальное будущее нашей страны». Республиканском конкурсе для учителей физике, химии. Биологии преподающих на английском языке «Для будущего Родины с открытым сердцем», который проводился в 2021-2022 учебном году. С написанием эссе на русском и английском языках, созданием видеороликов, прохождением собеседования на английском языке (учащиеся), рассмотрением проблемных вопросов в области образования.

Я считаю, что для успешного достижения результата по внедрению обучения биологии на английском языке необходимо обеспечить взаимодействие учителей биологии, английского языка. Если учащийся не владеет навыками чтения и письма по английскому языку, то ему будет трудно ориентироваться в полиязычной среде предмета. Если у учащегося не имеются базовые знания по биологии, но он владеет языками, то он также не достигнет успешного результата в изучении предмета на английском языке.

ЛИТЕРАТУРА

- 1 Жетписбаева Б. А. Полиязычное образование: теория и методология.- Алматы: «Білім»,2008.-343с.
- 2 Буланкина Н. Е. Полиязыковое информационно-образовательное пространство. Методология. Проблемы. Технология. – Новосибирск: СО РАН, 1999.
- 3 Послание Президента Республики Казахстан Стратегия «Казахстан - 2050».

ПОЛИАЗЫЧИЕ – НОВЫЙ ТРЕНД В ОБРАЗОВАНИИ И КУЛЬТУРЕ

БОРОВЕНСКАЯ Н. А.

учитель английского языка, Школа – Ясли – Сад № 33, г. Караганда

В современном мире глобализация и межкультурное взаимодействие обуславливают рост интереса к полиязычию как явлению, способствующему лучшему пониманию и взаимодействию между людьми различных культур. Полиязычие становится все более актуальной темой в современном образовании в контексте глобализации и многоязычия общества. Данная статья рассматривает полиязычие как тренд в сфере образования, представляя примеры из различных стран и возрастных групп. Кроме того, проводится сравнительный анализ между странами, где полиязычие развито, и теми, где этому вниманию уделяется меньше. Также обсуждаются самые популярные языки мира и языки, которые в настоящее время находятся в тренде и анализируются различия в подходах к полиязычию в зависимости от возраста обучаемых. Полиязычие, как концепция, олицетворяет не только знание и использование нескольких языков, но и культурное обогащение, когнитивные преимущества и лингвистическую гибкость. В современном мире, где границы между странами стираются, и глобальная связь становится все более важной, полиязычие приобретает особое значение в контексте образования [1].

Примеры полиязычия в различных странах и возрастных группах:

Япония: В Японии молодежь все чаще изучает английский язык с целью улучшения шансов на трудоустройство в международных компаниях. Кроме того, в японских школах внимание уделяется

также китайскому и корейскому языкам как языкам ключевых торговых партнеров.

Франция: Во Франции молодежь активно изучает английский язык, чтобы расширить свои карьерные возможности за рубежом. Однако, также наблюдается интерес к изучению испанского и китайского языков, учитывая их важность в мировой экономике.

Индия: В Индии многие дети изучают английский, хинди и еще один региональный язык, что позволяет им лучше интегрироваться как в своем регионе, так и на мировой арене.

США: В США растет интерес к изучению испанского и китайского языков в связи с увеличением числа испаноговорящего населения и экономической важности Китая.

Канада: В Канаде полиязычие часто поддерживается на государственном уровне в провинциях, таких как Квебек, где французский язык имеет официальный статус. В молодом возрасте дети изучают как английский, так и французский языки, что способствует их двуязычному развитию и более широким возможностям в будущем.

Швейцария: В Швейцарии полиязычие является нормой из-за многоязычной природы страны, где говорят на немецком, французском, итальянском и ретороманском языках. Дети изучают несколько языков с раннего возраста, что способствует их адаптивности и межкультурному пониманию.

Япония: В Японии полиязычие становится все более распространенным среди молодежи, особенно с увеличением интереса к английскому языку. Школьники часто дополнительно изучают английский, что позволяет им конкурировать на международном рынке труда.

Россия: В России уровень полиязычия зависит от региона. В крупных городах, таких как Москва и Санкт-Петербург, интерес к изучению иностранных языков выше, чем в отдаленных регионах. Дети из семей с высоким уровнем образования часто обучаются в мультиязычных средах, в то время как в сельских районах доступ к дополнительным языкам может быть ограничен.

Примеры полиязычия в различных странах:

В семейной среде – в Канаде, где принято использование английского и французского языков, семьи часто практикуют полиязычие, обеспечивая детей билингвальным обучением с самого детства. Аналогичная ситуация наблюдается в Бельгии,

где распространены фламандский, французский и нидерландский языки.

В школьной среде – в Швейцарии, где четыре официальных языка (немецкий, французский, итальянский и ретороманский), полиязычие является неотъемлемой частью образования. Дети изучают несколько языков одновременно и имеют возможность выбора основного языка обучения.

В университетской среде - в Сингапуре, где используются четыре официальных языка (английский, китайский, малайский и тамильский), вузы активно поощряют студентов к изучению и использованию нескольких языков для более глубокого понимания культур и общества.

Различия между странами, где полиязычие развито и неразвито:

Инфраструктура образования: В странах, где полиязычие активно развивается, существует хорошо развитая инфраструктура образования, включая программы обучения, ресурсы и квалифицированных преподавателей. В странах, где этому уделяется меньше внимания, возможности для изучения дополнительных языков могут быть ограничены [2].

Поддержка государства: В странах с активным развитием полиязычия часто существует поддержка со стороны государства в виде финансирования и программ стимулирования. В странах с неразвитым полиязычием такая поддержка может быть недостаточной или отсутствовать вовсе.

Культурные и исторические факторы: Различия в культурных и исторических особенностях также влияют на развитие полиязычия. В странах с многоязычной историей и культурой, таких как Швейцария, полиязычие воспринимается как естественное явление, в то время как в странах с более единственным культурным и языковым наследием может быть меньше мотивации для изучения дополнительных языков.

Страны, в которых полиязычие развито, обычно имеют более гибкую и широкую образовательную систему, которая поощряет изучение нескольких языков с раннего возраста. Это позволяет их гражданам лучше адаптироваться к глобальной среде и находить новые возможности как на мировом, так и на местном уровнях. В странах, где полиязычие не развито, образовательные программы могут быть ограничены одним или двумя языками, что создает преграды для межкультурного обмена и профессионального роста.

Популярные языки мира и языки, находящиеся в тренде:

Среди самых популярных языков мира можно выделить английский, испанский, китайский, арабский и французский. Однако, с развитием мировой экономики и культурных потоков, такие языки как арабский, китайский и испанский становятся все более востребованными. Кроме того, языки стран с быстроразвивающимися экономиками, таких как корейский, португальский и хинди, также привлекают внимание изучающих языки.

Полиязычие является важным трендом в современном образовании, который приносит множество преимуществ для обучаемых, включая культурное обогащение, межкультурное понимание и конкурентоспособность на мировом рынке труда. Понимание различий в подходах к полиязычию в различных странах и возрастных группах позволяет сформулировать рекомендации для развития этой важной образовательной тенденции в масштабах глобального сообщества.

Полиязычие становится неотъемлемой частью современного образования и профессиональной деятельности. Разнообразие языковых навыков открывает новые возможности для личного и профессионального развития, а также способствует более глубокому межкультурному пониманию. Примеры из различных стран и возрастных групп демонстрируют значимость полиязычия в современном мире и его влияние на образовательные системы и культурные тенденции [3].

ЛИТЕРАТУРА

- 1 Baker, C. (2011). Foundations of Bilingual Education and Bilingualism. Multilingual Matters.
- 2 García, O., & Wei, L. (2014). Translanguaging: Language, Bilingualism and Education. Palgrave Macmillan.
- 3 Grosjean, F. (2010). Bilingual: Life and Reality. Harvard University

КОММУНИКАТИВНО-КОГНИТИВНЫЙ ПОДХОД К ОБУЧЕНИЮ АНГЛИЙСКОМУ ЯЗЫКУ И АКТИВИЗАЦИИ КОММУНИКАТИВНЫХ ВОЗМОЖНОСТЕЙ

ЖАНБУЛАТ М. Ж.

магистрант, Торайгыров университет, г. Павлодар

КАПЕНОВА Ж. Ж.

к.п.н., асоц. профессор (доцент), Торайгыров университет, г. Павлодар

В современной лингводидактике и методике преподавания языковых дисциплин активно используются термины «коммуникативная компетенция», «коммуникативные навыки», «коммуникативные способности» и др.

Термин «коммуникативная компетенция» определяется как «способность решать средствами иностранного языка актуальные для учащихся задачи общения в бытовой, учебной, производственной и культурной жизни; умение учащегося пользоваться фактами языка и речи для реализации целей общения». [1, с 98]. Значение термина «коммуникативные способности» рассматривается через призму характеристики языковой личности и свойств, обеспечивающих «эффективность ее коммуникативной деятельности, прежде всего общения с другими личностями, и психологическую совместимость в деятельности» [1, с 103].

В нашей работе ключевым является термин «коммуникативные возможности», который используется как синоним сочетанию «коммуникативные способности». В его содержании мы выделяем признаки «состояние возможного», «то, что заложено», «то, что может служить источником для развития» [2].

Для активизации коммуникативных возможностей разрабатываются различные подходы к обучению английскому языку. Одним из эффективных признается коммуникативно-когнитивный подход, который определяется как «методическая основа системы обучения, постулирующая необходимость равного внимания к формированию у обучаемых адекватного представления о системе изучаемого языка и способности к речевым действиям, умениям в речевой сфере» [3, с 229].

Разделение коммуникативно-когнитивного подхода на когнитивную и коммуникативную области помогает выявить функции, присущие каждому компоненту. Методика построена на коммуникативной методологии, которая видит цель обучения иностранному языку в формировании способности общаться на этом

языке. Несомненно, коммуникативная направленность процесса обучения продолжает оставаться доминирующей тенденцией в современной практике преподавания иностранного языка. Используя «коммуникацию» как категорию и технологию, можно моделировать ключевые особенности речевого общения, имитировать естественное общение и успешно обучать речевой деятельности на иностранном языке.

С развитием когнитивной психологии и лингвистики ученые сосредоточили внимание на внутренних психических процессах изучения языка. Когнитивный компонент коммуникативно-когнитивного подхода оптимизирует поведение учащихся за счет учета когнитивных закономерностей и особенностей психической деятельности. Это соответствует естественному познаваемому процессу. Когнитивный компонент важен для обучения языку, поскольку он рассматривает механизмы, влияющие на развитие языка.

Е. В. Виноградова считает, что термин «когнитивный» в современной лингводидактике должен включать в себя следующие компоненты:

- новые знания «встраиваются» в когнитивную структуру обучающегося и становятся ее компонентами;
- развитие мышления происходит в процессе самостоятельного открытия обучающимися новых знаний в ходе решения познавательных, желательно проблемных, задач посредством родного и изучаемого языка и др. [4].

Общепризнано, что овладение языком основано на познавательной деятельности обучающихся в процессе языковой практики. Для развития речевых способностей необходима практика; без познавательной деятельности трудно построить адекватное понимание языковых явлений и языковой системы, а также индивидуальный языковой рост. Два аспекта процесса обучения неразрывно связаны между собой и представляют собой сущность коммуникативной компетенции как знаний, мыслей о языке и способности осуществлять речевые действия.

На наш взгляд, такой подход позволяет целенаправленно управлять процессом обучения, самоконтролю, поскольку требует более глубокого понимания развивающей функции обучения иностранному языку, учета психофизиологических особенностей познавательной и речевой деятельности, уделения большего внимания к личности и индивидуальным особенностям обучающегося. Организация деятельности, ведущей к развитию

социально-познавательной деятельности, требует от обучающихся участия не только в речевой, но и в познавательной деятельности, направленной на постижение социальных процессов и языковой картины мира.

Сбалансированное использование коммуникативного и когнитивного подходов позволяет формировать коммуникативную компетенцию как способность и желание общаться, что включает в себя развитие языкового и когнитивного сознания обучающихся, а также сознательное речевое самосовершенствование.

Коммуникативно-когнитивный подход не противопоставляет вышеуказанные подходы к обучению самоконтролю, а, скорее, вбирает их в себя и подчеркивает процессуальный аспект функционирования самоконтроля, его овладение субъектом контрольной деятельности – обучающимся – с целью совершенствования процесса и результата его речи на иностранном языке.

Коммуникативно-когнитивный подход связан с необходимостью решения психологических и психолингвистических проблем обучающихся. Методы преподавания имеют огромный образовательный потенциал, поскольку они способствуют независимости мысли и действий, а также желанию контролировать и оценивать собственное самообучение, что способствует духовному и социальному росту личности.

У языковой личности хорошо развито языковое видение мира, в котором когнитивная картина мира закрепляется и реализуется в материальной, символической форме [5]. Разные лингвокультурные группы имеют разнообразные когнитивные основы, которые определяются различиями в языковых мировоззрениях, а также разным разделением и классификацией действительности носителей языка.

Обучение иностранному языку должно охватывать не только лингвистическую, но и культурную, социальную и этнопсихологическую информацию, а также когнитивную структуру и представления.

Лингводидактическая модель, основанная на когнитивном подходе, а также ее визуализация стимулирует интерес к познанию, улучшает и способствует изучению языка с точки зрения эмоций и любознательности. Тот факт, что ученики могут легко обнаруживать и генерировать грамматические конструкции во время разговора, демонстрирует эффективность текущих когнитивных процессов.

Когнитивная модель используется в качестве примера для объяснения основных аспектов подхода и демонстрации эффектов,

которых могут ожидать преподаватели, если они будут использовать когнитивный подход в аудитории.

Следует отметить две составляющие процесса успешного обучения: одна – акцент на внутриязыковые отношения, другая – межъязыковое воздействие.

Лингвистический аспект когнитивной модели основан на генеративной теории Н. Хомского и когнитивно-функциональном подходе, в частности на теории использования Томаселло (Tomassello 2003), строительной грамматике Крофта (Croft 2001) и когнитивной грамматике Гольдберга (Goldberg 1995; Langacker 1987, 1991). Он отображает когнитивные аспекты элементов языка. Основная предпосылка заключается в том, что обучающиеся используют язык непосредственно на основе известных им когнитивных навыков.

Основное внимание в модели уделяется тому, как лингвистический и нелингвистический опыт объединяются, образуя продуктивную языковую систему, что является проблемой когнитивной лингвистики. С лингвистической точки зрения структура представляет собой неделимый союз формы и значения. Таким образом, нелингвистическое восприятие влияет на языковое поведение и овладение языком, а то, как интерпретируется окружающая среда в конкретных случаях, может влиять на изучение языка.

Когнитивную технику можно также использовать с модальными структурами, совершенным видом и даже пассивным залогом. Освоив действующую прогрессивную конструкцию, в которой вспомогательный *be* является основным компонентом, обучающиеся смогут использовать ее в последующих конструкциях. К основным особенностям подхода относятся повторение, внутри- и межъязыковая передача информации об употреблении вспомогательного глагола *be* в настоящем прогрессивном залоге, который переходит в настоящее простое, а затем участвует в образованиях с другими модальными глаголами, иметь и пассивным залогом.

Таким образом, коммуникативно-когнитивный подход к обучению английскому языку представляет собой прогрессивную конструкцию, которая помогает сравнивать известные и новые знания, понимать грамматические правила, запоминать и использовать язык. Когнитивный акцент делается на использовании модели с высокой когнитивной ценностью, которая развивает и укрепляет логическое мышление, а также поощряет изобретательность в ее применении. Таким образом, он стремится превратить обучающихся из пассивных получателей в активных создателей знаний. При этом знания

приобретаются путем индивидуального взаимодействия и контакта с содержанием (информацией), а не подражанием или повторением, как в классических дидактических методах, основанных на памяти[6].

В заключении, коммуникативно-когнитивный метод преподавания английского языка обеспечивает динамическую парадигму, которая плавно интегрирует изучение языка, развитие когнитивных навыков и культурную осведомленность. Он готовит учащихся к критическому мышлению, решению проблем и культурной компетентности, отдавая приоритет подлинной коммуникативной деятельности, поощряя сотрудничество и интегрируя изучение языка с реальными жизненными обстоятельствами. Этот подход развивает разносторонних коммуникаторов, способных эффективно взаимодействовать в различных языковых и культурных средах посредством комплексного опыта обучения и методов, ориентированных на учащихся. По мере того как учащиеся справляются с трудностями уверенно и адаптируясь, они развивают критически важные коммуникативные навыки, необходимые для процветания во все более взаимосвязанном мире.

ЛИТЕРАТУРА

1 Азимов Э. Г., Щукин А. Н., Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам). – М.: Издательство ИКАР, 2009, 448 с.

2 Толковые онлайн-словари русского языка. Лексическое значение слова возможность Эл. ресурс: <https://lexicography.online/explanatory>

3 Шамов, А.Н. Когнитивный подход к обучению лексике: моделирование и реализация дис... д-ра. пед. наук : 13.00.02 / А.Н. Шамов. – Н.Новгород, 2006 – 540 с.

4 Виноградова, Е.В. О специфике использования термина «когнитивный» в современной лингводидактике / Е.В.Виноградова // Когнитивная парадигма: материалы межд. конф.Пятигорск. гос. лингв. ун-та. – Пятигорск, 2000.

5 Барбанщиков В.А. Коммуникативный подход к исследованию когнитивных процессов // Сайт НОУ ВПО «Институт психоанализа» /URL: www.inpsycho.ru/info/resursy/biblioteka/stati-prepodavatelej (дата обращения 27.01.12).

6 Ivanov 2005. Ivanov I. Interaktini metodi za rabota v multikulturna sreda. Narachnik. Shumen, 2005.

ПОЛИЯЗЫЧНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ КАК КЛЮЧЕВОЙ АСПЕКТ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ

ЖАРМУХАНБЕТОВ М. Е.

магистр, преподаватель спец. дисциплин,

Высший колледж Торайгыров университет, г. Павлодар

ПАТРАХИНА А. А.

студент, Высший колледж Торайгыров университет, г. Павлодар

В современном мире, где глобализация и многоязычие становятся все более распространенными явлениями, вопросы мультиязычного образования приобретают особую актуальность. В Казахстане, с его богатым культурным наследием и многонациональным составом населения, полиязычное образование выходит на передний план как стратегическая необходимость в обеспечении культурной разнообразности и социальной интеграции. В этой статье мы рассмотрим текущие тренды в области полиязычного образования в Казахстане, а также преимущества, вызовы и перспективы развития этого направления.

Национальный состав населения Казахстана по итогам переписи 2021 года показал что, количество этнических казахов составило 13,4 миллиона человек, что означает прирост на 33,7% по сравнению с 2009 годом, когда их численность составляла 10 миллионов человек. Доля казахов в общей численности населения также увеличилась с 63,1% до 70,4%. Кроме того, среди наиболее крупных национальностей в Казахстане значатся русские – 2,9 миллиона человек, узбеки – 614 тысяч человек, украинцы – 387 тысяч человек и уйгуры – 290 тысяч человек.

По результатам переписи было зафиксировано 124 этноса проживающих в Казахстане. Среди них выделяются ливцы, вепсы, орочи, долганы, датчане, удэгейцы, цахуры, мансийцы, нанайцы, монголы, селькупы, чукчи, ульта, нивхы, ижорцы, кеты, коряки, крымчаки, нганасаны, саамы и чуванцы.

Национальный состав населения
Казахстана по итогам переписи населения
2021

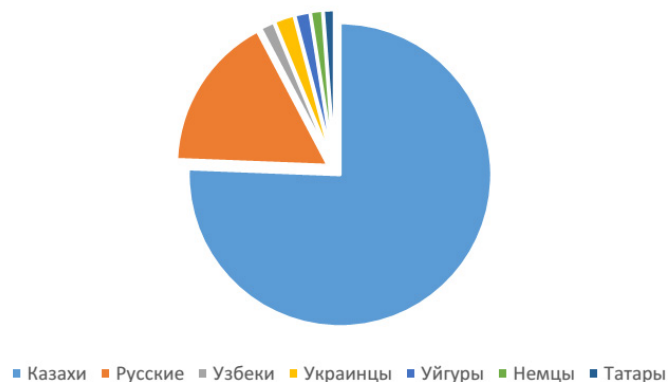

Таблица 1 – Национальный состав населения Казахстана по итогам переписи населения 2021 года.

Из предоставленных данных о численности и разнообразии этнических групп в Казахстане можно сделать несколько выводов:

– Рост численности казахов и увеличение их доли в общей численности населения свидетельствуют о демографических изменениях в стране, возможно, связанных с естественным приростом и миграцией.

– Наличие большого количества национальностей в стране указывает на многообразие культурных и этнических традиций, что является важным аспектом многонационального характера Казахстана.

– При наличии 124 этносов в стране, необходимо обеспечить поддержку и защиту культурных прав каждой этнической группы, а также разработать политику интеграции и уважения к многообразию.

– Важно продолжать мониторинг этнической и демографической ситуации в стране для адаптации социально-экономических программ и политик, направленных на поддержку различных групп населения и обеспечение межэтнического согласия.

Важнейшим шагом в развитии страны является создание поликультурной личности гражданина РК.

Поликультурная личность представляет собой индивида, который ощущает себя участником множества культурных диалогов, проявляет активный жизненный стиль, обладает высоким уровнем эмпатии и терпимости, а также эмоциональной устойчивостью. Она способна уживаться и находить общий язык с представителями различных культурных групп, проявляет успешное самоопределение и продуктивную деятельность в условиях культурного плюрализма.

Для формирования поликультурной личности будущего специалиста необходимо осуществлять обучение о культурном разнообразии, типах культур и их особенностях, а также о наиболее распространенных культурных традициях. Важно, чтобы студенты были осведомлены о глобальных тенденциях глобализации, о явлении поликультурности и принципах межкультурного взаимодействия, а также научились предотвращать конфликты, вызванные культурными различиями.

Овладение полиязыковой культурой позволяет человеку расширить свои возможности. Это означает понимание языковой среды и владение не только родным, но и другими языками в определенном обществе. Развитие полиязычного образования становится важным фактором в решении социальных проблем современного образования, поскольку оно способствует углублению международного взаимодействия и сотрудничества.

Необходимость в трехязычии и полиязычии выделялась на государственном уровне, в частности, Президентом РК Н.А. Назарбаев высказывал мнение о важности обеспечения выпускников школ международными квалификационными характеристиками и развитии их лингвистического сознания.

Для развития полиязычия в контексте многонационального состава населения Казахстана можно предложить несколько стратегий:

– Мультиязычное образование. Включение изучения нескольких языков в учебные программы на всех уровнях образования. Это позволит учащимся развивать навыки владения разными языками с детства и повысит культурное понимание разнообразия этнических групп.

– Создание мультиязычных сред. Поддержка и развитие мультиязычных общественных медиа, книг, программ и ресурсов в

Интернете. Это обеспечит доступ к информации на разных языках и создаст условия для сохранения и развития языковых навыков.

– Межкультурные программы и обмены: Организация программ обмена для студентов и профессионалов из различных этнических групп, что позволит им погружаться в разные языковые и культурные среды, обогащая свой опыт и понимание других культур.

– Мультиязычное законодательство. Разработка и поддержка законов и политик, обеспечивающих равные права и возможности для всех языковых и этнических групп. Это включает в себя поддержку использования языков всех национальных меньшинств в государственных институтах, судебной системе, а также в сфере общественной жизни.

– Культурные мероприятия и фестивали: Проведение культурных мероприятий и фестивалей, направленных на празднование многообразия культур и языков в стране. Это способствует сближению различных этнических групп и укреплению межкультурного взаимопонимания.

Развитие полиязычия в Казахстане должно основываться на принципах уважения и поддержки многоязычного и мультикультурного общества, что содействует социальной интеграции, уважению к культурному разнообразию и способствует развитию межэтнического согласия. важность развития полиязычия в Казахстане в контексте его многонационального состава.

Вывод, который мы можем сделать из вышеизложенного, заключается в том, что полиязычное образование и мультиязычная культура играют ключевую роль в формировании поликультурной личности и межкультурной компетенции среди населения страны. Полиязычное образование не только способствует усвоению языков, но и развивает понимание и уважение к разнообразию культурного наследия, а также помогает развивать навыки межкультурного взаимодействия и предотвращения конфликтов. Осознание важности полиязычия на государственном уровне, включая поддержку и акцент на мультиязычном образовании, является важным шагом к углублению межэтнического согласия и содействию устойчивому развитию общества в условиях культурного плюрализма. Таким образом, развитие полиязычия в Казахстане не только способствует лучшему пониманию и уважению других культур, но и является ключевым фактором для достижения межкультурного согласия и устойчивого социально-экономического развития страны в целом.

ЛИТЕРАТУРА

Назарбаев Н.А. Послание Президента народу Казахстана // Новый Казахстан в новом мире. – 2007.

Жетписбаева Б.А. Полиязычное образование: теория и методология. – Алматы: Білім. – 2008 – С. 343.

CONTENT AND LANGUAGE INTEGRATED LEARNING ТЕХНОЛОГИЯСЫН КӨПТІЛДІ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫ ШЕТ ТІЛІНДЕ ОҚЫТУ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ ПАЙДАЛАНУ

ЖУМАШЕВА А. Ш.

д.ф.н., профессор, Торайғыров университеті, Павлодар қ.
АВДХАПАРҚЫЗЫ Ә.

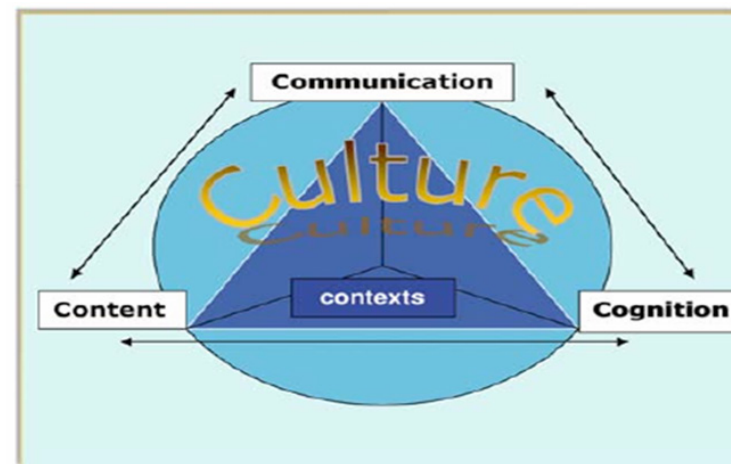
магистрант, Торайғыров университеті, Павлодар қ.

Президентіміз Н. Ә. Назарбаев 2007 жылғы 28 ақпандағы Қазақстан халқына «Жаңа әлемдегі жаңа Қазақстан» атты Жолдауында «Тілдердің үштұғырлығы» арнайы жобасын іске асырды. Бұл жоба бойынша білім беру жүйесінде үш тілдің - Мемлекеттік тіл ретінде қазақ тілі, Ұлтаралық қатынас тіл ретінде орыс тілі және Әлемдік экономикаға үйлесімді кірігу тілі ретінде ағылшын тілі енгізілді [1]. Қазіргі таңда, кіріктірілген білім беру әдісін қолданып жатырмыз, шет тілін үйрететін топтар, үйірмелер мен шетелге бару үшін әр түрлі стипендиялар бөлінген, мысалы, «Болашақ бағдарламасы». Бұл бағдарламада 1994 жылдан бастап 2004 жылды қоса алғанда әлемнің 13 елінде 785 стипендиат білім алған. «Болашақ бағдарламасы» табысты мансаптық өсуінің, кәсіптік өзін-өзі іске асырудың өзіндік кепілі. Сондықтан шет тілі – бәсекеге қабілетті елдер қатарына апарар басты баспалдақтың бірі [2].

CLIL – оқытудың жаңа технологиясы, CLIL (Content and Language Integrated Learning пән және тілді кіріктіріп оқыту) осы CLIL әдісі арқылы – әртүрлі пәндерді шет тілінде оқытылуы. CLIL термині қолшатыр сияқты, бірнеше пәндерді құрайды, мысалы: тарих, математика, биология, география және физика т.б пәндерді қолдана отырып, шет тілінде оқыта аламыз. Бұл ұғымды алғаш рет Дэвид Марш 1994 жылы ойлап тапты, көптеген зерттеу жұмыстары жүргізілді, семинарлар өткізілді, педагогикалық тұрғыдан дамыды, тек қана 2001 жылы CLIL термині енгізілді.[3] Бұл ұғым Қазақстанға

болондық жүйесі бойынша 2010 жылдан бастап енгізілді, CLIL әдісі бізге үлкен өзгеріс әкелді, өйткені барлық оқу орындары (университет, колледж, мектеп) кіріктірілген білім беру әдістін қолдана бастады. Қазіргі кезде, Назарбаев Зияткерлік университеті және Назарбаев Зияткерлік мектептері, Білім инновация лицейлері, дарынды оқушыларға арналған «Жас Дарын» мектебі және де тағы да басқа мектептер кіріктірілген білім беру әдісін қолданып жатыр. Бұл әдісті қолданбастан бұрын, бірнеше тәжірибе жұмыстарын, мұғалімдермен педагогикалық тренинг өткізіп, көптеген мұғалімдер шет елдерге барып білімдерін жетілдірген. Бұл жаңа бастама, мұғалімдердің білім сапасын арттырады деп ойлаймын.

CLIL – кімге арналған бағдарлама? Қазір оқып, қазір қолданатын; жаңа технологияларды қабылдайтын, өзгерістерге және өзгертуге дайың өскелен ұрпаққа арналған. CLIL бағдарламасы алдына екі міндетті қояды: оқушылардың пәндерді оқу кезіндегі деңгейін көтеру және пәндерді шет тілімен өзара байланыстыру. Европа елдерінің тәсілдері бойынша Ду Коил CLIL оқыту – әдістемесі бойынша 4 «С» негізгі тәсілді дайындаған, мәдени және тілдік ортаны қамтитын, тақырыпты және білім міндеттердің шешу үшін. Әрбір 4 «С» тәсілді жүзеге асырылуда әртүрлі оқушылардың жас ерекшелігіне байланысты, әлеуметтік лингвистикалық кіріктірілген білім беру бағдарламасына қарай әр түрлі қолданылады. Кіріктірілген білім беру 4 «С» негізгі тәсілі құрайды, олардың ішінде: *Content (мазмұны)* – біліктілік дағдысын дамыту, сөздік қорын молайту. *Communication (қарым-қатынас)* – шет тілін оқыту кезінде тілді дамыту. *Cognition (таным)* – танымдық және ойлау қабілетін қалыптастыратын жалпы түсінік. *Culture (мәдениет)* – өзге ұлттың мәдениетін білу, пәнаралық байланыс орнату. Бұл тәсілді 1 суреттен көре аламыз.

Сурет 1 [3,41 б.].

Content (мазмұны) – арқылы пәндерді оқыту кезінде әр түрлі жаңа терминдерді пайдалану арқылы оқушылардың сөздік қорын молайтамыз. Нені оқытады? Бұл туралы оқушылар не біледі? Оқытудың мақсаты мен міндеттері, оқыту нәтижелері қарастырылады.

Communication (қарым-қатынас) – ағылшын тілі сабағында оқытылатын пән бойынша тапсырмалар беру және сабақты әңгіме түрінде өткізу. Грамматикалық етістіктерді дұрыс пайдалану жолдарын қарау, дебаттар мен пікірталастар өткізу.

Cognition (таным) – ойлау қабілетін дамыту үшін тапсырмалыр беріп, тәжірибе жасау арқылы қолдану жолдарын қарастыру.

Culture (мәдениет) – мәдени тақырыпты пайдаланып, елдердің ерекшеліктері мен қасиеттерін айту, шет тілін оқу кезіндегі аймақтық қиындықтар. Мысалы, Қазақстанның оңтүстік аймағында шет тілін оқу кезіндегі қиындықтар болса, солтүстік жақта ана тілімен байланысты қиындықтар кездеседі.

CLIL әдістемесінде мұғалімінің ролі қандай?

CLIL бағдарламасын меңгеру негізінде мұғалімнің ролі маңызды, мұғалімдердің екі тілді оқытудың дағдаларын көрсетеді және оқыту бағдарламаларының жеткіліксіздігі, мазмұнның түсіну салдарынан тілдік күзіреттілік аз қолданылуымен, мұғалімдерге қиыншылық туғызады. Мұғалім пәнді оқыту кезінде оқушы сұрақты ана тілінде қойса, мұғалім ана тілінде жауап береді, содан

кейін оқытылып жатқан шет тілінде сұрақ пен жауапты оқушы мұғаліммен бірге аударады. Бұл әдістемеді мұғалімнің міндеті-сабақты өткізумен ғана шектелмей, оқытылып жатқан пәнді немесе мамандықты, тілді терең меңгерту. CLIL мұғалімінің бірнеше қасиеттері болуы керек, мысалы: кәсіби құндылығы, кәсіби дамуы, қарым-қатынас, пәндік білім, оқушыларды түсіну және оларды оқыту. Сонымен қатар, CLIL мұғалімі бір пәнді немесе бірнеше пәндерді білуі қажет.

CLIL әдісі оқытылу кезінде мұғалімге де талаптар қойылады:

Оқушылардың тілдік білімін және пәндік білімін біріктіру.

Сабақ мәтіндерге негізделуі тиіс (аудио- жазба немесе баспа).

Тілдік компоненттер сабақтың құрылымына тәуелді болуы тиіс.

Лексикалық тәсіл грамматикалық тапсырмалардан да маңызды

(оқушының білім деңгейіне байланысты тапсырмалар)

CLIL сабағын қалай тиімді өткіземіз?

Оқыту зерттеу нәтижелеріне сәйкес (А.Маслоудың идеялары бойынша Н. Сандерстің № 1 Кестесі) бойынша 24 сағаттың ішінде есте сақауға болады.

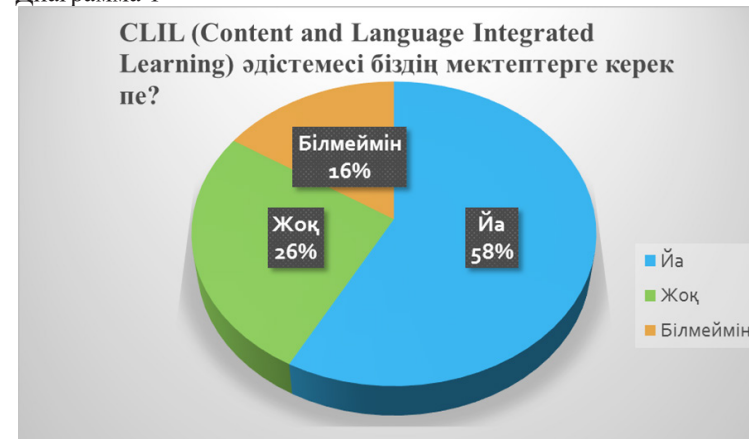
Кесте 1

Тәсілдер	Есте сақтау мөлшері
Оқу (мәтін, кітап оқу)	10 %
Аудио және видео құралдарды пайдалану	15 %
Көрсету (жобалар, кесте және т.б көрнекілер)	30 %
Пікірталас, дебат	50 %
Үйренген білімді тез қолдану, басқаларға үйрету	90 %

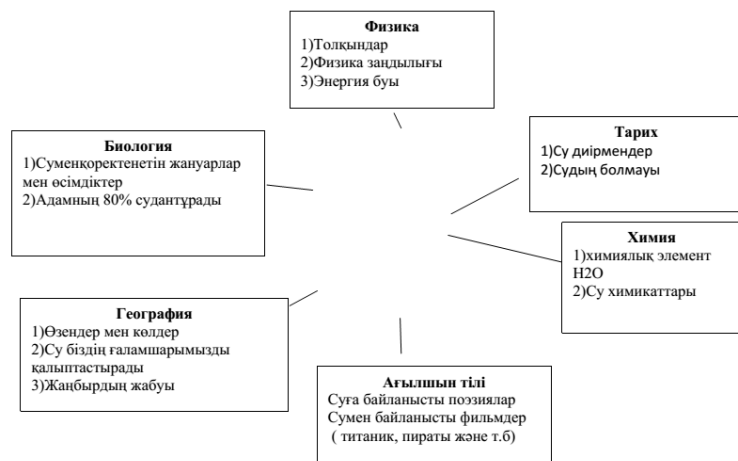
Бұл 1 кестеде көрсетілгендей, оқушылар негізгі білімді тез қолданып, басқаларға үйрету (90 %) тез есте сақтап және өзінде сабақты қайталап отырады, пікірталастар, дебат (50 %) арқылы өз ойларын еркін жеткізеді. Ал, ол үшін оқушыларға білімді не үшін алатынын, оның қажеттілігін түсіндіру керек. Сондықтан сабақты тиімді өткізу үшін, материалдарды қызықты дайындауымыз керек. Мысалы: шет тілінде ән айту, сабақта тек ғана шет тілінде сөйлесу, ойын ойнату, газет, журналдар арқылы оқушылар бір-бірінен интервью алу және т.б.

1 Диаграммада Ақсу қаласының мектебінде «CLIL әдістемесі біздің мектептерге керек пе?» сауалнамасы жүргізілді, мұғалімдердің жауабы: 58 % – «Иә» деп, 26 % – «Жоқ» 16 % – «Білмеймін» деп жауап берген.

Диаграмма 1

Суды да біз бірнеше пәндермен біріктіре аламыз. Қазір технологияның дамыған заманында, кіріктірілген білім беру әдісін оқыту үшін, ғаламтор ресурстарын пайдалану арқылы аудио- видео материалдарды қолдану арқылы, сабақты оқушыларға, нақты әрі түсінікті жеткізуге болады. Шет тілін тыңдау арқылы есту қабілеті арттады, көру арқылы есте сақтау қабілеті дамиды. CLIL әдісі оқытылу кезінде мұғалімге де талаптар қойылады: оқушылардың тілдік білімін және пәндік білімін біріктіруге, сабақ мәтіндерге негізделуі тиіс (аудио- жазба немесе баспа), тілдік компоненттер сабақтың құрылымына тәуелді болуы тиіс, лексикалық тәсіл грамматикалық тапсырмалардан да маңызды (оқушының білім деңгейіне байланысты).

Сурет 2

CLIL бағдарламасын меңгеру негізінде, мұғалімдердің екі тілді оқытудың дағдаларын көрсетеді және оқыту бағдарламаларының жеткіліксіздігі, мазмұнның түсіну салдарынан тілдік күзіреттілік аз қолданылуымен, мұғалімдерге қиыншылық туғызады. CLIL әдісі темесі оқушыларға көмектеседі: кең мәдени контекст енгізуге, халықаралық сертификаттауға, жалпы және арнайы тілдік күзіретін арттыруға ынталандырады.

Қорыта айтқанда, алдыға қойған мақсат пен міндетке жеттім деген ойдамын. жоғарыда айтылғандай CLIL әдістемесінің маңызы мен пәндерді бір-бірімен байланыстыра отырып (мысалы; қазақ әдебиет, орыс әдебиеті мен ағылшын тілін) тұжырымдамалар жасалып, ағылшын тілінде пәндерді қалай тиімді пайдаланамыз, сабақты жоспарлау мен өткізу сипаттамасы көрсетілді. CLIL әдістемесі мазмұны мен құрылымы ғылыми-педагогикалық зерттеулерді қажет ететін, отандық білім беру жүйесінде- бұл әдістеме инновациялық, жаңа бағыт әрі көптілді білім беру жүйесінің моделі болып үйлеседі.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. (2007 жылғы 28 ақпан)

2. «Болашақ бағдарламасы»: <http://kazmkpu.kz/kz/o-u-derisi-1/zho-ary-o-u-ornynan-kejingi-bilim-beru-b-limi/bolasha-ba-darlamasy> (2012 жыл)

3. Coyle D., Hood P., Marsh D., CLIL Content and Language Integrated Learning. CUP, 2012.-41-173P.

4. Lasagabaster, D., Huguet A. A Transitional Study in European Bilingual Contexts. David Lasagabaster (editor) Multilingualism in European Bilingual Contexts: language use and Attitude. Clevedon, GBR: Multilingual Matters Limited, (2006.-251p.(p. 1-7))

5. Кіріктірілген білім беру бағдарламасы: нәтижеге бағытталған оқу жүйесі: <http://zkoipk.kz/confnisl/712-conf.html> (2013-2017)

6. Prochazkova, L.T. Mathematics for language, language for Mathematics Education.-Vol.1, No.1.- (2013.)

7. Учитель из НИИШ рассказал, какие плюсы дети получают от трехязычного формата обучения: <https://pandaland.kz/articles/nashi-deti/shkolnoe-obuchenie/chto-nas-zhdet-s-novoj-shkolnoj-programmoj> (2016)

8. CLIL технология на уроках английского языка: <http://cyberleninka.ru/article/n/clil-tehnologiya-na-urokah-angliyskogo-yazyka> (2015)

9. The 4 C's model – Do Coyle: <https://clilingmesoftly.wordpress.com/clil-models-3/the-4-cs-model-docoyle/> (2008)

10. Болонский процесс в Казахстане: <http://iqa.kz/bolonskij-protsess/bolonskij-protsess-v-kazakhstan> (2015)

ФОРМИРОВАНИЕ ЧИТАТЕЛЬСКОЙ ГРАМОТНОСТИ ШКОЛЬНИКОВ В ПРОЦЕССЕ ПОЛИЯЗЫЧНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

ЛУЦЮК Г. А.

учитель английского языка, СОИШ № 27, г. Павлодар

КРИВЕНКО Г. А.

к. филол. н., ассоц. профессор (доцент), Торайгыров университет, г. Павлодар

Общество не стоит на месте, оно динамично развивается. В настоящее время активизируется воспитательный процесс подрастающего поколения, которое должно доказывать свою значимость обществу как конкурентноспособного специалиста, каждому необходимо быть в центре внимания такого нового веяния времени как знание языков – полиязычия. В Казахстане полиязычие

является одним из важных направлений в системе образования, так как образование – это важный этап в процессе развития поликультурной личности, этапом, где формируются жизненные ценности. Анализируя языковую ситуацию в стране, можно сказать, что «особую важность приобретает межкультурная и межъязыковая толерантность как на уровне государственном, так и на уровне бытовом» [1, с. 32]. Языковая политика направлена на развитие трёх языков. «В Казахстане формируются различные языковые компетенции граждан, в частности, казахскоязычные, казахско-русскоязычные, русскоязычные, этнически-казахскоязычные, этнически-русскоязычные или этнически-казахско-русскоязычные, знающие три языка, и казахско-русско-англоязычные, владеющие тремя языками» [2, с. 6]. С 2022 года в государственный общеобразовательный стандарт образования внедрены трёхязычные образовательные программы, осуществляют планирование образовательной деятельности на трёх языках: языке обучения, втором языке и английском.

Полиязычное образование представляет собой вызов, требующий инновационных методов для развития языковых и читательских навыков у школьников. Язык, чтение выступают главным средством передачи социального и культурного опыта, способом усвоения знаний и духовных ценностей. Именно через чтение учитель вводит ребёнка в мировую и национальную культуру, в социокультурную среду общества. Поэтому вопросы формирования и развития читательской грамотности, повышение уровня культуры чтения являются одними из актуальных в системе общего образования.

Функциональная грамотность является одним из важнейших компонентов образования современного общества. Умение адекватно и эффективно использовать языковые средства в различных ситуациях становится всё более значимым. В Послании Президента сказано: «необходимо также уделять большое внимание функциональной грамотности наших детей, в целом всего подрастающего поколения. Это важно, чтобы наши дети были адаптированы к современной жизни» [3].

Формирование функциональной грамотности среди учащихся играет важную роль в их дальнейшем развитии. «Функциональная грамотность учащихся – это определённый уровень образованности учащихся на уровне общего среднего образования, выражающий степень овладения учащимися ключевыми компетенциями,

позволяющий эффективно действовать в учебной деятельности и за её пределами» [4, с. 3].

Коммуникативная грамотность предполагает свободное владение всеми видами речевой деятельности, включая умение адекватно выражать свои мысли и идеи как устно, так и письменно. Это также означает умение эффективно слушать и понимать собеседника, умение выбирать подходящий стиль общения в различных ситуациях и с учётом аудитории. Кроме того, коммуникативная грамотность включает в себя умение анализировать информацию, выделять ключевые аспекты и передавать их чётко и точно. Таким образом, коммуникативная грамотность играет ключевую роль в успешном взаимодействии с окружающим миром и достижении личных и профессиональных целей. «Функциональная грамотность в сфере коммуникации – это уровень образованности, индивидуально-личностный результат образования, характеризующийся способностью личности к общению и коммуникации в стандартных и нестандартных ситуациях с использованием знаний норм общения и правил создания текстов/утверждений, навыков работы с информацией, служащие основанием развития ключевых коммуникативных компетенций личности [4, с. 16].

Кроме того, владение вторым языком предполагает способность самостоятельно выражать свои мысли и идеи на этом языке, как устно, так и письменно. Это включает умение строить грамматически правильные предложения, выбирать подходящие лексические единицы и организовывать тексты в соответствии с задачами общения. Следовательно, изучение второго языка не только расширяет коммуникативные возможности, но также обогащает культурный и интеллектуальный опыт, открывая новые горизонты для общения и понимания мировоззрения других людей.

Частью функциональной грамотности является читательская грамотность, которая предполагает понимание и осмысление письменных текстов, использование их содержания в собственных целях. От того, насколько правильно прочитано задание, воспринято содержание текста, насколько развито умение анализировать, интерпретировать и трансформировать текст, вычленять смысловую информацию, игнорировать неизвестное, если оно не мешает выполнению поставленной задачи, читать по ключевым словам, выстраивать систему из разрозненных, иногда предельно отличающихся друг от друга способами подачи компонентов текста,

а также от других читательских умений зависит успех выполнения задания в любой предметной, а затем и профессиональной области деятельности человека.

Читательская грамотность считается ключевым элементом успешного обучения и личностного развития. В условиях полиязычного образования, характерного для Казахстана, сталкиваются разные языки и культуры, что влияет на процессы обучения. Читательская грамотность играет важную роль в обучении языку, формируя не только лингвистические навыки, но и способность к анализу, критическому мышлению и творческому восприятию текста.

Чтение текста – это сложный когнитивный процесс, требующий определённых читательских умений. В методических указаниях PISA-2018 сказано, что «различают три группы читательских умений (аспектов), которые являются ключевыми при оценке читательской грамотности» [5]. Рассмотрим их подробнее.

1. Найти и извлечь информацию из текста, для этого необходимо просмотреть текст, выявить нужную информацию, используя ключевые слова.

2. Интегрировать и интерпретировать данную информацию: сначала выявить дословный смысл слова, словосочетания или предложения, затем суммировать информацию, обобщить её и сформулировать выводы.

3. Осмыслить и оценить информацию позволит верификация текста – оценка актуальности, достоверности, точности, объективности. Учащиеся должны оценить источник информации, проанализировать его содержание и форму, определить, как автор подаёт информацию. Работа с текстом требует умение сравнивать, сопоставлять разные точки зрения и формулировать своё мнение.

Таким образом, работа с текстом включает в себя формирование не только языковой, лингвистической и коммуникативной компетенций, но и развитие у обучающихся способностей находить и извлекать информацию, интегрировать и интерпретировать её, осмысливать и оценивать содержание и форму текста, а также использовать информацию из текста для решения практических задач.

Формирование читательской грамотности у школьников в Казахстане в контексте многокультурного образования может быть подвержено влиянию ряда факторов. Вот некоторые из них:

1. Языковое разнообразие. В Казахстане используется несколько языков, включая казахский, русский, английский, а также

языки других этнических групп. Стимулирование чтения на разных языках может сыграть ключевую роль в развитии читательской грамотности школьников.

2. Методика обучения. Эффективные методики обучения чтению и анализу текстов, учитывающие многокультурную природу общества, могут способствовать развитию читательских навыков у школьников. Включение мультимедийных материалов, интерактивных занятий и обсуждений в классе на разных языках может быть полезным.

3. Литературные программы. Разнообразие литературных произведений в учебных программах, отражающих различные культурные и этнические традиции, помогает школьникам освоить разнообразные жанры и стили письма, что способствует развитию их читательской грамотности.

4. Развитие критического мышления. Обучение школьников анализу и интерпретации текстов с учётом их культурного контекста может способствовать развитию критического мышления и литературной грамотности.

5. Ресурсы и доступность литературы. Обеспечение доступности качественной литературы на разных языках для школьников из различных культурных и социальных сред играет важную роль в формировании читательской грамотности.

Интеграция этих факторов в образовательный процесс в многокультурном контексте Казахстана может способствовать эффективному развитию читательской грамотности у школьников и их литературной культуры.

С целью повышения читательской грамотности возможно использование различных средств и приёмов работы с текстовым материалом. Приведём примеры некоторых из них. Карабанова В.А. выделяет следующие универсальные этапы в работе с текстом в средней школе: 1) определение главной идеи текста (темы) (stating the main idea); 2) определение смысловой структуры абзацев (understanding the structure); 3) средства раскрытия содержания понятий (finding the purpose) [6, с. 37].

На наш взгляд, самыми эффективными являются стратегии смыслового и функционального чтения на уроках изучения второго языка, которые помогают учащимся понимать и интерпретировать тексты.

По определению Н. Сметанниковой, стратегии смыслового чтения – это «путь, программа действий читателя по обработке

различной информации текста является стратегией» [7, с. 40]. К стратегии смыслового чтения относят: 1) предварительный просмотр, при котором учащиеся обращают внимание на заголовок, ключевые слова, иллюстрации, т.е. получают общее представление о содержании текста; 2) предположения, которые высказывают перед началом чтения, основываясь на заголовках, картинках и своём опыте; 3) сканирование, этот этап предполагает просмотр текста, чтобы найти конкретную информацию, например, имена, даты, цифры и т.п.; 4) скоростное чтение необходимо для понимания общего смысла текста; 5) синтез, при котором учащиеся суммируют основные идеи текста и извлекают ключевую информацию.

Адскова Т.П. даёт следующее определение: «Функциональное чтение – это чтение с целью поиска информации для решения конкретной задачи или выполнения определённого задания. В нём применяются приёмы сканирования и аналитического чтения (в различных сочетаниях)» [8, с. 208.]. К стратегии функционального чтения относят: 1) активация предварительных знаний направлена на предварительные знания о теме текста с целью лучшего понимания информации; 2) определение целей чтения; 3) извлечение основной информации, не обращая внимание на все детали; 4) анализ контекста, чтобы определить значения незнакомых слов и выражений; 5) размышления о целях автора, чтобы лучше понять его содержание и структуру.

Эти стратегии помогают учащимся эффективно читать иноязычные тексты, развивая как навыки понимания, так и умение работать с текстом на уровне содержания и функциональности.

Таким образом, формирование читательской грамотности среди школьников в полиязычной среде представляет собой сложную, но важную задачу. Эффективные методы обучения и акцент на развитие языковых навыков в контексте полиязычного образования могут значительно улучшить уровень читательской грамотности учащихся.

ЛИТЕРАТУРА

- 1 Негизбаева, М. О. Полиязычное образование в современных условиях. // Вестник КазНУ. Серия журналистика. – № 3(34). – 2013.
- 2 Концепция развития языковой политики в Республики Казахстан на 2023 – 2029 годы. – Астана, 2024. – 36 с.
- 3 Стратегия «Казахстан-2050»: новый политический курс состоявшегося государства. Послание Президента Республики

Казахстан – Лидера нации Нурсултана Назарбаева народу Казахстана. – Астана, 2018. – 64 с.

4 Особенности формирования функциональной грамотности учащихся основной школы по предметам естественнонаучного цикла. Методическое пособие. – Астана : Национальная академия образования им. И. Алтынсарина, 2013. – 38 с.

5 PISA 2018 Released Field Trial and Main Survey New Reading Items [Электронный ресурс]. – URL: https://www.oecd.org/pisa/test/PISA2018_Released_REA_Items_121120 19.pdf (дата обращения: 13.03.2024).

6 Карабанова, В. А. Формирование функциональной грамотности посредством применения стратегий функционального и смыслового чтения на уроках английского языка в средней школе / В. А. Карабанова. – Текст : непосредственный // Педагогическое мастерство : материалы XLVI Междунар. науч. конф. (г. Казань, март 2023 г.). – Казань : Молодой учёный, 2023. – С. 37-44. – URL: <https://moluch.ru/conf/ped/archive/483/17838/> (дата обращения: 13.03.2024).

7 Сметанникова, Н. Н. Обучение стратегиям чтения в 5-9 классах: как реализовать ФГОС: Пособие для учителя / Н. Н. Сметанникова. – М. : Баласс, 2011.

8 Адскова, Т. П. Обучение функциональному чтению в практике преподавания профессионального русского языка. // Вестник КазНУ. Серия филологическая. – №1 (179). – Алматы, 2019. – С. 201-209.

ФОРМИРОВАНИЕ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ УЧАЩИХСЯ ПОСРЕДСТВОМ ПОЛИЯЗЫЧНОГО КУРСА «SHORT THEORY OF PHYSICS 10-11 GRADE»

ЛЫМАРЧУК Л. М.

учитель физики, СОШ имени Ахмета Байтурсынова инновационного типа,
г. Павлодар

Программа курса по выбору «Краткая теория физики 10-11 класс» («Short theory of physics 10–11 grade») была написана в 2018 году и в течении трёх лет корректировалась, дополнялась и одновременно проходила апробацию в моей школе, а также была реализована в КГУ «Школа-гимназия №11 города Кокшетау» Управления образования Акмолинской области.

Программа прошла рецензирование Нурумжановой К. А. - доктора педагогических наук, Торайгыров Университета, г.Павлодара; Жолдабаевой А. С. - магистра гуманитарных наук в области Прикладной лингвистики ППУ Павлодар и Кабышевой З. Б. – педагога-исследователя, учителя физики КГУ «Школа-гимназия №11 г.Кокшетау управления образования Акмолинской области».

В послании народу Казахстана «Справедливое государство. Единая нация. Благополучное общество» Президент страны Касым-Жомарт Токаев отметил, что учитывая глобальный научно-технический прогресс, важно усилить в старших классах преподавание английского языка и предметов естественно-математического цикла, к которым относится и физика.

Ведущей идеей представляемого инновационного опыта и новизна заключается целенаправленно спроектированной образовательной среде, которая обеспечит формирование функциональной грамотности. Преимущество перед аналогами и новизна опыта заключается в обеспечении совокупной реализации политики трехязычного образования через использование стратегии CLIL. Академических знаний в жизни теперь недостаточно. Акцент смещается на умение использовать полученную информацию и навыки в конкретных ситуациях, быстро адаптироваться и находить свое место в постоянно меняющемся мире.

Считаю, что данная программа обеспечит развитие универсальных учебных действий, метапредметных знаний, необходимых для дальнейшей самореализации как в учебной, так и внеурочной деятельности..

Так как одной из составляющих функциональной грамотности является умение коммуницировать с другими членами общества, поэтому теоретической основой моего опыта является методика CLIL (CONTENT AND LANGUAGE INTEGRATED LEARNING) предметно-языковое интегрированное обучение, оно строится на 4С.

Content (содержание) – подбираются тексты, видео, презентации по теме урока. К каждому тексту прилагается послетекстовый словарь, включающий определенную терминологию, различные контекстные задания на развитие функциональной грамотности.

Communication – общение через работу в парах, группах.

Cognition (познание) – использование проблемно- поискового подхода, проектных занятий, переноса знаний из одной предметной области в другую.

Culture (культура) – применение регионального компонента.

Содержание курса основывается на применении материалов из учебника Cambridge University Press 1999 «Core Physics» Bryan Miller, Jean Martin, John Mills. Он рассчитан на 72 часа, 1 час в неделю в течении двух лет.

Программа состоит из пяти модулей. В каждом модуле содержатся теоретические и практические занятия. Важная роль отводится решению ситуативных задач.

Основной лингводидактической единицей в методике CLIL является специальный текст. Текст также является отправной точкой для проведения дискуссий и расширения языкового материала по заданной теме.

К каждому тексту прилагается послетекстовый словарь, включающий определенную терминологию, и различные задания к тексту, к примеру:

Компетенции: Применять соответствующие естественнонаучные знания для объяснения явления; анализировать, интерпретировать данные; делать соответствующие выводы, оценивать ситуацию; работать самостоятельно и в команде, принимать решения.

Цели обучения:

10.2.4.1 – применять законы сохранения при решении расчетных и экспериментальных задач

Климат в Казахстане благоприятен для строительства ветряных электростанций из-за наличия ветровых коридоров со скоростью ветра более 5 м/с, что необходимо для работы ветряных турбин. Выходная мощность турбины прямо пропорциональна кинетической энергии воздуха, проходящего через лопасти каждую секунду. Оцените выходную мощность турбины для скорости 5 м/с, если КПД турбины составляет 45%. При скорости ветра 5 м/с через лопасти турбины каждую секунду проходит воздух в объеме 2,3х10⁴ м³. Плотность воздуха 1,2 кг/м³.

The climate in Kazakhstan is favorable for the construction of wind power plants due to the presence of wind corridors with a wind speed of more than 5 m/s, which is necessary for the operation of wind turbines. The power output of the turbine is directly proportional to the kinetic energy of the air passing through the blades every second. Estimate the power output of the turbine for a speed of 5 m/s if the turbine efficiency is 45%. At a wind speed of 5 m/s, air in a volume of 2.3x10⁴ m³ passes through the turbine blades every second. Air density 1.2 kg/m³.

На основе анализа таких заданий можно:

- акцентуализировать определенный предметно-языковой минимум, научную терминологию;
- выявить структурные единицы научного текста, слова и клише, использующиеся в научном стиле с целью их последующего закрепления;
- закрепить знакомые учащимся формы настоящего времени (The Present Simple);
- сформировать умение выражать свою точку зрения, обоснованно возражать или дискутировать, активизируя таким образом навыки монологической и диалогической речи учащихся;
- расширить знания в области физики.

Работа над специальными текстами предполагает выполнение разнообразных письменных и устных заданий, при этом преподаватель может сам отбирать необходимый материал в соответствии со структурой учебной дисциплины и конкретными учебными задачами. Однако основной подход при этом должен быть единым по своей сути и опираться на предметно-языковое интегрированное обучение.

Трудоёмкость и риски внедрения программы связаны с недостаточной дидактической базой и личностно-профессиональными качествами педагога: мотивированность к повышению уровня квалификации, саморазвитию, владение информационными технологиями, методикой CLIL, проектной, исследовательской деятельностью; владение английским языком не ниже уровня A2. Данная программа может быть использована как для классов, изучающих физику на английском языке, так и в обычных классах, она рассчитана на 72 часа, 1 час в неделю в течении двух лет.

Практическая значимость программы заключается в возможности использования в учебном процессе средней общеобразовательной школы. Так как она является ориентировочной, может быть положена в основу программы спецкурса по физике или как дополняющий материал к Типовой программе. Она может реализовываться как с полным погружением, так и с частичным.

Для мониторинга результатов апробации программы, мною были определены следующие критерии:

1. Сохранность контингента - все ученики, начавшие изучение программы в 10 классе пожелали продолжить изучение и в следующем году, выбрав данный курс из предметов по выбору.

Это говорит об интересе учащихся к данной программе и высокой мотивации.

2. Освоение образовательной программы- учащимися экспериментальной группы в среднем на 30% выше чем у контрольной группы.

В течение двух лет уровень сформированности таких компетенций как информационная, коммуникативная, организационная становился выше в обеих группах. Но в экспериментальной группе явно прослеживается более высокий уровень, хотя на начальном этапе уровень был примерно одинаковый. Большинство учащихся с экспериментальной группы могут без помощи и контроля педагога работать с информацией, выбирая нужную из огромного потока, без труда могут организовать деятельность в группах, рационально распределить время и функции каждого. Считаю, что учащиеся экспериментальной группы более подготовлены к обучению в ВУЗах, к дальнейшему самообразованию и развитию.

Внешний субъективный результат

1. Процент качества знаний по результатам контрольных тестирований выше примерно на 30%.

2. Положительная динамика участия на различных этапах олимпиад, научно-исследовательских конференциях за последние три года на 75% выше, чем контрольной группы

3. Увеличение среднего балла по физике и английскому языку ЕНТ и ВОУД в среднем на 10%.

Внутренний субъективный результат

1. Значительно пополнен словарный запас физических терминов на английском языке; специальные термины употребляются учащимися осознанно и в полном соответствии с их содержанием.

2. На достаточно высоком уровне сформированы основные компетентности учащихся.

3. У учащихся экспериментальной группы преобладает сознательное самоопределение относительно профиля дальнейшего обучения и профессиональной деятельности.

Инновационный педагогический опыт получил широкое распространение не только в масштабе школы, но и на городском, областном и республиканском уровне через печатные издания, сайты Интернет, участие в профессиональных конкурсах и конференциях. Программа курса «Краткая теория физики 10-11 класс» («Short theory of physics 10-11 grade»), получила одобрение

на Республиканском Экспертном совете Национальной академии образования им. И. Алтынсарина

ЛИТЕРАТУРА

1. Ахметова М.К. Роль преподавателя иностранного языка в обучении языку для специальных целей и в условиях предметно-языковой интеграции (CLIL) в высшей школе для формирования иноязычной профессиональной компетенции / М.К. Ахметова. – Алматы: КазУМОиМЯ им. Абылай хана, 2017. –113-118с.
2. Жетписбаева Б.А. Полиязычное образования: теория и методология / Б.А. Жетписбаева. – Алматы: Білім, 2009. – 343 с.
3. Концепция развития иноязычного образования РК / Казахский университет международных отношений и мировых языков имени Абылай хана – Алматы, 2006. –20с.
4. Методические рекомендации по результатам научных исследований в области трехязычного образования в Республике Казахстан. – Нур-Султан: НАО им. И. Алтынсарина, 2019. – 152с.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ И РАЗВИТИЕ КАЗАХСКОГО ЯЗЫКА В ПОЛИЯЗЫЧНОМ КАЗАХСТАНЕ

НУРГОЖИНА Б. В.

м.п.н., преподаватель, Торайгыров университет, г. Павлодар

ҚАИРОЛЛА А. Р.

студент, Торайгыров университет, г. Павлодар

*«Язык – это история народа.
Язык – это путь цивилизации и культуры...»
Александр Куприн*

Казахская письменность прошла непростой путь: до 1929 года она основывалась на арабской графике, в 1929-1940-м - на латинской, с 1940-го - на кириллице с несколькими дополнительными буквами. Огромная заслуга в деле создания учебников на казахском языке, алфавита и письменности на основе русской графики принадлежит Ибраю Алтынсарину. Настоящее же богатство языка хранилось в народе, в устном литературном творчестве, которое носит преимущественно лирический характер.

Обретенная в 1991 году Казахстаном независимость дала новую жизнь казахскому языку, который находился в упадке. За эти годы

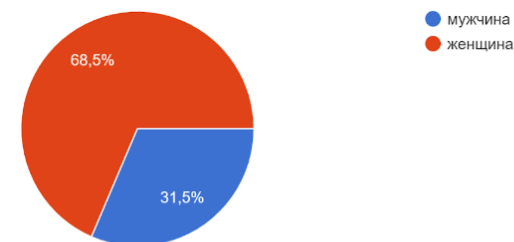
казахский язык достиг определенных высот. С приобретением государственного статуса казахского языка стало расти число казахских школ, выпускаются учебники, методические пособия, словари и справочники, были основаны центры по изучению языка, организуются конференции, семинары и круглые столы – все это наглядные признаки возрождения казахского языка.

Как отмечает лингвист Анар Фазылжан, по сведениям сайта Ethnologue, фиксирующего статистические данные языков мира, в 1996 году казахский язык занимал 93 место среди шести тысяч языков мира. В 2021 году казахский язык поднялся уже на 89 место и продолжает входить в топ-100 языков, число носителей которых больше, чем у остальных языков мира.

В свою очередь, ППС «Торайгыров университета» совместно со студентами факультета Computer Science провели небольшое исследование, в котором приняли участие 124 человека. Большинство опрошенных (68,5 %) стали представительницами женской половины и 31,5 % – мужчины.

Диаграмма 1 – Соотношение мужчин и женщин в данном опросе

1. Ваш пол
124 ответа

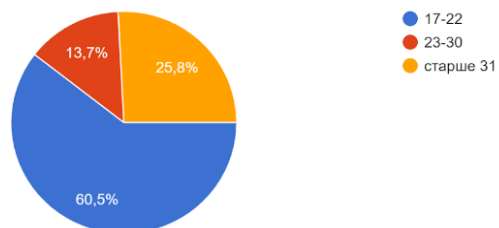

Во втором пункте нашего опросника мы решили провести возрастную градацию, которую представили в трех категориях: 17–22 года, 23–30 лет и лица старше 31 года.

Диаграмма 2 – Возрастная градация опрошенных

2. Ваш возраст
124 ответа

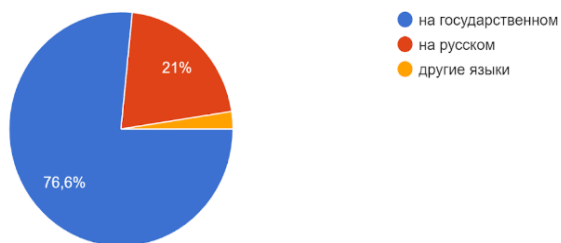

Из диаграммы мы видим, что в нашем опросе приняли участие 75 человек в возрасте от 17–22 лет, преимущественно – студенческая молодежь, что составило из общего количества опрошенных 60,5%. Более чем в двое меньше, а именно – 25,8% стали респонденты, чей возраст составляет на момент анкетирования старше 31 года. В возрасте 23–30 лет опрос на тему нашего исследования прошли 13,7%.

Далее мы выяснили, на каком языке было получено нашими респондентами среднее образование. Результаты представлены в диаграмме 3.

Диаграмма 3 – Язык обучения в средней школе

3. На каком языке Вы обучались в школе?
124 ответа

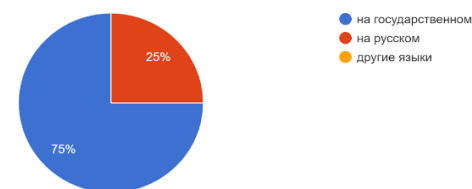

Данная диаграмма стала интересна тем, что три человека из 124 опрошенных получили среднее образование ни на государственном языке, ни на русском языке. Их ответом стал вариант – «другие языки». На русском языке в средней школе учились 21% опрошенных. Получали знания в общеобразовательных организациях образования подавляющее большинство респондентов – 76,6% (95 человек).

Логическим продолжением нашего анкетирования стал вопрос о языке обучения в послешкольных организациях образования. Данная диаграмма дала нам следующее представление о предпочтении и выборе языка для получения специального образования.

Диаграмма 4 – Язык обучения в вузе, колледже...

4. На каком языке Вы получали образование после окончания школы (колледж, техникум, институт, университет и др.)
124 ответа

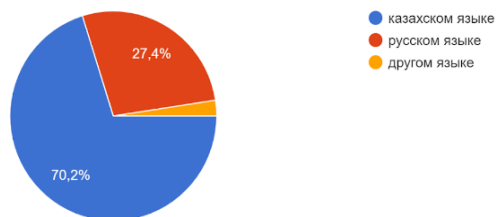

Как видим, данная диаграмма показывает нам о четком разделении в выборе языка обучения после школьного образования. 31 человек получил образование на русском языке (25%), на государственном языке обучались оставшиеся 93 человека, что составляет 75% от количества опрошенных.

Далее в рамках исследования мы решили уточнить, на каких языках говорят наши респонденты дома и вне его – на учебе, работе. Результаты представлены в диаграммах 5 и 6.

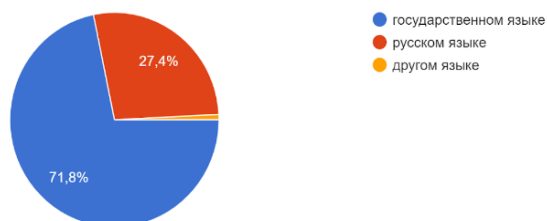
Диаграмма 5 – Язык общения респондентов в домашней обстановке

5. Дома Вы часто беседуете на:
124 ответа

Диаграмма 6 – Язык общения на работе/учебе

6. Вы часто общаетесь (учеба/работа) на:
124 ответа

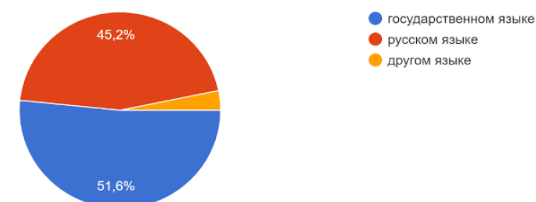
Данные диаграмм 5 и 6 показывают нам, что общение дома и вне его происходит не только на государственном и русском языках, но и на другом языке. 2,4 % и 1 % опрошенных предпочитают вступать в речевой контакт с собеседниками дома и вне его соответственно на других языках. Почти одинаково количество говорящих на государственном языке как дома, так и вне его, 70,2 % и 71,8 % соответственно. Абсолютно идентичными результатами стали данные двух вопросов – 27,4 % опрошенных для общения дома, на работе и учебе выбирают русский.

Однако совершенно иной стала картина с ответами на вопрос о том, на каком языке респонденты предпочитают общаться с друзьями. Логически мы предполагали, что большинство опрошенных, получив общее среднее, специальное профессиональное или высшее

образование на государственном языке, а также выбирая его в качестве средства общения дома, на работе и учебе, в дружеском окружении соответственно в большинстве предпочтут для общения - государственный язык. Однако диаграмма демонстрирует нам совершенно иные показатели.

Диаграмма 7 – Язык общения респондентов с друзьями

7. Вы часто общаетесь с друзьями на:
124 ответа

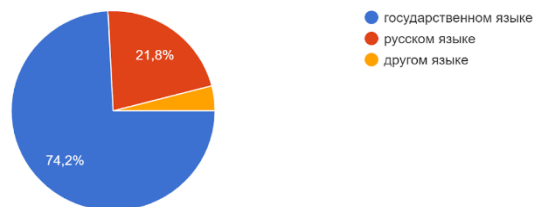

Как видим, на казахском языке в дружеской компании говорят более половины опрошенных, а именно 51,6% (или 64 человека из 124). Чуть меньше - 56 человек - предпочитают беседовать в непринужденной обстановке, что составило на 6,4% меньше говорящих на государственном языке. Оставшиеся 3,2% выбрали вариант ответа «Другой язык», что означает, что 4 человека из 124 опрошенных в кругу друзей говорят на родном языке (согласно их национальной принадлежности).

Вопрос о языке общения с родственниками также как и предыдущий был представлен тремя вариантами ответов. Диаграмма 8 демонстрирует соотношение всех трех языков, как средств для вступления в коммуникативные отношения.

Диаграмма 8 – Язык общения респондентов с родственниками

8. Вы часто общаетесь с родственниками на:
124 ответа

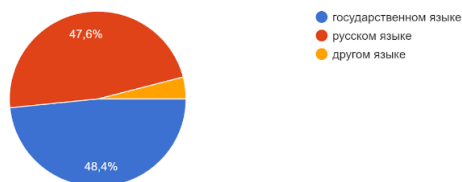

Данный вопрос всех опрошенных снова разделил на неравные числовые части. Так, на государственном языке предпочитают вести беседы с родственниками – 74,2 %, что составляет большинство прошедших анкетирование. Обсуждают различные темы в кругу родных и близких людей на русском языке на треть меньше – 21,8 %. Учитывая многонациональность нашей страны, то не удивителен факт об имеющихся опрошенных, которые говорят в семейном кругу на родном языке. 4 % выбрали третий вариант ответа «Другие языки».

Всё те же 4 % на родном языке просматривают новости на ТВ и социальных сетях, читают книги, журналы. Что же касается государственного и русского языков, то количество опрошенных разделились следующим образом:

Диаграмма 9 – Язык для получения информации

9. Вам легче воспринимать информацию (книги, ТВ, социальные сети, газеты/журналы, радио и др.) на:
124 ответа

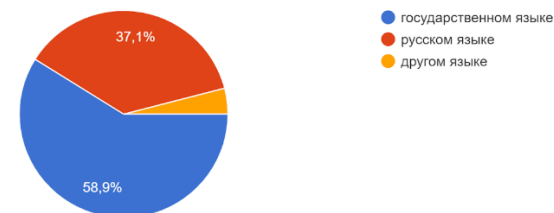

Как видим, респонденты почти в одинаковом количестве предпочитают как государственный, так и русский языки для получения информации и просмотра социальных сетей - 48,4% и 47,6% соответственно.

Стабильными данными остаются на протяжении нескольких вопросов нашей анкеты с третьим вариантом ответа. Так, 4% респондентов указали «Другие языки» в качестве утверждения на вопрос о том, на каком языке происходит мыслительная деятельность наших опрошенных.

Диаграмма 10 – Язык, на котором удобно формировать мысль

10. На каком языке Вам удобнее думать?
124 ответа

Данные диаграммы показывают нам, что большинство опрошенных размышляют на государственном языке, их количество – 58,9 % от общего числа респондентов. На русском языке формулируют мысли 37,1 % участников опроса.

Проведенное нами исследование наглядно демонстрирует динамику развития государственного языка. На казахском языке размышляют, получают информацию, просматривают социальные сети и программы на ТВ, предпочитают получать образование, общаться на работе, в кругу родных и близких.

Говоря о темпах развития государственного языка, то отметим, что в первые годы независимости наблюдалась нехватка методических пособий по обучению казахскому языку. Но эту проблему устранили – в настоящее время доступны различные методики обучения, сформирована база научной педагогической литературы. Также сегодня существует очень много IT-приложений, различных онлайн-ресурсов по обучению языку и информационных порталов.

Именно эти меры были перечислены в качестве пожеланий в заключительном вопросе нашей анкеты. Приведем примеры ответов вопроса «Как Вы считаете, какие меры необходимы для сохранения и развития государственного языка?» Итак: «Хорошие, качественные фильмы/ мультфильмы на казахском языке разных жанров (для подростков, исторические, экшн и т.д.), т.к. дети большую часть своего времени сидят в социальных сетях, им будет интересней учить язык и запоминать свою же культуру или же воспринимать все ценности нашего времени». «Необходимо проводить больше мероприятий на казахском языке», «Обучение, общаться на казахском, всю информацию воспринимать на государственном языке», «Қазақ тілі сабағын көбірек өту», «Введение налоговых льгот для кинотеатров, которые показывают фильмы на государственном языке», «Больше говорить на казахском языке», «Нужны хорошие педагоги», «Доступные курсы обучения», «Побольше читать и разговаривать на казахском языке», «Қазақ болғандықтан, тек қазақша жазып сөйлеуіміз қажет», «Больше информации на казахском языке», «Нужны курсы казахского языка с обновленной методикой», «Нужна мотивация для изучения».

Таким образом, реализация языковой политики в Республике Казахстан уже демонстрирует динамику развития государственного языка. Так, если в 1993 году казахоговорящее население составляло восемь миллионов человек, то в 2022 году носителей казахского языка стало 13,1 миллионов. На это оказала влияние политика нашего государства, направленная на повышение статуса казахского языка. Несомненно, сохранение и развитие языка - это многолетняя и кропотливая работа.

ЛИТЕРАТУРА

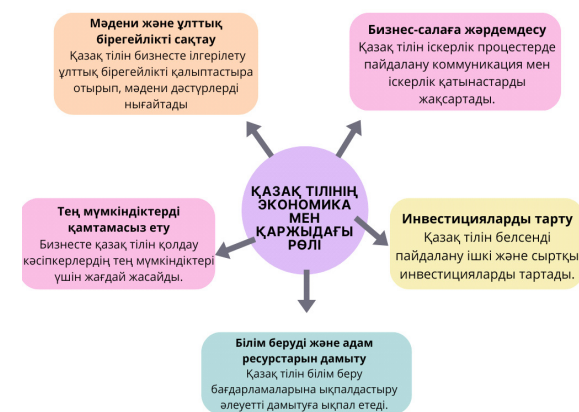
- 1 <https://e-history.kz/>
- 2 Сулейменова Э. Д. Витальность казахского языка и языковое планирование. / Вестник КазНУ, серия Филология. - Алматы, 2011.
- 3 Қуанышалин Ж. Состояние казахского языка: прошлое, настоящее и будущее. / <https://abai.kz/>
- 4 Момынкулова Ж.Б. Развитие казахского языка в годы независимости Республики Казахстан. / Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Филология. Социальные коммуникации». <https://cyberleninka.ru/article/n/razvitiye-kazahskogo-yazyka-v-period-nezavisimosti-respubliki-kazahstan>
- 5 <https://docs.google.com/forms/d/1PVA9ju-BbS1cNFGBMWucxZlcObrWOyrNrt9Z9i27D4/edit>

ҚАЗАҚ ТІЛІНІҢ ЭКОНОМИКА МЕН ҚАРЖЫ САЛАСЫНДАҒЫ РӨЛІ

НУРКИНА Н. А.

пед. ғыл. магистрі, Торайғыров университеті, Павлодар қ.
ШАРИПОВА А. А., МИШАГИНА А. Н.
студенттер, Торайғыров университеті, Павлодар қ.

Қазақстандағы мемлекеттік тіл ел тәуелсіздігінің негіздерінің бірі болып табылады. Соңғы жылдары қазақ тілінің мәртебесі артты. Қазақ тілі Қазақстанның мәдени және әлеуметтік мұрасының ажырамас бөлігі ретінде қоғамдық өмірдің түрлі аспектілерінде маңызды рөл атқарады. Экономика және қаржы контекстінде қазақ тілінің рөлі әлеуметтік және коммерциялық өзара іс-қимылды қалыптастырудың арқасында аса маңызды болып отыр. Күн сайын ғылыми-техникалық процесс үздіксіз дамып келеді, бұл біздің барлық деректеріміз құжаттардың цифрлық форматқа ауысатынын көрсетеді. Оны пайдалану үшін қосымшаны жүктеп алу керек және онда әртүрлі қызметтерді алуға болады, яғни, қазақ тілінде сөйлейтін адамдар бар, орыс және ағылшын тілдерінде сөйлейтіндер бар. Статистикаға сәйкес, егде жастағы адамдар қазақ тілінде көбірек сөйлейді, сондықтан барлық қосымшаны өндірушілер, банктер мен нарықтар бұл фактіні ескеріп, клиенттердің қалауына жақсы бейімделуі керек. Қазір біз қазақ тілінің қаржы мен экономикадағы рөлін толығырақ қарастырамыз (1-сурет):

Сурет 1 – Қазақ тілінің қаржы және экономиканың рөлі

Қазақ тілінің экономикадағы рөлі мынадай көріністерден көрінеді:

Мәдени және ұлттық бірегейлікті сақтау. Қазақ тілін экономикада ілгерілету мәдени дәстүрлерді құрметтеуді қолдайды, бұл кәсіпкерлік қызметте ұлттық бірегейлікті қалыптастыру үшін негіз болып табылады. Бизнес саласында қазақ тілін нығайту тілдер арасындағы теңгерімі бар көп тілді қоғамды қамтамасыз етеді, бұл әлеуметтік-мәдени үйлесімділікке ықпал етеді. Өзінің жарнамасында және клиенттермен қарым-қатынаста қазақ тілін пайдаланатын кәсіпорын өзінің ұлттық мұрасын мақтан тұтатын клиенттерді тартатын мәдени құндылықтарға өзінің адалдығын атап көрсетеді.

Бизнес-салаға жәрдемдесу. Қазақ тілін бизнес-ортада пайдалану коммуникация мен іскерлік қатынастарды жақсартуға ықпал ете отырып, ұлттық кәсіпкерлердің өзара іс-қимылы үшін неғұрлым қолайлы жағдайлар жасайды. Қазақ тілінің маңызын сезінетін кәсіпорындар өз өңірінің мәдени ерекшеліктеріне жақсы бейімделе алады, бұл клиенттік базаның ұлғаюына әкелуі мүмкін. Кәсіпкерлер арасында қазақ тілінде келіссөздер жүргізу мәміленің мақсаттары мен шарттарын неғұрлым тиімді түсінуге ықпал етеді, бұл іскерлік қатынастарды едәуір жақсартуы мүмкін.

Тең мүмкіндіктерді қамтамасыз ету. Қазақ тілін қолдау тілдік артықшылықтарға қарамастан, барлық кәсіпкерлер үшін тең мүмкіндіктерді қамтамасыз ететін жағдайлар жасауға ықпал етеді. Қазақ тілінде оқыту бағдарламаларын жүргізу экономикалық ахуалды жақсартуға ықпал ете отырып, шағын және орта бизнесті дамытуға белсенді қолдау көрсете алады. Кәсіпкерлер үшін қазақ тілінде оқыту бағдарламаларын әзірлеу кәсіпкерлер бизнесте тең құқылы дами алатын инклюзивтік орта құруға ықпал етеді.

Инвестицияларды тарту. Іскерлік процестерде қазақ тілін белсенді пайдалану ішкі және сыртқы инвестицияларды тартуы мүмкін, өйткені тұрақты және ашық бизнес-орта туралы әсер қалдырады. Бизнесте қазақ тілін пайдалануды мемлекеттік қолдау ашықтық пен жергілікті бірегейлікке ұмтылысты баса көрсете отырып, инвесторлар арасында сенім тудыруы мүмкін. Бизнесте қазақ тілін қолдауға бағытталған мемлекеттік кампания орнықты және мәдени бейімделген бизнес-ортаға қызығушылық танытқан инвесторлар үшін қолайлы жағдай жасайды.

Білім беруді дамыту және кадрлық әлеует. Қазақ тілін кәсіпкерлер мен қызметкерлер үшін білім беру бағдарламаларына

ықпалдастыру кәсіби өсуге және құзыреттерді дамытуға ықпал ететін сапалы кадрлық әлеует жасайды. Білім беруде қазақ тілін қолдау ғылыми-техникалық прогреске ықпал етуі мүмкін, ол өз кезегінде экономикадағы инновацияларды қолдайды. Бизнес-білім беруге қазақ тілін енгізу ұлттық және халықаралық бизнес-ортада табысты өзара іс-қимыл жасауға қабілетті жоғары білікті кадрлар құруға ықпал етеді. Тілді тануда оның айналасындағы мәдениет маңызды рөл атқарады. Мұның жарқын мысалы ретінде корей немесе ағылшын тілін оқитын жасөспірімдер, олардың мәдениеті, атақты адамдары, музыкасы, телехикаялары мен фильмдері әсер ететінін білеміз. Әлеуметтік желідегі парақшаларында тілге деген сүйіспеншілігін көрсетіп, оған құрмет көрсетіп, тарихты ардақтап жүрген талантты өнерпаздар, әншілер, актерлар мен блогерлердің көмегімен тіліміз танымал мәртебеге ие болды.

Тілдің дамығандығының бір көрсеткіші – оның терминдік жүйесі. Кез-келген тілдің терминологиялық қабатын салалық терминология құрайды. Салалық терминологияның бір бағыты – экономикалық терминдер. Экономикалық терминология бүгінгі қазақ тілінде үлкен зерттеуді қажет етіп отыр. Біз актуалды терминдерді қарастырдық «бюджеттік ассигнлеу» осы терминнің мәні, бюджет қаражатын алушыға немесе бюджет қаражатын бөлушіге бюджеттік тізімдемеде көзделген бюджет қаражаты. «Бақшалық қаржыландыру», бұл терминнің мағынасы инвесторлардың жаңадан құрылатын жеке компанияларға қаржы ресурстарын беруі. «Эстимативтік құн», мағынасы сарапшының бағалауына сәйкес жылжымайтын мүлік объектісінің болжамды, жоспарланған құны. «Соттық-бухгалтерлік сараптама» мәні экономикалық құқықтық қадағалау нәрсе сипатындағы пән, қағида бойынша, лауазымды адамдардың жұмысына сараптама соттың шешімімен тағы түрлі тәртіп бұзушылықтар анықталған жағдайда жүргізіледі. Қазақ экономикасында осындай терминдер бар екеніне қарамастан, болашақта қазақ тілінде терминдер жасау әлі де дамитын болады деп айтуға болады.

2021 жылы Раушан Жапарова «liter.kz.» сайтында сұхбат берді. Сұхбат тақырыбы – «Қазақ тілінің қоғамдағы рөлі артып келеді». Бұл сұхбатта қазақ тілінің болашағына байланысты жақсы сұрақтар болды. Мысалы, мынадай сұрақ қойылды: болашақта мемлекеттік тілдің рөлін қалай көресіз? Біз бірте-бірте Қазақстандағы мемлекеттік тіл этносаралық қарым-қатынас тіліне айналатынына барамыз. Қазақ жерінде тұратын қазақ пен қазақ қана емес, орыс

пен корей, украин және поляк қазақ тілінде еркін сөйлейтін болады. Содан кейін осындай сұрақ қойылды: Қазақстанда 2020-2025 жылдарға арналған тіл саясатын іске асыру жөніндегі мемлекеттік бағдарлама іске асырылуда. Мемлекеттік бағдарламаның қандай негізгі тұстарын атап өтер едіңіз? Біріншісі – латын әліпбиі негізінде қазақ тілін жаңғырту. Екіншісі – тіл мәдениетін одан әрі арттыру және тілдік капиталды дамыту. Үшіншісі – мемлекеттік тілдің этносаралық қатынас тілі ретіндегі рөлін күшейту. Осы сұхбаттағы жауаптарға сүйене отырып, қазақ тілінің дамуына көп көңіл бөлінеді деген қорытындыға келуге болады.

Жалпы адамдардың қай тілде сөйлейтіні олардың әлемнің тілдік бейнесі туралы түсінігіне және экономикалық мінез-құлқына әсер етеді. Яғни, тілдік құзыреттер тіл саласында түрлі нарыққа: еңбек нарығына, тауар нарығына, оның ішінде ақпараттық нарыққа оңтайлы қолжетімділікті қамтамасыз етуші құрал – адам капиталының бір элементі ретінде экономикалық үрдістерде көрініс табады. Бұл басқа адамдармен және ұйымдармен тиімді өзара әрекеттесуге мүмкіндік береді, сонымен қатар, экономикалық, бизнес дискурсындағы коммуникация сапасын арттыруға, шағын және орта бизнестің әлеуетті ортасында бизнес ақпарат контентін қазақ тілінде жасап, ұлттық экономиканың дамуына негіз болатын кәсіпкерлік бастамаларды қалыптастыруға көмектеседі.

Қорытындылай келе, тілдің экономикадағы рөлін атап өткіміз келеді, бұл көптеген экономика және қаржы субъектілерімен араласуға көмектеседі. Лингвистикалық зерттеулер тілдің жай ғана қарым-қатынас құралы емес, халықтың мәдени мұрасы екенін көрсетеді. Қазақ тілінің латын графикасына көшуі әлемдік экономикаға кірігу үшін көп мүмкіндіктер ашады және сол арқылы елдің халықаралық деңгейдегі ұстанымын арттыруға болады. Бұл қазақстандық компанияларды әлемдік келісімдерге және халықтар арасындағы байланыстарды нығайтуға жақсы ілгерілетеді.

ӘДЕБИЕТТЕР

- 1 <https://liter.kz/rol-kazahskogo-yazyka-v-obschestve>
- 2 <https://termincom.kz/articles/>
- 3 <https://www.zakon.kz/stati/>
- 4 А. Пиязбаева. Экономикадағы тіл және тілдегі экономика.

ИЗУЧЕНИЕ ИНФОРМАТИКИ НА АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ В КАЗАХСТАНЕ

САДЫКОВ Р. Т.

учитель информатики, СОШ имени М. Ауэзова, г. Павлодар

В современном мире информационных технологий знание английского языка становится неотъемлемой частью профессиональной подготовки. В Казахстане, где государственными являются казахский и русский, вопрос об изучении информатики на английском остается актуальным. В данной статье мы рассмотрим вызовы и перспективы, связанные с этой темой.

Информатика – это наука о компьютерах, программировании и обработке данных. В современном мире она играет ключевую роль во всех сферах деятельности, от бизнеса до науки. Стремительное развитие технологий требует от специалистов глубоких знаний в области информатики.

В Казахстане информатика входит в обязательную программу обучения в школах. Однако вопрос о языке преподавания остается открытым. На сегодняшний день многие учебники и материалы по информатике доступны на английском языке. Это вызывает необходимость изучения предмета на двух языках – родном и английском.

Языковой барьер: Изучение информатики на английском языке может быть сложным для учащихся, особенно если они не имеют достаточного уровня владения английским. Необходимо разработать эффективные методы обучения, которые помогут преодолеть языковой барьер.

Качество учебных материалов: Не все учебники и ресурсы на английском языке соответствуют стандартам качества. Важно создать современные и адаптированные материалы, которые будут доступны для учащихся и педагогов.

Глобальная конкурентоспособность: Знание английского языка и информатики на нем расширяет горизонты для выпускников. Они смогут успешно конкурировать на мировом рынке труда и в научных исследованиях.

Интеграция в мировое сообщество: Изучение информатики на английском языке позволит учащимся лучше понимать мировые тенденции и внедрять передовые технологии.

Значимость изучения информатики на английском языке

Информатика – это наука о компьютерах, программировании и обработке данных. В современном мире она играет ключевую роль во всех сферах деятельности, начиная от бизнеса и науки, заканчивая повседневной жизнью. Изучение информатики на английском языке позволяет учащимся получить доступ к мировым источникам информации, участвовать в международных проектах и общаться с коллегами из других стран.

Преимущества изучения информатики на английском языке.
Расширение словарного запаса: Изучение информатики на английском языке помогает учащимся усвоить специализированную лексику, которая используется в программировании, базах данных, сетях и других областях.

Подготовка к международным экзаменам: Знание английского языка облегчает сдачу международных экзаменов, таких как TOEFL или IELTS, что открывает дополнительные возможности для обучения и карьерного роста.

Сотрудничество с зарубежными университетами и компаниями: Учащиеся, владеющие английским языком, могут участвовать в обменных программах, стажировках и проектах с зарубежными партнерами.

Проблемы и перспективы. Необходимо учитывать, что изучение информатики на английском языке может столкнуться с определенными трудностями, такими как недостаточная подготовка преподавателей, отсутствие учебных материалов на английском языке и др. Однако совместные усилия образовательных учреждений, правительства и общества могут преодолеть эти проблемы и обеспечить успешное изучение информатики на английском языке.

Методы преподавания информатики на английском языке

Для успешного изучения информатики на английском языке необходимо разработать эффективные методы преподавания. Вот некоторые из них:

Интеграция языка и информатики

Преимущества:

Расширение словарного запаса: Изучение информатики на английском языке помогает учащимся усвоить специализированную лексику, которая используется в программировании, базах данных, сетях и других областях.

Подготовка к международным экзаменам: Знание английского языка облегчает сдачу международных экзаменов, таких как TOEFL или IELTS, что открывает дополнительные возможности для обучения и карьерного роста.

Сотрудничество с зарубежными университетами и компаниями: Учащиеся, владеющие английским языком, могут участвовать в обменных программах, стажировках и проектах с зарубежными партнерами.

Недостатки:

Подготовка преподавателей: Требуется хорошая подготовка преподавателей, способных объяснить сложные темы на английском языке.

Доступность материалов: Не все учебники и материалы доступны на английском языке.

Использование аутентичных материалов

Преимущества:

Практичность: Учащиеся учатся на реальных примерах из жизни и профессиональной сферы.

Развитие навыков чтения: Развивается навык чтения и понимания специализированных текстов.

Недостатки:

Поиск материалов: Не всегда легко найти подходящие аутентичные материалы.

Сложность текстов: Некоторые тексты могут быть сложными для понимания.

Коммуникативные задания

Преимущества:

Выражение мыслей: Учащиеся учатся выражать свои мысли на английском языке.

Развитие общения: Развивается навык общения и дискуссий.

Недостатки:

Языковой барьер: Не все учащиеся могут комфортно выражать свои мысли на иностранном языке.

Время подготовки: Требуется больше времени на подготовку и проведение коммуникативных заданий.

Сотрудничество с международными университетами и компаниями

Преимущества:

Межкультурное общение: Учащиеся получают опыт работы с зарубежными коллегами и партнерами.

Расширение кругозора: Учатся адаптироваться к межкультурным коммуникациям.

Недостатки:

Ограниченные возможности: Не всегда доступны возможности для сотрудничества с зарубежными партнерами.

Применение современных образовательных технологий

Изучение информатики на английском языке также предполагает использование современных образовательных технологий. Вот некоторые из них:

Онлайн-курсы и платформы: Существует множество онлайн-курсов и платформ, предлагающих обучение информатике на английском языке. Учащиеся могут изучать материалы, выполнять задания и общаться с преподавателями и однокурсниками через интернет.

Виртуальные лаборатории и симуляторы: Виртуальные среды позволяют учащимся проводить практические занятия, создавать программы, анализировать данные и решать задачи на английском языке. Это помогает им развить навыки работы с реальными инструментами и технологиями.

Сотрудничество с международными университетами и компаниями: Обмен опытом, стажировки и совместные проекты с зарубежными партнерами способствуют более глубокому пониманию информатики на английском языке и расширяют кругозор учащихся.

Изучение информатики на английском языке – это не только процесс обучения, но и путешествие в мир знаний и возможностей. Давайте углубимся в детали и рассмотрим, почему это так важно и какие преимущества и вызовы сопутствуют этому процессу.

Глобальная перспектива: Изучение информатики на английском языке позволяет учащимся выйти за рамки своей страны и понять, как работает мировое информационное сообщество. Это открывает перед ними новые горизонты и возможности для профессионального роста.

Коммуникация и сотрудничество: Знание английского языка облегчает общение с коллегами из других стран. Учащиеся могут участвовать в международных проектах, обмениваться опытом и находить новых партнеров для совместной работы.

Доступ к ресурсам: Английский язык – это ключ к мировой информации. Учащиеся могут читать научные статьи, блоги, учебники и участвовать в онлайн-курсах на английском языке.

Это помогает им быть в курсе последних тенденций и разработок в области информатики.

Преимущества на рынке труда: Работодатели ценят специалистов, владеющих английским языком. Это открывает перед выпускниками дополнительные возможности для трудоустройства и карьерного роста.

Вызовы: Однако изучение информатики на английском языке может столкнуться с определенными трудностями, такими как недостаточная подготовка преподавателей, ограниченный доступ к англоязычным материалам и языковой барьер.

Пусть каждый учащийся, изучающий информатику на английском языке, найдет свой путь к успеху, откроет новые горизонты и сделает важный вклад в развитие общества и технологий. Пусть это путешествие будет интересным, полезным и незабываемым.

ЛИТЕРАТУРА

1 «Computer Science Illuminated» by Nell Dale and John Lewis. / Этот обширный учебник охватывает различные аспекты компьютерной науки, включая алгоритмы, структуры данных и языки программирования. // (Страницы 100-150)

2 «Введение в теорию вычислений» Майкла Сипсера. / Классическая книга, которая рассматривает теорию вычислений, формальные языки, автоматы и теорию сложности. // (Страницы 200-250)

3 «Искусственный интеллект: современный подход» Стюарта Рассела и Питера Норвига. / Этот широко используемый учебник предоставляет глубокое исследование концепций искусственного интеллекта, включая машинное обучение, обработку естественного языка и робототехнику. // (Страницы 300-350)

4 «Компьютерные сети» / Андрея С. Таненбаума и Дэвида Дж. Уэтеролла. Основная книга по компьютерным сетям, охватывающая протоколы, архитектуру сетей и безопасность. // (Страницы 400-450)

5 «Системы управления базами данных» / Рагу Рамакришна и Йоханнеса Герке. / Этот ресурс необходим для понимания проектирования баз данных, SQL и управления транзакциями. // (Страницы 500-550)

6 «Операционные системы: концепции и дизайн» / Дэвида А. Паттерсона и Джона Л. Хеннесси. / Рассматривает архитектуру

компьютеров, наборы команд и интерфейс аппаратно-программного обеспечения. // (Страницы 600-650)

7 «Введение в алгоритмы» / Томаса Кормена, Чарльза Лейзерсона, Рональда Ривеста и Клиффорда Штайна. / Строгий путеводитель по алгоритмам и структурам данных, широко используемый в курсах по компьютерным наукам. // (Страницы 700-750)

8 «Организация и проектирование компьютеров» / Дэвида А. Паттерсона и Джона Л. Хеннесси. / Рассматривает архитектуру компьютеров, дизайн наборов команд и взаимодействие аппаратного и программного обеспечения. - (Страницы 800-850)

9 «Инженерия программного обеспечения: подход практика» / Роджера С. Прессмана. / Практическое руководство по методологиям разработки программного обеспечения, инженерии требований и управлению проектами. (Страницы 900-950)

10 «Человеко-компьютерное взаимодействие» / Алана Дикса, Джанет Финлей, Грегори Абауда и Рассела Била. / Исследует дизайн пользовательских интерфейсов, удобство использования

ПОЛИАЗЫЧИЕ КАК ТРЕНД ОБРАЗОВАНИЯ

ТАСКАРИНА А. Е.

магистр гуманитарных наук, преподаватель-ассистент,
кафедра «Грехъязычие», Торайгыров университет, г. Павлодар

В Республике Казахстан 11 июля 1997 года был принят Закон «О языках», где указывается, что казахский язык является государственным языком. Русский язык используется наряду с казахским языком и является языком межнационального общения. В Казахстане проживает много национальностей, в том числе большое количество русскоязычного населения, особенно в северных регионах. В южных и западных регионах большая часть общается на казахском языке. В зависимости от регионов язык имеет свои диалекты и особенности произношения.

В Казахстане часто обсуждается проблема государственного языка, так как есть население, которое не только не разговаривает, но и не понимает его. На сегодняшний день данный вопрос является наиболее актуальным. Пути решения являются открытие бесплатных курсов, кружков, изучение государственного языка в детских садах, школах, вузах, размещение рекламы и объявлений

на казахском языке, разработка новых методических пособий, учебников, самоучителей казахского языка.

Казахстан – многонациональное государство, поэтому русский язык является в первую очередь языком межкультурной коммуникации и межнационального общения. Многие народы, проживающие на территории Казахстана, свободно разговаривают и понимают друг друга на русском языке. Даже некоторые представители коренной нации знают русский язык лучше, чем свой родной язык.

В свою очередь, в современном Казахстане есть много представителей некоренной нации, отлично владеющих казахским языком. Таких людей ценят, уважают, ими восхищаются.

После обретения независимости Казахстан потихоньку стали узнавать на мировой арене. Новая неизведанная страна в Средней Азии привлекала большое количество иностранных компаний, журналистов. Появились экономические партнеры, инвестиций и масштабные проекты с зарубежными коллегами. Развивалось тесное сотрудничество во всех сферах жизни: в политической, экономической, образовательной, сельскохозяйственной, строительной сферах, в здравоохранении.

Здесь обосновались иностранные компании. Туристов привлекали завораживающие просторы, степи и долины, невероятной красоты горы, а также национальный колорит, традиции и обычаи и, конечно же, местная кухня, многообразие блюд в ней.

В связи с усилением тесного сотрудничества с зарубежными странами появилась необходимость в изучении иностранного языка, точнее английского языка, так как английский язык является языком международного общения. Это самый распространенный и популярный во всем мире язык. Для его изучения в Казахстане на сегодняшний день существует множество курсов, кружков. Его включили в предмет обязательного изучения в школах, вузах и даже в дошкольных учреждениях. Родители в поте лица, не отставая от трендов, пытаются дать ребенку, все самое лучшее записывают его на всевозможные кружки и секции, где особенное внимание уделяется иностранному языку.

Зная иностранный язык, человек может свободно общаться с иностранцами, работать в иностранной компании, быть гидом, переводчиком, преподавать курсы. Перед ним открывается много возможностей, например, поездка за границу, отдых, учеба. Многие мечтают об учебе в престижном зарубежном вузе, повысить

свою квалификацию, познакомиться с новой культурой, обычаями и интересными людьми. В современное время границы стираются, если 20-30 лет назад то, что казалось невозможным, сейчас возможно и легко достигнуть. У людей изменилось мировоззрение. Они стали более мобильными. Находясь сегодня в одной стране, завтра же могут вылететь в другую. А потом и вовсе переехать жить в третью. Современный человек не привязан к месту жительства. Он часто в поисках лучшей жизни для себя и свободы самовыражения. Сейчас уже никого не удивляет, что люди с разных стран и культур знакомятся, встречаются и создают семьи. На пути нет никаких преград, кроме языковых. Иногда незнание иностранного языка является также преградой на пути к успеху. Чтобы добиться всемирной популярности многие артисты помимо песен на родном языке, начали исполнять англоязычные песни. И тогда их узнавали. Знания английского языка помогают устроиться на хорошую должность в зарубежной компании. В настоящее время многие люди независимо от возраста стараются изучать иностранный язык, особенно английский, шагать в ногу со временем, быть в тренде. К тому же возраст не имеет значения. В современном обществе от человека прежде всего требуется конкурентоспособность, гибкость, стрессоустойчивость, предприимчивость, оригинальность, многозадачность, легкообучаемость, знание своего дела, наличие дипломов и сертификатов, свободное владение несколькими языками, уверенность в себе. Он должен быть развитой личностью, которая всегда в ресурсе и в курсе всех последних событий и новинок, в форме и в тонусе, генерирующая свежие идеи. Знание иностранного языка прибавляет авторитет и уважение среди людей. В современном обществе имеется большое количество людей, в том числе и молодежи, свободно владеющих несколькими языками. Их называют полиглотами.

Что касается изучения языков, в нашей стране приоритетом является трехязычие. Данный принцип означает, что каждому гражданину Казахстана необходимо знать, во-первых, казахский язык, так как он является государственным, во-вторых, русский – это язык межнационального общения, и на нем говорит довольно большее количество населения страны, в-третьих, английский язык, так как он является языком общения на международном уровне, его используют миллионы людей, все важные мировые переговоры ведутся на английском языке, большое количество контента на

англоязычных площадках. Владея английским языком, начинаешь понимать мир, и мир начинает понимать тебя.

В системе образования главный акцент ставится на полиязычии. В детских садах, средних общеобразовательных учреждениях, вузах уделяется внимание обучению трем языкам: казахскому, русскому и английскому языкам.

Следует понимать, что переезжая в другую неанглоязычную страну нужно знать в первую очередь, язык этой страны. Так человек изучает и язык этой страны. Таким образом, полиязычие становится востребованным в современном обществе. Быть полиязычным, знать несколько языков, означает быть в тренде и соответствовать требованиям современного мира. Понимая иностранный язык, начинаешь узнавать и культуру, менталитет другой страны. Люди из разных стран общаются, перенимают культуру, происходит обогащение языка. В результате миграции происходит взаимодействие народов и смешение культур, возникают новые диалекты. Некоторые люди могут владеть несколькими языками с рождения, так как слышать разную речь уже в семье. Полиязычному человеку легче добиться своих целей. Полиязычие является трендом, к которому приводит глобализация.

ЛИТЕРАТУРА

- 1 Таубаева Г.З., Картабаева А.А. Проблемы полиязычного образования в Казахстане/ Доклад. – 2011. – 6 с.
- 2 Конституция Республики Казахстан от 30 августа 1995 года. – [ЭР]. Режим доступа: <http://adilet.zan.kz/rus/search/docs/va=КОНС>
- 3 Современные проблемы науки и образования/ «Педагогические науки». – 2011. №6 - 16 с.
- 4 Жетписбаева Б.А. Теоретико-методологические основы полиязычного образования: Автореф. дис. д-ра пед. наук. – Караганда, 2009. – 46 с.
- 5 Жетписбаева Б.А., Аязбаева С.С. Лингводидактический аспект учебно-методических комплексов в полиязычном образовании // Вестн. Караганд. ун-та. Сер. Педагогика. – 2011. – № 2 (62). – С. 4-8.
- 6 Концепция развития образования Республики Казахстан до 2015 года.
- 7 Образование в многоязычном мире: Установочный документ ЮНЕСКО. Париж, 2003. – 38 с. - [ЭР]. Режим доступа: <http://www.unesco.org/new/ru/mediaservice>

БИЛИНГВИЗМ И БИЛИНГВАЛЬНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ

ТЛЕУЛЕНОВА З. О.

магистр педагогических наук, учитель английского языка,
педагог-эксперт, СОШ № 21, г. Павлодар

Социально-политические, демографические и культурные изменения в Республике Казахстан привели к поиску новых педагогических решений для решения возникающих проблем с учетом интересов всех этнокультурных групп общества. Необходимо оправдать и внедрить образование против расовой ненависти. Казахстан-одна из самых этнических и мультикультурных стран мира, и это модель для общества, ориентированного на национальные идеи, ищущего пути гармоничного развития и мирного культурного сосуществования, обращаясь к поликультурному образованию.

Проблемам билингвального образования посвящены труды Р. Алиева, Е. М. Верещагина, Н. Каже, В. Г. Костомарова, У. Ф. Макки, М. Н. Певзнера, М. Сигуан, А. Г. Ширина, С. Baker, J. A. Banks, Н. В. Beardsmore, М. Blanc, А. Camilleri, L. Carrol, J. A. Fishman, F. Genesee, K. Hakuta, J. Hamers, A. Housen, S. P. Jones, T. Skutnabb-Kangas. В этих работах большое значение придается условиям и результатам билингвального образования, значимости билингвального образования в современном поликультурном обществе, анализу опыта организации билингвального образования в разных странах мира, многообразию билингвальных программ и моделей, педагогическим и методическим аспектам организации билингвального образования в школах и вузах [1, с. 22].

С советских времен в Казахстане сохранялась и продолжает развиваться система образования на нескольких языках, отметим некоторые основные методы, используемые в настоящее время в билингвальном образовании в Республике Казахстан. Это материал, который используется на двух языках одновременно в одном уроке и предназначен для освоения любой темы. Это и применение двух- и трехязычных учебников и языковых пособий, большую часть из которых учителям пришлось разрабатывать самим и многое, многое другое. Это использование двуязычных и трехязычных учебников и языковых средств, большая часть которых должна разрабатываться самими учителями, и так далее. Термин «билингвизм» или «двуязычие» относится к знанию и использованию двух языков, причем владение конкретным языком

может отличаться от монолингвизма (знание первого или родного языка) и многоязычия (знание нескольких языков) [2, с. 17].

Билингвальное образование рассматривается как специальный предмет для изучения иностранного языка или второго (иностранного) языка, то есть для организации обучения, когда несколько языков могут использоваться в качестве средства обучения. Билингвизм (двуязычие–двуязычие) – это гармоничное сочетание функции национального языка человека и языка межнационального, межэтнического общения. В своей работе «Этнокультурное образование» Ж. Наурызбай отмечает, что «билингвизм-это объективная потребность многоязычного общества, поскольку индивиды должны понимать родной язык и официальный язык (русский – это казахский, официально используемый в государственных и административных учреждениях)» [3, с. 8].

Б. Хасанов отмечает: «Для личности ее двуязычие – это средство выражения идей, понимания действительности и общения в многоязычном обществе: в то же время его основной компонент (родной язык) является национально-специфическим компонентом, роль двуязычия в формировании гармонично развитой личности огромна, начиная с середины XX века., она является важным средством всестороннего развития и самовыражения в многонациональном обществе в определенный исторический период». Двуязычие (полилингвизм)-естественное и необходимое явление общества в многонациональной стране [3, с. 216].

Раскрывая сущность некоторых принципов билингвального образования на примере начальной школы, следует отметить, что все принципы должны реализовываться последовательно и согласовано (табл.1).

Таблица 1 – Принципы билингвального образования [5]

Принцип	Характеристика
Принцип со-развития коммуникативных и когнитивных умений учащихся	Интерес детей к игре очень важен. Это позволяет интересоваться естественным образом, используя игровые методы обучения, развивая навыки вербального общения, понимая иностранные языки через слух. Воспитание и познание (умение видеть цель и действовать в соответствии с ней, умение контролировать и оценивать свои действия и действия других детей), развитие речевых, социокультурных, языковых навыков дошкольников и младших школьников, умение реагировать на потребности детей.

Принцип поликультурной ориентированности при изучении иностранного языка	В бикультурных условиях игровая деятельность в процессе обучения не только решает различные проблемы межкультурных отношений, воспитания, но и обеспечивает широкий спектр жизненных и образовательных ситуаций. Дети этого возраста общительны и эмоциональны, их отличительными чертами являются любознательность, острое восприятие, они открыты для любых отношений. Совместные мероприятия сближают детей разных национальностей и дают им непосредственный эмоциональный отклик.
Принцип активности и чередования деятельности.	Учитывая возрастные особенности детей дошкольного и младшего школьного возраста, необходимо учитывать относительную слабость добровольных забот, которые затем требуют позитивных действий. Частая смена деятельности, произвольное переключение внимания, использование игровых сюжетов, соревновательных ситуаций, творческих заданий-все это обеспечивает семантику новых лексических единиц и выражений.
Принцип коммуникативной направленности.	Опыт общения детей на родном языке формирует те же общие коммуникативные навыки, что и на иностранном. Необходимо определить тенденции развития билингвального образования, определить педагогический потенциал теоретического и практического опыта билингвального образования, необходимо всесторонне изучить его на уровне школы, вуза и аспирантуры, определить этап и его особенности.

Как правило, билингвисты владеют хотя бы одним языком. Однако в некоторых случаях общение человека с носителем языка ограничено, а уровень общения с носителем языка в языковом сообществе низок. В этом случае утрачивается достаточное знание родного языка, а второй язык осваивается в ограниченном диапазоне. Это явление называется полужазычия.

Лексический состав обоих языков ограничен, а грамматическая структура упрощена. При соприкосновении близкородственных языков возникают особые формы полужазычества. Такие вопросы, как взаимодействие языка и культуры, языковое строительство и языковая политика на индивидуальном и социальном уровнях, имеют особое значение, поскольку многоязычие неизбежно означает двуязычие и многоязычие. С точки зрения двуязычия и многоязычия вопрос о родном языке и этнической идентичности в целом иногда не имеет значения. Не случайно этот вопрос сейчас широко обсуждается [6, с. 72].

По мнению М. К. Исаева, внедрение билингвального образования не обязательно является универсальным-оно может быть просто одной из составляющих диверсифицированной системы

образования, которая в настоящее время формируется в Казахстане. Внедрение двуязычных образовательных программ связано с рядом вопросов, которые необходимо учитывать при принятии соответствующих управленческих и педагогических решений-лингвистических, социальных, психологических, культурных и др. Проводимая в настоящее время в стране модернизация школьного образования в основном связана с качественным обновлением содержания и обеспечением развития его культурной самобытности. В связи с этим особое внимание уделяется созданию условий для развития творческого личностного потенциала студентов и расширению современных передовых возможностей, в том числе языкового образования. В рамках высокого уровня языкового образования это условие формируется в процессе билингвального обучения. Кроме того, в последние годы все чаще обсуждается вопрос о двуязычном образовании, подтверждается актуальность и прогрессивный характер этой технологии [7, с. 4].

В условиях билингвизма оно рассматривается многими учеными как одна из возможностей эффективного формирования иноязычного обучения в школе, поэтому находится в центре внимания современных исследователей.

Таким образом, было намечено неполитическое решение языковой проблемы, акцентирующее внимание на методах и организационной деятельности. Этот опыт может и должен быть использован, когда дети в равной степени готовы продолжать изучение одного из трех языков, чтобы выполнить задачу практического изучения трех языков. Если это можно увидеть в случае участия выпускников начальных классов школ, преподающих на казахском языке, то почему это невозможно сделать в национальном масштабе? Конечно, это требует определенных финансовых и организационных затрат, но, по-видимому, существует необходимость в фактической интеграции различных сообществ в единую популяцию. Министерство образования активно распространяет этот метод очень приятно. Однако сопротивление было оказано сразу с обеих сторон.

Некоторые считают, что интеграция выпускников неказахских и нерусских школ в единую образовательную систему не требует больших усилий: пусть сами решают свои проблемы, как хотят. Но в данном случае мы лишаем важные группы наших граждан и налогоплательщиков юридических гарантий доступа к высшему образованию. С другой стороны, принцип использования

двуязычного образования рассматривается как прямой путь усвоения языка населением. Но помимо этого неизбежно обвиняем этих граждан в языковой и общекультурной сегрегации. В обоих случаях можно видеть признаки ослабления внутреннего единства единой казахской нации, а значит, необходимо искать пути преодоления этих сохраняющихся дезинтеграционных настроений.

Казахское национальное двуязычие реализуется следующим образом: в качестве первого языка-казахский язык; свободный выбор языка для изучения. В целом методика преподавания на казахском и русском языках, как и на других национальных языках, остается прежней. Однако стоит отметить, что идет постоянный поиск путей совершенствования билингвального/двуязычного образования. Конечно, при организации билингвального образования возникает много проблем, связанных с распределением учебного времени, соблюдением добровольного характера преподавания языка, перегрузкой студентов, изучающих более двух языков, и неравномерностью языковой подготовки студентов. Двуязычие имеет много положительных аспектов, особенно во времена растущей глобализации: к ним относятся улучшение доступа к информации, расширение выбора, доступ к межкультурной коммуникации и расширение доступа к знаниям. Но с другой стороны, наряду с положительными аспектами двуязычия, есть и отрицательные аспекты этого обучения.

Поэтому ученые говорят о возможных негативных последствиях двуязычия для личности. По их мнению, могут возникнуть проблемы в развитии грамотности письменной речи, при выборе стиля общения и этикета языкового поведения ориентиры теряются. Слабое развитие абстрактного мышления, проявляющееся в чрезмерном употреблении абстрактных понятий, следует считать наиболее опасным. Развитие определенного мышления менее проблематично и в той же степени менее опасно. Некоторые ученые не исключают опасности частичного языка, когда изучение обоих языков не развито полностью. Для нас важно, что билингвальное образование позволяет студентам чувствовать себя комфортно в многоязычном мире; обучение, основанное на этом принципе, – это возможность получить образование на одном из языков мира, не теряя контакта с языком основных народов; билингвальное образование расширяет «пределы» мышления.

ЛИТЕРАТУРА

1. Гавриш Л.Ф., Давыдова Н.М., Бюссон Э. Создание системы билингвального развития и обучения в условиях современного лица. Муниципальное образование: инновации и эксперимент. 2015; № 3: 22 - 27.
2. Баженова О.В. Особенности двуязычного воспитания или как вырастить успешного ребенка. – Киров, 2016. – 352с.
3. Наурызбай Ж.Ж. Этнокультурное образование. – Алматы: Ғылым, 1997. – 69 с.
4. Хасанов Б.Х. Языки народов Казахстана и их взаимодействие / Б.Х. Хасанов. - Алма-Ата, 1976, С. 216.
5. Щепелина С.С. Билингвизм и виды билингвизма // [Электронный ресурс] – 03.02.2018 <https://schepilinanfdu7.edumsko.ru/articles/bilingvizm> (дата обращения: 02.02.2021г.)
6. Давыденко Г.В. Обучение II иностранному языку в условиях лингвистической гимназии// Иностранные языки в школе. - 2014. - №6. – С.71-76.

Секция 34

Заманауи білім беру және әлеуметтік жұмыс
Современное образование и социальная работа

**PREVENTION OF COMPUTER AND GAME
ADDICTION IN CHILDREN AND ADOLESCENTS**

АБАКОВА С. В.

master student, Toraighyrov university, Pavlodar

With the development of computer technology and the expansion of the gaming software market, the number of children interested in computer games has increased significantly.

The virtual world of computer games that children play is often cruel and merciless, and is hostile to the virtual hero. The hero himself confronts this world, having everything necessary for this: strength, intelligence, knowledge, weapons, means of defense, etc. He has to «kill» computer «enemies», and they, in turn, try to «kill» him. A child or teenager, being in such an environment for a long time, transfers the laws of the game to the real world: he begins to feel invulnerable, believes that most people are hostile, and the world as a whole is more dangerous than it really is. For most children and adolescents, such games serve as a reason for an unconscious change in their attitude towards the world, society, and themselves, which ultimately leads to increased maladjustment and an increase in the level of anxiety. As a result of uncontrolled spending time at the computer, children become overly irritable, hot-tempered, and emotionally unstable.

Computer game addiction is recognized by WHO as a disease. Seeing that a child is literally «stuck» in online games and transfers his real life into the virtual space, parents should take immediate action.

The emergence of computer and gaming addiction is characterized by the following stages:

1. Passion at the development stage.

It is typical for a child in the first month after purchasing a computer. It's unusual, funny and extremely interesting. During this period, sitting at the computer for a long time does not exceed one month, and then interest wanes. A normalization of the regime may occur, in which pauses occur when the child switches to something more interesting for him. But if there is no exit from this stage, then a transition to the second stage is possible.

2. State of possible dependence.

Strong immersion in the game, staying at the computer for more than 3 hours a day, decreased level of educational motivation, drop in academic performance, increased emotional tone during the game, negative reaction to any obstacles that interfere with the game. In communication, discussion of a computer game becomes a favorite topic, the circle of friends narrows, sometimes sleep disturbances, etc.

3. Expressed dependence.

The child does not control himself, becomes emotionally unstable, and if it is necessary to interrupt the game, he becomes very nervous, reacts emotionally or not at all. In case of violent interference in the gaming process, a teenager may leave home and spend a lot of time in gaming clubs or with friends. Sloppiness in clothes, indifference to everything that does not concern his hobbies, skipping classes, decreased performance. Anxiety and excitability, absent-mindedness, and unfocused attention outside of gaming activities also become characteristic. The fading of interest in communication is very noticeable; friends are completely replaced by a computer.

If a child does not receive qualified help at this stage, there is a danger of moving to the 4th stage.

4. Clinical dependence.

Staying at the computer up to 16-18 hours a day. Intermittent stomach upset (without any diagnosable diagnoses). It is most likely that the young body thus exhibits defensive reactions -pain and problems with the gastrointestinal tract. There are serious deviations from the norm in behavior, reactions, inadequate emotionality or inhibition. The presence of impulsiveness in behavior, hysteria, sudden changes in emotions in their extreme manifestation. Lack of emotional and behavioral self-control.

The teenager begins to hear voices, commands, an absent, empty, extinct look, loss of appetite and interest in life.

Irreversible changes occur in the adolescent's brain. Isolation and complex treatment are often necessary. At this stage, the teenager needs the help of a qualified psychotherapist or psychiatrist.

In the process of developing computer and gaming addiction in children, a cause-and-effect relationship between deficiencies in upbringing and the presence of addiction is clearly visible. Authoritarian style in education, emotional deficit, pedagogical neglect, lack of moral aspects in education, unspiritual atmosphere within the family, disunity between parents, as well as the so-called television families – all this

leads to vulnerability in the development of emotional self-regulation of children, low ability to quickly recuperate, inability to control your feelings. The above-mentioned shortcomings of upbringing create laziness and irresponsibility in children, and contribute to their social maladjustment. The presence of such results in raising children should alert parents, because they harbor a predisposition to various problems, including computer addiction.

A healthy attitude towards the computer arises when parents treat it not «as a demon» and not «as a means of salvation» from the difficulties of upbringing, but just as one of the household appliances.

Many parents make a big mistake when, trying to rehabilitate a child who is a gambling addict, they simply take away the gadget or prohibit him from using the computer or turn off the Internet. Such actions cause aggression, hysteria, and resentment in children, which further widen the gap of misunderstanding with their parents. You need to act softly, unobtrusively.

Recognize the «enemy» by sight

Experts call the most popular games that cause severe addiction in a child and cripple his psyche:

The Sims;

Xoppop Five Nights at Freddy's;

Second Life;

Prototype;

Left 4 Dead 2;

Fallout 3;

Splatterhouse;

World of Warcraft.

Tank games aren't as bloody as Splatterhouse, where kids see severed limbs, flayed enemies, and other gruesome things on screen, but they do require an investment of money to upgrade equipment, and teens are eager to find the means.

Parents should familiarize themselves with the rules of the game and understand what interests their child and what attracts them.

Have a confidential conversation with a teenager to find out why the virtual world is more comfortable for him than communicating with you, friends, classmates? Just when talking, do not «turn on» the academic tone of the lecturer, do not make a scandal and do not appeal to your conscience. This should be a friendly conversation.

To find out the reasons for gaming addiction, spend an evening with your child playing his favorite game. Ask why he chose her and

this hero. If you manage to establish contact with your son or daughter, you will be able to understand the reasons for the excessive passion for gaming content. This will provide an opportunity to make adjustments to the child's leisure time. Naturally, everything needs to be done softly and delicately.

In order not to aggravate the situation with the development of severe computer addiction, monitor the time your child spends in front of the screen. Parents can agree with the child on the time and conditions. Reduce your child's time at the computer gradually by offering him alternative entertainment.

Some safety rules for parents:

– for children 7-12 years old, the computer norm is 30 minutes a day, no more than once every two days;

– for teenagers 12-14 years old – you can spend 1 hour a day at the computer;

– from 14 to 17 years old, the maximum time a child spends at a computer is 1.5 hours a day;

– It is not advisable for adults to work at a computer for more than 3 hours a day.

– You need to have a day off once a week, when you don't sit down at the computer at all.

Offer an alternative.

It is no secret that computer addiction in children often appears due to a lack of impressions. Parents spend little time with their children due to work pressure, a desire to relax after everyday work, or simply a reluctance to delve into the teenager's problems. But to be honest, parents themselves are constantly on their smartphones!

The situation can be corrected by offering your son or daughter an activity that will be in tune with the cause of the addiction. If a teenager is interested in shooting games, you can go to a shooting range on the weekend, play paintball, or take part in an interactive quest. Let your child feel like the hero he chooses in a computer game!

It is advisable that joint leisure becomes your tradition. You should take your children to the circus, the theater, museums and concerts so that the Internet does not replace impressions of real life. It is clear that everyone does not have enough time, but is there anything more important in our lives than children?

Teach your teen self-control techniques.

Here are a few: introduce a daily routine; work on habits that interfere with productivity; try new things and overcome fears, play sports.

Involve in household chores

Each family member must have responsibilities. If your child doesn't have any other than sitting at the computer for many hours, then it's time to introduce him to housework. Involve him in cleaning, taking out the garbage, walking the dog that he himself asked to get. Don't be afraid to overload him, but don't forget to praise and encourage him.

Share your child's hobbies - set an example

To combat a child's gaming addiction, you need to be ready to change with him and share his hobbies, for example, roller skating, going fishing or climbing wall, playing sports or dancing. You must remember that the child will not be able to cope with this problem without your support and help.

Don't give up if you fail. With all types of addiction, including gambling addiction, a person may experience breakdowns and relapses. Don't give up. Keep fighting for your child. Try to avoid quarrels, reproaches and nagging, because of which the child will again begin to move away and hide from these problems in the game. Show the wisdom of an adult and parental love, which is the best way to achieve mutual understanding and trusting relationships. How quickly and how easily a child gets rid of computer addiction depends on the support of his parents and immediate environment. Remember that any problem is easier to prevent, so try to prevent your child from immersing himself in computer games.

REFERENCES

1 Voyskunsky A. E. Current problems in the psychology of Internet addiction / A. E. Voyskunsky // Psychological Journal. – 2004. – Т. 25. – No. 1. – pp. 90-100.

2 Zhirkova I. S., Sergeeva E. D. The relationship between the tendency to Internet addiction and the level of significance of relationships among others in adolescents and young men / I. S. Zhirkova, E. D. Sergeeva // Modern psychology of education: problems and prospects: materials of the All-Russian (with international participation) scientific and practical conference. – Voronezh, 2016. – pp. 86-89.

3 Kotova S. S., Khasanova I. I. Features of Internet dependent and addictive behavior of youth / S. S. Kotova, I. I. Khasanova // Scientific result. Pedagogy and psychology of education. – 2017. – Т. 3. – No. 1. – P. 55-61.

4 Kotyukh V. A. Formation of civil competencies in the system of educational institution of additional education, civil and patriotic

education / V. A. Kotyukh // Innovative technologies in civil and patriotic education: collection of materials from regional scientific and practical studies. conf. – Voronezh, 2011. – 384 p.

5 Lanina N.V., Pushkina T.F. Computer as a resource for creative development of personality and prevention of its disadaptation / N.V. Lanina, T.F. Pushkin // Theoretical and practical aspects of social pedagogy and psychology of deviant behavior: materials of the III All-Russian (with international participation) scientific and practical conference. – Krasnodar, 2017.

РОЛЬ ОЦЕНКИ В ПОВЫШЕНИИ МОТИВАЦИИ ОБУЧАЮЩИХСЯ НА УРОКАХ ИСТОРИИ

АВДИЕНКО Л. С.

магистрант, 2 курс, направление «Педагогическое образование»,
профиль «Историческое образование», Институт истории,
гуманитарного и социального образования, Новосибирский
государственный педагогический университет, г. Новосибирск

В современном образовательном процессе одной из актуальных проблем является проблема объективного оценивания достижений обучающихся. Процесс обновления содержания образования меняет подходы и систему оценивания. Оценивание выступает как процесс, а оценка – это результат этого процесса [1].

При исследовании различных стратегий формирующего оценивания были рассмотрены предложенные Логвиновой И., Рождественской Л. «Инструменты формирующего оценивания в деятельности учителя – предметника» [3]. Также изучены научные статьи Д. О. Даулеткуловой «Что такое формативное оценивание и каким образом оно улучшает преподавание и обучение?» [4], Гордон Э. В. «Формирующее оценивание как инструмент современного урока истории, обществознания в реализации ФГОС ООО», Зиньковой А. Н. «Формативное оценивание: и пути его применения» и другие. Проработаны методические пособия и руководства Кусаинова Г. М., Сагинова К. М. «Формативное и суммативное оценивание результатов обучения», Р. Х. Шакурова, А. А. Буркитовой, О. И. Дудкиной «Оценивание учебных достижений учащихся». Для понимания сущности мотивационных процессов в обучении изучены учебные пособия «Психология

эмоций и мотивации» Митиной Г.В., Нугаевой А.Н., Шурухиной Г.А. [5], «Педагогическая психология» Л. С. Выготского.

Работа по оцениванию учебных достижений обучающихся проводится в соответствии с нормативно – правовыми актами: «Об утверждении Типовых правил проведения текущего контроля успеваемости, промежуточной и итоговой аттестации обучающихся» (Приказ МОН РК № 125); «Инструкция по процедурам критериального оценивания и документированию для средней школы в рамках обновления содержания образования»; «Руководство по критериальному оцениванию для учителей основной и общей средней школы: учебно – методическое пособие», «Сборники заданий по формативному оцениванию в разрезе классов, предметов и языков» и другие [2, с. 18].

При формирующем оценивании учитель после устного или письменного ответа обучающегося выставляет отметку по десятибалльной системе в соответствии с целями обучения, обязательно делает комментарии в устном или письменном виде, осуществляет тем самым обратную связь, показывает, что нужно улучшить и на что обратить внимание. Формирующая оценка показывает уровень усвоения учебного материала, неудовлетворительная оценка – это оценивание на промежуточном этапе, что дает возможность улучшить результат. Такой подход к оцениванию выступает в качестве мотивации для ученика [6].

Организация формирующего оценивания на уроках истории имеет свои особенности, которые связаны со спецификой предмета, компетенциями, учебными целями. Безусловно, формирующее оценивание проводится с целью обеспечения обратной связи, определения индивидуальных результатов каждого ученика, для восполнения пробелов, и затем выводов по результатам обучения.

На уроках истории оценивается каждый вид работы, оценивание должно носить систематический характер. В процессе проведения формирующего оценивания возникают трудности: ученики не всегда понимают критерии оценивания разных видов работ, поэтому требуется дополнительная работа по разъяснению критериев оценки, и о способах, как можно отследит процесс каждого ученика. Оценки часто могут носить необъективный характер, в случае, если осуществляется самооценивание или взаимооценивание. До понимания учеников нужно донести, что формирующее оценивание помогает научиться учиться на ошибках, осознать, что получается

лучше, в каких вопросах ученик испытывает трудности, что требует доработки, и самое главное – результат всегда можно улучшить.

Обучение истории на уровне основного среднего образования должно быть направлено на: воспитание у обучающихся исторического сознания, толерантности, уважения к истории и культуре своей страны и других стран, к человеческим, национальным и общечеловеческим ценностям, развитие навыков мышления, коммуникативных и исследовательских навыков; приобщение обучающихся к достижениям отечественной и мировой культуры, осознание ценности и уникальности культурно-исторического наследия казахского народа, формирование умения использовать исторические знания и навыки для ориентации в современных политических, социально-экономических и культурных процессах [2].

Из личного опыта, на начальном этапе изучения истории в 5 классе ученики проявляют огромный интерес, активность и работоспособность. С течением времени, при усложнении тем, а также если применяются из урока в урок одинаковые приемы формирующего оценивания, нет новизны, интерес ослабевает. В повышении мотивации главную роль играет содержание, подача учебного материала, процесс оценивания. Преимущество формирующего оценивания на уроках истории заключается в том, что можно подобрать такую стратегию оценивания, которая будет отвечать потребностям обучающегося и станет мотиватором на успех в будущем обучении.

Например, применение «Карты понятий» на уроке истории. Уместно применять данную стратегию в процессе изучения блока тем или раздела. При составлении «Карты» ученик должен вспомнить все понятия, уметь составить иерархию понятий, обозначить между ними связи. «Карты» помогают восстановить причинно-следственные отношения. Если в целях обучения на уроке есть «научиться устанавливать причинно-следственные связи, работать с основными понятиями по теме урока, уметь систематизировать», то такая стратегия может быть применена. Критерии оценивания: если ученик вспомнил и записал 5 понятий по теме урока, обозначил между ними связи и объяснил их, то за каждое понятие выставляется 2 балла. Таким образом, после проделанной работы, учитель дает комментарии, вместе с учащимися выясняет, какие затруднения были при работе, а также намечает план для устранения таких затруднений. Соответственно, если ученик

получил недостаточно высокий балл, то он может улучшить свою отметку. Такой подход не позволит зависит или, наоборот, занизит отметку, а объективно выставленный балл по десятибалльной системе послужит мотивацией для ее исправления и улучшения результатов.

По теме урока «Почему Египет называли «Черная земля» сформирована цель обучения – описывать, каким было земледелие в древнем Египте; объяснять, почему разливы Нила так важны для древних египтян, для чего египтяне изучали астрономию [5]. Основная форма организации учебной деятельности на этом уроке - групповая. Обучающимся предложены задания: используя текст учебника, 1 группа - выделить неблагоприятные природные условия Древнего Египта для земледелия; 2 группа - благоприятные природные условия. Дескрипторы для анализа ответов учеников: знает благоприятные и неблагоприятные природные условия; объясняет, как природные условия влияли на хозяйственную деятельность.

После выполнения задания, чтобы выявить уровень усвоения материала, применяется прием формирующего оценивания – «Трехминутное эссе». Обучающиеся должны записать ответы на вопросы: «Что было наиболее важным из того, что вы узнали сегодня? Какой вопрос вам запомнился? Что для вас было непонятным сегодня?» После того, как ученики написали эссе, учитель предлагает озвучить записанное, чтобы отметить непонятные моменты, которые нужно отработать с помощью дополнительных заданий и новых приемов. Для того, чтобы оценить работу на уроке по десятибалльной системе оценивания, я провожу минитест.

На этапе рефлексии целесообразно применить метод «Незаконченных предложений». На начальном этапе применения метода учитель сам предлагает ученикам «незаконченные» предложения, но в процессе обучения, можно попросить учеников составить такие предложения, обменяться ими в парах, группах, таким образом осуществить самооценивание. При таком подходе к самооцениванию оно будет объективным, так как наглядно видно, сколько предложений дополнено, и можно в соответствии с выполненным заданием выставить отметку по десятибалльной системе.

В процессе исследования возможностей применения формирующего оценивания, роли оценки в повышении мотивации обучающихся на уроках истории, необходимо разработать алгоритм осуществления формирующего оценивания, при котором оценка

будет главным мотивирующим элементом в процессе обучения истории, при условии правильно подобранных стратегий и методик оценивания.

ЛИТЕРАТУРА

1 Понятие оценивания в образовании / Т. В. Загоруйко, С. Ю. Диденко, Е. И. Черепанская. – текст непосредственный// Молодой ученый. – 2018. - №45. – с. 240-242. - URL: <https://moluch.ru/archive/231/53434/> (дата обращения: 12.10.2023).

2 Инструктивно-методическое письмо по организации воспитательно-образовательного процесса в дошкольных организациях и предшкольных классах общеобразовательных школ, лицеев и гимназий Республики Казахстан в 2023-2024 учебном году: Инструктивно-методическое письмо. –Астана, 2023. – 65 стр.

3 Логвинова И., Рождественская Л. Инструменты формирующего оценивания в деятельности учителя – предметника. Пособие для учителя. – Нарва. – 2012.

4 Что такое формативное оценивание и каким образом оно улучшает преподавание и обучение? /Д. О. Даулеткулова. – текст непосредственный//Научная библиотека открытого доступа. - URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/chto-takoe-formativnoe-otsenivanie-i-kakim-obrazom-ono-uluchshaet-prepodavanie-i-obuchenie>

5 Психология эмоций и мотивации [Текст]: учеб.-метод. Пособие, дополненное / сост. Митина Г. В., Нугаева А. Н., Шурухина Г. А. – Уфа: Издво БПУ, 2020. – 110 с.

6 Балабакина Л. Методика анализа отношений школьников к учению // Школьный психолог. - 2000. - № 23. - с.1-3.

«ДҮНИЕТАНУ» ПӘНІ САБАҚТАРЫНДА ТАРИХИ МАТЕРИАЛДЫ ОҚЫТУ БАРЫСЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТАНЫМДЫҚ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН ДАМУЫ

АЙТИМОВА М. К.

бастауыш сынып мұғалімі, Жылбек Ағаділов атындағы ЖОББМ,
Павлодар облысы, Баянауыл ауданы

Адамзат тарихы – бұл адам мен табиғаттың, адам мен қоғамның өзара іс-қимылының, адамның өзін-өзі тануының тарихы.

Тарих мектепте білім берудің, оның ішінде бастауыш сынып оқушыларына білім берудің жалпы процесінде ерекше орын алады. Оны зерделеу тұлғаның дамуы мен тәрбиесіне әсер етеді, балаларға өткен және қазіргі қоғамдық қатынастар әлемінде бағдарлануға мүмкіндік береді, тұлғаның әлеуметтенуіне, өзін-өзі сәйкестендіруіне, өзін-өзі тануды қалыптастыруға жәрдемдеседі.

Бастауыш білім беру деңгейінің 1-4-сыныптары үшін «Дүниетану» пәні бойынша үлгілік оқу бағдарламасында «Дүниетану» пәні:… қоршаған орта туралы ғылыми негіздерді қалыптастырады, тарихи және географиялық тұрғыдан ойлауын дамытуға ықпал етеді; Қазақстанның және бүкіл әлемнің тарихи және қазіргі оқиғалары, олардың себептері, өзгерістері, сабақтастығы, ұқсастықтары мен айырмашылықтары туралы білім қалыптастырады; өткен және қазіргі оқиғалардың тигізетін әсері туралы түсінігін тереңдетеді» деп айтылған [1].

Тарихи білім берудің мазмұны білім, дағды және іскерлікті, шығармашылық қызмет тәжірибесін және тарихи және әлеуметтік құбылыстарға эмоциялық-сезімдік көзқарас тәжірибесін ұсынады. Осыған байланысты мектептегі тарихи білім беруде пәнді зерделеудің бастапқы кезеңі – пропедевтік, яғни – тарихтың алдын ала курсы ерекше рөл атқарады. Алайда, бастауыш сынып оқушыларын Отанының өткені туралы біліммен қаруландырып қана қоймай, тарихи таным әдістеріне, әртүрлі ақпаратпен жұмыс істей білуге үйрету қажет [2].

Білім беру мазмұнының шығармашылық, әлеуметтік-белсенді тұлғаны дамытуға, оның танымдық қызығушылықтары мен қажеттіліктерін анықтауға бағытталуы танымдық қабілеттерді, тарихқа қызығушылықты дамыту міндетін алға қояды. Бұл міндетті шешу оқушылардың орта мектепте тарихты зерделеуге деген танымдық қызығушылығын, құндылық-уәждемелік ұстанымдарын

қалыптастыру үшін қажетті дербес шығармашылық белсенділікті көздейтін оқытудағы әртүрлі тәсілдер негізінде жүзеге асырылады.

Оқушылардың тарихқа деген танымдық қызығушылығын қалыптастыру процесінде кешенді тәсіл қажет. Танымдық қызығушылық – оқу мотивациясының құрамдас бөліктерінің бірі, ал ол, өз кезегінде, біздің түсінігімізде, қызметтік тәсіл, оқытудың белсенді нысандары, оқу процесін оқу міндеттері жүйесі арқылы ұйымдастыру, дамытушы оқыту принциптерін іске асыру есебінен қамтамасыз етіледі [3].

«Тарих болып жатқан оқиғаларды жан-жақты әрі тереңінен көре білу қасиетін дамытады және болашаққа дұрыс қадам жасауға жәрдемдеседі» [4].

Оқу пәніне деген қызығушылық – тұлғаның белгілі бір оқу пәніне таңдап бағытталған білімді меңгеру процесіне бағытталуы. Оқу пәніне қызығушылық танымдық қызығушылықтың бір түрі, жеке жағдайы ретінде көрінеді.

Танымдық қызығушылықтың маңызды ерекшелігі белсенді, ізденіс немесе шығармашылық жұмысты талап ететін танымдық міндет болып табылады.

Оқушылар үшін танымдық қызығушылық пен шығармашылық пәні әлем туралы жаңа білім болып табылады. Сондықтан жаңа, беймәлім, оқушылардың қиялын таң қалдыратын, сондай-ақ ғылымның жаңа жетістіктерін, ғылыми ізденістер мен жаңалықтарды міндетті түрде қамтитын терең ойластырылған, жақсы іріктелген оқу материалы оқуға қызығушылықты қалыптастырудың маңызды буыны болып табылады.

Әрбір оқушының белгілі бір пәндерге бейімділігі бар, бірақ мұғалім барлық оқушыларды қызықтыратындай жағдай жасауға міндетті. Егер оқушыға тарих қызық болса, ол оны табысты оқиды, егер мұғалім оған қызығушылық танытса, өзін белсенді таным субъектісі ретінде танытуға көмектессе, онда оқушы да дамиды.

Танымдық қызығушылықты дамыту әдістері: оқу материалын қабылдау дайындығын қалыптастыру. Бұл әдіс оқушыларды сабақтың негізгі тапсырмалары мен жаттығуларын орындауға дайындауға бағытталған сараланған немесе жеке сипаттағы бір немесе бірнеше тапсырманы немесе жаттығуларды білдіреді. Оқу материалының айналасында ойын сюжетін құру. Қызықты материалды пайдалану. Оқу тапсырмаларымен үйлесімде жарқын, бейнелі, қызықты оқу материалын таңдау сыныпта қызығушылық атмосферасын тудырады.

Оқу процесінде білімді меңгертуде оқу әдісі ретінде ойынды қолдану оқушылардың танымдық белсенділігін арттыруға мүмкіндік береді. Педагогикалық ойын технологияларының басты элементтері – ойын алдында оқушыларға нақты оқу мақсаты қойылады; ойын арқылы белгілі педагогикалық нәтижеге қол жеткізу жоспарланады, оқу әрекеті ойын ережелеріне бағынады, оқу материалы ойын құралы болып табылады. Оқушылардың сабақтағы ұжымдық жүйелік-әрекетті ұйымдастыруға бағытталған ойын әдісі арқылы олардың шағын топтың өзге мүшелерінің пікірін сыйлау, әртүрлі нәтижелі жүйелік-әрекет негізінде соңғы нәтижені алдынала көре білу, өздігімен жүйелік-әрекетті жоспарлау, мақсатқа жету амалдарын таңдау мүмкіндігі беріледі [1].

Шығармашылық іздеу жағдайларын жасау әдісі. Сабақтарда балалардың танымдық қызметін: фактілер (тарихи ақпарат, өмірден мысал, «керемет» адамдардың өмірінен фактілер); иллюстрациялар және көрсету құралдары (деректі, көркем фильм және т.б.); сабақта проблемалық жағдай жасау (күтпеген жағдайлар, проблемалық міндеттер); сабақтағы жеке және топтық жұмыс; рөлдік, іскерлік ойындар (турнир-сабақ, пікірталас-сабақ, КВН-сабақ, «Ақылдылар» ойындары, саяхат-ойындары, қиялдау сабақтары, ертегілер сабақтары, болашақ мектебіндегі сабақтар); дәстүрлі емес сабақтар (дөңгелек үстелдер, көрме сабақтары) арқылы жандандыру.

Оқушылардың танымдық белсенділігінің әртүрлі түрлерін қамтитын оқытуды ұйымдастырудың әртүрлі нысандарын пайдалану қажет, мысалы: рөлдік ойын, инсценировка жасау, сахналық ойындар; жобаны жасау бойынша топтық жұмыс; қолдан жасалған бұйымдарды, визиттік карточкаларды дайындау, оларды қорғау; шығармашылық жұмыстарды орындау (тарихи шығарма, эссе-талқылау, тарихи портрет); әр түрлі тапсырмаларды орындау бойынша шығармашылық топта жұмыс істеу; проблемалық мәселелерді талқылау; кроссвордтарды шешу; қосымша әдебиетпен жұмыс; қандай да бір мәселе бойынша өз ұстанымын айқындау және ұсыну.

Жүз рет естігеннен гөрі, бір рет көрген артық, алайда одан да дұрысы – бір рет істеу. Сонда біліммен қатар біліктілік те пайда болады. Сондықтан АКТ қолданылатын тарих сабақтарында оқушылардың практикалық қызметі нақты басымдыққа ие болуы тиіс. Бұл міндетті шешудің мінсіз құралы жобалар әдісі болуы мүмкін.

Оқушылардың зерттеу қызметінің элементтерін енгізу педагогқа тек оқытуға ғана емес, оқушыға оқуға көмектесуге, оның танымдық қызметін бағыттауға мүмкіндік беретінін атап өту қажет. Жобаны орындау кезінде оқушылар белгісіздік ортасына түседі, бірақ дәл осы олардың танымдық қызметін жандандырады.

Тарих сабақтарында оқушылардың танымдық қызығушылығын қалыптастыру процесінде ақпараттық технологиялардың да рөлінің маңызды екендігін атап өткен жөн. Тарих сабағында білім алушылардың танымдық қызметін жандандыру үшін ең алдымен оқу материалын неғұрлым мультимедиялық және интерактивті түрде ұсыну қажет.

Көне заттар, ересектердің әңгімелері, өткен туралы кино- және бейнефильмдер оқушылардың қызығушылығын арттырады, қиялын оятады. Оны өз отбасының, қаланың, көшенің тарихы қызықтырады. Әлеуметтік ұстанымы өзгереді.

Сабақтарға арналған тарихи ақпаратты іріктеу кезінде ескеру қажет:

- тарих және мәдениет фактілері мен оқиғалары осы өңір үшін маңызды болуы, түсінікті және оқушылардың жасына сәйкес болуы тиіс;
- тарихи оқиғалар анық, айқын, эмоционалды түрде берілуі тиіс;
- білім алушылардың өздері виртуалды тарихи «жаңалықтарды» жасай алады;
- таныс материалдарға сүйене отырып, оқушыларды ғана емес, ата-аналарды да осы тақырыпқа тартуға тырысу;
- туған жерлерге деген қызығушылықты ынталандыру, патриоттық сезімдерді қалыптастыруға жәрдемдесу⁷

Тарихи материалмен жұмыс істеу тәсілдері:

1. «Виртуалды экскурсия».

Нысаны мен мазмұны бойынша виртуалды экскурсиялардың бірнеше түрі болуы мүмкін:

- фотосаяхат. Электрондық презентациялар және слайд-шоу түрінде ресімделеді;
- бейнеэкскурсия. Бұл отбасылық саяхат бейнежазбалары немесе нақты мұражайлардың сайттарында және ғаламдық Интернет желісінде орналастырылған бейнероликтер болуы мүмкін.

Виртуалды экскурсияны дайындаудың негізінде педагогтарға табысты нәтижеге қол жеткізуге мүмкіндік беретін іс-қимылдардың белгілі бір алгоритмі жатыр.

2. «Оқу пікірталасы» немесе «Менің ұстанымым».

Оқушыларға өз пікірлерін жеткізу жиі қиындық тудырады. Олар өз жауаптарының дұрыс екеніне әрдайым сенімді бола бермейді, кейде өз ұстанымдарын қорғай алмайды. Оларға көмек көрсету қажет, зерттелетін тақырып бойынша пікір алуан түрлілігін көрсету маңызды. Педагог оқушыларға ғалымдардың, белгілі тұлғалардың, қоғам қайраткерлерінің түрлі ұстанымдарын көрсетеді.

Проблемалық сұрақ қойылады. Оқушыларға ойлануға уақыт беріледі. Тақтада немесе экранда Пікір шкаласы орналастырылады:

- Келісемін...
- Келіспеймін, себебі...
- Өз позицияңызды негіздеңіз.

Шағын топтарда талқылау оқушыларға өз ойларын нақты тұжырымдауға, дәлелді пікірталас жасауға көмектеседі.

Бұл тәсіл пікірталас мәдениетіне, өз пікірін қорғай білуге үйретеді.

3. «Суретті жандандыр».

Оқушылар суреттерде бейнеленген дәуірлердің типтік кейіпкерлерін дыбыстайды.

Бұл тәсілдердің жағымды жақтарын атап өткен жөн, атап айтқанда:

- олар заттарға деген қызығушылық тудырады;
- материалды саналы және берік игеруге ықпал етеді;
- оқушылар ұжымын мұғалімдерге, ата-аналарға жақындатады;
- балалардың көпшілік алдында сөйлеуіне мүмкіндік береді.

Сонымен, мақаланың тақырыбының өзектілігі басты педагогикалық міндет – балалардың жүрегінде халқының, отбасының, Отанының тарихын құрметтеуді қоздыру болып табылады.

Танымдық қызығушылықтың түрлі тәсілдерін қарастыра отырып, келесі қорытынды жасауға болады: танымдық қызығушылық оқушының дамуы үшін өте маңызды; мұғалім оны жоғалтпауы, басқаруы, дамытуы және жетілдіруі қажет; танымдық қызығушылыққа оқу материалының көлемі, күрделілігі, оқу жылдамдығы, мазмұны әсер етуі мүмкін.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 Бастауыш білім беру деңгейінің 1-4-сыныптары үшін «Дүниетану» пәні бойынша үлгілік оқу бағдарламасы. «Білім берудің тиісті деңгейлерінің мемлекеттік жалпыға міндетті білім

беру стандарттарын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2012.23.08. № 1080 қаулысына өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы (Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2017.15.08 № 484 қаулысы). [Электрондық ресурс]. – URL: <https://dereksiz.org/bilim-berudi-tiisti-degejlerini-memlekettik-jalpifa-mindetti-b-v3.html?page=7> [сайтқа жарияланған күні 02.01.2022].

2 Сапалина Е. В. История в начальной школе // Преподавание истории в школе. [Электрондық ресурс]. – URL: <http://pish.ru/blog/archives/144> [сайтқа жарияланған күні 16.03.2010].

3 Щукина Г. И. Педагогические проблемы формирования познавательных интересов учащихся. – М., 1988. – 208 с.

4 Тарих. [Электрондық ресурс]. – URL: <https://kk.wikipedia.org/wiki>

МОДЕЛЬ ОРГАНИЗАЦИОННО-ПЕДАГОГИЧЕСКОГО СОПРОВОЖДЕНИЯ ПРОЦЕССА РАЗВИТИЯ КУЛЬТУРЫ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОГО ТРУДА ОДАРЕННЫХ ДЕТЕЙ

АЙТМАГАМБЕТОВА А. С.

магистр педагогических наук

ОМАРОВА Д. Б.

педагог-организатор-куратор,

Назарбаев Интеллектуальная школа ХБН, г. Павлодар

СУНТАЕВА А. О.

педагог-организатор-куратор,

Назарбаев Интеллектуальная школа ХБН, г. Павлодар

В современном казахстанском обществе возрастает потребность в неординарно мыслящих, творческих, активных субъектах, способных нестандартно решать поставленные задачи и формулировать новые, перспективные цели. Глава государства Касым-Жомарт Токаев на заседании Национального совета общественного доверия отметил, что в любом государстве интеллектуальный капитал как главный критерий развития общества становится личностным достижением человека, вносящего свой вклад в успех, рост и процветание страны.

В концепции развития культуры интеллектуального труда исследованы и обоснованы следующие типы одаренности:

– интеллектуальный тип одаренности сопровождается программой с высоким уровнем усвоения специальных навыков и достижения одаренных детей должны совершенствоваться в специализированных образовательных центрах и школах;

– креативный тип одаренности сопровождается программой для развития выдающихся способностей детей через изучение и исследование той научной области или предмета для проведения предметных олимпиад, интеллектуальных конкурсов;

– творческий тип одаренности сопровождается открытыми образовательными программами, компетентностными испытаниями высоко мотивированных одаренных детей [6, с. 89].

Поэтому понятие «одаренность» необходимо соотносить с компетенцией или инстанцией, которая управляет интеллектуальным поведением и действием человека и требует особого отношения, так как для проявления интеллекта необходимо:

– совершить волевое усилие и удержать длительное время концентрацию;

- подготовить себя к деятельности через раскрытие черт характера;
- самостоятельно реализовать рекордные цели;
- высоко проявить уровень мотивации;
- совершить авторское действие.

Для большинства одаренных детей характерна неравномерность развития психики, встречаются недостатки в эмоционально-волевой сфере, трудности в учебе, проблемные вопросы с выбором индивидуального маршрута и установлением контакта со сверстниками, педагогами и родителями [5, с.112].

Организационно-педагогическое сопровождение одаренных детей в организациях образования представляет культуру поддержки интеллектуального труда в ходе решения задач, ориентированных на развитие, обучение, воспитание, социализацию и адаптацию.

Мотивационно-одаренный тип детей сопровождается специально разработанной программой, которая позволяет им осваивать современный уровень прорывных компетенций и мотивировать их на высокий уровень достижений в ходе подготовки таких детей к будущей профессиональной деятельности.

В процессе организационно-педагогического сопровождения специально разработанные программы действий ориентируют мотивационно одаренных детей на совместную разработку инновационных проектов и программ для реализации конкурентоспособных стратегий в прорывной практике.

Мотивационно одаренные дети требуют системно-деятельностного подхода к организационно-педагогическому сопровождению с целью:

- выявления, поддержки и развития одаренных детей;

– оказания психолого-педагогической помощи в развитии культуры интеллектуального труда одаренных детей;

– создания оптимальной среды для гармоничного развития одаренных детей.

Реализация организационно-педагогического сопровождения в русле системно-деятельностной подхода включает решение группы задач (схема 1):

Рисунок 1 – Задачи организационно-педагогического сопровождения процесса развития культуры интеллектуального труда одаренных детей

Развитие культуры интеллектуального труда одаренных детей включает в себя сложные составляющие компоненты, образующие динамический процесс и формирующиеся в ходе включения одаренных детей в практико-ориентированную деятельность.

Философская концепция культуры интеллектуального труда базируется на принципах диалектического единства фактов, явлений и процессов, закономерных связей теории с практикой. Культура как философская категория обуславливает изменения в целостном педагогическом процессе на принципе системности и позволяет комплексно рассматривать психолого-педагогические условия, стимулирующие развитие культуры интеллектуального труда одаренных детей.

Ведущие принципы развития культура интеллектуального труда определяют способы решения возникающих проблем, позволяют планировать и прогнозировать практическую и самостоятельную деятельность одаренных детей с учетом:

- аксиологического подхода для выделения ценностных аспектов развития культуры интеллектуального труда и на основе выделенных ценностных составляющих компонентов построение организационно-педагогического сопровождения;

- системного подхода для определения общих системных свойств и качественных характеристик составляющих культуры интеллектуального труда, при которых сопровождение можно рассматривать в контексте целей образования, содержания образования, методов и форм обучения и использования информационно-технической базы учреждения.

В связи с этим организационно - педагогическое сопровождение процесса развития культуры интеллектуального труда одаренных детей можно реализовать на следующих фазах развития (схема 2).

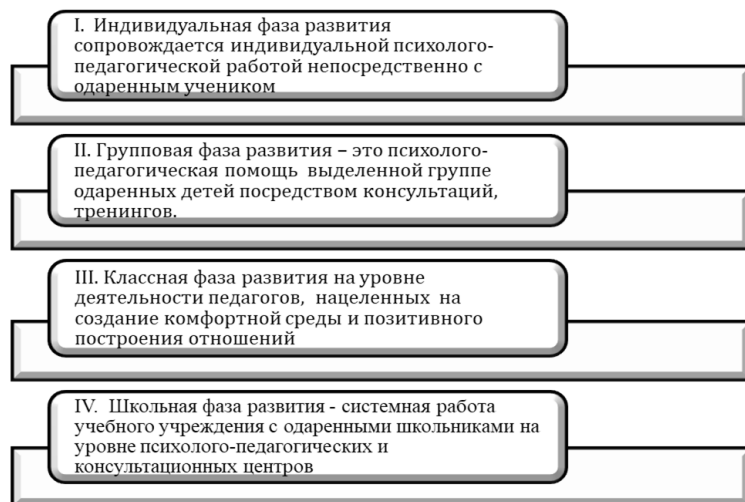

Рисунок 2 – Фазы организационно - педагогического сопровождения процесса развития культуры интеллектуального труда одаренных детей

Учет личностного подхода для утверждения социального, деятельного и творческого характера культуры интеллектуального

труда одаренных детей в рамках которого опоры составляют естественные процессы саморазвития:

- деятельностного подхода для развития культуры интеллектуального труда одаренных детей посредством отбора целей и планирования деятельности, организации и регулирования, контроля и самоанализа. оценки полученного результата;

- диалогического подхода предполагающего рассматривать личность одаренных детей в системе характерных для них отношений, как носителей ценностных установок для организации отношений и действий в социальной группе;

- культурологического подхода для связи субъектов образовательного процесса с культурой мира как системой ценностей.

Таким образом, учет методологических подходов в ходе организационно-педагогического сопровождения культуры интеллектуального труда одаренных детей раскрывает ее связь с неотъемлемыми элементами целостного педагогического процесса, структурные составляющие которого позволяют в полной мере затрагивать задачи обучения, воспитания и развития одаренных детей.

ЛИТЕРАТУРА

1 Тугельбаева А. Т. Школы для одаренных детей как основа развития элитарного образования в Республике Казахстан // Сборник материалов научной конференции молодых ученых, студентов и школьников «IV Сатпаевские чтения». – Павлодар, – 2004. – С. 263 – 266.

2 Специализированные школы для одаренных детей в контексте элитарного образования // Вестник ПГУ : Павлодарский государственный университет им. С. Торайгырова, 2006. – № 4. – С. 55 – 63.

3 Ананьев Б. Г. Психология и проблема человекознания / Под редакцией А. А. Бодалева М. : Издательство «Институт практической психологии», Воронеж: НПО «МОДЭК», 1996. – 384 с.

4 Асмолов А. Г. Психология личности. М., 1990.

5 Асмолов А. Г. Содействие ребенку развитие личности // Новые ценности образования : Забота - поддержка - консультирование. Вып.6, – М., 1996.

6 Бабаева Ю. Д., Лейтес Н. С. и др. Психология одаренности детей и подростков. Под ред. Н. С. Лейтеса. М. : Издательский центр «Академия», 1996. – 416 с.

7 Батишев Г. С. Найти и обрести себя. Особенности культуры глубинного общения // Вопросы философии 1995. – №3. – с. 103–130.

«АКТЕРЛІК ШЕБЕРЛІК» ҮЙІРМЕСІНДЕ БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТІН ДАМУДАҒЫ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ШАРТТАР

АҚАНОВА А. Н.

магистрант, Торайғыров университеті, Павлодар қ.

Актерлік шеберлік сағаттары, актерлік жаттығулар бұрын сонды, тек қана кәсіби актерлерді оқытуға бағытталған болса (К. С. Станиславский «Искусство представления», К. С. Станиславский «Работа актера над собой в творческом процессе овладения», М. А. Чехов «О технике актера» ж.т.б.), қазіргі таңда бұл жүйенің театр саласынан тыс қолданушыларының ауқымы кеңейде, тіпті актер шеберлігіне арналған техникаларды қолдану трендке айналды десе де болады. Әсіресе бұл тәжірибе Ресей аймақтарында сұранысқа ие. Атап айтсақ, шеберлік сағаттарын өнер саласынан тыс бизнесмендер, бизнес коучтар, халық алдында сөйлейтін тұлғалар алып жатады. Қандай қажеттілік үшін десек, бойдағы бұлшық еттің сіресуінен, психологиялық барьерден арылуға, сөз бен қимыл-қозғалыстың келісімін орнатуға. Сонымен қатар, педагог, режиссер, өнертану кандидаты СХТ-ның (социально-художественный театр) көркемдік жетекшісі Л. Грачеваның зертханасына тоқталып өткім келеді. 2004 жылы ол Ресей Ғылым академиясының Адам миын зерттейтін институтымен (Институт мозга человека РАН) бірге Театр өнері академиясының «сахна өнерінің психофизиологиясы» зертханасын құрған. Зертхана актерлік дайындықтың психофизиологиялық тиімділігін және психологиялық, әлеуметтік-психологиялық бейімделуге арналған арнайы психоэмоционалды тренингтің актерлік өнерге қатысы жоқ адамдарға әсерін зерттеу кеңістігі ретінде құрылған. «Сахна өнерінің психофизиологиясы» зертханасы актерлік шеберліктің студенттер мен мүгедектерге, әртүрлі тәуелділік түріне шалдыққан адамдарға, мүмкіндігі шектеулі жандар мен балалар үйлерінің тәрбиеленушілеріне әсерін зерттейді. СХТ спектакльдер шығарып қана қоймай, сондай жандармен арнайы іс-шаралар өткізген. Мысалы, 2018 жылдың көктемінде қиын өмірлік жағдайға тап болған

адамдарды қамтитын арнайы топпен «Актерлік тренингті пайдалана отырып, ересектердің эмоционалды және мінез-құлық ерекшеліктерін психокоррекциялау» бағдарламасы іске қосылды. Бұл есірткіге және алкогольге тәуелділіктен емделу үстіндегі жандарға оңалту терапиясы. 2017 жылдың наурыз айында театр өртістерінің және сол адамдардың қатысуымен «Өмір пьесалары» жобасының премьерасы өтті, ал 2018 жылдың сәуірінде «Өмір пьесалары» спектакліне сол маусымда оқуды аяқтаған жаңа қатысушылар қосылды. Бұл дегеніміз «актерлік шеберлік» жаттығуларының өміршеңдігімен қатар, инновациялық кейіпке ену процессінде екенінің белгісі. Осы орайда мектеп жасындағы балаларға да бұл театр толқынының әсері мен қажеттілігіне, арнайы әрекеттерге талдау жасағым келіп тұр.

Заманауи оқу бағыты балаға тек білім негізін меңгертіп, кәсіби мамандыққа бағыттап қана қоймай, тұлғалық және көшбасшылық қасиеттерді қалыптастыруға жіті мән беруге бет бұра бастады. Сондықтан қазіргі уақытта жоғарыда айтып өткен «театр» немесе «актерлік шеберлік» деп аталатын үйірмелер ерекше сұранысқа ие.

Театр саласы – ол актер шеберлігі, шешендік өнер, музыка, көркем әдебиет және бидің органикалық синтезі болғандықтан, өскелең ұрпақтың эстетикалық көзқарастарының қалыптасуына, танымдық процесстері тезірек жетіліп, қоршаған орта мен қоғамды қорқынышсыз қабылдап, еркін қарым-қатынасқа түсуіне көмектеседі. Аталмыш қасиеттерге қол жеткізуді мақсат тұтсақ, үйірме ішінде педагог тарапынан қандай әрекеттер жасалуы керек:

- Үйірме ішінде позитивті климатты тудыру және сол климатты қалыпты жағдайда ұстау;
- Жетекші процессті жүзеге асырушы ретінде ұжымаралық қарым-қатынас мәдениетін орнатуы қажет.
- Процесс барысында әр қатысушының пікірі тыңдалуы маңызды. Бала өз пікірінің салмағын сезінген жағдайда, өз ойын қорықпай ортаға салуға ынталанады. Бұл баланың әлеуметтік дамуына және көшбасшылық қасиеттердің қалыптасуына апарар бірден бір жол;
- Заманауи технологиялар, соның ішінде гаджеттердің шектен тыс қолданылуы балалардың эмоционалды дамуын тежеп, бұлшық еттің қарысуына әкелетіні сөзсіз. Сондықтан, бұлшық еттің босануына арналған жаттығулар мен эмоцияға бағытталған тренингтерге екпін жасау;
- Сабақта проблемалық әдісті қолдану, ол жаңа білімді игеруді өз жаңалығы ретінде сезінуге және оны түсінуді жеке құндылық ретінде қабылдауға мүмкіндік береді;

- Жаттығулар қайталана берсе, «жалықтыру» қауіпі бар. Сондықтан ойын жаттығуларын жиі ауыстырып тұру қажет.

- Педагог-бала-ата-ана байланысын құру. Ата-аналармен бірлесе отырып бала психологиясына оң әсер тигізу, ішкі мотивациясын ояту;

- Эстетикалық көзқарас пен этикалық құндылықтарды дамыту мақсатында театр мәдениетін жас санаға сіңдіру. (Қазіргі кезде бала тұрмақ, кей ересектердің өзі этика нормаларынан бей хабар. Оны рухани ордалардан, әсіресе театрға келген көрермендердің әрекетінен байқауға болады.)

- Руханиятты мәдениетпен ұштастыру. Ұлттық кодымызды жаңғыртуға «театр әлемін» ұтымды құрал ретінде пайдалануымыз қажет. Еліктекушілік әрекетін туғызу үшін, ертегі, жыр-дастандарымызды, жалпы ұлттық фольклорымызды эстетикалық нормаларға сай заманауи кейіпте сахналандыру;

- Театр қызметінің тарихы мен сан алуандығымен таныстыру, әр түрлі театрландырылған қойылымдарды тыңдату және көрсету;

Оқушылармен жұмыс барысында педагог қандай факторларды ескеру керек:

- Біріншіден, мектеп жас аралығы 7-17 жас. Яғни, бастауыш сынып пен жоғарғы сынып жасындағы балалармен жұмыс жасау барысында жас ерекшеліктеріне мән беру. Мысалы, 10-жастан бастап жасөспірімдерге «өтпелі кезең» психологиялық тұрғыда өз ықпалын тигізеді. «Жасөспірімнің психикасына әсер ететін басты қарама қайшылық, ол- қарқынды жетілу үстіндегі физикалық, моральдық, материалдық қажеттіліктер мен сансыз қалаулар мен жетілмеген мүмкіншіліктердің әсерінен қанағаттанбауды туғызатын қарама қайшылық» – деген А. И. Савостьяновтың тұжырымдамасын дәйек еткім келеді [2, б.15]. Сондықтан, жасөспірімдермен бастауыш сынып оқушыларымен жасалатын жұмысқа психолого-педагогикалық тұрғыдан мән беру;

- Бала денсаулығының ерекшеліктерінен хабардар болу

- Бес саусақ бірдей емес, бір топтағы әрбір баланың қабылдау деңгейі, даму процесі әр түрлі болғандықтан, психолого-педагогикалық айла- тәсілдерге жүгіну. Ол үшін бақылау әрекеті арқылы топтағы әр баланың темпераментін анықтау керек. Әрбір темпераменттің өз артықшылықтары мен кемшіліктерін ескере отырып жұмыс жасаған жөн;

- Топтағы бала саны 10-15-тен аспауы қажет. Бала саны шектен тыс көп болса, топты игеру, әр балаға тиісінше көңіл бөлу қиынға соғады.

Актерлік шеберлік сағаттарын шығармашылықты шындау барысында қолдану процессуалды кейіпке енеді. Балалар шығармашылығында дайындық барысы, дайындық нәтежесіне қарағанда маңыздырақ. Өйткені сол сабақ немесе дайындық барысында баланың психологиялық процесстерінің (ойлау, қабылдау, сөйлеу, зейін, қиял, ес, түйсік, интеллект) дамуы жүзеге асады. Ол икемді машықты (soft skills) қалыптастырудың бірден бір жолы [3, б. 352]. Психологиялық процесстерді дамытуға арналған жаттығуларды жасау барысында оқушылар бірқатар талаптарды сақтау керек.

Жаттығуға қойылатын талаптар:

1. Ұсынылған жағдайларға сену;

2. Тапсырмаларды орындау кезінде байсалды болу;

3. Басқалардың не істеп жатқанына мұқият және жанашыр болу.

Егер осындай қарапайым талаптар сақталған жағдайда, символикалық ойлау қабілетінің дамуы, мінез-құлықтың әлеуметтік нормаларын қабылдау, жоғары ерікті психикалық функциялары қалыптасады.

Белгілі театр қайраткері Аман Бекенұлы Құлбаевтың «Интеллект, мәдениет, көркемдік мәнер, ой-өріс кеңдігі, алдыңғы қатарлы дүниетаным, міне осылар өмірді оқып білуде шешуші рөл атқарады» – деген пікірі театр саласының қоғамдағы орнын айқындап бергендей.

Актерлік шеберлік үйірмесіне қатысқан балалардың барлығы актер болмайтыны сөзсіз, үйірменің басты мақсаты да ол емес. Бізді қоршаған орта мінез-құлық стандарттарын барған сайын қатаң түрде белгілеуде. Бәсеклестік алғышарттарын алға қойған қоғамда балалар әр түрлі күйзелістерге көп ұшырайды. Сондықтан да заманауи «актер шеберлігі» үйірмелерінің басты мақсаты – бала өз бетінше әлемді күйзеліссіз танып, психологиялық процесстерін дамытатын кеңістік функциясын атқару.

А. И. Савостьянов: «Адамның психологиялық құрылымының өзгерістері, бастысы оның мазмұны сыртқы ықпалдың әсер етуінен болады. Тұлғалық қасиеттердің құрылымына, машықтандыру, жаттығу, оқыту, тәрбие сынды сыртқы факторлар өз ықпалын тигізеді. Тұлға – ол сананың иесі», – деген [2, б.24]. Біз әр адамды – жеке тұлға деп қабылдаймыз. Дегенмен, тұлғаның туылмайтынын, тұлғаның қалыптасатынын да жоққа шығара алмаймыз. Ал сол

тұлғаның қалыптасу жолында «отбасы институтынан», мектеп мұғалімдерінен бөлек, үйірме жетекшісінің де атқарар рөлі сөзсіз. Театр педагогикасын іске асыру процессінде бірқатар әдістемелер қолданылады. Әр әдістеменің түпкі мақсаты мен жалпы құрылымын сақтай отырып, заманталабына, балалардың ерекшелігіне сай өзгерістер енгізіп, ыңғайлау жетекші шеберлігіне байланысты. Жетекші – дегеніміз қоғамға, ұйымға немесе топқа ықпал етуге қабілетті жол бастайтын тұлға. Ал жол бастау үшін бағытты білу керек. Бағытқа ізденіс керек. Шығармашылық потенциалдың шындалуы – бұл мақсатты ойлардың үздіксіз әрекетке айналуы.

ӘДЕБИЕТТЕР

- 1 Құлбаев А. «Сыр мен сымбат». Алматы: «Мектеп-болашақ» ЖШС, 2005.
- 2 Савостьянов А. И. «Общая и театральная психология: Учебное пособие для студентов вузов.» – СПб.:КАРО, 2007. Биекенов К., Садырова М.
- 3 Әлеуметтанудың түсіндірмесөздігі. – Алматы: Сөздік-Словарь, 2007..

ҚАЗАҚ ТІЛІ МЕН ӘДЕБИЕТІ САБАҚТАРЫНДА МӘТІНМЕН ЖҰМЫС ЖАСАУ АРҚЫЛЫ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҚТЫ ДАМУ

АЛЬКЕЕВА Р. С.

п.ғ.м., мұғалім, С. Торайғыров атындағы ЖОББМ, Павлодар қ.

Қазіргі уақытта жалпы білім беру жүйесінің басым мақсаты – функционалдық сауаттылығы қалыптасқан тұлға тәрбиелеу. Осыған орай оқу сауаттылығы қазіргі білім сапасының басты көрсеткіші болып саналады.

Тілді оқыту, үйрету, білім сапасын арттыру әртүрлі жағдайларға байланысты. Орыс мектебінде оқытылатын қазақ тілі пәнінің түпкі мақсаты - оқушыларға қазақ тілін меңгерту, ойлау қабілеті мен сауаттылығын арттыру, қазақ тілінде сөйлеп, жаза білетін дәрежеге жеткізу, қазақ халқының әдет -ғұрпын, тарихын танып талпандыру, тілін құрметтеуге тәрбиелеу, Отанды, табиғатты, айналадағы құбылысты, тыныс-тіршілігімен жан-жақты терең таныстыру.

Оқу орыс тілінде жүретін қазақ тілі мен әдебиетін оқыту барысында күрделілік тудыратын жұмыс түрлерінің бірі – сабақта мәтінмен жұмысты ұтымды ұйымдастыру.

Мәтінмен жұмыс жасату – тіл үйретудегі негізгі элементтердің бірі. Тіл дамытуда мәтіннің рөлі орасан, мәтін балаға білім береді, тілін, ой-өрісін дамытады, тәрбиелейді. Мәтінді талдаған кезде оған қойылатын талаптарға да назар аудару керек: тәрбиелік мәні бар болуы тиіс, мәтінде оқушылардың дүниетанымын кеңейтетін мәліметтер нақты, түсінікті, қабылдауға қиын болмайтындай болуы керек, жеңілден – қиынға қағидасы сақталу қажет.

«Оқу сауаттылығы» ұғымы нені қамтиды? Ол – жазба мәтіндерді түсініп, пайдалана білу, мазмұнына ой жүгірту, оқығанын түсініп, бағалай білу, ой-өрісін кеңейту және қоғамдық өмірге араласу.

Сабақ үстінде оқушының жүйелі жұмыс істеуі мұғалімнің шеберлігіне байланысты. Өйткені оқушыларды терең өрі жинақты білімін, шығармашылық қабілетін, қызығушылық талғамын дамыту, өздігінен білімін толықтандыруға дағдыландыру сияқты күрделі жұмыстар сабақ барысында қалыптасады. Осындай қағидалар мұғалімді ойландырып, жаңаша жұмыс істеуге, жаңа ізденістерге жетелейді. Сондықтан мұғалімнің міндеті – шәкірттердің ой-өрісін кеңейтуге, биік адамгершілік қасиеттерін қалыптастыру. Бұған жету үшін оқытудың әртүрлі әдістерін қолдану қажет. Қазақ тілі мен әдебиеті сабағында мәтінмен жұмыс істеу барысында қызықты ететін, оқушылардың ынтасын арттыратын технологияларды қолданамыз: оқу мен жазу арқылы сын тұрғысынан ойлауды дамыту технологиясы, жобалық іс-әрекет технологиясы, тұлғаға бағытталған оқыту (ұжымдық өзара оқыту технологиясы, ынтымақтастық технологиясы), ақпараттық-коммуникациялық технологиялар. Бұл технологияның негізі сабақтың интерактивті режимін, мәселелердің шешімін бірлесіп іздеуді қарастыратын оқытудың коммуникативті-белсенділік принципі болып табылады. Түрлі әдістемелер ақпаратты болжау, оны шығармашылықпен түсіндіру, сұрақ қою қабілеттерін дамытады. Оқулықтағы мәтінді оқудың негізгі міндеттері – дұрыс түсініп, жылдам әрі мәнерлеп оқу. Дұрыс оқу дегеніміз – әрбір әріп, буын, сөзді бұрмаламай, сөздің соңғы буынын «жұтып қоймай», анық оқу, әрбір сөзге екпінді дұрыс түсіру. Түсініп оқу – тіл үйренуде қажетті әдіс. Оқушы сөз, сөйлем, тұтас мәтінді түсініп оқымаса, ол жай механикалық түрде іс болып, оқушы сөзде, тіл де үйрене алмайды. Мәнерлеп оқу -

дауыс екпінін дұрыс түсіріп, анық және түсініп оқу, яғни оқушы әрбір сөзді анық айтып, тиісті тыныс белгілеріне тоқтап, басқа біреудің сөзін оқығанда дауысты өзгертіп, сөзді анық, бұрмаламай оқиды. Мәтінді оқығанда дұрыс, түсініп, жылдам, мәнерлеп оқу жеке – жеке қолданылатын әдістер емес, қайта олар бір – бірімен тығыз байданыста, бірлікте болады. Мәтінді түсініп оқыған оқушы дұрыс та, жылдам да, мәнерлеп те оқи алады. Кезекті жұмыс мәтін бойынша сұрақтарды қоя білу және сұрақтарға дұрыс жауап беруді игеруде де оқушыға меңгертетіндей түрлі әдістер көп.

Қорыта келгенде, оқу орыс тілінде жүретін мектептердің қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында оқушылардың оқу сауаттылығын дамыту – басты міндет. Оқу сауаттылығы әлеуметтік құнды тұлғаның қасиеттерін қалыптастырады, сондықтан заман талабы болып табылады.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Ж.Адамбаева, Ш.Жұмағұлова. Тіл дамыту текстері. А., 1996
2. Б.Ш.Кәтенбаева «Қазақтілі» оқулығына методикалық нұсқау. А., 1990.
3. Қазақтілі мен әдебиеті журналы А., №5 1995.
4. Б.Ш.Кәтенбаева «Тілұстарту жұмыстары бойынша әдістемелік нұсқаулар» «Рауан» баспасы. А., 1988.

ҚОЛӨНЕР АРҚЫЛЫ ТЕХНОЛОГИЯ САБАҒЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ІСКЕРЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

АМИРХАНОВА Б. Ж.

технология пәнінің мұғалімі, Үштерек ауылының орта мектебі, Ақсу қ.

«Технологияның» білім беру саласы білімді де іскер адамды тәрбиелеуді талап етеді. Адамның қайсы бірі болмасын өзінің практикалық іс-әрекетінде әрдайым түрлі проблемалық тапсырмаларды шешеді. Қазіргі кезде оқушыларға меңгертілетін қазақ халқының сәндік-қолданбалы өнер түрлерін жүйеге келтіруге және оны оқытушылар тарапынан басқаруға байланысты бірқатар талпыныстар жасалуда [1].

Халықтың сәндік-қолданбалы өнері де ғалымдардың зерттеу еңбектерінде қарастырылған. Олардың бірі халықтың сәндік-қолданбалы өнерін жалпы білім беретін мектептің көркем еңбек

сабақтарында пайдалану жолдарын көрсетіледі (С.Жолдасбекова, Ш.Әбдуәлиева, А.Райымқұлова, Б.Жолдасова және т.б.).

Мектеп оқушыларының «Технология» пәні сабақтарында әрбір бағдарламалық тақырыпта бірқатар дидактикалық міндеттерді орындайды; алдағы жұмыстан қызығушылық пен дайындықты ояту, оқушыларды тың білім және шеберлікпен байыту, қайталау және жаттығу жолымен алған білім мен шеберлікті тиянақтау, оқу жұмысының сапасын есепке алу мен бағалау және оқушылардың үйден өз бетінше білім алу, сондай-ақ шығармашылық еңбек қызметін ұйымдастыру.

Технология сабақтарының сапалы өтуі оқушылардың білім сапасын арттыруға әсер ететін фактор болып табылады. Оқыту үдерісі үшін оқыту бағдарламаларының және оқулықтардың, оқу құралдарының сапалы қамтамасыз етілуі, мектептің оқу-материалдық базасының жақсартылуы, мұғалімнің әдістемелік және кәсіби шеберлігі сабақтың нәтижелігін арттырады.

Орта мектептерде еңбекке баулудың формалары мен әдістерін, мазмұнын, принциптерін, оқушыларды еңбекке дайындау процесіндегі іскерлік пен дағдыны қалыптастыруда тәрбиелеу мен оқытудың бірлігіне жету құралдары мен жолдарын көптеген ғалымдар (О. Сыздықов, К. Өстеміров, Н. Адамқұлов, Д. Қ. Пошаев, Б. Т. Ортаев, Ж. Күнпейіс т.б.) зерттеген. Мектеп оқушыларын тұрмыста қолданылатын қолөнер бұйымдарын жасауға баулу барысында оқушылар жалпы еңбектік дайындықтарды игеріп, материалды өңдеу бойынша жалпы білім мен ептілік және дағдыны меңгереді, жұмыс жасау барысында оның түрлі қасиеттеріне байланысты сауаттылығын арттырады, үй мәдениеті және тұрмыстық техника негіздерімен танысып өндіріс салалары жөнінде түсініктерді қалыптастырады. Сонымен бірге, бағдарламада жоспарланған оқу материалдары, тақырыптар, практикалық және лабораториялық жұмыстар оқу – тәрбие жұмыстарының іске асуына негіз болады.

Қазіргі кездегі технологиялық білім беруге, жастардың технологиялық мәдениетіне сәйкес еңбек іскерліктері мен дағдыларын қалыптастыру өзекті мәселенің біріне айналып отыр. Оқушылардың білім, іскерлік және дағдысының қалыптасуы, еңбек үдерісін және оның құраушы бөліктерін орындауға баулу, әр түрлі оқытудың әдістері мен ұйымдастыру формалары көмегімен жүзеге асырылады.

Жалпы адамзат мәдениетін, ой – пікірдің дамуын жас ұрпаққа жеткізуші тұлға ретінде мұғалім өте маңызды рөл атқарады. Бүгінгі

мұғалім – ой – өрісі кең, мәдениеті жоғары, жаңаша ойлауға қабілеті бар, халқымыздың педагогикалық мұрасын және дүние жүзілік озық педагогикалық ой – пікірді меңгерген ізденімпаз маман [2].

Қазақстан Республикасының жалпы білім беретін мектептері тұжырымдамасында мұғалімнің дайындығына мынадай талаптар қояды: «мұғалім оқу материалын дайындап беруші, талап етуші ғана емес баланың өз бетімен ізденуінде білік пен дағдыны қалыптастырушы, оның іздену – зерттеу жұмысына қамқоршы, жетекші деңгейіне дейін көтерілуі тиіс» [3].

Технология пәнінде оқушыларға қолөнер бұйымдарын дайындауда технологиялық үдерістер және осы үдерістердің ғылыми негіздері жөніндегі білім берумен қатар практикалық сабақта олардың еңбек іскерліктері мен дағдыларын еңбектің сферасына сай қалыптастыру тиімді болып табылады.

Оқушыларды көркем еңбекке дұрыс дайындау үшін ұйымдастырушылық – педагогикалық шарттар керек. Олар: мектептің материалдық – техникалық базасы; мектептің басқа өндіріс орындарымен байланысы; көркем еңбекке және кәсіпке баулудың формалары мен әдістерін пайдалану және қолдану, оқытудың құралдары; кәсіпке баулу мұғалімдерінің педагогикалық шеберлігінің жоғары деңгейі.

Технология пәні мұғалімі мектеп оқушыларына қолөнер бұйымдарын дайындауға үйретуде төмендегідей білім мен ептіліктерді қалыптастыру керек:

- технологиялық сипаттағы білімдер жүйесін;
- технологиялық дүниетанымын;
- көркем еңбек барысын жоспарлауды, бақылауды, және өзіндік іс- әрекетті бақылауды ұйымдастыру;
- әр түрлі оқу өндірістік жағдайларда және іс-әрекет түрлерінде жасалынатын жалпы еңбектік ептіліктерді;
- шығармашылық ойлауды,
- шығармашылық іс – әрекет элементтерін;
- жинау, талдау, талдапқорыту, мәнді жақтарын бөліп алу, жіктеу, топтамалау сияқты технологиялық ептіліктерді;
- еңбек сапасын және жеке тұлғаға тән қасиеттерді;
- қолөнер шеберлеріне құрмет көрсетуді, еңбексүйгіштікті, ұжымшылдықты, өз бетінше жұмыс жасауды, белсенділікті, үнемшілдікті, ұқыптылық пен зейінділікті, еңбек ету тәртібі мен жауапкершілікті.

Оқыту әдістері деп, мұғалім мен олар жетекшілік ететін оқушылардың жұмыс тәсілдері түсініледі, оқыту үрдісінде оқушы білім, іскерлік және дағдыны игереді, дүние танымық алыптасады, танымдық қабілеттері мен шығармашылық белсенділігі артады. Оқыту барысында ғылыми теорияны практикалық тәжірибе негізі арқылы мұғалімдер оқушылардың біліктілігін арттыруға жолашады. Практикалық біліктілік – еңбек қызметтерін сапалы, мақсатты, тиімді тәсілдермен атқара алу қабілеттілігі, белгілі бір ережеге және оны нақты міндеттерді шешу барысында лайықты пайдалануға негізделген жаңа әрекетті меңгерудің нәтижесі. Білікті іс – әрекеттері тәсілдерді таңдай – білуден, тек қана таңдай білуден емес, оларды тәжірибеде орындаудан көрінеді. Теория мен практика бірлігінде тәжірибенің айқындаушы рөлі бар. Мұғалімдер мен оқушылар арасында білім, білік және дағдыларын іске асыруда бірлескен қимыл - әрекет, практикалық қызмет аясында кәсіби шеберлікке баулу процесі барысында қалыптасады.

Іс-әрекетті орындай білуде жаттығу арқылы бекітілген білікті дағды деп атайды. Ал, кәсіби дағды белгілі бір кәсіпті меңгеру барысында практикалық жаттығулар арқылы қалыптасатын еңбек қызметінің сапалы әрі сандық көрсеткіші болып табылады.

Дағдының психологиялық тұрғыдан мынадай түрлері бар:

- қимыл дағдысы;
- ойлау дағдысы;
- сезім дағдысы.

Қимыл дағдыларында – оқушылар еңбек қимылдарын дәл, нақ және аз күш жұмсай отырып тиімді үйлестіру әрекетін қалыптастырады.

Ойлау дағдылары жұмыс барысында стандарты қалыптасқан, арнайы ойлау процесін қажет ететін дағдылар.

Сезімдік дағдылар оқушылардың іс – әрекетті атқару кезінде сезім мүшелері арқылы қалыптасқан технологиялық процестер мен материалды сұрыптауларда пайда болады. Сондай – ақ бұл әрекет әсіресе, технологиялық процестерді ұйымдастыру мен бұйым сапасын бақылау кезінде байқалады [4].

Ақ киізден бұйым дайындау жолдарын қарастыруда жас жеткіншектерге оқытудың психологиялық негізінің арнайы ерекшеліктерін білу керек.

Олар: -бірінші кезең еңбектік ерекшелігі, оның сипаты мен психофизиологиялық ерекшеліктері жөніндегі қажетті ақпараттарды қабылдаумен аяқталады. Мәселен, ақ киізді соны

тәсілмен өңдеуде оқушылар еңбек міндеттерін объектіні бақылау немесе еңбек үрдісімен алдын-ала танысу негізінде айқындайды;

– екінші кезеңде еңбек іс-әрекетінің негізінде жатқан негізгі ережелерді ұғыну іске асады. Оқушылар ақ киізден бұйым жасауда еңбек үрдісін түсінеді, еңбек жөніндегі жаңа білімдер алады;

– үшінші кезеңде алған білімдерді жаттығулар, өзіндік жұмыс жасау, қосымша түсіндірулер жүйесі арқылы бекіту жүреді;

– төртінші кезеңде алынған білім біртіндеп практикалық іс-әрекетке ұштасады. Еңбектік білім, іскерлік және дағдыларды қалыптастырудың барлық кезеңдерінде, олар бақылануы және тексерілуі қажет, бұлар түзетуді енгізуге мүмкіндік береді.

Оқушыларға сәндік бұйым жасау барысында өзіне өзі сұрақ қоя білу іскерлігін қалыптастыру өз жұмысын жоспарлауды жетілдірудің неғұрлым тиімді әдісі болып табылады. Мысалы, бұйым жасауды неден бастау керек? Жүннен бұйым жасау барысында негізгі бөлігі, басқа бөлшектерді қандай материалдан жасауға болады? Қандай ою – өрнекті салуға болады, оюды қандай тәртіппен құрастыру керек? Киіздің бетіне сюжетті композицияны орналастыруда өңдеудің қандай жолдарын таңдау керек? Оқушылар бірте бірте жұмыстың ең негізгісін көре білетін болады, оны әр кезеңге бөліп, қандай әдіспен орындау керектігін белгілейді. Еңбек әрекетін жоспарлауды жетілдіру объектіні графикалық құжат бойынша жасаған кезде тиімді өтеді. Бұйымның суреті, сызбасы немесе схемасы жұмыс сатыларын, оның орындалу тәртібін көрсетіп тұрады. Жүннен бұйым жасауды жаңа үйрене бастағанның өзінде – ақ оқушыларды мақсатты түрде практикалық жұмысты неғұрлым кең көлемде жоспарлай білуге үйрете бастау керек, яғни үлгі, сызба, сурет бойынша бұйымның құрылымымен танысу; бұйым құрастыру жолдарын таңдау; бұйымның жасалу мақсатын анықтау; негізгі бөліктің қалай құралатынын анықтап киіз дайындау; қажетті құрал – жабдықтарды дайындап іріктеу; құрастыру әдістерін таңдау, жекелеген бөлшектерді жасау; жекелеген комплектілерді біріктіру; алдын ала тексеру және ақауды жою; бұйымды безендіру.

Іскер мұғалімдердің оқушыларға кішкентайынан бастап жұмыс орнын дұрыс ұйымдастыру іскерлігі мен дағдысын үйретуі олардың іскер, бар іске жауапкершілікпен қарауына көмектесетінін көрсетіп отыр. Оқушыларға жұмыс істеу үшін міндетті түрде дұрыс ұйымдастырушылық қажет екенін саналы түрде түйсінгенше ыждағатпен үйрете беру керек.

Осы арқылы мұғалім тағы бір мақсатты орындайды – оқушылар құрал-жабдықтармен жұмыс істей білуге, орнымен пайдалануға үйренеді. Оқушылар іс-әрекет барысында технологиялық өңдеудің түрлі әдістерін пайдалана отырып жұмысты қаншалықты жеңілдетуге болатынына және жасалар заттың сапасын қалай жақсартуға болатынына көз жеткізеді. Ал құрал – жабдықты дұрыс әрі орнымен пайдалану оларға еңбекті неғұрлым ұнамды етіп көрсетеді. Құрал-жабдықтарды, мәселен ақ киізді қазіргі жаңа технологиямен жасауда құралдарды мейлінше еркін пайдалану барысында жұмыс орнын ұтымды ұйымдастырғанда ғана еңбек дағдыларын қалыптастыру жүзеге асады. Бұйым жасауда өз ісінді жоспарлай білуді жетілдіре түсудің де мәні аз емес. Мұндай іскерлік әр тапсырманы орындау барысында қалыптасады.

Бүгінгі мектеп оқушыларының ой - қиялы, ғылыми техникалық прогрестің дамуымен бірге күн санап даму үстінде. Олардың ой-қиялының дамуымен білім мен біліктілік, дағдыларын қалыптастыруда қазіргі кездегі күнделікті өмірдегі техникалық ағымдық ақпараттық құралдар-телевизор, радио, компьютермен газет журналдардың өзіндік үлестері мол. Білім беру жүйесін дамыту мақсатындағы реформаның негізгі бағыттарында оқу мен тәрбие сапасын арттыру, әр пәнді оқытудың ғылыми дәрежесінің жоғары болуын және ғылым негіздерінің берік игерілуін талап етіп, еңбек тәрбиесі, адамгершілік тәрбиесі, эстетикалық тәрбие мен дене тәрбиесінің оқушылардың бойында дұрыс қалыптасуына ықпал ету. Негізгісі оқу мен тәрбие жұмысын қазіргі қоғам талаптарына сай оқытудың озық әдіс- тәсілдері мен оқытудың жаңаша жолдарын қолға алуды атап көрсеткен. Қазіргі кезеңде жалпы білім беретін орта мектептердегі білім мазмұнын түбегейлі өзгетіп жаңа оқулықтармен жұмыстар атқарылып жатқаны белгілі.

Мектеп оқушыларын қолөнеріне үйретудің жалпы міндеттері бірнеше жеке міндеттерді орындау арқылы іске асырылады:

– оқушыларды тәрбиелеуде қазақ ұлттық өнерін пайдаланудың педагогикалық шарттарын анықтау;

– өз халқының ғасырлар бойы қол жеткізген табыстарына ұмтылуға тәрбиелеу;

– оқушылар тәрбиесінде қазақ ұлттық қолөнерін пайдалануға даярлық деңгейін жетілдіруде психологиялық және практикалық тұрғыда даярлау.

Оқушылар оқу үдерісінде ғылыми-техникалық прогресстің талабымент сәйкес келетін жаңа технологиялар мен техникаларды меңгеруі тиіс [5].

Қазақ тіліндегі мектептердің өзінің даму тарихында, әлеуметтік-экономикалық оқу-әдістемелік проблемеларды бүгінгі күн талабына сай, мектеп қабырғасында, келе жатқан салт-дәстүр, сәндік-қолданбалы өнердің қыр - сырлары мен таныстырудың әдіс-тәсілдерін орынды пайдалану арқылы оқушылардың икемділігі мен дағдысын, шеберлігін арттыру, өнерге деген қызығушылығын арттыру, сәндік-қолданбалы өнердің дидактикалық негіздерін үйрету, олардың өздерінің туған жеріне, еліне, өнеріне, халқына деген сүйіспеншілігін қалаптастыруға эстетикалық сезімен әсер ететін, әсемдік және көркемдік тұлғасын жетілдіреді. Оның үстіне шеберлік пен оның элементтері дағдыға айналады. Осыған жетуде оқушының жеке басының тәрбиесіне де байланысты. Тұлғаның түсінігі, нанымдары емес, істеген ісі, қылығы оның тәрбиелілігін сипаттайды. Сол себепті қоғамдық қылық тәжірибесін қалыптастыру және іс-әрекет ұйымдастыру тәриесі үдерісінің түбірі деп қарастырылады.

Технология пән сабақтарында оқушылардың білімді игеруі мен оларда еңбектік іскерліктер мен дағдыларды қалыптастыру оңай болып көрінгенімен, нақтылы жағдайда жүзеге асыру үшін оларға берілген анықтамалар мазмұны мен психологиялық және педагогикалық негіздерін білу, соған сәйкес оқыту әдістері мен тәсілдерін дұрыс тандап, қолдана білу керек. Оқыту барысында ғылыми теорияны практикалық тәжірибе негізі арқылы мұғалімдер оқушылардың біліктілігін арттыруға жол ашады. Практикалық біліктілік – еңбек қызметтерін сапалы, мақсатты, тиімді тәсілдермен атқара алу қабілеттілігі, белгілі бір ережеге және оны нақты міндеттерді шешу барысында лайықты пайдалануға негізделген жаңа әрекетті меңгерудің нәтижесі.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 Сыздықов О., Әстемиров К., Адамқұлов Н. т. б. Технология. Жалпы білім беретін мектептің 8 – сыныбына арналған оқулық. Алматы «Мектеп» баспасы, 2004. -272 бет: суретті

2 Пошаев Д. Қ. Мамандық тандау негіздері. Кестелі оқу құралы. –Шымкент, ОҚМУ, 2007. -84б.

3 Қазақстан Республикасында жалпы білім беретін мектептер білім мазмұнының тұжырымдамасы // Қазақстан мұғалімі. – 1996. – №7. – 9 сәуір

4 Сыздықов О., Пошаев Д. Қ., Ортаев Б. Т. «Технология» пәнін оқыту әдістемесі: 5В012000-Кәсіптік оқыту мамандығына арналған оқу құралы. –Алматы: Нұрлы әлем, 2010. -394 б.

5 Жолдасова Б. Б. Оқушыларды еңбекке және кәсіпке бейімдеудің сипаты // Қазақстандағы үздіксіз кәсіби білім берудің мәселелері мен перспективалары. Халықаралық ғыл. теор. конф материалдары. -Астана, Евразия, 2009.-Б.144-147

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ҰЙЫМДАРДА ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУДІ ҰЙЫМДАСТЫРУ

АМИРХАНОВА Г. М.

мұғалім-логопед, № 13 арнайы бала бақшасы, Екібастұз қ.

Инклюзивті оқыту – балалардың тең құқығын анықтайды және ұжым іс- әрекетіне қатысуға мүмкіндік береді. Инклюзивті оқыту – адамдармен қарым-қатынасына қажетті қабілеттілікті дамытуға мүмкіндік береді.

Барлық адам білім алуға құқылы. Еліміздің 2002 жылғы «Кемтар балаларды әлеуметтік және медициналық – педагогикалық түзу арқылы қолдау туралы» заңында даму мүмкіндігі шектелген барлық балалар психолого – медицинапедагогикалық кеңестің қорытындысына сәйкес арнайы түзету мекемелерінде тегін оқуға құқылы делінген [1, б. 84].

Елімізде мүмкіндігі шектелген балаларды жалпы білім беретін ортаға кіріктіру мәселесі төңірегінде бірқатар заң мен тұжырымдама қабылданған.

Атап айтсақ, мүмкіндігі шектеулі балаларды жалпы білім беретін ортаға кіріктіру мақсатында 2009 жылы Қазақстан Республикасында инклюзивті білім беруді дамыту тұжырымдамасының жобасы әзірленген [2, б. 118]. Сонымен қатар, 2010 жылдың 1 ақпанында бекітілген «Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасын» атауға болады. Бұл бағдарламаның басты міндеттерінің бірі – еліміздегі инклюзивті оқытуды дамыту болып саналады. Мұндай білім

мүмкіндігі шектеулі балаларды өзге балалармен тең дәрежеде жалпы білім беру процесіне қатыстыруға жол ашады [3, б. 157].

Инклюзивтің басты мақсаты-мүмкіндігі шектеулі балаларды жалпы білім беретін ортаға кіріктіру ғана емес, ол «барлығы үшін бір мектеп» мақсатын көздейді.

Инклюзивті оқытудың негізгі принциптері:

1) Адам құндылығы оның мүмкіндігіне қарай қабілеттілігімен, жеткен жетістіктерімен анықталады.

2) Әрбір адам сезуге және ойлауға қабілетті.

3) Әрбір адам қарым-қатынасқа құқылы.

4) Барлық адам бір-біріне қажет.

5) Білім шынайы қарым-қатынас шеңберінде жүзеге асады.

6) Барлық адамдар құрбы-құрдастарының қолдауы мен достығын қажет етеді.

7) Әрбір бала үшін жетістікке жету – өзінің мүмкіндігіне қарай орындай алатын әрекетін жүзеге асыру.

8) Жан-жақтылық адам өмірінің даму аясын кеңейтеді.

Инклюзивті оқыту мүмкіндігі шектеулі баланың жалпы білім беретін ортада әлеуметтенуі мен оның дамуына және оқыту процесінде баланың жетістіктерге жетуіне мүмкіндік туғызады.

Инклюзивті білім беру оқыту процесінде балаға жеке көмек көрсету мен психологиялық-педагогикалық қолдауды қамтамасыз етеді.

Инклюзивті білім беру жайлы айтқанда жалпы білім беретін мекемеде мүмкіндігі шектеулі балаларға кедергісіз аймақ құру ғана емес, баланың психофизикалық мүмкіндіктерін ескере отырып құрылатын оқу-тәрбие процесінің ерекшелігін де ескерген жөн. Ал бұл процесті жүзеге асыру үшін балабақшада баланы психологиялық- педагогикалық қолдау қызметі ұйымдастырылуы қажет, сонымен қатар, баланың дамуына жағдай тудыратын балаға көмек қолын созуға дайын, кездескен мәселені дұрыс түсінуге негізделген педагогикалық және балалар ұжымында моральды-психологиялық климат орнауы қажет

Баланың мектепке дайындығын анықтау үшін оларды жазу, сызу, оқуға үйретпес бұрын олардың қабілеті бойынша жеке ерекшелігін, психологиялық дайындық байқау керек. Белгілі психологтар Д. В. Эльконин, В. В. Давыдов, Р. С. Немов зерттеулері бойынша баланы жүйелі оқыту үшін психологиялық дайындығына ерекше назар аудару керек дегенді атап айтады

Мұндай балаларға әртүрлі категориялы балалар кіреді. Соның бірі психикалық дамуы тежелген балалар. Психикалық дамуы тежелген балалар оқыту бағдарламасын меңгеруде қиындықтарға кездесетін үлгермеушілік балалар. Психикалық дамуы тежелген балалар қалыпты дамушы құрдастарынан шаршағыштығымен, жұмысқа қабілетінің төмендігімен ерекшеленеді. Психикалық дамуы тежелген балалардың қоршаған орта туралы түсініктері фрагментарлық, зейіндері тұрақсыз, тұтас қабылдау мүмкіндігі бұзылған, қимыл-қызғалыс координацияларының т. б. жалпы психикалық процестердің дамуында бұзылыстар байқалады. Сондықтан психикалық дамуы тежелген балалардың танымдық қызмет саласының дамуындағы ауытқулар оқу процесінде нақтылы қиындықтарды құрады. Ал бұл қиындықтарды жою мен оның алдын алу үшін инклюзивті балабақшада баланы психологиялық-педагогикалық қолдау қызметі жұмыс атқару қажет.

Бүгінгі күні мүмкіндігі шектеулі баланы ортаға кіріктіру, жалпы білім беру процесіне қосу, мүмкіндігі шектеулі балалардың құқығын қамтамасыз ету маңызды мәселенің бірі болып отыр. Осы мәселеде баланы психологиялық- педагогикалық қолдау күрделі де маңызды процесс.

Баланы психологиялық-педагогикалық қолдау – инклюзивті білім беру жүйесінде баланың тәрбиесіне, оқу процесіне, жан-жақты дамуына, әлеуметтенуіне, бейімделуіне жағдай жасауға бағытталған кәсіби белсенді жүйе.

Болашақта балаларды мектепке дейінгі инклюзивті білім беру жағдайында тәрбиелеу мен оқытуды қамтамасыз ету барысында шешімін күтіп тұрған бірқатар өзекті мәселелерді атауға болады:

1) мектепке дейінгі ұйымдарда инклюзивті білім беру жағдайында тәрбиелеу мен білім мазмұнының тұтас педагогикалық үдерісін қамтамасыз ету үшін республикалық деңгейдегі бағдарламалар мен оның оқу-әдістемелік кешендерін жасау;

2) инклюзивті білім беру бағдарламаларының мазмұны арқылы мүмкіндігі шектеулі баланың ерекше қажеттіліктерін ескере отырып, оның жеке басының дамуына, шығармашылық қабілеттерін арттыруға, коммуникативтілікті және баланың денсаулығын сақтауды қамтамасыз етуге, олардың интеллектуалдық, көркемдік-эстетикалық дамуына, жалпы адамзаттық құндылықтарды баланың бойына сіңіруге баса назар аудару;

3) мектепке дейінгі инклюзивті білім беру салаларының мазмұнын айқындау, негізгі және қосымша білім берудің өзара байланысын, сипатын ашып көрсету;

4) инклюзивті білім беру жағдайында мектепке дейінгі ұйымдар мен бастауыш білім беру мазмұнының сабақтастығын қамтамасыз ету;

5) балабақшадағы білім беру үдерісін мүмкіндігі шектеулі балаларға қажет бағдарламалық, әдістемелік, ақпараттық-коммуникативтік, материалдық тұрғыдан қамтамасыз етуге көңіл бөлу;

6) мектепке дейінгі жастағы балалары бар отбасыларына педагогикалық, психологиялық кеңес, әдістемелік, диагностикалық тұрғыдан көмек көрсету.

Мектепке дейінгі мекемедегі инклюзивті білім беру балаларға қажетті түзету-педагогикалық және медициналық-әлеуметтік көмек көрсетуге, ата-аналарды консультациялық көмекпен қамтамасыз етуге, қоғамды ерекше білім беру қажеттіліктері бар баланы қабылдауға дайындауға мүмкіндік береді.

Инклюзивтік білім берудің негізі барлық адамдарға тең қарым-қатынасты қамтамасыз ететін, бірақ ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалар үшін ерекше жағдай жасайтын балалардың кез келген кемсітушілігін жою болып табылады. Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды дамытуға жеке тұлғаға бағытталған көзқарас мәселесі мектепке дейінгі педагогиканың теориясы мен тәжірибесінде маңызды мәселелердің бірі болып табылады.

Мектепке дейінгі мекемедегі инклюзивті білім берудің негізгі мақсаты мен міндеттері дамудың әртүрлі психофизикалық ерекшеліктері бар балаларды бірлесіп тәрбиелеу және оларға білім беру үшін жағдайларды қамтамасыз ету және ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға заманауи мектепке дейінгі сапалы білім мен тәрбие алуға, жеке тұлғаны жан-жақты үйлесімді дамытуға мүмкіндік беретін баршаға арналған және кедергісіз орта үшін осындай білім беруді дамыту кеңістігін ұйымдастыру болып табылады; балалардың, ата-аналардың қамтамасыз ету; барлық тәрбиеленушілерге балабақша ұжымының өміріне толық көлемде қатысуға мүмкіндік жасау.

Ерекше білім беру қажеттіліктері бар бала өз бетінше білім алуға, ақпаратпен жұмыс істей білуге, оны ынталандыруға, әртүрлі салаларда туындайтын проблемаларды көруге және шешуге

үйренуі керек. Сондай-ақ, тәрбиеленушілердің физикалық немесе психикалық дамуындағы ауытқуларды білікті түзету және денсаулық жағдайындағы ауытқулары бар балаларды біртұтас білім беру кеңістігіне біріктіру тұрғысынан міндеттерді бөліп көрсету керек. Осылайша, инклюзивті білім берудің мақсаттары мен міндеттері үш деңгейдегі міндеттер жүйесі ретінде тұжырымдалуы мүмкін: түзету (дамудың ауытқулары мен бұзылыстарын түзету, даму қиындықтарын шешу); профилактикалық (дамудың ауытқулары мен қиындықтарының алдын алу); дамыту (оңтайландыру, ынталандыру, даму мазмұнын байыту). Тек аталған міндеттердің бірлігі ғана инклюзивті оқыту мен түзету-дамыту бағдарламаларының сәттілігі мен тиімділігін қамтамасыз ете алады.

Толық инклюзияны жүзеге асыру үшін жалпы білім беру мекемесінде мүмкіндігі шектеулі балалардың бейімделу процесін жеңілдетуге бағытталған арнайы бағдарламалар және мектепке дейінгі мекеменің арнайы ұйымдастырылған білім беру және білім беру ортасы қажет.

Инклюзивті білім беру жағдайында мектепке дейінгі тәрбие саласына психологиялық-педагогикалық қолдау жасау, ғылыми-әдістемелік және ақпараттық-сараптаумен қамтамасыз ету және арнаулы мамандар даярлау мәселесі дәл бүгінгідей деңгейде өзекті болған емес. Қоғамдық тәрбие орындарына арнайы кәсіби білікті мамандар даярлау: тәрбиеші, әлеуметтік педагог, психолог, өзін-өзі тану мұғалімі, логопед, дефектолог т.б.

Инклюзивтік білім беруді дамытудағы басты бағыт - дамудағы ауытқуларға ерте араласу - жеткіліксіз дамуда. Бүлдіршін жастағы балаларды түзету, педагогикалық көмекпен қамтудың төмендігі дамуында ауытқуы бар балаларды оңалтудың тиімділігіне кері әсерін тигізіп отыр

Осылайша, инклюзивті білім беру ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға ғана емес, бүкіл білім беру жүйесінің дамуының келесі қадам болып табылады. Қазіргі уақытта мектепке дейінгі білім беру жүйесіне енгізілген кезде балабақшалардағы инклюзия неғұрлым қол жетімді және нақты болады. Педагогтер мектеп жасына дейінгі балалармен жұмыстың интеграцияланған формаларын кеңінен енгізе отырып, мектеп жасына дейінгі балаларды оқытудың фронтальды түрлерінен босайды. Вариативтілік қағидаты бойынша дамушы орта қалыптасуда, оқу материалын ұсынуда жеке көзқарас жүзеге асырылуда, баланың өзіндік белсенділігі дамуда, білім беру бағдарламаларын модульдік ұйымдастыру енгізілуде.

Мұның бәрі білім беру қызметінің жоғары тиімділігіне қол жеткізуге мүмкіндік береді.

Инклюзивті білім берудің кемшіліктері-қоғамның мүмкіндігі шектеулі адамды қабылдауға психологиялық дайын еместігі, мұндай адамдар мен мүгедектерді әлеуметтік қолдау және қамтамасыз ету жүйесінің жетілмегендігі. Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалармен жұмыс істеу проблемасын шешудегі қиындық білім беру мекемелері мамандарының кәсіби қабілетсіздігімен, қоғамда мұндай балалардың қоғам өміріне тең дәрежеде қатысатын мүмкіндіктерін жеткіліксіз түсінуімен күрделене түседі.

Осыны негізге ала отырып, жалпы білім беру мекемелерінде инклюзивті оқытуды жүзеге асыратын педагогтердің және ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балалары бар ата-аналардың кәсіби құзыреттілік деңгейін арттыру үшін жағдай жасау және әзірлеу талап етіледі.

Мүмкіндіктері шектеулі балаларды сүйемелдеу бойынша психологиялық-педагогикалық түзету кабинеттерін ашу қажеттілігі өте жоғары. Психологиялық-педагогикалық түзету кабинеттерінің ерте және мектеп жасына дейінгі балаларды түзету көмегімен қамтуы жеткіліксіз (10-нан 40 %-ға дейін) [4, б. 93].

Мүмкіндігі шектеулі балалардың дамуының қазіргі заманға сай моделін құрудың басты бағыты - бұл білім беру қызметтерінің сапасын арттыру және қолжетімділігін қамтамасыз ету үшін жағдайлар жасау. Жоғарыда көрсетілген мәселелерге арнайы тоқталу арқылы мектепке дейінгі ұйымдарда инклюзивтік білім берудің қазіргі жағдайына шолу жасалынды. Аталған бағыттар жүзеге асырылса, мектепке дейінгі ұйымдар мен инклюзивті білім беру жағдайындағы жалпы білім беретін мектептердің арасындағы сабақтастық ертеңгі күнгі болашақ саналы азаматтарымызды тәрбиелеуге мол үлесін қосатынына кәміл.

Инклюзивті оқыту – балалардың тең құқығын анықтайды және ұжым іс-әрекетіне қатысуға, адамдармен қарым-қатынасына қажетті қабілеттілікті дамытуға мүмкіндік береді. Әр баланы өзінің даму зонасында жетілдіру керек.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 «Кемтар балаларды әлеуметтік және медициналық – педагогикалық түзу арқылы қолдау туралы» заң. 2002ж, 11 шілде.

2 Проект Концепции развития инклюзивного образования в Республике Казахстан на 2005-2010г.

3 Верещагина Н. В. «Особый ребенок» в детском саду. – Спб: Детство-пресс, 2009

4 Бала тәрбиесі Желтоқсан №12 2013ж.

5 Дефектология Республикалық ғылыми –әдістемелік педагогикалық журналы «мүмкіндігі шектеулі балалардың ой-өрісін,тілін көрнекілікті пайдалана дамыту 1/2017ж.

МҰҒАЛІМНІҢ РЕФЛЕКЦИЯЛЫҚ ТӘЖІРБИЕСІ – ТАБЫСТЫ ОҚУШЫНЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ НЕГІЗІ

АНКЕЖАНОВА К. К.

информатика пәнінің мұғалімі, Ахмет Байтұрсынұлы атындағы «BINOM SCHOOL» мектеп-лицейі, Астана қ.

НҰРҒАЛИЕВА Ж. Т.

математика пәнінің мұғалімі, Ахмет Байтұрсынұлы атындағы «BINOM SCHOOL» мектеп-лицейі, Астана қ.

Бұл мақаламызда «Мұғалімнің рефлексиялық тәжірбиесі-табысты оқушыны қалыптастырудың негізі» тақырыбындағы конференцияда жариялауға А. Байтұрсынов атындағы BINOM SCHOOL мектеп-лицейінің 10 сынып білім алушыларына информатика, қазақ әдебиеті және алгебра және анализ бастамалары пәндерінен кіріктірілген сабақ түрінде зерттеу жүргізілді. Зерттеу сұрағы «10 сынып оқушыларының зейінін шоғырландыруда кіріктірілген сабақтардың ықпалы қандай?». Бұл әдіс қолданыстағы дәлелдер базасындағы кез-келген олқылықтармен бірге зерттеу аймағының сипаттамалық ерекшеліктерін анықтауға мүмкіндік береді. Авторлар білім алушыларға түрлі тапсырмаларды пәнаралық байланыс арқылы ұсынып, тәжірибедегі өзгерістерді көрсету және қорытынды жасау үшін кіріктірілген сабақтарды LS зерттеуде қолданады.

Білім алушыларды LS зерттеу топ мұғалімдері сауалнамаға сүйеніп тәжірибе негізінде қарастырамыз деген қорытындыға келді. Сыныптың зейінін шоғырландыратын құралдардың бірі ретінде кіріктірілген сабақтарда пәндердің байланысын берілген тапсырмаларда қолдануды таңдады. LS және онымен байланысты тәжірибелер мұғалімдерге зерттеу бағытын анықтауда шешуші рөл атқарады. Сонымен қатар, мақалада ұйымдастырушылық мәселелер мен LS-ді енгізген кезде пән мұғалімдер үшін дағдылар мен рефлексия арасындағы тепе-теңдік талқыланады.

Біз кіріктірілген сабақты тәжірибе жүзінде білім алушыларға қалай әсер ететінін зерттейміз. Оқытуды жақсарту жолдарын және пән мұғалімдері бірлесе жоспарлаудағы сабақ жоспары білім беруде алға жылжуға көмектесетінін қарастырамыз.

Командамен «іске асыруға» арналған сабақты бірге жоспарлау түрлі идеяларға толы болды. Тақырыпты оқытуда әдіс- тәсілдерді жетілдіру алдыңғы тәжірибеге сүйеніп талқыланды. Сабақтың мақсаттарына жетудің мүмкін жолдарын қарастырып, жоспарлау кезінде мұғалімдердің бір-бірімен ынтымақтастықта болуы зерттеу жұмысына дайындықты жетілдірді.

Сабаққа қатысушылардың, әкімшіліктің немесе сырттан бақылаушы сыншы дос әріптестердің мына сұраққа жауап іздейтіндігі сөзсіз: «Білім алушылар Нені? Қалай? оқу керектігін және кіріктірілген сабақтардың білім алушыларға ықпалы, әсері қандай? Әрине, бұл маңызды мәселе. Алайда басты назар сабақты үйрену кезінде оқушылардың оқығанына емес, қалай оқитынына назар аударылу керек. LS команда мүшелерінде зерттеу кезінде оқушылардың ойлауын, уақыттың тиімділігі, материалды қалай түсінетіндігі, қандай қиындықтарға кездесіп, оны жеңе білу керектігі жөніндегі сұрақтары туындайды және т. б. Бұны анықтау өзгеше нәтиже береді сабаққа дейін және одан кейін оқушылардың үлгерімін бағалау, қолдана алу деңгейі, сабақтың тиімділігі немесе зерттеудегі оқушылардың нәтижелерін салыстыру, команда мүшелерімен сабақты талдау зерттеу үшін аса маңызды.

Жалпы, LS зерттеу сабағы мұғалімдерге тәжірибе алмасуда, бірлесе жоспарлауда, әдіс тәсілдерді таңдауда маңызы зор. Командамен жұмыс істеу арқылы шындалады.

Зерттеу тақырыбының өзектілігі: Кіріктірілген сабақтар арқылы оқушылардың зейінін шоғырландыру.

«Мұғалім тәжірибесіндегі зерттеу» мектепшілік кәсіби даму курсының білім беру бағдарламасымен таныса отырып, нәтижеге жұмыс істей бастадық. Әріптестер сабақты зерттеуге байланысты ғылыми әдебиеттерге, зерттеу еңбектеріне шолу жасады: П. Дадли «Lesson study: нұсқаулығымен», LESSONS IN LITERATURE «A comparative study into the literature curricula in secondary education in six European countries», Иванова О. В. «Технология интегрированного урока математики», «Improving Teaching through Lesson Study» By Tracy C. Rock & Cathy Wilson., «Lesson Study as a Model for Building Pedagogical Knowledge and Improving Teaching» William Cerbin and Bryan Kopp

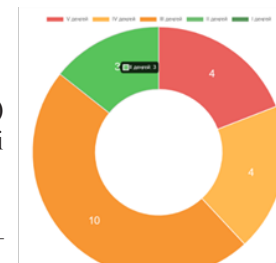
Құрылған топ арқылы зерттеуге алынатын сыныпты нақтылап, мектеп психологымен бірлесе отырып әр түрлі деңгейлі оқушылар анықталды, сыныптың психологиялық диагностикасы жүргізілді.

Мақсаты: оқушылардың оқуға деген мотивациясы мен оқуға эмоционалды қатынастарын зерттеу. Нәтижесі:

III деңгей, жиынтық балл 13 – 28 – танымдық уәжі біршама төмендеген орташа деңгей;

IV деңгей, жиынтық балл (-2) – (+12) – мотивацияның төмендеуі, «мектептегі скучность» тәжірибесі, оқуға деген теріс эмоционалды қатынас;

V деңгей, жиынтық балл (-3) – (-60) – оқуға күрт теріс қатынас.

10 сыныбында білім беретін пән мұғалімдерінен ортақ проблема бар екені анықталып, осы зерттеу сабағын жүргізуге түрткі болды. Яғни білім алушылардың білім алуға деген ынталарының төмендігі. Сондықтан туындаған проблеманы шешу барысында пән мұғалімдерінен топ жинақталды. Алынған сауалнама мен тест сұрақтарының нәтижесі арқылы біз зерттеу сұрағын анықтай алдық.

Зерттеу сұрағы: 10 сынып оқушыларының зейінін шоғырландыруда кіріктірілген сабақтардың ықпалы қандай?

Зерттеу барысында кіріктірілген сабақтың мақсаты: қазақ әдебиеті, математика және информатика пәндерін кіріктіру арқылы білім алушылардың қызығушылығын арттырып, зейінін шоғырландыру.

Міндеттері:

- тиімді әдісті қолдану арқылы жетістікке жету;
- пәндердегі кіріктірілген тапсырмалардың орындау;
- оқушылардың тапсырманы өзара талдауына;
- пәнге жан -жақты қарауға;
- зейінін 15-20 минутқа дейін шоғырландыруға;

Күтілетін нәтиже:

- білім алушылардың зейіні шоғырланады;
- пәндердегі кіріктірілген тапсырмаларды орындай алады;
- АКТ мүмкіндіктерін кеңінен қолданады.

Бірлесе сабақ жоспарлауда кіріктірілген пәндердің оқу мақсаттары мен оқу процесінің негізін ескере отырып кіріктірілген сабақтар жүргізілді.

Зерттеу 3 кезеңге бөлінді:

- 1-кезең қазан, қараша
- 2-кезең желтоқсан, қаңтар
- 3-кезең ақпан, наурыз

1-кезеңде информатика-қазақ әдебиеті, информатика-алгебра және анализ бастамалары, алгебра және анализ бастамалары -қазақ әдебиеті.

Бұл пәндерді қалай кіріктіре алдық?

Білім алушыларға екі пәннен ортақ тапсырма құрастыруды негізге алдық.

Сабақты зерттеу барысында білім алушылардың кіріктірілген сабақтарға деген қызығушылығы байқалды. Зерттеудің мақсаты оқушылардың сабаққа деген ынтасын арттыру және зейінін шоғырландыру болғанымен, жұмыс барысында әдіс-тәсілдерді қолдану, жұмыстың түрлерін пайдалану, бағалау парақтарын түрлендіруді жетілдірді. Жалпы зерттеу жұмысы барысында төмендегідей оң өзгерістер байқалды:

- оқушыларда сабаққа деген қызығушылықтың пайда болуы;
- сабақ барысында тапсырмаларды орындауға зейіннің шоғырлануы;
- жұптық жұмыс барысында бір-біріне көмектесу;
- топтық жұмыста командалық бірлік, көшбасшылардың айқындалуы;
- өзін-өзі және бірін бірі бағалау.

Мұғалімдерге сабақтағы әрекетті зерттеу жұмысы бірлікте жұмыс жасаудың пайдасын үйретті. Сабақты бірге жоспарлау арқылы бір-бірін оқытуға, үйретуге мүмкіндік алды десек болады. Білім алушылардың пәнге деген қызығушылығын арттыру және зейінін шоғырландыру мақсатында әдіс-тәсілдерді түрлендіруге, жанашыл түрлерін пайдалануға тура келді. Сабақтардың барысында сонымен қатар оқушылардың АКТ құзыреттіліктері шыңдалып отырды. А, В, С деңгейлі оқушылардың іс-әрекеттерін зерттеу арқылы және оқушылардың кері байланысы негізінде әр сабаққа талдау жасалып, оны әрі қарай қалай жақсартуға болатыны талқыланып отырды.

Зерттеу жұмысын жүргізу барысында мынадай қорытындыға келдік:

- кіріктірілген сабақтарды пайдалану арқылы оқушылардың қызығушылығы артқанын байқадық. Зейіндерін шоғырландырудың бірден-бір тиімді құралы ретінде өз нәтижесін берді.
- білім алушылардың бойынан қызығушылық, жауапкершілік, кері байланыс беру, бағалай алу дағылары қалыптасты.

- сабақтарды зерттеу арқылы мұғалімдердің кәсіби біліктілігі шыңдалды.

- зерттеу барысы, мақсаты, сұрағы, зерттеу тәсілдері нақтыланды.

- командалық ізденіске, бірін-бірі үйретуге, бірлесіп жоспарлауға үйретті.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Әлімов А. Интербелсенді әдістемені мектепте қолдану. – Алматы, 2015.
2. Селевко Г.К. Современные образовательные технологии. -М.: Народное образование
3. Иванова О. В. Технология интегрированного урока математики // Научнометодический электронный журнал «Концепт». – 2017. – № 1 (январь). – 0,3 п. л. – URL: [http://e-koncept.ru/2017/170010.htm]
4. Темпл Ч., Стилл Дж., Мередит К. Сабақтарды жоспарлау және бағалау. «Сыни ойлауды оқу мен жазу арқылы дамыту» жобасы үшін әзірленген VI- құрал. – Алматы
5. Improving Teaching through Lesson Study By Tracy C. Rock & Cathy Wilson Teacher Education Quarterly, Winter 2005
6. Lesson Study нұсқаулық Пит Дадли
7. M.G. Slager (1465775) m.g.slager@student.rug.nl Master of Science in Education Faculty of Behavioural and Social Sciences University of Groningen August, 2010

АТА-АНАЛЫҚ КӨЗҚАРАСТАРДЫҢ ЖАСӨСПІРІМДЕРДІҢ КӘСІБИ ӨЗІН-ӨЗІ АНЫҚТАУЫНА ӘСЕРІН ЭКСПЕРИМЕНТТІК ЗЕРТТЕУ

АПЛАШОВА А. Ж.

п.ғ.к., асоц. профессор, Торайғыров университеті, Павлодар қ.

АХМЕТЖАНОВА Н. Ж.

магистрант, Торайғыров университеті, Павлодар қ.

Жеке және кәсіби өзін-өзі анықтау балалық шақтан ересек жасқа көшу кезеңіндегі жас дамуының маңызды міндеті болып табылады. Кәсіби өзін-өзі анықтау - бұл өмірлік белгілерді, адамның интеллектуалды-тұлғалық дамуы мен өзін-өзі тануының ерекшеліктерін қамтитын интегралды сипаттама, бұл кәсіби даму стратегиясын саналы және тәуелсіз жүзеге асыруда көрінетін

тұлғаның интегралды қасиеті. Қазақстандық білім беру жүйесі барлық деңгейлерде баланың интеллектуалды дамуына, оның ғылым биіктігіне қарай қозғалуына, жақсырақ оқытудың жоғары сатысы түрінде бағытталған. Мамандық таңдаудың сәттілігі қарастыру кезінде көптеген ішкі және сыртқы факторлар ескерілгенде қамтамасыз етіледі. Жасөспірімнің таңдау процесіне деген көзқарасы және белгілі бір шешімдер қабылдауға дайындығы бірдей маңызды. Маңызды шешім қабылдау қажет болатын нақты жағдайлардың бірі - орта мектептің оқу профилін таңдау. Бұл таңдауда отбасы үлкен, кейде тіпті басты рөл атқарады. Жасөспірімдердің бұл таңдауды қалай жүзеге асыратыны үлкен маңызға ие, өйткені ол барлық кейінгі кәсіби дамудың реңкіні белгілей алады.

«Ата-ана – бала» қарым-қатынасы жасөспірімнің өміріне және оның қандай да бір жағдайда, оның ішінде өмірлік маңызды шешімдер қабылдау жағдайында қалай әрекет ететініне қатты әсер етеді, сондықтан балалар мен ата-аналар арасындағы қарым-қатынас пен кәсіби фокус, жасөспірімдердің кәсіби даму процесі арасында қандай да бір байланыстың бар екендігіне күмән келтірілмейді. Отбасының әсері жасөспірімнің жеке басын қалыптастыруда шешуші мәнге ие, бірақ әр жаста отбасының рөлі өзгереді, яғни қалыптасқан өзіндік ерекшеліктері бар. Жасөспірімдік кезең тұлғаның қарқынды қалыптасуымен, моральдық және интеллектуалдық күштердің қарқынды өсуімен сипатталады. Алайда, жасөспірімдер ортақ мүдделерге қарамастан, олардың отбасы мүшелері аз уақыт өткізеді және олармен қабылданған шешімдерді жеткілікті түрде талқыламайды - деп санайды. Сондай-ақ, олардың мінез-құлқын басқа отбасы мүшелерінің негізсіз бақылауы және тәртіптің қатаң ережелері атап өтіледі.

Отбасы оқушылардың кәсіби жолына түсу процесінде үлкен рөл атқарады. Т.М. Коньшина, Т.Ю. Садовникованың айтуынша, ата-аналар балалардың кәсіби бағытына байланысты мәселелерге өте ерте қызығушылық таныта бастайды [1]. Сонымен, жасөспірімдердің ата-аналары балаларда нақты арнайы қабілеттердің болуына (болмауына), тиісті үйірмелерді таңдауға белсенді қызығушылық танытады. Бұл кезеңде ата-аналар жасөспірімнің не істейтінін дерлік анықтайды. Мектеп жасында жасөспірімдер кәсіптер әлеміне қызығушылық танытады, бұл қызығушылық ең алдымен сәнді (жарқын) кәсіптер, сондай-ақ ата-аналардың кәсіптері төңірегінде локализацияланған. Жасөспірімдер көбінесе ересектердің пікіріне күмәнмен қарайды, бірақ өздері түсінбестен,

олар әлі де туыстарының қызмет салалары мен кәсіптеріне назар аударады. Барлығы отбасылық әулеттердің мысалдарын және жасөспірім ана немесе әке мамандығын таңдайтын жағдайларды біледі. Бір жағынан, отбасылық дәстүр ықтимал таңдауды шектеуі мүмкін: жасөспірім ата-ананың кәсібі оның қызығушылықтары мен бейімділіктеріне қаншалықты сәйкес келетінін түсінуге тырыспайды. Екінші жағынан, ол бұл мамандықты өте жақсы біледі және оған қандай қасиеттер қажет екендігі туралы есеп береді. Сонымен қатар, отбасы - бұл оқу және кәсіби қызметке деген көзқарас қалыптасатын кеңістік.

Қазіргі қазақстандық қоғамдағы кәсіптік бағдарлау процестерінің - әлеуметтік құрылым мен ұтқырлық (еңбек бөлінісі, әлеуметтік шекаралардың өткізгіштігі) мәнімен байланысты өзіндік ерекшелігі бар. Кәсіби әлеуметтену процесін талдау міндеттеріне сүйене отырып, оның негізгі келесі ерекшеліктерін ажыратуға болады:

1. Дәстүрлі қоғамда адамның өмір жолы (оның ішінде «кәсіби тағдыры») көбінесе (тек қана емес) ата-анасының қай әлеуметтік топқа жататындығымен алдын-ала анықталған. Туғаннан қайтыс болғанға дейін адам бірнеше жас кезеңдерінен өтеді және әр кезеңде «алдын-ала әлеуметтенуге» ұшырайды. Қазіргі қоғамда жалпы әлеуметтік ұтқырлық, оның ішінде кәсіби мобильділік ықтималдық сипатқа ие, іс жүзінде әрбір бастапқы позициядан адам көптеген басқа адамдарға түсе алады. Сондықтан адамды барлық маңызды топтардағы нақты іс-әрекетке алдын-ала дайындау мүмкін емес. Нәтижесінде ол алдымен кез-келген топқа енеді, содан кейін оған бейімделе бастайды (әлеуметтенеді).

2. Қазіргі қоғамдағы әлеуметтенудің ерекшелігі, дәстүрліден айырмашылығы, әлеуметтену агенттерінің көптігі мен өзара тәуелсіздігі. Дәстүрлі қоғамда әлеуметтенудің әртүрлі агенттерінде қолданылатын нормалар анағұрлым сәйкес келеді. Қазіргі қоғам рөлдік қақтығыстармен сипатталады - әлеуметтенудің «мозаикалық» сипатының салдары ретінде. Ата-ана отбасының белгілі бір үлесі бар жасөспірімдердің кәсіби әлеуметтену процесіне әсерін салыстырмалы түрде тәуелсіз үш кезеңге бөлуге болады:

- жасөспірімдерді еңбек тәрбиесімен, кәсіптік бағдарлаумен, олардың жалпы білім беретін оқуын аяқтаумен байланысты бастапқы әлеуметтендіру кезеңі;
- кәсіптік білім беру мекемелеріне түсу және оқу;
- нақты экономика саласындағы жас мамандарды кәсіби өндірістік бейімдеу, жас отбасыларға білім беру.

Бұл ретте ата-аналар отбасыларының бөлінген кезеңдердің әрқайсысынан өтуі осы шағын әлеуметтік топтардың - әлеуметтік-демографиялық құрамының ерекшеліктеріне, олардың құрылуы мен жұмыс істеуінің өмірлік тағдырларының бірегейлігіне байланысты. Осылайша, ата-аналардың отбасының әлеуметтік-педагогикалық қызметін (жасөспірімдердің онтогенетикалық дамуының барлық кезеңдерінде) Қазақстандықтардың жас ұрпағын бастапқы және қайталама әлеуметтендіру саласындағы әлеуметтік жұмыстың ерекше нысаны, «матримониалдық волонтерлік» түрі ретінде заңды түрде қарастыруға болады. Ең кең тарағандардың бірі - құрылымдық-функционалдық тәсіл, оның аясында жастардың кәсіби таңдауына әсер ететін субъективті және объективті факторлар талданады. Олардың ішінде әлеуметтік орта (макроорта), тікелей әлеуметтік орта (микроорта), жеке тұлғаның психологиялық ерекшеліктері факторлары зерттеледі.

Зерттеу деректері бойынша және математикалық өңдеу нәтижелері бойынша еріктілер қызметімен айналысатын жасөспірімдер отбасыларындағы балалар мен ата-аналар қарым-қатынасы серіктестік / теңестіру түрінде болған кезде, отбасында психологиялық қабылдау болады, жасөспірімнің белсенділігі көтермеленеді, ата-аналар декларациясыз және догмасыз балалардың көңіл-күйі мен құрметіне қол жеткізуге тырысады, содан кейін жасөспірімдер көбінесе олар мамандықты таңдауға қатысты өз бетінше шешім қабылдайды және оған сенімді [2]. Сонымен қатар, таңдау адамдармен қарым-қатынас пен өнер саласына қатысты. Өз кезегінде, еріктілермен айналысатын жасөспірімдердің балалар мен ата-аналар қарым-қатынасында - ата-аналардың шамадан тыс қамқорлығы, жасөспірімдер әлеміне араласу, беделге ие болу арқылы көшбасшылық тенденциясы болған кезде, жасөспірімдер ұзақ уақыт бойы таңдау жасай алмайды және көбінесе өз бетінше шешім қабылдайды. Сонымен қатар, таңдау техникалық және материалдық мүдделер саласына қатысты. Ата-аналардың жасөспірімдердің кәсіби болашағына қатысты негізгі ұстанымдары:

1. Позитивті белсенді ұстаным. Ата-аналар балаларға жеке психофизиологиялық ерекшеліктерін ескере отырып, мамандық таңдауға көмектесуге тырысады.

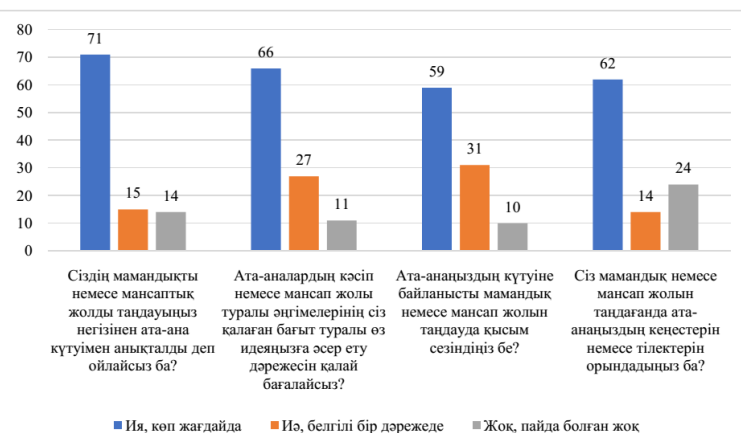
2. Қатты белсенді позиция. Ата-аналар апелляциялық емес, кейде жасөспірімге мамандық пен оқу орнын таңдауды ұсынады. Сонымен қатар, жасөспірімнің жеке ерекшеліктері, оның мұндай

жағдайға деген көзқарасы минималды түрде ескеріледі немесе мүлдем ескерілмейді, жасөспірімге ешқандай түсініктеме берілмейді.

3. Пассивті позиция. Ата-аналар жасөспірімдерге өз бетінше кәсіби жоспар құруға мүмкіндік бере отырып, өзін-өзі жояды. Кейде бұл ұстаным үлкен баламен жағымсыз тәжірибеден туындайды, онда қатаң ұстаным жағымсыз салдарға әкеледі.

Сонымен қатар, отбасы, Ж.М. Елисева, М.О. Мохнатованың пікірінше, әдетте белгілі бір өмір салтының үлгісі ретінде қызмет етеді және адам үшін маңызды өмірлік құндылықтар мен сенімдердің қайнар көзі болып табылады [3]. В.К. Keller, S.C. Whiston пайымдауынша, ата-аналар мен балалар арасындағы қарым-қатынас жасөспірімдерде көзқарастардың, қажеттіліктер мен мүдделердің қалыптасуына әкеледі, олардың көріністерінің бірі ересек өмірде мамандық таңдау болады [4]. Мысалы, отбасының назарында болған жасөспірімдер топқа жату қажеттілігіне, басқаларға деген сүйіспеншілік пен құрметке тәуелді болып өсуі мүмкін. Кейінгі жылдары олар басқалардың пікірлері мен көзқарастарын өте жақсы біледі. Нәтижесінде, олар адамдармен байланыс орнатуға және олардың құрметіне ие болуға мүмкіндік беретін мамандықтарға тартылады. Мұндай адамдар айналасындағыларға көмектесе алатын немесе мәдениет саласында, мүмкін өнер немесе ойын-сауық саласында жұмыс істеуге ұмтылатын жұмысты қалайды.

А. С. Даулетбаевтың зерттеуі ата-аналық көзқарастардың жасөспірімдердегі мамандық немесе мансап жолын таңдауға әсерін бағалауға бағытталған [5]. Бұл қатынастарды түсіну ата-аналар мен кәсіби кеңесшілерге кәсіби өзін-өзі анықтау процесінде жасөспірімдерге тиімді қолдау көрсетуге көмектеседі. Сауалнама Қазақстанда Астана қаласының жоғары сынып оқушылары арасында ата-аналық көзқарастардың мамандық немесе мансап жолын таңдауға әсерін бағалау мақсатында жүргізілді. Сауалнама нәтижелері төмендегі суретте көрсетілген.

Сурет 1 – Жасөспірімдердің әлеуметтік сауалнамасының нәтижелері [5]

Сауалнамадан ата-аналық көзқарастар жасөспірімдердің кәсіби өзін-өзі анықтауында маңызды рөл атқаратыны анықталды. Көптеген жасөспірімдер ата-аналардың айтарлықтай қысымын сезінеді және мамандық немесе мансап жолын таңдау отбасы күткендей болуы керек - деп санайды. Алайда, сонымен бірге, ата-аналардың көпшілігі балаларын таңдауда белгілі бір дәрежеде қолдайды, бірақ барлық жасөспірімдер ата-аналары бұл таңдауды өздері жасады деп санамайды. Материалдық әл-ауқаты мен кәсіби жоғары ата-аналар балаларының кәсіби өзін-өзі анықтауына күшті әсер ететіні атап өтілді.

Нәтижелер жасөспірімдердің көпшілігі психологиялық тұрғыдан тәуелсіз, саналы және шешуші мамандық таңдауға дайын емес екенін айтуға мүмкіндік береді. Шынында да, мектепте көп жылдар бойы олар бәрі кесте мен оқу жоспарымен анықталғанына үйренді, және оларға осындай маңызды мәселені шешуді ұсынған кезде, шатасудың пайда болуы табиғи нәрсе. Сондықтан ата-аналардың міндеті - оларға көмектесу, бірақ жасөспірімнің таңдаған негізі үшін жауапкершілікті алып тастауға емес, жай ғана бағыттау. Төменде жасөспірімдердің болашақ мамандығын таңдау кезінде ата-аналық ұстанымын қалыптастыруға көмектесетін балалардың ата-аналарына арналған практикалық ұсыныстар берілген:

1. Мамандықтар әлемі туралы білімді бірге кеңейту. Көбінесе кез-келген мамандық туралы армандайтын жасөспірімдер оның не екенін жақсы түсінбейді. Бұл ғана емес, кейде ата-аналардың

өздері бұл мәселе туралы толық білмейді, сондықтан ата-аналар жасөспірімдермен бірге интернетті зерттеп, достарымен және жақындарымен - белгілі бір кәсіптің өкілдерімен кездесіп, сөйлесіп, кәсіби әлем туралы білсе артық болмайды.

2. Кәсіби қалаулардың тізімін жасау.

3. Тікелей тәжірибе. Егер жасөспірім кез-келген кәсіпке қызығушылық танытса, онда ата-ана оған үйірмеде, профильдік сыныпта және т. б. «жаттығуға» көмектесе алады.

4. Кәсіптік бағдар беру тестілеуі. Кәсіптер әлемін түсіну үшін жасөспірім өзінің жеке қасиеттерін, қабілеттерін білуі керек.

5. Университетке саяхат, экскурсия. Қазіргі уақытта жоғары оқу орындарында кәсіптік бағдар беру акциялары өткізілуде: «Ашық есік күні», «Бір күнде студент бол» және т. б. мұндай жорық болашақта мүмкін болатын оқу орнымен танысуға, студенттермен және оқытушылармен сөйлесуге, таңдалған мамандыққа қызығушылықтың бар немесе жоқтығын дәлірек анықтауға, «менікі - менікі емес» сезінуге мүмкіндік береді.

6. Баламаларды талқылау. Баламен болашақ мамандық туралы сөйлескенде, бір нұсқаға тоқталмау керек. Баламалардың болуы оның мазасыздық пен шиеленіс деңгейін төмендетуге мүмкіндік береді. Ата-аналар үшін жасөспірімнің алдына сұрақ қою маңызды, егер ол өз мақсатын жүзеге асыра алмаса, не істейді және онымен бірге жауап табуға тырысады [6].

Қорытындылай келе, ата-аналар жасөспірімдер үшін қаншалықты тәуелсіздікке ұмтылса да, жақын адамдарының қолдауын сезіну маңызды екенін есте ұстауы қажет. Олардың өзін-өзі анықтау жолында жалғыз жүрмеуі маңызды, бірақ қай жолды таңдаса да, оларға көмектесетін жақын адамдар болуы керек. Мұның бәрі оларға өз қабілеттеріне деген сенімділік сезімін береді және кәсіби жетістіктерге жетелейді. Көп жағдайда, орта мектептің оқу профилін таңдау кезінде көптеген жасөспірімдер бұл таңдауды өздері жасауға дайын емес. Ғалымдар жасөспірімнің кәсіби таңдауы мен оның ата-анасымен қарым-қатынасы арасындағы байланысты анықтады [7]. Бұл байланыс таңдауға дайындықтың қалыптасуына осы қатынастардың құрылымының ерекшеліктері әсер ететіндігін көрсетеді:

- моционалды компоненттің ауырлығы;
- бағалау позициясымен салыстырғанда жасөспірімнің жеке басына сөзсіз оң көзқарас;
- ата-аналардың жасөспірімге деген бақылауы мен талабы.

Жоғарыда айтылғандардың барлығын ескере отырып, бейін алдындағы дайындық жағдайында оның қабілеттерін, қызығушылықтарын, мүмкіндіктерін ғана емес, сонымен қатар жасөспірімнің өз таңдауын және оның балалар мен ата-аналар арасындағы қарым-қатынасын жүзеге асыруға дайындығын ескеру қажет екенін атап өткен жөн.

ӘДЕБИЕТТЕР

- 1 Коньшина Т.М., Садовникова Т.Ю. Представление подростков об участии родителей в предварительном профессиональном самоопределении детей // Национальный психологический журнал. - 2018. - 1(29).
- 2 Васягина Н.Н. Специфика и условия эффективности воспитательной деятельности родителей // Педагогическое образование. - 2013. - 1. - 63-69.
- 3 Елисеева Ж.М., Мохнатова М.О. Связь детско-родительских отношений и профессиональной направленности подростков // Общество: социология, психология, педагогика. 2016. №4.
- 4 Keller B.K., Whiston S.C. The Role of Parental Influences on Young Adolescents' Career Development // Journal of Career Assessment. - 2008. - 16. - 198-217.
- 5 Даулетбаев А.С. Жасөспірім кезіндегі ата-аналармен қарым-қатынас пен кәсіби қатынастардың ерекшеліктері // ҚарУ Хабаршысы. - 2021. - 2.
- 6 Asmolov A.G. Psychology of modernity as a social situation of development: challenges of uncertainty, complexity and diversity // Procedia - social and behavioral sciences. - 2016. - 233. - 27-34.
- 7 Дзукаева В.П., Садовникова Т.Ю. Роль матери и отца в развитии индивидуации юношей и девушек: кросс-культурный аспект // Национальный психологический журнал. - 2014. - 4(16). - 52-63.

ТАНЫМДЫҚ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҚ ОҚУ ҚҰРАЛЫ ЖӘНЕ ЫНТАЛАНДЫРУ РЕТІНДЕ

АРИПОВА Ж. Р.
магистрант, Торайғыров университеті, Павлодар қ.

Танымдық қызығушылықты оқу құралы, ынталандыру құралы ретінде қарастыра отырып, біз әрдайым оқу барысында біздің барлық ынталандыруларымыздың оқушының жеке басының қасиеттері ретінде танымдық қызығушылық үшін маңызды әсер ететініне сене алмаймыз, өйткені сыртқы әсерлер механикалық түрде жеке тұлғаның ішкі процестеріне енбейді. Оқушыларды оқытудың ерекше жарқын, эмоционалды түрде берілген фактілермен, әсерлі тәжірибелермен, мұғалімнің жеке басының сүйкімділігімен байланысты тараптары қызықтыруы мүмкін. Барлық осы ғалымдар оқытуды ынталандыруы танымдық қызығушылықтың мәнін алмастырмауы керек.

Оқу құралы ретінде танымдық қызығушылық дамытушылық оқыту құралдарының арсеналында қолданылған кезде ғана пайда болады. Оқушылардың танымдық қызығушылығын ояту немесе нығайту мақсатында олардың мазмұнына, оқыту әдістері мен жұмыс формаларына жандандыру элементтерін енгізу тікелей қызығушылықтың жарқылын ғана бере алады, бірақ ол ішкі іс-әрекет жоспарына, оқуға деген көзқарасқа ауыспайды. Осы уақытша, тұрақсыз қызығушылықты тудырған сыртқы ойын-сауық жағдайының жойылуымен ол тез жоғалып кетуі мүмкін.

Оқу процесін «жандандыратын» құралдарды таңдау кезінде мұғалім танымдық іс – әрекет процестерін ашады, «оларды сыртқа шығарады», танымдық қызығушылық шын мәнінде оқытудың қуатты құралына айналады, ал оқыту-басқарылатын процесс.

Оқу құралы ретінде танымдық қызығушылықты қарастыру ойын-сауық мәселесін тудырады.

Ойын-сауық – бұл әсердің жарықтығының әсерінен пайда болатын және сыртқы жағына назар аударатын қызығушылықтың қарапайым деңгейі, бұл қызығушылық тұрақсыз, жаңа жарқын әсерлермен оңай ауыстырылады. Танымдық қызығушылықтарды қалыптастыру бағытында ойын-сауықты қоса алғанда, мұғалім оны оқушылардың жалпы дамуына ықпал ететін оқу аспектілерімен таныстырады. Ойын-сауықты танымдық қызығушылықтар проблемасынан оқшаулай отырып, мұғалім оқудың шынайы мақсаттарын елемейді, оны оқушылар тек ойын-сауық ретінде оқи

бастаған кезде оны ойын-сауық құралына айналдырады. Мұғалім оқушылардың дамуына тиісті назар аудара отырып, танымдық қызығушылықты-ынталандыруды оқушылардың оқу іс-әрекетінің ең құнды мотивіне айналдырады және бұл оның ең маңызды көрінісі.

Қызығушылықты дамытудың жалпы психологиялық ережесі келесідей болады: тақырып бізді қызықтыруы үшін ол бұрыннан таныс нәрсемен байланысты болуы керек, сонымен бірге ол әрдайым жаңа ойын-сауық түрлерін қамтуы керек, әйтпесе ол нәтижесіз қалады. Мүлдем жаңа, мүлдем ескі сияқты, бізді қызықтыра алмайды, кез-келген тақырыпқа немесе құбылысқа қызығушылық тудырады. Сондықтан, осы тақырыпты немесе осы құбылыстарды оқушымен жеке қарым-қатынасқа қою үшін оны оқушының жеке ісіне айналдыру керек, содан кейін біз сәттілікке сенімді бола аламыз. Балалардың қызығушылығы арқылы-жаңа балалардың қызығушылығы-бұл ереже.

Қазіргі мұғалімдердің арсеналында оқушының танымдық қызығушылығын зерттеудің әртүрлі әдістері бар. Зерттеудің негізгі әдістерінің бірі-бақылау. Фокус, жоспарлылық, жүйелілік, табиғи жағдайда зерттеу жүргізу – бұл әдістің негізгі ерекшеліктері. Бақылау, атап айтқанда, баланың танымдық іс-әрекетінің ерекшеліктерін және оның оқу білімдерін, дағдылары мен дағдыларын игеру процесін анықтауға мүмкіндік береді. Мұғалім оқушыны әр түрлі іс-әрекеттерді орындау барысында бақылайды: ойын, оқу, еңбек және т. б. Бақылау деректері негізінде күнделік жүргізіледі, оған байқалған фактілер, қорытындылар енгізіледі. Алайда, бақылау әдісі зерттеушіні салыстырмалы түрде пассивті позицияға қояды, өйткені бұл тек психиканың белгілі бір жағының белгілі бір көріністерін түсіруге мүмкіндік береді. Сондықтан психологиялық-педагогикалық зерттеу процесінде зерттеуші тек осы әдіспен шектелмейді.

Әңгімелесу кезінде оның мақсатының анықтығы және қойылған сұрақтардың анықтығы қажет. Әңгіме баламен тікелей қарым-қатынас сипатында болуы керек. Мұғалім баланы өзіне орналастыруға және оның мүмкіндіктерін көрсетуге деген ұмтылысын оятуға тырысады. Әңгімелесу арқылы қоршаған шындық туралы идеялар шеңберін, сондай-ақ оның кеңістіктегі, уақыттағы, табиғат құбылыстарындағы және қоғамдық өмірдегі бағдарлану ерекшеліктерін анықтауға болады. Әңгімелесу барысында мұғалім баланың бейімділігі, қызығушылықтары,

қажеттіліктері, құрдастарымен және ересектермен қарым-қатынасы туралы біледі.

Сауалнама әдісі де қолданылады (мысалы, мүдделерді, қатынастарды, мотивтерді, бейімділікті және т.б. нақтылау жағдайында). Сауалнама жасау және сауалнама жүргізу кезінде сұрақтардың мазмұнын нақты анықтау, оларды дұрыс және түсінікті тұжырымдау, оқушыларға сауалнаманы толтыру тәртібі туралы нұсқау беру, алынған жауаптарды оқушылардың нақты шындығымен және мінез-құлқымен байланыстыру қажет. Содан кейін алынған деректерді сандық және сапалық өңдеу әдістемесін анықтау керек. Материалды сандық өңдеу кезінде балама, корреляциялық және басқа математикалық әдістер қолданылады. Баламалы талдау субъектілерде зерттелетін белгілі бір қасиеттердің, белгілердің болуын анықтауға мүмкіндік береді. Алайда, оның көмегімен белгілер арасында байланыс орнатуға болмайды. Корреляциялық талдау психикалық құбылыстар белгілерінің өзара байланысының дәрежесін анықтауға мүмкіндік береді.

Көптеген зерттеушілер балалар іс-әрекетінің өнімдерін талдау арқылы танымдық қызығушылықты зерттеу әдістерінің арсеналын толықтырады.

Балалар іс-әрекетінің өнімдерін талдау әдісі, мысалы, ертегілер, өлеңдер, әңгімелер, суреттер, конструкциялар, аппликация және т.б. балалар іс-әрекетінің түрлері. Баланың іс-әрекетінің өнімін зерттеу кезінде оны құру процесінің қалай жүргені әрдайым ескеріледі. Баланың іс-әрекетінің өнімдерінде оның ішкі әлемі, ойлары, тәжірибелері, идеялары көрінеді. Қызмет өнімдері зерттеу үшін ең бай материал береді, бұл басқа әдістерді қолдану арқылы зерттелмейтін психиканың осындай жақтарын ашуға мүмкіндік береді.

Осылайша, бастауыш сынып оқушыларының танымдық қызығушылықтарын зерттеудің аталған әдістері экспериментпен оңтайлы үйлесімде қолданылады. Оны қолданған кезде зерттеуші белсенді позицияны алады, өзі жағдай жасайды және оқушының танымдық қызығушылығының көріністерін тудырады.

Эксперимент нақты факторлардың психикалық құбылыстарға әсерін дәл, нақты анықтауға мүмкіндік береді. Экспериментті қайталау мүмкіндігі зерттеушіні қызықтыратын мәліметтердің жинақталуына, зерттелетін құбылыстың типтік немесе кездейсоқтығын анықтауға ықпал етеді. Эксперимент зертханалық немесе табиғи болуы мүмкін. Зертханалық эксперимент аспаптарды

пайдалана отырып, арнайы жағдайларда жүргізіледі. Табиғи психологиялық-педагогикалық эксперимент оқушының әдеттегі іс-әрекет жағдайында жүзеге асырылады.

Эксперимент жүргізу кезінде мыналарды қамтамасыз ету қажет:

- 1) Қарапайым қызметті модельдеу;
- 2) алынатын деректерді сапалы талдауға бағытталған;
- 3) сандық көрсеткіштерді есепке алу (жұмыс уақыты, жұмыс көлемі, қателер саны және т.б.).

Эксперимент фактілерді объективті және дәл жазуды талап етеді. Хаттамада субъектінің әрекеттері, оның сұрақтары мен сөйлеу реакциялары жазылады, өз қателіктеріне қатынасы жазылады, көрсетілетін көмектің қажеттілігі мен жеткіліктілігі белгіленеді.

Экспериментатордың араласуы қайта сұрау, тапсырманы қайталау (бұл балаға өз ойларын нақтылауға көмектеседі), мақұлдау (жарайды, жақсы, әрі қарай), сұрақтар («неге мұны істедің?») немесе сыни қарсылықтар, қандай да бір жолмен әрекет ету туралы кеңестер, кеңестер, демонстрациялар, іс-әрекеттерді көрсету, өз бетінше жұмыс істеу туралы өтініштер, баланы тапсырманы орындау процесіне ұзақ уақыт үйрету.

Білім беру жүйесін жаңғырту процесінде білім беру мазмұны ғана емес, сонымен қатар оқу пәндерінің құрылымы, оларды оқыту технологиясы, оқыту процесін ізгілендіру және гуманитарлық ойлауды қалыптастыру идеясына бағытталған әдістер мен әдістер де өзгерді.

Бастауыш сынып оқушыларының танымдық қызығушылығын дамытуда қандай ақпараттық-коммуникациялық технологиялар тиімді?

Сабақтарда АКТ-ны қолдану танымдық қызметті белсендірудің негізгі принциптерін толық жүзеге асыруға мүмкіндік береді: позициялардың теңдігі принципі, сенімділік принципі, кері байланыс принципі, Зерттеу позициясын алу принципі. Акт баланың қызығушылығын тудырады: анимациялық фрагменттер зерттелетін процестерді баланың өміріне жақындатады. Оқу процесінде компьютерді пайдалану ауқымы өте үлкен. Компьютер оқу апаратын ұсыну мүмкіндіктерін едәуір кеңейтті. Түс, графика, дыбыс, заманауи бейне жабдықтарын қолдану әртүрлі жағдайларды модельдеуге мүмкіндік береді. Акт мұғалімге оқушымен бірге қызықты таным процесінен ләззат алуға мүмкіндік береді, тек қиялдың күшімен ғана емес, мектеп бөлмесінің қабырғаларын

итеріп қана қоймай, сонымен қатар жаңа технологиялардың көмегімен жарқын, түрлі-түсті әлемге еруге мүмкіндік береді.

Мотивация көздерінің бірі-ойын-сауық. Оқушылар компьютерге жауап беруге дайын, ал егер компьютер оларға екеуін қойса, онда олар оны тезірек түзетуді қалайды. Мұғалім оқушыларды тәртіп пен назарға шақырудың қажеті жоқ. Студент егер ол аландаса, мысалды шешуге немесе сөзді жазуға уақыт жоқ екенін біледі, өйткені экранда 10-15 секундтан кейін келесі тапсырма пайда болады. Компьютер оқушылардың өз іс-әрекетінің рефлексиясын қалыптастыруға ықпал етеді, оқушыларға өз іс-әрекеттерінің нәтижесін көрнекі түрде ұсынуға мүмкіндік береді.

Сабақта мультимедиялық құралдарды қолданған кезде оқу мен ойын арасындағы сызық бұлыңғыр болады, ең қиын тақырыптарды зерттеу білім елі бойынша қызықты саяхатқа айналады. ДК көмегімен жаңа материалды үйрену оқушыларға материалды жақсы түсінуге және тезірек есте сақтауға мүмкіндік береді. Мазмұны, материалды ұсыну құралдары, жұмысты ұйымдастыру формалары, ДК қолдану кезінде қолданылатын әдістемелік әдістер бірқатар ерекшеліктерге ие. ДК-ны тек бастауыш сынып оқушыларының физиологиялық ерекшеліктерін ескере отырып қолдануға болатындығын ескеру қажет, яғни сабақта 15 минуттан аспайды. Сондықтан мұғалім әр нақты сабақтың қай кезеңінде ДК қолдану тиімді болатынын нақты анықтауы керек.

Мен компьютерді сабақта келесі маңызды тапсырмаларды орындау үшін қолданамын:

- оқу процесінің айқындылығын арттыру;
- қол жетімділік және жеке тәсіл;
- кері байланысты қамтамасыз ету мүмкіндігі;
- ақпаратты қабылдаудың барлық жүйелерін пайдаланудың шексіз мүмкіндігі;
- ұжымдық және топтық жұмысты ұйымдастыру.

Бастауыш мектепте баланың жетекші іс-әрекеті ойыннан оқу іс-әрекетіне ауысады, бұл көбінесе өте ауыр және белгілі психологиялық проблемалармен бірге жүреді. Компьютердің ойын мүмкіндіктерін дидактикалық мүмкіндіктермен бірге пайдалану (ақпаратты көрнекі түрде ұсыну, оқу бағдарламасы мен бала арасындағы кері байланысты қамтамасыз ету, дұрыс әрекеттерді ынталандырудың кең мүмкіндіктері) оқу іс-әрекетіне біркелкі көшуді қамтамасыз етеді. Ойын бағдарламалары оқу мотивациясын қалыптастыруға ықпал етеді, бастамашылық пен шығармашылық

ойлауды ынталандырады. Ойын оқушыларды сабақтас салаларда білім алуға итермелейтін белгілі бір оқу пәнінен асып түсуге мүмкіндік береді.

Компьютердің көмегімен сіз баланың алдына нақты, түсінікті, қол жеткізуге болатын мақсат қоя аласыз: тапсырманы дұрыс орындаңыз - суретті ашыңыз, барлық әріптерді дұрыс енгізіңіз – сіз ертегі кейіпкерінің атын білесіз. Осылайша, ойын барысында бала білімді игеруге оң мотивация алады.

Оқушылардың психологиялық ерекшеліктеріне олардың эмоционалдылығының жоғары дәрежесі жатады, бұл дәстүрлі сабақтарда оқу процесінің қатаң шеңберімен айтарлықтай шектеледі. Компьютердегі сабақтар жоғары эмоционалды шиеленісті ішінара босатуға және басқа сабақтарда қолайлы климат құруға мүмкіндік береді.

Тәжірибешілердің айтуы бойынша компьютердің көмегімен өткізілген сабақ сөзсіз жақсы қабылданады, баланы оқу материалын өздігінен есте сақтауға мәжбүр етеді.

Сабақ тақырыбы қаншалықты күрделі және скучно болса да, егер экрандағы Оқу материалы бояулармен, дыбыспен және басқа әсерлермен ұсынылса, ол оқушыға қызықты болады.

Мұндай жағдайларда мұғалімнің таптырмас көмекшісі Power Point бағдарламасы болуы мүмкін. Бұл қосымша мұғалімге мультимедиялық құралдарды кез-келген пән бойынша сабаққа өз бетінше дайындауға мүмкіндік береді. Бұл жағдайда мұғалімнен терең компьютерлік дайындық қажет емес. Мұғалім сурет салудан, кез-келген Сызбадан тікелей сабақта босатылады, бұл уақытты үнемдейді, содан кейін экрандағы сурет тақтадағы бормен асығыс бейнеленген нәрсе емес. Бұл үлкен, тегіс, түрлі-түсті, жарқын. Мұндай сурет бойынша жаңа тақырыпты түсіндіру бір удовольбиет. Түсіндіру немесе тексеру процесінде белгілі бір уақытта қажетті ақпарат пайда болуы үшін жеке элементтерді бөлектеу өте ыңғайлы. Дыбысты, мысалы, математикалық диктант, сөздік диктант үшін қолдануға болады. Алайда, мен көрнекі бейнелеу құралдарын тек иллюстрация үшін ғана емес, сонымен қатар проблемалық жағдайларды тудыру, студенттердің іздеу және зерттеу жұмыстарын ұйымдастыру үшін дербес білім көзі ретінде қолданамын.

Осылайша, бастауыш мектепте АКТ сабақтарында қолдану танымдық қызығушылықты арттырады, ал дамыған танымдық қызығушылық өз кезегінде бастауыш сынып оқушысының білім беру процесінде тиімді құрал және ынталандыру болып табылады.

ЛИТЕРАТУРА

1 Варченко В. И. ПМК «Радуга в компьютере» - технология игрового обучения в начальной школе // Информатика и образование.– 2001.-№3.- С 59-64.

2 Вишневская С. О. Использование ИКТ в образовательной деятельности на уроках [Текст]/С.О.Вишневская // Интернет-журнал «Эйдос». – 2009.

3 Горемычкин А. И. О стратегии компьютеризации // Информационные технологии. - 2009. - № 2. - С. 10 - 16.

4 Дурова А. И. Современные технологии в учебном процессе./ А. И. Дурова– М. ; Изд. Центр «Академия», 2007. – 62 с.

5 Зубрилин А. А. Виды и средства контроля знаний, умений и навыков обучаемых, применяемых на элективных курсах по информатике. // Информатика и образование.- №10. - 2006. – С. 17

6 Каргинцева Е. И. Пути формирования познавательных интересов младших школьников в учебной деятельности. // Начальная школа.- № 11-12.- 1992.- с. 29-31.

7 Коджаспирова Г. М., Петров К. В. Технические средства обучения и методика их использования: учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / Г. М. Коджаспирова, К.В. Петров.- 2-е изд., перераб. и доп. М.: Академия, 2005. – 352 с.

8 Урунтаева Г. А. Практикум по психологии дошкольника: учеб. пособие для студ. сред. пед. учеб. заведений / Г. А. Урунтаева. М.:Академия, 2009-70 с.

ИНФОРМАТИКА САБАҒЫНДА ЖАҢА ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ ӘДІСІ

АХАНОВА Д. Т.

информатика пәнінің мұғалімі, Сілеті ЖОББМ,
Ертіс ауданы, Павлодар облысы

Мұғалімнің педагогикалық шеберлігінің негізгі өлшемдерінің бірі- оқушының өзіндік танымдық ойын ұйымдастыру, ал екіншісі оқушының өздігінен оқып, ой-өрісін тереңдетуге баулу, ғылыми ізденіске жетелейді. Сондықтан мұғалімнің ең басты міндеті – рухани бай, жан-жақты дамыған дарынды тұлға қалыптастыру жөнінде сөз қозғағым келеді [1, 9 б.].

Қазақстан Республикасының Білім туралы заңында: «Білім беру жүйесінің басты міндеті- ұлттық және жалпы адамзаттық

күндылықтар, ғылым мен практика жетістіктері негізінде жеке адамды қалыптастыруға және кәсіби шыңдауға бағытталған білім алу үшін қажетті жағдайлар жасау; оқытудың жаңа технологияларын енгізу, білім беруді ақпараттандыру, халықаралық ғаламдық коммуникациялық желілерге шығу» – деп білім беру жүйесін одан әрі дамыту міндеттерін көздейді деп жазылған.

Еліміздің – жас ұрпаққа заман талабына сай білім беру әр ұстаздан шығармашылықпен жұмыс істеуді, үлкен ізденісті талап етеді. Оқушының жеке тұлғасын, оның рухани әлемін, қабілеті мен ынтасын дамыту бүгінгі таңдағы негізгі мәселенің бірі. Оның себебі оқушы өз бетімен ізденіп жұмыс істеуге, өз бетінше алған білімдерін тәжірибеде, өмірде пайдалануды үйренбеген. Сол үшін де оқушының өзіне сенімін арттыру, шығармашылығын дамыту мақсатында мұғалімнің әр сабағы әр түрлі, жан-жақты болуы керек. Сабақ мазмұнының теориялық-практикалық күндылықтары жоғары болған сайын оқушыларды оқыту мен тәрбиелеу өте тиімді жүргізіледі. Мұғалімнің әр сабағы оқушының сезіміне, ынтасына әсер етуі керек. Ол үшін сабақ құрылымы көп түрлі оқыту әдістерімен, мұғалімнің дайындығы, ізденісі жоғары деңгейде болуы керек. Оқушыларға білім негізін меңгерудің әдіс-тәсілдері сан-алуан. Оны таңдап алу мұғалімнің шеберлігіне байланысты.

Оқушының пәнге деген қызығушылығын арттыру- мұғалімнің өз еңбегін ұтымды ұйымдастыра отырып, жаңа сабақ үлгілерімен оқушыларды зерттеушілікке баулу, оқушыларға сұрақ қою, эксперименттік тапсырмаларды шешу, танымдық ойындар ұйымдастыру арқылы іске асады.

Осыған байланысты іс-тәжірибеде мынадай қағидаларға сүйенемін:

- оқушыларға сапалы білім бере отырып, өз бетінше жұмыс істеуге үйрету;
- оқушылармен жекелей, жұптық, топтық жұмыстар жүргізу;
- оқушының компьютерлік сауаттылығын жетілдіру;
- оқушылардың шығармашылық ой-өрісін дамыту.

Олай болса, информатика пәнін оқытуда қазіргі заманғы жаңа технологияларды қолдана отырып, соның ішінде ойын технологияларын қолдану заман талабы және оқушы мен мұғалім арасындағы жақсы байланыс. Міне, оқушыларды білімдендіру және пәнге деген қызығушылықтарын арттыру мақсатында - информатика пәнін оқытуда ойын технологияларын қолдану жайында төмендегіше баяндаймын [2, 12 б.].

Информатиканы оқытудың негізгі мақсаты – оқушылардың шығармашылық, зерттеушілік қасиетін қалыптастырып, оларды белсенді, әрі толыққанды өмірге және ақпараттық қоғам ортасындағы жұмысқа дайындау болып табылады.

Информатика пәнін оқытуда мұғалім балалардың ой – өрісі мен танымдық қабілеттерін дамыту, өз ойын жеткізе білу дағдыларын қалыптастыру мақсатында жаңа технологияларды кеңінен қолданған дұрыс.

Жаңа ақпараттық технология құралдарын информатика пәнінің кіріктірілген сабақтарында пайдалану, оқушының шығармашылық, интеллектуальдық қабілетінің дамуына, өз білімін өмірде пайдалана білу дағдыларының қалыптасуына әкеледі. Компьютерлік техниканың дидактикалық мүмкіндіктерін педагогикалық мақсаттарға қолдану білім мазмұнын анықтауда, оқыту формалары мен әдістерін жетілдіруде жақсы әсерін тигізеді.

Бүгінгі ұстаз үнемі ізденіс үстінде, сондай-ақ ол «мектеп оқушыларын не нәрсеге оқыту керек?» – деген көкейтесті проблемалық сұраққа жауап іздейді. Қазіргі заманғы педагогтің, шебер педагогтің айрықша белгілері ұдайы өзін-өзі сын тұрғысынан қарау, білімдарлық және жоғары еңбек мәдениеті болып табылады. Мұғалімнің кәсіби өсуі өздігінен білім алу қажеттілігінсіз мүмкін емес. ХХІ ғасырдың мұғалімі – педагогикалық қызметтің әр алуан салаларындағы өз жұмысының қорытындыларын шығаруға, өз тәжірибесін жинақтауға міндетті түрде ұмтылатын тәжірибелі технолог, ұйымдастырушы. Бұрын мұғалім оқушының алған ақпаратының көлемін білумен шектелетін де, көбіне оны шәкірттің жеке өз көзқарасы қызықтырмайтын. Оқушы мұндай жүйеде-объект, яғни мұғалім – білім береді, оқушы-білім алады. Нәтижесінде, белгілі психолог А.Н. Леоньевтің айтуынша «ақылды байыту кезінде жан жұтады». Сонымен, мұғалім оқыту үрдісінде оқушыны әрекеттеніп, талпынып, жаңа материалды игеруіне бағыттауы тиіс. Оқыту барысының нәтижелі болуы мұғалімнің әдістемесіне, шеберлігіне және оның жаңа технологияларды озық игеруіне байланысты. Қазіргі кезеңде білім беру жүйесінің ең басты мәселесі - білім сапасының деңгейін халықаралық дәрежеге жеткізу. Сондықтан білім сапасын арттыру үшін жаңа технологияларды, ұтымды әдіс тәсілдерді пайдалану, білім беру саласында жүйелі жұмыстар атқару еліміздегі әрі кезек күттірмейтін ауқымды мәселелердің бірі болып отыр.

Қазіргі таңда сабақ тиімділігін арттыруда жаңа ақпараттық технологиялар қолданылуда. Мұндай технологияларды қолдану оқушылардың ойлау қабілетін, пәнге қызығушылығын арттыруға жағдай жасайды.

Қазақстан әлемдік технологиялар ғасырына аяқ басуда. Кез келген сабақ барысында, тіпті күнделікті тұрмыста барлығы компьютерге, компьютерлік жүйеге байланысты болып отыр. Біріккен ұлттар ұйымының шешімімен «XXI ғасыр – ақпараттандыру ғасыры» деп аталады. Қоғамды ақпараттандыру экономиканың, ғылымның, мәдениеттің дамуының негізгі белгісі қоғамды ақпараттандыру болатын жаңа кезеңге енді. Елімізде білім берудің жаңа жүйесі жасалып, оның мазмұнының түбегейлі өзгеруі, оның дүниежүзілік білім кеңістігіне енуі бүкіл оқу-әдістемелік жүйеге, мұғалімдер алдына жаңа талаптар мен міндеттер қойып отыр.

Бүгінгі уақыт талабына сәйкес білім беруді одан әрі жетілдіру оқу-тәрбие процесіне озық тәжірибені, ғылыми жетістіктерді жеткізу талап етіледі. «Жаңа технология үлгілерін игеру» мақсатында мұнда оқушылар компьютер тілін біледі, бірақ оны өзі үшін пайдаланудың қажеттілік аясаның шамалы екендігін дәлелдеді. Белгілі педагог Ш. Амонашвили: *«Оқушылардың білімін арттыру, пәнге қызықтыру үшін, оқытуда, жалпы алғанда ең бірінші оқушылардың неге қызығатынын анықтап алып, содан соң бастау керек»* дейді. Осыдан көретініміз оқушылар компьютерді пайдалану жүйесін толық меңгермеген. Оқушылар көбі ойын, мәтін жазу үшін ғана компьютерді пайдаланады. Ол үшін оқушылардың қызығушылығын, шығармашылық, танымдық әрекеттерін дамыту және жаңа технологиялар өнімін пайдалану шеберлігін қалыптастыру, өз іс-әрекеті мен ойын креативті пайдалана білуге дағдыландыру керек [3, 18 б.].

Компьютердің жаппай таралған кезінде, адамдардың ақпарат туралы білімі жалпы мәдени құндылыққа ин болып отыр. Бүкіл әлем зерттеушілері мен практиктерінің жас әрі тез дамып келе жатқан информатика ғылымына қызығушылығы осы жайттармен түсіндіріледі. Қазіргі таңда информатика ақпараттық-логикалық үлгілер туралы негізгі ғылымға айланып отыр және ол басқа ғылымдарға, тіпті зерттеу тақырыптары ұқсас математикаға да жатқызылмайды. Ақпарат құрылымы және оны өңдеу әдістері информатиканың зерттеу нысаны болып табылады. Ең алдымен, білім беру субъектілерінің – мұғалім мен оқушы арасындағы жұмыс жүзеге асырылады. Оларға жаңадан принципке негізделген жаңа

қарым қатынас орнатуға, оқу жұмысының құралдарының және оның мазмұнын қайта құру ерекшелігінің өзгеруіне байланысты жұмыстың жаңа формаларын игеруге тура келеді. Білім беруді компьютерлендірудің басты қиындығы, оқушы мен мұғалімнің компьютерлік сауатты болуында. Әрине қазіргі таңдағы проблемалы лекция, проблемалық сабақ, семинар-пікірталас, ғылыми зерттеу жұмысы секілді педагогикалық жұмыстарды бұндай теориялық схемалармен бейнелей алмаймыз. П. Нортон айтқандай «компьютер – адамдардың түрлі құбылыстар мен заңдылықтарды ұғынуға көмектесетін құрал», ол нақты фактілер мен дағдыларға негізделген адам зердесін шаршататынын ұмытпаған жөн. Оқу процесін қазіргі заманғы психологиялық-педагогикалық теорияға сәйкес жоспарлау қажет [4, 65 б.].

Жаңа ақпараттық технологиялармен оқыту – қазіргі уақытта білім беру жүйесінде мұғалімге тұлғалық қасиеттері мен мамандық құзырлықтарына жоғары талап қойылады. Шығармашылық қабілеті дамыған, жаңа педагогикалық технологияларды жете меңгерген мамадық шеберлігі қалыптасқан мұғалім қажет. Оқушылардың шығармашылығын даралығын қалыптастыру үшін, оқушының дайындық деңгейін, ынтасын және қабылдау жылдамдығын ескеру арқылы жаңа материалдарды тиімді оқытуды ұйымдастыру және оқыту процесіне жаңа ақпараттық технологияның мүмкіндіктерін пайдаланған дұрыс.

Деңгейлеп оқыту технологиясының мақсаты: әрбір оқушы өзінің даму деңгейінде оқу материалын меңгергенін қамтамасыз етеді. Деңгейлеп оқыту әр оқушыға өз мүмкіндіктерін пайдалана отырып, білім алуын жағдай жасауға, әр түрлі категориядағы балаларға, олармен саралай жұмыс істеуге мүмкіндік береді. Деңгейліп оқыту технологиясы тиімді нәтижелі болу үшін жеке тұлғалық, психологиялық даму ерекшеліктеріне, пән бойынша білімді игеру деңгейіне көңіл бөлініп отыруы тиіс. Жалпы оқытудағы міндет оқушыларды өз бетімен жұмыс жасауға тәрбиелеу, үйрету, шығармашылық қабілетін дамыту. Сондықтан сабақта оқушылардан жиі тақырып бойынша деңгейлік тапсырма алып отыруы тиіс. Өйткені ол оқушының ойлауын, елестету мен есте сақтау белсенділігі, дағдысын білім саласының дамуы қамтамасыз етеді. Деңгейлеп оқыту технологиясын – оқушының оқу, білім алу процесінде жан-жақты дамуын оқытудың басты мақсаты ретінде қабылдайды. Оқу процесі оқушылардың анализдеу, синтездеу, себеп-салдар байланыстарын табу, жалпылау, қорытынды жасау, түрлерге

бөлу, салыстыру – сияқты интеллектуалдық дағдыларын дамыту тиіс. Денгейлеп оқыту технологиясы сабақта проблема қою әдісін және оқушылардың зерттеу әдісін қолданып отыруды көздейді. Денгейлеп оқыту технологиясында оқушының барлық оқу әрекетіне мұғалім басшылық, бағыттау жасап отырады және де оқушының ойлау қызметімен қатар олардың оқу білігін дамытуды көздейді.

ӘДЕБИЕТТЕР

- 1 Бексейітова Б. Қазіргі заманғы педагог //Сыныптағы тәрбие, 2009, №3,86
- 2 Болғанбаев Н. Білім сапасын аттыру жолдары //Қазақ тілі мен әдебиеті, 2008, №3, б.-1136
- 3 Информатика негіздері, ғылыми әдістемелік журнал. №5 – 2010ж. – 32б
- 4 Информатика негіздері, ғылыми әдістемелік журнал. №6 – 2010ж., -28б
- 5 М. В.Буланова –Топоркова. «Педагогические технологии» М., 2002г., - 220стр.

МЕТОДИКА ОЦЕНКИ УРОВНЯ РАЗВИТИЯ НАВЫКОВ АНАЛИЗА И ОБРАБОТКИ ДАННЫХ У УЧАЩИХСЯ СТАРШИХ КЛАССОВ ПО ХИМИИ

БАБИЧ И. М.

PhD, зам. директора, Назарбаев интеллектуальная школа, г. Павлодар

Анализ и обработка данных является одними из ключевых навыков у учащихся старшей школы по химии, которые они используют в процессе проведения теоретического или практического экспериментов. Однако методика оценки уровня развития этих навыков до сих пор не разработаны. Это вызывает затруднения у педагогов при построении индивидуальных маршрутов обучения учащихся с различным уровнем развития данных навыков.

Поэтому целью данного исследования стала разработка и апробация методики оценки уровня развития навыков анализа и обработки данных у учащихся старших классов по химии.

Методика содержит несколько закрытых вопросов с тремя вариантами ответов в виде шкалы Лайкерта от 1 (не проявляется), через 2 (проявляется незначительно, имеются ошибки) к 3 (проявляется).

В исследовании были задействованы учащиеся 10, 11 и 12 классов Назарбаев Интеллектуальной школы г. Павлодара, которые углубленно изучали предмет «Химия» в 2022–2023 учебного года. В анкетировании приняло участие 107 респондентов. Выборочная совокупность учащихся составляет 89 % от их генеральной совокупности. Поэтому с высокой надежностью можно утверждать, что выводы, которые будут получены в ходе исследования, распространяются на всю генеральную совокупность учащихся 10–12 классов Назарбаев Интеллектуальной школы г. Павлодара.

Полученные данные обрабатывались с помощью программы статистической обработки информации IBM SPSS Statistics 23 и Microsoft Excel.

Методы описательной статистики позволили охарактеризовать распределение среднего значения, стандартного и среднеквадратичного отклонения, дисперсии. Для подтверждения нулевой гипотезы о нормальном распределении выборочных данных использовался коэффициент Колмогорова-Смирнова. Определение значимости различий в средних значениях осуществлялось посредством применения метода дисперсионного анализа (ANOVA – Analysis of Variances). Метод позволяет сравнить средние значения сразу трех выборок учащихся 10, 11, 12 классов и отвергнуть либо подтвердить нулевую гипотезу об отсутствии статистической значимости различий. Возможность применения дисперсионного анализа подтверждалась с помощью теста Ливиня. При $p > 0,05$ «дисперсии для каждой из групп статистически достоверно не различаются». [1, с. 176]

Коэффициента альфа Кронбаха ($\alpha > 0,7$) использовался для определения надежности-согласованности анкеты. Ретестовая надежность была оценена в процессе осуществления корреляционного анализа результатов первичного и повторного применения методики через 2 месяца с применением коэффициента Пирсона.

Валидность методики проверялась посредством метода экспертных оценок (бальная шкала), корреляционного анализа валидируемой анкеты и анкет, предположительно связанных и не связанных с ней. Для всех вопросов анкеты был рассчитан модифицированный критерий t-Стьюдента в программе Excel по формуле, предложенной Cooper D.R., Schindler P.S. [2]. В качестве пригодности вопросов анкеты принимается $t_{\text{критическое}} = 1,75$ для $n > 20$ [2].

Содержательная валидность определялась с помощью экспертных оценок пяти независимых экспертов: международных учителей химии, двух казахстанских учителей – экспертов NIS Program Назарбаев Интеллектуальной школы, двух преподавателей химии и методики преподавания химии педагогического вуза. Эксперты оценили содержание каждого вопроса по двум критериям:

- содержание вопроса соответствует исследуемому фактору навыков анализа и обработки данных у учащихся;
- содержание вопроса соответствует требованиям к формулировке вопроса и трёхбалльной шкале: 1 – соответствует, 2 – частично соответствует, 3- не соответствует

Статистическая значимость коэффициента корреляции (коэффициента валидности) определялась по следующей шкале:

- 0,20–0,30 – низкий коэффициент валидности;
- 0,30–0,50 средний коэффициент валидности;
- свыше 0,60 – высокий коэффициент валидности [3].

Значение критерия Колмогорова-Смирнова подтвердило нулевую гипотезу о нормальном распределении данных (асимптотическая значимость 0,2 для каждого вопроса анкеты). Тест Ливиня показал наличие неоднородности дисперсии для вопроса №8 ($p < 0,05$) (таблица 1) и он был исключён из анкеты.

Таблица 1 – Однородность дисперсии по Ливиню

№	Содержание вопроса	Статистика Ливиня	Значимость
1	Выполняет расчеты для обработки результатов, используя необходимые формулы	,215	,807
2	Использует значащие цифры	,126	,882
3	Использует соответствующие единицы СИ	,136	,893
4	Конвертирует единицы измерения	,329	,720
5	Представляет результаты в графиках и диаграммах	,769	,466
6	Интерпретирует графики и диаграммы	,634	,532
7	Конвертирует данные из одного формата в другой	,614	,512
8	Представляет результаты наглядно и точно на графиках и диаграммах	6,843	,000

Дискриминантная валидность проверялась по наличию разделения откликов на каждый вопрос анкеты. И.Н. Дубина отмечает, что «такая проверка проводится для выделения и исключения пунктов анкеты (например вопросов), не обеспечивающих достаточную степень уверенного разделения откликов» [4, с. 83]. Мы не имели таких вопросов в анкете (t -критерий $> 1,75$).

Результаты метода экспертных оценок показали достаточно высокую содержательную валидность каждого вопроса анкеты (М от 1 до 1,25).

Эксперты сделали заключение о том, что все 7 вопросов могут быть использованы для определения уровня развития навыков анализа и обработки данных у учащихся старших классов по химии, так как «М» определяется в промежутке от 1 до 1,5 [3, С. 20].

Для того, чтобы сделать вывод о том, что все вопросы анкеты измеряют один и тот же признак, был использован коэффициент α -Кронбаха. Его значение для семи вопросов составляет 0,838 ($\alpha > 0,7$). Это подтверждает надежность-согласованность методики. Все вопросы измеряют уровня развития навыков анализа и обработки данных у учащихся старших классов по химии.

Стабильность методики проверялась с помощью метода ретестовой надежности. В повторном тестировании по методике через 2 месяца приняло 101 учащийся 10–12 классов. Выборочная совокупность учащихся при повторном анкетировании соответствует необходимому минимальному количеству респондентов при точности и с вероятностью 95%. Корреляционный анализ результатов 1 и 2 анкетирования показал хороший уровень ретестовой надежности методики (0,842).

Метод группировки позволил определить уровни развития навыков анализа и обработки данных у учащихся старших классов по химии. Высокий уровень развития навыков анализа и обработки данных у учащихся старших классов по химии характеризуется при значении интервала от 2 до 3, средний уровень – от 1 до 2,99, низкий – от 0 до 1,99.

Низкий уровень развития навыков анализа и обработки данных у учащихся старших классов по химии характеризуется следующими показателями: испытывает серьезные затруднения в обработке результатов и применении необходимых формул, значащих цифр, соответствующих единиц СИ. Не может конвертировать единицы измерения, представлять результаты в графиках и диаграммах, преобразовывать данные в различные форматы.

Средний уровень развития навыков анализа и обработки данных у учащихся старших классов по химии имеют учащиеся, которые: допускают ошибки в обработке результатов и применении необходимых формул, значащих цифр, соответствующих единиц СИ, в конвертировании единиц измерения, в представлении результатов в графиках и диаграммах, в преобразовании данных в различные форматы.

Высокий уровень развития навыков анализа и обработки данных у учащихся старших классов по химии характерен для учеников, которые: без ошибок обрабатывает результаты и применяет необходимые формулы, значащие цифры, соответствующие единицы СИ, конвертирует единицы измерения, предоставляет результаты в графиках и диаграммах, без ошибок преобразует данные в различные форматы.

Анализ средних значений по разработанной методике показал, уровень развития навыков анализа и обработки данных у учащихся старших классов по химии возрастает от 10 к 12 классу. Мы полагаем, что это связано с «тренировкой» навыков при выполнении теоретического и практического эксперимента, началом понимания учащимися важности этих навыков в будущей профессии.

1. Результатом исследования стала разработка и апробация методики определения уровня развития навыков анализа и обработки данных у учащихся старших классов по химии.

2. Валидность и надежность методики позволяет использовать ее в качестве инструмента для определения уровня сформированности навыков анализа и обработки данных у учащихся старших классов по химии.

3. Уровень развития навыков анализа и обработки данных у учащихся старших классов по химии постепенно повышается от 10 к 12 классу.

ЛИТЕРАТУРА

1. Наследов А.Д. IBM SPSS Statistics 20 и AMOS: профессиональный статистический анализ данных. – Издательство «Питер», 2013. – 413 с.
2. Cooper D.R., Schindler P.S. Business Research Methods. – 12. – McGraw-Hill Education, 2013. – 692 с.
3. Акимова Л. Н. Основы психометрии. Методические указания к курсу / Л.Н. Акимова. – Одесса: Студия «Негоциант», 2012. – 81 с.

4. Дубина Н.И. Математические основы эмпирических социально-экономических исследований: учебное пособие. – Барнаул: Изд-во Алт. ун-та, 2006. – 416 с.

БАСТАУЫШ СЫНЫПТАҒЫ ОҚҚУШЫЛАРДЫҢ ОЙЫ МЕН ТІЛІН ДАМУДАҒЫ МӘНІ

БАЙКУАТОВА Т. К.

бастауыш сынып мұғалімі, Үштерек ауылының орта мектебі,
Павлодар облысы Ақсу к.

Тіл дамыту мәселесінің тарихы өте терең және бай, өйткені көптеген ғалымдар бұл мәселемен ұзақ жылдар бойы айналасып келеді. Бастауыш сынып оқушыларының сөйлеу дағдыларын дамыту мәселесін Ы. Алтынсарин еңбектерінде, сондай-ақ А. Байтұрсынұлы, М. Жұмабаев, Т. Шонанұлы, С. Рахметқызы және т.б. педагог-ойшылдардың ілімдерінде кездестіруге болады. Ы.Алтынсарин оқушылардың ойы мен тілін дамыту, мәтін арқылы баланы сөйлеуге үйретудің маңыздылығы туралы өзінің еңбектерінде: «Тілін, сезімін дамыту, – дейді ол, – оқушылардың мектепке келгендігі сөз қорын әрі қарай байыту, ал ол оқушылардан сабақ пен жаттығулардың әбден ойланған жүйесін талап етеді» деп тұжырымдайды [1]. Ұлы педагогтың көзқарасы бойынша оқушылардың сөздік қорын молайта отырып, қазақ тілінің тазалығы мен сөздердің қолданылуына да үлкен мән беріп, бала тілін дамытудағы түсіндірмелі оқу әдісінің маңыздылығын көрсетті. А.Байтұрсынұлының қазақ тілін оқыту арқылы оқушыларды сөйлеуге үйрету мәселесіне қатысты еңбектері мен мақалалары, әдістемелік құралдары жарияланды. Оның «Тіл тағылымы» кітабында: «Тіл – адамдық белгісінің зоры, жұмсайтын қаруының бірі. Біздің заманымыз – жазу заманы: жазумен сөйлесу ауызбен сөйлесуден артық дәрежеге жеткен заман. Алыстан ауызбен сөйлесуге болмайды, жазумен дүниенің бір шетіндегі адам екінші шетіндегі адаммен сөйлеседі. Сондықтан сөйлей білу қандай керек болса, жаза білудің керектігі одан да артық», - дей келіп, тілдік қарым-қатынастың жазбаша және ауызша сөйлесу түрлері болатынын көрсетті [2].

М. Жұмабаев «Ана тілі: бастауыш мектепте» аты еңбегінде оқушылардың сөйлеу дағдысын қалыптастыру үшін, алдымен, мынадай дағдылар қалыптасу керек: «естігенін әңгімеге айналдыру, ойдан шығарып айту, хат жазу, пікірін қорғап дәлелмен сөйлей білу,

әдеби шығарманың көркемдігін бағалап айту, жазуда қатесіз әрі тіл заңдылықтарын ескеріп, ой жүйесін бұзбай нақты, әсерлі жазуға дағдылану» [3]. Бұдан шығатын қорытынды оқушының сөйлеу әрекетін дамыту үшін оқушы өзінің алған әсерін айтып және бастан кешкен оқиғаларға ойдан әңгіме шығарып үйренуі тиіс.

Р. Әміров тіл дамыту жұмысын ұйымдастыруға мынадай талаптар қояды: 1. Оқушылардың сөздік қоры мол, бай болуға тиіс. Сөздік қоры оқушының ұғымы да кеңейе береді, тілі оралымды болып, пікірін толық жеткізе алады. 2. Оқушылардың сөзі грамматикалық жағынан дұрыс, мінсіз болуға тиіс. Сөйлемдегі сөздердің орны, грамматикалық байланысы тілдің заңдарына сай болғаны жөн. 3. Оқушылар өз ойын рет-ретімен бір жүйеге түсіріп айта білуі тиіс. Бұлай дағдыланбаған оқушы әңгімедегі оқиғаларды еске түсіруіне қарай байланыссыз шашыратып айтады да, оның мәні мүлде түсініксіз болып шығады. 4. Оқушылар ойын күмілжітпей, айқын дәл айтуға үйрену керек. Бұл үшін айтайын деген ой ұғымына мағынасы дәл келетін сөзді теріп жұмсауға, ойды білдіруге көмегі жоқ, артық сөздерден аулақ болуға, таза сөйлеуге дағдыландырылады. 5. Оқушылар сөйлем ішінде ойдың тірегі болып тұрған сөздерді тауып, оған логикалық екпін түсіре сөйлеуге, лепті, сұраулы, хабарлы сөйлемдерді, төл сөздерді тиісті интонацияға түсіріп сөйлеуге дағдылануы тиісті деп есептейді [5]. Автордың пікірін тақырыбымыз тұрғысынан қорығатын болсақ, оқушылардың ойы мен тілін дамыту жұмысын ұйымдастыру үшін осы аталған бес талапты толықтай басшылыққа алу қажет, - деп санаймыз. Өйткені, қандай да бір тіл дамыту жұмысы осындай талаптарды жүргізу арқылы іске асатыны белгілі. Х.Арғынов оқушылардың сөйлеу мен ойлау қабілетін, ой-өрісін жетілдіру мен тілдік қорын байытатындай мақсаттағы синтаксистік жаттығулар мынадай шарттарға негізделуін талап етті: жаттығулар арқылы құбылысты байқату; оқытылып отырған материалды оқушының бұрыннан білетінімен салыстыру, өзіндік белгілерін тануға дағдыландыру; бақылау арқылы оқушыларға өз ой-өрісін қалыптастыру мен ой қорытындысын жасауға баулу; синтаксис пен пунктуациядан алған білімін қатысымда қолдана білуге бейімдеу т.б. [6].

Біздің тақырыбымыз тұрғысынан талдайтын болсақ, оқушылардың ойлау мен сөйлеу қабілетін қалыптастыру үшін, ойлау қабілетіне әсер ететін сыртқы құбылыстарды ажырата білуі мен саралай, салыстыру, ой қорытындысын жасай білу қажеттілігін түсінуіне басымдық берілетінін ескеру болып табылады.

И. Ұйықбаев оқушылардың ауызекі тілін дамыту үшін, ең алдымен 1) олардың өзіндік сөздік қорын байыту; 2) әдеби сөйлеудің нормасын, сөйлемді дұрыс құрауды үйрету; 3) ойын байланыстырып жүйелі айтып беру дағдылары мен машығын қалыптастыруға баса назар аударуды ұсынды [7].

Бұл талаптарға байланысты тіл дамыту жұмысының нәтижелі болуы тілдің стилистикасынан білім мен дағды беру мен тіл мәдениетін арттыруға байланысты екендігі ескеріле бастады. Р. Сыздықова: «Ең алдымен тіл мәдениетіне үйрету – тілді дұрыс қолдана білгізу деп мектептерімізде күні бүгінге дейін тілдің құрылымын теориялық тұрғыдан танытуға басты назар аударамыз да, сол теориялық түсініктерді тәжірибе жүзіне асыра білу дегенді назардан тыс қалдырамыз [8]. Өмір талабына байланысты тіл дамытудың жалпы мәселелерімен бірге жекелеген бағыттары бойынша да зерттеу жұмыстары жүргізіле бастады. Бұған А.Жапбаров пен Мусинаның «Қазақ тілі сабақтарындағы тіл дамыту» еңбегі жатқызуға болады [9]. Бұл еңбекте алғаш рет қазақ тілі пәнін оқытудағы тіл дамытудың ғылыми негіздерін, салалары мен міндеттерін анықтауға қадам жасалды. Сондай-ақ фонетика, лексика, морфология және синтаксистен білім беруге байланысты оқушылардың тілін дамытудың әдіс-тәсілдері қарастырылды. Авторлар мұғалімнің тілін дамыту жұмысындағы әдістәсілдерін анықтап, оқушылардың қызметін ұйымдастырудағы жаттығу жұмыстарын жүйеледі.

С. Рахметованың ойынша, «бастауыш сынып оқушыларының тілін дамытудың мазмұны белгілі бір тақырыпты оқыта отырып, баланың сөздік қорын дамытатын сөздерді үйрете отырып, жаңа сөздер жасайтын формаларды меңгеру барысында оларды байланыстырып сөйлем құрауға, сөз тіркесіне, сондай-ақ ойларын ауызша және жазбаша сауатты, жүйелі, дұрыс жеткізуге, сөйлей білуге үйрету. Сонда осы үшеуі күнделікті өтілетін сауат ашу, грамматика, оқу сабақтарымен байланысты, біртұтас жүргізіліп отырса, тіл дамыту жұмысы да біршама жүйелі өткізіледі деуге болады» [10].

Біз автордың тіл дамыту саласын үшке бөліп қарастырған пікірі туралы ойына қосыла отырып, оқушылардың тілдік әрекеттерін дамытуда осы үшеуі де қатар іске асатындықтан оны басты назарда ұстаймыз. Р.Ж.Базарбекова «Бастауыш сынып оқушыларын жазбаша байланыстырып сөйлеуге үйрету әдістемесі» атты

кандидаттық жұмысында мәтін арқылы жазбаша байланыстырып сөйлеуді дамыту мәселесін қарастырған [11].

Ол мәтін құру арқылы жазбаша сөйлеуді жетілдіру, тілін дамыту, тілін ұстарту бағытында зерделеді. Өзге де шетелдік ғалымдар сөйлеу дағдысын дамыту мәселесіне қызығушылық танытып, көптеген еңбектер арнаған. Солардың ішінде атап өтетін зерттеу – Түркия ғалымы Фирдевс Гюнеш еңбектері. Ол оқушыларының сөйлеу, ақыл-ой, сөйлеу кезінде сөздердің тандалуы жайында зерттеу жүргізе келе, сөйлеу процесінде ақпараттың дұрыс берілуі ойлау және ақыл-ой қабілеттерінің дамуына тікелей байланысты екенін айтады. «Ақыл-ой дағдыларының дамымағаны ақпараттың берілу тәртібіне және сөз таңдауына кері әсерін тигізеді. Мұндай жағдайда берілуі керек хабарлар жеткізілмейді, ал тиімді әрі жақсы сөйлеу мүмкін емес. Сөйлеу процесінде сөздерді әсерлі ету үшін ымдау, мимика, интонация, екпін сияқты элементтер қолданылады. Сөйлеу процесі дене тілі арқылы жүзеге асырылады. Басқаша айтқанда, айтылатын сөздерден басқа дауыстың қатты болуы, сөйлеу жылдамдығы, тыныс алу режимі, үзіліс, бет әлпеті, көздің қимылдары, қалып, адамдар арасындағы қашықтық сияқты элементтер де маңызды. Сөйлеу тікелей тыңдаумен байланысты. Балалар алдымен қоршаған ортадағы адамдармен сөйлеуді үйренеді. Содан кейін олар жеке күш салу және әлеуметтік қарым-қатынас арқылы сөйлеу дағдыларын жетілдіреді. Оқушылар өз ойын білдіру, қарым-қатынас жасау, білім алу және ақыл-ой құрылымдарын дамыту үшін сөйлеу шеберлігінің пайдасын көреді.

Сөйлеу сонымен қатар оқушылардың бірлесіп жұмыс жасауы, талқылауы, бірлесіп шешім қабылдауы және проблемаларды шешудің маңызды саласы болып табылады» - деп түсіндіреді де, сөйлеу дағдыларын жетілдіру мақсатында проблемаларды шешу және сыныптағы ынтымақтастық сияқты сөйлеуге негізделген оқу әрекеттеріне көбірек көңіл аударады [12]. О. Куру 4-ші сынып оқушыларының сөйлеу дағдыларын жетілдіру мәселесін зерттесе [13], Курудағлу және Озбай сөйлеуді зерттеудегі ең маңызды ісәрекеттердің бірі - бұл оқылым мен әңгімелеу деп қарастырды. Қорыта келгенде, бастауыш сынып оқушыларының ойы мен тілін дамытудың бала өміріне тигізетін пайдасы мен маңызын ұлы педагог ғалымдарымыз өз еңбектерінде дәлелдегеніне көз жеткіздік.

Ғылыми еңбектерге жасалған талдаулар мынадай қорытынды жасауға негіз болды: тіл дамытудың негізі – әрекет болып табылады. Тілдік әрекеттің басты мақсаты ойлау әрекетін және тілдік

сауаттылықты жетілдіру. Сөйлеудің тілден айырмашылығы, тілдік құралдар жүйесі емес, коммуникативті байланысты шешетін тілдік әрекет екенін байқадық. Оның басты мақсаты тілдік бірліктерді зерттеу емес, тілдік бірліктерді ақпараттық мазмұн құруда, ақпаратты мәтін түрінде беру және сақтауда қолдану. Олай болса тілдік әрекет ойлау әрекетімен бірге болады.

ӘДЕБИЕТТЕР

- 1 Алтынсарин Ы. Таңдамалы шығармалар / Құраст. баспаға дайындаған Б. С.Сүлейменов;
- 2 Қаз.ССР ҒА Тарих, археология және этнография ин-ты. - Алматы: Қаз.ССР ҒА басп., 1955. – 415 б.
- 3 Байтұрсынов А. Тіл тағылымы. Алматы: Ана тілі, 1992. – 144 б.
- 4 Мектептегі ана тілі - барлық білімнің негізі <https://www.inform.kz/kz>
- 5 Жиенбаев С. Жаттығу, емле мен тіл дамыту. Алматы, 1944.
- 6 Әміров Р. С. Грамматика, емле, тіл дамыту.

ОРЫС ТІЛІ САБАҒЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ СӨЙЛЕУ ТІЛІН ДАМУЫ

БАТЫРГУЖИНОВА А. К.
орыс тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі, Бірлік НЖББМ,
Ертіс ауданы, Павлодар облысы

Бүгінгі күн – білім беру мазмұнына, педагог пен білім алушының тұлғасына және қызметіне деген көзқарастардың түбегейлі өзгеріске бет бұрып отырған кезең. Оқытудың парадигмасы өзгерді. Білім берудің мазмұны жаңарып, жаңаша көзқарас пайда болды. Осыған байланысты ұстаздар алдында оқытудың әдіс-тәсілдерін үнемі жаңартып отыру және технологияларды меңгеру, оны тиімді қолдана білу міндеті тұр. Қазіргі қоғам дамуындағы ең басты факторлардың бірі – оқушыға жүйелі, жан-жақты білім беру мен тұлғаны қалыптастыру. Мектепте тек білім беріп қоймай, бойына адами құндылықтар дарыған ұрпақ тәрбиелеуіміз керек. Оқу қазақ тілінде жүретін мектептерде оқушыға өз ойын басқа біреуге жеткізе алу үшін коммуникативтік дағды мен білік игертіліп, тіл үйретіледі. Мұғалім өзі жаңа технологияны жете меңгермей, оқушыға тілді үйрете алмайды. Қазіргі мектептерде сабақ жаңа технологияны іске асыру арқылы, оның элементтерін орыс тілді үйретуде дұрыс

колдану арқылы жүзеге асады. Мұғалімнің шеберлігі оқушыны түсінуден, онымен рухани қарым-қатынаста болудан тұрады.

Орыс тілі жастарға ертенгі күні өмірге араласқанда, қызметіне көмегін тигізетін болу керек. Орыс тілі пәні мұғалімінің әлеуметтік дәрежесін қалыптастыруға негізгі мақсат – шығармашылықпен жұмыс істеу, өз білімі мен біліктілігінің нәтижесін көрсете білу.

Қазақ мектептерінде орыс тілін оқытудың:

– практикалық мақсаты – оқушылардың сөздік қорын байыту, орысша ауызекі дұрыс сөйлеуге, сауатты жазуға үйрету, бір-бірімен сөйлесуге, оқығанын, көргенін, естігенін қысқаша әңгімелеп беруге жаттықтыру;

– Білімділік мақсаты – орыс тілін пән ретінде оқыту арқылы оқушыларға орыс халқының тұрмысы, мәдениеті, тілі туралы мағлұматтар беру;

– Тәрбиелік мақсаты – орыс тілімен танысу арқылы оқушыларды азаматтық, адамгершілік рухта тәрбиелеуге мүмкіндік туғызу.

Орыс тілді үйрену арқылы оқушылар орысша ауызекі сөзге түсініп, өздері орыс тілінде көріп-білгенін, оны айтып, жаза алатын дәрежеге жетеді.

Сабақ – мектептегі оқу-тәрбие жұмысының негізгі формасы. Оны шеберлікпен ұйымдастыру арқылы ғана табысқа жетуге болады.

Шәкірттердің бойына терең біліммен қатар, жоғары адамгершілік қасиеттерді қалыптастыру – мұғалімнің міндеті. Әрбір ұстаз оқушылардың қызығушылығын арттыру мақсатында сабақты техникалық құрал-жабдықтармен, көрнекілікпен күрделендіру керек.

Мен алдыма қойған мақсатым – балалардың сөздік қорын байыту, логикалық ойлау қабілеттерін жетілдіру, нәтижесінде білген-үйренгенін өзінің күнделікті өмірінде пайдалануға дағдыландыру.

Жоғары динамикалық қоғамдық даму барысы мен кең хабарлы ағында оқушылардың белсенділігін арттыру және олардың өмірдегі келелі мәселелерді шеше білуге, өзіне қызмет етуді үйрету - өзекті мәселелердің бірі. Оқушылардың өз бетімен оқу жұмыстары – оқу-тәрбие барысында жоғары нәтиже беретін амал. Оқушылардың зерттеу қызметі жеке тұлға сапасы мен даму қабілетін арттырудың бірден-бір жолы деп саналады.

Жобалау технологиясының ерекшелігі – оқу құралының орнына көптеген зерттеу материалдары қолданылады.

Жобалық оқыту – оқушылардың өзіндік шығармашылық қызметі. Бұл – жобаны іске асыру, орындау барысы, ақпарат іздеу,

жинаған материал бойынша қорытындылау, талдау. Жобалық оқытудың мақсаты – оқушылардың мектеп қабырғасында іскерлік қабілеттерін арттыру.

Бұл жұмыс кезіндегі мұғалімнің қызметі қандай?

- Қолайлы тақырып таңдап алу;
- Тақырыпты тақырыпшаларға бөлу;
- Тақырыпты балалармен бірге таңдау;
- Оқушыларға ұсыну;
- Тақырыпты талқылауға қатысу;
- Оқушыларды ұйымдастыру;
- Керекті әдебиетті ұсыну.

Ал оқушылардың жұмысы қандай?

- Жұмыстың негізгі мақсат пен міндеттерін анықтау;
- Шешу жолындағы ізденісті ұйымдастыру;
- Жұмыс нәтижесін дұрыс жеткізу.

Жоба жұмысы оқушылардан шығармашылықты қажет етеді. Бұл жұмыс түрін сыныпта жеке оқушы, жұп немесе топ болып өткізуге болады. Мен сабақтарымда көбіне топ жұмыстарын ұйымдастырамын, өйткені топпен жұмыс балаларды интеллектуалдық, шығармашылық, коммуникативтік істерге жетелейді.

Жобалап оқыту технологиясы – проблемалық оқытудың идеясын дамыту, қарым-қатынас, сөйлеу барысында оқушылардың белсенділігін арттыру, өз бетімен атқаратын жұмысын жете білу, жоғарылату болып табылады. Жобамен жұмыс істеген кезде балалар ақпарат жинайды, әр түрлі ғылыми және әдеби зерттеулерден мәлімет қолданады. Жобаны қорғау кезінде фильм, слайд пайдаланады.

Орыс тілінде оқылатын мектептерде оқушылардың сөйлеу тілін дамыту айтылым мен жазылым арқылы екі бағытта іс жүзіне асырыла алады. Басқа ұлт өкілдеріне орыс тілін үйретуде ауызша айтылым арқылы тіл дамыту жұмыстары басымырақ. Дегенмен, тіліміз мемлекеттік мәртебе алып, күнделікті өмірде, кеңсе жұмыстарында, өндіріс пен шаруашылықта, ғылымның барлық саласында орыс тілді қолдану аясы кеңейіп, іс қағаздары орысша жүргізіліп жатқанда, мемлекеттік тілде тек ауызекі сөйлеу жеткіліксіз деген ойламын. Ауызекі сөйлеумен қатар, сауатты жаза білуге дағдыландырудың маңызы күннен-күнге артуда. Балалар өз ойын жазбаша да, сауатты, көркем тілде жеткізе білулері қажет. Ал

бұл нәтижеге жетуде жазбаша тіл дамыту жұмыстары жүргізілуі керек деп ойлаймын. Бұл:

- Сөздердің дыбысталуы бойынша жұмыс;
- Еркін, тұрақты сөз тіркестерімен жұмыс;
- Сөйлем бойынша жұмыс;
- Тіл мәдениеті бойынша жұмыс;
- Стилистика бойынша жұмыс;
- Ауызекі сөйлеу бойынша жұмыс.

Сабақтарымызды түрлендіріп, балаларымызды өз тілімізге қызықтырып, орыс тілді үйренуге баулуымыз керек.

Оқушы өз ойын орысша дұрыс жеткізу үшін сөздерді бір-бірімен байланыстырып, сөйлемдегі сөздердің орын тәртібімен сөйлем жасау жолдарын жақсы меңгеру керек. Мұғалім үшін басты міндет – оқушының қызығушылығын арттыру, оның дамуына жағдай туғызу, сөйлеу қабілетін дамыту

Мәтінмен жұмыс кезінде:

- қарамен жазылған сөздердің қосымшаларына категорияларын анықта;
- Синоним, омоним, антоним сөздерді тап;
- Негізгі, туынды сөздерді теріп жаз;
- Жаңа тақырыпқа байланысты сөздерді тап;
- Жай сөйлемдерден құрмалас сөйлем құра;
- Құрмалас сөйлемдерден жай сөйлем құра;
- Мәтіннің енгізгі ойын айт;
- Асты сызылған сөздермен сөйлем құра;
- Белгіленген сөйлемді талда;
- Сөзді сөзге, сөз тіркесіне алмастыр;
- Белгілі бір сөз таптарына мысалдар жаз, т.б. тапсырмалар орындауға болады.

Орыс тілі пәнін оқыту әдістері мен тәсілдерін анықтау- оны міндетті тіл дәрежесіне көтеруді, оқушының ой-өрісі мен танымдық қабілетін жетілдіруді көздейді.

«Қай тілдің де болмасын механизмін үйрену үшін мынадай екі жағдайды білу қажет: бірі – сол тілдің жүйесі қалай құрылған, екіншісі – оны практикалық жағынан қалай меңгеру керек. Демек, орыс тілінің құрылысын және оны практикалық жағынан меңгеру процессінде бірте-бірте коммуникативтік тәсілді ұйымдастыру тиімді» деген пікір бар.

Қазіргі білім жүйесінің негізгі міндеті – адамның ішкі жан дүниесінің адамгершілік қасиеттерінің, жеке басының қалыптасуына бағыттау, соған негіздеу.

Мектептерде оқыту жолында әр түрлі технологияларды қолдану – заман талабы. Бұл – В.П.Беспалько, М.В.Клариндердің бағдарлы оқытуы, А.С. Выготскийдің дамыта оқытуы, В.Р.Шаталовтың тірек сигналдары, М.М.Жанпейісованың модульдік оқытуы, К.О.Өмірбаеваның деңгейлік оқыту әдісі, Ш.А. Амонашвили, Е.Б.Бондаревскаяның жеке бағдарлы оқытуы. Әрбір педагогикалық технология өзіндік әдіс-тәсілдермен ерекшеленеді.

Орыс тілін меңгеруде қолданылатын тиімді әдістердің бірі – деңгейлік оқыту. Өз тәжірибемде деңгейлеп оқыту технологиясының элементтерін қолданып жүремін. Оқыту барысында оқушылардың ойлау, сөйлеу қабілеттері дамиды. Пәнге деген қызығушылығын арттырып, топпен жұмыс істеу дағдысын қалыптастырамыз. Оқушының төменгі деңгейден жоғары деңгейге ұмтылысы білім сапасының жоғарылауына ықпал етеді. Әр сатыға көтерілген сайын олардың оқуға деген ынтасы, белсенділігі артып, дамып отырады. Өз бетінше, шығармашылық жұмыс істеуге үйренеді. Сабақта түрлі ойындар, диалог және рольдік ойындарды жиі қолдану арқылы білім сапасын жақсартуға, бірін-бірі түсініп, орыс тілінде ауызекі сөйлесе алуға үйретуге болатынына көзім жетті.

Қазақ тілді мектептерде оқытылатын орыс тіл сол тілде сөйлейтін ұлттың басты құндылықтарының бірі екені ескерілу, пән бойынша берілетін білім мазмұны бүгінгі қоғамдық әлеуметтік сұранымдарға сай болу керек.

Балаларға лексика-грамматикалық минимумды меңгерту мен сөйлеу әрекетінің төрт түрі модульдік жүйе бойынша жүзеге асады. Әр модульде лексикалық тапсырмалар, грамматикалық тапсырмалар, тақырып бойынша мәтін, мәтін бойынша лексика-грамматикалық жұмыс түрлері, әр тақырып бойынша нәтижені тексеру үшін тест тапсырмалары, танымдық сұрақтар пайдаланылады.

Қазіргі таңда орыс тілді оқытуда жаңа технологияларды сабақта жан-жақты қолдану – жаңаша оқытудың тиімді жолдарының бірі. Осындай жаңа жолдардың біріне заман талабына сай сабақта компьютермен тіл үйретуді жатқызуға болады. Компьютерді қолдану барысында мұғалім оқушының тіл үйренуге деген қызығушылығын арттырады, ізденіс және шығармашылық тұрғысынан жұмыс істеуге жетелейді. Мұғалім мұндай сабақ кезінде жай ғана бақылаушы болады.

Балаларды орысша сөйлеуге, өз ойын басқаға түсіндіре алуға, біреудің сөйлеген сөзін түсіне алатын дәрежеге жеткізу үшін пайдаланылатын жұмыс түрлерінің бірі – ойын. Интеллектуалдық, грамматикалық және дидактикалық ойын сабақтың тиімділігін, сапасын арттырумен бірге оқушының оқу белсенділігін, шығармашылық ойлау қабілетін дамытады.

Ойын – оқушы әрекетінің негізгі түрі. Ойын арқылы ол қоғамдық тәжірибені меңгереді, өзінің психологиялық ерекшеліктерін қалыптастырады.

Жаңа сөздерді қайталау, бекіту мақсатында қолданылатын ойын жаттығулар мен олардың әр түрлі тақырыптық нұсқалары оқушылардың сөздік қорын ғана арттырыа қоймайды, сөзді жандандыра түседі.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 Леонов С. А. Развитие устной речи учащихся на уроках литературы. Москва, 1998.

2 Качурин М. Г. Организация исследовательской деятельности учащихся на уроках литературы. Москва, 1982.

3 Мұхамбетжанова С. Т., Жартынова Ж.Ә. Интерактивті жабдықтармен жұмыс жасаудың әдіс-тәсілдері. Алматы, 2008.

КАК ПРЕДУПРЕДИТЬ КОНТЕКСТНЫЕ ОШИБКИ В ПИСЬМЕННОЙ РЕЧИ УЧАЩИХСЯ, ИСПОЛЬЗУЯ СЕМАНТИКО-СТИЛИСТИЧЕСКИЙ МЕТОД ПРИ АНАЛИЗЕ ТЕКСТА НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА?

БЕЛОЗЕРОВА О. И.

учитель русского языка и литературы,
Назарбаев Интеллектуальная школа ФМН, г. Тараз

В основе правильно организованной письменной монологической речи лежат большие, логически и композиционно законченные блоки, представляющие собой группы самостоятельных предложений. Эту речевую единицу принято называть контекстом. На уроках русского языка учеников учат правильно строить предложения, но не показывают способы соединения их друг с другом. В лучшем случае, разбирая ошибки контекстной письменной речи, обращают внимание школьников на отсутствие логической связи между предложениями, рекомендуют улучшить

стиль и избегать повторов слов. Однако такие рекомендации малоэффективны, и они не помогают ученикам овладеть способами связи предложений, приёмами составления текста. Кроме того, эпизодическое обращение к синтаксису целого не даёт чёткого представления о нормах построения связного текста.

Работая в течение 2022-2023 учебного года в 10-12 классах с русским языком обучения, мы пришли к выводу, что объём речеведческого материала, предложенный «NIS-program», не позволяет учителю детально изучать средства и способы соединения предложений в контексте. Контрольный срез, проведённый в начале учебного года, показал, что 75% учащихся использует в своих работах только лексический повтор в качестве средств связи в межфразовом единстве. При этом учащиеся, по нашим наблюдениям, в письменной речи почти не применяют связь самостоятельных предложений с помощью синонимов. Таким образом, по частоте употребления первое место занимает повтор слов. Неправильное использование данного межфразового средства создаёт неоправданное однообразие в структуре связной речи.

Проанализировав школьные письменные работы, мы составили типологию ошибок, отражающую отступления от общих норм построения контекста:

1. Неумение расчленять текст на сложные синтаксические цели.
2. Отсутствие способности чувствовать границы предложений.
3. Неумение использовать для соединения предложений текста синонимическую межфразовую связь, а также связь на основе лексического повтора.

Для решения проблемы был составлен комплекс упражнений на основе анализа семантического и синтаксического строения текста. При создании сборника упражнений для учащихся мы опирались на речеведческую теорию, посвященную текстообразованию [4, с. 15]. Нами была выдвинута гипотеза: изучение способов и средств межфразовой связи поможет учащимся грамотно строить самостоятельный контекст. Был поставлен вопрос исследования «Какие методы и приемы позволят избежать контекстуальных ошибок в письменной речи?» и цель: формирование навыков грамотного построения связного текста. Был определен и круг задач, связанных с поставленной целью: развить навыки работы со сложным синтаксическим целым; сформировать навыки редактирования текста с учетом функциональной составляющей языковых средств

связи; сформировать навыки семантико-стилистического анализа контекста. Далее мы разработали и применили в педагогической практике приёмы обучения правильному использованию межфразовых средств: «Групповое письмо», «Долгоиграющая тетрадь», «Трансформация текста», «Корректор».

Работа над совершенствованием речевой грамотности учащихся проходила поэтапно, что позволило закрепить теоретический материал по семантико-стилистическому строению контекста и отработать его на практике. Мы составили систему упражнений, позволяющих познакомиться с особенностями контекста и предупредить контекстные ошибки в письменной речи [3, с. 23].

На первом этапе обучения ученики познакомились с различными видами связи между предложениями: цепной, параллельной, присоединительной, а также с функциональными особенностями различных межфразовых средств (синонимическая замена, слова с временным и пространственным значением, повтор, виды повторов) [1, с. 47]. Далее было необходимо научить учащихся уместно использовать повтор слов для связи смежных самостоятельных предложений, показывая, в каких случаях он необходим и когда его можно избежать [5, с. 12]. Для того, чтобы учащиеся усвоили семантико-стилистические функции повтора, мы проводили лингвистический эксперимент. К предложенной учителем фразе ученики должны были присоединить второе предложение, начинающиеся одним из слов, взятых из этой первой фразы. Например: Жил в нашем городе одинокий старик.

1. Жил в нашем городе одинокий *старик*. *Старик* был слаб и нуждался в постоянном уходе.

2. Жил в нашем городе *одинокий* старик. *Одиноким* он был потому, что жена его умерла в первые дни войны, а дети не вернулись с фронта.

3. Жил в нашем *городе* одинокий старик. В *городе* он жил с первого дня своего рождения.

4. *Жил* в нашем городе одинокий старик. *Жил* он не много не мало, а 84 года.

Присоединяя второе предложение, учащиеся замечали, что в каждом варианте своя коммуникативная установка, своё смысловое направление. Данный лингвистический эксперимент подводил учащихся к следующим выводам:

1. Выбор слова зависит от того, в каком направлении будет продолжено дальнейшее развитие представленной в исходной фразе мысли.

2. Повторение слов в стилистическом отношении может быть не только нейтральным, но и стилистически окрашенным: подчёркивает значимость новых сведений, то есть позволяет более рельефно представить то, о чём будет идти речь далее.

На втором этапе обучения предлагались задания, основой которых являлась трансформация текста [2, с. 15]. Например, в одном из упражнений мы предлагали заменить местоименную межфразовую связь повтором слов: Осенью в морской воде появляются мириады бактерий-ноктилюк. *Они* похожи под микроскопом на лист водяной лилии. В *них* заложено множество крошечных светящихся зёрен. *Они*-то и вызывают свечение морской воды.

Для активного повторения изученного материала использовали приём «Групповое письмо». Каждый учащийся в группах по 4-5 человек получает чистый заламинированный лист формата А3 (аналог маркерной доски) и маркеры. Ученики на своем листе записывали предложение, в котором излагали свои мысли по заданной учителем теме, используя определённую межфразовую связь. Написав одно предложение, они передавали лист другому ученику, который продолжал текст. Лист должен был пройти три круга, чтобы получилось сложное синтаксическое целое. Затем тексты зачитывались и редактировались. После этого этапа учащимся предлагалось составить обобщающую таблицу «Виды межфразовой связи». Благодаря такой форме работы мы могли определить пробелы в усвоении изученного материала.

Систематическая работа, направленная на повышение речевой грамотности учащихся, дала определенные результаты. Качество письменных работ улучшилось на 30%, количество контекстных ошибок уменьшилось на 20 %.

Таким образом, применение системы упражнений позволило организовать семантико-стилистическую работу с текстом в процессе обучения языку, выбранные нами приёмы позволили учащимся понять механизм построения текста, способствовали совершенствованию связной речи учащихся, развили навык грамотного и выразительного изложения мыслей.

ЛИТЕРАТУРА

- 1 Голуб И. Б., Розенталь Д. Э. Занимательная стилистика. Как мы говорим. А как мы пишем! – М. «Аст», 2018.
- 2 Зимняя И. А. Лингвopsихология речевой деятельности. – М. «Аст», 2001.
- 3 Сергеев Ф. П. Речевые ошибки и их предупреждение. – Волгоград «Учитель», 2002.
- 4 Солганик Г. Я. Стилистика текста. – М. «Флинта-Наука», 2001.
- 5 Цейтлин С. Н. Речевые ошибки и их предупреждение. – Санкт-Петербург «МиМ», 2005.

**СЕМЬЯ, ВОСПИТЫВАЮЩАЯ РЕБЁНКА
С ИНВАЛИДНОСТЬЮ КАК ОБЪЕКТ
СОЦИАЛЬНОЙ РАБОТЫ**

БУЛЬГЕНОВА А. Ю.
магистрант, Торайгыров университет, г. Павлодар
АНТИКЕЕВА С. К.
к.п.н., профессор, Торайгыров университет, г. Павлодар

Семья, воспитывающая ребёнка с инвалидностью - это семья с особым статусом, особенности и проблемы которой определяются личностными особенностями всех её членов и характером взаимоотношений между ними. Семьи, которые имеют детей с инвалидностью, представляют одну из наиболее уязвимых групп населения. Рождение особенного ребёнка неизбежно изменяет уклад и психологический климат в семье. Трудности, которые постоянно испытывает семья, воспитывающего ребёнка с инвалидностью отличаются от повседневных забот, которыми живёт семья, воспитывающая здорового ребенка.

В исследовании О. Е. Булановой проблемы, стоящие перед такими семьями, объединены в три группы, основанием для их объединения служат сферы, в которых они возникают: первая группа включает в себя проблемы, касающиеся трудностей лечения и обучения ребёнка, приобретения им профессии, его адаптации и интеграции в социальной среде; вторая группа проблем относится к внутрисемейным отношениям. Напряженность взаимоотношений, вынужденная центрированность на ребёнке, а отсюда повышенная вероятность распада семьи, суженный уровень внешнего общения,

а также необходимость специально оборудованного жилья и потребность материальной поддержки при низком уровне помощи со стороны социальных служб; третья группа проблем носит общественный характер и связана с существованием в социуме детей с инвалидностью и трудностями их социальной адаптации. К данной группе автор относит следующие проблемы: медико-генетическую помощь, отношение общества к ребёнку и его семье, отношение самой семьи ребёнка с ограниченными возможностями к обществу.

Среди основных проблем следует отметить психологические проблемы.

Нередко в семье возникает недоверие, которое ведет к внутрисемейным конфликтам. Ребенок требует вдвое больше затрат времени, и в большинстве случаев бремя забот ложится на плечи матери, которая нередко находится в состоянии тяжелой депрессии. Такие семьи более других подвержены конфликтам и распаду.

Чаще всего люди проявляют негативное отношение к детям с инвалидностью и их семье. Уклоняются от общения с данными семьями даже родные люди, не говоря уже о чужих, поэтому дети не имеют возможности общения и контакта со сверстниками. Общество не всегда правильно понимает проблемы таких семей, и лишь небольшой их процент ощущает поддержку окружающих. Поэтому семьи с детьми с инвалидностью не посещают театр, кино, зрелищные мероприятия и т. д., тем самым обрекая их с рождения на полную изоляцию от общества. Имеющаяся социальная депривация, то есть отсутствие возможности общения с другими людьми, может привести к личностным расстройствам, к задержке интеллекта, особенно когда ребёнок слабо адаптирован к жизненным трудностям, социальной дезадаптации, недостаткам развития, в том числе нарушениям коммуникационных возможностей, что формирует неадекватное представление об окружающем мире.

Большинство родителей стараются воспитывать своих детей, стремясь избежать у них невротизма и эгоцентризма. Они предоставляют им соответствующее образование и ориентируют на будущую трудовую деятельность. Это зависит от того, обладают ли родители педагогическими, психологическими и медицинскими знаниями, поскольку для того чтобы понять и оценить потенциал ребенка, его отношение к своим недостаткам, реакцию на окружающих, помочь ему успешно адаптироваться в обществе и достичь самореализации, необходимы специальные знания. Дети с ограниченными возможностями обучаются как

в обычных школах, так и дома, а также в специализированных школах-интернатах по различным программам, однако для всех них требуется индивидуальный подход.

Дети с инвалидностью и их семьи сталкиваются с рядом медицинских проблем. Эти трудности связаны с участием в программе медицинской реабилитации, которая включает в себя получение информации о состоянии здоровья ребенка, предполагаемых социальных вызовах, освоение практических методов выполнения медицинских рекомендаций, поиск возможностей дополнительной поддержки, госпитализацию, получение путевок в санаторий и другие аспекты. Возникают сложности с подготовкой родителей к проведению реабилитации дома, предоставлением психологической и юридической помощи, информированием о правах и льготах, реабилитационных учреждениях и услугах в городе, а также проблемы социальной поддержки и создания консультативных служб для родителей.

Проблема социально-бытовой адаптации детей с инвалидностью к условиям жизни в обществе является одной из важнейшей. Эта проблема заключается в трудностях, связанных с формированием навыков самообслуживания, передвижения, пользования вспомогательными техническими средствами, общественным транспортом, развитием самостоятельности; организацией досуга и игровой деятельности ребёнка, способствующих развитию нарушенных функций, социальной адаптации ребенка, приобретением специального оборудования для тренировки бытовых навыков, навыков ходьбы.

Не менее важными проблемами для семей детей с инвалидностью являются финансовые и материальные затруднения. В таких семьях возникают трудности с покупкой продуктов питания, одежды, бытовой техники, мебели, поскольку жилищные условия не соответствуют потребностям ребенка с ограниченными возможностями. Услуги, необходимые для здоровья такого ребенка, в основном платные: лечение, дорогостоящие лекарства, операции, массаж, посещение бассейна и т.д., на все это семьи не имеют достаточных средств. Все эти проблемы составляют значительную часть бытовых трудностей, с которыми такие семьи сталкиваются ежедневно.

По мере взросления ребенка-инвалида появляются проблемы, связанные с обучением и реабилитацией ребёнка средствами образования. Получению качественного образования детьми

с инвалидностью препятствуют многочисленные структурные ограничения, так или иначе связанные с социальным неравенством.

Большинство детей обучаются в специализированных образовательных учреждениях интернатного типа, что способствует отдалению ребенка от семьи. В большинстве случаев родители вынуждены содержать всю жизнь детей с инвалидностью. Такое положение обусловлено не только ограниченностью их индивидуальных физических или интеллектуальных ресурсов, сколько неразвитым характером рынка труда для лиц с особыми нуждами.

Основными проблемами семей являются психологические, медицинские, экономические, социально-бытовые, с которыми семья не может справиться самостоятельно и нуждается в постоянной социальной защите, помощи и поддержке. Таким образом, семья, воспитывающая ребёнка с инвалидностью, является объектом социальной работы, так как у этой категории семей неизбежно возникают множество проблем.

Так в КГУ «Центре социального обслуживания населения» отдела занятости и социальных программ г. Павлодара, акимата города Павлодара предоставляются специальные социальные услуги на дому по месту жительства получателей услуг:

1 Детям с инвалидностью с психоневрологическими патологиями от 1,5 до 18 лет.

2 Детям с инвалидностью с нарушениями опорно-двигательного аппарата от 1,5 до 18 лет.

3 Лицам с инвалидностью старше 18 лет с психоневрологическими заболеваниями.

4 Лицам с инвалидностью первой и второй групп.

5 Лицам, не способным к самостоятельному обслуживанию в связи с преклонным возрастом.

В центре -2 отделения социальной помощи на дому предоставляют специальные социальные услуги детям с инвалидностью от 1,5 до 18 лет с нарушениями опорно-двигательного аппарата и психоневрологическими патологиями, 1 отделение – лицам старше 18 лет с психоневрологическими заболеваниями, 7 отделений - лицам, не способным к обслуживанию в связи с возрастом (престарелым).

При оказании специальных социальных услуг надомного обслуживания соблюдается:

1 Повышение качества и эффективности предоставляемых социальных услуг.

2 Содействие в создании благоприятного морально-психологического климата в социальной среде.

3 Оказание разносторонней помощи получателям услуг путем предоставления комплекса необходимых социальных услуг.

Социальная работа – это деятельность, направленная на оказание помощи людям, нуждающимся в ней, не способным без посторонней помощи решить свои жизненные проблемы, а во многих случаях и жить. Целью социальной работы как профессиональной деятельности является удовлетворение интересов, а также поддержание стабильности в обществе. Одним из важнейших задач социальной работы является также изменение в общественном сознании негативных установок по отношению к лицам с инвалидностью и борьбе с их дискриминацией в обществе. Приоритетная задача социальной работы защита наиболее уязвимых семей через систему пособий и социального обслуживания, но это одна из функций социальной работы, имеющая вспомогательный характер. Социальная работа в этих семьях обязана быть сосредоточена на решение повседневных семейных проблем, укрепление и развитие положительных семейных отношений, восстановление внутренних ресурсов. В решении данных проблем им могут помочь в центре социальной защиты через оказание социально-психологических, социально-бытовых, социально-педагогических, социально-медицинских, социально-правовых, социально-культурных, социально-экономических, социально-юридических услуг.

ЛИТЕРАТУРА

- 1 Огарков М. Д. Дети-инвалиды: проблемы и пути решения. 2001. №11. с. 15
- 2 Бурдина Г. С. Новая модель работы с семьей. Социальная работа. -2007.№4.с.44-45
- 3 Холостова Е. И. Социальная работа с семьей.2009.с.212
- 4 Чижов С. П. Социальная работа. Ростов на Дону.: Ростов-пресс, 2007. с.218
- 5 Стандарт оказания специальных социальных услуг в области социальной защиты населения в условиях оказания услуг на дому. –от 13 мая 2019 года №238 с.1, 4.
- 6 Смирнова Е. Р. Социальная работа с инвалидами: Учеб. пособие. СПб.:Питер, 2015. с.316

ВОЗМОЖНОСТИ АРТ-МЕТОДОВ В ОБУЧЕНИИ ДЕТЕЙ С ООП НА УРОКАХ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОГО ИСКУССТВА В ШКОЛЕ

БУРДИНА Е. И.

д.п.н., профессор, Павлодарский педагогический университет
им. Әлкей Марғұлана, г. Павлодар

ДЮСЕНОВА З. Д.

магистрант, Павлодарский педагогический университет
им. Әлкей Марғұлана, г. Павлодар

Данная статья рассматривает значимость арт-методов в обучении детей с ограниченными общими способностями (ООП) на уроках изобразительного искусства в школе. Искусство оказывает положительное влияние на развитие креативности, визуального восприятия, социальных навыков и самовыражения у детей с ООП. Кроме того, уроки искусства способствуют преодолению барьеров между детьми с разными способностями, способствуя созданию инклюзивной образовательной среды.

Арт-методы в обучении детей с использованием объектно-ориентированного подхода (ООП) на уроках изобразительного искусства в школе предоставляют уникальные возможности для развития творческого мышления и коммуникативных навыков. Эта статья обсуждает визуализации абстрактных концепций ООП, формирование навыков анализа и синтеза через творческий процесс, а также поддержку многомерного восприятия. Освещаются практические аспекты внедрения арт-методов, такие как создание художественных проектов, интеграция визуального искусства.

В эпоху стремительных перемен мы переходим от «человека знающего» – к «человеку, способному творчески мыслить, действовать, само развиваться». Ученик не должен оставаться пассивным «получателем» знаний, умений и навыков. Переход к концепции «обучение в течение всей жизни» позволит добиться конкурентоспособности отечественного образования. Известно, что в лучших мировых образовательных системах заложена идея, получившая свое развитие и в казахстанской педагогике: каждый ребенок – способный [1, с.14].

Арт-методы, такие как арт-терапия, рисунок на песке, коллажи и другие, могут быть очень эффективными инструментами для развития творческого мышления, самовыражения и социальных навыков у детей с особыми образовательными потребностями.

Они также могут помочь участвующим в развитии со стрессом, тревожностью и другими эмоциональными проблемами, которые возникают у детей с ООП.

Использование арт-методов на уроках изобразительного искусства помогает развивать у учащихся творческие способности, а также способствует формированию эстетического восприятия и художественного вкуса. Кроме того, арт-методы позволяют учащимся проявлять свою индивидуальность, выражать свои чувства и эмоции через искусство, что способствует их развитию как личностей.

Объект исследования – процесс обучения детей с ООП на уроках изобразительного искусства.

Предмет исследования – арт-методы.

Цель исследования – разработка методических рекомендаций по использованию арт-методов в обучении детей с ООП на уроках изобразительного искусства.

Задачи исследования:

– рассмотреть теоретические аспекты использования арт-методов в художественном образовании для детей с особыми образовательными потребностями;

– описать использование техник свободного рисования как арт-метода на уроках изобразительного искусства.

Художественное образование – это образовательный процесс, направленный на формирование художественной культуры и эстетического восприятия мира через изучение искусства и развитие художественных навыков.

Цель художественного образования определяется не только приобретением технических навыков, но и в развитии творческого мышления и воображения, а также в оценке эстетического вкуса. Художественное образование помогает с навыками наблюдения, критического мышления и самовыражения, что имеет важное значение для их развития как личности.

Использование арт-методов на уроках изобразительного искусства может иметь ряд преимуществ и эффективных результатов:

– развитие творческого мышления. арт-методы позволяют ученикам свободно экспериментировать с различными материалами, формами и цветами, что способствует развитию творческого мышления;

– развитие навыков работы в коллективе. некоторые арт-методы, такие как коллаж и театральные игры, могут быть использованы для совместного творчества и развития навыков работы в коллективе;

– развитие эстетического восприятия. использование арт-методов на уроках изобразительного искусства помогает ученикам развивать эстетическое восприятие и понимание художественных форм и произведений;

В целом, использование арт-методов на уроках изобразительного искусства может оказать положительное воздействие на учеников, способствуя их творческому развитию, формированию эстетического восприятия и навыков работы в коллективе [2, с.17].

Арт-методы – это способ обучения, включающий в себя использование творческих технологий и материалов. Они являются эффективными для развития творческого мышления и развития у здоровых людей, подвержены их эмоциональному и духовному развитию. В обычном методическом пособии будут рассмотрены основные виды арт-методов и их использование в образовательном процессе.

Существует множество типов арт-методов, которые могут быть использованы на уроках изобразительного искусства. Ниже приведены некоторые из наиболее распространенных типов арт-методов и их характеристики:

Песочная терапия – метод, в котором пациент создает изображение в песке, используя специальный песочный стол. Этот метод используется в психотерапии для работы с эмоциональными и психологическими проблемами.

Коллаж – это искусство создания изображения, используя фотографии, картинки, ткани и другие материалы. Коллаж может быть использован для создания различных изображений, включая портреты, пейзажи и абстрактные композиции. Коллаж помогает ученикам развивать технические навыки и воображение, а также способствует развитию творческого мышления и умения работать в коллективе.

Театральные игры могут быть использованы на уроках изобразительного искусства для создания живых сценариев и спектаклей. Такие игры помогают ученикам развивать навыки выражения эмоций и творческого мышления, а также улучшают их коммуникативные навыки.

Скульптура – это искусство создания трехмерных объектов из различных материалов, таких как глина, пластилин, бумага, металл и т.д. Скульптура помогает ученикам развивать навыки работы с пространством и объемом, а также способствует развитию творческого мышления и воображения.

Дудлинг – это метод рисования, основанный на создании монотонных, повторяющихся узоров. Он может быть использован для развития творческого мышления и снятия стресса [3, с. 21].

Арт-методы могут быть применены в различных образованиях и охвате развития творческих должностей и студентов. В технологическом методическом пособии мы рассмотрели основные виды арт-методов, их применение в образовательном процессе и технологиях проведения арт-мероприятий. Внедрение арт-методов в образовательную практику может стать новым подходом к развитию творческого мышления учащихся и студентов, а также дополнением к применению методов обучения.

Акт бессознательного создания «каракулей» на бумаге – это не просто бессмысленный акт, но уже много лет считается отдельным видом искусства. Он широко используется в арт-терапии, имеет множество сторонников и рекомендуется людям всех возрастов как средство развития эффективного мышления, изобразительной грамоты и творчества [4, с.17].

Дудлинг – это вид искусства, известный также как бессознательный рисунок, название которого происходит от английского слова «doodle». Появление этого термина имеет неясное назначение. Сегодня Санны Браун, которая опубликовала «Дудлинг для творческих людей», признается, что стала основоположницей дудлинга как движение. Дудлинг - это способ мышления, который помогает генерировать инновационные идеи и находить оптимальные решения сложных проблем.

Зентангл – это техника проектирования, которая также допускает определение различных закономерностей. В этой технике используются более четкие элементы, чем в дудлинге. Зентангл может быть использован для творческого самовыражения, а также для релаксации и улучшения внимания. В отличие от дудлинга, зентангл часто отличается особыми бланками с уже нарисованными контурами.

Техника дудлинга и зентангл не требует специальных навыков и может использоваться людьми всех возрастов и уровней квалификации. Они включаются в уроки художественного

труда как способ развития творческого улучшения и улучшения психического состояния.

В период процесса демократизации системы образования в Республике Казахстан и утверждения гуманистических принципов в вопросах воспитания и обучения детей, особую актуальность приобретает задача создания оптимальных условий для творческого развития, самообразования и профессионального самоопределения всех детей, включая тех, которые принадлежат к уязвимым группам. Государства-участники признают, что каждый ребенок, в том числе тот, кто имеет ограничения в умственном или физическом плане, имеет право на полноценную и достойную жизнь в условиях, которые уважают его достоинство, способствуют его самоуважению и способствуют активному участию в общественной жизни [5, с.31].

В Казахстане инклюзивное образование становится все более распространенным. Оно предполагает учет и признание уникальности каждого ребенка. В связи с этим возрастают требования к профессиональной компетентности педагогов, особенно к учителям, которые должны уметь творчески и самостоятельно работать с разнообразными образовательными методами и технологиями. Это включает в себя умение использовать образовательные приложения, в том числе для работы с детьми, имеющими ограниченные способности или интеллектуальные интересы. Эти навыки и знания необходимы для эффективного обучения детей из разных социальных групп, независимо от их места проживания.

Дудлинг позволяет ученикам выражать свои чувства и мысли без страха за несовершенство своих работ. Техника дудлинга может помочь проявить креативность, не сталкиваясь с выявлением пределов.

Для создания инклюзивной среды на уроках ИЗО можно использовать различные техники дудлинга, такие как создание коллективного рисунка, игры на раскраску, рисование с закрытыми глазами, рисование на зеркалах и другие. Важно помнить, что каждый ребенок уникален и может нуждаться в индивидуальном подходе. Педагог должен учитывать особенности каждого ребенка.

Использование техники дудлинга может оказывать положительное влияние на детей с задержкой психического развития (ЗПР) и другими факторами развития. Дудлинг помогает им реализовать свою креативность и фантазию, а также улучшить их мелкую моторику, координацию движений и внимание. Для

них может быть трудно удерживать кисть или карандаш, но постепенно через рисование они могут научиться контролировать свои движения и улучшать свои навыки [6, с.37].

Методика освоения техники может удлиняться в зависимости от возраста и уровня развития участников. Однако в целом основные шаги можно описать следующим образом:

Ознакомление с концептом дудлинга. Педагог должен знать о том, что такое дудлинг, его историю и возможности использования этой техники.

Демонстрация техники. Педагог должен показать, как создавать бессознательные рисунки и объяснять, какие элементы могут быть включены в дудлинг.

Практическое занятие. Участники должны иметь возможность создавать свои собственные дудлинги. Можно начинать с заданий, таких как создание замкнутых контуров и заполнение их объемных узоров, затем переходить к более выявленному элементу [7, с.24].

После практического занятия можно провести анализ результатов. Педагог должен помочь разобраться в своих закономерностях, выявить те элементы, которые им нравятся, и те, которые вызывают затруднения.

После первого занятия участники могут продолжить работу с дудлингом самостоятельно. Педагог может давать дополнительные задания и рекомендации по разработке техники.

Важно отметить, что освоение техники дудлинга может занимать разное количество времени у разных участников. Для некоторых это может быть быстрый процесс, для других – более высокая потребность. Однако в целом дудлинг является достаточно простой и доступной техникой, которую можно освоить даже без опыта в рисовании.

Исследование роли арт-методов в обучении детей с Ограниченными Общими Способностями (ООП) на уроках изобразительного искусства выявило следующие результаты:

1. Развитие креативности и самовыражения:

Арт-методы позволяют детям с ООП развивать свою креативность и самовыражение. Искусство стимулирует их воображение и позволяет выразить себя через рисунки, скульптуру, живопись и другие творческие формы. Этот процесс способствует укреплению уверенности в себе и развитию навыков самовыражения.

2. Улучшение визуального восприятия:

Уроки изобразительного искусства способствуют улучшению визуального восприятия детей с ООП. Они развивают способность анализа форм, цветов, и текстур, что помогает им лучше понимать окружающий мир. Это важно для улучшения качества жизни и обучения детей с ООП.

3. Социальные навыки и инклюзия:

Проведение уроков изобразительного искусства с использованием арт-методов для детей с особыми образовательными потребностями дал положительный результат.

Можно заметить улучшение творческих способностей. Создавались более сложные и оригинальные работы, которые могут проявляться в улучшении их творческого мышления [8, с.12].

В заключении, использование арт-методов на уроках изобразительного искусства в школе для детей с особыми образовательными потребностями может стать полезным для развития творческих и художественных способностей, а также помочь детям выражать свои эмоции и повышать свою самооценку и уверенность в себе.

Арт-методы, такие как дудлинг, граффити-арт, каллиграфия и другие, помогают ученикам развивать свою индивидуальность и самовыражение, а также формируют их культурное мышление. Кроме того, использование арт-методов на уроках может помочь ученикам с формами обучения, включая визуальные, кинестетические и аудитивных учащихся.

Однако важно помнить, что каждый ребенок уникален и может иметь индивидуальное отношение, особенно у тех, у кого есть проблемы с образовательными потребностями. Педагог должен быть готовым провести свой урок в зависимости от требований и интересов каждого ребенка.

Таким образом, рекомендуется педагогам использовать арт-методики на уроках изобразительного искусства для детей с ООП, с учетом тщательности каждого, для достижения эффективного результата. Арт-методы являются важными для развития творческих способностей занятиями в школе. Они используют не только лечебные навыки, но и извлекают пользу из умственных способностей, что, в свою очередь, может существенно увеличить их будущие успехи.

ЛИТЕРАТУРА

- 1 Государственная программа развития образования и науки РК на 2016- 2019 годы.
- 2 Генрихсон К., и Холл Т. (2015). Использование арт-терапии в школьном обучении: роль учителя. Развитие ребенка, 86(2), 46-54.
- 3 Мирзоева З. А., Ахмедова Х. А. (2018). Арт-терапия на уроках изобразительного искусства в начальной школе. Вестник Азербайджанского государственного педагогического университета имени М. Ахундова, (2), 123-127.
- 4 Назарова Е. И. (2017). Арт-терапия в образовательном процессе. Профессиональное образование в архитектурном мире, (2), 128-130.
- 5 Савицкая О. И. (2016). Использование арт-терапии на уроках изобразительного искусства в средней школе. Научный результат. Серия Педагогика и психология образования, 2(2), 71-75.
- 6 Тарасова Н. А. (2019). Использование арт-терапии на уроках изобразительного искусства для развития эмоциональной сферы школьников. Вестник РГГУ. Серия Педагогическое образование и наука о человеке, (2), 96-102.
- 7 Изобразительное искусство как средство коррекции психологических нарушений у детей. - М. : Академия естествознания, 2015.
- 8 Казанцева И. Н. Творческие техники и методы работы с детьми с ограниченными возможностями здоровья. - М. : Гуманитарный издательский центр ВЛАДОС, 2014.

СОЦИАЛЬНАЯ ПОДДЕРЖКА СЕМЕЙ, ВОСПИТЫВАЮЩИХ ДЕТЕЙ С ИНВАЛИДНОСТЬЮ

ГИЗАТУЛЛИНА Б. О.
магистрант, Торайгыров университет, г. Павлодар
АНТИКЕЕВА С. К.

PhD, ассоц. профессор, Торайгыров университет, г. Павлодар

За последние десятилетия во всем мире увеличивается количество людей с ограниченными возможностями, в том числе и детей. В Республике Казахстан по данным Министерства труда и социальной защиты на конец 2010 года зарегистрировано 49 349 детей с инвалидностью до 18 лет, в 2021 году – 98 254, а в 2023 году – 188 144. Часть такого значительного прироста связана с общим

ростом количества детей в Казахстане за последние годы. Также исследователи Беккер С.М. и Сейтенова А.С. пришли к выводу, что в последние годы в связи с увеличением мер социальной, медицинской защиты лиц с инвалидностью легализуется так называемая «скрытая инвалидность», при которой родители не сообщают о своих проблемах, боясь столкнуться с дискриминацией [1].

Несмотря на все большее внимание, уделяемое детям с инвалидностью в Республике Казахстан, и действия, которые предприняты по их интеграции в общество, они по-прежнему сталкиваются с трудностями в своей повседневной жизни.

Вопросы социальной адаптации и социализации детей с ограниченными возможностями здоровья становятся все более актуальными. Общая численность родных и близких, вовлеченных в проблему, с каждым годом растет. Развитие социальных услуг на дому позволяет детям находиться в привычном им социуме, и расширяет возможности своевременной и более быстрой адаптации к окружающей среде.

Важной мерой поддержки семей, воспитывающих детей с инвалидностью, стало социально-надомное обслуживание детей с инвалидностью. Социальные работники, учитывая особенности и потребности помогают детям с особенностями развития чувствовать себя нужными и активными, создают условия для формирования навыков, позволяющих прийти к возможности жить самостоятельно или с минимальным сопровождением специалистов. Оказывают родителям и членам семей консультативную помощь, помогают адаптироваться к условиям, связанным с воспитанием и обучением ребенка с особенностями здоровья, с его социализацией и реабилитацией. Задача социального работника – максимально социализировать, обучить жизненно важным навыкам. Для детей с особенностями развития выстроить коммуникацию с обществом и почувствовать себя его частью гораздо сложнее.

В Казахстане они обычно живут достаточно закрыто, общаются в основном с членами своей семьи, при этом у части таких детей возникают проблемы с самообслуживанием, им требуется постоянное сопровождение, или они ограничены в возможностях реагировать на ситуации принятыми в обществе способами. Все это приводит к тому, что дети с особенностями развития достаточно редко становятся активными участниками социальной жизни, либо это требует большой работы, результат которой во многом зависит от условий, созданных взрослыми: родителями, воспитателями,

педагогами. Актуальность настоящей проблематики обусловлена тем, что в настоящее время возникает необходимость изменений подходов и стандартов оказания специальных социальных услуг в области социальной защиты детей с инвалидностью.

В Республике Казахстан социальная защита лиц с инвалидностью регулируется Социальным кодексом, принятым в 2023 году. В главе 14 Социального кодекса представлена Государственная поддержка лиц с инвалидностью [2].

Меры социального надомного обслуживания детей с инвалидностью в Республике Казахстан включают в себя различные аспекты помощи:

1. Образование и реабилитация: Предоставление специального образования и реабилитационных программ, которые помогают детям с инвалидностью развиваться и усваивать необходимые навыки.

2. Медицинская поддержка: Обеспечение медицинской помощи и реабилитационных услуг, включая регулярные медицинские осмотры, физиотерапию и другие виды терапии.

3. Психологическая поддержка: Предоставление психологической помощи как самим детям, так и их семьям, чтобы помочь им справляться с эмоциональными и психологическими аспектами инвалидности.

4. Социальное сопровождение: Организация ресурсов и услуг для облегчения повседневной жизни детей с инвалидностью и их семей, включая поддержку по уходу, транспортировке и другим повседневным нуждам.

5. Помощь семьям: Содействие семьям в получении ресурсов и информации, необходимых для ухода за детьми с инвалидностью, а также обеспечение доступа к финансовой помощи и другим видам социальной поддержки.

Эти меры направлены на обеспечение всесторонней поддержки детей с инвалидностью и их семей, с целью обеспечения им равных возможностей и качественной жизни в Республике Казахстан.

В сельских районах проблема уязвимости подростков с инвалидностью, их социальная изоляция и экономические трудности усугубляются ограниченным доступом к реабилитационным услугам. Детский фонд ООН «Юнисеф» видит своей «важнейшей задачей, наряду с совершенствованием систем социальных услуг и выплат детям с инвалидностью, является создание инклюзивной среды, – условий для совместного обучения и досуга, – что позволит

детям и подросткам с инвалидностью адаптироваться в социуме, а также даст толчок к преодолению стигматизации инвалидности, возникающей на почве изолированности» [3, с. 18].

Нами проведено исследование: опрос 100 родителей (законных представителей) Павлодарской и Костанайской области, воспитывающих детей с инвалидностью. Исследование включало в себя ряд вопросов, касающихся трудностей, которые испытывают такие семьи.

На рисунке 1 представлены результаты опроса родителей (законных представителей) о трудностях, с которыми они сталкиваются в повседневной жизни.

Среди трудностей, которые отметили родители (законные представители), выделяется недоступность даже первичной медицинской помощи. Основной причиной является расстояние до медицинских учреждений, плохая инфраструктура, зачастую нехватка времени родителей, чтобы отвезти ребенка в больницу, ввиду занятости на работе.

Несмотря на возросший объем пакета пособий, многие семьи испытывают дефицит бюджетных средств, потому что определенные услуги или материальные потребности их детей не охвачены существующими льготами.

Некоторые респонденты отметили, что государственные органы предоставляют ограниченную информацию о том, как получить доступ и эффективно использовать меры социальной защиты, что ограничивает эффективность использования пособий и льгот.

В разработке законодательной и нормативно-правовой базы также происходят значительные улучшения, но реализация их остается проблемой в связи с неподготовленностью условий и инфраструктуры. К примеру, здания школ, ФАП и больниц, построенные в 50-80-е годы прошлого столетия не оборудованы широким проемами дверей, пандусами. Выделение средств на данные цели не всегда решает проблему, так как здания зачастую находятся в плачевном состоянии.

Рисунок 1 – Трудности семей, воспитывающий детей с инвалидностью

Денежные средства и человеческие ресурсы по-прежнему не достаточны во многих регионах страны, особенно в сельских районах, где существует явная нехватка специалистов и оборудования в сфере медицины и образования.

Поддержка детей с инвалидностью и семей, имеющих детей с инвалидностью, является неотъемлемой частью социальной интеграции, так как семья обеспечивает ключевую сеть для пропаганды и распределения ресурсов. Устойчивости и функциональности семей с точки зрения мирового опыта способствуют следующие мероприятия:

- обучение родителей и других членов семьи учету уникальных потребностей, проблем и возможностей, которые приносит детям определенная инвалидность. Каждому такому ребенку приходится жить, преодолевая трудности своего вида инвалидности определенным способом, и семьи должны знать о конкретных видах инвалидности, чтобы помочь ему в этом процессе;

- консультирование может быть распространено и на семьи, как часть образовательного процесса, который может помочь им понять и справиться с их собственными проблемами и стрессами, связанными с инвалидностью;

- семьям следует дать возможность делиться своим опытом и знаниями друг с другом путем создания сетей обмена знаниями и опытом в каждом регионе (учитывая особенности семей, проживающих в сельской местности); клиники, лечебные центры

или учебные заведения могут потенциально выступать в качестве центра для таких неформальных сетей;

- разработка и обеспечение семей справочником или руководством, в котором описываются действия, которые они должны предпринять, чтобы зарегистрировать своих детей и получать социальные пособия. В таком руководстве могут быть также перечислены требования для получения определенных товаров и услуг.

- поощрять создание сетей обслуживания из местных НПО, как тех, что работают непосредственно по договору с государством, так и тех, что функционируют независимо. Продвижение дискуссионных платформ и других онлайн и офлайн площадок для консультаций и регулярных встреч родителей со специалистами.

Данные мероприятия могут способствовать развитию инклюзивного казахстанского общества, у детей возрастут возможности жить полноценной жизнью и вносить свой посильный вклад в общество.

ЛИТЕРАТУРА

1 Социальный кодекс Республики Казахстан от 18 мая 2023 года № 79-р (с изменениями по состоянию на 24.02.2024 г.)

2 Сейтенова А. С., Беккер С. М. Инвалидность в Казахстане: оценка официальных данных. // Социальная защита и труд. Сборник материалов по вопросам социального обеспечения. – № 0802. – 2008. С. 108–126.

3 Итоговый доклад по результатам проведения выборочного обследования «Качество жизни лиц, имеющих инвалидность, с учетом гендерной специфики» / Под ред. Б.З. Иманалиева – Астана, 2015. – 124 с.

БІЛІМ БЕРУДІГІ ИННОВАЦИЯЛАР

ДЖАНСЕИТОВА Д. З.

мектеп басшысының оқу жөніндегі орынбасары,
М. Әуезов атындағы ЖОББМ, Павлодар қ.

Біз, ұстаздарға өте жоғары талаптар қойылған 21 ғасырда, жеделдетілген қарқын ғасырында өмір сүріп жатырмыз. Заманымыздың мұғалімі – білімді, оқыту әдістемесін меңгеріп қана қоймай, зерттеуші, ғалым, тәжірибелі адам. Жалпы орта

білім берудің мазмұны өзгеріп, жаңа оқу бағдарламалары, жаңа ұғымдар енгізілуде. Біздің заманымыз әлемдік білімнің көптеген салаларында өзгерістерді қажет етеді. Түрлі ақпараттарға қаныққан біздің заман білімге, ең алдымен мұғалімге ерекше талаптар қояды.

«Инновация» сөзі (латын тілінен аударғанда «innovе») 17 ғасырдың ортасында пайда болды және адам қызметінің әртүрлі салаларында инновацияларды әзірлеу және енгізу немесе белгілі бір салаға жаңа нәрсені енгізу. Инновация (ағыл. Innovation – инновация) – оқыту, білім беру және ғылым саласына жаңа формалар, әдістер мен дағдыларды енгізу. Кез келген әлеуметтік-экономикалық жаңалық, егер ол әлі жаппай таралмаған болса, жаңалық деп санауға болады.

Жаңашылдар немесе инновациялар адамның кез келген кәсіби іс-әрекетіне тән, сондықтан табиғи түрде зерттеу, талдау және енгізу нысанасына айналады. Инновациялар өздігінен пайда болмайды, олар ғылыми ізденістердің, жекелеген мұғалімдердің, тұтас ұжымдардың озық педагогикалық тәжірибесінің нәтижесі. Бұл процесс өздігінен болуы мүмкін емес, оны басқару керек. Сөздік С.И. Ожегова жаңаға мынадай анықтама береді: жаңа – алғаш рет жасалған немесе жасалған, пайда болған немесе жақында пайда болған, алдыңғының орнына жаңадан ашылған, жақын өткенге немесе қазіргі уақытқа қатысты, жеткіліксіз таныс, аз белгілі [2, б. 14].

Айта кету керек, терминді түсіндіру прогрессивтілік туралы, жаңаның тиімділігі туралы ештеңе айтпайды. Білім берудегі инновация – білімге негізделген экономика талаптарына сәйкес жалпы білім берудің инновациялық сипатын қамтамасыз ету; мектеп басшыларының, мұғалімдер мен оқушылардың инновациялық мәдениетін қалыптастыру.

Педагогикалық үдеріске қатысты инновация оқыту мен тәрбиелеудің мақсатына, мазмұнына, әдістері мен формаларына жаңа нәрселерді енгізуді және мұғалім мен оқушының бірлескен іс-әрекетін ұйымдастыруды білдіреді. Білім беру жүйесіндегі инновациялар туралы 20 ғасырдың 80-жылдарынан бері айтылып келеді. Дәл осы кезде педагогикада инновация мәселесі және сәйкесінше оның концептуалды қамтамасыз етілуі арнайы зерттеу нысанына айналды. Синоним ретінде қолданылған «білім берудегі инновациялар» және «педагогикалық инновациялар» терминдері ғылыми негізделіп, педагогиканың категориялық аппаратына енгізілді [1, б. 189].

Педагогикалық инновация – педагогикалық іс-әрекеттегі жаңашылдық, оқыту мен тәрбиелеудің мазмұны мен технологиясындағы өзгерістер, олардың тиімділігін арттыру. Сонымен, инновациялық процесс жаңаның мазмұны мен ұйымдастырылуын қалыптастыру мен дамытудан тұрады. Жалпы алғанда инновациялық процесс инновацияларды жасау (туу, дамыту), дамыту, пайдалану және таратудың кешенді қызметі ретінде түсініледі. Қоғамның, мәдениеттің және білімнің дамуының қазіргі жағдайында педагогикалық қызметке инновациялық бағыттың қажеттілігі бірқатар жағдайлармен анықталады.

Біріншіден, жүргізіліп жатқан әлеуметтік-экономикалық қайта құрулар білім беру жүйесін, әртүрлі типтегі оқу орындарында оқу-тәрбие процесін ұйымдастырудың әдістемесі мен технологиясын түбегейлі жаңартуды қажет етті. Педагогикалық инновацияларды құру, дамыту және пайдалануды қамтитын мұғалімдер мен тәрбиешілер қызметінің инновациялық бағыты білім беру саясатын жаңарту құралы ретінде әрекет етеді.

Екіншіден, білім беру мазмұнын ізгілендірудің күшеюі, оқу пәндерінің көлемі мен құрамының үздіксіз өзгеруі, жаңа оқу пәндерінің енгізілуі жаңа ұйымдастыру формалары мен оқыту технологияларын үнемі іздестіруді талап етеді. Бұл жағдайда педагогикалық білімнің педагогикалық ортадағы рөлі мен беделі айтарлықтай артады.

Үшіншіден, педагогикалық инновацияларды меңгеру мен қолдану фактісіне мұғалімдердің көзқарасының сипатының өзгеруі. Оқу-тәрбие процесінің мазмұнын қатаң реттеу жағдайында мұғалімнің жаңа бағдарламалар мен оқулықтарды өз бетінше таңдауы ғана емес, сонымен қатар оқытудың жаңа әдіс-тәсілдері мен әдістерін қолдануы да шектелді. Егер бұрын инновациялық қызмет негізінен жоғарыдан ұсынылған инновацияларды пайдалануға қысқартылған болса, қазір ол барған сайын таңдамалы, зерттеушілік сипатқа ие болуда. Сондықтан да мектеп басшылары мен білім беру органдарының жұмысындағы маңызды бағыт ұстаздар енгізген педагогикалық инновацияларды талдау және бағалау, олардың табысты дамуы мен қолданылуына жағдай жасау болып табылады.

Төртіншіден, жалпы білім беретін оқу орындарының нарықтық қатынастарға енуі, жаңа үлгідегі, оның ішінде мемлекеттік емес оқу орындарының құрылуы олардың бәсекеге қабілеттілігінің нақты жағдайын жасайды.

Инновация қызметі – дәстүрлі нормалар мен жаңа әлеуметтік күтулер арасындағы сәйкессіздіктен туындаған күрделі мәселені шешуге бағытталған қызмет. Инновациялық қызмет жаңалықты өнертабысқа, өнертабысты жобаға, жобаны нақты қызмет технологиясына айналдыруға бағытталған, оның нәтижелері инновация ретінде әрекет етеді [3, б. 6].

Инновациялық қызметтің мақсаты – дәстүрлі жүйемен салыстырғанда оқушы тұлғасының сапалық өзгеруі. Ғылым мен тәжірибенің соңғы жетістіктерін пайдалана отырып, балалардың табиғи қабілеттерін барынша ашу арқылы іс-әрекетке ынталандыру, алынған ақпаратты өз бетінше шарлау, шығармашылық дәстүрден тыс ойлау қабілетін дамыту. Басқаша айтқанда, инновациялық қызметтің мақсаты инновациялық өнімді алу болып табылады. Білім беруге қатысты инновациялық өнім – бұл білім беру мекемесі қызметінің нәтижесі, оның әлеуметтік мәні бар және нақты білім беру тәжірибесінде жүзеге асады. Бүгінгі таңда мектептегі инновация тек интерактивті тақта мен электронды күнделікті пайдалану мысалдары ғана емес.

Технология ең маңызды өзгерістерге ұшыраудамектеп пәндерін оқыту.

Қазіргі мұғалімнің бағыты- оқуды жеке алу, тұлға-бағдарлы технологиялар, зиятекерлік даму ерекшеліктері және оны бақылау жолдары.

Білім сапасын бағалаудың мектепшілік жүйесін құру жаңа критерийлер мен әдістерді әзірлеуді талап етеді, сондықтан да инновациялық болып саналады. Білім берудегі инновациялық қызметтің негізгі бірлігі – оқу процесін ұйымдастырудың негізгі формасы ретінде сабақ. Мектеп өміріндегі жағналықтар – алдымен сабақты ұйымдастырудың жаңа тәсілдері: уақытты бөлу, сыныппен жұмыс формалары, жоспарлау, эвристикалық әдістерді қолдану, тапсырмаларды кезеңді күрделу.

Білім берудегі инновациялық қызметті басқарудың ерекшеліктері:

- мекеменің өзінде өзгерістерге барабар құрылым мен басқару іс-әрекетінің икемділігі;
- өзара әрекеттесу, үйлестіру және ынтымақтастық жүйесіне негізделген басқару әсерлерінің жиынтығы;
- мұғалімдермен, оқушылармен, ата-аналармен және қоғаммен ынтымақтастық пен үйлестіруге басшылықтың бағдары;
- мектеп жүйесінің жағдайы мен дамуының проблемалық-бағдарлы талдауын қолдану;

– білім беру жүйесінің әлеуетін арттыру және осы әлеуетті барынша толық іске асыру үшін жағдай жасау.

Инновациялық білім беру технологияларының басты мақсаты – адамды үнемі өзгеріп отыратын әлемде өмір сүруге дайындау. Мұндай оқытудың мәні оқу-тәрбие үрдісін адам әлеуетіне бағыттау және оларды жүзеге асыру болып табылады. Білім жаңашылдық тетіктерін жасап, өмірлік маңызды мәселелерді шешудің шығармашылық жолдарын тауып, шығармашылықтың адам болмысының нормасы мен формасына айналуына ықпал етуі керек.

Ақпараттық-коммуникациялық технологияларды (АКТ) қолданбай білім беру мекемесі білім берудегі инновациялық мәртебеге ие бола алмайды. Өйткені, оқу үрдісіне ұйымдастырушылық, дидактикалық, техникалық және технологиялық жаңалықтарды кеңінен енгізіп, осының негізінде білімді игеру қарқыны мен көлемін және мамандарды даярлау сапасын нақты арттыруға қол жеткізсе, оқу орны инновациялық болып саналады. Ақпараттық технологияның дамуымен мұғалімнің кәсіби іс-әрекеті аудиториялық жүйе шеңберінен шығып, интернетте белсендірек бола түседі. Ол интернет арқылы мұғалімнің оқушыға тәрбиелік және тәрбиелік ықпалын білдіреді. Қазіргі жағдайда мұғалімнің өз бетінше білім алуы мен кәсіби қасиеттерін арттыру мүмкіндіктері кеңейіп келеді.

Қазіргі заман, қоғам мен мемлекеттің тиімділігінің белгісі оның оқушылардың инновациялық қасиеттерін қалыптастыра отырып, білім беру мазмұнын жетілдіруге бағытталған жаңа технологиялар мен білім беру инновацияларын пайдалана отырып, инновациялық даму түріне көшуі болып табылады. Жаңа білімдерді, ақпаратты, дағдыларды, дағдыларды менгеру, оларды жаңарту мен дамытуға бағытты қалыптастыру постиндустриалды экономикадағы қызметкерлердің негізгі сипаттамаларына айналады. Ақпараттық қоғамда білім беру саласы қоғамның экономикалық саласымен айтарлықтай қиылысады, білім беру қызметі оның экономикалық дамуының маңызды құрамдас бөлігіне айналады.

ӘДЕБИЕТТЕР

- 1 Захарова, И. Г. Білім берудегі ақпараттық технологиялар. – М.: Академия, 2005. – 189 б.
- 2 Ожегов, С. И. Орыс тілінің түсіндірме сөздігі / С.И. Ожегов, Н.Ю. Шведова. – М.: «Аз» баспасы, 1992.
- 3 Назимов, С. С. Білім беру мазмұнының ұлттық-аймақтық компонентіндегі педагогикалық инновациялар / С.С. Назимов // Мұғалім, 2005. - No 6. б.

ЖАЛПЫ БІЛІМ БЕРЕТІН МЕКТЕП ЖАСӨСПІРІМДЕРІНІҢ АГРЕССИВТІ МІНЕЗ-ҚҰЛҚЫНЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЖӘНЕ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ СИПАТТАМАСЫ

ДОКТОРХАН Н.

магистрант, 2 курс, МШП-22Н тобы, Торайғыров университеті;
орыс тілі және әдебиеті пәнінің мұғалімі, Қарасор ЖОББМ, Екібастұз қ.

Агрессия сөзі латынның «aggredi» сөзінен шыққан, «шабуыл» дегенді білдіреді. Ол әр түрлі тілдерде бұрыннан бар, бірақ оған әрдайым әр түрлі мағына берілген. ХІХ ғасырдың басына дейін кез-келген белсенді мінез-құлық агрессивті болып саналды, мейлі ол мейірімді болсын, дұшпандық оймен болсын. Кейінірек «агрессия» сөзінің мағынасы тар бола бастады, дегенмен қазіргі психологтар бұл тұжырымдаманың мағынасын анықтауда қиындықтарға тап болды, өйткені бұл «агрессия» және «агрессивтілік» терминдері әртүрлі әрекеттердің алуан түрлілігін білдіреді. Ғылыми әдебиеттерде «агрессия» ұғымының пайда болуының көптеген теориялық негіздемелері, оның табиғаты мен факторлары бар. Агрессия мыналарға жағады:

- туа біткен ұмтылыстар мен бейімділіктер;
- сыртқы ынталандырулармен белсендірілген қажеттіліктер;
- танымдық және эмоционалды процестерге;
- алдыңғы оқытумен бірге өзекті әлеуметтік жағдайлар [1, 4 б.].

Отандық жас психолог Сабитов Арслан әлеуметтік оқыту теориясына сәйкес агрессия, арқылы алынады:

1. Биологиялық факторлар (мысалы, жүйке жүйесі, гормондар).
- 2 Оқыту (мысалы, сырттан бақылау).

Агрессия арқылы қоздырылады:

- 1 Үлгілердің әсері (мысалы, қозу, назар).
- 2 Қолайсыз емдеу (мысалы, шабуылдар, тілектердің қолда бар мүмкіндіктерге сәйкес келмеуі, яғни көңілсіздік).

3 Ынталандырушы мотивтермен (мысалы, ақша, мақтау).

4 Нұсқаулықтар (мысалы, бұйрықтар).

5 Экцентрикалық сенімдермен (мысалы, параноидтық сенімдермен).

Агрессия арқылы реттеледі:

1 Сыртқы ынталандыру және жазалау (бұл марапаттау да, жағымсыз салдар да болуы мүмкін).

2 Викариялық күшейту (басқалардың жазалануын немесе көтермелеуін бақылау).

3 Өзін-өзі реттеу механизмдері (мақтаныш немесе кінә сияқты сезімдерді қолдану) [2].

Агрессивтіліктің жеке қасиет ретінде қалыптасуы көптеген факторларға әсер ететін өте қиын процесс. Агрессивті мінез-құлық отбасының, құрдастарының, бұқаралық ақпарат құралдарының әсерінен де, бақылау арқылы да қалыптасады. Балалар жеккөрушілік пен дұшпандық танытуға болатынын көреді, мұның не әкелетінін талдайды, кейінірек алған білімдерін іс жүзінде жүзеге асырады. Егер осы білімді қолданғаннан кейін олар оң нәтиже алса, онда бұл агрессивті мінез-құлық әдетке айналады, содан кейін баланың мінезіне енеді. Осы саланың көптеген мамандары балалардың агрессиясының негізгі себептерінің бірі-тәрбиенің болмауы деп санайды [3].

Қазіргі заманғы өнер баланың психикасын өзгертеді, оның қиялына әсер етеді, оған жаңа, белгісіз мінез-құлық үлгілерін береді. Қазіргі заманғы бұқаралық ақпарат құралдарында, кинематографияда және мультфильмдерде зорлық-зомбылық пен қатаңдық көріністері, кейіпкер біреуді ренжітетін садизм көріністерін бірнеше рет қайталау жиі кездеседі. Балалар экранда көргендерін қайталайды, өйткені мультфильмдер мен бейне ойындардағы агрессия әдемі және жарқын иллюстрациялармен бірге жүреді.

Бейне ойындардағы кейіпкерлерге зиян келтіру немесе өлтіру арқылы балалар эмпатия, эмпатия сияқты эмоцияларын басады, олардың орнына белгілі бір қанағат сезімін сезінеді. Адамның әдеттегі сезімдері мен эмоциялары бұрмаланады, оның орнына біреуге зиян келтіруден қанағаттану пайда болады.

Ата-аналар балаларына аз уақыт бөледі, олардың орнына әртүрлі кейіпкерлердің агрессиясын ашық көрсететін әртүрлі мультфильмдер, ойындар немесе әлеуметтік желілер берді. Осыған байланысты бала бұл мінез-құлықты қабылдай бастайды, оны біздің қоғам үшін дұрыс және дұрыс деп санайды, нәтижесінде қалыптасқан мінез-құлық үлгілері бұлыңғыр болады. Өз кезегінде, ата-ана мұны байқамай немесе елемей, баласының санасының улануын жалғастырады, ал агрессия оның жеке қасиетіне айналады. Балалар балалық шақтарын жоғалтады. Табиғаттағы белсенді ойындар, шынайы эмоциялар мен сезімдер, құрдастарымен қарым-қатынас компьютер мен теледидардағы түндермен ауыстырылады.

Зерттеу деректеріне сүйене отырып, балалардағы агрессияның себептері туралы әртүрлі пікірлер бар, бірақ сарапшылардың

көпшілігі әр жағдайда өз себептері бар деп санайды және көбінесе себеп бір емес, бірнеше. Балалардың мінез-құлқы мен іс-әрекетіндегі агрессия ерте балалық шақтан байқалады бұл айқай, көз жасы, баланың қыңырлығы, ата-анасын немесе құрдасын ұруға тырысу, еденге демонстрациялық құлау, қыңырлық, наразылық, ересектердің құнсыздануы болып табылады.

Педагогикалық практикада көптеген жылдар бойы балалардың жыныстық айырмашылықтары ескерілмеген. Сонымен қатар, жыныстық айырмашылықтар жыныстық сипаттамалармен және психосексуалды дамудың ерекшеліктерімен шектелмейді. Ұлдар физикалық жағынан қыздарға қарағанда күшті болғанымен, физикалық және психикалық факторлардың әсеріне сезімталдығы жоғары. Ұлдарда қыздарға қарағанда психикалық бұзылулар жиі кездесетіні кездейсоқ емес. Жыныстық айырмашылықтардың дамуындағы биологиялық алғышарттармен қатар, ересектердің қоғамда қабылданған қыздар мен ұлдардың мінез-құлқы туралы идеяларымен байланысты әлеуметтік және мәдени стереотиптер маңызды рөл атқарады.

Әлемнің әртүрлі елдерінің психологтарының мәліметтері көрсеткендей, агрессивті мінез-құлық қыздарға қарағанда ер балаларда жиі кездеседі. Оқушылармен, мұғалімдермен, ата-аналармен сұхбат нәтижелерін талдау, сондай-ақ оқушыларды бақылау бастауыш жасында ұлдар мен қыздарда тікелей агрессия басым болатынын көрсетті. Ұлдар мен қыздар арасындағы статистикалық маңызды айырмашылықтар тікелей физикалық және жанама физикалық агрессия арқылы анықталады. Бір қызығы, қыздың өзінің агрессивті мінез-құлқын сипаттау кезінде олардың сыныптастары/сыныптастары мен мұғалімдеріне қарағанда физикалық агрессия жағдайлары туралы жиі айтылды, бұл, біздің ойымызша, қоғамдағы жыныстардың дұрыс мінез-құлқы туралы идеялармен түсіндіріледі. Қыздарда бұл идеялар әлі де дамып келеді, сондықтан олар әрқашан мінез-құлықта жүзеге асырыла бермейді [4].

Кесте 1 – Әр түрлі жастағы балалардағы агрессивтіліктің формалары мен пайызын көрсететін кесте.

Ұлдар мен қыздардағы агрессивті мінез-құлықтың әртүрлі формаларының көріністері

Жас топтары	Агрессивтіліктің формалары, %			
		жанама	ауызша	негативизм
11-13 жас	физикалық	70 %	40 %	62 %
	қыздар	30 %	25 %	38 %
14-17 жас	ұлдар	59 %	49 %	52 %
	қыздар	38 %	41 %	49 %

Кестеде келтірілген деректерді талдау физикалық агрессия басым болатын 11-13 жастағы ұлдардың ең агрессивтілігімен ерекшеленетінін көрсетеді. Ер балаларда физикалық агрессия жасына қарай әлсірейді, ал қыздарда агрессивтіліктің бұл түрі өседі. Ұлдарда жанама агрессияның төмендеуімен қыздарда оның айтарлықтай өсуі байқалады. 14-17 жаста ұлдарда ауызша агрессияның төмендеуі байқалады, ал қыздарда бұл агрессияның үнемі өсуі байқалады.

Бастауыш мектеп жасында бұзылған мінез - құлықтың әртүрлі түрлері бар, олардың арасында агрессия бар. Балалардың агрессивтілік деңгейі жағдайға байланысты өзгеруі мүмкін, балалардың агрессивтілігінің қалыптасуына ересектер тарапынан бас тарту да ықпал етеді – немқұрайлылық, онымен қарым-қатынастан бас тарту, балалар мен бұқаралық ақпарат құралдарының қазіргі ортасы. Көбінесе балалардың агрессивтілігінің себебі-отбасы.

Жоғарыда келтірілген деректерді талдау негізінде қыздардың агрессивтілігін егжей-тегжейлі зерттеу қажеттілігі туындайды. Ұлдардың сыртқы дәрежелігі мен қыздардың жасырындығының артында олардың дамуындағы жыныстық-жас айырмашылықтарының, соның ішінде агрессивтіліктің әртүрлі формаларының дамуы мен көріністерінің күрделі көрінісі жатыр.

Қорытындылай келе, ата-аналар үшін мыналарды есте ұстаған жөн: агрессия-бұл басқаларға зиян келтіретін, жойқын және жағымсыз салдарға әкелетін деструктивті мінез-құлық қана емес, сонымен қатар ол басқара алатын болса, сындарлы мақсаттар үшін энергия көзі бола алатын орасан зор күш. Ата - ананың міндеті-баланы өзінің агрессиясын басқаруға және оны бейбіт мақсатта пайдалануға үйрету. Агрессивтілік көптеген балаларда кездеседі,

өйткені қоғамда қабылданған әлеуметтік коммуникативті дағдылар жоқ. Бұл балалардағы агрессия проблемасын және агрессивті мінез-құлықты қалыптастыру процесін зерттеудің өзектілігін, сондай-ақ оны түзету жолдарын іздеуді анықтайды.

Біздің зерттеуімізде біз зерттелетін мәселе бойынша ғылыми психологиялық-педагогикалық әдебиеттерді талдадық және агрессивтілік мәселесінің теориялық негіздерін анықтадық, келесі ұғымдарға маңызды сипаттама бердік: агрессия, агрессивті мінез-құлық, агрессивтіліктің себептері мен факторлары, мектеп оқушыларының психологиялық ерекшеліктерін қарастырдық.

ӘДЕБИЕТТЕР

- 1 Аманжолов Е.С. Психология және педагогика саласы. Оқулық. Алматы. 2015 ж. 215 бет.
- 2 Асмолов А.Г. Тұлға психологиясы. Алматы. 2021 жыл.
- 3 Ескермес. Д.А Психическое состояние агрессии // Вопросы психологии, - 2014, - № 6
- 4 Оспанов Л. И. Тұлға және оның балалық шақтағы қалыптасуы. М., Алматы баспасы. 2019 жыл.
- 5 Таукешов С.С. Подростковая агрессия / Алматы 2010 г. 500 б.
- 6 Фенуоч З.С., Агрессия. - СПб: Питер, 2013. – 352 б: ил. – (Серия «Мастера психологии»)

ИЗУЧЕНИЕ ЗНАЧЕНИЯ ПРОВЕДЕНИЯ ЭКОЛОГО-ПРОСВЕТИТЕЛЬСКОЙ РАБОТЫ С УЧАЩИМИСЯ НА ОСНОВЕ ФАКУЛЬТАТИВНЫХ ЗАНЯТИЙ

ДЮСЕМБАЕВ А.

магистрант, Торайгыров университет, г. Павлодар

УБАСЬКИН А. В.

ассоц. профессор, доцент, Торайгыров университет, г. Павлодар

Современный мир сталкивается с серьезными экологическими проблемами, и важность экологического просвещения становится все более актуальной. В этом контексте проведение экологических факультативных занятий среди учащихся становится важным инструментом для формирования экологической осведомленности и ответственного отношения к окружающей среде [1, с. 65].

Роль экологического образования становится все более критической в формировании устойчивого общества. Экологическое

образование не только предоставляет знания об окружающей среде, но и играет ключевую роль в развитии осознанности, ответственности и умений, необходимых для создания устойчивого будущего. В первую очередь, экологическое образование способствует формированию экологической осведомленности. Учащиеся, получая знания о биоразнообразии, климатических изменениях, устойчивом использовании ресурсов, осознают влияние своих действий на окружающую среду. Эта осведомленность является основой для принятия экологически обоснованных решений в повседневной жизни и профессиональной деятельности [2, с. 206].

Факультативные занятия в экологическом образовании предоставляют уникальные преимущества, способствуя более эффективному и глубокому пониманию проблем окружающей среды. Факультативные занятия в экологии позволяют школьникам выбирать интересующие их темы и глубже погружаться в конкретные аспекты экологии, которые вызывают у них наибольший интерес. Это индивидуализированное обучение способствует более эффективному усвоению материала. Факультативы предоставляют возможность интегрировать практические аспекты в обучение. Это может включать в себя выезды на природу, лабораторные работы, экологические проекты, что помогает студентам применять полученные знания на практике и развивать навыки, необходимые для решения реальных экологических проблем. Так же, факультативные занятия в экологическом образовании являются эффективным инструментом для создания глубокого, интересного и практически ориентированного обучения. Они играют ключевую роль в формировании экологически грамотных и ответственных граждан, способных вносить вклад в сохранение природы и строительство устойчивого будущего [3, с.129].

Во время исследования было организовано факультативный урок по эколого-просветительской работе для учащихся 8-го класса. Во время первого урока был определен уровень экологической осведомленности учащихся. После был составлен календарно-тематический план факультативного урока по эколого-просветительской работе.

Результаты уровня экологической осведомленности учащихся.
Высокий уровень осведомленности:

85 % студентов правильно идентифицируют основные принципы устойчивого развития.

90 % учащихся знают, какие действия приводят к сокращению выбросов парниковых газов.

80 % успешно прошли тестирование по экологическим системам и биоразнообразию

Средний уровень осведомленности:

60 % студентов осведомлены о проблемах, связанных с переработкой отходов и энергосбережением.

50 % учащихся могут назвать основные виды возобновляемых источников энергии.

65 % ответили правильно на вопросы, касающиеся воздействия антропогенной деятельности на экосистемы.

Нижкий уровень осведомленности:

30 % студентов не знают, какие виды деятельности могут привести к ухудшению качества воды.

40 % не могут объяснить понятие «экологический след» и его значение.

25 % не осведомлены о последствиях вырубки лесов для биоразнообразия.

Требуется дополнительная информация:

20 % учащихся выразили неуверенность в понимании взаимосвязи между изменением климата и человеческой деятельностью.

25 % не знают о современных методах и технологиях для устойчивого земледелия.

30 % хотели бы получить дополнительные материалы и обучение по вопросам экологии и устойчивого развития.

Эти результаты представляют собой обобщенную картину уровня экологической осведомленности среди учащихся и могут служить основой для разработки дополнительных образовательных программ и мероприятий, направленных на улучшение экологической грамотности в школьной среде.

Во время исследования был создан факультативное занятие «Экологический след: Изучение влияния нашей деятельности на окружающую среду». Этот факультативный урок по эколого-просветительской работе предназначен для погружения студентов в понятие «экологического следа» и его влияния на нашу планету. Мы рассмотрим, как наши повседневные действия и привычки могут оказывать негативное воздействие на окружающую среду, и обсудим возможности уменьшения этого воздействия для создания более устойчивого будущего.

Цели:

1. Понять понятие «экологического следа» и его значение для нашей планеты.

2. Осознать, какие аспекты нашей жизни могут оказывать негативное воздействие на окружающую среду.

3. Изучить стратегии и методы снижения экологического следа в повседневной жизни.

4. Поощрить учащихся к принятию более ответственных решений в отношении использования ресурсов и охраны окружающей среды.

Календарно-тематический план был составлен на 15 недель:

1. Введение в экологию: Основные понятия и принципы.

2. Биоразнообразие: Значение и угрозы для разнообразия жизни на Земле.

3. Изменение климата: Причины, последствия и возможные способы адаптации.

4. Устойчивое потребление: Роль потребителя в сохранении природных ресурсов.

5. Энергосбережение и возобновляемые источники энергии.

6. Оценка и снижение негативного воздействия на окружающую среду.

7. Управление отходами: Проблема мусора и переработка отходов.

8. Защита водных ресурсов: Охрана водных бассейнов и борьба с загрязнением воды.

9. Леса и их значение для экосистем: Проблемы лесных массивов и возможные пути их сохранения.

10. Городская экология: Проблемы городской среды и стратегии улучшения качества жизни.

11. Экологические катастрофы: Причины и последствия стихийных бедствий и человеческих вмешательств в экосистемы.

12. Экологическое предпринимательство: Принципы и примеры устойчивого бизнеса.

13. Охрана природных заповедников и национальных парков: Роль сохранения природных территорий.

14. Экологические инициативы и движения: Роль общественных организаций в защите окружающей среды.

15. Планирование проектов по устойчивому развитию: Разработка собственного экологического проекта или инициативы.

Эти темы позволят школьникам получить широкий обзор основных аспектов экологии и устойчивого развития, а также вдохновят на обсуждение и исследование конкретных проблем и решений в этой области.

Эколого-просветительская работа с учащимися через внеклассные мероприятия имеет значительное значение для формирования экологической осведомленности и ответственности. Ниже представлены результаты проведенных внеклассных мероприятий:

Экологический квест по школьному участку: школьники активно участвовали в поиске и исследовании различных экосистем на школьной территории. Благодаря квесту, учащиеся получили практические знания о местной флоре и фауне, а также о проблемах сохранения природы в своем регионе.

Волонтерские акции по благоустройству окрестностей: учащиеся приняли активное участие в волонтерских акциях по уборке мусора на природных территориях и в благоустройстве общественных мест. Акции не только способствовали сохранению природы, но и развивали чувство гражданской ответственности и патриотизма у участников.

Круглые столы и обсуждения экологических проблем: проведение круглых столов и обсуждений на экологические темы помогло учащимся осознать актуальность проблемы сохранения окружающей среды и найти пути их решения. Учащиеся проявили интерес к обсуждаемым вопросам и высказали свои мнения и предложения по улучшению экологической ситуации.

Эти результаты демонстрируют положительное влияние внеклассной работы на формирование экологической осведомленности, активной гражданской позиции и ответственного отношения к окружающей среде учащихся. Внеклассные мероприятия становятся важным компонентом эколого-просветительской работы, способствуя формированию будущего поколения, готового к решению экологических проблем нашего времени.

Рассмотрев суть формирования бережного отношения средних школьников к природе, и разработав систему занятий для внеклассной работы, мы выяснили, что бережное отношение к природе – это особый вид взаимоотношений детей с природой, основой которого является эмоционально-ценностное отношение к окружающему миру. Экологически образованные люди склонны к устойчивому потреблению, эффективному использованию ресурсов

и поддержанию баланса между экономическими, социальными и экологическими аспектами своей жизни. Экологическое образование играет ключевую роль в развитии умений устойчивого мышления. Учащиеся, обучаясь решению экологических проблем на уровне местного сообщества или глобального уровня, развивают навыки критического мышления, сотрудничества и принятия решений. Эти умения не только полезны в повседневной жизни, но и являются ключевыми компетенциями для создания общества, способного эффективно справляться с вызовами изменяющегося мира.

ЛИТЕРАТУРА

1. Курбатова А.С., Беляева Т.К. Роль внеклассной работы в развитии экологической культуры/ Государственный Советник. - 2017. - №4 (20). -С. 65-69
2. Павлов А.Н. Начала экологической культуры. - СПб.: РГГМУ, 2006. – 206 с.
3. Markova, S.M., Sedykh, E.P., Tsyplakova, S.A., Polunin, V.Y. Perspective trends of development of professional pedagogics as a science. *Advances in Intelligent Systems and Computing* 2018, 622, pp. 129-135.

ИЗУЧЕНИЕ ЗНАЧЕНИЯ ПРОВЕДЕНИЯ ЭКОЛОГО-ПРОСВЕТИТЕЛЬСКОЙ РАБОТЫ

ДЮСЕМБАЕВ А.

магистрант, Торайгыров университет, г. Павлодар
УБАСЬКИН А. В.

ассоц.профессор, доцент, Торайгыров университет, г. Павлодар

В современном мире, где вызовы изменения климата, утрата биоразнообразия и экологические проблемы становятся все более заметными, роль эколого-просветительской работы становится ключевой для формирования устойчивого и ответственного общества. Эколого-просветительская работа направлена на внедрение экологической культуры в повседневную жизнь граждан, обеспечивая им знания и навыки, необходимые для бережного отношения к окружающей среде [1, с.15].

В первую очередь, эколого-просветительская работа имеет целью сохранение природы и биоразнообразия. С учетом нарастающих угроз изменения климата и исчезновения видов,

осознание важности сохранения природы становится неотъемлемой частью формирования гражданской ответственности. Экологически образованные люди стремятся к устойчивому использованию природных ресурсов и активному участию в инициативах по охране окружающей среды.

Во-вторых, эколого-просветительская работа способствует формированию экологической культуры. Эта культура включает в себя понимание взаимосвязей между человеком и природой, а также развитие навыков, направленных на минимизацию негативного воздействия на экосистемы. Обучение основам устойчивого потребления, сортировки отходов, энергосбережения и восприятия экосистем как жизненно важных составляющих нашей планеты становится неотъемлемой частью экологической культуры.

В-третьих, эколого-просветительская работа играет ключевую роль в формировании здорового образа жизни. Она подчеркивает взаимосвязь между состоянием окружающей среды и здоровьем человека, мотивируя к заботе о природе как о залоге собственного благополучия. Экологическое образование стимулирует принятие решений в пользу экологически чистых технологий, продуктов и образа жизни, что приводит к улучшению общественного здоровья [2, с.65].

Важным аспектом эколого-просветительской работы является также ее влияние на образование и развитие. Внедрение экологических тем в учебные программы способствует формированию экологической грамотности и научного мышления среди молодого поколения. Развитие учеников в направлении экологической науки и технологий может привести к появлению новых идей и решений для решения экологических проблем.

Следует также отметить, что эколого-просветительская работа способствует социальному взаимодействию и солидарности. Объединение людей в экологических инициативах создает сильные сообщества, готовые совместно противостоять вызовам, связанным с сохранением окружающей среды. Экологически образованные граждане могут стать движущей силой для общественных изменений и привлечения внимания к вопросам окружающей среды [3, с.196].

В современном обществе, сталкиваемом с растущими экологическими проблемами, важность формирования у школьников экологической осведомленности и ответственности становится неоспоримой. Эколого-просветительская работа среди школьников не только предоставляет им фундаментальные знания

о природе, но и вдохновляет на активное участие в сохранении окружающей среды. В этом эссе мы рассмотрим различные виды эколого-просветительской работы, способствующие развитию экологической осведомленности среди школьников.

Прежде всего, лекции и презентации могут быть эффективным средством передачи основных экологических понятий. Интерактивные формы обучения, использование мультимедийных материалов и привлечение живых примеров помогут привлечь внимание школьников и сделать материал доступным и увлекательным.

Экскурсии в природу предоставляют школьникам возможность практического опыта и непосредственного взаимодействия с окружающей средой. Обследование растительности, изучение животных, наблюдения за водными и лесными экосистемами способствуют формированию у школьников любви к природе и пониманию ее важности.

Проектные работы позволяют школьникам применять полученные знания на практике. Создание экологических проектов, таких как благоустройство пришкольной территории, поощряет творческий подход и активное участие в изменении окружающей среды к лучшему.

Кампании по сбору отходов не только способствуют очистке территории, но и формируют ответственное отношение к вопросам переработки и утилизации отходов. Включение школьников в организацию и проведение таких мероприятий поднимает их осведомленность о проблемах загрязнения и вовлекает в решение данных вопросов.

Дискуссии и круглые столы предоставляют площадку для выражения мнений и обмена идеями. Школьники могут обсудить актуальные экологические проблемы, высказать свои взгляды и вместе искать пути их решения. Такие формы работы способствуют формированию критического мышления и развитию навыков обсуждения.

Экологические игры и викторины предоставляют возможность обучения через игру. Они не только увлекают, но и обучают школьников, делая процесс обучения увлекательным и запоминающимся.

Внедрение зеленых технологий в учебный процесс может привлечь внимание школьников и показать практические аспекты экологически ответственного поведения. Установка солнечных

панелей, организация переработки отходов в школе – все это вносит вклад в формирование экологической культуры.

Таким образом, эколого-просветительская работа среди школьников охватывает разнообразные методы и мероприятия, создавая положительное окружение для формирования экологической осведомленности. Она не только предоставляет знания, но и стимулирует детей к активному участию в сохранении природы, внедряя в их повседневную жизнь принципы экологической ответственности [4, с.272].

В заключении эколого-просветительская работа со школьниками имеет ряд важных значений и целей:

1. Формирование экологической культуры: Помогает развивать у школьников понимание важности сохранения природы, биоразнообразия и заботы об окружающей среде. Это способствует формированию экологически грамотных и ответственных граждан.

2. Развитие экологического сознания: Обучение школьников осознанному отношению к окружающей среде, понимание последствий человеческой деятельности для природы и общества.

3. Формирование навыков устойчивого поведения: Обучение принципам устойчивого потребления, уменьшению отходов, энергосбережению и другим аспектам экологически устойчивого образа жизни.

4. Повышение ответственности за природу: Воспитание чувства ответственности за сохранение окружающей среды, стимулирование участия в экологических инициативах и мероприятиях.

5. Развитие навыков коммуникации: Организация совместных проектов и мероприятий способствует развитию навыков командной работы, обмена опытом и сотрудничества между учащимися.

6. Стимулирование интереса к природе и науке: Привлечение внимания школьников к изучению природы может способствовать формированию интереса к научным исследованиям и карьере в сфере экологии.

7. Пропаганда здорового образа жизни: Акцент на связи между состоянием окружающей среды и здоровьем человека может служить мотивацией для заботы о природе в целях поддержания собственного благополучия [5, с.197].

Эколого-просветительская работа с школьниками играет важную роль в формировании экологически осознанных и ответственных граждан, способных вносить положительный вклад в сохранение природы и устойчивое развитие общества.

ЛИТЕРАТУРА

1 Гордеев В. С., Швабауэр В. В. Педагогика и психология экологического образования. Москва, - 2015. С 15-23.

2 Сергеева Н. В. Эколого-краеведческое содержание учебной исследовательской деятельности учащихся: автореф. дисс.. к. пед. н. Ижевск, 2003. 65 с.

3 Ясвин В. А. Формирование экологической культуры. Пособие по региональной экологической политике. - М.: Акрополь ; ЦЭПР, 2004. - 196 с.

4 Яницкий О. Н. Экологическая культура: очерки взаимодействия науки и практики. - М.: Наука, 2007. - 272 с.

5 Панов В. И. Экологическая психология: Опыт построения методологии. - М.: Наука, 2004. - 197 с.

ХИМИЯ ПӘНІ БОЙЫНША ОҚУШЫЛАРДЫҢ ЗЕРТТЕУ ЖҰМЫСТАРЫН ҰЙЫМДАСТЫРУ

ЕРКИБАЕВА М. К.

к.т.н., доцент, Ә. Марғұлан атындағы

Павлодар педагогикалық университеті, г. Павлодар

ТУРСЫНХАНОВА З. Д.

студент, МХ-22 тобы, Ә. Марғұлан атындағы

Павлодар педагогикалық университеті, г. Павлодар

Қоғамның серпінді дамуының қазіргі жағдайында табиғатты танудың жаңа деңгейлеріне көтерілу, жастардың бастамашылдығы, олардың шешім қабылдауға, өз іс-әрекетіне жауапкершілікпен қарауға, өзгермелі әлемнің күрделілігін белсенді зерттеуге ұмтылысы ерекше маңызға ие.

Мектеп пәндерінің ішінде химия ерекше орын алады. Оқушылардың танымдық қызығушылығы көп жағдайда мұғалімнің белсенділігімен, оның педагогикалық шеберлігімен анықталады. Оқушылардың ізденіс әрекетін ұйымдастыру қызықты оқуға әкелетінін айта кеткен жөн. Ал бұған оқушылардың ғылыми-зерттеу және оқу қызметін ұйымдастыру арқылы қол жеткізуге болады. Ендеше, оқушылардың химия пәні бойынша зерттеу жұмыстарын ұйымдастыруда, сонымен қоса зерттеу дағдыларын қалыптастыруда қолдануға тиімді бірнеше әдістерді ұсынуды шештім.

Ғылыми-зерттеу қызметі уақыт шеңберімен дерлік шектелмейтін әлдеқайда кең ұғым. Бұл белгісіз нәтижесі бар зерттеу.

Сабақ – уақыт бойынша зерттеу – 45 мин. Студенттерге зерттеу тапсырмасы беріледі, оның шешімі басым көпшілігінде белгілі (бірақ оқушыларға емес). Сабақтың нәтижесі – жаңа білім !

Жалпы сабақ барысында оқушылардың зерттеу қабілетін дамытуда мұғалім мен оқушы немесе оқушы мен оқушы арасындағы сұхбат үлкен пайда әкеледі. Жалпы сұхбат 3 түрге ажыратылады.

Сурет 1 – Ғылыми зерттеу мен сыныптағы зертеудің айырмашылығының схемасы

Осы сұхбат түрлерінің ішінде зерттеушілік әңгіме жүргізу оқушы бойындағы зертеушілік қабілетті дамыту мен білімді тереңінен түсінуге мүмкіндік жасайды. Бұндай әңгіме барысында оқушының тыңдау, сөйлеу, талқылау, білім алу арасында байланыс орнығады. Зерттеушілік әңгіме – мұғалімдердің оқушыларды әңгімеге тарту кезінде дамыту қажет болып табылатын әңгіменің түрі. [1,42 б.]. Зерттеушілік әңгіме барысында оқушыларға «Casestudy» технологиясын қолдана отырып тапсырмаларын беру тиімді. Оқушылар өз сыныптарымен шағын топтарда жұмыс істейді. Оларда ортақ проблема болады, бұл мәселе бойынша бірлескен түсінік қалыптастырады; идеялар мен пікір алмасып, бір-бірімен идея талқылайды, баға береді; ұжымдық білім мен түсінікті қалыптастырады. Басқаша айтқанда, оқушылар бірге ойланады. Оқушылар зерттеушілік әңгімеге тартылғанда, өз идеясын ұсынады, күмәндары мен өз ойларын жеткізеді және талқылайды. Талқылау кезінде оқушылар «мүмкін», «егер», «мысалы» деген сияқты сөздерді қолдана алады, ойларын дәлелдеу үшін «сондықтан», қолдау керек болған жағдайда « Солай емес пе?» деген сұраққа сүйенеді.

Балалар зерттеушілік әңгіме жүргізе алатын ортада оқу барысы мен білім деңгейі жетіле түседі. Оқушылар бұндай ортада жұмыс істегенде әңгімелеріне қарай олардың ой-пайымдары айқындала түседі.

Баланың зерттеушілік қабілетін дамыту үшін *әртүрлі сұрақтар қоя білу* де маңызды дағдылардың бірі болып табылады. Сұрақ қою арқылы мұғалім білімге құштарлықты дамытады, зерттеуге ынталандырады әрі сын тұрғысынан ойлауына ықпал етеді. Сұрақ қоюдың бірнеше тәсілдері болады:

Кесте 1

Түрткі болу	Сынақтан өткізу	Басқаға бағыттау
түрткі болуға арналған сұрақтар бірінші жауап алу үшін және оқушының жауабын түзетуге көмектесу үшін қажет. Мысалы: «Неліктен?» деген сияқты сұрақты қою арқылы дұрысын қабылдау және толығырақ жауап беруге итермелей аламыз.	сынақтан өткізуге арналған сұрақтар оқушыларға толық жауап беруге, өз ойларын анық білдіруге, дамытуға көмектесетіндей етіп құрылуы қажет, сондай-ақ «Сіз мысал келтіре аласыз ба» деген сияқты сұрақтар тапсырманы орындау барысында оқушыға бағдар беріп отырады.	сұрақты басқа оқушыға қайта бағыттау, мысалы, «Көмектесе алатындарын бар ма?» Бұл арқылы а, b және c деңгейлі оқушылар бір-бірінің ойларын толықтыра отырып, білімдерімен алмаса алады.

Жоғарыда аталып көрсетілгендей, сабақ барысында зерттеу дағдыларын оқушы бойына қалыптастыру мен жетілдеруде қолданылатын технологиялардың бірі – «Case study» технологиясы. [1, 43 б.].

«Case study» әдісі-тыңдаушылардың өмірлік жағдайларына ұқсас оқиғаларды ойын жағдайында модельдеу есебінен барлық тыңдаушылардың белсенді қатысуға, қызығушылығын арттыруға мүмкіндік беретін оқыту кеңістігін ұйымдастырудағы ерекше технологиясы. Кейс жағдайын оқытуда пайдалану өткен ғасырдың бірінші жартысында Гарвардтағы бизнес мектебінде алғаш рет басталған. Қазір бұл дүние жүзінде оқытудың өте бір тиімді әдісі ретінде кеңінен пайдаланылады. Кейс әдісі нақты жағдайлар тұрғысынан академиялық теорияларды көрсетуге мүмкіндік береді. Ол студенттерді пәнді оқуға, білімді терең меңгеруге, ақпаратты

өңдеуге және талдауға, әр түрлі жағдайларды саралауға мүмкіндік береді. Сол себепті де «Case study» кейде «нақты оқу ситуациялар әдісі» деп те атайды.

Жоғарыда оқушылардың химия сабағында зерттеушілік дағдыларын көтеруге арналған әдіс-тәсілдер бойынша келесідей тапсырмалар бере аламыз.

№ 1 Кейс

11-сынып

Курделілік деңгейі: проблема анықталмаған кейс

Қолданылатын әдіс: жағдаяттар әдісі

Атауы: «Сабын және синтетикалық жуғыш заттар»

Кейстің мазмұны:

Сабынның пайда болуының тарихи нұсқаларының бірі бұл көбіктенетін ғажайыпты жасау идеясы әлі де римдіктерге тиесілі екенін айтады. Оның үстіне бұл нұсқа сабынның қазіргі атауының (Сабын) шығу тегін түсіндіреді. Бұл нұсқаны жақтаушылар жаңбырдан кейін Тибр өзеніне Сапо тауында өртенген от күлі мен құрбандыққа шалынған малдың майының қоспасы түседі деп есептейді. Өзендегі су көбіктене бастады, нәтижесінде римдіктердің Тибрде жуған киімдері жақсырақ жуыла бастады. Бірақ сабынды тұрмыстық мақсатта пайдалану оның гигиеналық процедуралар үшін де қолданылғанын білдірмеді Римдіктер теріні сабынмен тазартудың әдемілігін тек біздің эрамыздың 164 жылы ғана бағалай алды. Римдік дәрігер Галеннің жазбаларынан ғалымдар сабынның сол кезде күл мен өк ерітіндісінен жасалғанын білді. Ал композицияға май қосылғандықтан көбіктенді. Уақыт өте келе, тіпті «сабын жасаушы» немесе оны «сапонариус» деп те атайтын кәсіп пайда болды. Сабын жасаушыларға сілтемелер Теодор Прискианустың еңбектерінде кездеседі.

Проблемалық сұрақ (тапсырма):

– Сонымен сабынның құрылымы мен құрамы қандай?

– Жуғыш заттардың құрылымы мен қасиеттері арасындағы байланысты көрсетіңіз

Тапсырма:

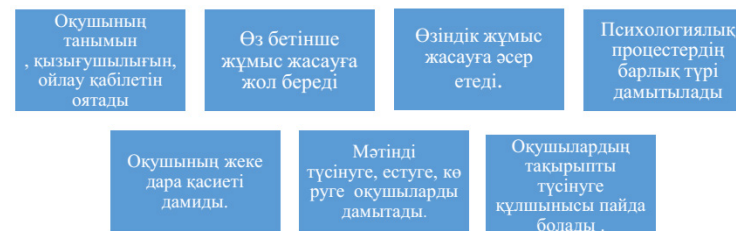
– Май және сабын формуласын көрсетіңіз? Үй жағдайында майдан сабын алу жолдарын ұсыныңыз.

– Майлар мен сабындар туралы басқа ақпарат көздерден қосымша ақпаратты табыңыз.

– Қазіргі әлемде көптеген косметикалық және гигиеналық өнімдер ұсынылады. Ал сабынды қалай дұрыс тандаймыз, неге назар аудару керек?

Осындай кейс – тапсырма арқылы оқушылардың өз бетімен білімін толықтыруы, зерттелетін мәселеге терең бойлауы артып, оны шешу жолдарын ұсынуға мүмкіндік береді, бұл дүниетанымын қалыптастыруда маңызды. Әрбір оқушының жеке даму траекториясын анықтау үшін қажет. Сонымен қоса, бұндай тапсырмаларды орындай отырып оқушы бойына жаңа идеялар қалыптастырады.

Қорытындылай келгенде мектепте зерттеу жұмыстарын ұйымдастыру арқылы білімді «оқушы моделі» қалыптасады екен. Химия пәнінде зерттеу жұмыстары қатысында сабақ өткізіп, пәндегі ғылыми сауаттылықтың тиімділігі мен маңыздылығын анықтап, төмендегідей оқушы моделін жасап қорытындыға келдік. Эксперимент нәтижесі бойынша мынадай қорытындыға келдім.

Сурет 2 – Оқушы моделі схемасы

Сондықтан, мұндай сабақ моделін оқушының білімдерін дамытады деп есептеуге болады деген қорытындыға келуге болады. Химия пәнінде зертханалық және сарамандық жұмыстарды орындату, оқушылардың оқуға, білімге деген көзқарастары және де қызығушылығын оятамыз. Сөзімді «Естігенімді – ұмытамын, көргенімді-есте сақтаймын, өз естігенімді-меңгеремін» деген Конфуцийдің сөзімен аяқтағым келеді. Соңғы кезде еліміздің білім беру ісінде түбірлі өзгерістер болып жатқаны мәлім. Соның ішінде ең бастысы, әлемдік білім кеңістігіне ену. Мектеп оқушыларының әлемдік білім кеңістігіне ену үшін білім сапасын жақсартуына ат салысайық.

ӘДЕБИЕТТЕР

- 1 «Мұғалімдерге арналған нұсқаулық» -«Назарбаев Зияткерлік мектебі» ДББҰ, 2012
- 2 И. Нұғманұлы.,Ж. Ә.Шоқыбаев.,З. О.Өнербаева «Химияны оқыту әдістемесі» Оқу құралы-Алматы Print-S, 2005 ж
- 3 М. Қ. Оспанова, Қ. С. Аухадиева, Т. Г. Белоусова 10-сынып «Химия» оқулығы, Мектеп», 2019ж
- 4 «2021-2022 оқу жылы ҚР Орта ББҰ оқу процестерін ұйымдастыру ерекшеліктері туралы» ӘНХ, Ы. Алтынсарин атындағы ҰБА, 2021
- 5 М. Қ. Құрманалиев «Химияны оқытудың қазіргі технологиялары» Оқу құралы,Алматы 2009 ж
- 6 Нағымжанова Қ. М. Инновациялы-креативті технологиялар. – Өскемен, Медиа Альянс, 2005.
- 7 Кулибаева Д. Н. Халықаралық үлгідегі мектептердің білім беру жүйесін басқарудың әдіснамалық негіздері. - Алматы, 2006.
- 8 С. Мирсеитова «Оқыту ізденіс ретінде және ізденіс оқыту ретінде» Қарағанды,2011
- 9 Тұрғынбаева Б. Шығармашылық қабілеттерін дамыту. Қазақстан мектебі. №4, 2005
- 10 Игенбаева Б. Қ. «Мектепке дейінгі және мектеп жасындағы балалардың психологиялық даму ерекшеліктері»,Астана,2011

ВЛИЯНИЕ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА НА БУДУЩЕЕ ОБРАЗОВАНИЯ

ЕСЕНКУЛОВА Т. Д.

учитель информатики, Школа-лицей № 8 для одаренных детей, г. Павлодар

КАИРБОЛАТ Н. М.

ученик, 6 класс, Школа-лицей № 8 для одаренных детей, г. Павлодар

В современном мире технологии, включая искусственный интеллект, стремительно развиваются и вносят значительные изменения во все сферы жизни, включая образование. Искусственный интеллект в образовании может существенно повысить эффективность обучения, персонализировать образовательный процесс, улучшить доступность образования для всех слоев населения, а также помочь преодолеть традиционные проблемы в образовательной системе.

Изучение влияния искусственного интеллекта на будущее образования включает задачи исторического обзора развития искусственного интеллекта, многополярность влияния на качество и индивидуализацию образования и возможности использования искусственного интеллекта в практической жизни каждого человека.

Концепция искусственного интеллекта возникла в середине XX века. ИИ продолжает быстро развиваться, находя применение в различных областях, включая здравоохранение, финансы, транспорт и производство. Сегодня исследования в области ИИ сосредоточены на разработке более мощных и универсальных алгоритмов, а также на решении этических и социальных проблем, связанных с его использованием.

Авторство термина «искусственный интеллект» приписывают Джону Маккарти – основоположнику функционального программирования, изобретателю языка Lisp. Впервые человечество услышало об искусственном интеллекте более 50 лет назад. Это случилось на конференции, проходившей в 1956 году в Дартмутском университете, на которой Джон Маккарти дал термину четкое и ясное определение. «Искусственный интеллект является наукой о создании интеллектуальных машин и компьютерных программ [1, 12-45 с.]. В целях данной науки компьютеры используются как средство для понимания особенностей человеческого интеллекта, в то же время, изучение ИИ не должно ограничиваться применением биологически правдоподобных методов.

Умными роботами человечество начало грезить в первой четверти XX века. Известный литератор Карел Чапек в 1924 года поставил в лондонском театре пьесу «Универсальные роботы». Представление поразило публику, а слово «робот» прочно вошло в обиход. В 1943-45 годах закладываются основы для понимания и создания нейронных сетей, а уже в 1950 году Алан Тьюринг публикует в научном издании анализ интеллектуальной шахматной игры. В 1958 году появляется первый язык программирования искусственного интеллекта – Лисп.

В период с 1960 по 1970 ряд ученых доказали, что компьютеры способны понимать естественный язык на достаточно хорошем уровне. В 1965 году разработали Элизу – первого робота-помощника, который мог говорить на английском языке. В эти же годы направление ИИ стало привлекать правительственные и военные организации США, СССР и других стран. Так Министерство

обороны США уже к 70-м годам запустило проект виртуальных уличных карт – прототип GPS.

В 1969 году ученые Стэнфордского университета создали Шеки – робота с ИИ, способного самостоятельно перемещаться, воспринимать некоторые данные и решать несложные задачи. В Эдинбургском университете четыре года спустя (1973) был создан робот Фредди – это шотландский представитель семейства ИИ мог использовать компьютерное зрение для того, чтобы находить и собирать разные модели.

В СССР искусственный интеллект также развивался стремительно. Академики А.И. Берг и Г.С. Поспелов в 1954-64 годах создают программу «АЛПЕВ ЛОМИ», которая автоматически доказывает теоремы. В эти же годы советскими учеными был разработан алгоритм «Кора», который моделирует деятельность человеческого мозга при распознавании образов. В 1968 году Турчиным В.Ф создается символичный язык обработки данных РЕФАЛ.

80-е годы XX века стали прорывными для ИИ. Учеными были разработаны обучающие машины – интеллектуальные консультанты, которые предлагали варианты решений, умели самообучаться на начальном уровне, общались с человеком на ограниченном, но уже естественном языке.

В 1997 году создали известную шахматную программу – компьютер «Deer Blue», который обыграл чемпиона мира по шахматам Гарри Каспарова. В эти же годы Япония приступает к разработке проекта компьютера 6-го поколения на основе нейросетей. Интересен факт, что в 1989 году другая шахматная программа Deer Thought обыграла гроссмейстера международного уровня Бента Ларсена. После этого поединка машины и человека, Гарри Каспаров заявил: «Если интеллектуальная машина сможет переиграть в шахматы лучшего из лучших, значит, она сможет писать самую лучшую музыку, сочинять самые лучшие книги. Я не могу в это поверить. Когда я узнаю, что ученые создали компьютер с рейтингом интеллекта 2800, то есть равному моему, я сам вызову машину на шахматный поединок, чтобы защитить человеческую расу».

В 2000-е годы вновь появился интерес к робототехнике. ИИ активно внедряется в космическую отрасль, а также осваивается в бытовой сфере. Появляются системы умного дома, «продвинутые» бытовые устройства. Роботы Кисмет и Номад исследуют районы Антарктиды. С 2008 начинается эра технологической сингулярности,

которая по расчетам экспертов должна выйти в зенит в 2030 году. Начинается интеграция человека с вычислительными машинами, увеличиваются возможности человеческого мозга, появляются биотехнологии.

Сейчас развитие ИИ происходит по двум направлениям: нейрокибернетика и кибернетика чёрного ящика. Одно из направлений – нейрокибернетика, или искусственный разум, основывается на моделировании работы человеческого мозга с помощью систем искусственного интеллекта, известных как нейронные сети или нейросети. Второе направление ИИ – кибернетика чёрного ящика, или машинный интеллект, занимается поисками и разработкой алгоритмов для эффективного решения интеллектуальных задач с помощью имеющихся моделей компьютеров. Для этого направления главное – не конструкция устройства, а принцип его работы: реакция «мыслящей» машины на входные воздействия должна быть такой же, как у человеческого мозга.

Начало истории ИИ в сфере образования начинается с 1970-х годов, когда исследователи были увлечены идеей о том, как компьютеры могут обеспечивать индивидуальный подход к обучению – наиболее эффективный [2, 14 с.]. Искусственный интеллект уже окружает нас повсюду: от беспилотных автомобилей и дронов до виртуальных помощников и программного обеспечения, которое переводит деньги или инвестирует. ИИ может использоваться для создания индивидуальных учебных планов для каждого ученика, основанных на индивидуальных умственных, физических способностях, интересах и предрасположенностях. Это позволит раскрывать потенциал каждого человека наиболее эффективно [3, 1 абзац].

В 2023 году Южная Корея сообщила о том, что в южнокорейских начальных и средних школах внедряются роботы-репетиторы, которые помогут учащимся в освоении английского языка. В роботов будет встроен ИИ, что поможет им корректировать свой уровень языка и произношение под носителей и подправлять произношение учеников 2.

Минпросвещения России к 2021 году включит изучение искусственного интеллекта в школьную программу в режиме эксперимента, а к 2024 году его будут изучать в половине школ, следует из проекта дорожной карты развития ИИ в России [4].

Одним из наиболее перспективных практик использования искусственного интеллекта являются образовательные чат-боты.

Чат-боты – это компьютерные онлайн-программы, которые используют облачные сервисы и методы искусственного интеллекта для имитации разговоров с людьми. Пользователь (человек) пишет или произносит вопрос, а чат-бот выводит ответ, предоставляя информацию или выполняя несложное задание.

Использование инструментов для поддержки или совершенствования обучения на основе ИИ за последнее десятилетие возросло в разы (Холмс и соавт., 2019). Новым толчком для более широкого распространения стало закрытие школ из-за пандемии COVID-19.

В настоящее время методы ИИ привели к появлению целого ряда технологий ИИ, которые все чаще предлагаются в качестве «услуги» и используются в большинстве приложений. Технологии ИИ, включают следующее:

1. Обработка естественного языка (NLP) применяет ИИ для автоматической интерпретации текстов, включая семантический анализ (как это используется в юридических услугах и переводах), и генерации текстов (как в автоматизированной журналистике).

2. Распознавание речи через применение NLP для озвученных слов, включая использование в смартфонах, персонализированных ассистентах с ИИ и чат-ботах банковских услуг.

3. Распознавание и обработка изображений через применение ИИ для распознавания лиц (например, в электронных паспортах); распознавания рукописного ввода (например, для автоматической сортировки почты); манипулирования изображениями (например, в дипфейках); автономных транспортных средств.

4. Автономные посредники используют ИИ в аватарах компьютерных игр, вредоносных программных ботах, виртуальных проводниках, умных роботах и автономном вооружении.

5. Эмоциональный ИИ используется для анализа настроений в тексте, человеческом поведении и выражениях лиц.

6. Интеллектуальный анализ данных для прогнозирования в медицинской диагностике, прогнозе погоды, бизнес-прогнозах, финансовых прогнозах, умных городах и выявлении мошенничества.

7. Машинное творчество использует ИИ в системах, создающих новые фотоснимки, произведения музыкального, изобразительного или литературного творчества.

Я часто использую машинное творчество для написания примеров для младшего брата и написания сказок для 3-летней сестренки. Это <https://gpt-chatbot.ru/>.

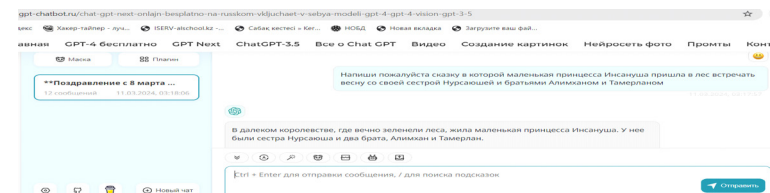

Рисунок 1 – Пример работы в чате <https://gpt-chatbot.ru/>

И получается такая сказка:

Встреча в лесу

В далеком королевстве, где вечно зеленели леса, жила маленькая принцесса Инсануша. У нее были сестра Нурсаюша и два брата, Алимхан и Тамерлан.

Когда наступила весна, Инсануша решила отправиться в лес встречать ее. Она пригласила с собой своих братьев и сестру, и все вместе они отправились в путь. Лес был полон жизни. Птицы пели на все голоса, а животные бегали и прыгали среди деревьев. Инсануша и ее братья и сестра бегали и играли, наслаждаясь теплым весенним солнцем.

Внезапно они услышали странный звук. Они остановились и прислушались. Звук доносился из-за больших кустов.

"Давайте посмотрим, что это такое", - сказала Инсануша.

Они осторожно подошли к кустам и заглянули внутрь. Там они увидели маленького зайчонка, который запутался в ветках.

"Бедный зайчик", - сказала Нурсаюша. - "Давай поможем ему".

Инсануша и ее братья и сестра помогли зайчику выбраться из веток. Зайчик был так благодарен, что прыгал и скакал вокруг них.

"Спасибо вам, добрые дети", - сказал зайчик. - "Я так рад, что вы мне помогли".

Инсануша и ее братья и сестра улыбнулись и пожелали зайчику всего хорошего. Затем они продолжили свой путь.

Вскоре они пришли на поляну, где росли красивые цветы. Инсануша и ее братья и сестра собрали целую охапку цветов и сплели из них венки. Они надели венки на головы и танцевали и пели на поляне. Они были так счастливы, что встретили весну в лесу.

Когда пришло время возвращаться домой, Инсануша и ее братья и сестра попросились с лесом и пообещали вернуться снова. Они вернулись в замок, полные радости и счастья. Они рассказали своим родителям о своем приключении, и те были очень горды ими. И так Инсануша, Нурсаюша, Алимхан и Тамерлан встретили весну в лесу, и это был один из самых счастливых дней в их жизни.

Рисунок 2 – Сказка, написанная Чат-Ботом

Чат GPT Next – это инновационная онлайн нейросеть ИИ на русском языке, предоставляющая возможность бесплатного взаимодействия с передовыми языковыми моделями от OpenAI, такими как GPT-4, GPT-4 Vision и GPT-3.5 turbo. Функциональность Чата GPT Next обеспечивает более продвинутое языковое моделирование, чем его предшественник GPT-3.5, способную к более глубокому пониманию и сложным ответам на вопросы. Платформа включает в себя две новые мощные модели – GPT-4 и GPT-4 Vision. GPT-4 занимается языковыми задачами, в то время как GPT-4 Vision специализируется на обработке изображений. Одним из ключевых

преимуществ Чата GPT Next является онлайн-доступ к базовым функциям бесплатно, что делает его доступным для широкой аудитории.

В нашей семейной копилке уже более 15 сказок и мы планируем продолжать работать с Чат GPT Next.

Таким образом, искусственный интеллект дает широкие возможности для образования школьников:

Персонализированное обучение – анализировать данные об учащихся, такие как их успеваемость, стиль обучения и интересы, чтобы создавать персонализированные учебные планы и задания. Это помогает учащимся учиться в своем собственном темпе и сосредоточиться на областях, в которых они нуждаются в дополнительной поддержке.

Автоматизация задач – таких задач, как выставление оценок, планирование уроков и предоставление обратной связи. Это освобождает учителей от административных задач, давая им больше времени на взаимодействие с учениками и предоставление индивидуальной поддержки.

Интерактивные и увлекательные занятия – такие как игры, симуляции и виртуальные экскурсии. Это помогает учащимся лучше усваивать материал и делает обучение более интересным.

Адаптивное обучение – адаптировать учебные материалы к потребностям каждого учащегося. Например, если учащийся испытывает трудности с определенной концепцией, ИИ может предоставить дополнительные ресурсы или задания, чтобы помочь ему лучше ее понять.

Раннее выявление трудностей – анализ данных учащихся для выявления учащихся, которые испытывают трудности, и предоставлять им своевременную поддержку. Это помогает предотвратить отставание и гарантирует, что все учащиеся имеют возможность преуспеть.

Улучшение взаимодействия – использование для создания виртуальных помощников и чат-ботов, которые могут предоставлять учащимся поддержку и отвечать на их вопросы в любое время. Это улучшает взаимодействие и делает обучение более доступным.

Развитие навыков XXI века – таких как критическое мышление, решение проблем и сотрудничество. Например, ИИ может использоваться для создания симуляций, в которых учащиеся могут практиковать эти навыки в безопасной и контролируемой среде.

Повышение мотивации: ИИ может сделать обучение более увлекательным и интерактивным, что может повысить мотивацию учащихся и сделать их более вовлеченными в процесс обучения.

В целом, ИИ имеет большой потенциал для трансформации образования школьников, делая его более персонализированным, увлекательным и эффективным.

Использование искусственного интеллекта в сфере образования может принести значительные преимущества. Вот несколько способов оптимального использования ИИ в образовании:

1. Персонализированное обучение.
2. Автоматизация оценивания.
3. Улучшение процессов управления образованием.
4. Создание интерактивных образовательных материалов.
5. Обнаружение индивидуальных потребностей студентов.

Искусственный интеллект может стать мощным инструментом в сфере образования, обеспечивая более эффективное и качественное обучение для всех учащихся.

ЛИТЕРАТУРА

1 Маккарти Джон // Большая советская энциклопедия: [в 30 т.] / под ред. А. М. Прохоров – 3-е изд. – М.: Советская энциклопедия, 1969.

2 Фэнчунь Мяо, Уэйн Холмс, Жунхуай Хуан, Хуэй Чжан, Технологии искусственного интеллекта в образовании Руководство для лиц, ответственных за управление политикой, 2022, ЮНЕСКО.

3 <https://www.banker.kz/news/v-shkolakh-yuzhnoy-korei-roboty-budut-prepodavat-a/>

4 В российских школах начнут изучать искусственный интеллект. URL: <https://rg.ru/2020/02/21/v-rossijskih-shkolah-nachnut-izuchat-iskusstvennyj-intellekt.html>.

ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЙ ПОДХОД К ОБУЧЕНИЮ РЕЧИ И КОММУНИКАТИВНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

ЕФИМОВА И. В.

учитель начальных классов, Меновновская средняя школа,
г. Усть-Каменогорск

Лингвистические основы обучения следует рассматривать с позиции психолингвистики и социоллингвистики. Психолингвистика

позволяет ответить на вопрос – чему обучать в дошкольном возрасте: языку или речевой деятельности, учитывая опыт коммуникативно - речевого развития ребенка. Социоллингвистика ориентирует на отбор и организацию социоллингвистического содержания при обучении.

Психоллингвистический аспект обучения языку можно трактовать с позиции теории речевой деятельности А.А.Леонтьева, который определяет предмет современной психоллингвистики как «соотношение личности со структурой и функциями речевой деятельности, с одной стороны, и языком как главной «образующей» «образа мира» человека, с другой» [1, с. 84].

Для того, чтобы создать условия, при которых ребенок будет получать удовольствие, овладевая языком, преподаватель должен иметь четкое представление о том, что значит – обучать языку, развивать речь и речевую деятельность, как осуществлять их взаимосвязь в процессе обучения.

Речевой деятельностью, как совокупностью речевых действий, необходимых для осуществления другой, практической деятельности, ребенок начинает овладевать с момента рождения. В этот период речевая деятельность ребенка осуществляется благодаря функции, которая имеет свои особенности.

Первая особенность состоит в том, что она существует и функционирует до 10-11 лет. Вторая особенность характеризуется предрасположенностью речевой функции к восприятию и усвоению нескольких языков (при обучению иностранным языкам). Третья особенность связана с ее уникальной свободой и независимостью: как и любую функцию ее нельзя «заставить действовать», нельзя заставить ребенка говорить. Речь ребенка должна быть мотивирована и активна.

Для создания коммуникативной ситуации и развития коммуникативной номинации ребенка преподаватель должен осуществить отбор невербального и вербального содержания, рассматривая язык как систему ориентиров, необходимых

ребенку для деятельности в том мире, как орудие диалога ребенка со взрослыми и сверстниками.

Характер коммуникативной ситуации зависит от мира (типа) отношений, системы отношений ребенка с окружающим его миром, то есть от содержания потребностей ребенка в каждый возрастной период «дошкольного детства». Например, для детей двух-трех лет наиболее актуальным является «мир предметов», которые ребенок воспринимает как живое существо. Когда преподаватель обращается

к детям от своего имени, то они просто не реагируют на него; но если он пытается то же самое сделать от имени игрового персонажа, то дети с удовольствием начнут с ним общаться.

В речевой деятельности ребенка выделяют три основные функции: коммуникативную, когнитивную и регулирующую.

Коммуникативная функция проявляется как способность ребенка вступать в акт общения, поддерживать общение, выбирать соответствующий тон и стиль, внимательно слушать речь собеседника.

Когнитивная функция речевой деятельности, развитие которой зависит от уровня языковых обобщений (А.М. Шапарович), есть способность ребенка выражать мысль на языке.

Регулирующая функция речевой деятельности ребенка выражается в способности управлять своим поведением, выполнять инструкции преподавателя в процессе овладения языком.

Отбор социоллингвистического (невербального и вербального) содержания необходимо проводить с учетом следующих принципов: принципа познавательной ценности, принципа частотности, принципа системности, принципа тематической направленности, принципа концентричности, принципа синтагматической обусловленности.

Учитывая принцип познавательной ценности при отборе невербального и вербального содержания, преподаватель ориентируется на этапы развития познавательной деятельности ребенка. Отбирая содержание, преподаватель определяет сюжеты и ситуации, интересные для ребенка, связанные с его жизненным опытом, стимулирующие его познавательный интерес.

Учитывая принцип частотности, формируется активный словарь. В активный словарь включаются все слова и выражения, которые дети усваивают в процессе практического овладения языком на занятии и вне занятий.

Отбирая языковой и речевой материал, преподаватель должен ориентироваться на принцип системности. Систематизация социоллингвистического содержания обучения языку осуществляется на двух направлениях: по вертикали (для всех возрастных групп от двух до семи лет) и по горизонтали (для каждой возрастной группы).

Принцип тематической направленности. Учитывая уровень языковых обобщений ребенка определенного возраста, преподаватель определяет тематику занятий. Выбранная преподавателем тема определяет коммуникативную ситуацию и сюжет занятия.

Принцип концентричности предполагает повтор тем на следующих этапах обучения с более глубоким содержанием. Усвоенный ранее детьми языковой, речевой и лингвострановедческий материал вовлекается в другие темы на более высоком уровне.

В новых условиях достижения в области лингвистики, психолингвистики и других науках, связанных с человеческим средством общения – речью, диктуют обновления курса русского языка. Для этого необходимо, по мнению Л.П. Федоренко, прежде всего осмыслить с новых позиций основы, которые являются законами для методики обучения русскому языку, т.к. результат усвоения речи зависит от характера работы обучаемого [2, с. 27]. Существует шесть закономерностей усвоения речи. Усвоение речи ребенком зависит:

- от натренированности мускулатуры органов речи;
- от понимания ребенком лексических и грамматических значений языковых единиц;
- от развития у ребенка восприимчивости к выразительности речи;
- от развития чувства языка как способности запоминать нормы употребления языковых единиц в речи;
- усвоение письменной речи обусловлено развитием речи устной;
- темп обогащения речи убыстряется по мере совершенствования речетворческой системы ребенка.

Из сформулированных в методике закономерностей вытекают следующие методические принципы обучения родному языку – основные методические правила организации искусственной речевой среды:

- принцип внимания к материи языка, суть которого заключается в необходимости обеспечивать тренировку речевого и мыслительного аппарата;
- принцип понимания языковых значений, важно, чтобы ребенок понимал семантику тех единиц, которые обладают формой и содержанием, т.е. смысл значащих единиц языка: морфем, слов, словосочетаний, предложений, текста;
- принцип оценки выразительности речи, исходя из которого следует обеспечить учащимся возможность научиться выражать свою оценку действительности, создать условия для развития эмоциональной, духовной сферы ребенка средствами родного языка;

– принцип развития чувства языка - обучение ориентировано на создание условий для усвоения норм языка и соблюдения их в устной и письменной речи;

– принцип координации устной и письменной речи - необходимость опережающего развития устной речи перед письменной;

– принцип убыстрения темпа обучения - определяет ускорение темпа развития речи по мере совершенствования структуры речевых навыков, а также зависимость темпа общего развития от темпов развития речи.

Таким образом, можно выделить основные положения в теории обучения родной речи:

1. Преодоление объектоцентризма. Родной язык нельзя изучать так же, как физику, математику. Деятельность ребёнка следует выстраивать как деятельность по преобразованию собственного языка, деятельность, направленную на собственное языковое развитие.

2. Соотнесение материала учебного курса, задач и способов обучения с основными этапами, закономерностями психического и речевого развития ребёнка, учёт возрастных особенностей, ориентация на ведущую деятельность

3. Опора на такие лингвистические концепции, которые рассматривают язык с точки зрения носителя языка.

Ю.Н. Караулов утверждает, что слово связано с другими словами в сознании человека ассоциативными связями (на основе звукового сходства, семантической близости или противоположности, общности словообразовательной модели, частого совместного употребления и т.п.). Образуется сложно устроенная сеть, так называемая ассоциативно-вербальная сеть. Из этого следует, что, например, при введении новой лексики необходимо представлять слово во всём многообразии его связей, пытаться найти опору в индивидуальном речевом опыте ребёнка.

4. Особое значение имеет всё сказанное при обучении орфографии. При обучении правописанию важно сочетание аналитической и интуитивной стратегий (нельзя обучение строить только на анализе сильных и слабых позиций, только на развитии орфографической зоркости): в центре внимания ребёнка – правильные написания и отношение «значение – форма».

5. Овладение языком возможно только в ситуации речевого общения, коммуникации. Выделяют два основных подхода, лежащих в основе новых программ развития речи, коммуникативных курсов

и методик. Первый подход представляет процесс коммуникации как ещё один объект изучения наряду с языковой нормой и языковой системой. Второй подход предполагает непосредственное создание на уроке ситуаций общения, организованных вокруг определённых тем с использованием определённых речевых жанров. Возможны различные комбинации этих подходов [3, с. 310].

6. Решая учебные задачи такого рода, ребёнок осваивает механизм превращения языковой единицы в выразительный знак. Языковой знак, по утверждению О.Г. Ревзиной, становится выразительным тогда, когда в нём «содержится дополнительная информация: первичное значение выступает как внутренняя форма по отношению к вторичному значению, что и создаёт двуплановость семантики. Выразительные языковые знаки выступают теми элементарными молекулами смысла, которые кладут начало формированию образа автора в словесно-художественном произведении» [4, с. 138].

7. Обучение языку не ограничивается рамками урока. Обязательно дополнение урока специально организованной (вместе с детьми) языковой средой. Речь идёт о структуризации и организации этой среды с целью максимального воздействия на речевое развитие ребёнка. При реализации коммуникативного подхода специально организованная среда является необходимым условием и средством речевого развития.

ЛИТЕРАТУРА

- 1 Леонтьев А.А., Л.С. Выготский // Люди науки. – М.: Просвещение, 1990.- С. 84.
- 2 Архипова Е.В. Основы методики развития учащихся: Учебное пособие для студ. пед. вузов. – М.: Вербум – М – 2004. - С. 26 – 28.
- 3 Погожева Е.Ю. Психология формирования речевой структуры // Научный журнал «Инденіс» («Поиск») // Научное приложение Международного научно - педагогического журнала «Высшая школа Казахстана». - 2006. - № 3. - С. 308 - 314.
- 4 Ревзина О.Г. Системно – функциональный подход в лингвистической поэтики // Проблемы структурно лингвистики. – М., - 1989. - С. 138 - 139.

ПРИМЕНЕНИЕ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА ПРИ РЕШЕНИИ ЗАДАЧ ЕНТ ПО ФИЗИКЕ

ЖАКУПОВ Н. Р., ЕРГЕН М.

учителя физики, Назарбаев интеллектуальная школа ХБН, г. Павлодар

САБИРОВА А. Я.

студент, 4 курс, Павлодарский педагогический университет
имени Э. Марғұлан, г. Павлодар

В современном мире искусственный интеллект (ИИ) играет все более важную роль в различных областях, включая образование. ИИ все чаще интегрируется в школьное образование, предлагая персонализированный опыт обучения и улучшая результаты обучения [1]. Он используется как учебное средство и как тема изучения на курсах информатики [2]. Потенциальные преимущества ИИ в образовании включают персонализированное обучение, эффективное обучение и лучший анализ данных. Однако существуют такие проблемы, как проблемы конфиденциальности и потенциальная предвзятость, которые необходимо решить [3]. Несмотря на эти проблемы, использование ИИ в образовании может произвести революцию как в преподавании, так и в обучении [4].

В связи с этим, целью нашего исследования является проверка искусственного интеллекта на правильность решения задач физики ЕНТ.

Недавние исследования изучили потенциал ИИ в решении физических задач. Ашхаб продемонстрировал использование машинного обучения, в частности символической регрессии, для поиска точных аналитических решений задач теоретической физики [5]. Этот подход потенциально может дать краткое представление решений и дать представление об изучаемых явлениях. Спирс представил концепцию «искусственной физики» для управления большими группами агентов, которая может найти применение в физическом моделировании [6]. Глинский предложил интеллектуальную систему поддержки решения ресурсоемких задач математической физики, использующую онтологию и правила вывода для оптимизации процесса решения задач [7]. Кортмейер (2023) исследовал использование ИИ при оценке письменных решений физических задач и обнаружил, что инструменты ИИ могут обеспечить полезную обратную связь в сценариях формативного оценивания.

Исследователи Нам Джу Ким и Мин Кю Ким исследовали, как учителя воспринимают использование системы с искусственным

интеллектом, предназначенной для поддержки написания научных работ студентами в рамках STEM-образования. Исследование показало, что большинство преподавателей STEM имеют положительный опыт использования ИИ как источника превосходных строительных лесов. Однако они также выразили обеспокоенность по поводу изменений в роли учителя в классе и прозрачности решений системы ИИ [7].

Вывод: эти результаты могут помочь в интеграции ИИ в STEM-образование, давая представление об опыте и соображениях учителей.

Использование ИИ в классе: Преподавателям рекомендуется признать существование искусственного интеллекта и помочь учащимся честно ориентироваться в этой реальности. Практические шаги включают в себя: Использование ИИ вместе с учащимися. Используйте генеративные инструменты ИИ во время урока или делитесь сгенерированными ИИ ответами для обсуждения.

Обучение учащихся тому, как задавать вопросы об ИИ. Развивайте критическое мышление, поощряя учащихся взаимодействовать с инструментами ИИ.

Использование генеративных инструментов искусственного интеллекта для пробуждения воображения: изучите творческие применения искусственного интеллекта в классе

Плюсы и минусы ИИ в образовании:

Плюсы:

Персонализированная поддержка: инструменты на базе искусственного интеллекта анализируют данные об успеваемости учащихся и предлагают индивидуальную помощь для улучшения оценок.

Мгновенная обратная связь: искусственный интеллект обеспечивает немедленную обратную связь, помогая учащимся быстро выявлять и исправлять ошибки.

Минусы:

Смена роли учителя: внедрение ИИ может изменить роль учителя в классе.

Прозрачность: опасения по поводу того, как принимаются решения ИИ.

Аналитика на основе искусственного интеллекта для оценки успеваемости учащихся и учителей:

Аналитика искусственного интеллекта может выявлять критические тенденции и маркеры, помогая учителям разрабатывать

эффективные методы обучения в классе и стимулировать цифровую трансформацию.

Подводя итог, можно сказать, что, хотя ИИ предлагает захватывающие возможности для образования, важно учитывать как его преимущества, так и проблемы. Восприятие и опыт учителей играют решающую роль в успешной интеграции ИИ в школах.

Методы и результаты исследования: для решения отборных задач были выбраны три сервиса искусственного интеллекта: ChatGPT (openAI и Gemini (Google). 100 задач или 3 варианта из базы Единого Национального Тестирования (ЕНТ). При этом задания использовались количественные и текстовые, так как данного типа ИИ не могут распознавать графики и другие графические изображения при решении задач.

Таблица 1 – Процент выполнения задач по ЕНТ при помощи ИИ

Тест	Вариант 1	Вариант 2	Вариант 3
ИИ	GPT chat	Gemini	GPT chat
Ответы	20/30	25/40	18/30
%	67	63	60

63 % – выполнены верно. 10 % – выполнены неверно из-за отсутствия функции чтения графиков у ИИ.

При работе с ИИ можно выделить следующие примечания:

При решении заданий с несколькими вариантами ответов ИИ не всегда выбирает необходимое количество ответов.

Если исключить выборку возможных вариантов решения, то с большей вероятностью решение задачи будет не верным.

Верное решение может быть получено путем повторного запроса или перефразирования задачи.

ИИ допускает ошибки при чтении индексов и условных обозначений.

ИИ по описанию графика или изображения может верно решить задание, но с условием корректного и точного описания.

Использование ИИ для создания и решения задач по теме «Электрический ток» может повысить эффективность обучения и мотивации учащихся. ИИ может сделать задачи более персонализированными, интерактивными, визуальными и увлекательными.

Разработка ИИ-решений, доступных для всех учащихся; создание обучающих материалов для учителей по использованию ИИ в образовании; проведение исследований по изучению эффективности использования ИИ в образовании; использование ИИ в образовании – это перспективное направление, которое может значительно повысить качество обучения.

ЛИТЕРАТУРА

- 1 Arora P., Kumar H., Panigrahi B. K. Prediction and analysis of COVID-19 positive cases using deep learning models: A descriptive case study of India //Chaos, solitons & fractals. – 2020. – Т. 139. – С. 110017.
- 2 Левченко И. В. и др. Teaching artificial intelligence in secondary school: from development to practice //Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: Информатизация образования. – 2023. – Т. 20. – №. 3. – С. 265-280.
- 3 Harry A. Revolutionizing Healthcare: the transformative role of artificial intelligence in the health sector //BULLET: Jurnal Multidisiplin Ilmu. – 2023. – Т. 2. – №. 2. – С. 326-335.
- 4 Kortemeyer G. Can an AI-tool grade assignments in an introductory physics course? //arXiv preprint arXiv:2304.11221. – 2023.
- 5 Holmes W., Tuomi I. State of the art and practice in AI in education //European Journal of Education. – 2022. – Т. 57. – №. 4. – С. 542-570.
- 6 Spears W. M., Gordon D. F. Using artificial physics to control agents //Proceedings 1999 International Conference on Information Intelligence and Systems (Cat. No. PR00446). – IEEE, 1999. – С. 281-288.
- 7 Glinskiy B. et al. The creation of intelligent support methods for solving mathematical physics problems on supercomputers // Supercomputing: 5th Russian Supercomputing Days, RuSCDays 2019, Moscow, Russia, September 23–24, 2019, Revised Selected Papers 5. – Springer International Publishing, 2019. – С. 427-438.

РОЛЬ И ЗНАЧИМОСТЬ СОЦИАЛЬНОЙ РАБОТЫ В СОВРЕМЕННОМ ОБРАЗОВАНИИ

ЖАРМУХАНБЕТОВА А. Б.

магистр гуманитарных знаний, учитель казахского языка и литературы,

СШ № 7, г. Аксу

ЖАРМУХАНБЕТОВ М. Е.

магистр, преподаватель спец. дисциплин,

Высший колледж «Торайгыров университет», г. Павлодар

В современном мире образование играет огромную роль в жизни каждого человека. Оно помогает нам понять окружающий нас мир, развивает наши умения и способности, подготавливает к будущей профессии. Однако, помимо учителей, учебников, интерактивных технологии в нашем образовании есть ещё один важный компонент – социальная работа. Это направление обеспечивает поддержку не только в учебных вопросах, но и в решении сложных жизненных ситуаций, с которыми мы можем столкнуться. Давайте вместе разберем, как социальная работа в образовании помогает нам справляться с трудностями и делает наше образование более эффективным и доступным.

Социальная работа в образовании – это помощь ученикам, их семьям и учителям в решении различных проблем, которые могут возникнуть в процессе обучения и вне его. Социальный работник в школе помогает детям справляться с трудностями, связанными с обучением, а также конфликтами, проблемами в семье или с друзьями.

Возьмем например поддержку в сложных ситуациях, социальный работник помогает ученикам, которые сталкиваются с трудностями в семье или в школе, при изменении места жительства или разводе родителей и прочих ситуациях. Он может оказать эмоциональную поддержку, как и психолог школы, помочь найти решение проблемы, может предоставить советы по решению проблемы, помочь ученику выразить свои чувства и эмоции, а также организовать консультации с психологом или другими специалистами.

Кроме того, социальный работник может помочь ученику в случае конфликтов внутри или вне школы. Сможет наладить диалог между учениками, помочь им найти общий язык и разрешить конфликт без насилия или агрессии. Такая поддержка позволяет ученикам чувствовать себя защищенными и безопасными, что важно для их психологического благополучия и успешного обучения.

Еще одна помощь- это помощь в адаптации. Для детей, перешедших в новую школу или страну, адаптация может быть сложной. Социальный работник помогает им быстрее войти в коллектив и освоиться в новой обстановке. Для этого социальный работник может проводить индивидуальные беседы с учеником, выявляя его потребности и трудности. Он также может организовывать групповые занятия или мероприятия, направленные на интеграцию новых учеников в коллектив, развитие коммуникативных навыков и повышение самооценки. Такая поддержка помогает ученикам чувствовать себя увереннее и комфортнее в новой обстановке, что способствует успешной адаптации и обучению.

Следующая работа-это работа с конфликтами. В школе могут возникать конфликты между учениками или учениками и учителями. Социальный работник помогает разрешить эти конфликты, находя компромиссы и участвуя в мирном урегулировании. Социальная работа в школе играет важную роль в предотвращении и разрешении конфликтов. Он помогает участникам конфликта найти конструктивные пути решения проблемы, развивает у них навыки коммуникации и уважительного отношения к мнению других. Для этого социальный работник может проводить индивидуальные беседы с участниками конфликта, выявляя их точки зрения и интересы. Он также может организовывать групповые занятия или тренинги по разрешению конфликтов, где ученики учатся слушать друг друга, находить компромиссы и искать взаимоприемлемые решения. Социальный работник также может выступать посредником в разрешении конфликтов, помогая сторонам найти общий язык и прийти к взаимопониманию. Такая поддержка способствует созданию мирной и безопасной образовательной среды, где каждый ученик может чувствовать себя комфортно.

И еще одна из видов помощи-это помощь в выборе профессии. Социальный работник может проводить консультации с учениками по выбору будущей профессии, рассказывать о различных профессиях и помогать с принятием важных жизненных решений. Для этого он может привлекать к работе психолога, который будет проводить тесты по профориентации. Социальный работник или социальный педагог в школе играет важную роль в помощи ученикам в выборе своего будущего профессионального пути. Он помогает ученикам разобраться в своих интересах, способностях и целях, чтобы они

могли принять информированное решение о выборе профессии. Для этого социальный работник может проводить индивидуальные консультации с учениками, где обсуждаются их интересы, хобби, умения и предпочтения. Он также может проводить тестирование на профориентацию и анализировать результаты с учениками, помогая им понять, какие профессии могут быть наиболее подходящими. Кроме того, социальный работник может организовывать встречи с представителями различных профессий, экскурсии на предприятия и вузы, а также информационные лекции о рынке труда и требованиях к различным профессиям. Все это помогает ученикам получить представление о разнообразии профессиональных возможностей и сделать осознанный выбор. Таким образом, социальный работник или социальный педагог в школе играет важную роль в подготовке учеников к выбору профессии, помогая им осознать свои желания и возможности и сделать шаг к успешной карьере.

Хочется отметить, что к социальным работникам можно отнести и тьютора. В нынешнее время в школах есть такая профессия как тьютор. Тьютор – это наставник, работающий с учеником индивидуально в условиях школьного или домашнего обучения. В инклюзивном образовании тьюторы помогают учащимся, которые в силу особенностей здоровья и развития неспособны осваивать общие образовательные программы наравне со сверстниками. Данная работа является очень важной по следующим причинам:

– Индивидуальный подход, тьютор помогает особым детям получить индивидуализированное обучение, учитывая их специфические потребности, способности и темп усвоения информации. Это помогает детям достигать лучших результатов в учебе, в зависимости от диагноза.

– Повышение самооценки, работа тьютора способствует повышению самооценки особых детей. Индивидуальное внимание и поддержка помогают им преодолевать трудности и верить в свои силы.

– Развитие социальных навыков, тьютор помогает особым детям развивать социальные навыки, такие как коммуникация, сотрудничество и уважение к другим. Это важно для успешной адаптации в обществе.

– Помощь в интеграции, тьютор помогает особым детям интегрироваться в общеобразовательную среду, создавая для них комфортные условия для обучения и взаимодействия с другими учениками.

– Поддержка в развитии навыков самообслуживания, тьютор помогает особенным детям развивать навыки самообслуживания, такие как умение ориентироваться в пространстве, планировать свои действия и самостоятельно выполнять учебные задания. Таким образом, работа тьютора с особенными детьми в школе имеет огромное значение для их успешного обучения и развития. Она помогает детям преодолевать трудности, повышать самооценку, развивать социальные навыки и интегрироваться в общественную жизнь.

В связи со всем вышесказанным считаем, что необходимо развивать социальную работу в школе. Расширять спектр услуг, предоставляемых социальными работниками в школе в следующих направлениях:

– Это может включать в себя проведение тренингов и мастер-классов по различным аспектам социальной адаптации, конфликтологии, саморазвития и профориентации.

– Сотрудничество с родителями, важно активизировать сотрудничество социальных работников школы с родителями учеников. Это позволит создать более благоприятные условия для обучения и развития детей, а также поможет выявить и решить проблемы в семье, влияющие на успех учебы.

– Создание сети поддержки, важно создать сеть поддержки для учеников, включающую в себя не только социальных работников школы, но и других специалистов психологов, педагогов-психологов, врачей-педиатров и других специалистов, способных помочь детям в различных ситуациях.

– Развитие профессиональных навыков, важно постоянно развивать профессиональные навыки социальных работников школы, обеспечивая им доступ к обучению и повышению квалификации. Это поможет им более эффективно оказывать помощь ученикам и родителям.

Таким образом, развитие социальной работы в школе поможет создать более благоприятные условия для обучения и развития детей, а также поможет им успешно справляться с жизненными трудностями.

Развитие социальной работы в образовании поможет нам во многих вопросах и мы будем знать, что классный руководитель не останется один на один с проблемами в классе, что в школе есть люди, которые готовы помочь нам в любой ситуации. Это

даст уверенность и чувство поддержки, что важно для успешного обучения и развития.

В заключение хочется сказать, что социальная работа в образовании играет значительную роль в школьной и студенческой жизни. Она помогает преодолевать трудности, развиваться и делает наше образование более качественным и доступным для каждого ученика. Социальная работа в современной школе – это неотъемлемая часть образовательного процесса, которая оказывает огромное влияние на развитие и самореализацию учеников. Благодаря поддержке социальных работников и социальных педагогов, дети не только успешно учатся, но и находят поддержку в трудных ситуациях, учатся разрешать конфликты и делать осознанный выбор профессии. Систематическая работа в этом направлении помогает создать благоприятную образовательную среду, где каждый ученик может реализовать свой потенциал и достичь успеха. Поэтому важно осознавать вклад социальной работы в образовании, ведь это помогает формировать гармоничную личность, готовую к самостоятельной и успешной жизни.

ЛИТЕРАТУРА

1 Социальная работа: теория и организация: пособие для студентов вуза/П.П.Украинец, С.В. Лапина, С.Н. Бузова и др.; под ред. П.П. Украинец, С.В. Лапиной. -2 –е изд. – Минск: ТетраСистемс, 2007. – 288с.

2 Слободина С.Н. Организационно-педагогические условия совершенствования профессиональной деятельности социальных работников: автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата пед. наук: 13 00 08 - Теория и методика профессионального образования – Барнаул, 2008. –22 с.

3 Социальная работа: Учебное пособие/Е.И. Холостова. -7-е изд. –М.: Издательско-торговая корпорация «Дашков и К», 2010. -800 с

LEARNING MOTIVATION OF YOUNGER STUDENTS TO STUDY ENGLISH

ZHUNUSSOVA K. K.

Master's student, Toraighyrov University, Pavlodar

This article discusses the issue of motivation to study the English language of younger students. The objective need of modern society, especially in the context of reforms of all its structures, including education, is to find optimal ways to increase motivation when learning foreign languages. The relevance lies in the fact that the main role in teaching schoolchildren is played by learning English as an important means of intercultural interaction. Motivation is therefore the «triggering mechanism» of all human activity: be it labor, communication or understanding. The successful start of learning English is facilitated by the creation of motivation for students to study it.

The Development Plan of the Ministry of Education of the Republic of Kazakhstan for 2023-2027 states that by 2050 graduates of Kazakh schools will be fluent in Kazakh, English and Russian. The higher the level of motivation of students, the more fruitful the study of English will be. The formation of the motivation of teaching at school age, without exaggeration, can be called one of the central and fundamental problems of the modern school, as well as the problem of both domestic and foreign psychology. For many years, the issue of motivation has been the subject of research by teachers and scientists. Meeting the needs of younger students affects their desire to learn, which in turn affects the success of educational activities. Of particular importance is the question of motivation at the initial level of education, since the foundations for children to be able and willing to study are laid at the lower school age.

The purpose of the research under consideration is to identify the most effective ways, methods and means of increasing the cognitive motivation of learning English by primary school children.

Scientific and practical significance lies in the analysis and development of methods that ensure the dynamics of positive motivation when learning English. The results of this research can be used by English teachers while increasing the motivation of schoolchildren in English lessons.

Materials and methods. Within the framework of the article, the following works are of interest, which served as the theoretical foundation for the research. When teaching foreign languages, motivation plays a

leading role. To begin with, let's turn to one of the classifier of motives P.B. Gurvich. He singled out motivation in this way:

1. Target motivation. This motivation is based on a clear awareness of both the ultimate goal of learning a foreign language and the goal of completing each task.

2. Motivation for success. Students want to get something really tangible for the work that they spent, feel that they are going to the goal, get something that they can use immediately.

3. Country motivation. The fact of moving ordinary actions and events to the country of the language being studied increases the interest of students. Comparative analysis and comparison of cultural characteristics of countries makes it possible to better understand purely linguistic phenomena. Simulate Culture Dialogue situations in lessons. In recent years, this has become especially relevant.

4. Aesthetic motivation. Learning English should become a pleasure for students. Nothing in the study and in the lesson should annoy the student.

5. Instrumental motivation. Based on the features of the brain, temperament, types of memory and other aspects of individual differences, each student has their own favorite forms and types of work. Each student should be given the opportunity to express himself in the favorite and most successful form of work [1, p. 35].

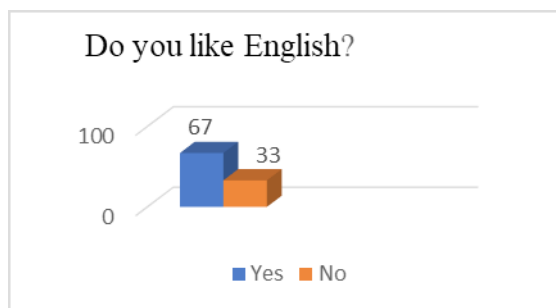
The development and stimulation of the above motives is designed to help strengthen the entire motivational sphere when mastering the English language. This, in turn, will contribute to: 1) a meaningful study of foreign vocabulary; 2) initiative and independence both in language classes and at home; 3) perseverance; 4) good faith; 5) diligence; 6) inquisitiveness; 7) semantic fullness (personal interest) of the process of mastering active lexical units of a foreign language; 8) inquisitiveness; 9) the development of linguacreative thinking.

Lightbown and Spud believe that motivation in teaching English is quite difficult to learn. This is due to two factors. The first factor is the communicative needs of the student, the second is the attitude of students to the culture of the language being studied [2, p.56]. It should be noted that, according to Parsons, Hinson and Brown, motivation is an important component in the learning process. Learning and motivation are equally important for achieving the goal. Learning forces us to acquire new knowledge and skills, and motivation pushes us or encourages us to go through the learning process [3, p. 28].

The following methods were used in this research: observation and questionnaires.

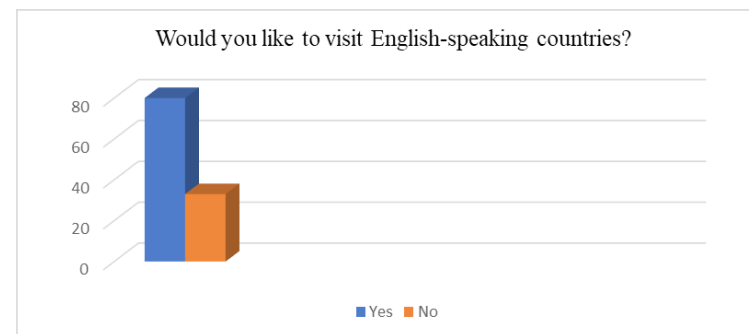
Results and discussion. In order to study the level of formation of the main motives for the educational activities of younger students in the subject «English», we conducted a research in which 30 students from the third grades were admitted. The purpose of the research is to diagnose the level of motivation in younger students. As a rule, in most cases, positive motivation for educational activities is not sufficiently formed. The research was conducted by a written questionnaire.

According to the results of the first question, it can be seen that the majority of students (67%) began to study English with interest, 10 students (33%) were not interested (pic.1). This is facilitated by interest in a new subject, the lack of a «language barrier» in children, the lack of shyness and indecision in lessons, new technologies, the ability to interest the teacher.

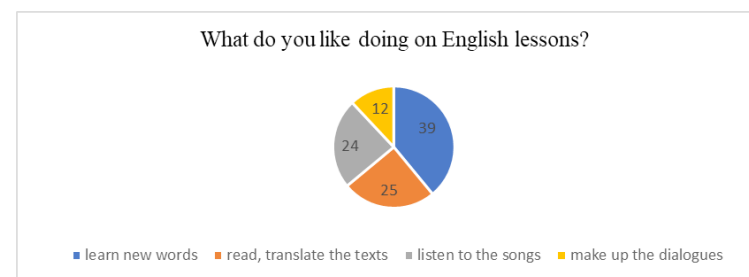
Picture 1 – Students' attitude to English studying

The second question «Do you want to visit an English-speaking country?» shows that 80% of students want to go to an English-speaking country (pic.2). It can be concluded that this encourages children to learn the language.

Picture 2 – Students' attitude to travelling

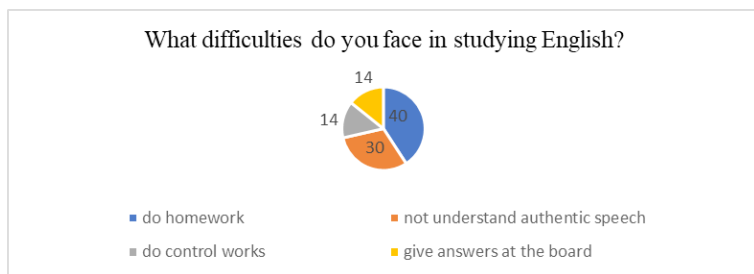
Question 3 «What do you like to do in English lessons?» helped to identify what kind of activity children like to do in class (pic.3)

Picture 3 – What students like in English

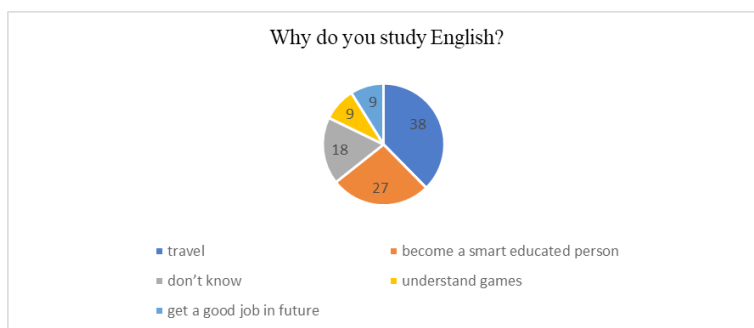
The fourth question «What difficulties do you face in learning English?» makes it clear that children do not like to do what is difficult for them, do not cope on their own, which means that they need to strive to make activities more entertaining, use a differentiated approach, and multi-level tasks (pic.4).

Picture 4 – Difficulties in studying English

The fifth question «Why are you learning English?» is aimed at diagnosing the main motives of the teaching of the language (pic.5).

Picture 5 – Research of the main motives

The research gives reason to say that it is necessary to pay special attention to organizing work to increase the motivation of learning English. It should be noted that in order to strengthen the desire of children to master knowledge and to form a sustainable interest in teaching in general, it is necessary to purposefully and systematically apply various forms and techniques for developing educational motivation among younger students. It is important for the teacher to promote the preservation and development of interest in the English language. The activation of cognitive interest contributes to the improvement of the entire educational process.

In this work, one of the important problems that exist in the method of teaching foreign languages is the problem of the formation of motivation among schoolchildren. Recognizing the leading role of motivation in teaching English, the teacher needs to be clear about the

ways and techniques of its formation. The formation of motives is, first of all, the creation of conditions for the manifestation of internal motives for teaching, awareness of them by the students themselves and the further self-development of the motivation and value sphere.

REFERENCES

- 1 Gurvich P.B. Theory and practice of experiment in the method of teaching foreign languages./Vladimir State Pedagogical Institute - Vladimir, 1980. - 104 s.
- 2 Lightbown P. M., & Spada N. How languages are learned (Third Edition). Oxford University Press, 2006–260 p.
- 3 Parsons R. D., Hinson S. L., Sardo-Brown D., Wadsworth Thomson Learning, 2001 – Education, 2001- 171 p.
- 4 Development Plan of the Ministry of Education of the Republic of Kazakhstan for 2023-2027. Approved by order of the Acting Minister of Education of the Republic of Kazakhstan dated March 2, 2023 No. 59. [Electronic resource]. <https://www.gov.kz/memleket/entities/edu/documents/details/597283?lang=ru>

ТАРИХ САБАҚТАРЫНДА БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ БОЙЫНДА SOFT SKILLS ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ТИІМДІ ЖОЛДАРЫ

ЖУНУСПАЕВА К. Х.

психология магистрі, тарих мұғалімі, №35 ЖОББМ, Павлодар қ.

Заманауи білім берудің ең басты міндеті білім алушыларды болашақтағы кәсіби жолға мектеп табалдылығынан дайындау болып отыр. Қазіргі уақытта табысты адам болу үшін терең білім мен тәжірибе аздық етеді. Ол үшін мұғалімнің ұстанымы мықты болуы керек, мұғалім өз жұмысында арнаулы, пәндік білімдермен ғана шектелмей, педагогика мен психологияның жаңалықтарын да қамтуы керек. Әр мұғалім заманауи трендтер мен инновациялық тәжірибені жүзеге асырудың тиімді жолдарын іздестіріп, өзінің іс-тәжірибесіне қосуы керек. Сондай заманауи трендтердің бірі - білім алушыларды Soft skills дағдыларын (ікемді дағдалар) игеру болып отыр, сондықтан тақырыптың өзектілігі де осында жатыр деп есептеймін.

Тақырыптың ғылыми негіздемесі: Жас ерекшелік және педагогикалық психология мәселелерімен көбінесе көрнекті

ғалым Л.С. Выготский айналысқан. Ол жетекші іс-әрекетті негізге алды. Осы теорияға жасөспірімдер үшін маңыздысы өзін-өзі тану, өз болмысын көрсету, өзінің қабілетін іске асыра білу, сәтті әлеуметтену болып табылады. Сонда, жасөспірімдердің өзінің құрдастарымен жағымды қарым - қатынас жасай жүріп, өз қабілетін іске асыруы үшін, сонымен бірге, оқуға деген ынтасының төмендеп кетпеуі үшін біз не істей аламыз? Оқушылардың танымдық қызығушылығын арттыруда осындай сұрақтарға жауап іздеу педагогикалық қызметімнің негізіне айналды.

Бүгінгі таңда әлемдік үдеріске байланысты жұмыс берушілер мамандардан икемді дағдыларды талап етіп отыр.

Soft skills –бұл жай дағдылар емес, өмірде де, кәсіби қызметтерде де қажетті қасиеттердің жиынтығы. Бұл жеке қасиеттер, әмбебап дағдылар, адам қызметінің тиімділігіне әсер ететін кәсіби емес және жүре қалыптасатын дағдылар деп түсіндіріледі [1, 17-б.]. Білім алушылардың икемді дағдыларын қалыптастыру және дамыту –бүгінгі күн талабы сұранысы мен тез өзгермелі қоғам жағдайына бейімделуінің басты көрсеткіші. Soft skills дағдылырын білім алушылардың бойында қалыптастыруға әр ұстаз үлес қоса алады және осы дағдылардың қалыптастыруға байланысты бағдарлама құрастырылып, мектеп бағдарламасына енгізілуі керек деп есептеймін.

Өздеріңіз байқағандай, Soft skills дағдыларының қазіргі таңдағы қажеттілігі 80%-ды, ал Hard Skills дағдыларының қажеттілігі 20%-ды құрайды. Бәсекеге қабілетті маман болғын келсе, табысыңды молайтып, толыққанды өмір сүргің келсе, қажеттілігі басым дағдыларды меңгеру – бұл заман талабы болып отыр [1, 18-б.].

Осы орайда, тарих сабақтарында білім алушылардың бойында икемді дағдыларды қалыптастырудың жолдарымен бөліскім келеді.

Тарих және қоғамтану сабақтарында Soft skills пен Hard skillстың негізгі дағдыларын тоқтала кетсем, ол мыналар:

Кесте 1 – Soft skills пен Hard skillстың негізгі дағдылары

Hard Skills	Soft skills
Хронологияны білу	Коммуникативтілік
Тарихи сабақтастықты түсіну	Командада жұмыс жасау
Себеп-салдарды анықтай алу	Өзі-өзі басқару
Дүние жүзі тарихы мен Қазақстан тарихы пәнін синхронды түрде қабылдау	Көшбасшылық қабілеті
Тарихи деректермен жұмыс	Құндылықтарды анықтау
Тарихи білімді өткенге талдау жасауда қолдана білу	Ақпаратты талдау, өңдеу
	Сыни ойлау
	Цифрлық сауаттылық
	Тайм-менеджмент
	Эмоционалды интеллект

Осы икемді дағдылар білім алушылардың болашақтағы кәсіби жолында аса қажет дағдалар болып табылады. Сондықтан біз де тарих сабақтарында Hard skills дағдыларының маңыздылығын сақтай отырып, білім алушылардың бойында Soft skills дағдыларын дамыту бағытында жұмыс жасап, сабақтарымызда тиімді әдістерді қолданып жүрміз.

Осы дағдыларды дамытудың жолдарын іздестіре келе, тарих сабақтарындағы жұмыс түрлерін мынадай кешенді дағдыларға біріктірдім:

«Әлемді зерттеймін» – жүйелі ойлау, сыни ойлау, шынайы қабылдау, әр түрлі деректерден ақпарат алу.

«Жаңаша жасаймын» – креативті ойлау, проектилеу, шығармашылықпен жұмыс жасау.

«Мәселелерді шешемін» – күрделі сұрақтарды инновациялық жолмен шешу.

«Командада жұмыс істеймін» – ынтымақтастықта жұмыс жасау.

«Мен өзімді және басқаларды түсінемін» -өзін және өзгені барабар қабылдау.

«Мен өзімді басқарамын» -өзін-өзі реттеу, басқару арқылы мәселені тиімді жолдармен шешу.

Сурет 1 – Білім алушылардың шығармашылық жұмыстары

Осы аталған кешенді дағдыларды шешуде «RAFT технологиясы», «SWOT әдісі», «Фишбоун» әдісі, «ПОПС» формуласы т.б әдістер білім алушының ынтасы мен қызығушылығын арттырады. Тарих сабақтарында оқушылар осы әдістермен белсенді жұмыс жасайды. «Бағалау сәндвичі», «инсерт», «плюс, минус, қызықты» әдістері арқылы өзін және өзгені бағалайды. Кері байланыс пен рефлексия әдістерін тиімді қолданған жағдайда білім алушы өзіне-өзі есеп беруді үйренеді және оны жалпы өміріне жақсы әдет қылады.

Бұл әдіс-тәсілдер білім алушылардың бойында: 1. Идеяларды ортаға салу, 2. Өз идеясын негізге ала отырып, жоспар құрып, жүзеге асыру, 3. Ақпаратпен бөлісу, 4. Конфликтілерді реттеу; 5. Ынтымақтастықта әрекет ету, 7. Көшбасшылық қабілеттерінің артуы сияқты аса маңызды дағдылардың қалыптасуына әкеледі.

Жоғарыда айтылған жұмыстар жүйелі жүзеге асуы үшін өзінің іс-тәжірибем «5 E» моделін қолдануды енгізіп жүрмін. Бұл бойынша күнделікті сабағымды жоспарлауда осы нұсқаулыққа сүйенемін. Бұл бойынша сабақты негізгі құрылымы осылардың тұруы керек: 1E – қызықтыру/Engage, 2E – зерттеу/ Explore, 3 E – түсіндіру/ Explain, 4 E – дамыту/ Extend, 5E – бағалау/ Evalude.

Қорыта айтқанда, Soft skills дағдылары адам бойында бір күнде, бір айда, немесе белгілі бір уақыт шеңберінде қалыптаспайды. Ол адамның өмір жолында, кәсәби жолында жүре қалыптасады. Қазіргі таңда заман әр адамнан осы дағдылардың болуын талап етіп отыр. Адам осы дағдыларды неғұрлым ертерек меңгеріп, қарым-қатынаста, қызметте, кәсіпте тиімді қолданатын болса, табысты адамдардың қатары кеңейе түседі. Ал, біз ұстаз ретінде білім алушының бойында осы дағдылардың қалыптасуына мектеп қабырғасында өз сабақтарымызды сапалы жүргізу арқылы ат салыса аламыз!

ӘДЕБИЕТТЕР

1 Ермаков Д. С., Амантай Ж.А. Изучение и развитие «гибких» навыков как психолого- педагогическая проблема. Материалы

международной научно-практической конференции «образование и психолого-педагогическая наука: системность, преемственность, инновационность», посвященной 110 летию со дня рождения академика Т.Т. Тажибаева – Алматы: Казахский университет, 2020. – с.17-19.

2 Қазақстан Республикасының 2025 жылға дейінгі стратегиялық даму жоспары. Қазақстан Республикасы Президентінің 2018 жылғы 15 ақпандағы № 636 Жарлығымен бекітілген. [Электронды ресурс]. https://www.akorda.kz/kz/official_documents/strategies_and_programs

3 «Қазақстан -2050» Стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты. [Электронды ресурс]. :https://www.akorda.kz/official_documents/strategies_and_programs

ВНЕДРЕНИЕ СОВРЕМЕННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В УЧЕБНЫЙ ПРОЦЕСС ПО ЕСТЕСТВЕННО-НАУЧНЫМ ДИСЦИПЛИНАМ В КОЛЛЕДЖАХ КАЗАХСТАНА

ИЛЬЧУБАЕВА Г. Т.

преподаватель, Высший Экибастузский колледж
Инновационного Евразийского университета, г. Экибастуз

АЛЕУШИНОВ Т. Т.

преподаватель спецдисциплин,
Колледж информационных технологий, г. Павлодар

В современном мире, где технологии играют ключевую роль во всех сферах жизни, образование не остается в стороне. В Казахстане внедрение современных технологий в обучение естественно-научным дисциплинам в колледжах становится все более актуальным и приоритетным направлением развития образования. Это не только позволяет сделать образовательный процесс более доступным и привлекательным для студентов, но и повышает его эффективность и качество.

Одним из основных преимуществ внедрения технологий в образовательный процесс является улучшение доступности образования. С использованием современных цифровых технологий студенты могут получать образование в любое время и в любом месте, что особенно важно в условиях современного образовательного пространства. Интерактивные учебные материалы, виртуальные лаборатории, онлайн-курсы и другие образовательные ресурсы делают обучение более гибким и доступным для широкого круга студентов.

Кроме того, интеграция технологий в учебный процесс способствует повышению эффективности обучения и улучшению результатов обучения. Использование интерактивных методов обучения, мультимедийных материалов, виртуальных экспериментов и других технологических инструментов делает учебный процесс более увлекательным и эффективным. Студенты получают возможность лучше понимать учебный материал, применять его на практике и развивать необходимые навыки для успешной карьеры в сфере естественных наук [1-5].

Однако при внедрении технологий в образовательный процесс возникают и некоторые проблемы и вызовы. Необходимость квалифицированных кадров, технические проблемы, вопросы конфиденциальности данных и неравенство доступа к технологиям требуют внимательного внимания и комплексных решений. Однако, при правильном подходе и эффективном использовании технологий можно достичь значительных успехов в сфере образования, открывая новые возможности для студентов и улучшая качество обучения естественно-научным дисциплинам в колледжах Казахстана.

Анализ текущего состояния использования технологий в колледжах Казахстана показал следующее:

1 Преподаватели используют *вебинары и интерактивные уроки* для обучения студентов. Это позволяет студентам задавать вопросы в режиме реального времени и взаимодействовать с материалом.

2 Вместо традиционных физических лабораторий можно использовать *виртуальные лаборатории*. Студенты могут проводить эксперименты, анализировать данные и изучать научные концепции в виртуальной среде.

3 *Программы моделирования* позволяют студентам исследовать сложные процессы, такие как физические явления, химические реакции или биологические системы. Это помогает им лучше понимать абстрактные концепции.

4 Интерактивные *электронные учебники и онлайн-ресурсы* обогащают образовательный опыт. Студенты могут изучать материал, просматривать видеоуроки и выполнять задания через онлайн-платформы.

5 Студенты могут совместно работать над проектами, используя *облачные сервисы*. Это способствует развитию навыков командной работы и обмену знаниями.

6 Колледжи должны обеспечивать студентов навыками работы с *современными инструментами*, такими как программы для анализа

данных, графические редакторы и другие специализированные приложения.

Выделяется несколько преимуществ внедрения технологий в образовательный процесс:

1. Доступности образования – технологии делают образование доступным для всех, учитывая географическое расположение и физические ограничения студентов.

2. Использование интерактивных методов обучения, мультимедийных материалов и игровых элементов делает учебный процесс более увлекательным и привлекательным для студентов.

3. Индивидуализация обучения.

4. Использование технологий в обучении способствует развитию навыков работы с информацией, аналитического мышления, коммуникации и сотрудничества, которые важны для успешной карьеры.

5. Технологии позволяют использовать симуляции, виртуальные эксперименты и другие методы, которые могут быть недоступны или непрактичны в традиционном учебном процессе.

Однако, несмотря на все преимущества, существуют также недостатки внедрения технологий в образовательный процесс:

1. Технические проблемы – сбои в работе программного обеспечения, проблемы с доступом к интернету и другие технические проблемы могут привести к прерыванию учебного процесса.

2. Нехватка квалифицированных кадров – не все преподаватели обладают достаточными навыками и опытом для эффективного использования технологий в обучении.

3. Риск отвлечения и потери внимания – использование технологий, особенно в случае неправильного использования, может привести к потере концентрации и отвлечению студентов.

4. Недостаточная защита данных и конфиденциальности – сбор и хранение личной информации студентов может вызывать опасения относительно конфиденциальности и безопасности данных.

5. Неравенство доступа к технологиям – студенты из менее обеспеченных семей или регионов могут столкнуться с неравенством в доступе к технологиям, что может привести к ухудшению их учебного опыта.

Существуют стратегии сокращения воздействия неблагоприятных факторов, что требует системного подхода. Основные этапы представлены в табличной форме.

Таблица 1 – Рекомендации по преодолению неблагоприятных факторов

№	Этап	Пояснения
1	Подготовка преподавателей	Предоставление обучения и поддержки преподавателям по использованию технологий в образовательном процессе
2	Техническая поддержка	Обеспечение надежной технической поддержки для решения проблем с программным обеспечением и оборудованием
3	Разнообразие методов обучения	Развитие смешанных методов обучения, включающих как технологии, так и традиционные методы, чтобы удовлетворить разнообразные потребности студентов
4	Контроль за конфиденциальностью данных	Обеспечение соответствия систем обработки данных требованиям безопасности и конфиденциальности.
5	Учет неравенства доступа	Разработка стратегий для обеспечения равного доступа к технологиям для всех студентов, в том числе за счет предоставления доступа к оборудованию и интернету в учебных заведениях или финансовой поддержки для приобретения необходимого оборудования.

ЛИТЕРАТУРА

1 Кондратьев С.С. Инновации в современном образовании. – журнал «Молодой ученый». В ней рассматриваются организационные подходы к организации образовательного процесса, а также вопросы инноваций и внедрения современных технологий в образование 1.

2 Федосеева Л.А., Дубровин Н.А., Ермолаева Е.Л., Воронцов А.М., Барсукова А.Е. Современные цифровые технологии в образовании – Современные научные исследования и инновации. – 2020. - №11 [Электронный ресурс]. URL: <https://web.snauka.ru/issues/2020/11/94049> (дата обращения: 13.03.2024).

3 Родичева, А. В. Цифровые технологии в современной школе / А. В. Родичева. – Текст : непосредственный // Молодой ученый. – 2022. – № 4 (399). – С. 365-368. – URL: <https://moluch.ru/archive/399/88272/> (дата обращения: 13.03.2024).

4 Васина Н.А. Использование цифровых средств обучения на уроках и внеурочной деятельности – Естественное и естественнонаучное образование в условиях цифровизации и

технологического обновления : материалы международной научно-практической конференции. – 20–21 мая 2020 г. / под науч. ред. Л.Н. Сухоруковой. – Ярославль : РИО ЯГПУ, 2020. – 167 с. ISBN 978-5-00089-402-6

5 Лисов Н.Д., Шаплов А.К. Организация обучения биологии с использованием технологии смешанного обучения - Естественное и естественнонаучное образование в условиях цифровизации и технологического обновления : материалы международной научно-практической конференции. – 20–21 мая 2020 г. / под науч. ред. Л.Н. Сухоруковой. – Ярославль : РИО ЯГПУ, 2020. – 167 с. ISBN 978-5-00089-402-6

ФОРМАЛЬДЫ ЕМЕС ОҚЫТУДЫ ДАМУ МЕН ҚОЛЖЕТІМДІ БІЛІМ БЕРУДІ ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУГЕ ҚАТЫСТЫ МӘСЕЛЕЛЕР

КАИРБАЕВА А. Қ., КУАНЫШЕВА Р. С.
аға оқытушылар, Computer science факультеті,
Торайғыров университеті, Павлодар қ.
ОСПАНОВА Н. Н.
п.ғ.к., доцент, профессор, Computer science факультеті,
Торайғыров университеті, Павлодар қ.

Қазіргі әлемде білім прогрестің негізгі қозғаушысы және әлеуметтік құрылымның негізгі элементіне айналды. Ол қоғамның зияткерлік капиталын қалыптастыруда шешуші рөл атқарады және оның жаһандық ауқымдағы бәсекеге қабілеттілігін айқындайды. Алайда, ресми (формальды) білім беретін оқу орындарынан басқа дәстүрлі оқу бағдарламаларынан тыс оқытудың әртүрлі әдістері мен формаларын қамтитын бейресми (формальды емес) оқытудың маңыздылығын мойындау қажет. Бұл мақалада формальды емес оқытуды дамытудың және қоғамның барлық мүшелері үшін білімнің қолжетімділігін қамтамасыз етудің бірқатар негізгі аспектілері қарастырылады.

Формальды емес оқыту – бұл формальды білім беру мүмкіндіктерін толықтыратын және кеңейтетін тәжірибелердің кең ауқымы. Бұған өзін-өзі тәрбиелеу, тәлімгерлік, жұмыс орнында оқыту, мектептен тыс курстар және өмірдің әртүрлі салаларында білім мен дағдыларды арттыруға ықпал ететін көптеген басқа әдістер кіреді [1]. Бұл модельдердің әрқайсысының өзіндік құрылымы мен

әдістемесі бар, сондықтан олар дәстүрлі білімге маңызды қосымша болып табылады. Бірақ формалды емес білім формалды білім беру бағдарламаларының бөлігі болып табылмайтын ұйымдастырылған оқыту түрлерін қамтуға мүмкін. Атап айтқанда, біліктілікті арттыру, кәсіптік қайта даярлау бағдарламалары, кәсіптік оқыту бағдарламалары, курстар, дәрістер, семинарлар мен тренингтер, оның ішінде онлайн режимінде өткізілетіндері кіреді. Формалды емес білім беру нәтижелерін тануды білім беру ұйымдары оқытудың жеке траекториясын қалыптастыру мүмкіндігі ретінде жүзеге асырады [2].

Формальды емес оқытудың тиімділігін бағалау – қиын міндет болып табылады, өйткені оқытудың бұл түрі көбінесе әртүрлі мақсаттар мен қол жеткізу әдістеріне ие. Алайда, формальды емес білім беру нәтижелерін өлшеу үшін қолдануға болатын әртүрлі әдістер мен құралдар бар, мысалы: сауалнама, бақылау, портфолио және басқа тәсілдер.

Формальды емес білім беру – оқыту орны, мерзімдері мен нысаны ескерілмей, білім беру қызметтерін ұсынатын ұйымдар жоспарлаған, ұйымдастырған және жүзеге асыратын және оқыту нәтижелерін растаушы құжат беріле отырып, жүргізілетін білім беру түрі [3].

Формальды емес білім беру арқылы алынған оқыту нәтижелерін тану тәртібі, міне, олардың кейбіреулері:

1. Бағдарламалардың көлемін салыстыру кезінде білім беру бағдарламасының бір академиялық кредитінің бастапқы еңбек сыйымдылығы үшін - техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім беру ұйымдарында – 24 академиялық сағат және жоғары және (немесе) жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру ұйымдарында – 30 академиялық сағат қабылданады [3].

2. Формальды емес білім беруді оқыту нәтижелерін тану үшін білім беру ұйымының бірінші басшысының (ректорының) немесе оны алмастыратын адамның бұйрығымен Формальды емес білім беруді оқыту нәтижелерін тану жөніндегі Комиссияның (бұдан әрі – Комиссия) қызметі және оның құрамы туралы ереже бекітіледі [3].

3. Білім алушы (тыңдаушы) формальды емес білім берудің оқыту нәтижесін (нәтижелерін) тану үшін академиялық кезеңнің басталуына дейін 10 (он) жұмыс күн ішінде Комиссияның қарауына мынадай құжаттарды ұсынады:

1) Комиссия төрағасының атына еркін нысанда формальды емес білім берудің оқыту нәтижелерін тану туралы өтініш;

2) жеке басын куәландыратын құжаттың көшірмесі;

3) формальды емес білім берудің оқыту нәтижелерін растайтын құжат (куәлік).

4. Сараптама тобы құжаттарды 5 (бес) жұмыс күні ішінде формальды емес білім беруді оқыту нәтижелерінің білім беру ұйымының білім беру бағдарламасының оқыту нәтижелеріне сәйкестігі тұрғысынан қарайды [3].

Қарау нәтижелері бойынша формальды емес білім беруді оқыту нәтижелерінің білім алушы (тыңдаушы) меңгеретін білім беру бағдарламасының оқу нәтижелеріне, бағдарламаның мақсаттарына, бағдарлама көлеміне және бағалауға сәйкестігін міндетті түрде бағалай отырып, еркін нысанда сараптамалық қорытынды жасалады [4].

Осы сараптамалық қорытынды қарау және шешім қабылдау үшін Комиссияға беріледі.

5. Білім алушы (тыңдаушы) келесі академиялық кезеңдерде қайта есептелген оқу пәндерін (модульдерін) оқудан босатылады.

Кәсіптік біліктілікті тану нәтижелері білім алушының (тыңдаушының) транскриптіне енгізіледі.

Мемлекет пен азаматтық қоғам білім берудің қолжетімділігін қамтамасыз етуде және формальды емес оқытуды дамытуда шешуші рөл атқарады. Мемлекет білімге қолжетімділікті кеңейтуге және оның сапасын арттыруға бағытталған тиісті заңдар, саясаттар мен бағдарламаларды әзірлеуге тиіс. Азаматтық қоғам өз кезегінде білім беру мәселелерін талқылауға белсенді қатыса алады, білім беру жобаларын оқыту және дамыту бастамаларын қолдайды.

Жылдам технологиялық прогресс пен еңбек нарығындағы өзгерістер жағдайында болашақта сұранысқа ие болатын дағдыларды дамыту маңызды. Бұған коммуникация, шығармашылық, сыни тұрғыдан ойлау және уақытты басқару сияқты техникалық және жұмсақ дағдылар (ағылшын тілінде soft skills) кіреді. Бейресми оқыту бұл дағдыларды дамытудың тиімді құралы бола алады, өйткені ол әдетте икемді және өзгертін қажеттіліктерге бейімделеді.

Халықтың бейресми білім берудегі белсенділігін арттыру және құқықтық, цифрлық және қаржылық білім тапшылығын жою мақсатында Қазақстан Республикасында жоғары білім мен ғылымды дамытудың 2023–2029 жылдарға арналған Тұжырымдамасы бекітілді, онда ересектерді оқытудың кредиттік жүйесі қолданылатын болады. Бұл жүйе бейресми білім беру нәтижелерін тануға және жаңа кәсіби құзыреттерді қосуға

мүмкіндік береді. Бағдарлама оқытудың үздіксіздігі мен дәйектілігін қамтамасыз ету үшін білім беру сатыларының тік интеграциясын және білім беру құрылымдарын деңгейлес үйлестіруді қамтамасыз етуге бағытталған жұмыс жүргізілетін болады.

Бастама шеңберінде Ұлттық біліктілік шеңбері мен құзыреттердің функционалдық картасы әзірленетін болады, сондай-ақ микрокалфикациялар алу және нано-оқыту нәтижелерін есепке алу көзделетін болады. Бұл азаматтарға әртүрлі оқыту формалары, соның ішінде әлемдік және жергілікті провайдерлердің жаппай ашық онлайн курстары арқылы қажетті дағдыларды алуға мүмкіндік береді [5].

Бағдарлама сонымен қатар еңбек нарығының талаптары мен түлектердің біліктілігі арасындағы алшақтықты азайтуға, қысқа мерзімді курстардың спектрін кеңейтуге және корпоративтік біліктілікті арттыру құрылымдарын дамытуға бағытталған. «Күміс университеттер» моделін дамыту үшін шаралар қабылданады және сұранысқа ие мамандықтарға бағытталған өңірлерде білім беру бағдарламаларын іске асыру [5].

Формальды емес оқыту мен қол жетімді білім – адами капиталды дамытуда және әлеуметтік әділеттілікті қамтамасыз етуде маңызды рөл атқарады. Дегенмен, олардың әлеуетін барынша арттыру үшін оқыту үлгілерін, технологиялардың рөлін, әлеуметтік және экономикалық факторларды, тиімділікті бағалауды, инклюзивтілікті, жаһандық сын-қатерлерді және мемлекет пен азаматтық қоғамның рөлін қоса алғанда, әртүрлі аспектілерді ескеру қажет. Осы салалардағы тиімді стратегияларды зерттеу және әзірлеу барлығына ашық және қолжетімді білім беру жүйесін құрудың негізгі міндеттері болып табылады.

Бұл мақала Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігінің Ғылым комитетінің 2024-2026 жылдарға арналған ғылыми және (немесе) ғылыми-техникалық жобалар бойынша гранттық қаржыландыруға арналған конкурсына ұсынылған жоба шеңберінде орындалды (AP23485289).

ӘДЕБИЕТТЕР

1 Формальды емес білім беру арқылы алынған оқыту нәтижелерін, сондай-ақ кәсіптік біліктілікті тану нәтижелерін тану қағидаларын бекіту туралы. Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрінің 2023 жылғы 24 қазандағы № 544 және Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2023 жылғы 24

қазандағы № 322 бірлескен бұйрығы. Қазақстан Республикасының Әділет министрлігінде 2023 жылғы 27 қазанда № 33580 болып тіркелді. [Электрондық ресурс]. – URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2300033580>

2 Қазақстан Республикасында жоғары білімді және ғылымды дамытудың 2023-2029 жылдарға арналған тұжырымдамасын бекіту туралы. [Электрондық ресурс]. – URL: <https://legalacts.egov.kz/npa/view?id=14413016>

3 Формальды емес білім беру арқылы алынған оқыту нәтижелерін, сондай-ақ кәсіптік біліктілікті тану нәтижелерін тану қағидаларын бекіту туралы. Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрінің 2023 жылғы 24 қазандағы № 544 және Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2023 жылғы 24 қазандағы № 322 бірлескен бұйрығы. Қазақстан Республикасының Әділет министрлігінде 2023 жылғы 27 қазанда № 33580 болып тіркелді. [Электрондық ресурс]. – URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2300033580/compare>

4 В Казахстане обновили правила признания результатов неформального обучения. [Электрондық ресурс]. – URL: <https://www.zakon.kz/pravo/6412349-v-kazakhstan-ebnovili-pravila-priznaniya-rezultatov-neformalnogo-obucheniya.html>

5 Қазақстан Республикасында жоғары білімді және ғылымды дамытудың 2023 – 2029 жылдарға арналған тұжырымдамасын бекіту туралы. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2023 жылғы 28 наурыздағы № 248 қаулысы. [Электрондық ресурс]. – URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P2300000248>

ОҚЫТУДЫҢ ТИІМДІ ӘДІС-ТӘСІЛДЕРІ

КАЙРБАЕВА А. Г.

бастауыш сынып мұғалімі, Ж. Тәшенов атындағы ЖОББМ, Павлодар қ.

Әдіс – оқу-тәрбие жұмыстарының алдында тұрған міндеттерді дұрыс орындау үшін мұғалім мен оқушылардың бірлесіп жұмыс істеу үшін қолданатын тәсілдері. Әдіс арқылы мақсатқа жету үшін істелетін жұмыстар ретке келтіріледі. Оқыту әдістері танымға қызығушылық туғызып, оқушының ақыл-ойын дамытады, ізденуге, жаңа білімді түсінуге ықпал етеді. Оқытуда ең басты нәрсе – оқушылардың танымдық жұмыстары. Оқыту әдістері ең анық

фактілерді білуді қамтамасыз етеді, теория мен тәжірибенің арасын жақындатады.

Тәсіл – оқыту әдісінің элементі. Жоспарды хабарлау, оқушылардың зейінін сабаққа аудару, оқушылардың мұғалім көрсеткен іс-қимылдарды қайталауы, ақыл-ой жұмыстары тәсілге жатады. Тәсіл оқу материалын түсінуге үлес қосады. Тәсілдер оқыту әдістерінің құрамына кіреді, әдістің жүзеге асуына көмектеседі. Оқыту әдістерінің басты қызметі - оқыту, ынталандыру, дамыту, тәрбиелеу, ұйымдастыру.

Тиімді әдіс-тәсілдер – сапалы сабақ кепілі. Ұлы ағылшын ағартушысы Уильям Уарт жай мұғалім хабарлайды, жақсы мұғалім түсіндіреді, керемет мұғалім көрсетеді, ұлы мұғалім шабыттандырады деген екен. Қазіргі уақытта мұғалімнің басты мақсаты - оқушыға қажетті білім берумен шектелмей алған білімін керек уақытында қолдана білуге үйрету. Осы мақсатта оқушыға дайын ақпаратты бермей, оны өз бетімен жұмыс істеуге, ізденуге үйрету қажет. Ол үшін әр ұстаз оқытуда білім берудің озық, тиімді тәсілдерін қолдануы керек. Оқытудың тиімді әдістері заманауи идеялардың жеті негізгі модульге сүйенеді. Жеті модульдің әдістері, стратегиялары негізгі -сындарлы оқыту болып табылады. Тиімді оқытуда осы жеті модульдегі идеялар, стратегиялар мен тәсілдер өзара байланыста болады. Мұнда оқушы-ізденуші, ойланушы, өз ойын дәлелдеуші. Мұғалім- әрекетке бағыттаушы, ұйымдастырушы. Жеті модуль идеялары оқушыларды өз ойын пайымдауға, бір-біріне көмек көрсетуге, жан -жақты дамуға, өзгеріп дамып жатқан қоғамда өз орнын тауып, дұрыс шешім қабылдауға бағыттайды.

«Оқыту мен оқудағы жаңа тәсілдер» модулі туралы айтатын болсақ мұнда білімге үйретудің қозғаушы күші «метатану». «Метатану» танымдық үдерістерді білу, түсіну және реттеу, соның ішінде қатесін танып білу, ойлауды бақылау болып табылады, яғни оқушының «қалай оқу керектігін үйренуі» деп те айтуға болады. Осы терминнің авторы Флейвеллмен толықтай келісемін, метатану арқылы оқушы білімді менгеру жолдарын жасап, өздігінен реттелген оқуға көшеді. Пери «Өздігінен реттелген оқудың» үш маңызды элементтерін көрсеткен:

- Тапсырмамен жұмыс барысында өздігінен бағыттаушылығы
- Проблемалар мен мақсаттарды өздігінен айқындауы
- Проблеманы шешу мен мақсатқа жетуге арналған әдіс

тәсілдерді өздігінен тандауы.

Выготскийдың «ЖАДАсы», Жером Бунердің «Көпіршелер тұрғызуы», Джин Раддоктың «Оқушы үні» жобалары оқу барысында қолданып, оқушының білімін дамытуға үлес қосатын тиімді педагогикалық әдіс тәсілдер деп есептеймін.

«Сыни тұрғыдан ойлау» «ойлау туралы ойлану» деп сипатталады. Сын тұрғысынан ойлау дегеніміз- сабақта оқушылардың қызығушылығын арттыра отырып, өз ойыңды еркін талпындырып, тұжырым жасау. Ой қозғай отырып, оқушының өз ойымен өзгелердің ойына сыни қарап, естіген, білгенін талдап, салыстырып реттеп,білмегенін өзі зерттеп, дәлелдеп тұжырым жасауға бағыттау өз бетімен және бірлесіп шығармашылық жұмыс жасау.

«Оқу үшін бағалау және оқытуды бағалау». Бағалау темнің «жақын отыру» дегенді білдіредіретін латын сөзінен шыққан. Бағалау бір адам басқа адамның не айтып, не істегенін,түсінігін немесе тәртібін мұқият бақылауы болып табылады. Бағалаудың барлық түрлеріне жалпы сипаттамалар тән. Олар :қадағалау, интерпритация, қорытынды. Ұжымдық қарым-қатынасты орнатып, оқушылардың сенімсіздіктерін жойып, мүмкіндіктерін арттыруға жол ашатын критериялды бағалау болып табылады. Критерийлер - оқытудың міндеттерін жүзеге асыратын өлшемдер, оқушылар жұмыс барысында орындайтын іс-әрекеттер тізбесі. Критериялды бағалау технологиясы оқушы бойындағы қорқынышты басады және мұғалімді «төрешілік» қызметінен босатып, оқушы бойында өзін-өзі бағалау, өз іс-әрекетіне баға беру, жауапкершілік қабілетінің дамуына ықпал етеді.Критериялды бағалау әділ, шын бағалау. Критерий арқылы бағалау нақты және де қойған бағаны дәлелдеп бере аласын.

Қазіргі уақытта білім беру үдерісінде **ақпараттық-коммуникациялық технологияларды** қолдану қажеттілігі туып отыр. Осыған байланысты білім берудегі әдіс-тәсілдер үнемі өзгеріп, жаңғырып отырады. АКТ технологияларын пайдалану қазіргі кездегі заман талабы болғандықтан, оған басты назар аударуымыз қажет. Жаңа ақпараттық технологияларды білім беру үдерісінде қолдану біршама жетістіктерге апаратын жол. Мұғалімнің қазіргі кездегі міндеті- АКТ технологияларды менгеру және оқушыларға үйрету. АКТ технологиясын сабақта қолдану мұғалімге де оқушыға да қолайлы. Сол кезде ғана сабақта теория мен практиканы ұштастыра аласын.

Дарындылар мен талантты оқушылар біртекті топ болып табылмайды, олардың әрқайсысы ерекше қасиетке ие екенін есте ұстау керек. Дегенмен топ жағдайында дарынды және

талантты оқушылар санатын қарастыру кезінде бірқатар ортақ сипаттамаларды көруге болады. Кейбір оқушылар бірқатар салада осындай қасиеттерінің бар екендігін көрсете біледі, ал дәл осы кезде басқалары – тек бір ғана салада көрсете алады. Дарынды оқушылардың көпшілігінде осындай мінез неғұрлым көрініп тұрады әрі қарқынды болуы мүмкін. Дарынды және талантты оқушыларды әрқашанда мінез-құлқы бойынша бірден табу мүмкін емес, өйткені кейде олардың айрықша қабілеттілігі көрініп те тұрмайды. Кейбір оқушылардың дарындылығы объективтік себептердің әсерінен көрінбеуі де мүмкін, болмаса оларда әлі өз қабілеттерін көрсету мүмкіндігі болған жоқ шығар. Ал қалғандары әртүрлі себептер бойынша үлгере алмайтындардың санатына жатуы немесе өз дарындылығын әдейі жасырып жүруі де мүмкін. Енді кейбір дарынды және талантты оқушылар оқуда қиыншылықтармен кездесуі мүмкін, бұл олардың шынайы қабілеттерінің көрінуіне кедергі болады. Дарынды және талантты оқушылар кең өрісті қабілетке ие: олардың кейбірі, мәселен, ғылым мен техника саласындағы ерекше қабілетін көрсете алуы мүмкін, ал кейбіреулері өнерде немесе поэзияда, қоғамдық көшбасшылықта көрінер. Қазіргі уақытта дарынды және талантты оқушыларды олардың тек жоғары зиятының болуымен ғана анықтамайды. Сонымен қатар олар бір салада дарынды болса, басқа салаларда қиындыққа тап болуы мүмкін; олар дамудың бір кезеңінде өте қабілетті болса, келесі кезеңдерде қабілеттерін танытпауы мүмкін. (ғаламтор көздері)

«Оқытуды басқару және көшбасшылық». Осы модульде көшбасшылық тәсілі «Мұғалім жүргізетін дамыту жұмысы» қағидасына негізделген. Осы тұрғыдан салыстырғанда мұғалімдер қарастырылатын идеялар аспектілері аясында өз тәжірибелері туралы ой-тұжырымдарға сүйене отырып өзгереді. Мұғалімдер осы идеяларға сәйкес өз тәжірибелерінің жекеленген тұстарын анықтайды, зерттейді, бағалайды және дамытады. Осы модуль СТО тығыз байланысты.

Бұл модульдердің көпшілігін бұрыннан сабақтарында пайдаланып жүрсем де, тереңіне үңіліп, олардың өзіндік философиясын түсініп көрмеппін. Әрине, бұрынғы дәстүрлі әдістерді де жоққа шығаруға болмайды, әр тәсілдердің өзіндік артықшылықтары бар. Осы жеті модуль тәсілдерінде, стратегияларында СТО негіздері қамтылған. СТО бағдарламасы-әлемнің түкпір-түкпірінен жиылған білім берушілердің бірлескен еңбегі, Ж. Пиаже, Л.С. Выготский теорияларын басшылыққа алады.

Мұғалім заман талабына сай үнемі даму үстінде болу қажет. Даму ол озық технологияларды менгеріп, қазіргі жеткен жетістіктерінен де биікке жету деген сөз. Мұғалімдер жаңа әдіс- тәсілдерді үйреніп оны тиімді пайдалана алса ол жетістігіміз. Оқушыларымызды озық мемлекеттердің білім деңгейіне жеткізіп, оларды білім нәрі мен сусындатсақ онда ол біздің мақтанышымыз болмақ. Сондықтан әрбір мұғалім білімді әрі саналы түрде көшбасшы бола білу қажет. Өзің көшбасшы болу арқылы, оқушылардың да көшбасшылық қасиеттерін аша білу керек.

Қазіргі мектептің оқыту үрдісінде білім берудің тенденциялары мен даму бағыттарын қамтамасыз ететін елуден аса педагогикалық технологиялар қолданыс табуда. Жоғарыда айтып өткенімдей жеті модуль стратегиялары, әдістері СТО технологиясымен тығыз байланысты. Бұл технологияны жарыққа шығарған американдық педагогтар Дж. Стил, К. Мередит, Ч. Темпл, С. Уолтер. Олардың пікірінше оқу міндетті түрде белсенді болуы керек. Оқушының әр нәрседен бір мән табуға мүдделі және білуге құмарлығы болса ғана белсенділік пайда болады. Бастауыш сынып сабақтарында «Жеті модуль» әдістері, стратегиялары негізінде сабақтарды құрып оқыту, яғни сыни тұрғыдан ойлау тәсілін іс-тәжірибеме енгізу нәтижесі жеткіншектер бойында мынадай іскерліктер мен дағдыларды қалыптастыруға болатынын байқатты.

- Әрбір оқушы өзінің жеке ойымен, өмірге деген көзқарасымен және ойлау қабілетімен ерекшеленеді;
- Жеке дауысты (кейіпкер, жазушы, бірге оқитын оқушы) қабылдауға үйренеді;
- Ойын жаңа ақпараттар арқылы білдіреді /мағынаны тану кезеңінде/;
- Өз ойларын толық, дұрыс тұжырымдайды;
- Өз біліміне сүйеніп, мәселенің шешімін дұрыс тауып, ойын жеткізе біледі, яғни «Мен» деген сөзді ұғады.

Әр сабақ үш кезеңнен тұрады:

- қызығушылықты ояту;
- мағынаны ашу;
- ой толғаныс.

Бірінші кезең «Қызығушылықты ояту»

Кезеңнің мақсаттары:

- оқушы өзінде қалыптасқан білімі мен түсініктерін өзектендіруі;
- оқылатын тақырыпқа танымдық қызығушылықты ояту;
- оқушының белсенділігін ояту;

Жеке тұлғаның іс-әрекеті Қолдануға болатын әдістер мен тәсілдер оқылатын мәселелер бойынша не білетінін еске түсіреді, ақпаратты жүйелейді, жауап алуға қажетті сұрақтар қояды. Өзге мақсатын тұжырымдайды. «Белгілі ақпараттар» тізімін түйін сөздер бойынша - әңгіме, кластерлер, дұрыс және дұрыс емесін мақұлдау және т. б.

Бірінші кезеңде алынған ақпараттар тыңдалады, жазылады, талқыланады, жеке, жұп және топ бойынша жүргізіледі.

Екінші кезең «Мағынаны ашу»

Кезеңнің мақсаты:

- жаңа ақпаратпен танысу;
- жаңа ақпараттармен өз білімімен ара - қатынас белгілеу.

Жеке тұлғаның іс-әрекеті Қолдануға болатын әдістер мен тәсілдер

– мұғалім ұсынған белсенді оқыту әдістерін қолданып, жаңа тақырып материалдарын тыңдайды, оқиды;

– жаңа ақпараттардың мәнін түсіну барысында мәтін шетіне белгі қояды немесе жазып алады;

– қарастырылған материалдармен жұмыс істеу барысында өз түсінгенін қадағалайды, алдына қойған мақсаттарына жету үшін белсенді әрекет етеді.

Белсенді оқу әдістерін қолдану:

- инсерт
- түртіп алу
- сабақтың бірінші кезеңінде қойылған сұрақтарға белсенді түрде жауап іздеу және т. б.

Бұл кезеңде жаңа ақпараттармен, ойлармен танысады, тиісті тақырыпқа байланысты кино көру, дәріс, әңгіме, тыңдау немесе тәжірибе – эксперимент жасау, мультимедиялық құралдарды пайдаланады. Сабақта жұмыс дара және жұп түрінде жүргізіледі.

Үшінші кезең «Ой толғау»

Кезеңнің мақсаты:

- қабылданған жаңа және ескі түсініктердің ара қатынасын ашу.
- оқылған материалды талдау және қорытындылау.
- тақырыпты мұнан әрі меңгеру бағытын анықтау.
- Мағынаны тану кезеңінде білімге сүйене отырып, бұрын және сабақ барысында не үйренгенін салыстырады.

– Қарастырған тақырыптың мәнін толық түсіну және өзіне қойылған мақсатты іске асыру үшін жаңа тақырыпты талдайды, қажеттісін іріктеп алады.

– өзіне қойған сұрақтарға мағыналы жауап алғандарын бағалайды.

– Алған білімдерін өмірмен байланыстырады, қорытынды нәтиже шығарады, өз бетімен жаңа идеяларды ойластырады. – тұжырымдамалық карта құру

– әртүрлі кезеңдегі ақпараттардың өзара қатынасын сипаттайтын кестелер толтырады.

– түйін сөздерге қайта оралу.

– дұрыс және дұрыс емесін мақұлдауға қайта оралу.

– рефлексивті сұрақтар

– пікір алмасу.

– шығармашылық жұмыстар жазу (синквейн, эссе) және т. б.

Оқылған ақпаратты талдау, түсіндіру, шығарманы өңдеу жұмысы топ бойынша жүргізіледі.

Оқыту стратегиялары (тәсілдері)

Технологияны жетік меңгеру үшін бірнеше тәсілдер қолданылады. Оқытуда жақсы нәтижеге жету үшін осы стратегияларды оқыту үрдісінің әр кезеңінде сабақтың мазмұнына қарай пайдаланған жөн.

Инсерт (түртіп алу) жүйесі. Бұл тәсіл бойынша оқу материалы дайын күйінде беріледі, мәтінді оқып отырып оның бір жақ шетіне немесе кесте түрінде жазылады:

«V» – білемін «+» мен үшін жаңа «-» басқаша ойлаймын «?» - түсінбедім, тереңірек білгім келеді

Кестені мәтіннің фрагменттері немесе толық абзац түрінде толтырады. Сонан соң оқушылар жұп болып немесе топпен өзара пікір алмасады.

Түсініксіз болған ұғымдарды мұғалім түсіндіреді немесе басқа ақпарат көздерінен іздеуге үйге тапсырма беріледі. Мұнда оқушыларға аз таныс, қызықтыратын, энциклопедиялық сипаттағы, яғни құбылыстар туралы мәліметтер жинауға болады. Бұл тәсіл дәстүрлі оқытудағы «оқулықтан пәлен параграфты оқындар» деген тапсырмаға қарағанда тиімді.

Сонымен қатар **Кубизм стратегиясы** – кубик жасалынып, оның 6 қырына 6 түрлі тапсырма жазылады. Мұғалім кубті ортаға тастап, қай қыры түссе, оқушы сол қырындағы тапсырмаға жауап береді.

Білемін. Үйрендім. Білгім келеді. Бұл стратегияны 1984 жылы Чикаго университетінің профессоры Донна Огл шығарған. Оның мақсаты – таным үрдісінде рефлексивтілікті дамыту.

«Сауалнама-интервью» стратегиясы да жаңа білімді меңгертуге үлкен септігін тигізеді. «Сауалнама-интервью» стратегиясы бойынша өтілген тақырыпқа талдау, салыстыру, зерттеу жұмыстары бойынша оқушы білімін жинақы түрде қорытындылауға болады.

Бес минуттік эссе

Бұл жазбаның түрі сабақтың соңында оқушыларға оқыған тақырыптары бойынша білімдерін саралау үшін қолданды. Нақтырақ айтсақ:

- оқушыларға келесі екі тапсырманы орындауды;
- берілген мәтіннен не білгендерін жазуды және өздері жауабын таппаған бір сұрақ қоюды. Осыдан кейін берілген жұмыстарын жинап алып келесі сабақты жоспарлауда қолдандық.

Оқушыларды жеке тұлға ретінде ала отырып, олардың іс-әрекет түрлерін мақсатты қалыптастыру, өздік, дербес ізденуге баулимыз. Әрбір оқушыны өз беттерімен мәтінді оқуға, талдауға, бағалауға жетелейміз. Сын тұрғысынан ойлау әдістері дайын білімді қайталап айту емес, оны өз белсенділіктері бойынша алуға тәрбиеленеді. Оқушылардың өзіндік жұмысына мақсатты бағдарлар, айқын міндеттер қойғыза білуге үйретеміз.

Дүниетану, жаратылыстану т.б. сабақтарында проблемалық сұрақтарды бөліп алу, әзірлеу, соны талқылау, өзіндік қорытынды жасау, өз беттерімен анализ, синтезге, бағаға жету, өзін-өзі бақылау, жұмыстары балаларды шығармашылыққа, жүйелі білімге жетелейді.

Өз тәжірибемде СТО технологиясын жүйелі қолданамын. Сабақтарда жеті модуль стратегияларын, әдістерін пайдалану қазіргі кіші мектеп жасындағы балалардың:

- сабаққа деген қызығушылығын арттырады;
- нақты өз деңгейінде бағаланады;
- жеке қабілеті айқындалады;
- өз бетімен жұмыс істеуге үйренеді;
- даму деңгейі айқын болады.

Ойын жеткізе алады, дәлелдеуге үйренеді

Жеті модуль стратегияларын қолданып оқыту сабақта қандай нәтиже бере алады? Жеті модульмен жұмыс жасағанда оқушының өздігінен білім алуына, оқуға белсенділігін арттыруға, шығармашылық қабілеттерінің дамуына әсер етеді. Сабақ үстінде СТО стратегияларын пайдалану нәтижесінде оқушылар өз пікірлерімен еркін бөліседі, ойларын айқындады, өз өзіне сенімдері артады.

Қазіргі уақытта білімді, қабілетті, мейірімді, іскер, мұғалім ғана оқушысына жақсы қасиеттерді дарыта отырып, сапалы білім бере алады. Ол үшін оқыту мен білім берудегі жаңалықты жылдам қабылдап, оларды тәжірибеде қолдануда үлкен белсенділік таныту-әрбір ұстаздың міндеті деп санаймын.

ӘДЕБИЕТТЕР

- 1 Атамбаева К. Сын тұрғысынан ойлау технологиясы// Бастауыш сынып, №6/2012.
- 2 МАН. «Назарбаев зияткерлік мектептері» ДББҰ, 2015 жыл.
- 3 С. Мирсеитова. Әрекеттегі RWCT философиясы мен әдістері. Алматы, 2006ж.
- 4 Ташенова А. Сын тұрғысынан ойлауды оқу мен жазу арқылы дамыту//Білім - Образование. №2, 2006

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ЗЕРТТЕУ ЖҰМЫСТАРЫНА ДЕГЕН ҚИЗЫҒУШЫЛЫҒЫН АРТТЫРУ ТӘСІЛДЕРІ

КАИРГЕЛЬДИНОВА С. А.

магистрант, Торайғыров университеті, Павлодар қ.

Бастауыш сынып оқушылары өте ширақ, әр нәрсеге қызығып, мазалап жүрген сұрақтарына жауап іздеуге шаршамайтын, іздепаз болып келеді. Біз, яғни үлкендер, кейде балалардың сол қасиеттерін елемей, тіпті назар да салмаймыз. Бірақ, қазіргі технологиялар мен коммуникация заманында ата-аналар мен ұстаздар керісінше оқушыларды зерттеу мен бақылауға бейімдеуі керек.

Біздің жағдайымызда зерттеу жұмыстарын жасау деген бірден әлемде жоқ нәрсені ойлап табу дегенді білдірмейді. Бастауыш сынып оқушылары, зерттеу жұмыстарын жасамас бұрын оларға біртіндеп дайындалу керек. Өкінішке орай еліміздің мектептерінің басым бөлігінде зерттеу жұмыстары оқушының біраз ғана қатысуымен өтеді. Негізгі идея, ақпарат пен материалдарды жинастыру, теориялық бөлігін жазу ата-аналар мен ұстаздардың мойнында. Оқушы тек эксперименттік бөлім мен жұмысты қорғауға ғана қатысады. Бала толыққанды жұмысқа кірісіп, басынан аяғына дейін барлық үрдістеріне қатыспайды. Бұл дұрыс емес.

Екінші сыныптан бастап оқушылар мектепке бейімделіп, өзін психологиялық интеллектуалды жағынан еркін ұстай бастайды.

Сондықтан оқушыларды зерттеу жұмыстарына біртіндеп дайындауды екінші сыныптан бастауды жөн көрдік. Бірақ, бұл тек таныстыру ретінде өтетін, аптасына бір рет факультативті сабақ форматында болады.

Таныстыру балалардың қызығушылығын арттыру үшін интерактивті сабақтар арқылы, ойын форматында өтеді. Алдымен «Ақпарат», «Зерттеу» деген ұғымдарға анықтама беріліп, оқушылардың қаншалықты іздеп-ізденгенін бағалаймыз. Балалар сөздік, интернет, үлкендерден сұрау арқылы ақпарат іздеуге үйренеді. Сабақтың соңында үй тапсырмасы беріледі [1, 25 б.].

Оқушыларды топтарға бөліп, әр топқа қандай да бір өнертабыстың (теледидар, телефон, автокөлік және т.б.) пайда болу тарихын айтып беру тапсырмасы беріледі. Біріншіден, оқушылар ақпаратты әр түрлі тәсілдермен жинауды үйреніп, оны түсініп қана қоймай, ортаға салып бөлісуді үйренеді. Екіншіден, топта жұмыс жасауға бейімделе бастайды, себебі ол да зерттеу дағдыларының бірі болып саналады. Үшіншіден, баланың білім көкжиегі кеңейіп, өз ортасында сенімі артады.

Сабақтардың бірінде оқушылар тапқан ақпараттарымен бөлісіп, қандай қиындықтарға тап болғандарын ортаға салады. Оны ұстазбен талқылап, келесіде оларды жеңілдету немесе болдырмау тәсілдерін қарастырады.

Келесі үй тапсырмасы ретінде заттардың, құбылыстардың қасиеттерін бақылау болады. Әр бала өз қалауы бойынша бір затты алып оны сипаттауы керек. Мысалы, қар ұшқыны, мұз, қағаз, жапырақтың пішінін, өлшемін, дәмін, иісін бақылап, ол зат қатты ма, жұмсақ па, суда батады ма жоқ па деген пікірлерімен бөліседі. Мүмкіндігінше сол затты сыныпта көпшіліктің назарына ұсынса да болады.

Осындай эксперименттік жұмыстар балалардың қызығушылығын едәуір арттырады. Себебі балалар табиғаты бойынша бақылауды, талдауды ұнатады. Тіпті қиялды да іске қоса біледі. Бұл да зерттеушілік дағдыларының бірі болып саналды. Егер оқушыларға «Аралда жалғыз қалдың, сенің әрекетін?» деген сұрақ қойсақ, көбісі қиялды іске қосып өз ойларымен бөлісетін болады. Кейбіреуі документалды фильм, біреуі көрген мультфильмін, үлкендерден естіген әңгімесін есіне түсіре бастайды.

Оқу жылының соңында оқушылар өздеріне ұнаған тақырыптарын тандап, келесі оқу жылында сол тақырып бойынша өз зерттеулеріне баяндама жасап береді. Сол арқылы оқушылар

жазғы демалыста уақытын босқа өткізбей, пайдалы да қызықты етіп ұйымдастыра алады.

Үшінші сыныпқа көшкен оқушыларымыз ториямен, негізгі анықтамалармен таныс болғандықтан ары қарай «Зерттеу әлеміне» саяхатын жалғастырады. Ендігі алған білімдерін нығайту жұмыстары жүргізіледі. Ақпарат көздеріне тоқталып, ондағы деректерді сұрыптап, маңыздысын бөліп алуға дағдыланады.

Сабақтар сол қалыпта аптасына бір рет өткізілігендіктен, әр сабақ белгілі бір тақырыпқа арналады. Егер бір сабақ қағазды басылымдардан (кітап, газет, журнал) ақпаратты қалай іздеу, оларды сұрыптау, керек ақпаратты бөліп алу, оның көшірмесін қалай жасау екендігіне арналса, келесі сабақ ғаламтордан сенімді ақпаратты жалған ақпараттан ажырата білу, деректердің шынайы авторларын анықтауға бағытталады.

Келесі дерек көзі – үлкендерің білгендерін жинақтап түйіндеу. Балалар әке-шеше, ата-әже, туған-туысқандарынан сұрау арқылы деректер жинап қана қоймай, ұялып қысылудан айрылады. Зерттеу жұмыстарын жасаудың психологиялық тұрғыдан пайдасы осыдан көрінеді.

Үй тапсырмасы ретінде балаларға белгілі бір затты зерттеу, оны жасау барысында қандай ақпарат көзі қолданылды, қанша уақыт жұмсалды және қандай қорытындыға келгенін айтып беру болды. Оны жай ғана айтып қоймай, қағаз бетінде көрсету керек болды. Сол кезде мұғалім балалардың мәтінді қаншалықты дұрыс құрастыру, орфография, пунктуацияны сақтай білетінен тексереді. Соған да бір емес бірнеше сабақ арналатын болады.

Келесі тапсырамалардың бірі – өзекті тақырыпты мұғалімнің көмегінен тандау. Балаларға тандау ретінде екі тақырып беріледі: бірі – оларға таныс, оңай болса, екіншісі белгілі бір мәселені қозғайтын, күрделі тақырып. Біріншісін тандаған оқушы оңай жолды іздейтін, аса еңбектенгісі келмейтін, ал екіншісін тандаған – мәселенің түйініне жеткісі келетін іздеп-ізденген бала болғаны.

Оқушылар сабақ барысында зерттеу әдістерімен таныс болады. Өз зерттеулерінде бақылау, эксперимент, сауалнаманы қалай қолданатындарымен бөліседі. Сонымен қатар «зерттеу мақсаты», «зерттеу тапсырмасы» ұғымдары қарастырылып, мұғаліммен ойын ретінде сол ұғымдардың зерттеу жұмысы кезінде қаншалықты маңызды екені түсіндіріледі.

Әр оқушының «Зерттеуші жазбасы» атты дәптері болады. Сол дәптерге балалар өз бақылауларының, сауалнамаларының

корытындысын жазып, негізгі деген ойларымен бөліседі. Жалпы алғанда үшінші сыныптан бастап балалар қала, облыс деңгейіндегі зерттеу байқауларына қатысуға дайын болады. Тек жұмысты рәсімдеуде, сурет, диаграммалар жасауда көмекке жүгінуге мәжбүр болады. Сонымен қатар жұмысты қорғауға керек қасиеттерді ашу, дамыту, жетілдіруге күш салуға тура келеді.

Оқу жылының соңында үшінші сынып оқушылары өзекті тақырыпты таңдауды, зерттеу әдістерін пайдаланып, ақпарат көздерімен дұрыс жұмыс жасауды, мәтінді дұрыс құрастырып, жұмысты рәсімдеу мен қорғай білуді игере алады. Жыл бойы жинаған тәжірибелері оқушыларға күнделікті өмірде де оң әсерін тигізеді.

Төртінші сыныпқа келгенде оқушылар екі жыл бойы зерттеуге қатысты алған білімдерін нығайтып дамытуға қадам басады. Бірінші сабақта мұғалім оқушылардан өткен жылдардан естеріне не сақтағандарын, әсіресе несі қызықты болғаны жайлы, алдағы жылы зерттеу жұмыстарынан нені күтетіндерін сұрады. Оқушылар өздерінің жаз мезгілінде жасаған зерттеулері жайлы бөліседі.

Оған қоса мұғалім оқушыларға зерттеуші қандай қасиеттерге ие болу керек деген сұрақ қояды. Оқушылар ұйымдастырушылық деген қасиетті бөліп айтады. Сол себепті мұғалім балаларға өз жұмыс орнын, күн тәртібін жазып келуді үй жұмысы ретінде береді [2, 44 б.]. Сабақ барысында мұғалім балаларға жұмысты жоспарлау, жұмыс орнында тазалықта сақтау маңыздылығын жеткізеді. Соған байланысты мультфильмдер мен ертегілерді естеріне түсіруді ұсынады.

Сабақтардың бірі кітапхана мен компьютерлік сыныптарға саяхатпен байланысты болады. Оқушылар каталогта керекті сөздер арқылы кітаптар мен мақалаларды іздеуге, кітаптың баспа мәліметтерін дұрыс жазуды үйренеді.

Мәтінмен дұрыс жұмыс жасауға аса көңіл бөлінеді. Сөздерді қысқарту, аббревиатуралар, суреттер сияқты конспектеу тәсілдеріне жеке бір сабақ бөлінеді. Осы ережелердің барлығын оқушы өз «Зерттеуші жазбалары» атты дәптеріне енгізіп отырады. Компьютердегі тексттік редакторлармен жұмыс жасау, кестелер мен диаграммаларды дұрыс құрастыру зерттеу жұмыстарының маңызды бір бөлігі болып табылады.

Диаграммалар балаларға түсінікті болуы үшін оны ертегі немесе мультфильмдерден мысал келтірілетін болады. Мысалы, бірінші күні Толағай 2 литр, екінші күні 5 литр, үшінші күні 8 литр

сүт ішті. Берілген сандарды диаграммаға енгізу арқылы балалар динамиканы байқап, оны өзара талдап үйренеді.

Жұмысты қорғау барысында оқушылар өз ойын нақты жеткізу, дауыс ырғағын дұрыс қою, жүріс-тұрысты қадағалау маңыздылығы айтылады [3, 40 б.]. Сұрақ қойылған жағдайда қобалжымай, білгенін ұмытып қалмай, сенімді түрде жауап беру психологиялық жағынан оқушылар үшін өте қиын, сұрақтан сонымен де жұмыс жасалатын болады. Өз жұмысының нақтылығын дәлелдей білу – еңбектің зия кетпегені.

Мұғалім өз бақылаулары нәтижесінде еңбектенуден талмайтын, іздемпаз әрі интеллектуалды дамыған балаларды көптің ішінен таңдап, күрделі бір мәселені шешетін жұмысқа кіріседі. Сол жұмыс алдымен қала ішіндегі конкурсқа қатысуға ат салысатын болады. Тақырыпты таңдау, зерттеу жұмыстарын жасау басынан аяғына дейін мұғалім мен оқушының толық қатысуымен өтетін болады. Сол кезде бала мәселенің өзектілігін, оның шешу жолдарын, әр әрекетін бұлжытпай қорғай алатын болады.

Таңдауға алынған жұмысқа байланысты презентация, немесе макет те баланың қатысуымен жасалды. Мұнда ата-ананың көмегіне де жүгінсе болады. Керекті материалдар мектеп тарапынан немесе қорғаушының өз тарапынан алынатын болады.

Іріктеуден өткен балалар алдымен өз жұмысын сыныптастарына қорғайтын болады. Қалған оқушылар тыңдап, сұрақтарын дайындайтын болады. Сол кезде қорғаушыға үлкен тәжірибе болса, қалған балаларға мотивация болады. Себебі балалардың зерттеу жұмыстарына қызығушылығын арттыру үлкен жан-жақты еңбекті талап етеді. Әр бала жеке бір дара тұлға. Әр баланың ерекше қасиеті болады, сондықтан мұғалім мен ата-ана сол қасиеттерін уақытында байқап, дұрыс жол сілтеп, қолдауы қажет. Психологиялық тұрғыдан ешбір салытыру болмауы керек. Зерттеу жұмыстарының қаншалықты қызықты екенін көрсетіп, әрі қарай іздемпаз балалардың санын арттыру – біздің басты мақсатымыз.

ӘДЕБИЕТТЕР

- 1 Спирикин А. Н. Творчество в учебном процессе. М.: Просвещение, 1989.- 43 б.
- 2 Усова А. В., Бобров А. А. Формирование у учащихся учебных умений. М.: Знание, 1987.- 175 б.
- 3 Талызина Н. Ф. Формирование познавательной деятельности школьников. М. Просвещение, 1988.- 80 б.

ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ

КАПСАЛЯМОВА А. Т.
педагог начальных классов, СОШ № 15, г. Павлодар

Исследовательская деятельность в начальной школе - это организованная познавательная творческая деятельность учащихся начальных классов, характеризующаяся целенаправленностью, активностью, мотивацией и сознательностью, в результате которой у обучающихся формируется познавательный интерес и исследовательские умения.

Проведение исследовательской деятельности среди младших школьников играет важную роль в организации процесса познания, обеспечивает поисковую ориентацию учащихся, направленную на творческое развитие личности, накопление у детей представлений об окружающем мире, знаний, которые являются основой для последующего их осознания, раскрытия причин и взаимосвязей в окружающем детей мире, формирование трудолюбия, ответственности и самостоятельности.

В процессе проведения исследовательской деятельности учащиеся начальной школы приобретают практические навыки и умения, исследуют особенности предметов и явлений в окружающем мире.

Таким образом, у детей на подсознательном уровне формируется представление о некоторых нравственных нормах и закрепляются определенные формы поведения.

Участие младших школьников в исследовательской деятельности повышает уверенность в себе и развивает лидерские качества.

Материалом для исследовательской работы в начальных классах школы может стать жизненная ситуация, учебные интересы, хобби, личные вопросы и т.п.

Педагог может предложить учащемуся школы интересную тему исследовательской работы в начальной школе, которая, по его мнению, соответствует уровню знаний и интересам ребенка, или предложить ученику самостоятельно выбрать понравившуюся тему из заранее подготовленного списка [2, с. 21].

Продуктивная работа над исследованием будет лишь тогда, когда школьнику нравится его тема исследования и вызывает неподдельный интерес.

Исследовательская деятельность в начальных классах школы:

- формирует активную, самостоятельную и инициативную позицию учащихся в обучении;

- развивает исследовательские, рефлексивные, самооценочные навыки

- формирует умения в совокупности с опытом их применения в практической деятельности;

- нацелена на развитие познавательного интереса учащихся;

- формирует представление о взаимодействии жизненных явлений с образованием.

В результате исследовательской деятельности у учащихся начальной школы формируется:

- видение проблемы;

- умение задавать вопросы;

- умение выдвигать гипотезы;

- умение давать определение понятиям;

- наблюдательность;

- опыт проведения экспериментов;

- умение делать выводы и умозаключения;

- навыки анализа и структурирования материала;

- навыки аргументации и защиты своей точки зрения. Приучать учеников к исследованиям необходимо уже с первого класса. В период обучения в первом и во втором классе исследовательская работа проводится коллективно, но каждый ученик учится вносить личный вклад в общую работу и ставить общие интересы выше своих.

В третьем и четвертом классе у учащихся уже формируются собственные интересы и предпочтения, любимый предмет в школе, появляются вопросы, на которые они с удовольствием будут искать ответы. В процессе проведения исследования учащиеся формируют навыки работы с источниками информации: книгой, газетой, учебниками и интернет-ресурсами (под наблюдением руководителя работы или родителей) [1, с. 31].

Из опыта хочу отметить, что развить сразу весь комплекс свойств для работы над исследованием невозможно. Это длительная, целенаправленная работа, и эпизодическое использование творческих задач не приносит желаемого результата. Поэтому работа должна стать системой, позволяющая формировать как потребность в творческой деятельности, так и развивать всё многообразие интеллектуальных и творческих возможностей ребёнка. Чтобы привлечь в союзники родителей, я планирую провести родительское

собрание на тему: «Почему младшему школьнику полезно быть исследователем?». С помощью презентаций познакомить родителей с различными исследовательскими работами бывших учеников начальной школы, чтобы помочь представить каким может быть результат исследовательской работы.

Внедряя исследовательскую деятельность, я заставляю и приучаю детей работать с книгой, газетой, журналом, что в наше время очень важно, потому что по собственному опыту и, основываясь на мнении коллег, я знаю, дети в лучшем случае читают только учебники. Они не хотят читать не только дополнительную литературу по предметам, но и увлекательные произведения литературы и периодической печати. Дети увлечены компьютером. Интернет заменяет друзей, улицу и даже реальный мир. Своей работой я стараюсь направить деятельность моих учеников в нужное и полезное для них русло. Ребята ведут себя по-разному: одни с каким-то азартом активно ищут информацию для своих исследований по библиотекам, другие втягивают в свою работу родителей, но есть и такие, которых приходится брать в «помощники». Ребёнок, чувствуя свою значимость, старается помочь учителю и вовлекается в исследовательскую работу. Найденный материал мы просматриваем, попутно выясняется, что нужно. Готовый материал мы вместе оформляем, и ребёнок готовится выступать на одном из уроков. Естественно темы таких работ должна быть заранее продуманы мною, а дети должны получить положительный результат [1, с. 34].

Вообще для получения положительного результата детской исследовательской работы, по моему мнению, мне необходимо дать позитивный настрой и показать перспективу учащимся. Я должна чутко и умело руководить исследовательской деятельностью своих учеников. Проведя анкетирование в своем классе, я узнала, что мои ребята хотят хорошо учиться, что-то изобрести или сочинить, хотят как-то прославиться, чтобы о них и их достижениях знали. На таких желаниях мне легко строить работу, если правильно преподнести детям цель и задачи исследования.

Я рассматриваю организацию учебных исследований с младшими школьниками как особое направление, прежде всего, внеклассной работы. Такая работа ориентирована на углубление и закрепление имеющихся у школьников знаний, умений и навыков, но перспективная цель учебных исследований – развитие исследовательской, творческой активности детей. Эта

работа на данном этапе проводится индивидуально – только с теми детьми, которые проявляют выраженный интерес, имеют развитые познавательные способности и навыки самостоятельной учебной работы. Свою работу по организации в классе проектно-исследовательской деятельности я начала с проведения диагностики по изучению интересов и склонностей обучающихся. На основе полученных данных создавался «образ» класса и была спланирована дальнейшая работа. Хотелось бы отметить, что дальнейшую деятельность нужно строить в сотрудничестве с родителями.

Отдельно на каждого ученика создаётся портфолио, в котором накапливаются творческие и исследовательские работы, отражены результаты деятельности. Познакомила детей с тем, что такое проект, познакомила с некоторым теоретическим материалом. Затем на родительском собрании проинформировала родителей. Первый проект был посвящён теме «Мой четвероногий друг». Дети очень волновались. Очень активно применяла метод проектов на уроках внеклассного чтения и окружающего мира. Дети проекты оформляли по-разному, кто-то в бумажном варианте, были и презентации. От урока к уроку, от проекта к проекту дети набирались опыта, развивалась их речь, память, учились оценивать себя и выступление одноклассников. В основном дети выполняли индивидуальные и групповые проекты. Темы для проектов выбираю с учетом программного материала и интересов учащихся. Это делается для того, чтобы проекты способствовали расширению знаний обучающихся и применению полученных знаний на практике.

В I классе параллельно с изучением букв, чтобы не угасал интерес к обучению, мы начали создавать «свою» азбуку. Начали с портрета любимой буквы делали её «живой», искали слова на эту букву, животных, придумывали предложения, родители помогали, находили загадки, картинки. Но рисовали и писали только дети. Каждый ученик собирал свой материал. Получилась у каждого своя азбука. Делали мы все это на уроках обучения грамоте, выделялось несколько минут. Позже делали проекты по внеклассному чтению. Тема была посвящена произведениям русских поэтов о родине. Проекты были представлены в виде книжек малышек. Начиная со второго полугодия первого класса те дети, которым это было интересно, делали сообщения на различные темы по окружающему миру. Работая над сообщением, дети обращались к различным источникам информации- словари, энциклопедии, ресурсы интернет. Материал дети представляют в различном варианте – кто-то в устной форме,

кто-то готовит сообщение от руки, кто-то в печатном варианте. Но обязательно добиваюсь, что бы материал, который готовят дети был им понятен и доступен, а не просто скачан с интернета. Второй класс. Это благоприятный возраст для развития творческого мышления, воображения. Именно у второклассников наиболее эффективно осуществляется ориентирование в процессе обучения на воображение и мышление, развитие мануальных способностей. Ученик начинает осознавать себя творцом своей деятельности. Один из проектов во втором классе, который предполагает исследовательскую работу по теме «Растения». В домашних условиях ребята ставили опыты и наблюдали, как развиваются растения. Результаты своих наблюдений они оформляли в виде схематических рисунков и таблиц. По технологии ребята так же выполняли учебные проекты: «Сказка из пластилина», «Путешествие колобка», «В мире животных».

От класса к классу темы усложняются, становятся более объемными, работать одному становится все труднее. Так возникает необходимость групповой работы над проектами.

Теперь я постепенно учу детей работать группами. Часто работая в группе, дети не могут договориться, прийти к единому мнению и такая группа распадается. Моя задача - научить детей искусству общения, понимания, взаимодействия. Учу детей работать с книгами в школьной библиотеке, искать нужную информацию в интернете, оформлять проекты и их защищать, здесь использую индивидуальную работу с учащимися. Итогом четырёхлетней работы должны стать исследования ребят, которые будут защищаться на школьных и районных научно-практических конференциях. На районном конкурсе проектов ученики моего класса представляли работы: «Не имя красит человека, а человек имя», «Семь чудес моего села», «Автомобили моего села», «Самый старый дом моего села», «Как цвет влияет на характер человека»

Анализируя результативность работы в технологии учебного исследования, можно сделать выводы:

- усвоение алгоритма научного исследования способствует формированию научного мировоззрения учащихся;
- значительно расширяется кругозор школьников в предметных областях;
- вооружает учащихся универсальными способами учебной деятельности, даёт импульс к саморазвитию, способности к самоанализу, самоцелеполаганию, самоорганизации, самоконтролю и самооценке.

Итак, благодаря использованию метода проектов повышается вероятность творческого развития учащихся; естественным образом происходит соединение теории и практики, что делает теорию более интересной и более реальной; развивается активность учащихся, которая приводит их к большей самостоятельности; укрепляется чувство социальной ответственности, а, кроме всего прочего, дети на занятиях испытывают истинную радость [3, с. 17].

Дети приходят в школу учиться, то есть учить себя. Исследовательская и проектная деятельность в образовательном процессе позволяет достичь максимального эффекта. Роль преподавателя – помочь детям в этом.

ЛИТЕРАТУРА

- 1 Белых, С. Л. Мотивация исследовательской деятельности учащихся. С. Л. Белых. Исследовательская работа школьников. – 2006. – № 18.
- 2 Венгер А. Л. Психологическое обследование младших школьников. А.Л. Венгер, Г. А. Цукерман. – М.: ВЛАДОС-ПРЕСС, 2005. – 159 с.: ил. – (Библиотека школьного психолога).
- 3 Журнал. Начальная школа плюс-минус №5, №6, №9, №10, №11, 2006; №9, №11, 2007, №5, №9, 2008

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ГЕЙМИФИКАЦИИ ДЛЯ ПОВЫШЕНИЯ УРОВНЯ ВЛАДЕНИЯ АНГЛИЙСКИМ ЯЗЫКОМ

КАРАБЕКОВА А. А.

магистр педагогических наук, учитель английского языка,
Шакатская СОШ, Павлодарский район

Стремление стимулировать мотивацию и заинтересованность учащихся является одним из основных направлений современного образования. Геймификация предоставляет возможность сделать процесс изучения английского языка более привлекательным и увлекательным, что способствует повышению уровня мотивации и эффективности обучения. Например, В.И. Безымянцева рассматривает процесс геймификации в обучении английскому языку как форму взаимодействия в рамках образовательного процесса с целью улучшения эффективности обучения [1].

Геймификация в образовании играет ключевую роль в повышении мотивации, увлеченности и эффективности обучения через интеграцию игровых элементов и механик в учебный процесс.

Преимущества геймификации в контексте изучения английского языка включают повышение мотивации и заинтересованности учащихся, улучшение усвоения материала благодаря интерактивным и увлекательным заданиям, развитие коммуникативных навыков через игровые ситуации, а также индивидуализацию обучения и возможность адаптации к разным уровням языковой компетенции.

Необходимость системного подхода при изучении английского языка обусловлена рядом факторов, которые влияют на эффективность обучения и усвоение языковых навыков.

Во-первых, английский язык является комплексным и многоуровневым предметом, требующим систематического подхода к изучению. Для достижения успеха необходимо охватить все его аспекты: грамматику, лексику, произношение, а также навыки чтения, письма, аудирования и говорения.

Во-вторых, для успешного изучения английского языка необходимо учитывать индивидуальные особенности и потребности каждого ученика.

В-третьих, системный подход обеспечивает последовательность и логичность в обучении, что помогает учащимся лучше ориентироваться в изучаемом материале и легче его усваивать. Он предполагает поэтапное введение новых концепций и их последующее закрепление через систематическое повторение и практику [2].

Системный подход к изучению английского языка при помощи геймификации представляет собой комплексный подход, основанный на использовании игровых элементов и принципов в процессе обучения. В центре этого подхода лежит не только передача знаний, но и создание структурированной системы, способствующей эффективному усвоению материала.

При применении геймификации на уроках английского языка выбор подходящих игровых элементов играет решающую роль в создании эффективной и увлекательной учебной среды. Примеры указаны в таблице 1.

Таблица 1 – Игровые элементы в обучении английскому языку

№ п/п	Название игровых элементов	Характеристика
1	Баллы и рейтинги	Система наград за выполнение заданий, правильные ответы или достижение целей помогает мотивировать учеников к активному участию и стремлению к улучшению своего рейтинга.

2	Достижения и бейджи	Предоставление виртуальных наград и знаков признания за достижения в обучении, например, за успешное завершение определенного уровня или выполнение специального задания, стимулирует учеников к активной работе.
3	Уровни и прогресс	Разделение материала на уровни сложности и возможность продвижения через них по мере освоения содержания обеспечивает поэтапное развитие навыков и повышение мотивации учеников.
4	Квесты и приключения	Представление учебного материала в виде квестов или приключенческих игр позволяет стимулировать учеников к исследованию новых тем и контекстов на английском языке.
5	Игровые задания и задачи	Использование разнообразных игровых заданий, таких как кроссворды, головоломки, игровые карты или ролевые игры, способствует активизации учебного процесса и повышению уровня вовлеченности учеников.
6	Соревнования и турниры	Организация соревнований и турниров между учениками или группами усиливает чувство соперничества и стимулирует участие в учебном процессе.

Выбор и комбинация этих игровых элементов и механик должны быть адаптированы к целям урока, уровню учеников и их индивидуальным потребностям, чтобы обеспечить максимальную эффективность и результативность геймифицированного обучения английскому языку [3].

Примеры игровых заданий и упражнений, которые можно использовать при применении геймификации на уроках английского языка:

Кроссворды и словесные головоломки: Создание кроссвордов или словесных головоломок на английском языке, где ученики должны заполнить пропуски словами, подходящими по смыслу, способствует развитию лексических навыков.

Мнемонические игры: Использование игр для запоминания новых слов и фраз, например, «Memory» с изображениями и соответствующими словами на английском языке.

Игровые карты и доски: Создание игровых карт и досок для обучения грамматике или лексике, где ученики двигаются по полю и выполняют задания на каждой клетке.

Ролевые игры: Организация ролевых игр, где ученики играют определенные роли и взаимодействуют на английском языке, развивая навыки общения и выражения своих мыслей.

Викторины и викторины: Проведение викторин и викторин на английском языке, где ученики отвечают на вопросы и соревнуются за очки или награды.

Задания на скорость: Проведение игровых заданий на скорость, например, «Скоростная запись», где ученики должны записать как можно больше слов или фраз за ограниченное время.

Интерактивные онлайн-игры: Использование онлайн-игр и приложений для изучения английского языка, таких как «Kahoot!» или «Duolingo», которые предлагают разнообразные игровые упражнения и задания.

Творческие проекты: Организация творческих проектов, таких как создание видеороликов, презентаций или комиксов на английском языке, где ученики могут применить свои знания и выразить свою креативность.

Эти игровые задания и упражнения помогают сделать учебный процесс более интересным, увлекательным и эффективным, стимулируя учеников к активному участию и освоению английского языка.

При разработке игровых сценариев и уровней сложности для применения геймификации на уроках английского языка необходимо учитывать уровень языковой компетенции учеников, их возрастные особенности и индивидуальные потребности. Вот некоторые рекомендации по этому поводу:

Определение целей и задач: Начните с определения основных целей и задач урока, которые вы хотите достичь. Разработайте игровой сценарий, который поддерживает эти цели и задачи.

Выбор темы и контента: Выберите тему, которая будет интересна и актуальна для ваших учеников. Разработайте контент, который соответствует уровню их языковой компетенции, включая лексику, грамматику и функциональные навыки.

Определение уровней сложности: Разработайте несколько уровней сложности заданий и упражнений, чтобы соответствовать разным уровням языковой подготовки учеников. Начните с более простых заданий и постепенно усложняйте их.

Создание игровых элементов: Внедрите в игровой сценарий различные игровые элементы, такие как бонусы, уровни, достижения и награды, чтобы мотивировать учеников к участию и продвижению в обучении.

Индивидуализация обучения: Предоставьте возможность выбора уровня сложности заданий и упражнений в зависимости от индивидуальных потребностей и способностей каждого ученика.

Обратная связь и оценка: Обеспечьте систему обратной связи и оценки результатов выполнения заданий, чтобы ученики могли отслеживать свой прогресс и получать мотивацию для дальнейшего участия.

Адаптация и коррекция: Постоянно адаптируйте игровой сценарий и уровни сложности на основе обратной связи и наблюдений за процессом обучения, чтобы обеспечить максимальную эффективность и вовлеченность учеников.

При правильной разработке игровых сценариев и уровней сложности геймификация на уроках английского языка может стать мощным инструментом для мотивации, вовлеченности и эффективного обучения учеников.

ЛИТЕРАТУРА

- 1 Безмянцеева В. И. Методика преподавания иностранного языка в школе. – М.: Куб, 2015. – 288 с.
- 2 Камянова Т. Успешный английский: системный подход к изучению английского языка. – М.: Эксмо, 2017. – 280 с.
- 3 Леонтьева Т. П., Будько А. Ф., Пониматко А. П. Методика преподавания иностранного языка. – Минск: Вышэйшая школа, 2015. – 239 с.

ОСОБЕННОСТИ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В ДОШКОЛЬНЫХ УЧРЕЖДЕНИЯХ

КАСЕНОВА З. З.

учитель-логопед, Специальный детский сад № 13, г. Экибастуз

МУКИНА А. С.

учитель-логопед, Специальный детский сад № 13, г. Экибастуз

УСЕНОВА К. Т.

учитель-логопед, Специальный детский сад № 13, г. Экибастуз

В Казахстане в последние годы наблюдается увеличение числа детей, нуждающихся в специальном обучении.

Инклюзивное образование – процесс развития общего образования, который подразумевает доступность образования для всех, в плане приспособления к различным нуждам всех детей, что обеспечивает доступ к образованию для детей с особыми потребностями. Инклюзивное образование стремится развить методологию, направленную на детей и признающую, что все дети – индивидуумы с различными возможностями и особенностями.

Базовым принципом инклюзивного образования является, соответственно, прием в обычные образовательные учреждения «всех детей, несмотря на особенности и «создание соответствующих условий их обучения на основе педагогических методов, ориентированных, в первую очередь, на потребности детей». Инклюзия – это активное включение детей, родителей и специалистов в области образования в совместную деятельность: совместное планирование, проведение общих мероприятий, семинаров, праздников для создания инклюзивного сообщества как модели реального социума [1, с. 25].

Исходя из основного общего принципа, определенного ЮНЕСКО, многими авторами также выделяется ряд принципов инклюзивного образования. Такие как:

- 1) ценность человека не зависит от его способностей и достижений;
- 2) каждый человек способен чувствовать и думать;
- 3) каждый человек имеет право на общение и на то, чтобы быть услышанным;
- 4) все люди нуждаются друг в друге;
- 5) подлинное образование может осуществляться только в контексте реальных взаимоотношений;
- 6) все люди нуждаются в поддержке и дружбе ровесников;

7) для всех обучающихся достижение прогресса скорее может быть в том, что они могут делать, чем в том, что не могут;

8) разнообразие усиливает все стороны жизни человека.

Выделение данных принципов было бы невозможно без формулирования и осуществления первичной идеи инклюзивного обучения. Идея инклюзивного обучения как педагогической системы, органично соединяющей специальное и общее образование с целью создания условий для преодоления у детей социальных последствий генетических, биологических дефектов развития [2, с. 128].

Актуальность инклюзивного образования на наш взгляд, заключается в том, что за последние годы интерес к социально-психологической взаимоадаптации детей с ограниченными возможностями здоровья и детей без ограничений здоровья в условиях дошкольного учреждения общеразвивающей направленности возрос во много раз. Система отечественного образования долгие годы делила детей на обычных и детей с ограниченными возможностями здоровья, которые практически не имели возможности реализовать свои способности наравне со здоровыми детьми, их не брали в дошкольные учреждения общеразвивающей направленности.

Дети с ограничениями в здоровье всегда страдали от дискриминации и отчуждения. В последнее время все больше разрабатывается инновационных подходов к взаимной адаптации детей с ограниченными возможностями здоровья и детей без ограничений здоровья [4, с. 42].

С позиций деятельностного подхода к адаптации и социализации детей с ограниченными возможностями необходимо создать условия для постепенного усвоения детьми социально значимого опыта поведения, норм культуры общения с окружающими людьми, нравственной и трудовой культуры.

Международные организации отмечают, что в Казахстане, по сравнению с другими центрально-азиатскими республиками, процесс внедрения инклюзивного образования идет очень активно, нужно делать все, чтобы дети с ограниченными возможностями чувствовали равенство. Кстати, один из опросов показал: более 68% казахстанцев считают, что эти ребята должны учиться в обычной среде, чтобы быстрее развиваться и включаться в общество.

Множество проблем стоит на пути детей с особенностями в развитии к получению образования. И родители, и педагоги отлично понимают, что в целом наше образование еще не готово к приему

детей с инвалидностью. Необходима модернизация среды с целью ее максимальной доступности для особого ребенка. Так, например, если у ребенка нарушения опорно-двигательного аппарата – нужно специальное техническое оснащение, подъемники, поручни. Для детей с нарушениями слуха и зрения необходимо специальное оборудование [3, с. 81].

Перед нашим обществом стоит острейшая проблема вовлечения наших сограждан, имеющих некоторые особенности физического развития в социум, проблема их активной адаптации, социализации и развития в рамках общества и на благо общества.

По-прежнему остается ряд нерешенных проблем и барьеров на пути внедрения инклюзивного образования в Казахстане:

– Некорректное отношение к детям с ограниченными возможностями.

У нас нет адекватного представления об этих детях. Мы просто боимся того, чего не знаем.

– Отсутствие специально подготовленного педагогического состава.

Пока педагоги не готовы к обучению детей, имеющих отклонения в развитии. Государству необходимо поменять стандарты высшего педагогического образования, уделив особое внимание подготовке специалистов соответствующего профиля.

– Плохая материально-техническая оснащенность многих учебных заведений.

Отсутствуют специальные устройства и обучающие материалы для детей, а также методические пособия для педагогов [2, с. 18].

– Барьер физического доступа.

Есть большая категория детей с ограниченной мобильностью, которые по уровню развития своего интеллекта смогли бы посещать дошкольные учреждения и обучаться в общеобразовательной школе и быть успешными. Но пока не созданы условия для таких детей.

– Жесткие требования государственного стандарта.

Введение широкой варьированной системы оценивания достижения учащихся, позволит включить в общий поток детей с различными отставаниями от нормы развития в интеллекте.

На начальном этапе главной задачей государства является проведение информационно-просветительской работы среди научно-педагогического сообщества и общества в целом. Создание нормативно-правовой базы, обучающих материалов, подготовка преподавательского состава, изучение отечественного и

зарубежного опыта внедрения инклюзивного образования позволит Казахстану постепенно выстроить грамотную систему обучения.

Специалисты выступают за планомерное развитие системы инклюзивного образования. При этом они отмечают невозможность полного закрытия специальных школ и перевода всех детей с ограниченными способностями в общеобразовательную школу [2, с. 76].

У некоторых людей система инклюзивного образования вызывает опасение из-за возможного снижения качества обучения обычных детей. Однако специалисты успокаивают и поясняют, что инклюзия призвана предоставлять высокое качество обучения, удовлетворяя всех участников образовательного процесса

Развитие инклюзивного образования в настоящее время в Казахстане - это узел проблем и противоречий, решение которых требует специальных мер комплексного характера. Причины медленного распространения инклюзивного опыта состоит прежде всего в том, что отсутствует та структура, которая могла бы решать основные «политические» и организационные вопросы развития интегрированного образования как института.

Отношение общества – это еще одна проблема, которую надо решать. Общество долгое время предпочитало не замечать проблемы инвалидов. Можно было сочувствовать, но большого, так скажем, участия в их жизни не проявлялось. Если мы говорим об обществе, то нужно менять социальную психологию. Так же как ее меняют в любом другом цивилизованном государстве, когда сначала обозначают проблему, а затем эту проблему начинают решать. И решают эту проблему, обращаясь к обществу. Одной из самых острых социальных проблем современного Казахстана является высокий уровень заболеваемости детей и неуклонный рост детской инвалидности

Дети, имеющие статус инвалида, нуждаются в особой заботе, общество обязано предоставить им условия не только для лечения, но и для успешной социальной адаптации, полноценного развития, обучения, получения образования.

Ведущей проблемой семьи, воспитывающей ребенка с ограниченными возможностями, является ее социальная адаптация в обществе, вызванная совершенно новыми условиями жизнедеятельности, в которых оказалась семья после рождения «особого» ребенка. Родителям необходима система знаний,

формирующих у них технологии ухода, обучения, воспитания, общения с ребенком [4, с. 58].

Больной ребенок требует повышенного внимания, особой заботы, иных сил, времени и финансовых расходов по его содержанию, развитию и воспитанию.

Инклюзивные дошкольные образовательные учреждения создают идеальные условия для того, чтобы члены сообщества не только лучше понимали эти вопросы, но и приобщались к новой системе ценностей и взглядов для лучшего взаимодействия с окружающими, независимо от того, отличаются они или похожи. Внедрение инклюзивного образования полезно обществу по множеству причин:

- инклюзивное образование помогает бороться с дискриминацией и боязнью отличий, приучает детей и взрослых ценить, принимать и понимать многообразие и разницу между людьми вместо того, чтобы пытаться их изменить;

- инклюзивное образование поощряет достижения, доказывая, что все дети могут быть успешными, если им оказывается необходимая помощь. Развитие поддержки в обучении показывает, что сложности в воспитании и обучении заключены не в детях, и не дети требуют «исправления», а подходы к обучению;

- инклюзивное образование предоставляет возможность социализации в атмосфере сочувствия, равенства, социальной справедливости, сотрудничества, единства и положительного отношения. Дети и взрослые, получают пользу от доброжелательной и благоприятной обстановки, в которой ценятся межличностные отношения.

- инклюзивное образование расширяет профессиональные знания педагогов. Такое образование требует новых и более гибких способов преподавания, разработки учебных программ, которые бы были максимально эффективны для всех детей.

В настоящее время, чтобы создать и реализовать модель инклюзивного образовательного учреждения, необходимо включить целую систему служб, таких как инклюзивные группы, консультативные пункты, служба ранней помощи, группу развития «Особый ребенок» и многие другие. Необходимо заметить, что инклюзивные группы должны быть небольшими по численности детей (5-6 детей). Особым аспектом при работе с такой группой является индивидуальный подход к каждому ребенку и ежедневные дополнительные занятия. Важным элементом работы должен

являться ориентир не только на обучение и воспитание ребенка, но и сопровождение семьи как целостной системы [3, с. 61].

В инклюзивном детском саду должны проводить свои занятия психологи, логопеды, дефектологи, арт - терапевты, кинезиотерапевт и другие специалисты. Для успешного достижения результатов в детском саду важно создавать специальные условия развивающей среды с учетом методических разработок, методов работы, адаптированных для инклюзивного учреждения. Для развития инклюзивного образования важно не только наличие законодательных и финансовых механизмов, необходима работа по изменению общественного мнения, в том числе и профессионалов.

Образовательный процесс детского сада предусматривает как уход и заботу о детях, так и процессы воспитания и обучения знаниям, важным жизненным навыкам, развитие личностных качеств и способностей детей, коррекцию их дефицитов в развитии. Включение детей с особыми образовательными потребностями в образовательный процесс ДООУ изменяет, прежде всего, установки взрослых на детей – у всех детей есть особенности, особые образовательные потребности не только у «особых».

Если мы начинаем создавать условия для «особых» детей, нам надо научиться работать со всеми детьми, учитывая их индивидуальные особенности, объективные факторы.

Такая установка требует ответов на следующие вопросы:

Как соединить в педагогической деятельности требования дошкольной программы и особенности разных детей, которые должны ее освоить?

Как учитывать эти особенности при построении индивидуального плана развития ребенка, при планировании работы в группе?

Как сделать качественным образование и социальное взаимодействие детей с учетом их индивидуальных различий?

При таком подходе меняется педагогика в целом. Она становится включающей, инклюзивной, не только в том смысле, что особые дети должны быть включены в уже отстроенный процесс трансляции знаний, умений и навыков нормально развивающимся детям, а в том, что образование с учетом индивидуальных различий детей требует создания новых форм и способов организации образовательного процесса. Такое образование требует постоянного творческого вклада от каждого, в творческий процесс образования

включаются все его участники – педагоги, родители, дети, администрация.

Работа над проблемой инклюзивного образования, поисков путей интеграции обучения, пришли к выводу, что концепция интегрированного обучения должна строиться на трех принципах:

- интеграция через раннюю коррекцию;
- учет индивидуальных специальных образовательных потребностей;
- обоснованный отбор детей для интегрированного обучения.

В соответствии с правилами организации инклюзивного образования различные категории детей с ограниченными возможностями могут быть включены в общеобразовательный процесс при создании для них определенных условий.

К ним относятся: индивидуальная учебная программа, коррекционно- педагогическая и социально-психологическая помощь. т.д. При этом коррекционные организации образования выполняют функции ресурсных центров, оказывающих консультативно-методическую помощь педагогам и коррекционно-педагогическую поддержку детям с ограниченными возможностями [2, с. 161].

Индивидуальные программы развития ребенка построены на диагностике функционального состояния ребенка и предполагают выработку индивидуальной стратегии развития конкретного ребенка. Индивидуальный подход предполагает не только внешнее внимание к нуждам ребенка но предоставляет самому ребенку возможности реализовывать свою индивидуальность.

Важным условием успешности инклюзивного образования является обеспечение условий для самостоятельной активности ребенка.

Специалисты (воспитатель, логопед, психолог, дефектолог, при участии методиста), работающие в группе, регулярно проводят диагностику детей и в процессе обсуждения составляют образовательный план действий, направленный как на конкретного ребенка, так и на группу в целом.

Качество образования детей связано с педагогической компетентностью работников организаций образования, их профессиональным уровнем, творческим потенциалом

В работе с родителями задача специалистов заключается в установлении доверительных партнерских отношений, внимательно относиться к запросу родителей, к тому, что, на их взгляд, важно

и нужно в данный момент для их ребенка, договариваться о совместных действиях, направленных на поддержку ребенка, способствовать формированию у родителей воспитательной компетентности, вовлекать родителей в образовательный процесс в качестве активных его участников, посредством их обучения приемам взаимодействия с детьми, организации совместной практической деятельности. Создавать условия для объединения родителей в сообщество, расширения социального пространства семей, воспитывающих детей с проблемами в развитии.

Одним из вариантов решения этой проблемы является развитие в Казахстане инклюзивного образования, нацеленного на:

- вовлечение детей с ограниченными возможностями в образовательный процесс;
- социализация детей-инвалидов в современном обществе;
- создание активной поведенческой установки у детей-инвалидов на уверенное позиционирование себя в современном обществе;
- умение превращать свои недостатки в достоинства;
- изменение отношения современного общества к людям с ограниченными возможностями.

ЛИТЕРАТУРА

- 1 Конституция РК.
- 2 Конвенция о правах ребенка.3. Забрамная С.Д. От диагностики к развитию: Материалы для психолого-педагогического изучения детей в дошкольных учреждениях и начальных классах. М.,1998 г.
- 3 Верещагина Н.В. «Особый ребенок» в детском саду. – Спб: Детство-пресс, 2009
- 4 Веракса А.Н., Гуторова М.Ф. Практический психолог в детском саду: Пособие для педагогов дошкольных учреждений. - М., 2011.

ПРОБЛЕМНОЕ ОБУЧЕНИЕ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ

КАСЕНОВА С. К.

преподаватель спецдисциплин, зам. директора по воспитательной работе, Высший Экибастузский колледж Инновационного Евразийского университета, г. Экибастуз

Принцип проблемности отражает в логике построение учебного процесса, в содержании изучаемого материала, в методах организации учебно-познавательной деятельности учащихся и управление ею, в структуре урока и формах контроля учителя за процессом и результатом деятельности учащихся. Если учитель хорошо усвоит содержание и сущность теории организации процесса проблемного обучения, овладеет формами, методами и техническими средствами обучения и будет систематически творчески применять усвоенное на практике, то успех придет сам. Хорошая дидактическая подготовка учителя сегодня особенно важна, потому что без знаний общей теории нельзя творить, а сам процесс преподавания – это искусство, искусство увлечь детей своим предметом, удивить красотой мысли, знания, побудить к самостоятельным мыслительным действиям [1, 10].

Цель активизации путем проблемного обучения состоит в том, чтобы понять уровень усвоения понятий и обучить не отдельным мыслительным операциям в случайном, стихийно складывающемся порядке, а системе умственных действий для решения не стереотипных задач. Эта активность заключается в том, что ученик, анализируя, сравнивая, синтезируя, обобщая, конкретизируя фактический материал, сам получил из него новую информацию. Другими словами, это расширение углубление знаний при помощи ранее усвоенных знаний или новое применение прежних знаний. Нового применения прежних знаний не может дать ни учитель, ни книга. Эта информация ищется и находится учеником, поставленным в соответствующую ситуацию. Это и есть поисковый метод учения. В основе организации учителем объяснительно-иллюстративного обучения лежит принцип передачи учащимся готовых выводов науки. В основе организации цели процесса проблемного обучения имеет принцип поисковой учебно-познавательной деятельности ученика, то есть принцип открытия им выводов науки, способов действия, изобретения новых предметов или способов приложения знаний к практике.

Проблемное обучение – это тип развивающего обучения, в котором сочетаются самостоятельная систематическая поисковая деятельность учащихся с усвоением ими готовых выводов науки,

а система методов построена с учетом целеполагания и принципа проблемности; процесс взаимодействия преподавания и учения ориентирован на формирование мировоззрения учащихся, их познавательной самостоятельности, устойчивых мотивов учения и мыслительных (включая и творческие) способностей в ходе усвоения ими научных понятий и способов деятельности, детерминированного системой проблемных ситуаций. При проблемном обучении деятельность учителя состоит в том, что он доводит в необходимых случаях объяснение содержания наиболее сложных понятий, систематически создает проблемные ситуации, сообщает учащимся факторы и организует (проблемные ситуации) их учебно-познавательную деятельность, так что на основе анализа фактов учащиеся самостоятельно делают выводы и обобщения, формируют с помощью учителя определенные понятия, законы [2, 25].

Проблемное преподавание – деятельность учителя по созданию системы проблемных ситуаций, изложение учебного материала с его объяснением и управлению деятельностью учащихся, направленной на усвоение новых знаний, как традиционным путем, так и путем с самостоятельной постановки учебных проблем и их решение. Чаще всего на уроках учитель создает проблемную ситуацию то есть, интеллектуальное затруднение человека, возникающее в случае, когда он не знает, как объяснить возникшее явление, факт, процесс действительности не может достичь цели известным ему способом, действие это побуждает человека искать новый способ объяснения или способ действия.

Проблемная ситуация есть закономерность продуктивной, творческой познавательной деятельности. Она обуславливает начало мышления в процессе постановки и решения проблем. Психологической наукой установлена определенная последовательность этапов продуктивной познавательной деятельности человека в условиях проблемной ситуации: Проблемная ситуация → проблема → поиск способов ее решения → решение проблемы [4, 10]. Полный цикл умственных действий от возникновения проблемной ситуации до решения проблемы имеет несколько этапов

- возникновение проблемной ситуации;
- осознание сущности затруднения и постановка проблемы;
- нахождение способа решения путем догадки или выдвижения предположений и обоснование гипотезы;
- доказательство гипотезы;
- проверка правильности решения проблем.

Общие функции проблемного обучения:

- усвоение учениками системы знаний и способов умственной практической деятельности;
- развитие познавательной самостоятельности и творческих способностей учащихся;
- формирование диалектико-материалистического мышления школьников (как основы).

Кроме того проблемное обучение имеет специальные функции:

- воспитание навыков творческого усвоения знаний (применение отдельных логических приемов и способов творческой деятельности);
- воспитание навыков творческого применения знаний (применение усвоенных знаний в новой ситуации) и умение решать учебные проблемы;
- формирование и накопление опыта творческой деятельности (овладение методами научного исследования, решение практических проблем и художественного отображения действительности).

Мыслительная деятельность учащихся стимулируется постановкой вопросов. Вопрос учителя должен быть сложным настолько, чтобы вызвать затруднение учащихся, и в то же время посильным для самостоятельного нахождения ответа.

Проблемная задача, в отличие от обычных учебных задач, представляет не просто описание некоторой ситуации, включающей характеристику данных, составляющих условие задачи и указание на неизвестное, которое должно быть раскрыто на основании этих условий. Как показали исследования, можно выделить наиболее характерные для педагогической практики типы проблемных ситуаций, общие для всех предметов [2, 37].

Первый тип: проблемная ситуация возникает при условии, если учащиеся не знают способы решения поставленной задачи, не могут ответить на проблемный вопрос, дать объяснение новому факту в учебной или жизненной ситуации.

Второй тип: проблемные ситуации возникают при столкновении учащихся с необходимостью использовать ранее усвоенные знания в новых практических условиях.

Третий тип: проблемная ситуация легко возникает в том случае, если имеется противоречие между теоретически возможным путем решения задачи и практической неосуществимости выбранного способа.

Четвертый тип: проблемная ситуация возникает тогда, когда имеются противоречия между практически достигнутым результатом

выполнения учебного задания и отсутствием у учащихся знаний для теоретического обоснования.

В педагогике существует несколько способов проблемного обучения:

Первый способ – побуждение учащихся к теоретическому объяснению явлений, фактов, внешнего несоответствия между ними. Это вызывает поисковую деятельность учеников и проводит к активному усвоению новых знаний.

Второй способ – использование учебных и жизненных ситуаций, возникающих при выполнении учащимися практических заданий в школе, дома или на производстве, в ходе наблюдения за природой и тому подобное. Проблемная ситуация возникает при попытке учащихся самостоятельно достигнуть поставленной перед ними практической цели.

Третий способ – расстановка учебных проблемных заданий на объяснение явлений или поиск путей практического решения. Примером может служить любая исследовательская работа учащихся на учебно-опытном участке, в мастерской и так далее.

Четвертый способ – побуждения учащихся к анализу фактов и явлений действительности, поражающему противоречия между жизненными представлениями и научными понятиями об этих фактах.

Пятый способ – выдвижение предположения (гипотез) формулировка выводов и их опытная проверка.

Шестой способ – побуждение учащихся к сравнению, сопоставлению и противопоставлению фактов, явлений, правил, в результате которых возникает проблемная ситуация.

Седьмой способ – побуждения учащихся к предварительному обобщению новых фактов. Учащиеся получают задание рассмотреть некоторые факты, явления, содержащиеся в новом для них материале, сравнить их с известными и сделать самостоятельное обобщение.

Восьмой способ – ознакомление учащихся с фактами, носящими как будто бы необъяснимый характер и приведенными в истории науки к постановке научной проблемы.

Девятый способ – организация межпредметных связей. Часто материал учебного предмета не обеспечивает создание проблемной ситуации (при обработке навыков, повторения пройденного и тому подобное). В этом случае следует использовать факты и данные наук, имеющие связь с изучаемым материалом.

Десятый способ – варьированные задачи, переформулировка вопроса. Процесс постановки учебных проблем требует знания

не только логико-психологических и лингвистических, но и дидактических правил постановки проблем. Учитель, зная уровень подготовленности своих учащихся и исходя из специфики обучения, может ставить перед ними уже встречавшиеся ранее проблемы [3.15].

Структурными элементами проблемного урока являются:

- актуализация прежних знаний учащихся;
- усвоение новых знаний и способов действия;
- формирование умений и навыков.

Поскольку показателем проблемности урока является наличие в его структуре этапов поисковой деятельности, то естественно, что они и представляют внутреннюю часть структуры проблемного урока:

- возникновение проблемных ситуаций и постановка проблемы;
- выдвижение предположений и обоснования гипотезы;
- доказательство гипотезы;
- проверка правильности решения проблемы.

Таким образом, проблемное изучение просто необходимо, так как оно формирует гармонически развитую творческую личность, способную логически мыслить, находить решения в различных проблемных ситуациях, систематизировать и накапливать знания, умеющую делать самоанализ, стремящуюся к саморазвитию и самокоррекции. А постоянная постановка перед ребенком проблемных ситуаций приводит к тому, что он не «пасует» перед проблемами, а стремится их разрешить, тем самым мы имеем дело с творческой личностью всегда способной к поиску. Тем самым войдя в жизнь, ребенок будет более защищен от стрессов.

ЛИТЕРАТУРА

- 1 Максимова В. Н. Проблемный подход к обучению в школе. Методическое пособие по спецкурсу Л.1973.
- 2 Махмутов М. И. Организация проблемного обучения. М. Педагогика 1977.
- 3 Матюшкин А. М. Проблемные ситуации в мышлении и обучении. М. Педагогика 1972.
- 4 Скаткин М. Н. Проблемы современной дидактики. М. Педагогика 1980.

БІЛІМАЛУШЫНЫҢ ТАРИХ ПӘНІНЕН ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН АРТТЫРУ БАҒЫТЫНДАҒЫ ТҮРЛІ ТАПСЫРМАЛАР ТІЗБЕГІ

КАСЫМГАЛИЕВА А. К.

тарих пәнінің мұғалімі, № 25 казак қыздар гимназиясы, Екібастұз к

«Мұғалім әрдайым ізденісте болса ғана шәкірт жанына нұр ұялата алады» деп Ахмет Байтұрсынұлы айтқандай, білім нәрімен сусындатып жүрген алдымыздағы білім алушыларымыз еліміздің ертенгі өмірінде білімді, білікті азамат, саналы қайраткер, яғни жан-жақты жетілген тұлға болып қалыптасу үшін, өмірден дұрыс жол таба білу үшін, дұрыс ой түйіп, өздігінен саналы шешім қабылдай білуге үйренуі қажет.

2011 жылы Қазақстан Республикасының Білім және ғылым министрлігі қазақстандық педагогтардың біліктілігін ең мықты әлемдік тәжірибеге негізделген (Кембридж тәсілімен оқыту) жаңа форматта арттыруға ынтасын білдірді. Қазақстан Республикасы мұғалімдерінің біліктілігін жаңа сапалы әдіспен арттыруға негізделген Бағдарлама мұғалімдердің сабақ беру мен оқытудағы жаңа әдістерді және үзіліссіз өзін-өзі жетілдіру мен кәсіби дамуды қамтамасыз ететін, өз тәжірибесімен ойлауындағы өзгертулерді түсінуін дамытуға бағытталған.

Осы бағыттағы жұмысыма тоқталсам, танымдық қабілетті арттыруға, сыни ойлауға бағытталған, проблемалық, құзырлылық, кеңейтілген тапсырмаларды Қазақстан тарихы, дүние жүзі тарихы пәндерінде пайдаланып жүрмін. Көпшілік қауым назарына авторлық бірнеше тапсырмалар легін ұсынамын.

Танымдық қабілетті арттыруға бағытталған тапсырмалар:

№ 1 тапсырма. Католик шіркеуінің озбырлығы халық наразылығын туғызды. Католик шіркеуінің озбырлығына қарсы қозғалыс Германия тарихына реформация деген атпен енді. Реформация XV ғасырдағы Батыс және Орталық Еуропадағы католик шіркеуіне қарсы қуатты қоғамдық-саяси және діни қозғалыс. Ол қозғалыс шіркеудің әлеуметтік-саяси құрылымына өзгерістер енгізуді талап етті. Сұрақ: Реформация үшін қандай белгілер тән? (Ақпаратты таңдау тапсырмалары)

№ 2 тапсырма. Томас Мордың 1216 жылы «Мемлекетті жақсы ұйымдастыру және жаңа Утопия аралы туралы алтын кітабы» шықты. Т.Мордың бұл еңбектегі идеясы барлық адамдар

қайыршылық жағдайда өмір сүретін қоғам құру туралы қиял болды. Сондай-ақ, Утопия аралының барлық адамдары еңбек етпесе де болады деп суреттеген. Мәтіндегі қате тұжырымның дұрысын жазыңыз. (Қателерді жөндеуге арналған тапсырмалар)

№ 3 тапсырма. Реформация қозғалысының белсендісі болған дін саласының білімдары, университет профессоры Мартин Лютер және дін уағызшысы Томас Мюнцердің ұстанымдарын салыстырыңыз. (Қорытындыны салыстыруға және дайындауға арналған тапсырмалар)

№ 4 тапсырма. Қайта өрлеу мәдениетінің қалыптасуы мен Италия елі арасындағы байланысты табыңыз. (Байланысты айқындайтын тапсырмалар)

№ 5 тапсырма. Қайта өрлеу дәуірінің ұлы қайраткері, итальян мүсіншісі Микеланджело Буонароттидің «Давид», «Моисей» сияқты мүсіндері бар. Бір кезеңде дүниеге келген мүсін өнері туындыларының танымалдылығын түсіндіріңіз. (Қарама-қайшылықты айқындайтын тапсырмалар)

№ 6 тапсырма. Леонардо да Винчи тек ұлы суретші ғана емес. Ол ұлы математик, физик, астроном, архитектор және инженер болған. Леонардо да Винчиді архитектор ретінде танытқан еңбегі жайында зерттеу жүргізіңіз. (Тәжірибелік тапсырмалар)

№ 7 тапсырма. XVI ғасырдың аяғынан басталған Испания өнерінің өркендеу кезеңі жүз жылдай уақытқа созылды. Бұл кезең Испан мемлекетінің «алтын ғасыры» деп аталды. Не себепті? (Гипотезаны ұсыну тапсырмалары) [1, 39 б.].

Сыни ойлауға бағытталған тапсырмалар:

№ 1 тапсырма. Социалистік реализм - социализм мен коммунизм құрушылардың дүниетанымын эстетикалық жағынан көрсететін көркемдік әдіс. Социалистік реализм стиліндегі туындылар Коммунистік партия, жұмысшы табы, т.с.с. өмірлік мұраттарды бейнелейді. 30-жылдардың ортасынан бастап кеңестік жазушылар социалистік реализм стилінде жаза бастады.

Неге? Себебі не болып табылады? Қорытынды үшін не дәлел? (Блум таксономиясының «талдау» деңгейіне сәйкес)

№ 2 тапсырма. Заң бойынша азаматтарды тілдік белгісі бойынша қысым жасауға тыйым салынған. Бірақ жоғарғы мемлекеттік лауазымдарды иелену үшін мемлекеттік тілді білу міндетті болып табылады. 2010 жылдан бастап Қазақстанда ресми құжаттама екі тілде жүргізіледі. 2007 жылы «үштұғырлы тіл» мемлекеттік жобасы басталды.

Аталған тіл саясаттары жүзеге асатын болса, осыдан кейін не болмақ? Болжамдар жүзеге асады ма? Қазақ тілін сақтау мен дамытуда аталған шаралар қалай байланысты? (Блум таксономиясының «жинақтау» деңгейіне сәйкес)

№ 3 тапсырма. Тәуелсіз Қазақстан - зайырлы мемлекет, яғни дін мемлекеттен бөлінген. Алайда атеизм мемлекеттік идеология болудан қалды. Елімізде адамдардың діни көзқарасына, сеніміне құрметпен қарайды. Көптеген мешіттер мен ғибадатханалар бой көтеруде. Басты діни мерекелер атап өтіле бастады. Діни әдебиеттер жарыққа шықты (экстремистік әдебиеттер қосылмайды).

Бұл жақсы ма? Неліктен? Бұл өзгерістер қисынды ма? Не себепті? (Блум таксономиясының «бағалау» деңгейіне сәйкес) [2, 235 б.].

Проблемалық тапсырмалар:

№ 1 тапсырма. 2020 жылы «Әлемнің екінші ұстазы» атанған Әбу Насыр Әл-Фарабидің 1150 жылдығы ЮНЕСКО көлемінде аталып өтті. Ғұлама ғалымның туған жері қазақтың ежелгі қаласы Отырарды арабтар «Барба-Фараб» деп атап кеткен.

Сұрақ: Әл-Фарабидің ұлты «қазақ» дейтіндерге не дейсіздер? (Оқушылар проблемалық тапсырма бойынша талдау жүргізеді. Жалпы Әл-Фарабидің шығу тегі жайында ақпарат жинау керек. Әр түрлі ғалымдардың зерттеулерімен танысады.)

№2 тапсырма. 1939-1945 жж. Екінші Дүниежүзілік соғыс кезінде «Шығыс майданы» деген сөз тіркесін қолданады. Бұл «Шығыс майдан» тіркесін Германия КСРО-ға қолданған деген болжамдар бар. Сондай-ақ, Германияда бұл соғысты «Неміс-Кенес» («Немецко-Советская») деп атаған [3, 434 б.].

Сұрақ: А.Гитлер мен КСРО арасындағы соғыс не себепті «Ұлы Отан соғысы» деп аталады? (Оқушылар проблемалық тапсырма бойынша талдау жүргізеді. «Ұлы Отан соғысы» атауының пайда болуы туралы өз беттерінше оқып ізденеді. Әр түрлі болжамдармен танысады.)

Құзырлылық тапсырмалар:

№1 тапсырма. Стимул-жағдаят: 2020 жылы 9 мамырда Ұлы Отан соғысындағы Жеңіске 75 жыл толды. Осы мерейтойға байланысты ҰОС қатысқан қазақстандық батыр жайында ақпарат дайындау керек.

Тұжырымдалған тапсырма: Ақпарат мәтінін дайындау. Ақпаратта ҰОС қатысқан қазақстандық батырдың суретін қойып,

аты-жөнін көрсетіңіз. Сондай-ақ, тандаған батырыңыздың ерлігін, яғни не үшін Кеңес Одағы Батыры атанғаны жайында жазасыз.

Ақпарат көзі: Толтыру парағы

- Тексеру құралы;
- Батырдың суреті қойылған;
- Батырдың аты-жөні жазылған;
- Ерлігі туралы мәтін бар.

Үлгі жауап:

- Батырдың суреті қойылған – 2 балл;
- Батырдың аты-жөні жазылған – 2 балл;
- Ерлігі туралы мәтін бар – 4 балл;
- Грамматикалық қате жоқ – 1 балл.

№ 2 тапсырма. КСРО-дағы ислам діні. Кеңестер Одағы зайырлы мемлекет болды. Онда діннен бездіру саясаты үстемдік етіп, дін мемлекеттен, ал мектеп діннен толықтай бөлінді. Дінге, оның ішінде ислам дініне қарсы күрес жүргізілді: діни мектептер жабылды, мешіттер жойылды, діни кітаптар жойылды, Меккеге қажылыққа баруға тыйым салынды, мұсылман мерекелері ресми түрде мерекеленбеді. Бір сөзбен айтқанда, атеистік насихат жүргізілді. Халық дінді жасырып, ұлттық салт-дәстүрлермен бүркемелеп ұстауға тура келді. КСРО-дағы ислам дінінің жағдайы қандай болды?

Кесте 1

Ислам дінінің көрінісінде қандай өзгерістер орын алды?	Иә немесе жоқ
Діни мектептер жабылды.	Иә / жоқ
Меккеге қажылыққа бару кеңінен насихатталды.	Иә / жоқ
Тыйымдарға қарамастан халық дінді жасырып ұстанды.	Иә / жоқ
Мұсылман мерекелері ресми мерекелене басталды.	Иә / жоқ

Ескерту: әр жауапты түсіндіру (неге «иә», неге «жоқ»)

Кенейтілген тапсырмалар:

№ 1 тапсырма. Берілген картадан Қазақстан жерінде өмір сүрген сак тайпаларының территорияларын анықтаңыз. (Нақты білімді дағдыға айналдыруды дамыту тапсырмасы)

№ 2 тапсырма. Берілген суретке байланысты сұрақтар құрастырыңыз - Б.Момышұлы (Тақырыптарды мұқият зерделеуге бағытталған тапсырма)

№ 3 тапсырма. «Ұлттық рухани қасиетті жерлер» деген ұғымды қалай түсінесіз?

Бұл тапсырмада оқушылар өз қиялына ерік береді. Мысалы, эссе жазу, өлең шығару, картаға түсіру, слайд жасау, фотоколлаж жасау, видео дайындау. (Оқушының шығармашылық қабілетін айқындайтын тапсырма)

№ 4 тапсырма. Сурет бойынша келесі тапсырмалардың бірін орындаңыз – «Мәңгілік ел – Қазақстан» [4, 16 б.]:
 Шағын эссе жазу;
 Пікір жазу;
 Өлең құрастыру.

№ 5-тапсырма. Кеңейтілген тапсырма.

А-деңгей. ҚР мемлекеттік стратегияларын сипаттамаларымен сәйкестендіріңіз.

1	«2020: көшбасшылыққа бастайтын қазақстандық жол» стратегиялық жоспары	А	Қазақстанның гүлденген мемлекет құруға бағытталған 1997 ж. қабылданған бастамасы
2	«Қазақстан - 2030» стратегиясы	В	Қазақстан дүние жүзінің ең дамыған 30 мемлекетінің қатарына кіруі тиіс мақсаты қойылған
3	«Қазақстан - 2050» стратегиясы	С	Дүниежүзілік экономикалық дағдарыс аясында 2010 ж. қабылданған

В-деңгей. ҚР даму бағдарламаларына қысқаша мазмұнын жазыңыз.

Білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы	
Денсаулық сақтауды дамытудың «Денсаулық» жоспары	
Тілдерді қолдану мен дамыту бағдарламасы	

С-деңгей. Бүгінгі тақырыпқа қатысты ҚР мемлекеттік стратегияларын, даму бағдарламаларын жазыңыз.

Қорытындылай келе, педагог жан-жақты жетілген тұлға қалыптастыруда оқушының қабілетін ойлау мен практикалық әрекеттері арқылы ғана дамыта алады. Мұғалім осы бағыттағы жұмысты немесе тапсырманы берген кезде баланың интеллект көзін ашып, шығармашылығын дамытады. Оқу сабақтарындағы материалды талдау арқылы мұғалімнің негізгі айтар ойы, идеясы бала жүрегіне жетіп, ол тез қабылдайды.

Жылдам өзгеріп жатқан заманда, сондай-ақ ақпараттық ағымның көптігінен білім алушыларға өзекті шешім қабылдап, нақты назарын білімге бағыттауда өздік жұмыс істеу дағдыларын қалыптастыру – біз үшін парыз.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 Г.Х.Хусайн. Дүние жүзі тарихы. - Көкшетау: «Келешек - 2030», 2010. - 140 б.

2 К. Н.Бексұлтанова. Қазақстан тарихы. - Көкшетау: «Келешек - 2030», 2009. - 247 б.

3 Қазақстан тарихы (көне заманнан бүгінге дейін). Бес томдық. 4-том. - Алматы, «Атамұра», 2010. - 752 б.

4 «Қазақстан тарихы: әдістемелік журнал» - Алматы: «Дайыр Баспа», 2017. - 87 б.

ӘЛЕУМЕТТІК КЕҢІСТІККЕ ИНТЕГРАЦИЯЛАНУ ҮРДСІНІДЕ СТУДЕНТТЕРДІҢ ЭМОЦИОНАЛДЫҚ ТҰРАҚСЫЗДЫҒЫН ЗЕРТТЕУДІҢ ТИІМДІ ӘДІСТЕРІН АНЫҚТАУ

КУРМАНҒАЗИНА Г. Б.

кауымд. профессор (доцент), Торайғыров университеті, Павлодар қ.

ӘУЕСХАН М. С., БАЙЗУЛЛИНА А. К.

магистранттар, Торайғыров университет, Павлодар қ.

Қазіргі әлемде адамдардың экономикалық, саяси және отбасылық өміріндегі әртүрлі жағдайлар, оқиғалар жиі психологиялық проблемалар мен уайымдарды тудырады, олармен жас адамға өздігінен күресуі қиынға соғады. Тынымсыз жұмыстардың қарқынымен адамдар өздерінің жан тыныштығы мен психикалық денсаулығына қамқорлық жасауды жиі ұмытады.

Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың Қазақстан халқына Жолдауында еліміздің білім беру және ғылым саласының алдында кезек күттірмес ауқымды міндет түр екенін ерекше атап өткен [1]. Жоғары оқу орындарында студенттердің интеллектуалды әлеуетін толықтай жүзеге асыруға тиімді шарттар жасау – бүгінгі басты талаптардың бірі.

Студенттердің эмоционалдық денсаулығының проблемасы қазіргі уақытта барған сайын өзекті болуда. Дәлелдердің бірі: Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымының (ДДСҰ) психикалық денсаулық департаменті АҚШ пен Еуропа университеттерінде жүргізілген зерттеуді эмоционалдық эпидемиология саласындағы көрнекті басылымдар тізіміне енгізіп, осылайша студенттердің денсаулықты зерттеудің маңыздылығын мойындады [2]; екіншіден, студенттік ортада стресс факторларының болуы (емтихандар, әлеуметтік бейімделу кезеңдері, болашақ кәсіби ортада тұлғаның

өзін-өзі анықтау қажеттілігі); үшіншіден, белгілі болғандай, студенттік жас әртүрлі эмоционалды уайымдармен сипатталады, ол өз денсаулығына аландамайтын өмір салтында көрінеді.

Эмоционалды тұрақтылықты дамыту мәселесі психология ғылымы мен практикасындағы өзекті мәселелердің бірі болып табылады. Соңғы уақытта адамның ақыл-ойы мен денесіне қатты әсер ететін эмоционалды салада бұзылуларды бастан кешіретін адамдар саны артып келеді. Нәтижесінде күнделікті өмірдің жаңа жағдайларына бейімделуде қиындықтар, тұлғааралық, отбасылық, ата-ана мен бала қарым-қатынасындағы дисгармония, стресстік реакциялар және т.б. туындайды.

Жоғарыда айтылғандардың барлығы білім беру жүйесін студенттерді даярлаудың сапасын арттыру бағытында реформалауды талап етті, өйткені сапалы білім бүгінгі таңда табысқа апарар жол және экономикалық дамудың басты құралы болып табылады.

Жағымсыз эмоциялардың басым болуы психикалық әрекеттің ұйымдаспауына, жеке тұлғаның психикалық ресурстарының сарқылуына, эмоционалды тұрақсыздыққа әкеледі.

Эмоционалды тұрақсыз адам аландаушылықты, нервоздықты және депрессияны көрсетуге бейім. Мұндай адамдар, әдетте, өз-өзіне күмәнданады және стресстік жағдайда немесе сынға ұшырағанда, эмоцияларын бақылауды жоғалтады [3].

Университет тәжірибесін талдау нәтижесі студенттердің эмоционалды жағдайына әсер ететін бірқатар себептерді көрсетті: оқушы-профессорлық құрамның эмоционалдылығының жоғарылығы, әлеуметтік байланыстардың көптігі, мәселелерді жүйелі түрде тұжырымдау және оларды шешу жолдарын іздеу, қақтығыстарды шешуде конструктивті әдістерді анықтау, кәсіби қызметтің көп өлшемділігін ескеру қажеттілігі және т.б. Өкінішке орай, студенттерді даярлауға арналған білім беру бағдарламаларын әзірлеу барысында бұл факторлар толығымен ескерілмейді. Бұл қазіргі студенттердің эмоционалды жағдайын реттеудің нақты қажеттілігі мен бұл үшін психологиялық-педагогикалық жағдайлардың болмауы арасындағы сәйкессіздікті тудырады. Қазіргі студенттердің эмоционалды жағдайын бағалау қажеттілігі маңызды педагогикалық мәселелердің бірі. Эмоционалды күйлер – білім алушылардың жас ағзасындағы қазіргі аффективті өзгерістерді көрсететін форма, сондықтан оның жеке қасиеттерін эмоционалды күйлердің динамикасы арқылы бағалауға болады. Осыған байланысты қазіргі уақытта дәстүрлі және трансформацияланған цифрлық оқытуда білім алушылардың жағымсыз

эмоционалды күйлерін бақылау және психокоррекциялаудың өзектілігі артып келеді. Біздің ойымызша, студенттерде эмоционалды дезадаптивтік мінез-құлықтың пайда болуына әкелетін невроздардың пайда болу тенденциясын бағалау арқылы эмоционалды денсаулықты зерттеу жеткіліксіз. Қазіргі студенттің эмоционалды жағдайы оның психикалық ресурстары мен әлеуеті оқу табысына тікелей байланысты. Эмоционалды тұрақсыз студент академиялық курсты толық меңгере алмайды, сондықтан оның эмоционалды жағдайын дер кезінде бағалау қажеттілігі оқытушыларға, эдвайзерлерге, университеттің психологиялық қызметінің өкілдеріне оның жағымсыз эмоционалды мінез-құлқының көріністерін жеңуге көмектеседі.

Эмоционалды тұрақсыздықты және оның негізгі көріністерін анықтау өте қиын, бұл құбылыстың әртүрлі аспектілері психологиялық-педагогикалық әдебиеттерде берілген.

Решетников А. В. эмоционалды тұрақтылық эмоционалды реакциялары жағдайға адекватты және бір мән-жайлар жиынтығынан екіншісіне сәйкес келетін эмоционалды түрде жетілген адамға тән қасиет деп жазады [4]. Эмоционалды тұрақты тұлға өзін-өзі бақылау, эмоционалды жетілу, байсалдылық, қызығушылықтардағы тұрақтылық, тиімділік, шындыққа бағдарлану және т.б. сияқты қасиеттермен сипатталады. Эмоциялық тұрақтылықтың басқа да анықтамалары бар, бірақ бұл байсалды адамның тұтас бейнесін елестету үшін жеткілікті: тұрақты, стресстік және жанжал жағдайларға төзімді және т.б.

Қиын эмоционалды жағдайларда тұлғаның сапасы ретінде эмоционалды тұрақтылықтың арқасында психиканың белсенділіктің жаңа деңгейіне өтуі қамтамасыз етіледі, оның ынталандырушы, реттеуші және атқарушы функцияларын осылайша қайта құрылымдау белсенділіктің тиімділігін сақтауға және тіпті арттыруға мүмкіндік береді.

Эмоционалды тұрақтылыққа бір мәнді анықтама беру өте қиын, өйткені ол белгілі бір дәрежеде теориялық тұжырымдамалар мен практикалық қызмет саласына, белгілі бір елге тән үлгілерге және олардың «жетілгендігі» дәрежесіне байланысты.

Жоғарыда айтылғандарға сүйене отырып, адамның эмоционалды денсаулығын түсінуінде оның өмірлік келешегі, іскерлік әрекеттесу стратегиялары, басқа адамдармен қарым-қатынасы, топтарға қатысу және топаралық байланыстар туралы идеялары ерекше мәнге ие. Функционалды және әлеуметтік-психологиялық кемелдену үшін тірек ретінде әрекет ете отырып,

эмоционалды сау адамның (қоғамның) бейнесі эмоционалдык реттеу құралы болып табылады және оның шығу тегі әлеуметтік сипаты мен топтардағы қарым-қатынастардың қалыптасуының жеке тарихы бар. Осылайша, эмоционалды денсаулықтың мәнін зерттеуге бағытталған зерттеулерде біз бірнеше теориялық тәсілдерді анықтаймыз:

– Әлеуметтанушылық амал: студенттердің интеграциясын әлеуметтік құрылымдар, топтық динамика және мәдени нормалар тұрғысынан қарастырады. Ол студенттердің университет қауымдастығына қалай кіріктірілетінін, олардың әлеуметтік топтарда қандай рөл атқаратынын және олардың бейімделуіне әлеуметтік факторлардың қалай әсер ететінін талдайды;

– Психологиялық амал: студенттердің тұлғалық ерекшеліктері, психологиялық қажеттіліктері, эмоционалды жағдайы және жаңа ортаға бейімделу стратегиялары сияқты интеграцияға әсер ететін ішкі үрдістерге бағытталған;

– Мәдени көзқарас: студенттердің интеграциялану үдерісінде мәдениеттің рөлін атап көрсетеді. Ол студенттер мен университет қауымдастығы арасындағы мәдени айырмашылықтар олардың өзара әрекеттестігіне, бейімделуіне және әлеуметтік топтарға қосылуына қалай әсер ететінін зерттейді;

– Экологиялық амал: студенттердің әлеуметтік кеңістікке бірігуін қарастырады, олардың арасындағы өзара әрекеттесу және университеттің физикалық ортасы, ресурстар мен қолдаудың болуы және әлеуметтік-мәдени жағдайлар сияқты экологиялық факторларды ескереді.

– Әлеуметтік педагогикалық амал: студенттердің университет қауымдастығына интеграциялануын қолдауға бағытталған педагогикалық стратегиялар мен бағдарламаларды әзірлеуге және жүзеге асыруға бағытталған, соның ішінде инклюзивті ортаны құру, тұлғааралық қарым-қатынас дағдыларын үйрету және өзін-өзі анықтауды күшейту шаралары.

Осы амалдардың әрқайсысы студенттердің әлеуметтік интеграциясының бірегей перспективасын қамтамасыз етеді және осы үдерісті қолдау үшін бағдарламалар мен әрекеттерді әзірлеуде пайдалы болуы мүмкін.

Зерттеу мәселесі бойынша теориялық және әдістемелік әдебиеттерді талдау нәтижесінде біз студенттердің эмоционалдык күйінің құрылымы төрт құрамдас бөліктің бірлігімен бейнеленетіні туралы қорытындыға келдік: мотивациялық-құндылық,

когнитивтік-теориялық, эмоционалды-тұлғалық, практикалық-тиімді компоненттері.

Эксперименттік зерттеуге Торайғыров университетінің «Психология», «Әлеуметтік жұмыс» мамандықтарының 1–4 курс студенттері қатысты. Зерттелушілердің жалпы саны – 37.

Студенттердің эмоционалдык жағдайын бағалау үшін келесі зерттеу әдістері таңдалды: Кэтеллдің 16PF сауалнамасы (С формасы) [5, 36 б.]. Зерттеу мақсатына сүйене отырып, келесі шкалалар зерттелді: С (невротикалық), Н (батылдық), І (сезімталдық), О (кінәге бейімділік), Q4 (шиеленіс); В. Зунгтің төмен көңіл-күйдің басымдық дәрежесін өлшеу шкаласы (Т. Н. Балашова адаптациясында) [6]; мазасыздық пен депрессияны анықтаудың Бек сауалнамасы [7].

Алынған зерттеу нәтижелері статистикалық мәліметтерді өңдеуге арналған және әлеуметтік-педагогикалық ғылымдардағы қолданбалы зерттеулерге арналған компьютерлік бағдарлама болып табылатын 20.0 нұсқасы SPSS статистикалық пакетінің көмегімен статистикалық өңдеуден өтті.

В.Зунгтың төмен көңіл-күйдің басымдық дәрежесін өлшеуге арналған сауалнамасы зерттеушілердің төмен көңіл-күй – субдепрессияның ауырлық дәрежесінің скринингтік диагностикасы үшін қолданылады. Бағалау психикалық бос кеуде сезімді, көңіл-күйдің бұзылуын, соматикалық және психомоторлық бұзылыстарды, суицидтік ойларды, ашушаңдық пен шешімсіздікті білдіретін белгілер топтары бойынша жүргізіледі. Бек сауалнамасы мазасыздық пен депрессияны анықтау үшін пайдаланылды. Бұл әдіс депрессия жағдайын анықтауға, оның тереңдігін ескере отырып, субъектінің басқалармен тұлғааралық байланыстарының ерекшеліктерін анықтауға, болашаққа жоспарларды құруға және оның қиын әлеуметтік жағдайға бейімделу қиындықтарын анықтауға көмектеседі.

Біз барлық зерттеу респонденттерінің нәтижелерін алып, өңдедік. Интерпретация үдерісінде барлық қатысушылардың нәтижелері көріну деңгейлеріне бөлінді (1-кесте).

Кесте 1 – Ауыспалы шкалалардың көріну деңгейлерінің орташа мәндері

Шкала	Төмен деңгей	Орташа деңгей	Жоғары деңгей
Невротизм	37	25	47
Батылдық	23	24	67
Сезімталдық	33	12	59
Өзін кінәлі сезінуге бейімділік	32	24	49
Алаңдаушылық	40	25	44

Кестеден көріп отырғаныңыздай, алынғанын нәтижелер «Батылдық», «Сезімталдық» шкаласы бойынша көрсеткіштердің көпшілігі жоғары мәндер аймағында. «Невротизм», «Кінәлілік сезіміне бейімділік», «Алаңдаушылық» сияқты шкалалардың көрсеткіштері орташа мәндер ауқымында болды.

Мәндерді бөлудің жоғары дәрежесінің эксперимент нәтижелерін интерпретациялау кезінде біз орташа немесе төмен мәндер диапазонында болған сапалық көрсеткіштерді талдадық. Нәтижелерді ішінара зерттеу зерттеудің тек 22 респондентінде эмоционалдық теңгерімсіздіктің, шамадан тыс сезімталдықтың, өзін кінәлі сезіну және шиеленістің жағымсыз көріністері жоқ деген қорытындыға келді. Осылайша, эксперименталды зерттеу Кеттелдің 16 PF сауалнамасын пайдалана отырып, жоғары оқу орындарының «Психология» және «Әлеуметтік жұмыс» мамандықтары студенттерінің эмоционалдық күйлерін диагностикалауға және бағалауға мүмкіндік берді.

Студенттердің эмоционалдық күйлерін ғылыми зерттеу мынадай қорытынды жасауға мүмкіндік береді: алынған эксперименттік мәліметтер 15 студенті эмоционалдық тұрақсыздықты жоғары бағалағанын, 13 респондентте өз-өзін кінәлеу сезім қалыптастыруға бейімділікті көрсетті. 7 тестілеуден өткен студент сезімтал тұлға ретінде сипатталды, 9 респондент өз-өзіне сенімділіктің төмен деңгейін және ұялшақтықты бастан кешірді.

Эмоционалды күйлерді диагностикалау және бағалау сатысындағы эксперименттік зерттеу үлгісі эмоционалдық тұрақсыздықтың жоғары дәрежесін, өзіне деген сенімсіздікті, шамадан тыс сезімталдықты және кінә мен шиеленіс сезімінің жоғары бейімділігін көрсетті. Жоғарыда келтірілген эксперименттік нәтижелер студенттердің көптеген субъектілерінің проблемалық

аффективті эмоционалдық күйлерін анықтады. Бұл, студенттерге білім беру кезінде психокоррекциялық шараларды ұйымдастыру және психологиялық-педагогикалық қолдау көрсету қажеттілігін көрсетеді. Бұл позиция келесі эксперименталды зерттеудің міндеті болады.

Педагогикалық-психологиялық тәсілдер мен психологиялық қолдау негізінде әзірленген коррекциялық бағдарламалар оқыту процесінде студенттерге білімді тиімдірек беруге мүмкіндік береді және қазақстандық студенттердің эмоционалдық денсаулығына оң әсер етеді.

Осылайша, психологиялық-педагогикалық әдебиеттерді теориялық талдаудың және осы аспектідегі эмпирикалық зерттеулердің нәтижелері әлеуметтік кеңістікке интеграциялану процесінде студенттердің эмоционалдық тұрақсыздығына әсер ететін факторларды анықтауға мүмкіндік берді:

1. Жаңа орта: отбасы немесе мектеп ортасынан университет ортасына ауысу жаңа ортаға, жаңа адамдарға және жаңа талаптарға бейімделу қажеттілігіне байланысты стресстік болуы мүмкін;

2. Қолдау тапшылығы: отбасы, достар немесе университет қауымдастығы тарапынан қолдаудың болмауы жалғыздық пен белгісіздік сезімін арттыруы мүмкін;

3. Академиялық талаптар: күрделі курстық материалдар мен талаптарға көшу алаңдаушылық пен қабілеттерге сенімсіздік тудыруы мүмкін;

4. Басқалар тарапынан сынаудан қорқу: басқалардың үмітін ақтамау немесе өз әрекеттері немесе пікірлері үшін сыннан қорқу эмоционалдық тұрақсыздыққа әкелуі мүмкін;

5. Бейімделу проблемалары: жаңа мәдениетке, тілге немесе әлеуметтік нормаларға бейімделу қиындығы эмоционалды күйзелісті күшейтуі мүмкін;

6. Қаржылық алаңдаушылық: оқуға және өмір сүруге қаражаттың жетіспеушілігі стресс пен эмоционалдық тұрақсыздықтың көзіне айналуы мүмкін;

7. Психологиялық факторлар: ішкі қақтығыстар, өзін-өзі бағалаудың төмендігі, алаңдаушылық немесе депрессия эмоционалдық тұрақсыздықты арттырады.

Осы факторларды ескере отырып, студенттерді университет қауымдастығына бейімделу және интеграциялау процесінде қолдау маңызды.

ӘДЕБИЕТТЕР

- 1 <https://www.akorda.kz/kz/memleket-basshysy-kasym-zhomart-tokaevtynkazakstan-halkyna-zholdauy-183555>
- 2 Здоровье-21: Основы политики достижения здоровья для всех в Европейском регионе ВОЗ. Копенгаген; Европейское региональное бюро ВОЗ. 1999. URL: http://www.euro.who.int/data/assets/pdf_file/0010/98398/wa540ga199heeng.pdf (Дата обращения 29.07.2016)
- 3 Kolomeytsev, A. E., and V. S. Meskov. «Space of the Intellectual World. Part 2. Socrates' Wisdom: Intelligent Technologies of the Ancient World (Scientific-methodical Study Aid).» 8.2 (2015)
- 4 Решетников А. В. Прогнозирование эмоциональных состояний в норме и патологии. – М.: «Медицина». – 2007. – 187 с.
- 5 Шаповалова О.Е. Психологическая диагностика и развитие эмоциональной гибкости учителя: Методическое пособие. – Омск, 2003
- 6 Грошева М.Н., Веселова Е.В., Ямпольская М.И. Социальногигиенические исследования образа жизни и состояния здоровья студентов-медиков // Гигиена и санитария, - 2004: № 6 – с. 47-49
- 7 Калитиевский Е.Р. Как избежать депрессию и стресс в сессии у студентов. URL: <http://www.dw-world.de/ucheba> (12.08.17).

ИНТЕГРАЛДЫ ӘДІСТЕР АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ДӘЛЕЛ КЕЛТІРУ ДАҒДЫЛАРЫН ДАМУ

КУШЕРБАЕВА И. Қ.

Ә. Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық университеті, Павлодар қ.

Қазіргі уақытта кез келген ортада еркін сөйлеу, аудитория алдында сенімді болу өз көзқарастарын нақты, сенімді дәлел келтіріп жеткізу өте маңызды. Бұл білімінді жетілдіруге, бар білімінді орынды қолдануға, өзін сенімді ұстап, көзқарасын айқын білдіруде, мінез қалыптастыруда маңызды зор екені айқын.

Зияткерлік мектептер оқу үдерісінде «қалай білім алу керектігін білетін», өздігінен білім алуға, шешім қабылдауға қабілетті, ынталы, қызығушылығы жоғары, өзіне сенімді, жауапкершілігі жоғары, өзінің және өзгенің іс-әрекетіне талдау жасай алатын жеке тұлғаны қалыптастыруға бағытталған қағиданы ұстанады [1, 15]. Ал бұл қағиданы орындау мұғалімнің негізгі міндеттерінің бірі.

Зерттеу мәселесінің өзектілігі. Сауатты қарым-қатынас жасау, өз көзқарасына өзгені иландыру, өзіндегі сенімділікпен өзгені сендіру, дәлел келтіру дағдыларының болуына тікелей байланысты.

Барлығына міндетті оқу бағдарламасында: Кіріктірілген білім беру бағдарламасының негізгі мақсаттарының бірі тұлғаны әлеуметтендіру, яғни әртүрлі ортада тиімді қарым-қатынас орнатуға қабілетті азаматтарды тәрбиелеу болып табылады. Осы мақсатта әртүрлі үлгідегі қарым-қатынасқа қолдау көрсетілетін және бағаланатын, оқушылар өз ойын еркін білдіре алатын ынталандырушы және қолдаушы орта қалыптастырылып, коммуникативтік дағдылары дамытылуы қажет [1, 24] делінген.

Оқушылар салыстырмалы талдау жүргізуде, өз ойларын, көзқарастарын жеткізуде, кейіпкер бейнесін ашуда, шығарманың тарихи не көркемдік құндылығын нақты дәлел келтіріп жеткізуде нақты дәлел келтіре алмауы, жалпылама дәлелдер келтіру мәселелері анықталды. Бұл мәселені шешіп, жүйелі жұмыс жасаудың қажеттілігі туындады. Сол себептен іс-әрекеттегі зерттеу жұмысын жүргізуді жөн көрдім.

Іс-әрекеттегі зерттеуге бір сынып оқушылары алынды. Бұл сыныпта таңдауымның себебі сенімді, ғылыми, нақты дәлел келтіру дағдыларының қалыптаспауы.

- Өз көзқарасын нақты дәлелмен жеткізе алмауы; Келтірілген дәлеліне сенімсіздігі; Аудиторияны сендіруде басқа пәндерден алған білімдерін орынды қолдана алмауы; кейіпкер бейнесін ашуда, шығарманың тарихилығы мен құндылығын талдауда шығармадан нақты мысалдар келтіріп түсіндіріп дәлелдей алмауы.

Сыныпта барлығы 24 оқушы. Оқушылардан сауалнама алынып, төмендегідей сарапталды:

1. Өз көзқарасыңызды сенімді жеткізе аласыз ба? деген сауалға – 13 оқушы – 54,1 % «Жоқ» деп жауап берді.

2. Дәлел келтіруде басқа пәннен алған біліміңізді орында қолдана аласыз ба? деген сауалға – 16 оқушы – 66,6 % «Жоқ» деп жауап берді.

3. Аудитория алдында сөйлеуде қорқыныш бар ма? деген сауалға – 17 оқушы – 70,8 % «Иә» деп жауап берген.

4. Дәлел келтіруде сыныптастарыңызбен ой бөлісу, пікір алмасудың пайдасы бар ма? деген сауалға – 19 оқушы – 79,1 % оқушы «Иә» деп жауап берген.

Сауалнама нәтижесіне сүйене отырып, оқушылар көзқарасын сенімді жеткізуге, басқа пәннен алған білімдерін орынды қолдануға,

аудитория алдында еркін сөйлеуге, бірлесе отырып жұмыс жасауға бағытталған оқытудағы тиімді әдістерді іріктеу, дәлел ұғымын толыққанды зерттеу әрекеттері орындалды.

Оқушылар келтіретін дәлелдерді қарастыратын болсақ

«Түнде ұйықтау күндізгіге қарағанда пайдалы, өйткені денеде қараңғыда мелатонин көп өндіріледі. Бұл гормон жақсы ұйықтауға және ағзаны қалпына келтіруге көмектеседі»- деген мысалды алсақ, ол сенімді түрде дәлел бола алады.

Ал, «Түнде ұйықтау керек, өйткені бәрі осылай жасайды деген мысалды алатын болсақ»- бұл дәлел емес. Екі мысалды салыстыра қарасақ, айырмашылығы айқын байқалады.

Ал оқушылардың жауабында екінші нұсқаға сәйкес жауаптар басымырақ болады.

Дәлелдеу дағдысы – өз ұстанымын нақты және сенімді негіздеу, түсіну немесе басқа адамның пікіріне немесе шешіміне әсер ету үшін сенімді дәлелдер келтіру қабілеті.

Бельгиялық философ Хайм Перелманнның пікірінше, «Аргументтің мақсаты – ақыл-ойдың оларды мақұлдау үшін ұсынылған тезиске деген адалдығын қалыптастыру немесе күшейту. Австралиялық философ Чарльз Леонард Гамблингиеп дәлелді «бір адам екіншісін сендіру үшін жасайтын» кез келген сөйлеу түрі арқылы анықталады [3].

Ал нақты дәлелдерді өзара топтастырып бөлуге де болады. Ол төмендегідей жүзеге асады:

Ғылыми дәлел – басқа пәннен алған білімді қолдану арқылы дәлелдеу;

Түсіндірмелі дәлел – мысал келтіру, талдау, анализ жасау арқылы дәлелдеу;

Жоғарыда аталған дәлелдер түрін меңгертуде оқушыға бағытталған оқытуды жүзеге асыру арқылы орындауға мүмкіндік береді. Сондықтан бұл мәселені шешуде интегралды әдістердің маңызы зор.

Интегралды яғни біріге отырып оқу, өзара ақпарат алмасуға, өз білімінді толықтыруға, сенімді, нақты дәлел келтіру оқушының коммуникативтік дағдыларын арттырып қана қоймай, өз-өзіне сенімді болуға, мінездің қалыптасуына, пәнаралық байланыс жасау арқылы өз білімін орынды қолдануға, қосымша ізденуге, көшасбасшы болуға, түрлі аудитория алдында сенімді сөйлеуге мүмкіндік береді

«Интегралды» сөзі сөзбе-сөз аударғанда «ажырамас, бір-бірімен байланысқан, біртұтас» деп аударылады. Шетелдік

сөздердің «интегралды» сөздігі ұғымын осылай ашады: интегралды - бұл ажырамас, біртұтас[4].

Интегралды оқыту – біріктірілген оқыту жағдайында ол оқушыларды оқу негізінде мазмұнды оқуға, жазуға, сөйлеуге және тыңдауға және ақпаратты ұсынуға шақырады. Бұл жерде оқушылардың бірігіп жұмыс жасауымен қатар, пәнаралық байланысты ұтымды қолдана білудің де маңызы зор. Бұл сонымен қатар оқушыларға білім мен ақпаратты жан-жақты жинақтап, қажеттісін іріктеп, саралап алуға септігін тигізеді. Осы оқу процесіне сүйене отырып, оқушылар өз білімдерін дамытады. Бұл оқушылар арасында білім, білік, зерттеу дағдыларын дамытатын және олардың мақсаттарына жетуге көмектесетін пәнаралық зерттеудің бір түрі болып табылады.

Интегралды оқыту әдістерін зерттеген ғалымдар, әдістемелік принциптерге қарай 4 түрге жіктейді. Бұл түрлердің барлығы біріге отырып, қарым-қатынас дағдысын дамытуға бағытталған[5].

Оқу үдерісін ұйымдастыру кезінде оқушыларды интегралды әдісті қолданып, оқыту арқылы оқушыға бағытталған оқытуды жүзеге асыру арқылы «Ойлан, жұптас, бөлім», айтылым дағдысын дамытуда факті мен көзқарастарды біріктіре отырып, ұтымдысын алу. «Блум кітапшасы» түсінуден бағалауға дейінгі кезеңді қамти отырып, салыстырмалы талдауда ғылыми дәлел келтіруде қолдану тиімді. «Образдық миссия», «Айтарым бар», «Көрсетем, дәлелдеймін, жеткіземін», «Пікірталас аланы» әдістері өз көзқарастарын нақтылап, дәлелдеп жеткізуге мүмкіндік береді. Оқушы ғылыми дәлелденген фактілерді дәлел ретінде қолдана отырып, академиялық жазу тілі де қалыптасады.

Оқушылармен жеке және жұпта, топта жасалған ізденіс жұмыстары өте белсенді орындалды. Дегенмен оқушылардың жеке ерекшелігіне қарай қызығушылықтары жақсы қамтылса, деңгейіне қарай ақпаратты саралап, іріктеу қиындық туғызды.

Әрине, осыдан кейін жұмыс жасаудың келесі кезеңдері жоспарланады. Болашақта оқушы деңгейіне қарай жеңілден ауырға қағидасына сүйене отырып ақпаратты жинақтап, дәлел келтіруде ұтымды қолдану жолдарын қарастыру шарт. Бұл әрекет оқушылардың дәлел келтіру дағдысын дамытуда туындаған мәселелерді шешу үшін жасалған тиімді жұмыстардың бірі болмақ.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ Білім беру бағдарламасы Басқарма шешімімен бекітілген 2019 ж «23»08 № 39 хаттамасы

2 J. Robert Cox and Charles Arthur Willard, eds. *Advances in Argumentation Theory and Research* 1982.

3 Интегральный метод обучения | это... что такое интегральный метод обучения? (academic.ru)

4 https://www.education.sa.gov.au/docs/curriculum/tfel/tfel-resource-library/an_outline_of_integral_learning.pdf

ГЕОГРАФИЯЛЫҚ ПӘНДЕРДІ ОҚЫТУ БАРЫСЫНДА ГЕОАҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ

МАЙҒАН А. Т.

магистрант, Академик Е. А. Бөкетов атындағы
Қарағанды университеті, Қарағанды қ.

РАХМЕТОВА А. А.

PhD, профессор ассистенті, Е. А. Бөкетов атындағы
Қарағанды университеті, Қарағанды қ.

Ғылыми-техникалық прогресс жоғары оқу орындарындағы қазіргі педагогикалық ғылымының алдына жаратылыстану ғылымдарының дамуының жаңа кезеңіне белсенді қатыса алатын география факультеттерінің студенттерін тәрбиелеу мен даярлауда маңызды міндет қойды.

Жоғарыда аталған мәселені шешу жоғары оқу орындарының тиісті жабдықтары мен бағдарламалық жасақтамасы бар компьютерлермен техникалық жабдықталуына да, сонымен қатар студенттердің кеңістіктік геоақпараттың үнемі өсіп келе жатқан ағынын қабылдауға дайындығына, олардың геоақпараттық технологиялар құралдары – Географиялық ақпараттық жүйелерді білуі мен кәсіби иеленуіне де түбегейлі байланысты.

Географиялық ақпараттық жүйелер (ГАЖ) – бұл географиялық деректерді сақтау, іздеу, картаға түсіру және талдау үшін қолданылатын аппараттық және бағдарламалық жасақтама жүйесі, сондықтан, географияны оқытудың маңызды технологиялық құралы болып табылады [1].

Геоақпараттық технологиялар мен географиялық ақпараттық жүйелер қоғамды жалпы ақпараттандырудың элементтері болып

табылады. Ол ГАЖ және географиялық ақпараттық технологияларды ғылымға, өндіріске, білім беруге енгізуден және қоршаған шындық туралы алынған ақпаратты іс жүзінде қолданудан тұрады [2].

ГАЖ географиялық пәндерді оқытуда тиімді пайдаланылуы мүмкін. Олар келесі мүмкіндіктерді береді:

- Оқытудың көрнекілігі мен интерактивтілігін қамтамасыз ету;
- Оқушыларға географиялық құбылыстардың кеңістіктік орналасуы мен өзара әрекеттесуін жақсы түсінуге көмектесу;
- Оқушылардың кеңістіктік деректермен жұмыс істеу дағдыларын қалыптастыру.

ГАЖ географиялық деректерді карталарда визуализациялауға мүмкіндік береді, бұл студенттер үшін оқуды қызықты және қолжетімді етеді. Көрнекі элементтер кеңістіктік қатынастар мен географиялық түсініктерді түсінуді жақсартады. ГАЖ пайдалана отырып, студенттер өз бетінше зерттеу жүргізіп, кеңістіктік мәліметтерді талдап, қорытынды жасай алады. Бұл олардың сыни ойлауын, аналитикалық және проблемаларды шешу дағдыларын дамытуға көмектеседі.

ГАЖ білу география, геоинформатика, қала құрылысы, экология және басқа да салалардағы көптеген мамандар үшін маңызды дағдыға айналуда. Сондықтан ГАЖ-ды оқу процесіне енгізу студенттерге болашақ кәсіби іс-әрекетке дайындалуға көмектеседі.

П. А. Леменкова «Использование геоинформационных технологи в преподавании географических дисциплин в высшей школе (на примере курса «Геоинформационное картографирование»)» атты еңбегінде білім жүйесіндегі геоақпараттық технологиялардың маңыздылығын қарастырды. Осы жұмысты жазу барысында автор психологиялық-педагогикалық және әдістемелік әдебиеттерді зерттеді, оқу-тәрбие процесінде ГАЖ туралы білім жүйеледі, географиялық бағыттың әртүрлі пәндерін зерттеуде ГАЖ қолдану әдістемесін зерттеді. «Геоақпараттық картография» курсы бойынша сабақтарда жұмыс істеу барысында II курс студенттерімен бірқатар семинарлық сабақтар өткізілді, нәтижесінде «қағаз» картографиясының, яғни дәстүрлі картографиялық әдістерін қолданумен салыстырғанда оқу процесінде ГАЖ қолдану әдістемесінің жоғары тиімділігі анықталды. Педагогикалық эксперимент оқу процесінде ГАЖ қолданудың негізділігі мен қажеттілігін растады [3].

Еліміздегі мектеп географиясы бағдарламасында және оны оқыту процесінде мұғалімдердің ГАЖ білу деңгейін Абай атындағы

Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің оқытушылары Ш. У. Лайсханов, Н. Е. Усенов, Е. Д. Исаков, Н. Б. Мырзалы «Мектеп географиясын оқытуда географиялық ақпараттық жүйелерді пайдаланудың мүмкіндіктері» атты мақаласында қарастырды. Зерттеу нәтижелері сауалнама әдісі арқылы айқындалды. Сауалнамаға Қазақстан Республикасының түрлі облыстары мен қалаларынан 133 мұғалім өз еркімен қатысты және олардың 86,8 %-ы ГАЖ жайлы білетіндігі белгілі болды. Сонымен қатар, 12,8 % – мұғалімнің жұмыс істейтін мектебінде MapInfo, 21,8 % – ArcGIS, 25,6 % – QGIS, 15,4 % – EduGIS, 6,4 % – Arc-Explorer, 16,7 % – OpenStreetMap және 1,3 % – OpenJUMP бағдарламаларының бар екендігі анықталды. Сауалнама деректерін талдау үшін мұғалімдер екі топқа бөлінді: 2021–2022 оқу жылында ГАЖ негізінде сабақ жүргізген мұғалімдер (64,2 %) және ГАЖ негізінде сабақ жүргізбеген (ГАЖ-мен жұмыс істемейтін) мұғалімдер (35,8 %) болып. Сауалнама нәтижесінде мұғалімдердің 50,4 %-ы ГАЖ қолдануды интернет арқылы (Google, YouTube, Instagram және т.б.), ал, 26 %-ы біліктілік көтеру курстарынан үйренгендігі анықталды [4].

Намик Кемал университеті, география факультетінің PhD, профессор ассистенті Murat ATEŞ «Geography Teachers' Perspectives towards Geography Education with Geographic Information Systems (GIS)» мақаласында Түркия еліндегі ГАЖ бағдарламасын білу деңгейін зерттеді. Бұл зерттеудің мақсаты Түркия бойынша сауалнама арқылы жалпы саны 104 география мұғалімінің ГАЖ қолданылуына қатысты көзқарастарын көрсету. Зерттеу нәтижелері бойынша білім беру мекемелерінің материалдық-техникалық базасы бойынша мекемелердің жартысына жуығында компьютерлік зертханалар бар, ал олардың тек кейбірінде (22%) ГАЖ бағдарламалық қамтамасыз ету бар. Зерттеуші мұғалімдердің көпшілігі ГАЖ туралы бұрын естіген, бірақ олардың тек 32%-ы ғана қолдана алады, ал олардың 25%-ы ГАЖ-ды география курстарында пайдаланады. Студент мұғалімдердің тек 19%-ы өз жобаларында немесе тапсырмаларында ГАЖ немесе оның қосымшаларын пайдаланады. Нәтижелері бойынша педагог-зерттеушілердің 27%-ы ГАЖ білімін алу іс-шараларына қатысты, ал олардың 48%-ы ГАЖ білімін қайдан алуға болатынын білетіндерін айтты. [4]

Қазіргі қоғамда география мұғалімдері әртүрлі ГАЖ әдістерін қолдана білуі керек. Географияны оқытуда ГАЖ-ны қолданудың көптеген әдістері бар. Кейбір кең таралған әдістерге мыналар жатады:

1. Оқу материалдарын жасау үшін ГАЖ қолдану. ГАЖ интерактивті карталарды, диаграммаларды және оқу материалдары ретінде пайдалануға болатын графиктерді жасау үшін пайдаланылады.

2. Практикалық сабақтарды өткізу үшін ГАЖ қолдану. ГАЖ-ды практикалық сабақтарды өткізу үшін пайдалануға болады, оның барысында студенттер кеңістіктік деректермен өз бетінше жұмыс істей алады.

3. Зерттеу үшін ГАЖ қолдану. ГАЖ-ды студенттер кеңістіктік деректерді талдай алатын және қорытынды жасай алатын зерттеулер жүргізу үшін пайдалануға болады.

Сонымен қатар ГАЖ географияның әртүрлі аспектілерінде, соның ішінде физикалық, экономикалық және әлеуметтік-экономикалық географияда кеңінен қолданылады [6]:

– Физикалық географияны оқытуда ГАЖ рельеф, климат, су, топырақ, өсімдіктер мен жануарлар сияқты табиғаттың әртүрлі компоненттерін зерттеу үшін қолданылады. ГАЖ табиғи ресурстардың кеңістіктік таралуын және экологиялық мәселелерді талдау үшін де қолданыла алады. Мысалы, ГАЖ-ды рельефтің қалыптасу процестерін зерттеу және рельефтің табиғаттың басқа компоненттеріне әсерін бағалау үшін қолдануға болатын сандық рельеф модельдерін жасау үшін пайдалануға болады.

– Экономикалық географияны оқытуда ГАЖ өндіргіш күштердің орналасуын, экономикалық аудандарды, көлік жолдарын және т.б. зерттеу үшін пайдаланылуы мүмкін. Мысалы, ГАЖ әр түрлі аймақтардағы еңбек ресурстарын бағалау, халықтың тығыздығы карталарын жасау үшін қолданылады. ГАЖ-ды сауданың кеңістіктік ұйымдастырылуын талдау үшін де қолдануға болады.

– Әлеуметтік-экономикалық географияны оқытуда ГАЖ халықты орналастыруды, әлеуметтік мәселелерді, мәдени ландшафттарды және т.б. зерттеу үшін пайдаланылады. Мысалы, ГАЖ әртүрлі аймақтардағы урбанизация деңгейін бағалау, халықтың тығыздығы туралы карталарын жасау үшін қолданылады. ГАЖ-ды туризмнің кеңістіктік ұйымдастырылуын талдау үшін де қолдануға болады: рекреациялық ресурстарды орналастыру мен туристік ағындар арасындағы байланысты зерттеу.

ГАЖ және географиялық ақпарат болған жағдайда білім алушы объектілердің орналасуы, олардың өзара әрекеттесуі туралы сұрақтарға жауап ала алады, табиғи құбылыстарды түсіндіруді үйренеді, алған білімдерін күрделі сұрақтар қою кезінде практикалық қызметте қолдана алады [7].

Қазіргі маман үшін геоақпараттық технологиялар саласында құзыреттілікке ие болу өте маңызды, өйткені бұл оқу, ғылыми, кәсіби және басқа да қызмет түрлерін тиімді орындау үшін қажет. ГАЖ кеңістіктік деректерді талдауға және өңдеуге қатысты әртүрлі тапсырмаларды сәтті шешуге қабілетті құрал болып табылады. Бұл білім әртүрлі салалардағы жұмыс тиімділігін арттыруға үлес қоса отырып, кәсіби дайындықтың негізгі элементіне айналуда. Осыған байланысты студенттің ГАЖ саласындағы ақпараттық құзыреттілік қазіргі қоғам мен еңбек нарығының талаптарына жауап беретін университеттік білім берудің негізгі элементіне айналды.

ӘДЕБИЕТТЕР

- 1 Eisman, E., Gebelein, J., & Breslin, T.A. Developing a geographically weighted complex systems model using open-source data to highlight locations vulnerable to becoming terrorist safe-havens. *Annals of GIS*, 2017, 23 (4), 251–267. [Electronic resource]: URL <https://doi.org/10.1080/19475683.2017.1368705> (data of access: 20.08.2022).
- 2 Кащенко Н. А. Геоинформационные системы [Текст]: учебн. пос. для вузов / Н.А. Кащенко, Е.В. Попов, А.В. Чечин; Нижегород. гос. архитектур.- строит. ун-т – Н.Новгород: ННГАСУ, 2012.
- 3 Использование геоинформационных технологи в преподавании географических дисциплин в высшей школе (на примере курса «Геоинформационное картографирование») / Леменкова Полина Алексеевна. Москва – 2007.
- 4 Мектеп географиясын оқытуда географиялық ақпараттық жүйелерді пайдаланудың мүмкіндіктері / Ш.У. Лайсханов, Н.Е. Усенов, Е.Д. Исаков, Н.Б. Мырзалы – 2022.
- 5 Geography Teachers' Perspectives towards Geography Education with Geographic Information Systems (GIS)/ Assist. Prof. Dr. Murat ATEŞ. Department of Geography, Namık Kemal University, Tekirdağ, Turkey – 2013.
- 6 Биче-оол Т. Н. Использование методических материалов созданных с помощью гис на уроках географии //Вестник Тувинского государственного университета. № 4 Педагогические науки. – 2014.
- 7 Уленгов Р. А. Проблемы и перспективы применения геоинформационных систем в школьной географии в условиях внедрения новых образовательных стандартов / Р. А. Уленгов [и др.] // Современ. проблемы науки и образования : электрон. науч. журн. – 2017.

К ВОПРОСУ О ПРОБЛЕМЕ ПРОИСХОЖДЕНИЯ ТРЕВОЖНОСТИ У ДЕТЕЙ

МАТАЕВ С. К.
магистрант, Торайгыров университет, г. Павлодар

Изучение тревожности на разных этапах детства важно как для раскрытия сути данного явления, так и для понимания возрастных закономерностей развития эмоциональной сферы человека, становления, закрепления и развития эмоционально-личностных образований. Именно тревожность, как отмечают многие исследователи и практические психологи, лежит в основе целого ряда психологических трудностей детства, в том числе многих нарушений развития, служащих поводом для обращений в психологическую службу образования. Тревожность рассматривается как показатель «преневротического состояния», ее роль чрезвычайно высока и в нарушениях поведения, таких, например, как делинквентность и аддиктивное поведение подростков. Значение профилактики тревожности, ее преодоления важно при подготовке детей и взрослых к трудным ситуациям (экзамены, соревнования и др.), при овладении новой деятельностью.

Понимая тревогу как эмоциональное состояние, а тревожность – как устойчивое личностное образование (последний термин употребляется и для обозначения всего явления в целом), мы исходим из того, что некоторый уровень тревожности в норме свойственен всем людям и является необходимым для оптимального приспособления человека к действительности. Наличие тревожности как устойчивого образования – свидетельство нарушений в личностном развитии, препятствующее нормальному развитию, деятельности, общению.

Тревожность рассматривается здесь как эмоционально-личностное образование, которое, как всякое сложное психологическое образование, имеет когнитивный, эмоциональный и операциональный аспекты.

Нас интересовали как общие характеристики уровня тревоги у детей подросткового возраста. При анализе причин устойчивой тревожности мы особое внимание уделили роли внутриличностного конфликта, прежде всего с точки зрения порождаемых им противоречивых мотивационных тенденций.

В этой связи значительный интерес представляли работы, характеризующие связь тревожности с неудовлетворением ведущих потребностей (Н. В. Имедадзе, Х. Луккерт, К. Хорни и др.), поскольку

это едва ли не самое важное следствие внутриличностного конфликта. Разнонаправленность мотивационных тенденций, порождаемых столкновением различных компонентов Я-концепции, ведет к неудовлетворению фундаментальных потребностей.

Вопрос о причинах устойчивой тревожности является центральным и вместе с тем наименее исследованным в изучении этой проблемы. Ответ на него во многом зависит от того, рассматривается ли она как личностное образование и/или как свойство темперамента.

Одним из существенных вопросов, важных для понимания причин тревожности, является проблема локализации ее источника. В настоящее время, как уже отмечалось, выделяются в основном два типа источников устойчивой тревожности:

1) длительная внешняя стрессовая ситуация, возникшая в результате частого переживания состояний тревоги (Ю. Л. Ханин, Ч. Д. Спилбергер и др.);

2) внутренние – психологические и/или психофизиологические причины. Вопрос о том, возникают ли под влиянием этих разных источников различные типы тревожности или это одно и то же явление, анализ причин которого проведен на разном уровне или хронологически разведен во времени, достаточно сложен и до настоящего времени не имеет однозначного решения.

Некоторые авторы, например А. Фрейд, говоря о разных по источникам типах тревожности, тем не менее, подчеркивали практическую невозможность выделения этих типов на феноменальном уровне.

Тревожность возникает тогда, когда оценка внешней угрозы соединяется с представлениями о невозможности найти подходящие средства для ее преодоления, а ее профилактика и коррекция понимаются как обучение «переоценке ситуации» (Р. Лазарус, 1970; Р. Лазарус, Дж. Аверилл, 1972; и др.). Длительное и многократное воздействие стрессовой ситуации при соответствующей ее оценке индивидом рассматривается как основной источник невротических и преневротических состояний, в том числе тревожности.

Одним из первых, кто ввел положение о тревожности как межличностном феномене в научный обиход, был известный психолог и психиатр, создатель «интерперсональной теории психиатрии» Г. С. Салливен. Анализируя жизнь человека, или, что для него почти равнозначно, систему межличностных отношений, Г. С. Салливен исходит из энергетической концепции, вводя два, по его словам, «абсолюта, или идеальных конструкта»:

1) абсолютную эйфорию, крайним выражением которой является глубокий сон младенца;

2) абсолютное напряжение, его предельная форма – скоротечный ужас.

Уровень эйфории и уровень напряжения находятся в реципрокных отношениях. По мнению этого автора, напряжения могут быть вызваны неудовлетворением потребностей, вызывающим нарушение биологического равновесия, а также нарушением межличностной надежности, которое и порождает тревожность. Понятие тревожности Г. С. Салливен считал фундаментальным для своей теории. Описывая возникновение тревожности и сравнивая этот процесс с появлением чувства нежности, он отмечал, что напряжение младенца, вызванное неудовлетворением потребностей, индуцируется матери и переживается ею как нежность.

Напротив, переживание межличностной ненадежности связано с тем, что имеющееся у матери напряжение тревоги индуцирует тревогу младенца. Последнее положение он обозначает как «теорему тревоги № 1», а сам процесс передачи напряжения как «эмпатию». Лишь редукция обоих типов напряжений – как идущего от биологических потребностей, так и связанного с потребностью в межличностной безопасности, может привести к определенному уровню эйфории. Проводя различия между тревожностью и страхом, Г. С. Салливен отмечал, что хотя при достаточной силе того и другого они переживаются одинаково, но в жизни человека это альтернативные процессы: «...тревожность возникает от эмпатической связи со значимым, более старшим человеком, а страх обнаруживается тогда, когда удовлетворение общих потребностей откладывается до тех пор, пока они приобретают исключительную силу». Другими словами, единственный источник тревожности – значимый человек, в то время как страх связан с возможностью депривации общих потребностей. При этом Г. С. Салливен отмечал, что если у ребенка с самого начала будет создано чувство межличностной надежности, то оно не даст развиваться тревожности и что дети существенно отличаются друг от друга по уровню ее проявления. Однако, по его мнению, тревожность, аналогичная «первичной тревоге», может возникать и позже у некоторых людей при условиях, которые он образно называет «шизофреническими расстройствами жизни». Таковы, по его мнению, условия жизни в период подросткового возраста.

К. Хорни, напротив, делает основной упор на содержании общения – осознании пациентом под руководством психотерапевта

тревожности и невротических конфликтов, ложности идеализированного Я и совместной разработке стратегий подлинного разрешения внутренних конфликтов. Такое направление психотерапевтической работы, по ее мнению, позволит пациенту принять реальное Я и восстановить возможности самореализации. Поэтому основной путь и вместе с тем главную цель психотерапии К. Хорни, вслед за А. Адлером, обозначает как «реориентацию», подчеркивая, что это «реориентация через самопознание».

В наиболее общей форме эта точка зрения выражена Э. Фроммом, который подчеркивал, что основным источником тревожности, внутреннего беспокойства является переживание отчужденности, связанное с представлением человека о себе как об отдельной личности и чувствующего в связи с этим свою беспомощность перед силами природы и общества. Основным путем преодоления этого он, как известно, считал самые различные формы любви между людьми. Недаром один из первых разделов своей книги «Искусство любить» он назвал «Любовь – разрешение проблемы человеческого существования».

В современной психологии существует разные классификации тревожности. К примеру, А.М. Прихожан выделяет разновидности тревожности, связанные с обучающим процессом (учебная, в частности школьная), с самооценкой и межличностным общением. Она дает следующее определение тревожности: «Переживание эмоционального дискомфорта, предчувствие грозящей опасности. Тревожность – устойчивое личностное образование, сохраняющееся на протяжении достаточно длительного периода времени. Она имеет собственную побудительную силу и константные формы реализации в поведении с преобладанием компенсаторных и защитных проявлений. Возникновение и закрепление тревожности связанные с неудовлетворением ведущих возрастных потребностей ребенка, которые приобретают гипертрофированный характер.

До подросткового возраста тревожность является производной широкого круга семейных нарушений» [4, с. 102]. В подростковом возрасте, который характеризуется перестройкой всех сфер жизнедеятельности и является кризисным, тревожность как личностное образование приобретает устойчивую форму, напрямую отражающуюся на уровне самооценки личности, определяющую «Я – концепцию» личности.

Как отмечает Старшинина И.В.: «Механизм закрепления и усиления тревожности представляется как «замкнутый

психологический круг», ведущий к накоплению и углублению отрицательного эмоционального опыта, который порождая в свою очередь негативные прогностические оценки и определяя во многом модальность актуальных переживаний, способствует увеличению и сохранению тревожности» [7].

ЛИТЕРАТУРА

1 Корепанова, Н. Л. и др. Тревожность. Ее причины и следствия: статья / Н. Л. Корепанова, О. В. Лебедева // Научно-методический электронный журнал «Концепт». – 2016. – Т. 28. – С. 35-37. – URL: <http://e-koncept.ru/2016/56462.htm>.

2 Малыгина, А. С. Тревожность в подростковом возрасте как фактор, влияющий на поведение в конфликтной ситуации: статья / А.С. Малыгина // Научно-методический электронный журнал «Концепт». – 2017. – Т. 39. – С. 3346-3350.

3 Кулагина, И. Ю. и др. Психология развития и возрастная психология: Полный цикл развития человека: учебное пособие для вузов / И. Ю. Кулагина, В. Н. Колоцкий. – М.: Академический Проект «Трикса», 2011. – 420 с.

4 Прихожан, А. М. Тревожность у детей и подростков: психологическая природа и возрастная динамика: учебн. пособие / А. М. Прихожан. – М.: Московский психолого-социальный институт - Воронеж: Издательство «МОДЭК», 2000. – 304 с.

5 Старшинина, И. В. Психолого-педагогическая поддержка подростков с повышенным уровнем тревожности: автореф. дис. ... канд. пед. наук / И. В. Старшинина. – М., 2012. – 30 с.

THE RELATIONSHIP OF HIGH ANXIETY AND LOW LEVEL OF COMMUNICATION DEVELOPMENT IN ADOLESCENTS

MATAEV S. K.

Master's student, Toraigyrov University, Pavlodar

The problem of increased anxiety and low level of communication development in adolescents is extremely relevant for science and practice – active and strong individuals who are able to interact fruitfully with others and achieve their goals can achieve high results in the field of their own and public interests. In addition, communication in adolescence is of particular importance (intimate and personal communication is the leading activity).

The problem of anxiety was studied by Z. Freud, A. Freud, A.M. Prikhozhan, Yu.E. Gulyaeva and other authors. The problem of developing communication skills was highlighted in their works by: S.L. Rubinstein, L.S. Vygotsky, A.N. Leontyev, A.R. Trunova, Yu.O. Racheeva. They considered anxiety and communication as a condition for human development through socialization and individualization of the individual.

Adolescence is the period of life from 11 to 16 years. This is a transitional period from primary school age to adolescence. At this age, conflict, instability, increased anxiety, and irritability often manifest themselves. Teenagers also experience a reassessment of values as a result of the crisis (for girls it begins at 11-12 years old, for boys at 12-13 years old).

Having analyzed the approaches of domestic and foreign psychologists to understanding anxiety, A.M.'s definition was chosen. Parishioners: «Anxiety is a stable personal formation that persists over a fairly long period of time.» Yu.E. Gulyaeva writes that the teenage crisis has a negative impact on areas of life and disrupts the personality of a teenager.

A. S. Malygina and E.G. Reisvich in their article says that anxiety at the mental level is felt as worry, concern, tension and nervousness. All this leads to a feeling of helplessness, insecurity, powerlessness, expectation of failure, and problems making important decisions.

A. M. Parishioner speaks about 2 types of anxiety among adolescents associated with communication with peers:

1) adequate – as a reaction to real problems in communicating with peers;

2) inadequate - anxiety that manifests itself in complete well-being, which can be objectively stated. This type of anxiety is caused by a conflicting structure of self-esteem (high level of aspirations and low self-esteem).

Anxiety can be an innate trait due to the structure of the nervous system. It can also be formed as a personality trait during the formation of character in an anxious and suspicious psychotype.

Increased anxiety leads to personality maladjustment, but a normal, adequate level of anxiety can become a factor in mobilizing resources on the path to achieving a goal, increasing a teenager's prudence, intelligence and cognitive abilities. Increased anxiety can be manifested in behavior by lack of initiative, apathy, cruelty, and aggressiveness.

A. N. Leontyev believed that with the help of communication, a person's personality gains new knowledge, develops thinking and gains social experience. A. R. Trunova believes that communication skills are the ability of people, based on their acquired knowledge and skills, to use means of communication to solve communication problems. This definition of communication skills was chosen for the study. A.R. Trunova described groups of communication skills that are used in life: psychological; speech; skill in using non-verbal means of communication; socio-psychological; communication skills in the process of dialogue, polylogue, intergroup dialogue; skills in using speech etiquette when communicating with other people.

Psychologists believe that the problem of increased anxiety is especially relevant in modern schools, since it has a negative impact on the overall development and formation of a teenager's personality, which, in turn, affects school performance.

School anxiety is an indicator that includes various aspects of school troubles. A teacher may notice excitement or increased anxiety in a teenager during educational situations in a group of students, the expectation of a negative attitude, a negative assessment of their successes from peers and adults. All these are signs of an increased level of anxiety in a teenager and it is necessary to provide the child with psychological help. In foreign publications, in particular, the journal on psychology «Empirical findings. Journal of Child Psychology and Psychiatry», psychologists focus on the level of anxiety; it should be remembered that for the development of a full-fledged personality, it is necessary to have situational anxiety, with the help of which it is possible to bring one's activities to a higher level. Only when anxiety becomes a distinctive personality trait should it cause concern.

If a high school student underestimates his achievements, is sensitive to criticism, and reacts inadequately to the attention paid to his person by his interlocutors, all this can be clear signs of an increased level of anxiety. Such a teenager experiences difficulties in communication, as he is very concerned about the adverse consequences that various types of communication may entail. Low self-confidence will not allow a graduate to enter a new team at a new stage of his life. In a situation that is aimed at obtaining a higher result, a teenager with a high level of anxiety will not be able to achieve success, since he reacts more painfully, more acutely to information about defeat. In this case, performance is noticeably reduced in situations of stress or lack of time, because the fear of failure prevails over the desire to achieve success. Adolescents

with low levels of anxiety are motivated to achieve results, since they are more stimulated by the possibility of achieving success, which pales in comparison to the fear of probable failure.

According to medical psychologist T.V. Chapala one of the factors influencing the formation of communication skills is the emotional state.

Senior schoolchildren who, being in a group of peers, are in a state of psychological comfort; these are individuals who are socially adapted, with no violations of mental functions (thinking, memory, attention, perception, emotions). Undoubtedly, during school, a feeling of anxiety is inevitable, since anxiety is a sensory response of the internal state to external stimuli. Anxiety is determined by an individual psychological feature, which manifests itself in a person's predisposition to experience strong anxiety for more or less groundless reasons. Fertile soil that contributes to an increase in the level of anxiety in adolescents is underdeveloped self-esteem, unstable emotional state, the presence of stress and other difficulties associated with learning.

In parallel with sociability, closely intertwined with it, contradicting it and complementing it at the same time, many people develop increased shyness in adolescence. It is no coincidence that a social study revealed an important fact: it is at this age that the largest number of people experience internal anxiety in all areas of communication - with peers of the same sex, of the opposite sex, and with adults.

Shyness, in turn, is the most common communication difficulty among teenagers. Psychological research has shown that those who consider themselves shy actually have lower levels of extraversion, are less able to control and direct their social behavior, are more anxious and experience more communication difficulties.

To alleviate their communication difficulties, adolescents use «strategic interaction.» The concept of strategic interaction was introduced into science by the famous American sociologist Erving Goffman (1969) to designate situations in which communication partners capture, hide or reveal to each other some information about themselves not directly, but indirectly, with the help of special techniques and tricks.

First, being constantly preoccupied with themselves, assuming that others share this concern, adolescents usually act with an imaginary audience in mind.

Secondly, exaggerating their uniqueness and concerns, they often create a «personal world» for themselves, a fictional biography, the maintenance of which requires constant effort and causes tension and anxiety.

To summarize the above, it can be argued that dissatisfaction in communication causes deep experiences in adolescents, which in turn can give rise to anxiety as a relatively stable personal formation in communicative interaction with subjects of the surrounding world.

REFERENCES

- 1 Gulyaeva Yu. E. The influence of anxiety on the manifestation of risk-taking in adolescents / Yu. E. Gulyaeva. – Text: electronic // Science and society in modern conditions. – 2015. – No. 1 (3). – pp. 42–45. – URL: <https://elibrary.ru/item.asp?id=24381127> (access date: 05/10/2022). – Access mode: for registered users.
- 2 Ilyin E. P. Psychology of risk / E. P. Ilyin. – Moscow [etc.]: Peter, 2012. – 286 p. – Text: direct.
- 3 Malygina A. S. Features of the manifestation of anxiety in adolescents prone to positive deviation / A. S. Malygina, E. G. Reisivich. – Text: electronic // Advances in modern science and education. – 2017.
- 4 Nekhoroshkova A. N. Anxiety in children: causes and features of manifestation / A. N. Nekhoroshkova, A. V. Gribanov. – Text: electronic // Modern problems of science and education. – 2014. – No. 5. – P. 476.
- 5 Parishioner A. M. Causes, prevention and overcoming anxiety / A. M. Parishioners. – Text: electronic // Psychological science and education. – 1998. – No. 2. – P. 11–17.

ИНТЕГРАЦИЯ STEM В УЧЕБНОМ ПРОЦЕССЕ: ПРЕИМУЩЕСТВА ДЛЯ СТУДЕНТОВ И ОБЩЕСТВА

МЕЛЬНИК Э. С.

мастер производственного обучения,

Высший колледж электроники и коммуникаций, г. Павлодар

КАББАСОВ Б. Д.

преподаватель специальных дисциплин,

Высший колледж электроники и коммуникаций, г. Павлодар

Современный мир стоит перед вызовами, требующими высоких уровней знаний, умений и инноваций в области науки, технологии, инженерии и математики (STEM). В ответ на эти вызовы образовательные учреждения внедряют интегрированный подход STEM в учебные программы.

В Высшем колледже электроники и коммуникации активно реализуется подход STEM в образовании, который направлен на

интеграцию технических специальностей с общеобразовательными предметами. Этот подход предоставляет студентам возможность уже на начальных этапах обучения осознать значимость своей будущей профессии.

Основная цель STEM-подхода заключается в том, чтобы объединить учебные дисциплины с реальными задачами, делая обучение более практичным и применимым. Это помогает студентам не только лучше понимать суть науки, но и развиваться в современном информационном обществе. Задача этого подхода – стимулировать учеников к активному изучению наук, технологий, инженерии и математики (STEM), а также развивать у них навыки критического мышления, проблемного решения и сотрудничества.

В контексте STEM-образования особое внимание уделяется значению практического применения усвоенных знаний, что признается ключевым элементом образовательного процесса.

Такой подход не только развивает у студентов интерес к изучаемым предметам, но и позволяет им осознать ценность и практическое применение своих знаний в будущей профессиональной деятельности. Это создает основу для углубленного понимания своей специализации и мотивирует студентов к достижению высоких результатов в своей учебе и будущей карьере.

Кроме того, STEM-подход стимулирует развитие у студентов технологической грамотности и умений работы с современными технологиями. Это особенно важно в наше время, когда навыки в области науки и технологий являются ключевыми для успешной карьеры и адаптации в информационном и технологическом обществе.

В данной статье мы рассмотрим преимущества внедрения STEM в образовательный процесс колледжа, как для студентов и преподавателей, так и для общества в целом. [1]

Преимущества STEM-образования:

Развитие критического мышления и решения проблем.

Интеграция STEM в учебный процесс ставит перед студентами реальные задачи, требующие применения аналитических и критических навыков. Студенты не просто учатся фактам и формулам, но и изучают, как применять свои знания для решения реальных проблем. Этот подход развивает их способность анализировать информацию, делать выводы и принимать обоснованные решения, что является важным навыком не только в академической среде, но и в повседневной жизни и будущей профессиональной деятельности.

Критическое мышление является способностью анализировать информацию, делать обоснованные выводы и принимать осознанные решения. В контексте STEM-образования, где студенты сталкиваются с различными проблемами и вызовами, развитие этого навыка играет ключевую роль. Студенты должны уметь не только понимать материал, но и критически оценивать его, искать альтернативные решения и выявлять возможные недочеты или ошибки.

Как STEM-образование способствует развитию критического мышления?

Одним из основных принципов STEM-образования является активное и практическое обучение. Вместо традиционного заучивания фактов и формул, студенты вовлекаются в решение реальных проблем и задач. Это позволяет им применять свои знания на практике, а также развивать навыки анализа, логического мышления и творческого подхода к решению задач.

Примеры методов развития критического мышления в STEM-образовании

Проектная работа: Студенты работают в команде над проектами, которые требуют анализа проблемы, разработки плана действий и реализации решения.

Лабораторные работы: Проведение экспериментов и анализ полученных данных позволяет студентам применять свои знания на практике и развивать навыки критического мышления.

Дискуссии и дебаты: Обсуждение различных точек зрения на проблему помогает студентам учитывать различные аспекты и принимать взвешенные решения.

Решение кейсов: Анализ реальных кейсов из практики позволяет студентам применять свои знания на конкретных примерах и развивать навыки анализа и решения проблем.

Подготовка к будущим карьерным возможностям.

Студенты, обучающиеся с использованием интегрированного подхода STEM, приобретают не только теоретические знания, но и практические навыки, которые востребованы на рынке труда. Области STEM охватывают широкий спектр профессий, начиная от инженеров и программистов до ученых и медицинских работников. Подготовка студентов к работе в этих областях обеспечивает им конкурентное преимущество на рынке труда и способствует профессиональному росту.

Понимание современных тенденций и требований рынка труда

Перед тем как выбрать конкретное направление в области STEM, студентам полезно изучить текущие требования и тенденции на рынке труда. Это позволяет понять, какие навыки и знания будут наиболее востребованы в будущем, и адаптировать свое образование соответственно. Например, в последние годы спрос на специалистов в области искусственного интеллекта, кибербезопасности и данных значительно вырос, что делает эти области особенно привлекательными для будущих карьер.

Получение практического опыта и участие в проектах

Одним из ключевых моментов в подготовке к будущей карьере в STEM-областях является получение практического опыта. Студенты должны стремиться к участию в проектах, лабораторных работах, стажировках и других внешних активностях, которые помогут им применить свои знания на практике и развить необходимые навыки для будущей профессиональной деятельности. Это также помогает студентам построить свою сеть контактов и узнать о возможностях для развития карьеры.

Обучение междисциплинарным навыкам и навыкам коммуникации

В современном мире работа в области STEM часто требует от специалистов не только глубоких знаний в своей области, но и умения работать в команде, эффективно общаться и решать проблемы с использованием междисциплинарного подхода. Поэтому студентам следует развивать не только технические навыки, но и soft skills, такие как лидерство, адаптивность, сотрудничество и управление временем.

Непрерывное обучение и саморазвитие

Скорость развития технологий в области STEM невероятно высока, и специалистам постоянно приходится учиться новому и следить за последними тенденциями. Поэтому важно развивать у студентов навыки самообучения и мотивацию к непрерывному профессиональному росту. Это могут быть курсы, семинары, онлайн-курсы, чтение специализированной литературы и другие формы обучения [2].

Содействие инновационному развитию общества.

Интеграция STEM в учебный процесс способствует развитию научных и технологических знаний, что является важным фактором для инновационного развития общества. Студенты, получившие образование в области STEM, могут внести свой вклад в разработку новых технологий, медицинских открытий, экологических решений

и других областей, которые могут улучшить качество жизни людей и способствовать устойчивому развитию общества [2].

Поддержка креативности и изобретательности.

Одним из главных аспектов в образовании в области STEM является стимулирование креативности и изобретательности у студентов. Обучение должно исходить не только из традиционных учебников и лекций, но и из возможности самостоятельно экспериментировать, создавать и исследовать новые идеи. Проектные работы, лабораторные практикумы и другие формы активного обучения играют важную роль в развитии у студентов навыков проблемного мышления и поиска нестандартных решений.

Поддержка междисциплинарных исследований.

Инновации, часто, возникают на стыке различных областей знаний. Поэтому в STEM-образовании важно создать условия для междисциплинарных исследований и проектной работы. Студенты должны иметь возможность работать в командах, включающих представителей разных областей наук, чтобы совместно решать сложные задачи и находить инновационные решения. Это позволяет обогащать их опыт, развивать креативность и способствует появлению новых идей [3].

Стимулирование предпринимательского мышления.

Поддержка предпринимательского мышления в STEM-образовании играет важную роль в создании инновационной среды. Студенты должны видеть свои знания и навыки не только как инструмент для поиска работы, но и как средство для создания новых бизнесов и проектов. Обучение базовым принципам предпринимательства, разработка бизнес-планов и участие в стартап-проектах помогают студентам переносить свои идеи в реальность и вносить вклад в развитие экономики и общества в целом.

Поддержка исследовательских проектов и инфраструктуры.

Наконец, важно обеспечить студентов доступом к современной инфраструктуре и технологиям, которые позволяют им воплощать свои идеи в жизнь. Лаборатории, высокотехнологичное оборудование, программное обеспечение - все это играет ключевую роль в поддержке исследовательской и инновационной деятельности студентов [3].

В нашем колледже введется работа по всем этим направлениям. Особое внимание уделяется WorldSkills, Baby Skills, Junior Skills, интегрированным урокам, стартап-проектам и воспитательной работе, куда включается STEM-подход. Например, в социально-воспитательном процессе колледжа проводится квест-игра

«Железнодорожные загадки Шерлока Холмса», которая направлена на интерграцию с общеобразовательными дисциплинами и специальными предметами для студентов 1 курса.

Игра-квест «Железнодорожные загадки Шерлока Холмса» представляет собой ряд испытаний для участников, которых ожидают увлекательные, интересные и нестандартные задания, требующие применения не только предметных знаний, но и творческих способностей, логики, чувства юмора и эрудиции.

Участники игры ограничены по времени. На участие в квесте им отводится 90 минут. За это время команда должна пройти 8 испытаний и получить шифр из 8 цифр, необходимый для разблокировки компьютера, в котором находится информация о нахождении долгожданного приза. Если команда не соберёт правильную комбинацию символов, то завершить квест ей не удастся.

Цель: повысить престиж и интерес к профессии железнодорожника среди 1 курсов колледжа.

Задачи:

- 1 Ознакомление студентов со своей будущей специальностью.
- 2 Привлечение учащихся к активному образу жизни.
- 3 Формирование навыков взаимодействия и сотрудничества.
- 4 Расширение кругозора студентов в области железнодорожной направленности.

Механизмы реализации, достижения поставленных задач

Реализация инновационной модели профессиональной направленности студентов через приключенческую игру-квест.

Повышение личностной направленности и ознакомление со своей будущей профессией.

Результаты:

- Формирование устойчивой мотивации к железнодорожной направленности;
- Всестороннее развитие студентов через игровые технологии;
- Развитие надпредметных компетенций, которые имеют общественно-значимый социальный опыт и формируются в учебно-воспитательном процессе колледжа;
- Возможность применить свои знания в неформальной игровой ситуации;
- Укрепление связей между студентами и колледжем.

Аргументация: технология образовательных квестов (Quests) является одним из перспективных направлений формирования информационных и коммуникационных компетентностей учащихся.

Поскольку квест не узкопредметный, а связывает воедино информацию из различных областей знаний – история, логика, математика, информатика, искусство, английский язык, ОКЖД, ПТЭ, связь – то к работе могут быть подключены учителя-предметники.

В заключение, интеграция STEM в учебный процесс приносит огромные выгоды как для студентов, так и для общества в целом. Она не только развивает у студентов критическое мышление и подготавливает их к будущим карьерным возможностям, но и способствует инновационному развитию общества в целом. Поэтому важно продолжать развивать и усиливать интеграцию STEM в учебный процесс, чтобы обеспечить успешное будущее нашего общества.

ЛИТЕРАТУРА

1 Образовательные технологии и методики для формирования новых моделей мышления на уроках технологии Никишина П.Ю. В сборнике: Современное технологическое образование: проблемы и решения. Материалы III Международной научно-практической интернет-конференции. Отв. редактор С.С. Хапаева. 2020.

2 Курносенко, Михаил Валерьевич. Электронные технологические ресурсы и STEM-образование / М.В. Курносенко, С.Г. Григорьев // Информатизация непрерывного образования - 2018. - М., 2018. - Т. 1.

3 Ощепков, Алексей Александрович. Результаты исследования опыта применения STEM-технологии для развития творческих способностей обучающихся 7-9 классов на основе разработанной педагогической программы / А. А. Ощепков, В. Б. Салахова, А. О. Репин // Образование личности. - 2021. - № 1/2.

ТІЛДІ ОҚЫТУДАҒЫ МОБИЛЬДІ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫҢ ДИДАКТИКАЛЫҚ ҚАСИЕТТЕРІ МЕН ӘДІСТЕМЕЛІК ҚЫЗМЕТТЕРІ

МУТИШЕВА С. А.

магистрант, 2-курс, Ә. Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық
университеті, Павлодар қ.

ЕРҒАЛИЕВ Қ. С.

ф.ғ.к., профессор, Ә. Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық
университеті, Павлодар қ.

Мобильді құрылғылар мен ақпараттық технологиялардың дамуы адамзаттың әлеуметтік және экономикалық өмірімен қатар, білім беру жүйесіне де түбегейлі өзгерістер енгізгені аян. Мобильді технологиялардың белсенді қолданылуы, өнімділігі компьютерлерден кем түспейтін смартфондар мен планшеттердің жаңа модельдерінің жасалуы адамды ашық әрі бейімделгіш болуына ықпал етті. Ал олардың санының артуы мобильді интернетке сұранысты күшейткені анық. Бұл өз кезегінде мобильді құрылғылардың кең түрде пайдалануына әкелді.

Қазіргі кезде мобильді құрылғылар білім алушылардың оқу мүмкіндіктерін кеңейтудің маңызды құралына айналууда. Олардың көпшілігінде смартфондар мен планшеттердің болуы инновациялық технологияларды енгізуге жол ашып қана қоймай, интернет желісіндегі алуан түрлі сандық контенттерге қол жеткізуге, өзара ақпарат алмасуға т.б. мүмкіндік тудырды. Яғни білім алушылар мобильді құрылғыларды сабақ барысында өзара ақпарат алмасатын коммуникатор, мәтінді суретке түсіруге арналған фотоаппарат, мұғалімнің дауысын жазуға арналған диктофон, дыбыстық сүйемелдеумен дәрістерді тыңдауға арналған аудиоойнатқыш, эксперименттер жүргізу кезінде секундомер т.б. ретінде пайдаланылууда. А.Г. Жахиена бастаған авторлардың пікірінше, білім беруге мобильді технологияларды енгізу, біріншіден, оқу үдерісіне қатысушыларға еркін қозғалуға мүмкіндік береді; екіншіден, мүмкіндігі шектеулі жандарға білім алуға мүмкіндік береді; үшіншіден, дербес компьютер мен қағаз оқу әдебиеттерін сатып алуды қажет етпейді, яғни экономикалық тұрғыдан негізделген; төртіншіден, оқу материалдары заманауи сымсыз технологиялардың арқасында пайдаланушылар арасында оңай таралады (WAP, GPRS, EDGE, Bluetooth, Wi-Fi); бесіншіден, мультимедиалық форматтағы ақпарат

оқу үдерісіне қызығушылықты арттыра отырып, материалды жақсы игеруге және есте сақтауға ықпал етеді [1, 64-б.].

Отандық және шетелдік зерттеушілердің ғылыми еңбектерінде «мобильді оқыту» туралы түрлі анықтамалар кездеседі. Олардың барлығын шартты түрде екі топқа жіктеуге болады. Біріншісі оқыту құралдарының технологиялық жағына назар аударады, яғни олар, ең алдымен, кейбір нормативтік құжаттарда, сондай-ақ мобильді құрылғылар мен бағдарламамен қамтамасыз ету құрастырушы компаниялардың жарнамалық және ақпараттық-анықтамалық ресурстарында беріледі. Екіншісі мына мәселелерге көңіл бөледі: а) білім беруде пайдалануға болатын мобильді құралдардың технологиялық қасиеттері; ә) мобильді құралдардың дидактикалық және әдістемелік мүмкіндіктері. Мобильді оқыту (mobile learning – m-learning) деп «PDA (personal digital assistants) қалта компьютерлері, ұялы телефондар, электронды кітаптар, ноутбук пен планшеттер сынды мобильді және портативті ақпараттық құрылғылар арқылы білім беруді» айтады [2, 202-б.]. Яғни мобильді оқыту – оқыту мен бақылау үдерісін мобильді байланыс құрылғыларын (смартфондар, планшеттер және т.б.) пайдалана отырып ұйымдастырылатын білім беру түрі. Оның мақсаты – «білім алушыға кеңістікте және уақытта шектеусіз білім беру үдерісіне қатысуға мүмкіндік беру» [3, 27-б.]. Демек, мобильді оқыту қашықтық пен уақытқа қарамастан білім алушылардың тілдік дағдыларын қалыптастырып, жетілдіруге, сөйлеу дағдыларын (қатысымның синхронды және асинхронды құралдары негізінде) дамытуға мүмкіндік туғызады.

Оқыту құралдарының өзге түрлері сияқты мобильді технологиялар да белгілі бір дидактикалық қасиеттерге және оларды оқу үдерісінде қолдануға мүмкіндік беретін әдістемелік қызметтерге ие. П.В. Сысоев мобильді технологиялардың дидактикалық қасиеттері ретінде «ақпараттық технологиялардың бірінен-бірін ерекшелейтін негізгі сипаттамалары мен белгілерін» таниды [4, 13-б.]. Ал дидактикалық қызмет ретінде мобильді технологиялардың сыртқы көрінісін түсінеді. Оқу пәндері аясында дидактикалық қасиеттер мен дидактикалық қызметтер тән бір мобильді технологияда алуан түрлі әдістемелік қызмет көрініс табуы мүмкін. Сондықтан тілді оқытуда қолданылатын мобильді технологияларды, олардың дидактикалық қасиеттері мен тиісті әдістемелік қызметтерін жеке-жеке сипаттаған абзал. Зерттеушілердің еңбектерінде оқытудың түрлі дидактикалық қасиеттері мен оларға тән алуан түрлі дидактикалық қызметтер

ажыратылады. Аталған жұмыста тілді оқыту әдістемесіне тікелей қатысы бар дидактикалық қасиеттер мен дидактикалық қызметтер ғана қарастырылады.

Бірінші әрі кең таралған технология – *электронды пошта*. Электронды поштаның дидактикалық қасиеттеріне мыналар жатады: мәтіндік және басқа да ақпаратты (тіркеу арқылы) бір немесе бірнеше пайдаланушыға жіберу, алынған ақпаратты (белгілі бір көлемдегі мәтіндік, графикалық, аудио-, бейне-материалдарды) қатты дискіде немесе пошта серверінде пошта хабарламалары түрінде сақтау мүмкіндігі. Осы дидактикалық қасиеттер негізінде пайдаланушылармен ақпарат алмасу бойынша телекоммуникациялық жобаларды ұйымдастыруға болады.

Кеңінен қолданылатын технологияның келесі түрі – *блог технологиясы*. Блог – интернет пайдаланушыларының күнделік немесе журнал түріндегі жеке парақшасы. Ол «күнделіктер қағидаты бойынша құрылған, кері хронологиялық тәртіпте орналасқан, жарияланған уақыты көрсетілген мультимедиалық (тіл таңбалары, гиперсілтемелер, суреттер, аудио, бейне) сипаттағы жазбаларды қамтитын веб-сайт» [5, 95-б.], «үнемі жаңаланатын қысқа жазбалардан, суреттерден, таспалардан тұратын мәнді мағлұматты желі» [6, 4-б.]. П.В. Сыроевтың зерттеуінде блог технологиясының төмендегідей дидактикалық қасиеттері көрсетіледі: «ашықтық (блог бір-бірінен қашықтықта орналасқан жобаның барлық қатысушыларына қолжетімді болады); жүйелік (өзгерістер мен толықтырулар хронологиялық тәртіпте бірінен соң бірі орналастырылады); авторлық және модерация (блогтерге жеке авторлық тән, осыған орай блогті автордың өзі жетілдіре алады); мультимедиалық (блог контентін құру кезінде мәтіндік, графикалық, фото-, бейне-, аудио- сынды түрлі форматтағы материалдарды пайдалана алады)» [7, 115-б.]. Блог технологиясының дидактикалық қызметтеріне мыналар жатады: а) мәтіндік әрі графикалық ақпаратты, аудио-, бейнематериалдарды орналастыру; ә) орналастырылған ақпаратқа түсіндірме беру мүмкіндігі; б) өзіндік оқу іс-әрекеті дағдыларын дамыту; в) білім алушылардың танымдық іс-әрекетін жетілдіру; г) ынтымақтастықта оқыту дағдыларын арттыру. Демек, блог технологиясы негізінде білім алушылардың жазбаша тіл дағдыларын дамытуға болады.

Үшінші технологияға *вики-технология* жатады. Вики-технология – бір немесе бір-бірінен белгілі бір қашықтықта орналасқан бірнеше адамға ортақ бір жазбаша (мультимедиалық)

күжат құрастыруға мүмкіндік беретін заманауи интернет технологиясы түрлерінің бірі. П.В. Сыроев вики-технологияның төмендегідей дидактикалық қасиеттерін атайды: ашықтық (вики-күжат интернет-жобаның қашықтықтағы барлық қатысушыларына қолжетімді болады); жүйесіздік (өзгерістер мен толықтырулар тікелей күжатқа енгізіледі және бірінің астына бірі (блогте немесе веб-форумда сияқты) хронологияны сақтай отыра орналастырылмайды, жобаның әр қатысушысы күжаттың бұрын сақталған нұсқасына өзгертулер енгізе алады); күжаттың жасалу тарихына қол жеткізу мүмкіндігі (күжаттың өзгеріс енгізілген барлық нұсқасы серверде сақталады; қажет болған жағдайда жобаның әр қатысушысы күжаттың алдыңғы нұсқасына орала алады, сондай-ақ жобаға қатысушылардың қайсысы күжатқа қандай өзгеріс енгізгенін қадағалай алады); мультимедиалық (вики-күжатты жасау кезінде мәтіндік, графикалық, фото-, бейне-, аудио- сынды түрлі форматтағы материалдарды пайдалану мүмкіндігіне ие болады); гипермәтіндік құрылым (күжатты құрастыруда ішкі және сыртқы гиперсілтемелер жасау мүмкіндігіне ие болады)» [8, 141-б.]. Вики-технологияның дидактикалық қызметтеріне мыналар жатады: а) мәтіндік және графикалық ақпаратты, аудио-, бейнематериалдарды орналастыру; ә) білім алушылардың бірыңғай контент құру бойынша жұмыс істеу мүмкіндігі; б) білім алушылардың танымдық іс-әрекетін жетілдіру; в) ынтымақтастықта оқыту дағдыларын дамыту. Байқағанымыздай, вики-технология бойынша білім алушылардың жазбаша тіл дағдыларын дамытуға болады.

Подкаст – тілді оқытуда қолданылатын мобильді оқыту технологияларының бірі. Подкаст аудио немесе бейне жазба болып есептеледі. Оны кез келген адам жасай алады, сонымен қатар тыңдау әрі интернетте көру мүмкіндігіне ие болады. Подкасттың мобильді сервисі – интернет желісі сервистерінің бірі. Ол арқылы орналастырылған подкасттарды табуға, тыңдауға, көруге және өзіндік подкаст жазып, орналастыруға болады. Интернет желісінде білім алушылардың тыңдау дағдыларын дамытуда пайдалануға болатын оқу және оқудан тыс подкасттардың көптеген сервистері бар. Сондай-ақ пайдаланушылардың подкасттарын орналастыруға әрі микроблогте немесе форумда орналастырылған подкасттарды желілік талқылауды ұйымдастыруға мүмкіндік беретін қызметтер де қарастырылған.

Подкаст сервисінде бірқатар дидактикалық қасиеттер бар, оларға П.В. Сыроев пен М.Н. Евстигнеев мыналарды

жатқызады: «Интернетті пайдаланушылардың өзіндік подкастын подкаст сервисінде орналастыру мүмкіндігі; подкаст сервисінде пайдаланушының жеке аймағын (подкастты желіде талқылауды ұйымдастыру үшін пайдаланушының жеке аймағы қажет) құру мүмкіндігі; микроблогтің сервис пайдаланушысының жеке аймағында подкастты желіде талқылауды ұйымдастыру мүмкіндігі; пайдаланушының жеке аймағын құруды және оны жетілдіруді подкаст авторы жүзеге асырады; подкастты желіде талқылауды ұйымдастырған кезде түсіндірмелерді орналастыру хронологиялық тәртіпте жүргізіледі; сервиске тіркелген барлық пайдаланушыларға подкаст қолжетімді болады» [9, 94-б.]. Подкасттардың дидактикалық қызметтеріне мыналар жатады: а) подкаст сервисінде аудио немесе бейне подкасттарды тыңдау немесе көру мүмкіндігі; ә) подкаст сервисінде аудио-, бейнежазбаларды орналастыру; б) микроблогте подкаст мазмұнын талқылау мүмкіндігі; в) білім алушылардың танымдық іс-әрекетін жетілдіру; г) ынтымақтастықта оқыту дағдыларын дамыту; ғ) білім алушылардың өздігінен оқу іс-әрекеті дағдыларын арттыру. Демек, подкаст қызметі негізінде білім алушылардың сөйлеу және тыңдау дағдыларын дамытуға болады.

Мобильді технологияның келесі түрі – *веб-форум*. Веб-форум – пайдаланушылардың белгілі бір мәселені желіде талқылауды ұйымдастыруға арналған сайт бөлімі. Веб-форум интернет-технология ретінде кең түрде таралмағандықтан, оқытуда көп қолданыла бермейді. Веб-форумның дидактикалық қасиеттеріне мыналар жатады: а) ашықтық; ә) жүйелілік; б) пайдаланушылардың түсіндірмелерді орналастыру мүмкіндігі; в) хабарламалардың жеке авторлығы. Веб-форумның дидактикалық қызметтеріне мәселелерді желіде талқылауды ұйымдастыру мүмкіндігі; өзіндік оқу іс-әрекеті дағдыларын жетілдіру; білім алушылардың танымдық іс-әрекетін арттыру; ынтымақтастықта оқыту іскерлігін дамыту енеді.

Мобильді технологияның келесі түрі – *синхронды видео-интернет-коммуникация құралдары*. Оған Д.А. Ежиков «бейне және аудио байланысты қамтамасыз ететін интернет-бағдарламалар базасында шынайы уақытта байланысуға мүмкіндік туғызатын технологияларды» жатқызады [10, 8-б.]. Ғалым оның дидактикалық қасиеттері ретінде мыналарды көрсетеді: шынайы уақытта сервис пайдаланушылары арасында бейне байланыс орнату мүмкіндігі; онлайн және офлайн режимінде бейне және аудио хабарламаларды қалдыру мүмкіндігі; кейін басқа пайдаланушыларға жіберуге болатын бейне немесе аудио сөйлесімдерді жазу мүмкіндігі;

офлайн әрі шынайы уақытта (бір мезгілде 6 адамға дейін) чатта хабарлама қалдыру мүмкіндігі; жұмысты трансляциялау мүмкіндігі. Синхронды видео-интернет-коммуникация құралдарының дидактикалық қызметтері: қашықтықтан синхронды оқытуды ұйымдастыру; білім алушылардың танымдық іс-әрекетін жетілдіру; ынтымақтастықта оқыту дағдыларын дамыту; білім алушылардың өзіндік оқу дағдыларын арттыру. Зерттеуші аталған мобильді технология оқу, жазу, сөйлеу, тыңдау сынды тілдік дағдыларды дамытатынын айтады. Сондықтан бұл технологияны мобильді оқыту моделін жүзеге асыруда пайдалануға болады.

Лингвистикалық корпус – тілді оқытуда қолдануға болатын келесі мобильді технология. Лингвистикалық корпус деп белгілі бір белгілер (хронология, автор, аймақ және т.б.) бойынша топтастырылған электрондық тасымалдағыштағы мәтіндердің массивтерін түсінеміз. Лингвистикалық корпусың мынадай дидактикалық қасиеттері бар: көптілділік (корпустар әр тілде бар); іздеу нәтижелерінің контекстілігі; тілді қолдану аясын шектеу мүмкіндігі. Лингвистикалық корпус негізінде білім алушылардың іздеу-зерттеу жұмысын ұйымдастыруға, олардың танымдық қызметін арттыруға, ынтымақтастықта оқыту дағдыларын жетілдіруге, өзіндік оқу іс-әрекеті дағдыларын дамытуға болады.

Келесі технология – *интернет желісінің ақпараттық-анықтамалық ресурстары*. Ол мобильді құрылғыларды пайдаланушылардың барлығына интернет-браузердің мобильді қосымшалары арқылы қолжетімді. Ақпараттық-анықтамалық ресурстарға желілік энциклопедиялар, каталогтер, мұражай, галерея, театр, қала және т.б. бойынша виртуалды турлар кіреді. Ақпараттық-анықтамалық ресурстар қолжетімділік, мультимедиялық, гипермәтіндік құрылым сынды дидактикалық қасиеттерге ие. Бұл арқылы білім алушылардың іздеу-зерттеу жұмыстарын ұйымдастыруға, олардың танымдық қызметін арттыруға, ынтымақтастықта оқыту дағдыларын жетілдіруге, өзіндік оқу іс-әрекеті дағдыларын дамытуға болады.

Қысқасы, тілді электронды пошта, блог, вики-технология, подкаст, веб-форум, синхронды видео-интернет-коммуникация құралдары, лингвистикалық корпус, интернет желісінің ақпараттық-анықтамалық ресурстары т.б. сынды мобильді технологияларды қолдана отыра оқытуға болады. Олардың әрқайсысына тән дидактикалық қасиеттер, дидактикалық қызметтер және әдістемелік функциялар болумен қатар, өзара ұқсастықтары да барын

аңғарамыз. Біріншіден, олардың барлығы қолжетімді, яғни кез келген білім алушы әр технологияға өзінің мобильді құрылғысы (смартфон немесе планшет) арқылы қол жеткізе алады. Екіншіден, олардың барлығы оқыту барысында пайдаланылатын ақпарат алмасудағы ақпараттық ресурстар немесе платформалар болып табылады. Ендеше, аталған мобильді технологиялардың барлығына тән мынадай дидактикалық қасиеттерді, дидактикалық қызметтер мен әдістемелік функцияларды көрсетуге болады:

- а) мобильді технологияның дидактикалық қасиеттері:
- мобильді құрылғылар арқылы қолжетімділік;
  - әртүрлі форматтағы (мәтіндік, графикалық, бейне-, аудио-) ақпаратты сақтау және жіберу мүмкіндігі;
  - түсіндірмелерді орналастыру немесе контентке өзгерістер енгізу мүмкіндігі;
  - ақпараттық-анықтамалық ресурстар ретінде пайдалану мүмкіндігі.
- ә) мобильді технологияның дидактикалық қызметтері:
- оқу үдерісін ақпараттандыру;
  - білім алушылардың ақпараттық мәдениетін қалыптастыру;
  - мобильді технологиялар базасында желілік талқылауды ұйымдастыру мүмкіндігі;
  - мобильді технологиялар базасында топтық және жеке жобаларды орындау мүмкіндігі;
  - іздену-зерттеу жұмыстарын ұйымдастыру;
  - білім алушылардың өзіндік оқу іс-әрекеті дағдыларын жетілдіру;
  - «ынтымақтастықта оқыту» педагогикалық технологиясын жүзеге асыру;
  - білім алушылардың танымдық қызметін дамыту.
- б) мобильді технологиялардың әдістемелік қызметтері:
- сөйлеу әрекетінің өнімді (сөйлеу мен жазу) және рецептивті (тындау мен оқу) түрлерін дамыту;
  - білім алушылардың тілдік сөйлеу дағдыларын (грамматикалық және лексикалық) қалыптастыру.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 Жахиена А. Г., Мизамова Г. Н., Вахитова А. Х., Насс О. В., Утешева Г. Ш. Техникалық ЖОО-ның оқу процесінде мобильді оқыту технологиясы // Қазақстан Республикасы Ұлттық инженерлік академиясының хабаршысы. – № 3(89). 2023. – Б. 56–67.

2 Keskin N. O., Metcalf D. The current perspectives, theories and practices of mobile learning // TOJET: The Turkish Online Journal of Educational Technology. Vol. 10 Issue 2. 2011. – P. 202–208.

3 Досжанов Б. А., Альменаева Р. Ұ., Жарменова Б. К. Білім беруде мобильді оқыту технологиясының тенденциясы мен болашағы // Абай ат. Қазақ ұлттық педагогикалық университеті хабаршысы. «Педагогика ғылымдары» сериясы. – №4 (72). – Алматы, 2021. – Б. 25–32.

4 Сысоев П. В. Дидактические свойства и функции современных информационных и коммуникационных технологий // Иностранные языки в школе. – № 6. 2012. – С. 12–21.

5 Ергалиев Қ. С. Блог – интернет-коммуникация жанрларының бірі // Торайғыров университетінің хабаршысы. Филология сериясы. – №2. Павлодар, 2023. – Б. 88–99.

6 Алимжанова А. Б. Мультимедиялық журналистикадағы жаңа технологиялар: генезис, ерекшелік, эстетикалық қағидаттар: философия докт.... дис. – Алматы, 2019. – 130 б.

7 Сысоев П. В. Блог-технология в обучении иностранному языку // Язык и культура. – № 4 (20). 2012. – С. 115–127.

8 Сысоев П. В. Вики-технология в обучении иностранному языку // Язык и культура. – № 3 (23). 2013. – С. 140–152.

9 Сысоев П. В., Евстигнеев М. Н. Методика обучения иностранному языку с использованием новых информационно-коммуникационных Интернет-технологий. – М.: Глоса-пресс, 2010. – 177 с.

10 Ежиков Д. А. Методика развития речевых умений студентов на основе средств синхронной видео-интернет-коммуникации (английский язык, неязыковой вуз): автореф. дис. ... канд. пед. наук. – М., 2013. – 23 с.

ПРИМЕНЕНИЕ ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ ПРИ ОБУЧЕНИИ ДЕТЕЙ С ОСОБЫМИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМИ ПОТРЕБНОСТЯМИ

МҰРАТБАЙ Б. Қ.

учитель специальной организации образования,
Специальная школа-интернат №4, Павлодарская область

Проблема обучения детей с ООП становится актуальной в связи со значительным увеличением численности данной группы в обществе с одной стороны, а с другой, появляющимися новыми возможностями для их адаптации в обществе. В современных социально-экономических условиях развития общества перед педагогической наукой и практикой стоят задачи поиска наиболее оптимальных условий обучения и воспитания детей с ООП. На данном этапе Казахское образование отличается тем, что в нем наряду с традиционными направлениями складывается личностно-ориентированная система, которая опирается на развитие индивидуальности каждого ребенка.

Перед педагогом стоит ряд проблем:

- несформированность системы приемов логического мышления;
- слабость вычислительных навыков;
- отсутствие интереса к учебной деятельности.

Одно из важнейших условий эффективности учебного процесса – воспитание познавательного интереса у школьников. Познавательный интерес – это один из важнейших мотивов учения школьников. Под влиянием познавательного интереса, учебная работа даже у слабых учеников протекает более продуктивно. Развитие познавательной деятельности ребенка с ООП зависит от множества факторов, в том числе и от того, насколько наглядным и удобным для его восприятия является учебный материал. Применение электронных учебных материалов на уроках и занятиях не только знакомит детей с предметным миром, но и способствует развитию их информационной компетентности и коррекции познавательной сферы [1, с. 3].

Учащиеся с особыми образовательными потребностями нуждаются в изменении способов подачи информации. Необходимо предоставление особых условий, например, изменение формы выполнения задания, частичное его выполнение. Возможно изменение типа выполнения задания: вместо письменного – устное,

выполнение заданий на компьютерном тренажере. Для детей с различными диагнозами особенно необходимо добиваться развития навыка адекватного восприятия результатов своей деятельности, не вызывая излишней нервозности и тревожности, в чем очень помогают различные развивающие компьютерные программы [7, с. 3].

Использование ИКТ в учебном процессе – один из способов повышения мотивации обучения. ИКТ помогают реализовать главные человеческие потребности – общение, образование, самореализацию. Внедрение ИКТ в образовательный процесс призвано повысить эффективность проведения уроков, освободить учителя от рутинной работы, усилить привлекательность подачи материала, осуществить дифференциацию видов заданий, а также разнообразить формы обратной связи.

Использование ИКТ открывает дидактические возможности, связанные с визуализацией материала, его «оживлением», возможностью совершать визуальные путешествия, представить наглядно те явления, которые невозможно продемонстрировать иными способами, позволяет совмещать процедуры контроля и тренинга [2, с. 7].

«Тебе скажут – ты забудешь. Тебе покажут – ты запомнишь. Ты сделаешь – ты поймешь» – это утверждение лишней раз убеждает нас в необходимости использования информационных технологий в учебном процессе для детей с ООП. Можно выделить три основных этапа: подготовку к восприятию, введение и первичное осмысление нового материала. Среди различных способов изучения нового материала можно выделить следующие: новый материал объясняется самим учителем либо разбирается в ходе совместной деятельности с учащимися. Выбор каждого из этих способов зависит, прежде всего, от того, каким временем располагает учитель на уроке для изучения нового, от степени готовности школьников к его восприятию и от содержания вводимых понятий. Сочетание рассказа педагога с демонстрацией презентации позволяет проводить пошаговое, очень подробное введение нового материала, что более доступно для его усвоения детьми с ООП, а также акцентировать внимание учащихся на особо значимых моментах учебного материала. На этапе изучения нового материала педагогу необходимо заинтересовать учащихся, чтобы ученики не были пассивными созерцателями того, что им демонстрируют на экране. Педагогу специальной организации образования нужно организовать процесс познания, создать такую атмосферу в классе, чтобы ученики не только получали знания, но и

добывали их. Работа на уроке должна становится живым действием, вызывающим у детей неподдельный интерес. Разработанная презентация для изучения нового материала дает возможность использовать ее для дальнейшего закрепления знаний. Безусловно, при изучении нового материала лишь начинают решаться вопросы, связанные с его усвоением, т. е. пониманием, запоминанием, умениями его применять. Для понимания, изучаемого большое внимание уделяю актуализации опорных знаний, пошаговому введению нового материала, так как большой объем информации трудно воспринимается детьми. Изучаемый материал школьники должны уметь применять в различных заданиях. Поэтому в презентациях после введения нового материала предлагается серия упражнений и творческих развивающих заданий. При использовании мультимедийных презентаций имею возможность постоянно «держать руку на пульсе», видеть реакцию учеников, вовремя реагировать на изменяющуюся ситуацию. Особенно это важно в работе с детьми с ООП, уровень развития которых характеризуется недостаточностью познавательной деятельности, сниженным уровнем работоспособности, недоразвитием внимания, памяти, эмоционально-личностной сферы. Работа с такими детьми предполагает организацию активной деятельности самого ребенка. Вызвать такую активность непросто, для этого необходим специальный настрой школьника на восприятие предлагаемой ему информации. Считаю одной из своих задач - развитие познавательной активности таких детей за счет реализации принципа доступности учебного материала, обеспечения «эффекта новизны». Урок с применением компьютерной презентации, созданный методически грамотно, хорошо помогает справиться с этой задачей [3, с. 10].

Ребенку с особыми потребностями для усвоения способов ориентировки в окружающем мире, для выделения и фиксирования свойств и отношений предметов, для понимания того или иного действия требуется гораздо больше повторений, чем нормально развивающемуся ребенку. Дидактические компьютерные игры позволяют обеспечить нужное количество повторений на разном материале при сохранении эмоционально положительного отношения к заданию. Внедрение ИКТ при обучении математике можно начать с подготовки печатных дидактических материалов (карточки для самостоятельных, практических, индивидуальных работ, обучающие и корректирующие карточки, тесты и др.). Затем можно использовать тематические диски и диски-тренажеры [4, с. 15].

Мультимедийные уроки помогают решить следующие дидактические задачи:

- усвоить базовые знания по теме;
- систематизировать усвоенные знания;
- сформировать навыки самоконтроля;
- сформировать мотивацию к обучению в целом, а главное –

повысить познавательный интерес на уроках математики.

В своей работе я использую различные виды игр: тренировочные, познавательно-контрольные, сюжетно-ролевые, творческие. Используя учебно-игровые средства и тренажеры в коррекционно-развивающей работе, могу сказать, что компьютерные технологии открывают новые возможности использования педагогических приемов в традиционной коррекционной методике:

1) возможность подобрать материал разной степени сложности; конкретному ребенку всегда можно предложить именно то, что в данный момент соответствует его возможностям и задачам обучения;

2) сделать «видимым» проблемы в развитии ребенка, трудно обнаруживаемые в традиционном обучении; показать, как трансформировать выявленные проблемы в специальные задачи обучения;

3) сформировать у ребенка процесс осмысливания собственных навыков;

4) занятие на компьютере создает более комфортные условия для успешного выполнения упражнений;

5) появляется возможность освоить обучающимся модели коммуникации с вымышленными героями компьютерной программы, как основные для освоения межличностной коммуникации;

6) обучающийся стремится исправить увиденную ошибку, ищет приемы самоконтроля, ориентируясь на привлекательную графику;

7) во время коррекционных занятий с использованием компьютерной программы у обучающихся исчезает негативизм, связанный с необходимостью многократного повторения определенных правил, формул; появляется уверенность в своих силах и желание продолжить свое обучение, повышается мотивация в трудной для него работе;

8) дети меньше утомляются, дольше сохраняют работоспособность;

9) глядя на экран монитора, ребенок сам видит результат своей работы.

Таким образом, применение ИКТ на уроках математики повышает мотивацию не только за счет игровой стратегии, на которой программа базируется, но и потому, что ребенок получает одобрение, похвалу не только со стороны взрослых, но и со стороны компьютера [6, с. 8].

В процессе работы в области применения ИКТ могу отметить:

- повышение уровня познавательных процессов у детей с ООП, благодаря применению информационных технологий.
- повышение уровня личного профессионализма в области информационных технологий и методики коррекционно-развивающей работы.
- формирование мотивационных компонентов деятельности у большинства обучающихся.

В результате использования мною подачи материала, различных типов творческих и развивающих заданий, тестирования на уроках с использованием ИКТ, повышается познавательная деятельность, развиваются потенциальные способности учащихся, формируются ключевые компетентности учащихся [6, с. 13].

ЛИТЕРАТУРА

- 1 Кибардина Л. П. Формирование познавательного интереса учащихся на основе системного подхода к обучению в 4 – 8 классах (на материале методики) Автореферат канд. пед. наук Ташкент 1987г. - 17 с.;
- 2 Коваленко В. Г. Дидактические игры на уроках математики: Кн. для учителя. – М. : Просвещение, 1990г. – 96с.;
- 3 Шуба М. Ю. Занимательные задания в обучении математике: Кн. Для учителя. – 2-е изд. – М. : Просвещение, 1995г. – 222с.;
- 4 Перельман Я. И. Живая математика. Математические рассказы и головоломки. М., «Наука» 1970 – 159с.;
- 5 Педагогика. Учебн. пособие для студентов пед. вузов и пед колледжей \ Под ред. П.Н. Пидкасистого – М. : Пед. общество России, 2001 – 600с.;
- 6 «ИКТ в образовательном процессе» доклад Мохаммад Н. В. <http://pages.marsu.ru/iac/school/sc11/ikt.html>;
- 7 http://pedsovet.org/component/option,com_mtree/task,viewlink/link_id,4459/Itemid,118/004.

THE CONCEPTS OF ETHNIC IDENTITY AND PATRIOTISM AS KEY VALUES OF PUBLIC CONSCIOUSNESS

NOVOSSYOLOVA YE. A.

senior lecturer, Toraighyrov University, Pavlodar

YELEMESOVA B. M.

English language teacher, CSI secondary school № 39 of innovative type with gymnasium classes, Pavlodar

AIPOVA A. K.

senior lecturer, Toraighyrov University, Pavlodar

Currently the ethnic revival is considered as one of the main features of mankind's development.

«Individuals and entire nations show interest in their roots in a variety of forms: from attempts to revive ancient customs and rituals, folklorization of professional culture, searches for a «mysterious people's soul» to the desire to create or restore their national statehood» [1, p. 7].

Awareness of one's belonging to a certain nation, searching its features become of great importance nowadays and have a serious impact on people's relations (from interpersonal to interstate). All this leads to the need to study the psychological aspect of the ethnic factor.

Ethnic identity is the result of an emotional-cognitive process of awareness of the ethnicity, identification by an individual with his ethnic group's representatives and isolation from other ethnic groups, as well as a deeply personally significant experience of his ethnicity. The concept of the ethnic identity is not equivalent to the concepts of the «ethnicity», ethnic self-awareness, «ethnic identity», «ethnic identification».

The ethnicity is a category attributed by society based on objective criteria, as for the «ethnic identity» is the result of self-categorization achieved by an individual as a result of constructing an image of the world around him and his place in it» [1, p. 240]. But sometimes the true ethnic identity of a person may not coincide with the officially claimed or attributed ethnicity.

Ethnic identity is not identical to ethnic self-awareness, since it is not limited to the awareness of the ethnicity, because contains a layer of the ethnic unconscious (V.S. Lurie, G.U. Soldatova, A.V. Sukharev, etc.), and also because, according to T.G. Stefanenko, the emotional value significance attached by a person to his ethnicity.

Ethnic identity is an integral part of a person's social identity, a psychological category that refers to the awareness of one's belonging to a certain ethnic community. Ethnic identity includes not only the

identification by the individual of himself as a representative of his ethnic group, but, above all, a deeply significant experience of this belonging, as one of the most important components in the system of ideas of the individual about himself.

Social identity is «that part of the individual's self-concept that arises from the awareness of one's membership in a social group (or groups) along with the value and emotional significance attached to this membership» [2, p. 255]. Broadly speaking, social identity is the result of the process of comparing one's group with other social communities». [2, p. 239]. However, one should not consider ethnic identity solely as the result of a single cognitive process of identification/differentiation.

Ethnic identity is the result of the cognitive-emotional process of an individual's self-determination in the social space in relation to many ethnic groups. This is not only awareness, but also evaluation, the experience of one's belonging to an ethnic group.

According to T.G. Stefanenko, the meaning of this concept best reflects the term experience, which was used by prominent Russian thinkers G. G. Shpet and L. S. Vygotsky in their conceptual constructions.

Thus, Shpet introduces the concept of collective experiences, not reducing them only to emotions or only to cognitions [3, p. 231]. At another level of psychological analysis, the concept of experience was proposed by Vygotsky, who considered it as a unit for studying personality in the environment.

Both scholars give similar definitions: for example, for Shpet, collective experiences are an attitude towards the products of the culture of its members, while for Vygotsky, experience is «... the inner attitude of a child as a person to this or that moment of reality» [4, p. 382].

Therefore, the ethnic identity of an individual should be considered not only from the point of view of his awareness of belonging to an ethnic group, but also as a category located at the junction of the individual and the situation in the broadest sense of the word. That is why it is fruitful to consider ethnic identity as an experience of relations between the self and the ethnic environment - one's identity with an ethnic community and separation from others.

The interrelation of the ethnocultural heritage and the continuity of generations is the key to the preservation of the ethnic community. At the present stage of the development of society, the spiritual heritage of the people, its philosophical wisdom are not only sources of creative inspiration for scientists, writers, poets, but also serve to educate the younger generation.

Patriotism, love for a small homeland, as integral elements of people's consciousness, have educational and didactic functions and play an important role in the formation and development of the national self-consciousness of an individual as a subject of a certain ethnic group.

The task of forming Kazakhstani patriotism is the basis of the national idea of Kazakhstan, the vitality, viability and implementation of which depends on the healthy spirit of the nation, the presence of the spiritual core of society. In the Message of the First President of the Republic of Kazakhstan N.A. Nazarbayev «Nurly Zhol - the path to the future», the idea of «Mangilik El» as a unifying force of the country, an inexhaustible source of power of Kazakhstan was declared as national idea. The meaning of the expression «Mangilik El» includes the past, the present, and the future.

A special line in this message marked the new Kazakh patriotism. To love the Motherland means to respect, preserve the great heritage of the ancestors, develop and contribute to this heritage in order to pass it on to future generations. The main task of all Kazakhstanis is to strengthen the unity of the country for the benefit of «Mangilik El» [5].

The idea of patriotism at all times has occupied a special place in the mental sphere of society, has a deep theoretical tradition that goes back centuries, starting from antiquity: Platon, Aristotle, Socrates, Cynics. The philosophers of the Enlightenment reflected in their works their views on the state, on the attitude of citizens to the Fatherland. So, for J.-J. Rousseau Motherland is not just a place where a person lives and to which he is attached, «... the Motherland will reveal itself as a common mother of citizens; let the benefits they enjoy in their homeland make it dear to them» [6, p. 124].

K.D. Ushinsky believed that patriotism is not only an important task of education, but also a powerful pedagogical tool: «Just as there is no person without pride, so there is no person without love for the fatherland, and this love gives education, the right key to a person's heart and a powerful support for fighting against his bad, natural, personal, family and tribal inclinations» [7, p. 56].

To the problem of patriotism and its education is devoted the works of modern scientists K. T. Abilgazieva, A. A. Baysereev, A. A. Beisembaeva, G. Zh. Dzhumanova, Sh. M. Mukhtarova, E. O. Zhumataeva, A. A. Uyzbaeva, P.M. Rogacheva, M. A. Sverdlina, Zh. G. Golotvina, M. N. Rosenko, A. A. Antsiferova, etc.

The word «patriotism» is of Greek origin: «parties» means «fatherland». The philosophical dictionary gives the following definition

of the concept of «patriotism»: «a moral and political principle, a social feeling, the content of which is love for the fatherland, faithfulness to it, pride in its past and present, the desire to protect the interests of the motherland» [8, p. 358].

This concept includes a whole range of feelings: it is love and duty, and pride, and respect. But the main element of the phenomenon under study is still the emotional component (N. A. Berdyaev, D. D. Muretova, P. Struve, E. N. Trubetskoy, A. F. Losev.) or the feeling of love (A. A. Uyzbaeva). The basis of patriotism is the problem of the relationship between personal and public good. The works of the founders of Marxism K. Marx, F. Engels and their followers were the first to offer coverage of the concept of «patriotism» in relation to the definition of «internationalism».

The fundamental development of the problem of patriotism and patriotic education, methodological approaches to their study were obtained in the Soviet period (the works of A. G. Agaev, A. I. Ismailov, R. A. Vital, I. F. Anoshkin). Here we note that these studies have still their scientific potential.

In Kazakhstan, the problem of patriotism was considered from different positions. In the Soviet period, it was seen as the main component of the task of building socialism.

Along with the concept of «patriotism», the definitions «internationalism», «Soviet patriotism» were used as synonyms. The interests of socialism and the communist ideology came to the fore. The interests of the individual were deliberately relegated to the background, the individual was primarily the bearer of socialist ideals. In the post-Soviet period, other approaches and criteria began to form towards the main intellectual values of society. The concepts of «patriot», «patriotism», «ideology» were associated with the politics and ideology of the Soviet Union and therefore began to be rethought.

That difficult and ambiguous period in the history of the country is characterized by the rejection of former values and attitudes. Many Kazakh researchers have asked themselves the question of building a new state, in connection with which a new concept of «Kazakhstani patriotism» is being formulated, which is characterized as the most important factor in consolidation of our society at the stage of independence.

Scientists Bizhanov A., Kasenov U. as the foundation of Kazakhstani patriotism consider the commonality of the historical destinies of the ethnic groups that make up the people of Kazakhstan, common features in the mentality of Kazakhstanis, their involvement in

the created economic potential of the republic, the commonality of the natural environment [9, p. 62].

Among the dissertations of the post-Soviet period, the dissertation of G.K. Aaliyeva deals with the socio-philosophical analysis of the problems of patriotism. The study touches on two related and topical problems of today: ecology and patriotism. The author formulates the most important problems: the implementation of the patriotic attitude of the individual to nature, the harmonization of relations between society and nature and the achievement of their sustainable co-evolution on this basis.

The social and pedagogical significance of the essence of patriotism and patriotic education is revealed in the works of G.K. Akhmetova, A.K. Kalimoldaeva.

These studies consider the conditions, mechanisms and features of the formation of patriotism in the educational and pedagogical process. A. S. Kalmyrzaev's research is devoted to the study of the problems of the formation of national statehood, democracy and freedom, the formation of a national mentality, national spirit, issues of nationalism, globalism, cosmopolitanism, and patriotism. The issues of the formation of a person as a citizen and patriot of Kazakhstan, with his will, rights and obligations are reflected in many government documents: in the Constitution of the Republic of Kazakhstan, laws and state programs.

In the Plan of the Nation «100 Steps to Implement Five Institutional Reforms», steps 85 and 89 are dedicated to the idea of «Mangilik El». This document sets out the tasks to create a project for introducing the values of «Mangilik El» into the curricula of school education, which will allow to educate the younger generation in the spirit of new Kazakhstani patriotism.

All of the above convinces of the relevance of the topic of patriotism in the context of the modernization of the consciousness of Kazakhstani society.

So, Beisembayeva A. A. considers «Kazakh patriotism» as a consolidating intellectual and political factor, as a new paradigm of state policy and ideology.

According to Mukhtarova Sh.M., «patriotism is gradually losing its «defensive» character, the tendency of creative development of one's own side with another's is more and more clearly manifested. The scientist singles out as an important sign of patriotism not only its ethnic coloring, but also social one, since in the conditions of multi-ethnic states the philosophical category «patriotism» goes beyond the boundaries of

ethnic concepts. The scientist highlights patriotism as the key constant of the phenomenon she is researching - citizenship [10, p. 31-32].

Issues related to the problem of the formation and development of patriotism are also of interest to well-known public figures, writers and poets O. Suleimenov, A. Kodar, M. Shakhanov and others.

Based on the analysis of literary sources, it can be concluded that the concept of new Kazakhstani patriotism in the scientific literature is characterized as an emotional and value phenomenon, the essence of which lies in a deep feeling of love for the native land, language, traditions, for one's people, native land. The basis for the formation and development of patriotic feelings - one of the topical areas of educational work in educational organizations - are national forms of education, folklore, written cultural monuments that have developed over the centuries.

At present, for education it is important preservation and mastering the values of the ethnic culture of the people of Kazakhstan by the young generation and its contribution to world culture. Features of a multi-ethnic society require taking into account in the educational process social psychology and culture; taking into account the specifics of ethno-cultural and social relations, due to the peculiarity of the location of a particular region; promotion of Kazakh patriotism, which in general can contribute to the harmonization of ethno-social relations. The authors of the article analyzed the literary sources that consider the key values of the consciousness of Kazakhstan people: patriotism, tolerance. Separately the phenomenon of patriotism and its features are considered in the context of the modern development of Kazakhstani society. In solving the problems of educating the younger generation in the spirit of patriotism, tolerance, respect for the national values of one's own and other peoples, the professional orientation of the training of a multicultural teacher plays a priority role. It is he who is able to lay the foundation for the formation of the worldview of the child's soul; the personality of the teacher to a certain extent is responsible for which generation will grow up, what it will bring to humanity in the future.

REFERENCES

- 1 Stefanenko T.G. Ethnopsychology. M., 2009
- 2 Tajfel H. Human groups and social categories: Studies in social psychology. Cambridge, 1981a
- 3 Shpet GG Psychology of social life. M.; Voronezh, 1996.
- 4 Vygotsky L. S. Sobr. cit.: In 6 vols. Vol. 4. Child psychology. M., 1984

5 Message of the President of the Republic of Kazakhstan N. Nazarbayev to the people of Kazakhstan. 11/11/2014. [Electronic resource]. URL: // www.akorda.kz/ru/addresses/poslanie-prezidenta-respubliki-kazahstan-nnazarbaeva-narodu-kazahstana-11-noyabrya-2014-g (accessed 20.12.14)

6 Rousseau, J.-J. Treatises. – M., 1969. – P. 124

7 Ushinsky K.D. Selected pedagogical works: In 2 volumes – M., 1974. – P.56

8 Philosophical Dictionary / ed. I.T.Frolova. 5th ed. – M. : Politizdat, 1987. – 680 p. – P. 358

9 Bizhanov A., Kasenov U. et al. On the nature of Kazakh patriotism // Panorama. – 1996. – No. 33. – P. 28 – 34

10 Mukhtarova Sh.M. Theoretical foundations of the formation of the ethnic component in the content of higher pedagogical education / dis. Dr. ped. Sciences. – Karaganda

THE ROLE OF INTERPERSONAL RELATIONS IN THE FORMATION OF A CHILD'S PERSONALITY IN PRIMARY SCHOOL AGE

NURAKHMETOVA N. YE.

master's student, Toraighyrov university, Pavlodar

The problem of interpersonal relationships in a peer group has always attracted the attention of educators and psychologists. There is a need to determine the role that relationships between peers play in the formation of a student's personality at various stages of his life, and in particular at primary school age - the most critical period of a child's transition to a new socially significant system of relations.

In the modern scientific world, there has been a significant increase in psychological and pedagogical research devoted to the problem of interpersonal relationships among primary schoolchildren. In psychology, there are various approaches to understanding this phenomenon, each of which has its own subject of study. The problem of interpersonal relationships was dealt with by such psychologists as Ya. L. Kolominsky, T. A. Repina, V. R. Kislovskaya, N.N. Obozov, A.V. Krivchuk, V.S. Mukhina and others, where the main subject was the structure and age-related changes of the children's team. Kolominsky Ya.L. says that

relationships and relationships are phenomena of the inner world, the internal state of people.

In recent decades, the problem of collective creative endeavors has been actively and comprehensively considered in Kazakhstan and abroad.

Collective creative education is a special way of organizing the life of children and adults, which involves joint activities aimed at improving life together. Collective creative activity is the most important structural component of the methodology of collective creative education. This technique assumes the broad participation of everyone in the selection, development, conduct and analysis of collective cases.

Everyone is given the opportunity to determine for themselves their share, the nature of their participation and responsibility. Collective creative activity makes it possible to create a wide creative playing field at school, which consists in the fact that each participant in the activity is in a situation of inventing, composing, imagining, that is, creating something new. In the process of collective creative activity, children acquire communication skills, learn to work, share success and responsibility with others, and learn a lot of new things about each other. Thus, two important processes are taking place simultaneously - the formation and unity of the class team, and the formation of the student's personality, the development of certain personal qualities.

In connection with the transition to new educational standards, each of us understands the importance of using current methods and techniques, new types of activities and forms of work when working with primary schoolchildren. By the end of primary school, the teacher, using a competency-based approach, forms in each child certain traits, qualities, abilities, contributes to the formation of a certain «portrait of a graduate» by creating special conditions – basic conditions for the formation of competencies necessary for success in various spheres of life of any person and society as a whole. At the end of primary school, a junior student must be socially, motivationally and activity-competent, and possess the basics of learning skills.

Upon completion of the primary stage by a child, the result of education can be presented through:

- universal educational actions that form the basis of competencies, meta-subject results, which at primary school age are determined in the ability to learn and determine educational literacy, in interpersonal relationships, are determined by communicative literacy;
- subject literacy;
- social experience is determined by personal results.

When moving to primary school age, the child ceases to be content with a symbolic imitation of the behavior of adults; he develops a desire for a real («correct») reproduction of their actions. This requires targeted training in «adult» ways of doing things. The educational activity becomes the leading one. Its content is not limited to teaching the child certain knowledge and skills. It also consists in the fact that the child is included in a socially organized structure for the first time. Full-fledged educational activity does not always develop, but only when learning is structured in a certain way (as a system for solving educational problems aimed at developing general methods of action and theoretical generalizations).

If we turn to the dictionary of S.I. Ozhegov, we find the following interpretation of the phrase «Interpersonal relationships» - «relationships that develop between people, the ability to work, act together, take part in a common cause, often accompanied by the expression of emotions». An essential, integral component here is the content of educational activities - theoretical knowledge that is acquired by children when solving educational problems, through educational actions, an important component of which is reflection.

According to V.V. Davydova, G.A. Zuckerman and others, a teacher is the one who teaches the learning itself, that is, introduces the child into learning activities. The teacher develops the learner's ability to learn:

- 1) be aware of the boundaries of the known, understandable, accessible, mastered;
- 2) imagine what lies beyond the boundaries of the known;
- 3) do not stop at a task for which he does not have ready means, do not declare it uninteresting;
- 4) look for problems on his own that he cannot yet solve, not only in educational activities, but also in all spheres of life (art, morality, etc.).

Interpersonal relationships with adults presuppose the child's ability to distinguish between situations that require the use of ready-made models, and non-imitative situations that require the creation of new models, refusal to use old, cognitive questions, with the help of which the child can further determine the conditions of the new task independently. Interpersonal relationships with peers presuppose the ability of children to detect differences in their modes of action and coordinate them, building joint action.

Interpersonal relationships with oneself presuppose, first of all, the ability to adequately differentiated self-esteem. The development of these abilities occurs over the years, in the process of children solving a system of educational tasks. Considering interpersonal relationships as

educational cooperation outside the organization of educational activities is meaningless and fundamentally wrong.

The function of an adult in educational activities is the function of a teacher in the broad sense of the word. The child performs the function of a student in this activity. The functioning of a primary school student is determined by the norms and rules arising from his functions as a student, i.e. behavior becomes normative. The position of the student begins to play a guiding role in it. The appearance of a position, i.e. subjective image of one's own function in joint activity, is a central psychological new formation of primary school age.

Learning immersed in communication is of great importance for the full and comprehensive development of the child student. The optimal conditions for the formation and development of competence qualities are communication, the world of relationships in which the child is located, therefore, the organization of activities for the formation of interpersonal relationships must be given special attention and defined as communicative - a complex multi-channel system of interaction between children with the ability to communicate proactively.

Children live in school most of their lives, so it is of great importance what emotional impressions they have from their day, the amount of positive interaction with the outside world determines the result of their further progress in life and the result of learning, because the indicators of a child deprived of «live», full-fledged communication will be much lower than that of a child socialized in society.

A distinctive feature of the developed interpersonal relationship skills is that:

1 Each child is involved in solving creative problems from the very beginning of the class's assimilation of new subject material, determined on the basis of active interaction with the teacher and with each other.

2 Creative interaction changes according to the situation in the learning process, ensuring the development of mechanisms for self-realization of the behavior and personality of each student.

3 In the process of solving creative problems, students master the algorithm of meaning formation and goal formation, which allows them to develop more effective motivational mastery of the operational and technical means of performing a new type of activity.

Thus, a special and basic form of interpersonal relations between a child and an adult, necessary for the student to fully master and assimilate theoretical concepts, is educational cooperation. Which can be defined as a child's ability to independently, without the help of adults, organize

educational cooperation, determines and shapes his ability to learn - to independently expand his own knowledge, skills, abilities.

REFERENCES

- 1 Bolotova A. K., Molchanova O. N. Developmental and developmental psychology. - M.: State University Higher School of Economics, 2012. - 528 p.
- 2 Volkov B. S. Psychology of age. From elementary school to old age. - M.: Vldos, 2013. - 512 p.
- 3 Kravtsova G. G., Kravtsova E. E. Psychology and pedagogy of teaching preschoolers. - M.: Mozaika-Sintez, 2013. - 264 p.
- 4 Krutetsky V. A. Psychological characteristics of a junior schoolchild. 2007.- 314 p.
- 5 Rudakova N. N. Communicative competence as an indicator of speech development in preschool children / N. N. Rudakova // Kindergarten: theory and practice. - 2013. - No. 3. - P. 20-25.
- 6 Shchetinina A. M. Conditions for the development of communicative competence in children / A. M. Shchetinina // Kindergarten: theory and practice. - 2013. - No. 3. - P. 37-45

ОҚУШЫЛАРДЫҢ СӨЙЛЕУ ТІЛДЕРІН ДАМУДА ДИАЛОГТІК ОҚЫТУДЫҢ МАҢЫЗЫ

НУРГАЛИЕВА Г.

бастауыш сынып мұғалімі, Ж. Тәшенев атындағы ЖОББМ, Павлодар қ.

Атадан балаға мирас болып қалған ана тіліміздің қадір-қасиеті, ұлылығын, күдіреттілігін мектеп қабырғасында танытуың басы мектептің бастауыш сыныбынан басталады. Оқушылардың ана тіліне деген ынтасын арттыру, сөйлеу тілдерін дамыту, сөйлеу мәдениеті мен ой-өрістерін жетілдіру мұғалімнің шеберлігіне байланысты.

Мұғалім – өз сабағының иесі. Балалардың пәнге деген қызығушылықтарын арттыру мұғалімнің ізденісін, өз ісіне деген жауапкершілігін талап етеді. «Білім басы -бастауышта» дегендей бастауыш сынып мұғалімдеріне түсетін салмақ, жауапкершілік ауыр. Бүгінгі күні оқушылардың сөйлеу тілдерін дамыту, сөйлеу белсенділіктерін жетілдіру үшін мектептің бастауыш сатысында қазақ тілі, әдебиеттік оқу пәндерінің оқытылу сапасына көңіл бөлу керек. Халқымыздың зиялылары бұл мәселені ерте сөз қылған. Мағжан Жұмабаев өзінің «Бастауыш кластағы ана тілі» еңбегінде

«Ана тілін оқыту дегенді балаға хат таныту деп түсіну қате. Мектептің міндеті бір жақтан хат таныту болса, екінші жағынан баланы сөйлету. Бала мектепке келмей-ақ сөйлейтін болса, бірақ ол сөйлегенімен сол сөзінің мағынасын дәл білмейді. Һәм дұрыс қылып сөзбен жарыққа шығара алмайды», – дейді. «Қазақтың қаны бір, жаны бір жолбасшысы – мұғалім» деп мұғалімге зор жауапкершілік артады. Себебі, сөздің мағынасын ашуға, сұлу қылып сөйлеу үшін ана тілін оқытатын - мұғалім. Мағжан Жұмабаев бастауыштың әр кезеңінде оқушы тілін дамыту үшін жүргізілетін жұмыстарды ұсынады: белгілі бір пікір жобасымен дұрыс сөйлеу; әдебиет әсерлерін кестелі, кестесіз, сурет жай әңгіме сипаттарына қарай сөйлеу; оқығанды суретке салу; спектакльге қатысу. Сонымен қоса ол балаларға арнап тілді бақылау және емле бойынша істелетін жұмыстарды әр жылға топтастырады.

Тілді оқыту, оның қасиетін танытуда осы ұсынылған міндеттерді жүзеге асыру үшін бүгінгі күнде түрлі әдіс-тәсілдер қолданылады. Білім берудегі түрлі өзгерістер, жаңашылдықтар, оқытудың түрлі әдіс-тәсілдері қоғамның жедел дамуына байланысты. Ізденістер, тәжірибелер нәтижесінде жаңа технологиялар дүниеге келген. Мұғалім қандай технологияны қолданса да, оның оқушыға тиімді жағын қарайды. Мұғалімнің жаңа технологияны жете меңгеріп, оны тиімді қолдану үрдісін шебер ұйымдастыруына байланысты. Ахмет Байтұрсынов «Ең әуелі мектепке керегі – білімді, педагогика мен методикадан хабардар оқыта білетін мұғалім» деп көрегендікпен жазған екен. Озық технологияларды меңгеру мұғалімнің кәсіптік шеберлігінің артуына, оқушылардың жеке басын дамытудағы ізденісіне, өзінің адамгершілік қасиетін қалыптастыруына әсерін тигізеді.

Бастауышта қазақ тілі мен әдебиеттік оқу пәндерін оқытуда оқушылардың ауызекі сөйлеу тілдерін дамыту үшін мәтінмен жұмысқа мән беру қажеттігін өз тәжірибемнен байқадым. Қазіргі күнде бақылау жұмыстарында да мәтінмен жан-жақты жұмыс жасауға ерекше көңіл бөлінеді.

Оқушылардың пәнге деген қызығушылықтарын дамыту мақсатымен оқытудың тиімді жолдарын іздестірдім. Солардың ішінде жеті модульдің бірі - білім беру мен білім алуға жаңа тәсілдер, яғни, диалог негізінде оқыту және оқудың сөйлеу тілдерін дамытудағы маңыздылығын көрдім. Оқушы тілін дамыту, шығармашылық қабілетін дамыту, мәтінді толық түсініп оқу, талдау жасауда диалогтік оқытудың орны ерекше. Балалар топта жұмыс

жасайды: балалар түсініп оқиды, ізденеді, талқылайды, өз ойларын ортаға салады. «Қарлы кесек», «Джигсо» әдістері арқылы әр бала барған тобында оқығанын айтады, басқаны тындайды, өз пікірін айтады. Сонда балада жауап кершілік сезімі артады «Басқаға айта алуым керек», «Мен айтпасам олар білмей қалады» дегендей сезімде болады. Диалог құру үшін белгілі бір тақырыпта оқуға байланысты оқушының сөздік қорын дамыту, жаңа сөздер үйрету, мағынасын ұғу, сөйлем құрастыру, сөз бен сөзді дұрыс байланыстыра сөйлеу, ауызша ойларын жүйелі айтуға, әңгімелеуге жаттықтыру керек. Сонда оқушы диалог құру кезінде сауатты сөйлеуге, қазақ тілінің грамматикасын ескере отырып диалог құруға тырысады. Бұл оқушы тілін дамытады.

Адам ойы сөйлесу тілі арқылы көрініс табады. Әдебиеттік оқу сабағында диалогтың пайдасы көп. Бұл пікірімнің дұрыстығын оқушылармен бірігіп жұмыс жасауында сөйлеу тілдерінің дамуына, қарым-қатынастарының дамытуда әсер ететінін байқадым. Оқушылардың өзара әңгімелесуінің маңызы бар. Мәтінді бірігіп талдау, біріне бірі түсіндіру, мазмұны бойынша ойларын ортаға салу, бір шешімге келу, оқушының өзі түсіндіру, басқаны тындай білу, сыни тұрғыдан ойлауға мүмкіндік береді. Қойылатын сұрақтардың өзіне мұғалім көңіл қою керек. Жоғары деңгейлі сұрақтарға жауап беру үшін ізденеді. Диалог оқушының сыни тұрғыдан ойлауына мүмкіндік береді. Өзім сабақтарымда диалогқа мән беремін. Мұнда оқушылар өз сөзін дұрыс құру арқылы өз ойын ортаға салады, ойлы сөйлеуге өз сөзінің басқаға түсінікті болуына көңіл қояды. Талдау жұмыстарында ізденістер, ойларын ортаға салу, оны қорғау, ассоциация құру, тақырыпқа шығу, кейіпкерді салыстыру, мәтіндерді салыстыру сияқты зерттеушілік жұмыстар жүргізіледі. Талқылауға қатысады, бұл арқылы бәсекеге қабілетін арттырады. Мерсер өзінің зерттеуі арқылы әңгіме-дебат оқушылардың білім алуының ажырамас бөлігі екендігін айтқан. Бала қызығушылығын арттыру, білім деңгейін көтеруде диалогтың маңыздылығын көрсеткен. Барнс сабақта тіл қаншалықты қолданылса, оқушының білім алуына соншалықты әсер ететіндігін атап өткен.

Сыни тұрғыдағы сұрақтарға жауап беруде топ ішіндегі әңгімелесуді байқағанымда, балалар жауап іздейді, сөйлеседі, талдау жасайды, идеяларды ортаға салады. Топтық жұмыстарда үндемей отыратын балаларды жетелеме сұрақтар арқылы әңгімеге тартуға болады. Топ ішіндегі ортақ проблеманы шешуде идея тастау, талқылауы топ мүшелерінің ортақ ойға келудегі келісіміне әкеледі. Өз топтарын ұятқа қалдырмау үшін бірігіп жұмыс жасайды, әркім

жауапкершілікті сезінеді. Сұрақ қоя білу, қойылған сұрақтарға дәйекті жауап беруде қолдау, қолпаштаулары балалардың өзара бір-біріне көмек беру дағдыларын қалыптастырады. Өз тәжірибемде диалогтік оқытуды тек қана оқушы мен оқушы арасындағы ғана емес, оқушы мен мұғалім арасында да ұйымдастырамын. Топ ішінде балалар деңгейіне қарай жетелеме, күрделі сұрақтар қою арқылы талқылаймыз. Бұл балалардың өз ой-пікірлерін білдіруге, яғни сөйлеу белсенділіктерін арттыру үшін маңызды. Адам ойы сөйлеу арқылы көрініс табады. Сондықтан балалардың өз ойларын нақыштай түсу үшін топқа барып бағыт-бағдар беріп отырдым. Мысалы, М. Әуезовтің «Жетім» әңгімесінде

– Әңгіме неге осылай аталған?

– Қасымның тас алып Исаның тізесінен періп қалғанынан нені көреміз?

– Қасымды қорғансыздар қатарына жатқыза аламыз ба? Неліктен? – деген сұраулар қойғанда балалар өз ойларын айтады және дәлелдеуге тырысады.

«Әңгімедегі әділетсіздік, қаталдық, қорқыныш қай жерде, қалай көрінген?» – деген сұрақ-тапсырмаларды орындау, ойларын айтуда оқушы ізденеді, дәлелдейді. «Қалай ойлайсындар, неге әңгіме Қасымның өлімімен аяқталады? Ал егер тірі болса ше?» деген тапсырмаларда балалар өз ойларын, сезімдерін ортаға салады. Балаларға берілген осындай тапсырмаларда олардың мәтінді толық оқуына, түсінуіне көмектеседі.

Қалай оқу керектігін үйретудің идеялары осы диалог арқылы оқытумен байланысты. Өзара әңгімелесу арқылы балада өзінің ой-пікірі қалыптасады. Диалогтік оқытудың маңыздылығының бірі-балалардың бағалауы, өзара топ мүшелерін, өзін-өзі бағалауы. Балалардың ойлау деңгейлері, олардың жас шамасына бейімделген сындарлы диалогты ынталандыру стратегиясы да әр жастағы балалар мүмкіндігіне беріледі. Диалог бойынша талдау жұмыстарында балалардың дамуының қаншалықты білім деңгей дәрежесін анықтауға көмектеседі. Топ ішінде әңгімелесу оқушының өзін өзі реттеу үдерісіне әкеледі. Олар түсіну, бақылау және өзін өзі бақылау арқылы реттеу қабілетін дамытады. Тапсырмаларды шешу үшін өзіндік әдіс-тәсілдерді қолданады. Оқушылардың өз ойларын қағаз бетіне түсіріп, оны қорғау кезінде байқалады. Мысалы, әдебиет сабағында «Жетім» әңгімесінде адам мен табиғат арасындағы байланысты көрсетуде бір топтың жұмысын бақылауда топ мүшелері постер құрастыруда қағаз бетін төртке бөлгенін

байқадым. Біраздан соң қорғауда олар өз ойларын дәлелдеп төрт бөлігін қорғап шықты. Қасымның жалғыз келе жатқандағы табиғат суреті, тағы сол сияқты оның көңіл күйі кезіндегі табиғат туралы айтып берді. Сабақтар тізбегінің негізгі бөлімінде бұл модуль жетекші рөл атқарады. Себебі, берілген мәтінмен жұмыстың негізі – мәтіннің мазмұнын білу жан-жақты талдауды қажет етеді. Диалог арқылы балалардың сөйлеу белсенділігі, сауаттылықтары артады, мәтінді түсініп оқиды, жұппен, топпен жұмыс дағдылары дамиды. Өзі сөйлеуге, өзгені тыңдауға, мәдениетті сөйлеуге үйренеді.

Әр мұғалім жұмыстарын шығармашылықпен ұйымдастырады, нақты тапсырмалар береді. Түрлі әдіс-тәсілдер қолдану, жаңа технологияларды жүйелі пайдалану мұғалімнің ізденісі мен шеберлігіне байланысты. Дамыта оқыту, сын тұрғысынан ойлау т.с.с. технологилар оқушының өз бетінше жұмыс жасай отырып, тілін дамытуға ықпал етеді. Өтілген материалды жақсы меңгеруге, жан-жақты талдауға, еркін жұмыс жасауға, өз көзқарасын білдіруге, ойлау қабілеті мен қиялын дамытуға, жалпы баланың шығармашылықпен жұмыс жасауына септігін тигізеді. Сонымен бірге сабаққа деген ынтасын, қызығушылығын арттырады және оқушылардың бірінен-бірі қалғысы келмей тапсырмаларды орындап, нашар оқитын оқушылардың деңгейінің көтерілуіне мүмкіндік туғызады. Александр (2004) білім берудегі әңгімелесуді – қарым-қатынас жасаудың бірсарынды үдерісі емес, керісінше, идеялары екіжақты бағытта жүреді және осының негізінде оқушының білім алу үдерісі алға жылжиды деп тұжырымдаған. Пікір алмасу оқушылармен диалог құру арқылы жүзеге асады.

Бастауыш сынып оқушыларының тілін дамыту күн тәртібінен ешқашан түспейтін проблема. Ол үшін мұғалім шығармашылықпен тілдік материалды дұрыс таңдай біліп және тиімді әдіспен балаға беру жағын қарастыруды қажет.

Сөзімнің соңын филология ғылымының докторы, профессор Қуандық Мәшһүр Жүсіптің «Қазақ тілі - бай тіл деп айта бермей, соны әр сабақта дәлелдей білуіміз керек!» деген сөзімен аяқтағым келеді.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Жұмабаев М. Педагогика. – Алматы, 1992
2. Ерубәева А. Бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық қабілетін қалыптастырудың негізі бағыттары мен мүмкіндіктері. – Алматы, 2012

3. «Қазақ тілі мен әдебиеті», Қ.М.Жүсіп мақаласы, 2007.
 4. Мұғалімге арналған нұсқаулық Үшінші (негізгі) деңгей – Астана, 2012

ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ ДИЗАЙН ИННОВАЦИОННОГО ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОСТРАНСТВА ШКОЛЫ-ЛИЦЕЯ № 8 В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

ОСИПЕНКО А. М.

магистр лингвистики, заместитель директора по инновационной работе,
 Школа-лицей № 8 для одаренных детей, г. Павлодар

Изменения социально-экономической среды, происходящие в современных условиях, предъявляют новые требования к специализированным школам. Они должны активно включиться в работу по закреплению общенациональных целей и задач-вызовов 21 века.

КГУ «Школа-лицей № 8 для одаренных детей» управления образования Павлодарской области – специализированная школа естественно-математического направления.

Вот уже более трех десятилетий лицей № 8 занимает лидирующие позиции как одна из лучших школ олимпийского резерва РК. Лицейсты достойно держат планку национальной сборной Казахстана на самых знаковых международных олимпиадах: Международная Жаутыковская олимпиада, Международная открытая олимпиада по физике, Азиатско-Тихоокеанская математическая олимпиада, Международная Менделеевская олимпиада. Участие в областных и республиканских конкурсах научных проектов, творческих, спортивных соревнованиях, шахматных и дебатных турнирах, хакатонах и кейс-чемпионатах дает реальную возможность определить сферу интересов и способностей каждому ребенку, найти предметную сферу для применения талантов.

В лицее созданы все необходимые условия для трансформации традиционного учебно-воспитательного процесса в инновационную образовательную среду, формирующую конкурентоспособную личность, гражданина казахстанского и мирового сообщества, способного и готового к продуктивной жизнедеятельности в развивающемся и меняющемся мире.

Разработаны основные нормативные внутришкольные документы: Концепция развития лицея, стратегический план действий, концепция олимпиадного движения, положение о деятельности фаблоба – учебно-методического центра лицея, программа ребрендинга, концепция о развитии внешних связей с социальными партнерами, – задающие векторы развития и определяющие политику и философию лицея № 8 в соответствии с основными государственными документами. Сложился приемлемый тип управления государственным учреждением – проектный менеджмент, эффективный и экономичный по затратности человеческих ресурсов.

Научно-исследовательская работа в лицее представляет собой систему кластерной (сетевой) технологии организации, где достижение поставленной цели циклично распределено на 5 блоков, то есть проблема изучается на научно-методическом семинаре, формулируется в методических рекомендациях, которые обсуждаются на заседаниях методобъединений и принимаются методическим советом, их выполнение в УВП контролируется мониторинговыми службами, решение выносится на педсовете.

SWOT-анализ по всем направлениям УВП позволил выявить проблемы 2023-2024 учебного года:

- отсутствие четко разработанной системы психологической диагностики выявления профиля одаренности при поступлении учащихся в лицей на конкурсной основе, так называемой системы определения таланта и его дальнейшего психолого-педагогического сопровождения;
- приоритет академической подготовки будущих выпускников по учебным дисциплинам в ущерб практико-ориентированной направленности;
- несогласованность процесса управления выбором профессии выпускников лицея в соответствии с потребностями в специалистах на региональном и республиканском рынках труда,
- отсутствие критериев профессиональной и психологической готовности к работе с одаренными детьми при проведении конкурсного отбора педагогов в специализированные организации образования.

Задача руководителя специализированной школы – выстроить процесс обучения с учетом индивидуальных личностных особенностей учащихся; создать необходимые условия для развития личностного потенциала одаренного ребенка и педагога;

выстроить стратегические направления программы развития школы в соответствии с приоритетами и запросами государства, общества и отдельной личности.

На основе выявленных проблем и поставленных перед современной школой задач была обозначена тема исследования лицея - Инновационное образовательное пространство школы-лицея № 8 как условие выстраивания (проектирования) дальнейшего пути профессионального развития выпускника лицея.

Определена миссия лицея - формирование конкурентоспособной личности, гражданина казахстанского и мирового сообщества, патриота, способного и готового к продуктивной жизнедеятельности в развивающемся и меняющемся мире.

Поставлена цель - эффективное и качественное образование одаренных школьников с учетом их индивидуальных особенностей и формирование поликультурной, прагматичной личности, способной отвечать на вызовы времени, руководствуясь национальным интересом, совестью и стремлением.

В процессе работы были приняты следующие решения:

1. Создать банк психодиагностических методик по выявлению профессиональных намерений, склонностей и возможностей учащихся.

2. При разработке вариативной части учебного плана лицея предусмотреть кейс спецкурсов и кружков практико-ориентированной направленности с учетом профиля обучения.

3. Разработка системы мер по профессиональному просвещению (профинформация, профпропаганда и профагитация), предварительной профессиональной диагностике, направленной на выявление интересов и способностей личности к той или иной профессии, а также профессиональной консультации, нацеленной в основном на оказание индивидуальной помощи в выборе профессии со стороны специалистов-профконсультантов.

4. Разработать систему дифференцированной научно-методической работы с различными группами педагогов в лицее с учетом квалификационной категории и стажа работы в специализированной школе – «Обучение в течение жизни».

Достигнуты результаты:

1. В содружестве с учеными Павлодарского педагогического университета создан банк профориентационных анкет для учащихся и родителей и меню методик исследования профессиональных намерений и предпочтений школьников.

Основная цель психолого-педагогического сопровождения при профильном обучении в лицее – оказание поддержки учащимся в принятии решения о выборе профиля обучения. Важно ориентировать ребят на развитие способности к самостоятельному построению образовательного маршрута и помочь ответить на вопросы: чего хочу? что могу?

При определении профиля обучения пятиклассники участвуют в анкетировании в августе, а затем для корректировки направленности познавательного интереса – по окончании первого и второго полугодия обучения в 5 классе. Это дает возможность предельно четко определить предпочитаемые и отвергаемые предметы, мотивы учебной деятельности и провести раннюю корректировку неудачных выборов. В этот промежуток времени необходимо определиться главным образом с образовательными предпочтениями учащегося и стандартами.

В лицее действуют профили: математика-физика, математика-информатика, математика-химия. Высокий уровень качества знаний по профильным дисциплинам (более 70-75%), итогам МОДО, ЕНТ, PISA; стабильно высокие показатели участия лицеистов в областных, республиканских и международных олимпиадах и конкурсах естественно-математического направления на протяжении более 30 лет – свидетельство проверенного временем и эффективного подхода к построению учебного плана лицея и как велаения времени разработки Концепции развития олимпиадного движения лицея. Уникальный инновационный проект «Зимняя и летняя школа интенсивов», действующий под слоганом «Научился сам – помоги другому!», стал подтверждением не только качественной профильной подготовки лицеистов, но и возможностью для звездных выпускников и нынешних лидеров олимпиад выступить в качестве тренеров разработанных в тандеме с педагогами курсов по физике, математике, химии, биологии, географии, русскому языку.

2. В вариативную часть учебного плана лицея в 2023-2024 учебном году включены спецкурсы и кружки практико-ориентированной направленности с учетом профиля: «Основы проектной и научно-исследовательской деятельности», «Задачи элементарной физики», практикум «Решение математических задач повышенной сложности», «Фундаментальные основы химии», «Робототехника», «Я изобретатель» и др. К преподаванию спецкурсов и кружков привлечены ученые вузов Павлодарской области.

Активная деятельность лицея по развитию внешних связей стала основой для заключения договора о взаимовыгодном сотрудничестве с НАО «Торайгыров университет» и Высшей школой гуманитарных наук Павлодарского педагогического университета им.А.Маргулана. Создан Ученый совет лицея из числа родителей учащихся – преподавателей вузов, осуществляющий всестороннюю научно-методическую поддержку педагогов и учащихся в реализации прикладных курсов. Результатом успешно выстроенной вариативной части учебного плана стали победы учащихся лицея на областных и республиканских конкурсах научных проектов, технических изобретений и инженерных решений. Дальнейшее развитие это направление получило в реализуемом в лицее инновационном проекте «Школе – вуз».

3. Начата работа по профессиональному просвещению и предварительной профессиональной диагностике учащихся при Центре педагогической поддержки родителей. Предлагаемое поле образовательно-профессионального в 10-11-х классах сужено до ориентации на конкретную профессию.

К профориентационной работе в лицее привлечен весь коллектив и родители лицеистов. При этом мы соблюдаем следующие принципы:

1) систематичность и преемственность - профориентационная работа в лицее не ограничивается работой только со старшеклассниками. Эта работа велась с 1-ого, теперь с 5 класса, по 11-й класс при условии обязательной преемственности из класса в класс;

2) дифференцированный и индивидуальный подход к учащимся в зависимости от возраста и уровня сформированности их интересов, от различий в ценностных ориентациях и жизненных планах, от уровня успеваемости;

3) оптимальное сочетание массовых, групповых и индивидуальных форм профориентационной работы с учащимися и родителями;

4) взаимосвязь школы, семьи, профессиональных учебных заведений, центров профориентации молодежи, службы занятости, общественных молодежных организаций, социальных партнеров;

5) связь профориентации с жизнью (органическое единство потребностями общества в квалифицированных кадрах).

Профориентационная работа в лицее предусматривает поэтапное решение задач в каждом возрастном периоде; носит

ступенчатый характер, расширяя сферы и способы взаимодействия с окружающей средой.

Инновационный проект «Полигон для хакатонов и кейс-чемпионатов», нацеленный на раннюю профориентацию, позволяет школьникам открыть свои способности и в будущем определиться со своей профессией. На хакатонах участники получают возможность вступить в диалог с представителями разных профессий и сфер труда и получить опыт пребывания в роли специалиста, перед которым поставлена профессиональная задача. Центр педагогической поддержки родителей явился логическим продолжением эксклюзивного проекта «Инновационная академия родителей», преследующего в том числе цель помочь родителям определиться с жизненной дорогой ребенка.

4. Процесс обучения одаренных детей является весьма трудоемким и серьезным делом, требующим от педагога соответствующего уровня профессиональной компетентности. В результате конкурсного отбора на вакантные места трудоустраиваются молодые специалисты, соответствующие прописанным критериям, но на практике не обладающие психологическими и профессиональными (теоретическими и методическими) готовностями к работе с детьми с высоким интеллектуальным уровнем.

Задача методической службы лицея – помочь каждому педагогу. Поэтому при организации научно-методической работы с различными группами педагогов используется дифференцированный подход, когда учитывается квалификационная категория и стаж работы в специализированной школе. Например, молодые педагоги являются активными участниками инновационного проекта «Педагогическая олимпиада для учителей Павлодарской области со стажем от 0 до 3 лет». Педагоги-мастера и педагоги-исследователи транслируют передовой педагогический опыт в рамках инновационных проектов «Мобильный педагог», «Фаблаб естественно-математических дисциплин».

Таким образом, решая поэтапно и системно задачи, можно содействовать превращению одаренных детей в одаренных взрослых, выступающих важнейшим ресурсом поступательного развития человеческой цивилизации.

ЛИТЕРАТУРА

1 Пособие «Психодиагностика профессиональных намерений и возможностей школьников», Р. Н. Демиденко, В. К. Омарова. Павлодар, 2010 год.

2 Учебное пособие «Профориентационная работа в условиях профильного обучения», Демиденко Р. Н., Омарова В. К. Павлодар, 2013 год.

РОЛЬ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКОГО СОПРОВОЖДЕНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО САМООПРЕДЕЛЕНИЯ СТАРШЕКЛАСНИКОВ

ПИГОВАЕВА Н. Ю.

PhD, ассоц. профессор (доцент), Торайгыров университет, г. Павлодар

АЛИБАЕВА А. Б.

магистрант, Торайгыров университет, г. Павлодар

В современных реалиях вопрос профессионального самоопределения является одним из наиболее насущных. Быстрое развитие высокотехнологичного производства повышает современные требования к уровню профессиональной подготовки кадров, что значительно влияет на проблему профессиональной ориентации выпускников, так как профессиональные намерения многих выпускников зачастую не соответствуют текущим экономическим потребностям в рамках определенной профессии. Под влиянием рыночных отношений меняется характер и цели труда: увеличивается интенсивность труда, напряженность, что в свою очередь обуславливает необходимость подготовки компетентного специалиста, способного к функциональной адаптации в различных сферах деятельности, умеющего самостоятельно проектировать и реализовывать свои образовательные и профессиональные ценности, саморазвиваться на протяжении всей жизни. Следовательно профессиональное самоопределение старшекласников по сути является проблемой не только педагогической, но и общественной.

В своем Послании народу Казахстана «Единство народа и системные реформы – прочная основа процветания страны» Глава государства Касым-Жомарт Токаев отметил: «Особую значимость приобретает ранняя профориентация детей. Подрастающее поколение должно осознанно относиться к выбору будущей

профессии. Следует обеспечить стопроцентный охват бесплатным ТипО по востребованным специальностям» [1].

С 2022–2023 учебного года в школах республики в соответствии с документом «О внесении изменений в приказ министра образования и науки Республики Казахстан от 13 июля 2009 года № 338 «Об утверждении типовых квалификационных характеристик должностей педагогических работников и приравненных к ним лиц» (приказ Министра образования и науки Республики Казахстан от 31 марта 2022 года №121, зарегистрированным в Министерстве юстиции Республики Казахстан 4 апреля 2022 года № 27394) введена должность педагога-профориентатора [2]. В связи с этим, появилась необходимость разработки методических рекомендаций по выработке комплексной системы и проведению эффективной профориентационной работы педагогами. Таким образом, рядом авторов была предпринята попытка разработки системы профессиональной ориентации, результаты которой были опубликованы Национальной академией образования имени Алтынсарина.

В Республике Казахстан профориентационная работа проводится на всех этапах обучения, что ежегодно закрепляется в инструктивно-методическом письме об особенностях образования на текущий учебный год. Так, к примеру учащиеся 1-4 классов знакомятся с базовыми понятиями о разных профессиях, погружаются в различные виды деятельности посредством творческих и игровых заданий. Цель профориентационной работы для учащихся 5-7 классов заключается в обобщении и развитии представления о труде, расширении и углублении представления о различных профессиях. Для учащихся 8-9 классов предусматривается активная диагностическая работа школьного психолога, разного рода уроки по выбору профессии. Учащихся знакомят с более серьезными профессиями и требованиями к сотрудникам, а также информируют о спросе на специалистов на рынке труда. Для учащихся 9-11 классов организуются различного рода семинары, экскурсии в высшие учебные заведения, встречи с профессионалами, или представителями колледжей и университетов. На данном этапе целью профориентационной работы является коррекция профессиональных планов и оценка готовности к избранной деятельности [3].

Несмотря на предпринимаемые меры, проблема профессионального самоопределения все еще актуальна и

требует дальнейшего исследования и совершенствования системы профессиональной ориентации.

Первые представления профессионального самоопределения освещались еще в донаучный период. С древних времен и до конца XIX века, представления о труде ограничивались лишь значимостью труда в целом, так как труд являлся средством удовлетворения первичных потребностей человека [4, с.16].

На втором этапе, с конца XIX до второй половины XX в., ученые рассматривали отдельные элементы феномена профессионального самоопределения. В начале XX в. понимание наличия явления, приводящего человека к осознанию значимости не только труда вообще, но и определенного вида трудовой деятельности, привело к появлению такого научного направления, как психология труда. Таким образом, в рамках психологии начали рассматриваться такие категории как самоактуализация (А. Маслоу), самоидентификация (Ф. Парсонс, А. Роу), профессиональное развитие (А. Гинзберг, Д. Сьюпер, Дж. Холланд) и т. д. Впоследствии наличие психологических процессов, профессиональных качеств личности, мотивов, побуждающих к труду и профессиональной деятельности, было определено как часть самоопределения человека.

Вопрос профессионального самоопределения изучался такими советскими и российскими педагогами и психологами, как Э.Ф. Зеер, Е.А. Климов, И.С. Кон, Д.А. Леонтьев, А.К. Маркова, Л.М. Митина, А.А. Петрусевич, Н.С.Пряжников, Е.Ю. Пряжникова, В.Ф. Сафин, С.Н. Чистякова и другими, что обуславливает наличие проблемы неоднозначной трактовки понятия «профессиональное самоопределение».

Согласно педагогическому энциклопедическому словарю профессиональное самоопределение представляет собой «процесс формирования личностью своего отношения к профессиональной деятельности и способ его реализации через согласование личностных и социально-профессиональных потребностей».

Психолог Э. Ф. Зеер рассматривал профессиональное самоопределение как «самостоятельное и осознанное согласование профессионально-психологических возможностей человека с содержанием и требованиями профессионального труда, а также нахождение смысла выполняемой деятельности в конкретной социально-экономической ситуации» [5, с. 24].

С точки зрения Е.А.Климова профессиональное самоопределение – это «поиск возможностей беспредельного

развития. Это не однократное действие, а длительный многолетний процесс, который на разных возрастных этапах связан с разными целями и имеет разное содержание» [6, с. 19].

Главной функцией профессионального самоопределения выступает выбор направленности деятельности, за счет которой осуществляется самореализация личности.

И. С. Кон связывает профессиональное самоопределение с развитием возрастных особенностей личности. Он выделяет четыре основных этапа формирования процесса профессионального самоопределения [7, с. 28].

На первом этапе, ребенок примеряет различные профессиональные роли через игру и таким образом, проигрывает элементы связанного с ролью поведения. Второй этап связан с подростковым периодом, когда учащиеся представляют себя в образе той или иной желаемой профессии. Третий этап, включающий в себя большую часть подросткового и юношеского периода, характеризуется предварительным выбором профессии. Четвертый этап представляет собой непосредственный выбор профессии.

Таким образом, профессиональное самоопределение – это избирательное отношение человека к разнообразию профессий и к конкретной выбранной профессии. Профессиональное самоопределение может осуществляться в течение всей профессиональной деятельности, так как личность на протяжении всей жизни рефлексивирует, обучается и самоутверждается в профессиональном плане.

В рамках современного образовательного процесса с проблемой профессионального самоопределения в первую очередь сталкиваются старшеклассники, так как стоят перед непосредственным выбором профессионального будущего. Причиной этого является недостаток определенных навыков, таких как планирование своей деятельности и прогнозирование ее результатов, отсутствие навыка сопоставления имеющихся качеств и умений конкретным профессиональным критериям, а также невозможность самостоятельного рационального выявления собственных индивидуально-психологических особенностей. Таким образом, учащиеся старших классов нуждаются в психологической и социальной поддержке. Подобную поддержку может оказать школьный психолог, так как сама суть школьной психологической деятельности заключается в сопровождении ребенка в процессе всего обучения.

Понятие «сопровождение» в педагогике обозначает деятельность, обеспечивающую создание условий для принятия субъектом развития оптимального решения в различных ситуациях жизненного выбора. В психологии «сопровождение» рассматривается как система профессиональной деятельности, обеспечивающая создание условий для успешной адаптации человека к условиям его жизнедеятельности.

Одним из главных аспектов сопровождения являются взаимоотношения между учащимся и педагогом. Хорошие взаимоотношения воздействуют на реализацию интеллектуальных возможностей ребенка, поэтому важно сформировать такую связь между учителем и ребенком, в которая бы гарантировала доброжелательное принятие, поддержку и помощь.

Суть психолого-педагогического сопровождения заключается в комплексном подходе к решению проблем развития. Поэтому понимание самого процесса позволяет усилить процессы самопознания, творческой самореализации и приобретает важное значение в образовательном процессе. Развитие теории и практики психолого-педагогического сопровождения позволило расширить представление об образовательных, воспитательных целях, обеспечении физического, психического и нравственного здоровья учащихся, а также об оказании превентивной и оперативной помощи в вопросе решения индивидуальных проблем [8, с. 178].

Психолого-педагогическое сопровождение – это целостный и непрерывный процесс изучения личности учащегося, ее формирования, создания условий для самореализации во всех сферах деятельности, адаптации в социуме на всех возрастных этапах обучения в школе, осуществляемый всеми субъектами воспитательно-образовательного процесса в ситуациях взаимодействия. Это система деятельности психолога, которая направлена на создание социально-психологических условий для успешного развития и обучения, а также взаимодействия ребенка внутри школы. Таким образом, методом и идеологией деятельности школьного психолога выступает сопровождение, что в свою очередь подразумевает следующее:

- работа с личностными достижениями индивида (т.е. в приоритете должны быть потребности, цели и ценности развития учащегося);
- создание условий самостоятельного творческого освоения системы отношений с миром и самим собой;

- развитие умения осуществлять лично-значимый жизненный выбор (т.е. обучить ребенка находить самостоятельное решение, что поможет принимать на себя ответственность за собственную жизнь);

- создание в рамках данной учащемуся социально-педагогической среды условия для его максимального в данной ситуации личностного развития и обучения.

Психолого-педагогическое сопровождение профессионального самоопределения старшеклассников является сложной многоуровневой системой. Работа должна осуществляться в тесной связи педагогов с семьей учащегося. Данная система может быть представлена следующими составляющими:

- Профессиональное просвещение, включающее профессиональную информацию, пропаганду и агитацию [9, с. 62]. Их цель заключается в сообщении определенного круга сведений о наиболее массовых профессиях, информирование учащихся о способах и условиях овладения ими, пропаганда общественной значимости востребованных профессий.

- Развитие интересов и склонностей обучающихся в различных видах профессиональной деятельности. Оно складывается из таких важных элементов, как формирование и воспитание профессиональных интересов, воспитание уважения к определенной профессии, любви к труду, психологической готовности к работе [10, с 89].

- Проведение профессиональной диагностики с целью изучения личности школьника в целях профориентации. В процессе профессиональной диагностики изучают характерные особенности личности: способности, ценностные ориентиры, интересы, потребности, профессиональные намерения, навыки, профессиональную направленность, черты характера, темперамент.

- Профессиональная консультация имеет целью установление соответствия индивидуальных психологических и личностных особенностей специфическим требованиям той или иной профессии.

- Профессиональная адаптация, представляющая собой активный процесс приспособления выпускника к производству, новому социальному окружению, условиям труда и особенностям конкретной специальности.

Подводя итог, необходимо подчеркнуть, что роль психолого-педагогического сопровождения профессионального становления старшеклассников заключается как в оказании своевременной

помощи и поддержки личности, так и в научении ее самостоятельно преодолевать трудности этого процесса, ответственно относиться к собственному становлению, в помощи личности стать полноценным субъектом своей профессиональной жизни. Необходимость решения этих задач обусловлена множеством факторов такими как: социально-экономическая нестабильность, различные жизненные перемены, индивидуально- психологические особенности, а также случайные обстоятельства и разнообразие тенденции жизнедеятельности. Работа по психолого-педагогическому сопровождению профессионального самоопределения старшеклассников предполагает наравне с педагогически грамотной организацией деятельности обучающихся более активное включение психологической компоненты в данном процессе. Прежде всего, это познание старшеклассником своего внутреннего «Я» и выработка определенной жизненной стратегии по профессиональной реализации.

ЛИТЕРАТУРА

- 1 Токаев К.К. Послание Президента РК народу страны от 1.09.2021г. «Единство народа и системные реформы – прочная основа процветания страны». [Электронный ресурс]. – URL: <https://www.akorda.kz/ru/poslanie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomartatokaeva-narodu-kazahstana-183048> [дата обращения 12.03.2024].
- 2 Приказ Министра образования и науки Республики Казахстан от 31 марта 2022 года №121 О внесении изменений в приказ Министра образования и науки Республики Казахстан от 13 июля 2009 года № 338 «Об утверждении Типовых квалификационных характеристик должностей педагогических работников и приравненных к ним лиц». [Электронный ресурс]. – URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2200027394/history> [дата обращения 10.03.2024].
- 3 Инструктивно-методическое письмо «Об особенностях учебно- воспитательного процесса в организациях среднего образования Республики Казахстан в 2023-2024 учебном году». [Электронный ресурс]. – URL: <https://uba.edu.kz/storage/app/media/RUS%2028.pdf> [дата обращения 13.03.2024].
- 4 Дюркгейм Э. О разделении общественного труда / Э. Дюркгейм. М.: Наука, 1991. 240с.
- 5 Зеер Э.Ф. Психология личностно-ориентированного профессионального образования. – Екатеринбург: Деловая книга. 2009. – 315 с.

6 Климов Е.А. Психология профессионального самоопределения. Учебное пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. М.: Издательский центр «Академия», 2014. – 304с.

7 Кон И.С. Психология старшеклассника / И.С. Кон. - М.: Просвещение, 2012. – 243с.

8 Бадил В.А., Ястребова А.П. Профильные предпочтения и профессиональный выбор: проектирование, методическое сопровождение/ СПб., 2009.-212 с.

9 Леонтьев Д.А. Профессиональное самоопределение как построение образов возможного будущего / Д. А.Леонтьев, Е.В. Шелобанова // Вопросы психологии. – 2001. – No1. - С. 57-65.

10 Лернер П.С. Проектирование образовательной среды по формированию профориентационно значимых компетентностей учащихся [Текст] / П.С. Лернер // Народное образование. – 2007. – No 5. – С. 86-92.

DEVELOPMENT OF METACOGNITIVE SKILLS IN THE LEARNING PROCESS AND WAYS TO ASSESS THEIR LEVEL

POPANDOPULO A. S.
postdoctoral researcher, PhD, Toraighyrov University, Pavlodar
MISHELEVA S. C.
master's student, Toraighyrov University, Pavlodar

Improving the learning process through the development of metacognitive skills and assessment of their formation is a key priority in the educational sphere. Metacognitive skills, such as planning, monitoring and controlling one's own thinking and understanding, play an essential role in enhancing learning [1, p. 5].

The main methods of teaching metacognitive skills include direct instruction in self-regulation strategies, the use of modelling, and the development of reflective tasks and instructions. However, it is also important to have an assessment system in place to measure learners' development of these skills. Methods of assessing metacognitive skills can range from questionnaires and psychometric tests to observing behaviour in the learning environment. Effective assessment methods should not only be valid and objective, but also promote learner development, feedback and improved learning. In summary, teaching metacognitive skills and developing methods for assessing their learning

represent an important component of a modern educational strategy aimed at improving the quality of learning and learner success.

Studies demonstrate that the development of metacognition contributes to a deep understanding of the material studied, which is the key to successful learning [2, p. 10]. Metacognitive skills have a significant impact on the effectiveness of the learning process, as it is important for students to recognise their strengths and weaknesses [3, p. 8]. Thus, there is a need to identify effective teaching methods that will help students to improve their metacognitive skills.

There are several methods of teaching metacognitive skills, and we would like to highlight the most effective, in our opinion, techniques.

Stimulus questions. These are questions that actively stimulate students' statements in the process of solving learning tasks, contributing to deeper learning and systematisation of the material.

Metacognitive support. This type of support is designed to bridge the gap between a student's level of autonomy and their potential when mentored by a faculty member.

Modelling. This method, which we regularly use both in everyday life and in education, allows teachers to be a model by demonstrating the process of solving a task or problem aloud. As a result, students are given the opportunity to internalise these strategies and apply them to their own practice [4, p. 3].

Reflexive questions. These are questions that we ask ourselves in the process of solving tasks and learning problems. Practising asking ourselves questions is a very effective method of self-learning.

Think-aloud protocol. It is important that the student learns to express their thoughts about the thinking process by commenting on its stages, difficulties and results. The learner should talk aloud about their reflections and how they feel about the process of solving the problem.

Self-monitoring. Students can check and correct their level of knowledge using tests and other forms of self-monitoring to assess their progress.

Using tables and graphs. These tools help to structure and consolidate the information obtained, improving the understanding of the training material.

Suggested reading of the main methods for assessing metacognition, as well as their advantages and disadvantages:

Think-aloud protocol: in this method, the student voices their thoughts and thinking processes during the task. The disadvantage is

that automatic processes go unnoticed and not all learners can adequately express their thoughts; in addition, reporting can disrupt the process.

Interview: This method involves asking the student about their thoughts and actions during the task. It provides pattern-matching data, but can be ineffective because of a lack of awareness of the process and possible teacher influence on responses.

Cross-age learning: In this method, tutors ask trainees to solve a problem to observe the ways and actions they use. The advantage is the avoidance of bias about expected responses.

Questionnaire: This method uses a questionnaire with detailed questions. Its advantages are structure, clarity and ease of analysing the results, but the responses may be influenced by the researcher.

One of the widely used questionnaires in this area is the Metacognitive Awareness Inventory (MAI), which includes 52 items [5, p. 18]. Tobias and Everson developed a method for assessing metacognition based on knowledge monitoring (Knowledge Monitoring Assessment Method, KMAM, Knowledge Monitoring Assessment instrument). This method starts by asking the learner whether or not they know something about this kind of metacognition activity and then offering a task or question that tests the correctness of their assessment.

This method allowed us to assess students' awareness of their own knowledge, dividing it into four categories:

Student claims to know and successfully demonstrates knowledge (a) [+ +]

Student claims not to know but successfully demonstrates knowledge (b) [- + +]

Student claims to know but cannot confirm this (c) [+ - -]

Student claims not to know and confirms it (d) [- - -]

The following formula is used for assessment

$$E = (a + d) - (b + c) / (a + d) + (b + c)$$

The E score ranges from -1 to 1. The value of E = 1 is reached when b and c are 0, which means that the student is never wrong in assessing their knowledge. In this case, it does not matter whether success or failure is correctly predicted since a and d have the same effect on the formula. On the contrary, the value E = -1 is reached when the student is unable to correctly understand their knowledge. The value E = 0 is reached when there are equal numbers of correct and incorrect judgements [6, p. 43].

The study was conducted in G.S.S No. 7, which was selected as the study setting. Within the scope of the establishing experiment, a survey and questionnaire survey of students of 7-9 grades was conducted in order to identify their understanding of the essence and goals of self-organization, self-education and self-development, as well as their importance for future professional activity. The analysis of the results showed a low level of awareness of the essence, goals and importance of these processes.

To further assess trainees' knowledge, a Knowledge Monitoring Assessment Method, KMAM survey was also administered:

$$E = 6 - (24 + 30) / 6 + (24 + 30) = -0,8$$

From analysing the results of the survey, it became clear that the majority of students have an E indicator close to -1, which indicates a low level of metacognitive awareness. This means that students often misunderstand and evaluate their knowledge.

Based on the obtained research data, a conclusion was made that the existing problems and contradictions can be overcome with the use of modern technologies. In this regard, here have developed a technology for the development of metacognitive abilities in the process of teaching a foreign language. This technology includes the skills of goal-setting, planning, forecasting, self-control and self-assessment, which contributes to the regulation of intellectual activity [6, p. 17].

The main purpose of this technology is to form readiness to use a foreign language in professional activity and to develop metacognitive abilities in students. It promotes self-management and organisation of intellectual and creative work.

Therefore, given the impact of metacognition on learning success, it is key to be able to develop it by applying effective metacognitive skills training techniques. It is also important to combine these with methods for assessing metacognitive awareness to obtain more reliable results.

Funding information

This article was written as part of a competition for grant funding for young scientists under the «Zhas Galym» project for 2022-2024: IRN No. AP13268772 «Psychological and pedagogical support for the development of metacognitive abilities of students as the main factor in the success of learning in the context of updated education».

REFERENCES

- 1 Abylkassymova, A.E. (2020). System modernization of general secondary education in the Republic of Kazakhstan. *Revista Tempos e Espaços Em Educação*. – 2020. – № 13. (32). – с. 46.
- 2 Flavell J.H., Miller P.H., Miller S.A. *Cognitive Development*. – New Jersey: Prentice Hall, 2002. – 423 p.
- 3 Карпов А.В. О содержании понятия метакогнитивных способностей личности // *Известия ДГПУ. Психолого-педагогические науки*. – 2013. – №4.
- 4 Загвязинский В.И., Атаханов Р. *Методология и методика психолого-педагогического исследования: учеб. пос.* – М.: Академия, 2005. – 208 с.
- 5 Хуторской А.В. *Метапредметное содержание общего образования и его отражение в новых образовательных стандартах* // <http://khutorskoy.ru/be/2012/1127/index.htm>.
- 6 Schraw G. Assessing metacognitive awareness / G. Schraw, R.S. Dennison // *Contemporary Educational Psychology*. 1994.vol. 19, p. 460–475.

НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКАЯ И ПРОЕКТНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ И СТУДЕНТОВ КАК ОДНО ИЗ УСЛОВИЙ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ СТУДЕНТА

РАШИЕВА Л. Б.

магистр, педагог-исследователь, Высший Экибастузский колледж
Инновационного Евразийского университета, г. Экибастуз

Новые социально-экономические условия развития Казахстана, как никогда раньше, предъявляют высокие требования к подготовке специалиста и его профессиональной культуре. Система образования становится все более важным показателем степени развития любой страны, ее международного авторитета. Состояние и перспективы развития образовательных учреждений в огромной мере зависят от педагогов – от их научной и методической квалификации, от их творчества и способности практически решать проблемы обучения и воспитания подрастающего поколения.

Согласно миссии ТОО «Высший Экибастузский Колледж Инновационного Евразийского Университета»: «Образование через подготовку квалифицированных специалистов среднего

звена, обладающих высокими духовно-нравственными качествами, социальной и профессиональной мобильностью в современных условиях рынка труда и ориентированных на результат» призвана решать не только задачи профессиональной подготовки будущего специалиста, но и учить студентов планировать свои действия с позиций исследовательского подхода, формируя личность будущего исследователя.

Научно-исследовательская и проектная деятельность студентов является одной из важнейших форм учебного процесса. Научные лаборатории и факультативы, студенческие научные общества и конференции позволяют студенту начать самостоятельную научную работу, найти единомышленников в исследовательской деятельности, с которыми можно не только посоветоваться, подискутировать, но и поделиться результатами исследований и наблюдений. Так или иначе, исследовательской работой занимаются все студенты образовательных учреждений среднего профессионального образования. Написание курсовых, дипломных работ невозможно без проведения каких-то, пусть самых простых исследований. Но более глубокая научная работа, заниматься которой студента не обязывает учебный план, охватывает лишь некоторых, стремящихся к познанию ранее не известного. Студент, занимающийся научной работой, по своей сути является первооткрывателем для своего разума тех явлений, а возможно и каких-то процессов, о которых он ранее не догадывался. Затрачивая своё личное время, студент развивает такие важные для будущего исследователя качества, как творческое мышление, ответственность, умение отстаивать свою точку зрения.

Одним из путей повышения познавательного интереса является вовлечение студентов в проектную деятельность. Метод проектов – суть развивающего, личностно-ориентированного обучения, формирует у студентов способность самостоятельно мыслить, добывать и применять знания, тщательно обдумывать принимаемые решения, четко планировать свои действия.

В настоящее время метод проектов гармонично дополняет традиционную систему обучения. Проектная деятельность позволяет реализовать личностно-ориентированный подход в обучении, а также самомотивацию студента. Основным принципом проектной работы является совместная деятельность преподавателя и студента. Успех реализации учебного проекта во многом зависит от правильно организованной работы и усилий участников на всех этапах и стадиях, от степени владения студентами необходимыми

для проектной деятельности интеллектуальными, творческими, коммуникативными, социальными и общеучебными навыками и умениями.

Грамотно организованная научно-исследовательская работа студентов способствует формированию навыков углубленной самостоятельной работы, научного мышления, творческих способностей, готовит их к непрерывному образованию, ориентирует на эффективное самообразование, позволяет проектировать свою будущую профессиональную деятельность.

Включение сначала в учебно-исследовательскую, а затем в научно-исследовательскую работу помогает студентам: овладеть современными методами поиска, обработки и использования информации, освоить некоторые методы научно-исследовательской деятельности, определиться в своей позиции и сформировать умение ее отстаивать и защищать что, в конечном счете, помогает развить у специалистов способности к творческому отношению к своей профессии. Проектная деятельность осуществляется на учебных занятиях и во внеаудиторное время. Педагогическая практика показывает, что проект «не вписывается» в одно занятие, на его подготовку и реализацию требуется много времени. Наиболее глубокие, интересные и содержательные проекты выполняются в ходе внеаудиторной деятельности.

Со стороны преподавателя, осуществляющего руководство научно-исследовательской деятельностью студентов, необходимо подобрать правильный подход к студентам, обеспечивающий его позитивную реакцию на предстоящие возможные трудности в исследовательской работе [1, 11 с.]. Безусловно, научно - исследовательская работа студентов является важным фактором при подготовке специалистов, потому что они приобретают навыки, необходимые любому современному специалисту, ориентированному не только на успех, но и признание со стороны коллег и непосредственного руководителя через проявление самостоятельности и критичности в суждениях, умение концентрироваться на главном, постоянно пополнять запас знаний. Обладая многосторонним взглядом на возникающие проблемы, в результате освоения методологии исследования современный выпускник колледжа научается целенаправленно и вдумчиво работать. Научно-исследовательская и проектная деятельность для студентов открывает возможность проявить свою индивидуальность, творческие способности и готовность к самореализации.

Каждый преподаватель нашего колледжа уделяет научно-исследовательской работе студента достаточно внимания, несмотря на то, что это отнимает много времени и сил, потому что самая большая награда для него - это возможные профессиональные достижения студентов.

В Высшем Экибастузском Колледже Инновационного Евразийского Университета научно-исследовательская работа студентов организовано проводится как в учебное, так и во внеучебное время. В учебное время научно-исследовательская работа проводится со студентами с целью углубления знаний по дисциплинам, где каждый студент самостоятельно пишет ряд различных работ: доклады, рефераты, курсовые и выпускные квалификационные работы. Каждая новая работа отличается от предыдущей возрастающей степенью трудности и объемом.

Следующим этапом овладения исследовательскими компетенциями является внеаудиторная работа студентов. Отдельные студенты занимаются научно-исследовательской и проектной деятельностью, выходящей за пределы изучения дисциплин. Преподаватели колледжа готовят студентов к участию в научно-практических студенческих конференциях, осуществляя координацию исследовательской деятельности, с учетом их индивидуальных способностей и возможностей.

На протяжении ряда лет студенты нашего колледжа принимают активное участие в научно – практической конференции различных уровней, на которых выступают с содержательными докладами, содержащими прикладной научный аспект исследуемой проблемы. Доклады публикуются в материалах сборников конференций. На основе представленного опыта можно сделать вывод, что научно-исследовательская работа студентов - это многогранный и сложный компонент как образовательной, так и учебной деятельности, активизирующий такие функции, как мотивационная и организационная. Поэтому исследовательская деятельность студентов является важной частью образовательного процесса, которой необходимо уделять пристальное внимание, так как она развивает исследовательские способности студентов, воспитывает в них творчески мыслящую личность на основе создания максимально благоприятных условий для развития и формирования необходимых способностей. Поэтому преподаватель и студент должны сотрудничать под девизом: «Знать – уметь – творить – хотеть самосовершенствоваться и самореализовываться» [2, 87].

И наши педагоги ставят перед собой задачу – увидеть, разглядеть, не пропустить в студенте все самое лучшее, что в нем есть, и дать импульс к самосовершенствованию через развитие творчества, а это можно достичь в совместной научно-исследовательской работе.

Уровень профессиональной компетентности выпускника рассматривается как основополагающий для эффективной профессиональной деятельности и проектирования дальнейшего профессионального роста.

Образование – это всегда преобразование. Содержание образования, основанное на компетенциях, является основанием взаимодействия участников педагогического процесса, в котором меняется роль преподавателя. Он становится организатором обучающей среды. Через понимание студента и диалога с ним, преподаватель включает себя в его культуру как соавтор. «В обучении учатся оба, создавая друг друга» – кредо компетентного преподавателя. В совместной деятельности каждый достигает своей цели: выпускник станет специалистом, востребованным на рынке труда, а преподаватель будет морально удовлетворен результатами своего труда.

Таким образом, научно-исследовательская и проектная деятельность студентов под руководством преподавателя колледжа формирует ключевые общие и профессиональные компетенции в предметной области, в области информационных технологий, в проектно-аналитической деятельности и в плане продолжения образования и эффективного самообразования студентов.

ЛИТЕРАТУРА

- 1 Долговицкая Т. А. Основные виды исследовательской подготовки учителя в современной высшей школе: сб. науч. тр. молодых ученых. Калининград: Изд-во КГУ, 2004.
- 2 Исследовательская деятельность в педагогическом училище и колледже. Ч.1, С-Пб-Иркутск, 1998.
- 3 Развитие творческой активности студентов в учебной, научно-исследовательской деятельности. М., 2010.
- 4 Фокин Ю. Г. Преподавание и воспитание в высшей школе: Методология, цели и содержание, творчество. - М.: Академия, 2012.

ҚАЗАҚ ҚОҒАМЫНДА БАЛА ТӘРБИЕСІНДЕГІ ӘЖЕНІҢ ОРНЫ

САГАТОВА А. К.

қосымша білім беру мұғалімі, Қанат Болатұлы Даржұман атындағы
ұлттық жаңғыру мектебі, Павлодар қ.

САҒАТ Д. Қ., КӘРІБАЙ М. А.

халық этикет тобының тәрбиеленушілері, Қанат Болатұлы Даржұман
атындағы ұлттық жаңғыру мектебі, Павлодар қ.

Мақсаты: жасөспірімге бала тәрбиесіндегі әженің рөлін, маңыздылығын көрсетіп, дәлелдеу. Әжелер айтқаны асыл екенін, әрі олардың өнегесін күнделікті өмірде пайдалану. Әжелер өнегесінің ерекшелігін ашу. Баланы кішіпейілділікке, қарт адамдарды құрметтеуге үйрету.

Міндеттері:

- 1) Бала тәрбиесіндегі әженің рөлі туралы мәлімет жинау.
- 2) Қазақтың әже тәрбиесін насихаттау.
- 3) Әженің қолында өскен атақты тұлғалар туралы мәліметтерге тоқтап, жақсы ерекшеліктерін көрсету.
- 4) Әже туралы мақал-мәтелдермен таныстыру.

Мазмұны

1. Кіріспе.....
- 2.1 Әже -.....
- 2.2 Әже тәрбиесінің өзіндік орны.....
- 2.3 Әже тәрбиесін көрген қазақтың ұлы тұлғалары.....
- 2.4 Әже тәрбиесінің артықшылықтары.....
- 2.5 Біздің әжеміз.....
3. Қорытынды.....
4. Қолданылған әдебиеттер.....

Аннотация. Тәрбиеленушілер зерттеу жобасында қазақ халқының баланы тәрбиелеудегі әженің орны туралы жалпы мағлұмат береді. Әже-баланың әкесінің, сондай-ақ, анасының шешесін атайтын, туыстық қатынасты білдіретін атау.

Бұл жұмыста әже рөлі бала тәрбиесінде толық зерттеліп, тақырып кең ауқымда қорғалуға ұсынылады.

Зерттеу жұмысының өзектілігі: Қазіргі таңда қазақ қоғамында балалар санасына ұлттық құндылықтарға деген көзқарастар жүйесін, салт-дәстүрлерді, әдет-ғұрыптарды, даналық сөздерді, тыйым сөздерді, тәрбиелік мәні жоғары үлгілерін сіңіретін де отбасы ішіндегі қариялар. Әсіресе, әжелерді ұлттық құндылықтарды

калыптастыратын, оларды ұрпақтан-ұрпаққа жеткізіп отыратын ұлттық мәдениетті тәрбие арқылы тасымалдаушы орта ретінде қарастыруға болады. Әже-бала бойына ұлттық құндылықтарды қалыптастырудың қайнар бұлағы, бастауы.

Кіріспе:

Әр отбасы өзі бір жеке мемлекет сияқты. Ол мемлекеттің іргетасын қалаушы, басқарушы – отағасы, ата немесе әке. Отбасының рухани, материалдық жағынан құлдырамай, мықты болуы осы адамдарға байланысты десек, ал бала тәрбиесіне келгенде көп жағдайда отанасы (әжесі мен анасы) белсенді қатысады.

Ата-әже - біздің байлығымыз, берекеміз. Қолда бар алтынның қадірін білуіміз керек. Кез келген бала ата мен әженің мейірім-махаббатын аңсайтыны бәрімізге мәлім. Себебі ата-әженің немересіне деген махаббаты ерекше болады.

Әже – отбасының алтын қазығы. Жанұяда қарым-қатынасты реттейді, балаларды мейіріммен, ақылымен өмірге бейімдейді. Әжелер үнемі «өзге адамның ала жібін аттама, үлкеннің жолын кеспе, біреуді жамандама» деген сияқты адамгершілікке үйрететін сөздерді қайталап жүреді.

Әже үлгісі – ғасырлар бойы ұрпақтан-ұрпаққа жалғасып келе жатқан ұлы құндылық, тәрбиенің қайнар көзі.

Негізгі бөлім:

Әже бала өмірінде баға жетпес рөл атқарады, махаббат пен сыйластық, тәжірибе мен қолдау ұсынады. Осы өзара қарым-қатынас арқылы балалар отбасылық байланыстарды бағалауды үйренеді, эмоционалды түрде дамиды және болашақтары үшін құнды сабақтар алады. Олар немерелерінің ой-өрісін кеңейтіп, олардың өмірін сенімді, қауіпсіз және тұрақты етеді.

Әже шыдамдырақ. Аға ұрпақ асықпайды, балалардың еркелігіне төтеп беруге төзімділігі жоғары. Әжелер ашуланбайды. Көбінесе балалар өз құпияларын әжелеріне сенеді, өйткені олар тыңдауды және естуді біледі. Психолог рөлін әжелер алады. Әжесімен сенімді қарым-қатынаста болған балалар шығармашыл, өзіне сенімді адамдар болып өседі.

Әже тәрбиесі тек қазақ халқында емес, әр ұлтта өзіндік орын алады. Бұған «бала қымбат, немере ыстық» деген түсінік себеп болса керек. Ал қазақ ұлтының тәрбиесінде әжелердің рөлі қандай?

Қазақтың халықтық педагогикасының өзіне тән бір ерекшелігі – қазақ отбасында дүниеге келген сәбиді әке-шешесі өз баламыз демей, ата-әжесінің баласы деп, бала тәрбиесін үлкендерге

жүктеген. Бұл ежелден келе жатқан үрдіс. Әженің немереге деген көзқарасы өзгеше екенін аңғарған белгілі ақынымыз М. Мақатаев:

Бостан – босқа боздамашы, жыламашы, қарағым,
Ей, шешесі! Бір тілегін орындай сал баланың! Не сұрайды?
Жылатпашы, сұрағанын берсенші.

Енді мұның жылағанын естімей - ақ өлсемші... - деп жырлағандай, әке- шешеден гөрі әже балаға көп көңіл бөліп, көп еркелетеді. Ол баланың өзіндік «менін», өзіне деген сенімділіктің қалыптасуына зор ықпал етеді. Еркелету дегеніміз – баланы бетімен жіберу ғана емес, оның пікірімен санасу, айтқанын орындау ғана емес, оны сыйлаудың бір көрінісі. Ұлттық тәрбие баланың бойына құрғақ уызбен, үгіт - насихатпен сіңбейді. Бала оны іс-жүзінде, отбасында сезіне білуі керек.

Алдымен, әже тәрбиесін көрген қазақтың ұлы тұлғаларын еске алып көрейік. Тобықтының анасы саналған Зере әже бүкіл халықтың данасы атанған Құнанбайұлы Абайды өсіріп, жеткізді. Тағылымын берді. Нақты дәлел ретінде ұлы жазушы Мұхтар Әуезовтің «Абай жолынан» үзінді келтіре кетейік. Роман-эпопеяның «Қайтқанда» дейтін тарауында: «Абай биыл ғана анық бағалады. Бұның әжесі бір түрлі шебер әңгімеші екен. Қызық сөйлейді. Әңгімесінің барлық жерін дәмді ғып, қызықтырып айтады. ...Әжесі әуелде көп-көп ертектер айтқан. «Еділ – Жайық», «Жұпар қорығы», «Құла мерген» – бәрі де айтылды. Оның әңгімелерін түсте де, кешке де, тіпті көш бойы да Абай айтқыза беретін болды.» делінген.

Осылайша Зере әже немересі Ибраһимге қызығы мол әлемнің есігін ашуды өзі бастаған. Ұрпағына деген сүйіспеншілігі әрі ұлттық болмысымен ол тек бір адамның ғана емес, бүкіл қазақтың ұлы анасы атанды.

Қазақ әжелері жайлы сөз айтқанда, қазақтың тұңғыш ғалым, зерттеушісі Шоқан Уалихановтың Айғаным әжесі жайлы айтпау мүмкін емес. Сәбит Мұқанов «Аққан жұлдыз» романында Айғаным ананың парасатты бейнесін шебер жеткізген. Уәли ханның жары Айғаным – текті жерден шыққан, ақсүйек ұрпағы.

Бұл екі мысал арқылы әже тағылымының қандай биік рөл алатындығын дәлелмен түсінуге болады. Әже алдын көріп, тәлімін алған, тарихта есімі қалған ұлылар көп. Зере әжесінің зерделі аңыз-әңгімелері мен жыр-дастандарын тындап өскен бала Абай дана Абайға айналды. Ал Айғанымдай әженің тәрбиесін алған Шоқан қазақтың маңдайына біткен жарық жұлдызы болды. Бұдан өзге Біржан сал, Мұхтар сынды қазақтың біртуар азаматтары да әженің

тәрбиесін көріп, әженің алақанынан түлеп ұшқан. Яғни, қазақтың нар тұлғалы азаматтарының көбі әже мектебінен сусындап өскен адамдар, – Ал егер жіктеп қарайтын болсақ, әже тәрбиесінің қандай артықшылықтары бар?

1. Әже тәрбиелеген баланың ең алдымен тілі тез шығады.

Өмірден көргені мен түйгені мол ата-әжесі тәрбиелеген баланың ең алдымен тілі тез шығады. Өйткені олар баламен үлкен адамша сөйлеседі. Сол себепті әже тәрбиелеген бала сөздің қадірін біледі.

2. Ата-бабасының тарихынан хабардар.

Ал әжелер батырлар жырын айтып баланы ерлікке баулып қана қоймайды, ата-бабасының тарихынан хабардар етіп отырған. Бала үнемі үлкендермен бірге жүріп, олардың өнегелі әңгімелерін, тарихтан шерткен сырларын, ән-жырларын, шежірелерін тындап өседі.

3. Ойы мен пікірін еркін жеткізетін баланы әже тәрбиелейді

Ойы мен пікірін еркін жеткізетін балаға батылдық қасиет қажет. Бұл қасиетті үйрететін дәл әженің мектебінде қуатты орталық жоқ. Себебі бала айналасын алғаш тани бастағаннан оның қабілеті, дарыны қалыптасады.

Еркіндікте өскен бала әдетте өз пікірі мен ойының басшысы бола біледі. «Сүтпен біткен мінез сүйекпен кетеді» деген мақалды да осы кезде еске алған жөн тәрізді.

2. Әже баласы көпшіл болады.

Бұл мейірімді, махаббатты көріп өскен бала ағайын-туысты ешқандай жасандылықсыз жақсы көре біледі, оларды шынайы сыйлауды үйренеді. Әже – ұрпақтар сабақтастығын жалғастырушы қуатты тұлға.

3. Әже баласының ұстамы мықты

Әже – тәжірибесі мол ұстаз. Ол келініне қарағанда өмірді көбірек көрген. Сол себепті де «көпті білгеннен емес, көпті көргеннен сұраған» қазақ ұлт тәрбиесінде әжені жоғары қоя білді. Ол ашуға да, баласына деген көзсіз махаббатына да тыю сала біледі.

4. Дені сау баланы өсіру – әже қолында

Немеренің денсаулығына туған шешесіндей алаңдайтын адамның бірі – әжесі. Ол – бала денсаулығына құрсақтағы сәтінен қамқор болатын шынайы жанашыр. Келінінің өзін күтінуіне де жағдай жасайтын тұлға – әже. Сәбиі қырыққан шықпаған анаға ауырды көтерткізбей, суықты ішкіздіртпей қадағалайтын қатал ене. Ана денсаулығы дұрыс болмаса, баласының да денсаулығы

жақсы болмайтынын түсінетін «ананың анасы». Бұл – ене мен келін арасындағы сыйластықты берік ететін мейірімділік.

Осындай әже тәрбиесін біз де алып жатырмыз.

Менің әжем менің өмірімдегі ең маңызды және ықпалды адамдардың бірі. Әжем – еңбек пәнінің мұғалімі, құрметті зейнеткер, ардагер ұстаз. Көпбалалы ана, мейірімді әже. Ол отбасының қамын ойлайды және қиын жағдайда көмектесуге дайын. Осындай керемет әжем барына қуанамын.

Сүйікті әжем – өмірінің жылдарында жиған білімі мен даналығы мол әйел. Ол әрқашан өз тәжірибесімен және басшылығымен бөлісуге дайын. өпбалалы ана, ардагер ұстаз. Ол он саусағынан өнер тамған қолөнер шебері де. Әженің өнері жайлы бұған дейін газет бетінде бірнеше мақалалар жарияланған. Ол кісі ауылдық, ауданның қоғамдық өмірінің бел ортасында жүретін. Әжелер байқауы дейсіз бе, аудандық қолөнер көрмесі дейсіз бе, «Әжелер» ансамблінің концерті дейсіз бе барлығы да әжемсіз өтпейтін. Бізді де сондай белсенді болуды тәрбиелейді. «Өмірде бәрі керек! Білгенің өзіңе, істегенің маған жақсы»- дейді әжем. Оның сөздері мен ақыл-кеңестері отбасымызда әрқашан бағаланады. Менің әжем маған өмірде басқаларға мұқият болу және басқаларға қамқорлық көрсету маңызды екенін көрсетіп отырады.

Әжемнің ең бір қасиеті – шыдамдылығы. Ол ешқашан ашулануға немесе ренжуге жол бермейді. Оның өмірге деген байсалды және дана көзқарасы мені шабыттандырады да шыдамды адам болуға көмектеседі.

Әже – отбасы тарихын дарынды сақтаушы. Ата-бабамыз туралы талай қызық әңгімелерді есіне алып, бізге жалықпай айтып береді. Оның арқасында мен өзімнің тамырымды, қайдан шыққанымды білдім.

Ол- тамаша аспаз. Ол бізге дәмді тағамдарын дайындаса, мен әрқашан қуанамын. Оның аспаздық өнері, әсіресе, қазақ ұлттық тағамдары (құрт, қоспа, бал-қаймақ, ет асу, жент) ұрпақтан-ұрпаққа жалғасып келеді және мен осы ерекше дәмдерден дәм тата алатынымды және кейбіреуін дайындай алатыныма мақтан тұтамын.

Мен үшін әжем – отбасылық құндылықтардың, даналық пен махаббаттың тұлғасы. Мен әжеммен әрқашан мақтан тұтамын, әр «сабағы» үшін алғыс айтамын. Әжемнің тәлім-тәрбиеде берген маңызды құндылықтарын болашақ ұрпаққа беру арқылы мұрасын жалғастыра аламын деп үміттенемін.

Қорытынды.

Халық қаһарманы Бауыржан Момышұлы өзінің бір естелігінде: «Жаудан да, даудан да қорықпаған қазақ едім. Енді қорқынышым көбейіп жүр. Балаларын бесікке бөлемеген, бесігі жоқ елден қорқамын. Немересіне ертегі айтып беретін әженің азаюынан қорқамын. Дәмді, дәстүрді білмейтін балалар өсіп келеді. Оның қолына қылыш берсе, кімді де шауып тастауға даяр. Қолына кітап алмайды. Үйреніп жатқан бала жоқ, үйретіп жатқан әке-шеше жоқ» деп айтып кетті.

Шынында, қазақ халқы сан жылдардан бері түрлі ауыртпашылықтар, қиындықтар себебінен ұлттық құндылықтарынан қол үзіп қалды. Дегенмен, оларды қайта қалпына келтірудің басты механизмі әр отбасында сақталған. Соның ішінде әже тәрбиесінің маңызы зор екені даусыз.

Қазіргі ұрпақ әже тәрбиесіне зәру

Бірақ, қазір мұндай әжелер саусақпен санарлық. Өйткені бүгінгі ұрпақтың үлкендермен қарым-қатынаста өздерін ұстауы, жаман қылықтарға жақындығы әже тәрбиесінің жетіспей тұрғанының айқын дәлелі, – дейді этнограф Құралай Сәрсембина.

Әженің емірене мандайдан сүйіп, бауырына қысып еркелеткеніне жетер ештеңе жоқ. Балаларымызды әже мейірімінен айырмайық ойсырап, бейнесі көмескіленіп кетті. Көп қазақтың отбасында әже тәрбиесі деген ұғым өшіп, ұрпақ жалғасы үзіліп қалды.

Әже өнегесі – ғасырлар бойы ұрпақтан-ұрпаққа жалғасып келе жатқан ұлы құндылық, тәрбиенің қайнар көзі.

Жаңа дағдылар мен хобби: Ата-әжелер балалар үшін жаңа дағдылар мен хоббилердің көзі бола алады. Олар оларға сурет салуды, тамақ дайындауды, бау-бақша өсіруді немесе қолөнерді үйрете алады - осылайша олардың шығармашылық пен табандылықты дамытуға көмектеседі.

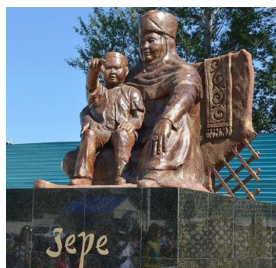
Тәрбиелік стильдердің әртүрлілігі: Ата-әжелер ата-аналарға қарағанда тәрбиенің әртүрлі әдістерін қолдана алады. Бұл, әсіресе, егер бала ата-анасымен қарым-қатынаста қиналса немесе оған ата-ана тәрбиесіне икемді көзқарас қажет болса пайдалы болуы мүмкін

Отбасылық байланыстар және тұтастық: Ата-әжелер отбасылық байланыстарды нығайтуға және отбасының тұтастығы сезімін қалыптастыруға көмектеседі. Олар ұрпақтар арасындағы дәнекер болып табылады және балаларға өздерінің ата-баба болмысы мен тарихын сезінуге қабілетті.

Өсіп келе жатқан қолдау: Балалар өскен сайын ата-әжелер сенімді кеңесші және ауысу кезінде қолдау көзі бола алады. Олар мамандық таңдауда, оқуда немесе өмірдегі басқа маңызды шешімдерде көмектесе алады.

Жақсы естеліктер: Аталар мен әжелер балалармен мәңгілік қалатын мағыналы және жағымды естеліктер жасайды. Бірлескен мерекелер, саяхаттар, әңгімелер және бірге өткізген жай ғана уақыт баланың өмір бойы жадында сақталатын ерекше сәттерді құрайды.

Қазіргі таңда әр отбасында немереге әже тәрбиесінің берілуі өте өзекті. Ұршығын иіріп отырып, немересіне айран, көжесін ішкізіп қойып, ертегі, жыр, қисса – дастан айтып беретін Әже мейірімі ұлт болашағын ойлайтын ұрпақтың бойына молынан сіңірілуі керек.

Зере мен бала Абай ескерткіші

Шоқан және Айғаным әжесі

Әжем немере – шөберелерімен

Әжемнің бізге қол-өнер үйретудегі сәті

ӘДЕБИЕТТЕР

- 1 Қазақ қоғамында бала тәрбиесіндегі әженің ролі қандай болған? 15 июня 2018, Ләйлім Әубәкірова اشقازاق Qaz
- 2 Мағжан Жұмабаев 3-том. Алматы «Жазушы»-2002

- 3 Б. Момышұлы «Ұшқан ұя». «Жазушы» Алматы-1975
- 4 Салт-дәстүр сөйлейді. Отбасы хрестоматиясы. Алматы - 2022
- 5 «Шоқан үшін «Халық даналығының сарқылмас бұлағы» болған Айғаным ханым», Марфуға Шапиян, islam.kz

ИННОВАЦИОННЫЕ МЕТОДЫ ОБУЧЕНИЯ ФИЗИКЕ В УСЛОВИЯХ ОГРАНИЧЕННЫХ РЕСУРСОВ: ОПЫТ ВНЕДРЕНИЯ ВИРТУАЛЬНЫХ ЛАБОРАТОРИЙ В СЕЛЬСКИХ ШКОЛАХ

СЕЙТХАНОВА А. К.

PhD, асоц. профессор, Павлодарский педагогический университет
имени Ә. Маргулана, г. Павлодар

КАРАБЕКОВ М. С.

докторант, 1 курс, Павлодарского педагогического университета
имени. Ә. Маргулана, г. Павлодар

Сельские школы, находящиеся в отдаленных районах и часто сталкивающиеся с ограниченными финансовыми и техническими ресурсами, стоят перед вызовом обеспечения высококачественного образования для своих учащихся. Проблема обучения физике в таких условиях особенно острой, учитывая необходимость доступа к современным лабораторным условиям для полноценного усвоения материала. В последние годы виртуальные лаборатории стали перспективным методом, способным помочь в решении этих проблем [1]. Данная статья представляет опыт внедрения виртуальных лабораторий в сельские школы и их влияние на обучение физике.

Сельские школы сталкиваются с несколькими ключевыми проблемами в обучении физике:

- Недостаток финансирования и ограниченный доступ к современному оборудованию делают проведение лабораторных работ и практических занятий сложным.
- В сельских школах часто не хватает квалифицированных специалистов по физике, что затрудняет эффективное обучение.
- Ученики лишаются возможности проводить практические эксперименты из-за отсутствия необходимого оборудования и лабораторных условий.

Виртуальные лаборатории представляют собой компьютерные программы, которые моделируют физические эксперименты и

позволяют учащимся проводить их в виртуальной среде [2]. Они обладают рядом преимуществ:

- Виртуальные лаборатории доступны через интернет и не требуют специального оборудования, что делает их доступными для школ с ограниченными ресурсами.
- Учащиеся могут проводить эксперименты в виртуальной среде без риска для своего здоровья, что особенно важно в условиях сельских школ, где доступ к безопасным лабораториям может быть ограничен.
- Виртуальные лаборатории позволяют учащимся многократно повторять эксперименты для лучшего усвоения материала.

Таблица 1 – Примеры виртуальных лабораторных работ

Название лабораторной работы	Описание
Моделирование движения тела по параболе	Исследование движения тела, брошенного под углом к горизонту. Модель позволяет изменять начальную скорость и угол броска, рассчитывать траекторию и время полета.
Исследование законов сохранения энергии и импульса	Проведение экспериментов, подтверждающих законы сохранения энергии и импульса. Изменение массы тела, скорости и высоты падения, анализ изменений в кинетической и потенциальной энергии.
Изучение электрических цепей	Создание и анализ различных электрических цепей. Изменение сопротивления, напряжения и тока в цепи, исследование их влияния на работу цепи.

Онлайн ресурсы для использования виртуальных лабораторных работ:

1. Bilimland: bilimland.kz – Дополнительные ресурсы для развития у обучающихся навыков XXI века и практического применения школьной теории.

2. PhET Interactive Simulations: phet.colorado.edu – Коллекция интерактивных симуляций по физике, химии, биологии и другим наукам.

3. Labster: www.labster.com – Виртуальные лаборатории с широким спектром экспериментов и практических занятий по различным научным дисциплинам.

4. ExploreLearning Gizmos: www.explorellearning.com – Интерактивные симуляции и виртуальные лаборатории для школьного образования по математике и наукам.

В данном исследовании были использованы следующие методы:

Опросные анкеты: Распространены среди учеников 7-11 классов и учителей физики для оценки опыта использования виртуальных лабораторий и их влияния на обучение.

Анализ результатов: проводился анализ полученных данных с целью выявления общих тенденций и оценки эффективности использования виртуальных лабораторий.

Сравнительный анализ: Проведен для оценки влияния виртуальных лабораторий на качество знаний до и после их внедрения [3].

Выбор данных методов обусловлен необходимостью получения как количественных, так и качественных данных о влиянии виртуальных лабораторий на обучение физике в сельских школах.

Виртуальные лабораторные работы были применены во всех классах согласно ГОСО (Государственному образовательному стандарту обучения) в полном объеме. Это позволило обеспечить равные возможности для всех учеников и соответствовать требованиям стандарта образования. [4]

Для оценки эффективности использования виртуальных лабораторий было проведено сравнение качества знаний учащихся до и после их внедрения. Результаты представлены в таблице ниже:

Таблица 2 – Результаты анализа качества знаний учащихся

Класс	Качество знаний до (%)	Качество знаний после (%)	Прирост (%)
7а	59,33	73,33	14
7б	57,14	65,64	8,5
8а	60,00	75,71	15,71
8б	57,67	66,67	9
9а	54,55	63,64	9,09
9б	46,15	53,85	7,7
10а	65,60	73,00	7,4
10б	64,00	72,15	8,15
11а	76,00	82,00	6
11б	56,00	64,00	8

Из анализа результатов сравнения качества знаний учащихся до и после внедрения в учебный процесс виртуальных лабораторий видно, что использование виртуальных лабораторных работ привело к значительному улучшению качества знаний учащихся в большинстве классов.

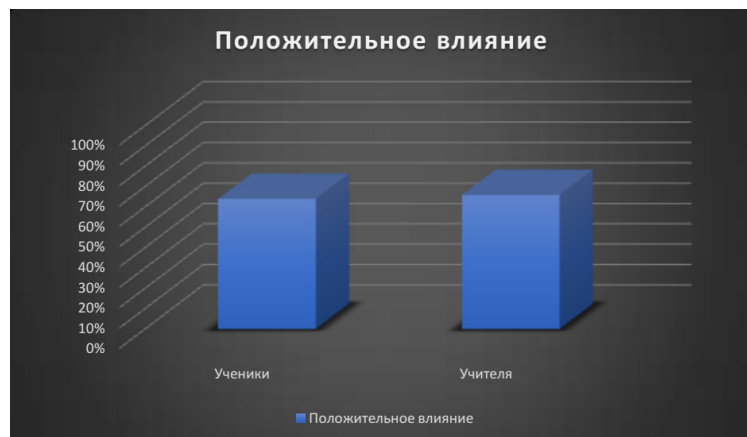

Рисунок 1

На момент проведения эксперимента, который начался во второй четверти 2023-2024 учебного года, наблюдалось положительное влияние виртуальных лабораторий на обучение. 64% учеников выразили положительное отношение к использованию виртуальных лабораторий, а 66% учителей подтвердили их положительное влияние на качество знаний.

Большой эффект от использования виртуальных лабораторий наблюдается у школьников 7-9 классов. Средний прирост качества знаний составил 9,36%. Это свидетельствует о потенциальной пользе таких инструментов в начальной и средней школе. Окончательный результат эксперимента будет виден по итогам учебного года, но уже сейчас можно говорить о перспективах использования виртуальных лабораторий для улучшения обучения физике в сельских школах.

На основе проведенного исследования можно выделить следующие практические рекомендации:

- Подготовка и обучение учителей по эффективному использованию виртуальных лабораторий в учебном процессе.

- Обеспечение доступа к компьютерам и интернету для учащихся.

- Постоянное обновление программного обеспечения и контента виртуальных лабораторий.

Внедрение виртуальных лабораторий в сельские школы представляет собой эффективный способ преодоления ограничений ресурсов и обеспечения высококачественного образования [5]. Несмотря на некоторые трудности, опыт внедрения виртуальных лабораторий в КГУ «Шакатская СОШ» показывает их потенциал для улучшения обучения физике в сельских школах. Дальнейшее исследование и развитие этого метода могут привести к значительным улучшениям в образовании, особенно в отдаленных районах.

ЛИТЕРАТУРА

1 Хаджиомероглу, Э., & Чагилтай, Н. Э. (2003). Влияние компьютерных симуляций и проблемно-ориентированных подходов на понимание физических концепций старшеклассниками. Журнал науки об образовании и технологии, 12(4), 371-376.

2 Клопфер, Л. Э. (2005). Использование современных технологий в обучении сегодняшнего дня: эффекты типа эксперимента, его завершения и характеристики учеников. Образовательные технологии и исследования развития, 53, 25-45.

3 Линн, М. К., & Хси, С. (2000). Компьютеры, учителя, товарищи по науке: партнеры в обучении науке. Махвах, НДж: Эрлбаум.

4 Хейк, Р. Р. (1998). Интерактивное взаимодействие против традиционных методов: обзор данных тестирования по механике для курсов вводного физики на 6 тысяч учеников. Американский журнал физики, 66(1), 64-74.

5 Лоус, П., & Гомес, Л. М. (2004). Физика и интернет: обзор прогресса в исследованиях физического образования, стимулированных всемирной паутиной. Международный журнал науки об образовании, 26(7), 829-839.

УРОВНИ СФОРМИРОВАННОСТИ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ НА УРОКАХ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

СОКОЛОВА О. И.

магистрант, Торайгыров университет, г. Павлодар

В настоящее время в быстро изменяющемся мире на первый план выходит роль образования в развитии многоплановой личности выпускника, способного интегрироваться в современные жизненные обстоятельства, и развитие функциональной грамотности становится одной из ключевых задач современного образования.

Функциональная грамотность - это способность использовать все постоянно приобретаемые в жизни знания, умения и навыки для решения максимально широкого диапазона жизненных задач в различных сферах человеческой деятельности, общения и социальных отношений. Изучение иностранного языка, а именно английского языка занимает одно из приоритетных мест в образовании на сегодня. Цель формирования функциональной грамотности на уроках английского языка - совершенствование иноязычной компетенции, способности и готовности школьников использовать язык для решения коммуникативных задач.

Однако формирование функциональной грамотности на уроках английского языка сталкивается с рядом проблем: отсутствие мотивации у учащихся; ограниченные возможности для общения; трудности с пониманием аутентичных текстов; отсутствие интеграции с другими предметами; неподходящие учебные материалы, что требует незамедлительного решения со стороны преподавателя.

Цель рассматриваемого исследования – определить уровни сформированности функциональной грамотности у учащихся на уроках английского языка при организации учебной деятельности в восьмых классах.

Научно-практическая значимость статьи заключается в получении опытного обучения, иллюстрирующего эффективность организации учебной деятельности для формирования функциональной грамотности, а именно развития четырех видов речевой деятельности: аудирования, говорения, чтения и письма с помощью заданий, предполагающих самостоятельное обучение и обучение в сотрудничестве.

Материалы и методы

В рамках статьи интерес представляют следующие работы, которые составили теоретическую базу предпринятого исследования.

Согласно Н.Д. Гальсковой, изучение английского языка является одним из важных аспектов формирования функциональной грамотности населения. Он позволяет не только формировать грамотно поставленную речь и развивать навыки социализации, но и готовить специалистов различных сфер [3, с. 89].

За основу возьмем когнитивно-лингвокультурологическую методологию иноязычного образования по Кунанбаевой С.С., которая отображает и представляет собой деятельностную структуру научного познания комплексного и междисциплинарного конструкта «иноязык-инокультура-личность», выступающего как единый объект научного анализа и дидактического изучения иноязычного образования [2, с. 42]. С.С. Кунанбаева рассматривает, что речь отдельного человека как бы индивидуальна она не была строится на использовании речевого опыта языкового социума, фиксированного в языковых средствах [2, с. 24]. Из этого следует, что формирование функциональной грамотности имеет важное значение в формировании социальной и культурной среды на занятиях.

В плане развития Министерства просвещения Республики Казахстан на 2023-2027 годы сказано, что одной из основных целей является повышение уровня функциональной грамотности детей школьного возраста с обеспечением равного доступа к качественному среднему образованию. В данном исследовании для интерпретации результатов мы будем ссылаться на шкалу баллов, где 40-64% низкий уровень, 65-84% средний уровень и 85-100% высокий уровень сформированности функциональной грамотности учащихся.

В исследовании используются следующие методы: коммуникативный метод, аудио-лингвальный, метод-суггестопедия.

Результаты и обсуждение. Современные условия жизни и образования дают обучающимся возможность овладевать иностранным языком как средством общения где они должны уметь им пользоваться в устной и письменной формах. Речь идет об овладении четырьмя видами речевой деятельности: аудированием и говорением, чтением и письмом, а так же связанные с ними тремя аспектами языка – лексикой, фонетикой, грамматикой [1 с.12].

Согласно проведенному исследованию при анализе уроков английского языка, направленных на определение уровней сформированности функциональной грамотности были учтены следующие результаты:

– предметные: формирование языковых навыков, развитие умений говорения, аудирования, письма и чтения в рамках темы учебного занятия;

– личностные: развитие памяти, внимания, самостоятельности, формирование ответственного отношения к процессу обучения, готовности к самообразованию;

– метапредметные: способность определять цель и задачи своего обучения, анализировать свои действия в процессе обучения и достигнутый результат, организовывать учебное сотрудничество.

Исследование, направленное на определение уровня сформированности функциональной грамотности на уроках английского языка через выполнение учебных заданий проводилось среди 48 учеников 8-х классов (8Д, 8Е) одной школы (участники контрольной и экспериментальной групп).

Цель проведения исследования – определить уровень сформированности навыка аудирования, говорения, чтения и письма как важных аспектов при организации учебной деятельности на уроках английского языка. Немаловажное значение имеет форма проведения урока, поэтому был выбран метод суггестопедии, чтобы создать эмоционально-комфортные условия для результативной работы. Так же важна правильная мотивация у учащихся, чтобы настроить учащихся на рабочий лад, ввести их в иноязычную атмосферу и достичь хороших результатов в учебной деятельности. В начале исследования, в группах проводился диагностический тест, для определения начального уровня владения английским языком (рисунок 1).

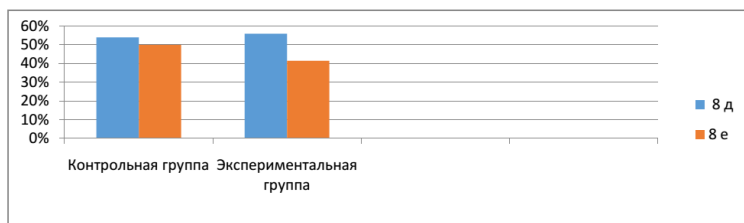

Рисунок 1 – Диагностический тест

Оценивание учащихся за каждое задание проводилось по десятибалльной шкале.

Задание 1 (аудирование): Учитель в начале задания проговаривает цель и дает четкие установки перед прослушиванием

текста. Учащиеся закрывают глаза, учитель включает аутентичное стихотворение на английском языке по определенной теме со знакомой грамматикой и небольшим количеством незнакомых слов, сопровождающееся тихой, спокойной музыкой. После прослушивания, учащиеся говорят знакомые слова, которые услышали/запомнили, предполагаемое название, тему стихотворения, основную мысль. После этого учитель включает стихотворение уже с визуальным сопровождением, где дети могут проверить себя.

Цель: развить коммуникативную компетенцию в понимании аутентичной речи на слух, память, умение выражать свои мысли в устной форме, извлекать нужную информацию.

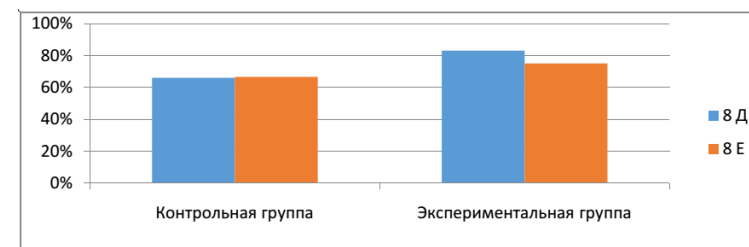

Рисунок 2 – Аудирование

Анализ работ обучающихся показал положительную динамику (рисунок 2) процесса восприятия и понимания речи на слух, учащиеся научились выделять главное в потоке информации, умело выразили свои мысли в устной форме.

Задание 2 (говорение): На основе картинки из художественного фильма спросить у учащихся, что они знают о картинке, описать ситуацию на картинке, составить по несколько реплик для каждого героя, придумать вопросы и ответы к героям, описать примерный сюжет фильма, разыграть сценку.

Цель: сформировать у школьников иноязычную коммуникативную компетенцию в говорении, позволяющей учащимся осуществлять иноязычное общение в различных речевых ситуациях, уметь вести диалог, уметь строить связное монологическое высказывание в рамках освоенной тематики, описывать события с опорой на зрительную наглядность.

Анализ работ обучающихся позволяет сделать вывод о том, что школьники научаются строить более логически правильные

предложения, стараются использовать больше новых слов в речевых ситуациях, диалогах (рисунок 3).

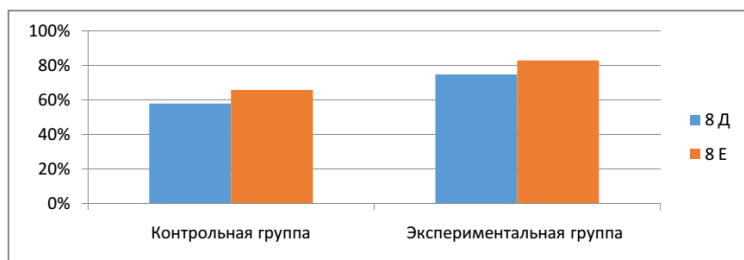

Рисунок 3 – Говорение

Задание 3 (чтение): Учащемуся дается задания прочитать отрывок из художественного произведения, выделить черты сходства и различия героев, восстановить последовательность описываемых событий, провести дискуссию по основным вопросам затрагиваемым в тексте, сделать краткое изложение прочитанного.

Цель: формирование иноязычной коммуникативной компетенции в области чтения, уметь выбрать главные факты из текста, прогнозировать содержание по заголовку, полно и точно понимать содержание текста, чтобы получить необходимую информацию.

Анализ показал, улучшение навыка чтения в экспериментальной группе по сравнению с контрольной группой. Учащиеся смогли извлечь необходимую, интересующую информацию из текста, обсудили основные вопросы затрагиваемые в тексте (рисунок 4).

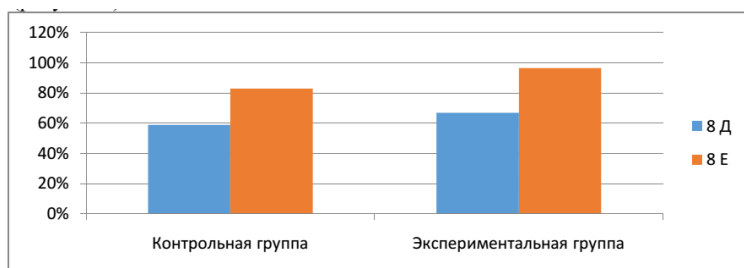

Рисунок 4 – Чтение

Задание 4 (письмо): Учитель раздает письма от англоязычного друга по переписке, на которое учащиеся должны написать ответ (100-120 слов) за 20 минут.

Цель: Уметь письменно излагать свои мысли, отвечать на вопросы, развивать соблюдать лексические, грамматические, орфографические навыки, пунктуационные и стилистические нормы.

Анализ письменного задания показал результат выше чем в контрольной группе, это свидетельствует о том, что правильно подобранные задания, благоприятная атмосфера в классе способствуют плодотворной работе, в которой достигаются поставленные цели (рисунок 5).

Проанализировав данные по четырем видам речевой деятельности результаты показали средний уровень функциональной грамотности в экспериментальной группах. Средний балл составил 65,5% в контрольной группе и 79,6% в экспериментальной группе, при этом максимальный балл составил 100%. Уровень функциональной грамотности в экспериментальной группе был достигнут через разнообразные упражнения, диалоги, чтение, письменные работы и активное участие обучающихся на уроках. Обучающиеся научились анализировать, обрабатывать и отбирать наиболее актуальную информацию. Проведенная работа показывает, что такие занятия повышают познавательный интерес и способствуют формированию функциональной грамотности на занятиях английского языка.

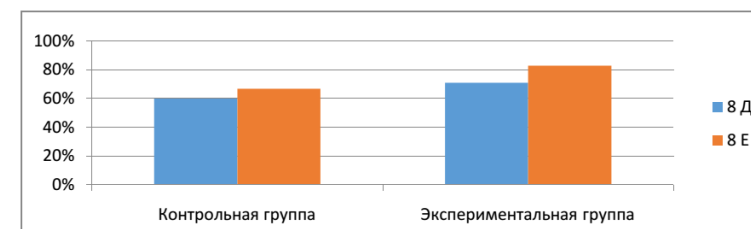

Рисунок 5 – Письмо

Заключение. Таким образом, важность формирования функциональной грамотности обусловлена современными требованиями, предъявляемыми обществом к школьному образованию, и закреплены нормативными документами, которые определяют содержание и планируемые результаты образования.

Положительная динамика представленных результатов позволяет сделать вывод о том, что организация учебной деятельности по формированию функциональной грамотности обучающихся на уроках английского языка способствует развитию навыков говорения, аудирования, чтения и письма, позволяет приблизить процесс обучения к условиям естественного речевого общения, что дает возможность школьникам решать практические задачи в различных сферах жизни и адаптироваться в быстро изменяющемся обществе.

ЛИТЕРАТУРА

1 Гальскова Н.Д., Василевич А.П., Коряковцева Н.Ф., Акимова Н.В. Основы методики обучения иностранным языкам: учебное пособие. - Москва: КНОРУС, 2017. - 390 с. - (Бакалавриат).

2 Кунанбаева С.С. Теория и практика современного иноязычного образования. - Алматы, 2010-344 с.

3 Гальскова Н.Д. Теория обучения иностранным языкам: Лингводидактика и методика: Учебное пособие. - 2-е изд. - М.: Издательский центр «Академия», 2019. - 336 с.

4 Концепция развития дошкольного, среднего, технического и профессионального образования Республики Казахстан на 2023 – 2029 годы. Утверждена постановлением Правительства Республики Казахстан от 28 марта 2023 года № 249 [Электронный ресурс]. - <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2300000249#z60>

5 План развития Министерства просвещения Республики Казахстан на 2023-2027 годы. Утвержден приказом исполняющего обязанности Министра просвещения Республики Казахстан от «2» марта 2023 года №59. [Электронный ресурс]. -<https://www.gov.kz/memleket/entities/edu/documents/details/597283?lang=ru>

ЭТНО-КУЛЬТУРНЫЙ КОМПОНЕНТ СОДЕРЖАНИЯ ОБРАЗОВАНИЯ ПО ПРЕДМЕТУ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ТРУДА КАК ОСНОВА ХУДОЖЕСТВЕННО- ЭСТЕТИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ

СПИРИДОНОВА Л. Д.

магистрант, Торайгыров университет, г. Павлодар

Художественно-эстетическое воспитание учащихся на уроках художественного труда – это формирование у школьников эстетического чувства, т.е. представлений о прекрасном в культуре и этно-культуре. Умение видеть прекрасное, понимать его и ценить по законам красоты необходимо каждому культурному человеку, поэтому, развивая эстетическое чувство у учащихся, школа готовит их к жизни, формируя тем самым одно из основных качеств разносторонней личности.

Слово эстетика происходит от греческого «айстетикос» – чувствующий, чувственный относящийся к чувственному восприятию. Как известно, само понятие ввел Н. Баумгартен лишь в XVIII веке. Однако история эстетики как мировой науки восходит своими корнями к глубокой древности. Многообразие использования слова «эстетика» за пределами науки – свидетельство широкой содержательности этого понятия [2, с. 13].

Исследованием вопросов эстетического воспитания и творческой деятельности занимались многие философы, искусствоведы, культурологи, психологи и педагоги. Эстетическая мысль зародилась в период рабовладельческого общества. Однако, как свидетельствуют археологи и историки, возникновение эстетической деятельности и эстетического сознания относится к далекой древности, т.е. к концу среднего палеолита.

Так, например, Аристотель вводит понятие «калокагатия», которое объясняет человека, как существо доброе и прекрасное, и предлагает включить в эстетическое воспитание рисование и письмо [1, с. 24].

Центральное содержание эстетики Платона составляет учение о прекрасном, которое имеет у него идеалистический характер: понимается как нечто абсолютное и неизменное, как «вечная идея», как предмет любви. В эпоху возрождения XIV - XVII вв. происходит огромный переворот в общественной жизни, формируются гуманистические взгляды в обществе. В это время центральное место в эстетическом воспитании занимают живопись,

литература, архитектура, театр, музыка. У крупнейшего теоретика искусства XV в. Леона-Баттиста Альберти находим широкое и последовательное развитие так называемой практической эстетики, 12 возникающей из применения общих эстетических принципов к конкретным вопросам искусства. [6, с. 18]

В период Нового времени (XVII–XVIII вв.) процесс эстетического воспитания основывался в большей степени на специальном обучении музыке, пению, танцам, рисованию, ручному труду, изучении искусства одновременно с совершенствованием общей подготовки. Значительный вклад в историю эстетического воспитания внёс чешский педагог Я.А. Коменский. В таких своих трудах как «Великая дидактика», «Материнская школа», «Мир чувственных вещей в картинах» он говорит о необходимости использования с раннего детства музыки, пения, игры на музыкальных инструментах, «... чтобы их слух и сердце услаждались созвучием и гармонией» [6, с. 20].

Художественно-эстетическое воспитание играет важную роль в развитии человека, проявляясь в различных сферах его жизни. Оно представляет собой целенаправленный процесс формирования творчески активной личности, способной воспринимать, чувствовать и оценивать прекрасное, трагическое, комическое и безобразное в жизни и искусстве, а также жить и творить «по законам красоты» [3, с. 51].

Эстетическое воспитание включает в себя эстетическое развитие – организованный процесс становления в ребенке природных сущностных сил, обеспечивающих активность эстетического восприятия, чувствования, творческого воображения, эмоционального переживания, образного мышления, а также формирование духовных потребностей. Сердцевиной эстетического воспитания является воздействие средствами искусства, и на его основе осуществляется художественное воспитание, образование и развитие учащихся. Система художественно-эстетического воспитания школьников реализуется, прежде всего, в учебно-воспитательном процессе, осуществляемом как на уроках, так и в системе дополнительного образования. [4, с. 21].

Художественно-эстетическое воспитание формирует целую систему взаимосвязанных способностей-элементов: развитие ценностно-смыслового восприятия и понимания произведений искусства, становление эстетического отношения к окружающему миру, реализация самостоятельной творческой деятельности детей.

Высказывание немецкого историка искусства, М. Я. Фридендера отражает вышесказанное: «Даже наслаждением получаемым от природы, мы частично обязаны искусству; пусть мы смотрим на природу собственными глазами, но любоваться ею нас научили художники».

Целью эстетического воспитания является формирование личности подростка, как субъекта культуры. При этом важно помнить, что оно включает в себя следующие компоненты: эстетическое восприятие, эстетические чувства, эстетические потребности, эстетические вкусы, эстетические идеалы. Важная роль в эстетическом воспитании подростков принадлежит художественному творчеству. Оно рассматривается, как действенное средство приобщения учащихся к высоким духовным ценностям человеческой культуры через личностный внутренний опыт эмоциональных переживаний. Художественное творчество вводит личность в культурное пространство человеческой цивилизации, выражает и формирует отношение человека к миру, обществу и самому себе.

Вопросы художественно-эстетического воспитания подростков широко представлены в работах различных ученых. Д. М. Ткачева, Л. М. Миляева, рассматривая эстетическое воспитание подростка средствами художественного творчества, считают, что «в целом, художественное творчество способствует: сохранению духовной целостности личности; эстетической толерантности – терпимости к художественно эстетическому своеобразию различных культур; творческой самореализации личности, через формирование в процессе художественной деятельности свободы самовыражения; культурной идентификации личности; формированию системы духовно-нравственных ценностей; развитию творческого воображения, мышления» [5, с. 16].

Влияние, которое искусство оказывает на человека, рассматривается психологами в трех теоретических концепциях: восприятие искусства, чувство, воображение или фантазия. Всякое искусство, по мнению Л. С. Выготского, основано на единстве чувства и фантазии. При восприятии произведений искусства возникает эстетическая реакция, которая получила условное название «катарсис» - духовное очищение и разрядка, происходящие в процессе сопереживания. При восприятии произведений искусства становятся личными, но не теряют и социального смысла.

Художественные произведения, являясь духовным продуктом, влияют на духовность человека, развивая его эмоционально-волевую сферу (чувства, волю) и познавательные процессы (внимание, ощущения, восприятие, память, мышление, воображения). Искусство, по мнению многих исследователей, оказывает воздействие на деятельность человека, в каком бы направлении она не развивалась. Огромное значение имеют данные положения при формировании специалиста в области искусства.

Этно-культурный компонент содержания образования по предмету художественного труда как основа художественно-эстетического воспитания.

Художественный труд как предмет изучения и объект овладения связан с о всеми сферами жизни человека, поэтому в нем в художественной форме отражаются и природа, и общество, и личность человека, и искусство. Прекрасное в них наш предмет передает в форме народных традиций, норм поведения, в направлениях декоративно-прикладного искусства.

В результате исторических событий, произошедших в мире и в Республике Казахстан, многие направления декоративно-прикладного искусства были утрачены. Однако на сегодняшний день это искусство успешно интегрировано в повседневную жизнь и продолжает развиваться, при этом сохраняя национальные традиции. Оно обладает значительным потенциалом для изучения культурного наследия, поскольку до сих пор передает практически непорочный образ духовного и художественного понимания мира.

Например, лоскутное рукоделие – простое и интересное занятие как для опытных, так и для начинающих. Однако, помимо желания, необходимы некоторые знания (виды и техники, как выбирать ткани, каких соединять), которые помогут в процессе создания красивых изделий, отличающихся оригинальностью и неповторимостью. Как и обычная мозаичная живопись, этот вид лоскутного шитья (сращивания) является увлекательным и затягивающим занятием. Только в данном случае путем сборки из отдельных кусочков различных материалов создаются другие вещи, например, картины или одежда. С древних времен женщины всего мира использовали этот метод для украшения своих домов, одежды для себя и своих близких, а также для шитья одеял и подушек.

Лоскутное шитье в Казахстане возникло с появлением первых кочевых народов (не связано с его изобретением в Британии). И

оно было продиктовано чисто практическими соображениями. Казахские мастера собирали исходные компоненты больших одеял (жамылгы корпе) и матрасов для сидения на полу (жер корпе). Казахская техника лоскутного шитья называется «кулак», что в переводе на русский язык означает «собирать, делать». Несмотря на то, что казахи уже не так подвижны, каких предки, традиция сохраняется, и казахские ремесленники до сих пор шьют не менее шести напольных корпе и двух больших одеял в качестве приданого для своих дочерей.

Сегодня лоскутное шитье переживает свое второе рождение. Люди хотят, чтобы их окружали теплые, «живые», уникальные предметы. Это не что иное, как изделия ручной работы в стиле пэчворк, такие как покрывала, подушки, панно, тканевые игрушки и кухонные аксессуары.

Эстетическое восприятие декоративно-прикладного искусства возникает благодаря его разнообразным стилям и обилию выразительных приемов. Художественное и эстетическое восприятие формируется через осознание красоты, богатства и уникальности декоративно-прикладного искусства. У большинства учащихся эти аспекты развиваются лишь отчасти без специального педагогического воздействия. Для полноценного развития эстетического восприятия необходима целенаправленная система обучения, способная способствовать этому процессу.

Перед учителем стоят следующие задачи, направленные на эстетическое воспитание школьников :

- познакомить учащихся в прекрасным в этно-культуре (эстетическое познание этно-культуры);
- развить все стороны эстетического чувства;
- воспитать эстетический вкус, т.е. сформировать эстетической идеал;
- развить у учащихся потребность в эстетическом совершенствовании средствами учебного предмета «Художественный труд».

Основная цель-приобщение учащихся к красоте этнических культур (эстетическое признание этнических культур). Эта цель реализуется в типовой учебной программе РК по предмету «Произведения искусства» в 5-9 классах средней общеобразовательной школы, где в новейшем содержании обучения определены пять сквозных линий преподавания:

- 1) Изобразительное искусство;
- 2) Декоративно-прикладное искусство
- 3) дизайн и технология
- 4) бытовая культура; и
- 5) культура питания.

Мы рассмотрим одну сквозную образовательную линию – декоративно прикладное творчество.

Раздел «Декоративно-прикладное творчество» охватывает следующие аспекты:

1. Основные характеристики декоративно-прикладного искусства, включая произведения прикладного искусства Казахстана и других народов;
2. Материалы, инструменты и методы работы в декоративно-прикладном искусстве;
3. Элементы национального орнамента;
4. Декоративное украшение интерьера.

В рамках предлагаемой программы «Художественный труд» в основной школе рассматриваются следующие виды декоративно-прикладного искусства:

- Вышивка и ткачество изучаются в 5классе (на изучение данного разделаотводится14часов).
- Вязание крючком и рукоделие изучается в бклассе(на изучениеэтогоразделаатакжеотводится14часов).
- Живопись (восковая, гжель и хохлома) изучается в 7классе.
- Казахское прикладное искусство (ши току, кииз басу) изучается в 8классе.
- Ткачество казахских народных ковров (араша, гобелен) и современных ковров изучается в 9классе.

Третья задача-воспитание эстетического чувства, т.е. решение проблемы формирования эстетических идеалов, связана с эстетической значимостью соприкосновения детей с народным искусством, процессом изготовления нужных и полезных для жизни вещей, умением их создавать, общим развитием детей, воспитанием здоровых нравственных ценностей, уважения к труду, лучшим образцам этого искусства. Для развития художественного вкуса важно отношение к Изучение декоративно-прикладного искусства органично связано с развитием художественного чувства и творческого воображения детей. Занятия рукоделием дают детям возможность самовыражения, пробуждают фантазию, обогащают дух, воспитывают терпение, усидчивость и аккуратность в работе.

Развитие у учащихся потребности в эстетическом совершенствовании средствами учебного предмета «Художественный труд» происходит в процессе формирования таких компетенции, как:

- анализ и выявление уникальных черт произведений искусства, ремесел и дизайна в казахской и мировой культурах;
- изучение источников информации для исследования и разработки творческих концепций;
- выполнение заданий по созданию простых объектов с соблюдением основных принципов композиции;
- разработка скетчей и зарисовок для воплощения творческих задумок;
- экспериментирование с техниками и художественными материалами, учитывая особенности выбранных средств;
- применение визуальных элементов для создания эстетических работ. изготавливать простые изделия из разнообразных материалов (текстильных, природных и искусственных);
- интегрировать элементы казахской национальной культуры при создании своих творческих работ и изделий;
- применять материалы и инструменты с соблюдением правил безопасности;
- анализировать идеи и концепции, выраженные в своих работах и творчестве других, с использованием специальной терминологии.

Таким образом, развивая художественно-эстетический вкус учащихся в процессе обучения художественному труду, мы создаем теоретическую базу для эстетического воспитания и понимания этнокультурный компонент содержания образования, в частности, декоративно-прикладного искусства.

ЛИТЕРАТУРА

- 1 Гачев, Г. Творчество, жизнь, искусство [Текст] / Г. Гачев. – М. : Просвещение, 1980. – 64 с.
- 2 Гольдентрихт, С.С. О природе эстетического творчесва [Текст] / С.С. Гольдентрихт. – М. : Просвещение, 2015. – 53 с.
- 3 Кабалевский, Д.Б. Прекрасное пробуждает доброе [Текст] / Д.Б. Кабалевский. – М. : Просвещение, 2000. – 106 с.
- 4 Кривицкий, К. Школьникам об эстетике [Текст] / К. Кривицкий. – М. : Просвещение. 2015. – 87 с.

5 Максимова, З.Н. Народное искусство в эстетическом и трудовом воспитании детей [Текст] / З.Н. Максимова. – М. : Просвещение 2016. – 35 с.

6 Модзалевский, Л.Н. Очерк истории воспитания и обучения с древнейших до наших времён [Текст] / Л.Н. Модзалевский. – М. : Издательство «Алетей», 2000. – 56 с

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ СХЕМ ГРАФИЧЕСКОГО МОДЕЛИРОВАНИЯ НА ЗАНЯТИЯХ ПО РИСОВАНИЮ С ДЕТЬМИ ЗПР

СУЛЕЙМЕНОВА А. С.

воспитатель, Специальный детский сад №13, г. Экибастуз

КЕНЖЕГУЛОВА Р. С.

воспитатель, Специальный детский сад №13, г. Экибастуз

РУСТЕМХАНОВА З. С.

воспитатель, Специальный детский сад №13, г. Экибастуз

Предметы, которым обучают детей, должны соответствовать их возрасту, иначе является опасность, что в них разовьется умничанье, модничанье, тщеславие.

В современных условиях быстро меняющейся жизни от ребенка требуется не только владение знаниями, но и, в первую очередь, умение добывать эти знания самому и оперировать ими. Одна из главных задач современной педагогики – это поиск возможностей использования скрытых резервов умственной деятельности детей, поиск путей эффективного обучения. Одним из таких путей, интенсивно развивающим детское познание, может стать моделирование [4, с. 127].

Дошкольник лишен возможности записать, сделать таблицу, отметить что-либо письменно. В детском саду в основном задействован только один вид памяти – вербальный.

В педагогических и психологических исследованиях доказывается необходимость занятий изобразительным творчеством для умственного, эстетического развития детей ОВЗ. В работах Запорожца А. В., Давыдова В. В., Поддъякова Н. Н. установлено, что дошкольники способны в процессе предметной чувственной деятельности, в том числе и рисования, выделять существенные свойства предметов и явлений, устанавливая связи между отдельными предметами и явлениями и отражать их в образной

форме. Этот процесс особенно заметен в различных видах практической деятельности: формируются обобщенные способы анализа, синтеза, сравнения и сопоставления, развивается умение самостоятельно находить способы решения творческих задач, умение планировать свою деятельность [1, с. 28].

Отсюда вытекает необходимость занятий не только изобразительным искусством, но и специфичными видами изобразительного творчества, в том числе и рисованием.

Эта проблема актуальна на сегодняшний день. Это подтверждается тем, что работа по рисованию в современных условиях педагогического процесса вынесена за рамки занятий, и практикуется в виде совместной или самостоятельной деятельности детей ЗПР с использованием схем графического моделирования.

Изобразительная деятельность имеет большое значение в решении задач эстетического воспитания, так как по своему характеру является художественной деятельностью. Специфика занятий изобразительным творчеством дает широкие возможности для познания прекрасного, для развития у детей ЗПР эмоционально-эстетического отношения к действительности. Каждый вид изобразительной деятельности имеет свое специфическое воздействие на детей ЗПР.

Рисование имеет большое значение для обучения и воспитания детей ЗПР дошкольного возраста. Она способствует формированию и развитию многих личностных качеств личности, ее психических и эстетических возможностей.

Наблюдения педагогической практики показали, что дети ОВЗ очень любят рисовать, заниматься рисованием с большим удовольствием используя алгоритмы.

Моделирование - наглядно-практический метод обучения. Заключается он в том, что мышление ребенка с ОВЗ развивают с помощью специальных схем, моделей, которые в наглядной и доступной для него форме воспроизводят скрытые свойства и связи того или иного объекта [2, с.78].

Моделирование – это попытка задействовать для решения познавательных задач зрительную, двигательную, ассоциативную память. Доступность этого метода для дошкольников ЗПР определяется тем, что в основе моделирования лежит принцип замещения - реальный предмет может быть замещен в деятельности детей другим знаком, предметом, изображением.

Актуальность использования наглядного моделирования в работе с детьми ЗПР состоит в том, что:

- использование наглядного моделирования вызывает у детей интерес;
- облегчает и ускоряет процесс запоминания и усвоения материала, формирует приемы работы с памятью;
- применяя моделирование, мы учим детей с ОВЗ видеть главное, систематизировать полученные знания.

Большое значение придается использованию графического моделирования в продуктивных видах деятельности.

Модели условно делятся на три группы

1. Предметные. Они помогают воспроизводить структуру и особенность, внутренние и внешние взаимосвязи реальных объектов и явлений.

2. Предметно-схематические модели. Здесь выделенные в объекте познания существенные компоненты и связи между ними обозначаются при помощи предметов-заместителей и графических знаков. Примером простой предметно-схематической модели может служить модель для раскрытия понятия о покровительственной окраске, как проявлении связи животного со средой обитания (лист картона определенной расцветки и фигура животного: если их цвета совпадают, то животное не видно).

3. модели. Они передают обобщенно (условно) признаки, связи и отношения явлений. Примером такой модели может быть календарь погоды, который ведут дети, используя специальные значки-символы для обозначения явлений в неживой и живой природе. Так, например, детям ЗПР предлагалось рассказать о сезонном изменении цвета шубки белки, для этого с помощью воспитателя дошкольники кодировали абстрактные временные признаки (лето, зима) в символы - «солнце-это будет обозначать лето, а снежинки - зиму», - давалось задание: «Рассказать по схеме».

Использование моделирования в работе с детьми ЗПР предполагает соблюдение следующих требований:

- модель вводится в обиход дошкольника при условии сформированное представлений о свойствах и признаках предмета;
- модель должна являться аналогом предмета или явления, все признаки и качества которого моделируются при непосредственном участии ребенка (но не навязываются созданные взрослым изображения);
- модель должна быть доступной детям в повседневной жизни;

– модель должна быть лаконичной и характеризовать только основные качества предмета или явления;

– одновременно можно использовать модели только одного вида.

Одним из видов графических моделей является мнемотехника.

Мнемотехника – система различных приёмов, облегчающих запоминание и увеличивающих объём памяти детей путём образования дополнительных ассоциаций, организация образовательного процесса в виде игры. Использование мнемотехники в настоящее время становится актуальным. Основной «секрет» мнемотехники очень прост и хорошо известен. Когда человек в своём воображении соединяет несколько зрительных образов, мозг фиксирует эту взаимосвязь. И в дальнейшем при припоминании по одному из образов этой ассоциации мозг воспроизводит все ранее соединённые образы.

Мнемотехника – это совокупность правил и приемов, облегчающих процесс запоминания информации [5, с.128].

Дети ЗПР получают удовольствие от рисования, в большой степени благодаря тому, что в эти занятия включен процесс придумывания содержания, развертывания действий, близких игре. Необходимо поддерживать это стремление, не ограничивая детей только задачей изображения отдельных предметов. Выдумывание сюжета своего рисунка не только доставляет детям удовольствие, что тоже очень важно, но и развивает воображение, выдумку, уточняет представления. Воспитателю необходимо учитывать это, намечая содержание занятий, и не лишать детей радости создания персонажей, изображения места их действия и самого действия доступными им средствами, включая сюда и словесный рассказ [7, с.83].

В процессе изобразительной деятельности создаются благоприятные условия для развития тех ощущений и эмоций, которые постепенно переходят в эстетические чувства, содействуют формированию эстетического отношения к действительности.

Рисование с использованием схем графического моделирования – это специфическое образное познание действительности. И как всякая познавательная деятельность имеет большое значение для умственного воспитания детей ЗПР. Владение умением изображать невозможно без развития целенаправленного восприятия – наблюдения.

Для того, чтобы нарисовать какой либо предмет предварительно надо хорошо с ним познакомиться, запомнить его форму, величину, конструкцию, расположение частей, цвет [3, с. 58].

Организуя работу с детьми с ОВЗ по развитию воображения и способности к наглядному моделированию в изобразительной

деятельности. Во-первых, обращалось внимание на обучение различной технике рисования: (кляксография, рисование пальцами, оттиск со стекла, рисование губкой, рисование по мокрому, набрызг, набрызг с помощью трафаретов, отпечаток комка бумаги, отпечаток ладони, ступни с преобразованием отпечатков в рисунок и др.), применению каждого вида изображения отдельно и в комплексе различные их виды. Во-вторых, предлагались задания, где детям надо было анализировать внешний вид объектов, выделить характерные признаки и затем использовать анализ схем с изображением характерного признака и на этой основе предлагалось самим создавать подробные, близкие с реальным изображениям образы [8, с. 141].

На занятиях рисованием у детей ЗПР развивается мелкая мускулатура рук, пальцев; дети приобретают опыт использования простейших орудий: карандаша, кисти, усваивают их специфику; узнают свойства различных материалов: краски, гуаши и др.; возможности и особенности работы с ними.

Работая над развитием изобразительных способностей дошкольников, нужно помнить, что использование любых моделей возможно при условии сформированное у детей ЗПР таких психических качеств, как анализ, синтез и т.д. [6, с. 93]

Таким образом, применение алгоритмических схем активизирует потенциальные возможности детей с ЗПР в обучении рисованию, способствует формированию художественно-творческих способностей.

ЛИТЕРАТУРА

- 1 Борякова Н. Ю., Касицына М. А. Психолого-педагогическое обследование детей с ЗПР в условиях специального детского сада// Журнал «Коррекционная педагогика», 2003 - № 2.
- 2 Защеринская О. В. Психология детей с ЗПР.- М. : Академия, 2006.
- 3 Лебединский В. В. Нарушения психического развития у детей. – М.: Академия, 2002.
- 4 Стребелева Е. А. Специальная дошкольная педагогика. – М.: Академия, 2001.
- 5 Квач Н. В. Развитие образного мышления и графических навыков у детей 5 – 7 лет. – М. : Владос, 2001.
- 6 Безруких М. М. 10 простых шагов к красивому и правильному письму. – Екатеринбург, 2010.

- 7 Вахтин В.Л. Цифры: пишем и считаем. – М.: Омега, 2010.
- 8 Запорожца А.В., Давыдова В.В., Поддъякова Н. Н. – дорисовка. М.: Стрекоза, 2010.

БЕСКОНФЛИКТНАЯ СРЕДА КАК ФАКТОР БЛАГОПОЛУЧИЯ СОТРУДНИКОВ УНИВЕРСИТЕТА

СУЛЕЙМЕНОВА Л. С.

магистрант, Торайгыров университет, г. Павлодар

АНТИКЕЕВА С. К.

PhD, асоц. профессор, Торайгыров университет, г. Павлодар

КАЮМОВА М. С.

PhD, асоц. профессор, Торайгыров университет, г. Павлодар

В образовательной среде, в частности в университетах, на первом плане всегда стоят задачи организации учебного процесса, организации научно-исследовательской деятельности. Большой объем работы, общественные нагрузки и т.д. зачастую создают ситуации конфронтации, которые могут перерасти в конфликты. Нахождение в одном пространстве с людьми, с которыми не выстроены доброжелательные отношения, создает сложности в исполнении поручений, выполнении своих нагрузок, и в конце концов, может влиять на здоровье и психологическое состояние личностей, находящихся в противостоянии.

Такое положение дел не устраивает никого, в университетских коллективах работают современные, грамотные люди, которые понимают, что есть цивилизованные способы выхода из такой ситуации.

В этом плане нас заинтересовала работа «Формирование бесконфликтной образовательной среды», авторы которой Е. К. Погодина, В. В. Мартынова, Е. Л. Евдокимова [1]. Это исследование, в котором авторы характеризуют современную образовательную среду и представляют методы создания бесконфликтной среды. В контексте нашего исследования, это методы создания благополучной среды для успешной деятельности каждого сотрудника университета.

Как отмечают авторы, очень важно определить реальные причины конфликтов, выявление реальных причин будет способствовать снятию конфликта. В этой ситуации, в действительности, можно спрогнозировать разрешение конфликта,

продумать его возможные последствия и профилактические мероприятия по недопущению подобных противостояний.

Мы решили определиться с терминами «благополучие» и «конфликт», так, в википедии понятию «конфликт» дается следующее определение, это «ситуация, в которой каждая из сторон занимает позицию, несовместимую и противоположную по отношению к интересам другой стороны» [2]. Относительно благополучия мы обратились к работе Мерзляковой В.И., она в одной из своих работ пишет, что социальное благополучие есть «высшая социальная ценность» [3]. Мы соглашаемся с данным понятием и принимаем его.

Такие трактовки понятия вполне характеризуют содержание понятий. Так, в понятии «конфликт», главное значение заключается в том, что в конфликте есть как минимум, две стороны, и каждая из них находится в конфронтации, по отношению к другой.

Какие виды конфликтов выделяют ученые? Обычно это непонимания между участниками образовательного процесса, к примеру, между членами коллектива- преподавателями, либо между преподавателями и руководством, либо между преподавателями и студентами, либо между студентами.

Для того чтобы на практике рассмотреть социальные технологии, способствующие улучшению социального благополучия сотрудников университета, нами в магистерской диссертации была разработана программа восстановительной медиации. Причина, по которой мы обратились именно к восстановительной медиации отражена в самой магистерской диссертации. Поэтому в данной статье мы решили подробнее представить саму программу.

Цель данной программы: научить участников программы методам восстановительной медиации, так как владение ими будут способствовать работе в благоприятной бесконфликтной среде.

Соответственно, для реализации данной цели, нами были определены задачи программы. Таким образом, мы выделили следующие задачи:

- 1) научить участников группы правильному поведению в случаях нахождения в состоянии конфликта;
- 2) научить участников программы принимать ответственность за свое поведение в конфликте;
- 3) научить участников программы вырабатывать совместно согласованные действия по выходу из конфликта;

4) научить участников группы проводить анализ разрешения ситуации и вырабатывать совместные правила по недопущению подобных конфликтов.

Как видим, четвертая задача палвно переводит участников группы к профилактике бесконфликтной среды.

Таблица 1 – Программа восстановительной медиации для сотрудников университета

№	Тема	Краткое содержание
1	Введение, актуальность программы восстановительной медиации	программа по ситуациям, имеющим риск возникновения, развития и эскалации конфликта или совершения правонарушения, в рамках которой участники берут на себя ответственность за их предотвращение и/или улучшение отношений и в соответствии с принципами восстановительной медиации
2	Ц е л ь и з а д а ч и восстановительной медиации	передача ответственности группе за анализ возможных причин негативных явлений именно для данной группы, и выработка самими участниками плана согласованных действий по формированию будущего, исключающего возникновение этих причин
3	Результаты восстановительной медиации	программа действий, разработанная группой для самих себя
4	Анализ причин негативного поведения отдельных участников коллектива	Целостный анализ сложившейся в коллективе ситуации
5	Разработка профилактической программы	ответственность за разработку профилактической программы лежит не на специалисте, а на участниках группы. Они должны обсудить и составить согласованный план: «что нужно сделать для нейтрализации негативного развития событий, как сформировать позитивное будущее, и кто что с какие сроки конкретно будет для этого делать»
6	З а п у с к п р о г р а м м ы восстановительной медиации	Помощь коллективу в решении сложившейся ситуации. Принятие группой риска возникновения проблемной ситуации или видение желаемого будущего, несоответствующего текущей ситуации.

В нашем исследовании описана практическая работа, в которой приняли участие педагоги, для которых очень важным условием работы в университете стало наличие бесконфликтной среды.

В ходе реализации данной программы мы пришли к выводу, что такая работа будет способствовать формированию психологической культуры участников группы, будет развивать коммуникативные компетенции. Участники данной группы получают дополнительную информацию, которая будет способствовать развитию потенциала личности. Педагоги, прошедшие данную программу, смогут быть более открытыми не только в своих коллективах, но и научатся коммуникации на всех уровнях, что будет влиять положительно на развитие профессиональных качеств каждого сотрудника университета.

ЛИТЕРАТУРА

1 Формирование бесконфликтной образовательной среды: пособие для педагогов учреждений общ. сред. образования с белорус. и рус. яз. обучения / Е. К. Погодина, В. В. Мартынова, Е. Л. Евдокимова. – Минск : Национальный институт образования, 2021. - 184 с

2 <https://ru.wikipedia.org/wiki>

3 Мерзлякова И. В. Теоретико-методологические основы социологического анализа социального благополучия населения региона: автореф. дис. ... канд. соц. наук. – Барнаул, 2007. – 19 с.

BULLYING PROBLEMS AT SCHOOL

SUNGAT T. B.

Master's student, Toraighyrov University, Pavlodar

Recently, reports of child abuse have been appearing in the media, especially on the Internet, and videos have been posted about beatings and bullying of classmates and physically weaker children.

Indeed, in adolescence, many minors have difficulties and conflicts, but among these various problems, bullying occupies a special place. Teenage bullying is not an ordinary quarrel, but it is harassment, humiliation and the creation by teenagers of a long-term status for the chosen person; the status of a victim, an outcast.

There are a number of features in bullying, one of them is the feeling of impunity among the aggressors. This feeling «erases» moral boundaries and is socially dangerous, since the aggressor does everything to block feedback from the «victim».

Thus, it is much more difficult to learn about the bullying problem from the «victim» himself.

It is important to prevent the transition of ordinary teenage conflicts into a more dangerous form, such as bullying.

In the 21st century, bullying has entered a new stage of evolution – cyberbullying, harassment occurring on the Internet.

What is bullying?

There are children in almost every class who are the objects of ridicule and sometimes open bullying by some and sometimes all students in the class. However, it is in the last 30 years that psychologists and educators have been sounding the alarm – this phenomenon is becoming so frequent, brutally manifested and leading to serious consequences. School bullying has become even more traumatic, cynical, and violent due to the fact that its scenes are now easily recorded on video and distributed around the school or on the Internet. According to foreign and domestic psychologists, bullying is a fairly common phenomenon at school. Up to 10% of children are regularly (once a week and more often) and 55% are occasionally (from time to time) bullied by classmates, 26% of mothers consider their children victims of bullying.

What kind of phenomenon is this in which a student was previously called a «black sheep», a «scapegoat», a victim of «school hazing», and now victims of bullying?

Every third child in Kazakhstan has experienced bullying at school, while every tenth did not tell anyone about it. About 10% of the guys participated in bullying as aggressors or witnesses.

Forms of school bullying can be different: systematic ridicule, extortion, physical and mental humiliation, various types of bullying, boycott and disregard, damage to personal belongings, etc. The bullies (instigators of bullying) are extremely resourceful.

Types of bullying:

1. «Verbal» - Psychological and moral violence;

2. «Social exclusion» - refusal to communicate with the victim (they refuse to play with the child, study, do not want to sit at the same desk with him, etc.

3. «Behavioral» - the stalker forces the victim to endure insulting and humiliating feelings of self-esteem; verbal aggression: gossip, intrigue, extortion, blackmail; possible boycotts to the victim, various «dirty tricks» (theft of notebooks with homework).

4. «Verbal» - humiliation with obscene words, name-calling, nicknames.

5. A new kind of school bullying - «cyberbullying» - the victim receives insults to his email address or through other electronic devices.

Usually, all types of harassment accompany each other. Ridicule and bullying can last for a long time, causing the victim to have long-term traumatic experiences.

Bullies (aggressors)

1. children who are confident that by «dominating» and subordinating, it will be much easier to achieve their goals;
2. those who do not know how to sympathize with their victims;
3. Physically strong boys;
4. Easily excitable and very impulsive, with aggressive behavior.

The initiators of bullying can also be children:

1. those who dream of being leaders in the classroom;
2. those who want to be the center of attention;
3. with a high level of pretension;
4. confident in their superiority over the victim;
5. children who do not accept compromises;
6. aggressive children who assert themselves in the victim;
7. intuitively feeling - which classmates will not resist;
8. with weak self-control.

A whole group of children is most often involved in school bullying.

If the leader is bully, then the rest are followers of the initiators of the harassment of classmates.

Bully's «allies» or «viewers» are most often children:

1. those who are afraid to be in the victim's place;
2. those who do not want to stand out from the crowd of classmates;
3. cherishing their relationship with the leader;
4. being influenced by the «powerful» in the classroom;
5. those who are unable to empathize and sympathize with others;
6. without his own initiative;
7. Mistaking bullying for entertainment;
8. Children of abusive parents;
9. angry peers who dream of taking revenge for their humiliations;
10. from dysfunctional families who have experienced fear of punishment.

Victims of bullying

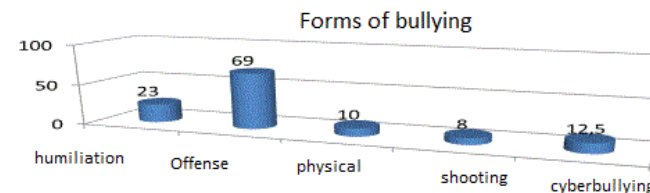
There are no typical victims of school terror. Any child can be an outcast.

The characteristics of children who are victims, their behavior irritates classmates and teachers:

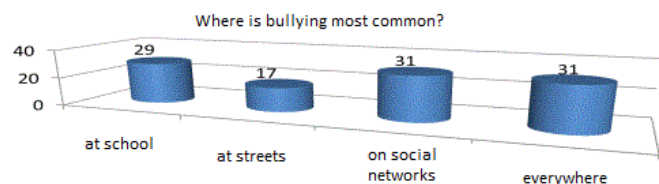
1. hyperactivity and increased excitability;
  2. poor academic performance;
  3. The tattletales;
  4. Attention deficit disorder;
  5. Teacher's favorites;
  6. Hard-to-learn reading and writing;
  7. overprotected by parents;
  8. imaginations;
  9. Braggarts;
  10. «white crows» in appearance (for example, harelip, unusual shape of ears, scoliosis, scars, glasses, tics, strabismus, ...)
  11. untidily dressed or super-dressed;
  12. gifted;
  13. boasting about the achievements of their parents;
  14. who do not have electronic novelties or have the most expensive ones that are not available to other children;
  15. prodigies;
  16. Introverts with difficult communication;
  17. children who are often ill and miss school lessons because of this;
  18. unusual manner of speech, «unusual» in a classmate from the point of view of his fellow students (and this, as you understand, can be anything);
  19. children who do not know how to stand up for themselves because of their delicacy or psychological characteristics;
  20. Children of another nationality, currently unpopular in the country.
- The practical part.

1. The results of the survey of students of our school.

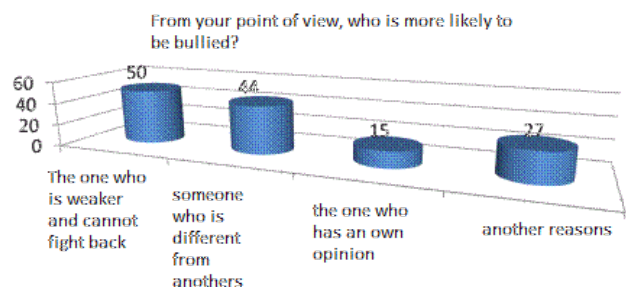
After studying the social structure of bullying, a study was conducted. 48 students of the 6th grades of the Pavlodar school took part in the study. Among them, a questionnaire was conducted on the knowledge of the concept of «bullying» and attitudes towards it. The results are shown in the diagram:

The most common types of bullying among sixth graders are insults (69 %), followed by humiliation (23 %) and cyberbullying (12.5%).

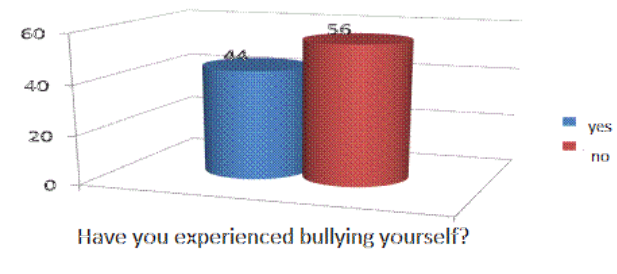

Bullying is most often found on the Internet (31 %) and at school (29 %).

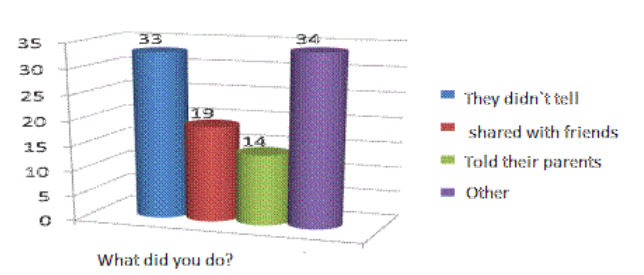

According to the results of the study, it was noticed that the victim of bullying can be a person who is weaker and cannot fight back (50%), as well as someone who differs from other schoolchildren in appearance (44%).

Among teenagers, 71% of respondents need help and protection.

The phenomenon of bullying was experienced by 44% of sixth graders

The vast majority of the «victims» of bullying did not tell anyone about the harassment.

Conclusions

In the course of the study, it was found out what bullying is, its forms and types, the social structure of bullying, and a survey was conducted among 6th grade students

The study confirmed the hypothesis that bullying is a widespread phenomenon in the school environment. The relevance of this topic is also beyond doubt, since the phenomenon of bullying among 6th grade students is considered, as well as the spread of a new type of bullying - cyberbullying.

As a result of our research, the following conclusions can be drawn:

1. The phenomenon of bullying is widespread in the school environment.
2. Out of 105 respondents, 90% have knowledge of the concept of «bullying», 77% of sixth graders have faced situations of bullying by some people over others, 44% have experienced the phenomenon of bullying in some form, in most cases, according to the respondents, this

manifests itself in the form of humiliation and insults on the Internet and at school.

Due to the fact that students most often observe the phenomenon of bullying at school and on the Internet, the product of our research was a presentation and a memo for teenagers so that students understand how to behave in a bullying situation.

REFERENCES

- 1 «A teenager at the crossroads of epochs» ed. Krivtsova S.V., M.-1997
- 2 Grebenkin E. V. «Prevention of aggression and violence at school». Rostov-on-Don, «Phoenix», 2006
- 3 Kurbatova T. N. Psychology of aggression// Aggression/ Ed. by A.M. Elyashevich. St. Petersburg: Chameleon, 2004.
- 4 S. V.Krivtsova. «Bullying at school VS the solidarity of the indifferent» 2011
- 5 Kon I. S. What is bullying and how to deal with it? «Family and school», 2006, No. 11. pp.15-18.
- 6 Aggression of children and adolescents / Edited by N.M. Platonova. St. Petersburg: Speech, 2004.
- 7 Burlachuk L.F., Morozov S.M. Dictionary of psychodiagnostics. St. Petersburg: Peter Kom, 1999.
- 8 Lane D. A. School bullying (bullying) // Child and adolescent psychotherapy / edited by D. Lane and E. Miller. St. Petersburg, 2001.
- 9 Rulann E.G. How to stop bullying at school. Psychology of mobbing, M.: Genesis, 2012– 264 p.

ЖОО-ДА ОҚУ ПРОЦЕСІНДЕ БОЛАШАҚ ПЕДАГОГТАРДЫҢ КОММУНИКАТИВТІК-ЭТНОПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІ ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ШАРТТАРЫ

ТЕМИРГАЛИНОВА А. К.
докторант, Торайғыров университеті, Павлодар қ.

Сөйлеу арқылы ақпарат алмасу – бұл адамдардың қоғамда өмір сүруінің қажетті шарты, онсыз адамның жеке психикалық функцияларын, процестері мен қасиеттерін ғана емес, сонымен бірге жеке тұлғаны да толыққанды қалыптастыру мүмкін емес. Қарым-қатынас – бұл бірлескен іс-әрекеттің қажеттіліктерінен

туындайтын және кем дегенде үш түрлі процесті қамтитын адамдар (тұлғааралық қатынас) мен топтар (топаралық қатынас) арасындағы байланыстарды орнату мен дамытудың күрделі көп жоспарлы процесі: коммуникативтік (ақпарат алмасу), интерактивтік (іс-әрекеттермен алмасу) және әлеуметтік перцептивтік (серіктесті қабылдау және түсіну) [1, 10 б.]. Тілдесуден тыс адамның іс-әрекеті мүмкін емес. Қазіргі адамның қарым-қатынас мәдениетінің негізгі компоненттерінің бірі – коммуникативтік-этнопедагогикалық құзыреттілік. Бұл тілге деген құндылық қатынасты, коммуникативтік оқиғалардың әлеуметтік және психологиялық жағын білу және түсіну қажеттілігін, осы оқиғалардағы сөйлеу мінез-құлқын қоғамдық өмірдің нормалары мен заңдылықтарына сәйкес ұйымдастыруға дайын екендігін көрсетеді. Педагогикалық қызметтің сипаты педагогты тілдесу жағдайына үнемі қояды, одан тұлғааралық (және рөлдік) өзара әрекеттесуге ықпал ететін тұлғаның әлеуметтік-психологиялық қасиеттерінің даму деңгейіне байланысты коммуникативтік-этнопедагогикалық құзыреттілікті көрсетуді талап етеді. Сондықтан педагогтың кәсіби құндылығы ретінде коммуникативті-этнопедагогикалық құзыреттілікті дамыту мәселесі қазір кезде ең маңызды болып табылады. Өз жұмыстарын коммуникативтік-этнопедагогикалық құзыреттілікті қалыптастыру тақырыбына арнаған зерттеушілердің кең ауқымы зерттеу пәні айтарлықтай қызығушылық тудыратынын растайды, себебі коммуникативтік-этнопедагогикалық құзыреттілік болашақ педагогтың кәсіби құзыреттілігінің маңызды сипаттамасы болып табылады. Бүгінгі таңда жақсы маман болу жеткіліксіз, сонымен қатар жақсы қызметкер болу керек, яғни ең жоғары нәтижеге жету үшін командада жұмыс істей білуі, шешім қабылдауға қатысуы, өз сөзінің мағынасын басқаларға түсінікті етуі және әріптестерінің, оқушылардың көзқарасын түсінуі тиіс [2, 100 б.].

Бұдан басқа, әртүрлі ақпараттық технологияларды қолдана отырып, ақпаратпен жұмыс істей білу, жанжалдарды нәтижелі шешу, мазмұнды сынды ескере отырып, өз жұмысының нәтижелерін көпшілік алдында ұсына білу; жұмыс бойынша әріптестерімен, оқушылармен және олардың ата-аналарымен позитивтік қарым-қатынастарды құрастыра алуы қажет. Даралық-тұлғалық қасиеттер, әлеуметтік-мәдени және тарихи тәжірибе қарым-қатынаста құзыреттілікті қалыптастыруға ықпал етеді.

Қазіргі уақытта коммуникативтік-этнопедагогикалық құзыреттілікті зерттеу бірнеше бағытта жүруде. Олардың үшеуі бізге ең табысты болып көрінеді:

– әлеуметтік-психологиялық (А. А. Бодалев, Ю. М. Жуков, Ю. Н. Емельянов, Л. А. Петровская, П. В. Растяжников и др.), тұлғалық жеке қасиеттері мен ерекшеліктерінің, оның қажеттіліктерінің, құндылықтарының қарым-қатынас процесіне болжамды әсері;

– лингвистикалық (Е. В. Ключев, Т. А. Ладыженская, Т. В. Матвеева и др.), ол адамның сөйлеу іс-әрекетіне назар аударады;

– құзыреттілікті (В. И. Байденко, В. А. Болотов, Э.Ф. Зеер, И. А. Зимняя, Д. А. Иванов, В. В. Сериков, Ю. Г. Татур, А. В. Хуторской и др.), мұнда коммуникативтік құзыреттілік жалпы оқытудың, сондай-ақ кәсіптік білім берудің мақсаты мен нәтижесі ретінде анықталады және негізгі құзыреттердің құрамына кіреді.

Коммуникативтік-этнопедагогикалық құзыреттілікті осы бағыттардың әрқайсысы дербес және өзіне тән мағынасымен толықтай негіздей алады [3, 41 б.].

Коммуникативтік-этнопедагогикалық құзыреттілік мәселесіне әлеуметтік-психологиялық көзқарас индивидтің дербес сипаттамаларын, басқа адамдармен өзара әрекеттесудің тиімділігі байланысты болатын, тек қарым-қатынас субъектісіне тән, жеке тұлғаның қасиеттерін бірінші орынға қояды. Жеке тұлғаның қасиеттері – психикалық процестерді, қасиеттерді, білімдерді, тұрақты жай-күйлерді сіңіретін және әлеуметтік пен табиғи ортадағы жеке тұлғаның тұрақты мінез-құлқын алдын-ала анықтайтын, жеке тұлғаның күрделі әлеуметтік және биологиялық анықталған компоненттері. Жеке белгілі бір тұлғалық ресурстарының қалыптасуы: қасиеттері мен ерекшеліктері, орнатулар, қажеттіліктері, құндылықтары, эмоциялары, сезімдері – тұлға санатына кіретін барлық нәрсе оның тиімділігін едәуір дәрежеде анықтайды. Адамды барлық көріністерінде сипаттайтын көптеген қасиеттердің ішінде адамдардың тиімді қарым-қатынасы үшін өте қажет және маңызды қасиеттер бар. Оларға мыналар жатады: мейірімділік, ашықтық, көпшілдік, шынайылық, эмпатия, толеранттылық және басқалар. Қазіргі орыс тілі теориясында (лингвистикалық бағыт) дәстүрлі түрде келесі пәндік құзыреттер бөлінеді: коммуникативтік, тілдік және лингвистикалық [4, 103 б.].

Лингвистердің анықтамасы бойынша коммуникативтік-этнопедагогикалық құзыреттілік – бұл әр түрлі коммуникативтік

оқиғалар мен жағдайлардағы сөйлеу мінез-құлқының жүйесін, тілі мен сөйлеу мәдениетін білу негізінде қалыптасқан тұлға. Бұл жүйенің құрамына коммуникативтік рөлдерді (сөйлеуші және тыңдаушы рөлдері), сондай-ақ әлеуметтік рөлдерді, сөйлеу стратегиялары мен тактикаларын, этикалық және этикеттік нормаларды білу кіреді, онда осы мәдениетте жеке тұлғаның әртүрлі әлеуметтік топтардың өкілдерімен әр келкі себептермен және қарым-қатынастың әр түрлі жағдайларында тілдесудің қабылданған тәсілдері көрсетілген. Ғалымдар коммуникативтік-этнопедагогикалық құзыреттілік күрделі білім екендігін және мына компоненттерді қамтитынын атап көрсетеді: пәндік (бейсөйлеу құзыреттілік), тілдік (сөйлеу құзыреттілігі), әлеуметтік-мәдени (әлеуметтік қатынастар, қарым-қатынас психологиясы саласындағы білім мен тәжірибені қамтитын), прагматикалық (белгілі бір жағдайда адресат пен сөйлеу адресатының қарым-қатынасына тікелей байланысты - қарым-қатынас уәждері, орнатулары және мақсаттары) [5, 12 б.].

Коммуникативтік-этнопедагогикалық құзыреттіліктің мәні мен құрылымын қарастыра отырып, барлық үш бағыттағы зерттеулердің нәтижелерін ескеру, олардың бірлігі мен үздіксіздігін түсіну маңызды. Бір жағынан (әлеуметтік-психологиялық аспект) біз индивидті оның дербес сипаттамаларымен, тұлғалық өзара әрекеттесу сипатын анықтайтын әлеуметтік орта жағдайларын қарастырамыз; екінші жағынан (лингвистикалық аспект) біз мәтінді индивидтің іс-әрекетінің өнімі ретінде қарастырамыз, оның талдануы бізге индивидтің өзін де, коммуникация процесінің сапасын да (тиімділігі/тиімсіздігі) айқындайтын дербес сипаттамаларды анықтауға мүмкіндік береді [6, 28 б.].

Құзыреттілік тәсіл болса, ол түлектің кәсіби қоғамдастықпен және өз-өзімен қатынасуының бүкіл жүйесін реттейтін әлеуметтік және кәсіби маңызды тұлғалық қасиеттер кешенін, жалпы мәдени және рухани-адамгершілік қасиеттерді қамтиды; маманның құзыреттілік қызметін қамтамасыз етеді. Бұл ««құзыреттілік» және құзырет» ұғымдары арқылы білім беру процесінің нәтижелерінің сапасын және кәсіби қызметке қойылатын талаптарды ескере отырып, білім алушылардың коммуникативтік-этнопедагогикалық құзыреттілігінің мазмұны мен құрылымын анықтауға мүмкіндік береді. Ал құзыреттілік тілі бұл мәселені шешу үшін ең адекватты шешім болып табылады [7, 20 б.].

Коммуникативтік-этнопедагогикалық құзыреттілік, әдетте, басқа адамдармен қажетті байланыс орнату және қолдау қабілетін

білдіреді. Құзыреттілік құрамына коммуникативтік процестің тиімді жүруін қамтамасыз ететін білім мен дағдылардың жиынтығы кіреді. Коммуникативтік-этнопедагогикалық құзыреттілік тұлғааралық өзара әрекеттесу жағдайларының белгілі бір шеңберінде тиімді коммуникативтік әрекетті құру үшін қажетті ішкі ресурстар жүйесі ретінде қарастырылады. Коммуникативтік-этнопедагогикалық құзыреттілікті зерттеу нәтижесінде келесі элементтерді нақты ажыратуға болады:

- коммуникативтік-этнопедагогикалық білім;
- коммуникативтік-этнопедагогикалық дағды;
- коммуникативтік-этнопедагогикалық қабілет.

Коммуникативтік-этнопедагогикалық білім - бұл қарым-қатынас деген не, оның түрлері, фазалары, даму заңдылықтары туралы білім. Бұл қандай коммуникативтік әдістер мен тәсілдер бар, олар қалай әсер етеді, олардың мүмкіндіктері мен шектеулері туралы білім. Бұл, сондай-ақ, әртүрлі адамдар мен әртүрлі жағдаяттарға қатысты қандай әдістердің тиімді екенін білу. Осы салаға белгілі бір коммуникативтік дағдылардың даму дәрежесі туралы және қандай әдістер өз орындауында тиімді, ал қайсысы тиімді емес екендігі туралы білімдер де жатады.

Коммуникативтік-этнопедагогикалық дағдылар: хабарлама мәтінін адекватты нысанда ұйымдастыра білу, сөйлеу қабілеті, сыртқы және ішкі көріністерді үйлестіре білу, кері байланыс ала білу, коммуникативтік кедергілерді жеңе білу және т. б. Интерактивтік дағдылар тобы ерекшеленеді: адамгершілік, демократиялық негізде қарым-қатынас құра білу, қолайлы эмоционалды-психологиялық атмосфераны бастау, өзін-өзі бақылау және өзін-өзі реттеу қабілеті, ынтымақтастықты ұйымдастыра білу, кәсіби этика және этикеттің принциптері мен ережелерін басшылыққа ала білу, белсенді тыңдау қабілеті; әлеуметтік-перцептивтік дағдылар тобы: қарым-қатынаста серіктестің мінез-құлқын адекватты қабылдау және бағалау, оның жағдайын, тілектері мен мінез-құлық уәждерін бейсезімділік белгілер арқылы тану, басқа адамның жеке тұлға ретінде адекватты бейнесін жасау, жағымды әсер қалдыра алуды білу.

Коммуникативтік-этнопедагогикалық қабілеттер жеке тұлғаның жеке психологиялық қасиеттері ретінде коммуникативтік қызметтің талаптарына жауап береді және оның тез, сондай-ақ сәтті жүзеге асырылуын қамтамасыз етеді [8, 191 б.].

Құзыреттілікті түсіну оны диагностикалау жүйесін құру стратегиясын белгілейді: құзыреттілік компоненттерін түгендеу

және тиісті диагностикалық процедураның әр компонентін бағалау үшін таңдау немесе құру. А. А. Ярулов құзыреттілік құрамына онтайлы, ерікті, эмоционалды компоненттерді, ал Е. В. Руденский диагностикалық, бағдарламашылық, ұйымдастырушылық компоненттерді қамтиды.

И. А. Зимняя құзыреттіліктің келесі компоненттік құрамын ұсынады:

1) құзыреттіліктің уәждемелік аспектісі (құзыреттілікті көрсетуге дайындық);

2) құзыреттіліктің когнитивтік аспектісі (құзыреттілік мазмұнын білу);

3) құзыреттіліктің мінез-құлық аспектісі (алуын түрлі стандартты және стандартты емес жағдайларда құзыреттілікті көрсету тәжірибесі);

4) құзыреттіліктің құндылық-мағыналық аспектісі (құзыреттіліктің мазмұнына және оны қосымшасының объектісіне қатынасы);

5) құзыреттіліктің эмоционалды-ерікті аспектісі (құзыреттіліктің көрінісінің процесі мен нәтижесін эмоционалды-ерікті реттеу) [9, 13 б.].

Егер болашақ педагог коммуникативтік-этнопедагогикалық құзыреттіліктің жеткілікті деңгейіне ие болмаса, оқыту мен тәрбиелеу барысында өзара іс-қимыл процесін икемді басқаруға, коммуникативтік технологияларды қолдануға, өзара түсіністікке жәрдемдесуге және т. б. дайын болмаса, заманауи тұлғалық-бағытталған білім беру технологияларын іске асыру мүмкін емес.

Болашақ педагогтың коммуникативтік-этнопедагогикалық құзыреттілігін дамытуды білім беру процесіне қатысушылардың дамуы мен өзін-өзі жүзеге асыруының, оның ішінде білім беру сапасын арттырудың тәсілдерінің бірі ретінде қарастыруға болады [10, 29 б.].

И. А. Зимняяның ұсынған құрылымның негізгі компоненттеріне сүйене отырып, біз болашақ педагогтың коммуникативтік-этнопедагогикалық құзыреттілігінің келесі компоненттерін атап өттік:

– уәждемелік-құндылық компоненті болашақ педагогтың кәсіби жетілдіруге дайындығын қамтиды, инновациялық қызметке тұрақты қызығушылықты, кәсіби өсу қажеттілігін, өзін-өзі дамытуға және өзін-өзі жүзеге асыруға ұмтылысты көрсетеді;

– когнитивті компонент коммуникативтік-этнопедагогикалық құзыреттілік мазмұнының мәнін білуді қамтиды, коммуникативтік-

этнопедагогикалық құзыреттіліктің мағынасы мен ролі туралы білімді көрсетеді, басқа адамның танымымен байланысты, қарым -қатынаста туындайтын әртүрлі мәселелерді тиімді шешу қабілетін қамтиды;

- операциялық-қызметтік компоненті әр түрлі стандартты және стандартты емес жағдайларда құзыреттілікті көрсету тәжірибесін, болашақ педагогтың білім беру процесінде тұлғалық-бағытталған өзара әрекеттесу қабілетін, жанжалдарды конструктивтік тәсілмен алдын алу және шешу қабілетін, шешендік өнерді, ауызша және жазбаша сөйлеу сауаттылығын, өз жұмысының нәтижелерін көпшілік алдында ұсынуды, өзін-өзі таныстырудың оңтайлы нысандары мен әдістерін таңдауды, өзін-өзі таныстырудың оңтайлы формалары мен әдістерін, адамдармен белсенді өзара іс-әрекеттесу тактикасы мен техникасын әзірлеу, белгілі бір әлеуметтік маңызды мақсаттарға жету үшін олардың бірлескен қызметін ұйымдастыру, білім беру процесі субъектілерінің өзара әрекеттесу жағдайларын объективті бағалау, өзара әрекеттесу тиімділігінің нәтижесін болжау және негіздеу мүмкіндігін қамтиды. Коммуникативтік-этнопедагогикалық құзыреттіліктің барлық үш компоненті өзара байланысты, бұл болашақ педагогтың коммуникативтік-этнопедагогикалық құзыреттілігінің даму деңгейін бағалау үшін барлық компоненттерді диагностикалау қажеттілігін анықтайды.

ӘДЕБИЕТТЕР

- 1 Общение // Психология общения. Энциклопедический словарь / под общ. ред. А. А. Бодалева.– М., 2015.
- 2 Бережнова Л. Н., Набок И. Л., Щеглов В. И. Этнопедагогика : учебник для студ. учреждений высш. проф. образования. 3-е изд., перераб. и доп. М.: Издательский центр «Академия», 2013. 240 с.
- 3 Болбас, В. С. О понятиях и терминах этнопедагогике / В. С. Болбас // Педагогика. 2001. -№1. - С. 41-45.
- 4 Иванов В. Н., Петрова, Т. Н. Основные положения развития этнопедагогике как науки в условиях новой парадигмы образования // Вестн. Чувашского гос. пед. ун-та им. И. Я. Яковлева. 2017. № 2 (94). С. 103-110.
- 5 Матвеева Т.В. Учебный словарь: русский язык, культура речи, стилистика, риторика. М., 2003.
- 6 Комраков Р.В. Этнопедагогическая подготовка будущих педагогов. Белгород, 1995. 28 с

7 Емельянов Ю.Н. Теория формирования и практика совершенствования коммуникативной компетентности: автореф. дис.... д-ра. психол. наук. Л., 1991.

8 Ильина Т.Б., Галагузова Ю.Н. Этнопедагогический подход как теоретическая основа подготовки педагогов к профессиональной деятельности в поликультурной среде // Педагогическое образование в России. 2016. № 3. С. 191-192.

9 Зимняя И.А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании. М., 2004.

10 Кайсарова, А. В. Основные функции компетентного этнопедагога / А. В. Кайсарова // Психолого-педагогические аспекты этнокультурных ценностей формирования личности : сборник научных трудов. Москва - Чебоксары, 2007. – С. 28-31.

СПЕЦИФИКАЦИЯ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ НА УРОКАХ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

ТЛЕУЛЕНОВА З. О.

магистр педагогических наук, учитель английского языка,
педагог-эксперт, СОШ № 21, г. Павлодар

САПАРГАЛИЕВА Р. А.

магистр педагогических наук, учитель английского языка,
педагог-исследователь, СОШ № 21, г. Павлодар

Инклюзивное образование – это процесс, обеспечивающий равный доступ к образованию для всех обучающихся с учетом особых образовательных потребностей и индивидуальных возможностей. В Казахстане последние годы все больше происходит реализация инклюзивного образования, но с учетом обновления содержания образования. Условия реализации инклюзивного образования РК с каждым годом повышаются. Но это накладывает на педагогов все больше ответственности. Учителям следует сформировать новый взгляд на свою роль в учебном процессе [1].

Реализации программ инклюзивного образования на основе обновленного содержания образования – это новшество для всей системы. Именно поэтому у педагогов возникает множество вопросов, таких как организовать психолого-педагогическое сопровождение, работу учителя и специалистов коррекционной поддержки в новых условиях и с новыми подходами в образовательном пространстве.

В первую очередь в школах важно провести работу по коррекционной поддержке учащихся с особыми образовательными потребностями. Для этого следует привлечь педагогов, учителей-дефектологов, воспитателей, а также специалистов: логопеда; психолога; социального педагога. Для создания адаптивной образовательной среды и реализации программ следует провести анализ навыков специалистов. Важно убедиться, что они не только могут проводить консультацию и коррекционную работу с учащимися, но наблюдать способность к системному анализу проблемных ситуаций и планированию деятельности, направленной на их разрешение [2].

Чтобы реализация инклюзивного образования в школе и проделанная работа педагогического коллектива приносила пользу, перед началом программ важно выявить слабые стороны в процессе работы по коррекционному сопровождению учащихся. Например: недостаточное взаимодействие педагогов и специалистов, сложность организации коррекционной работы в рамках класса. После выявления слабых сторон общеобразовательной организации можно приступить к разработке и реализации методов оказания коррекционной поддержки учащихся с особыми образовательными потребностями в рамках обновленного содержания образования [2].

Инклюзивное образование предполагает реализацию поэтапного изменения в условиях обновленного содержания образования. Именно тогда, уделяя каждому этапу достаточно внимания и учитывая индивидуальные потребности и способности учащихся, можно помочь детям с особыми образовательными потребностями максимально раскрыться в процессе обучения.

Английский язык представлен средством познания коммуникации и мира иной культуры. Так же язык является учебной дисциплиной, и одновременно средством расширения сотрудничества, достижения взаимопонимания, и средством обогащения культуры личности. В методике преподавания английского языка основной упор делается на формирование коммуникативной компетенции, развитие умений общаться, на основе познания мира [3].

Английский язык является одним из сложных предметов, а его изучение вызывает существенное напряжение высшей нервной деятельности учеников. В связи с этим снижается внимание, увеличивается психологическая напряженность у учеников. Поэтому на уроках английского языка, в первую очередь следует

создать положительный психологический климат, чтобы ученики поверили в свои силы.

Дети с особыми образовательными потребностями, изучая английский язык, встречаются с рядом сложностей. Он медленно усваивают лексический материал и синтаксические конструкции и мало применяют их в устной речи, с трудом понимают грамматические категории и как их использовать на практике [4].

Обучение английскому языку детей с нарушениями здоровья особенно актуальна в настоящее время в силу того, что сегодня важно не только дать ребенку как можно больший багаж знаний, сколько обеспечить его общекультурное, личностное и познавательное развитие, вооружить важным умением, как умение учиться.

Коррекционная работа осуществляется в рамках целостного подхода к воспитанию и развитию ребенка. В связи с этим, работа должна быть ориентирована на общее развитие, а не на тренировку отдельных процессов и способностей учащихся. Планируется не столько достижение результата, сколько создание условий для развития ребенка. Изучение индивидуальных особенностей учащихся позволяет планировать цели, задачи и сроки и основные направления языку, а также развить у них интерес к английскому языку, культуре англоязычных стран, стимулировать коммуникативно-речевую активность [5].

При работе с детьми, имеющими особые образовательные потребности, преподаватель старается создать такие условия, когда обучающимся хочется слушать иноязычную речь, говорить на иностранном языке короткие фразы и выражения. Обучающиеся, чувствуя внимание преподавателя и товарищей к себе, легче вовлекаются в иноязычную деятельность и испытывают чувство радости и удовольствия от занятий.

Многообразие упражнений и игр, использование компьютерных технологий, дисков с игровыми программами на уроке английского помогает ребенку проще и стремительнее запомнить исследуемый материал, что способствует расширению лингвистического кругозора. Помогает овладеть простыми лингвистическими представлениями, доступными и нужными, чтобы освоить устную и письменную речь на английском языке [6].

В классе, в котором обучаются дети с особыми образовательными потребностями, обязательно должен быть «Уголок релаксации», в котором находятся игрушки, книжки-раскраски, разнообразные сенсорные материалы. В этом уголке ребенок может отдохнуть. В

качестве релаксации можно использовать спокойную классическую музыку, позволяющую детям сохранить душевное равновесие и настроиться на урок. В качестве разминки можно послушать музыку популярных групп и музыкантов Великобритании, расширив при этом кругозор детей и сформировав социокультурную компетенцию [3].

С помощью этих методов осуществляется главная цель инклюзивного образования – социализация детей с особыми образовательными потребностями.

Осваивая диалогическую речь при повседневном общении, ребенок обучается вести простой разговор побудительного характера: давать распоряжения, предлагать совершить что-нибудь. Многообразие упражнений и игр может помочь ребенку проще и быстрее сохранить в памяти изучаемый материал, а также постигнуть устную и письменную речь на английском языке [4].

Инклюзивное образование дает возможность детям с особыми образовательными потребностями овладеть начальным уровнем владения английским языком. Изучение английского языка даже на простом уровне может помочь детям адаптироваться в обществе и социализироваться, стать наиболее независимыми, не ощущать проблемы в общении с ровесниками.

Конечно же, не все учащиеся выйдут из школы свободно владеющими английским языком, но иноязычная культура, которой они овладевают в процессе общения, поможет избежать бездуховности.

ЛИТЕРАТУРА

- 1 <https://edu.mcfr.kz/article/4064-realizatsiya-inklyuzivnogo-obrazovaniya>
- 2 Бондарева А. В. Реализация инклюзивного образования на уроках английского языка в общеобразовательной школе // Молодой ученый. – 2017. – №5. – С. 471-474
- 3 Рузанова М. Н. Особенности реализации инклюзивного образования на уроках английского языка // Гуманитарные научные исследования. 2019. №4. с.24-29
- 4 Абрамова И. В. Подготовка специалистов для инклюзивного образования/ И.В. Абрамова, Е. И. Пушкова //Гуманитарные науки и образование. – 2011. – с.30-33
- 5 Липатова А. В. Особенности обучения детей с ОВЗ английскому языку // Специальное образование. 2017

СЫН ТҰРҒЫСЫНАН ОЙЛАУ ТЕХНИКАЛАРЫ АРҚЫЛЫ КҮРДЕЛІ ДЕҢГЕЙЛІ ТАПСЫРМАЛАРДЫ ОРЫНДАУ ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛАЙ ДАМУҒА БОЛАДЫ?

ТОЛЕУКЫЗЫ М., ХАВИДОЛДА Б.
математика пәнінің мұғалімдері,
ХББ Назарбаев зияткерлік мектебі, Павлодар қ.

Қазіргі білім беруде тек білімді беруге негізделген оқу парадигмасынан ақпаратты тереңірек түсінуге және қолдануға ауысу байқалады. Оқушылар қазіргі әлемнің қиындықтарымен сәтті күресу үшін негізгі нақты білімге ғана емес, сонымен қатар дамыған ойлау дағдыларына ие болуы керек. Ол үшін мұғалімдер өз оқушыларының сыни ойлауын дамытуға көбірек көңіл бөлуі керек. Сыни тұрғыдан ойлау дегеніміз-ақпаратты талдау, негізделген қорытынды жасау, мәселелерді шешу және негізделген шешімдер қабылдау қабілеті. Қазіргі, ақпарат үнемі өзгеріп отыратын әрі икемді, әрі бейімделгіш көзқарасты қажет ететін қоғамда бұл дағды барған сайын маңызды бола түсуде.

Оқушылардың сыни ойлауын дамыту үшін мұғалімдер әртүрлі әдістер мен тәсілдерді қолдана алады:

1. Ашық сұрақтарды тұжырымдау. Оқушыларға талдау мен негізделген жауаптарды қажет ететін сұрақтар қою арқылы мұғалімдер оларды сыни ойлауды дамытуға ынталандырады. Мұндай сұрақтарға жауаптар көбінесе нақты шешімге ие болмайды және дәлелді қажет етеді. Ашық сұрақтарды тұжырымдау оқушылардың сыни ойлауын ынталандырудың тиімді әдісі болып табылады. Мұғалімдер қарапайым «дұрыс» жауабы жоқ сұрақтар қойғанда, бұл оқушыларды өз бетінше ойлауға, талқылау тақырыбын талдауға және жауаптарын негіздеуге мәжбүр етеді. Ашық сұрақтар көбінесе көптеген мүмкін болатын көзқарастарды білдіреді және таңдалған позицияны негіздеуді талап етеді. Мысалы, оқушылардан «т саны деген не?» сұрағын, мұғалім «Әртүрлі шеңбердің ұзындықтарын осы шеңбердің диаметріне бөлгенде қандай да бір заңдылықты байқауға болады ма?». Мұндай сұрақ оқушылардан оқиғаларды тереңірек талдауды және қолда бар фактілер мен дәлелдер негізінде өз көзқарасын қалыптастыруды талап етеді. Ашық сұрақтармен жұмыс істеу оқушылардың сыни ойлауын дамытуға ықпал етеді, сондай-ақ оларды ақпаратпен неғұрлым икемді және бейімделгіш режимде өзара әрекеттесуге үйретеді.

2. Пікірталастар өткізу. Пікірталастар оқушыларды өз ойларын айтуға және өз көзқарастарын дәлелдеуге шақырады. Бұл оларға ақпаратты талдау және бағалау дағдыларын дамытуға көмектеседі, сонымен қатар өз ұстанымдарын негізді түрде қорғауға үйретеді. Пікірталастар өткізу оқушылардың сыни ойлауын дамытудың қуатты құралы болып табылады. Пікірталас барысында оқушылар белгілі бір мәселе немесе тақырып бойынша өз пікірлері білдіреді, әртүрлі көзқарастарды талқылайды және өз ұстанымдарын дәлелдейді. Пікірсайыс, өз кезегінде, оқушылар белгілі бір мәлімдемені жақтайтын немесе оған қарсы болатын формальды құрылымдық пікірлердің сайысы. Пікірталастарға қатысу оқушылардан ақпаратты белсенді талдауды, дәлелдерді бағалауды және өз жауаптарын тұжырымдауды талап етеді. Олар әр түрлі көзқарастар мен ықтимал баламаларды ескере отырып, мәселені әр түрлі жағынан қарастыруға мәжбүр. Мұндай процесс олардың сыни ойлауын және ақпаратты талдау қабілетін дамытуға ықпал етеді. Сонымен қатар, пікірталастарға қатысу оқушыларды өз ұстанымдарын негізді түрде қорғауға, дереккөздерден дәлелдерін растауға және дәлелді қарсы дәлелдер келтіруге үйретеді. Бұл өзін-өзі растау және сендіру дағдыларын, сондай-ақ ақпаратты сыни тұрғыдан талдау қабілетін дамытады. Осылайша, білім беру процесінде пікірталастар өткізу оқушылардың ақыл-ой белсенділігін арттыруға ғана емес, сонымен қатар қазіргі ақпараттық қоғамда сәтті бейімделу үшін маңызды ақпаратты талдау және бағалау, дәлелдеу және сендіру дағдыларын дамытуға көмектеседі.

3. Мәселелік жағдайлармен жұмыс. Оқушыларға шешімдерді іздеуді қажет ететін мәселелік жағдайларды ұсыну олардың сыни ойлауын дамытуға ықпал етеді. Бұл нақты өмірлік жағдайлар немесе нақты мәселелерді имитациялайтын ойдан шығарылған жағдайлар болуы мүмкін. Мәселелік жағдайлармен жұмыс жасау оқушылардың сыни ойлауын дамытудың тиімді әдісі болып табылады. Бұл тәсіл оқушыларға оңтайлы шешім табу үшін өз білімдерін, аналитикалық дағдыларын және шығармашылық ойлауын қолдануы керек тапсырмаларды немесе жағдайларды қамтамасыз етуден тұрады. Мәселелік жағдайлар әр түрлі сипатта болуы мүмкін: күнделікті өмірлік жағдайлардан теориялық талдауды қажет ететін абстрактілі мәселелерге дейін. Бұл оқушылардың болашақта кездесетін нақты өмірлік сценарийлерін, сондай-ақ нақты мәселелер мен қиындықтарды имитациялау үшін жасалған ойдан шығарылған жағдайларды қамтуы мүмкін.

Мәселелік жағдайлармен жұмыс істеу кезінде оқушыларға жағдайды өз бетінше зерттеуге, себептері мен салдарын анықтауға, шешім нұсқаларын талдауға және негізделген шешімдер қабылдауға мүмкіндік беріледі. Олар әр түрлі факторлар мен ықтимал салдарларды ескере отырып, мәселені әр түрлі жағынан қарастыруға мәжбүр, бұл олардың сыни ойлауының дамуына ықпал етеді. Сонымен қатар, мәселелік жағдайлармен жұмыс істеу оқушылардың ынтымақтастық және қарым-қатынас дағдыларын дамытуға ықпал етеді, өйткені мәселені ұжымдық шешу жиі қажет. Оқушылар тиімді қарым-қатынас жасауды, идеяларды талқылауды, өз ұстанымдарын дәлелдеуді және консенсусқа келуді үйренеді. Осылайша, мәселелік жағдайлармен жұмыс істеу оқушылардың сыни ойлауын дамытуға, олардың ақпаратты талдауға, негізделген шешімдер қабылдауға және өмірдің әртүрлі салаларындағы мәселелерді тиімді шешуге ықпал ететін білім беру процесінің маңызды құрамдас бөлігі болып табылады.

4. Кейс әдісін қолдану. Кейс-әдіс оқушыларға тәжірибеден нақты жағдайларды талдауға және олардың негізінде негізделген шешімдер қабылдауға мүмкіндік береді. Бұл әдіс сыни ойлауды дамытады және алған білімдерін іс жүзінде қолдануға ықпал етеді. Білім беруде кейс әдісін қолдану оқушылардың сыни ойлауын дамытудың тиімді стратегиясын білдіреді. Бұл әдіс талдауды және негізделген шешімдер қабылдауды қажет ететін тәжірибеден нақты немесе ойдан шығарылған жағдайларды ұсынуға негізделген.

Іс әдісі әдетте келесі қадамдарды қамтиды:

1. Істі ұсыну. Оқушыларға нақты жағдайды сипаттау ұсынылады. Бұл нақты бизнес жағдайы, медицина, заң немесе пәндік салаға байланысты кез келген басқа саладағы мәселе болуы мүмкін.

2. Істі талдау. Оқушылар ұсынылған жағдайды талдайды, негізгі фактілерді анықтайды, проблемаларды және жағдайдың негізгі аспектілерін анықтайды. Бұл кезең олардан сабақта алған білімдерін және мәселенің мәнін түсіну үшін аналитикалық дағдыларды қолдануды талап етеді.

3. Шешімді әзірлеу. Оқушылар істі талдау және олардың білімі негізінде мәселені шешудің өз нұсқаларын ұсынады. Шешімнің негізді болуы және жағдайдың барлық аспектілерін ескеру маңызды.

4. Талқылау және кері байланыс. Оқушылар өз шешімдерін ұсынғаннан кейін талқылау жүргізіледі, оның барысында әртүрлі көзқарастар мен дәлелдер талданады. Бұл оқушыларға мәселенің

мәнін жақсырақ түсінуге және шешімдерінің сәйкестігін бағалауға көмектеседі. Білім беру процесінде кейс-әдісті қолдану оқушылардың сыни ойлауын дамытып қана қоймай, алған білімдерін іс жүзінде қолдануды қамтамасыз етеді. Оқушылар өз білімдерін нақты жағдайларға бейімдеуді, негізделген шешімдер қабылдауды және өз қызметінің әртүрлі салаларындағы мәселелерді тиімді шешуді үйренеді. Оқытудың бұл тәсілі оқушылардың оқу процесіне деген ынтасы мен қызығушылығын арттырып қана қоймай, оларды болашақта табысты қызметке дайындайды.

5. Өзін-өзі зерттеуді қолдау. Мұғалімдер оқушыларды өздерін қызықтыратын тақырыптар бойынша өз бетінше зерттеулер жүргізуге, алынған деректерді талдауға және қорытынды жасауға шақыра алады. Бұл олардың аналитикалық ойлау және есептерді өз бетінше шешу дағдыларын дамытуға көмектеседі. Өзін-өзі зерттеуді қолдау оқушылардың сыни ойлауын дамытуда маңызды рөл атқарады. Мұғалімдер өз оқушыларын өздерін қызықтыратын тақырыптар бойынша зерттеулер жүргізуге, деректерді жинауға және талдауға ресурстар мен қолдау көрсетуге, сондай-ақ алынған ақпарат негізінде қорытынды жасауға көмектесуге шақыра алады.

Өзін-өзі зерттеу оқушылардан өздерінің аналитикалық дағдылары мен сыни ойлауын белсенді қолдануды талап етеді. Олар зерттеудің мақсаттары мен міндеттерін анықтай білуі, деректерді жинау және талдау әдістерін таңдай білуі және алынған нәтижелердің дұрыстығын бағалай білуі керек. Бұл процесс оқушыларға есептерді өз бетінше шешу және қолда бар деректер негізінде негізделген шешімдер қабылдау дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, өзін-өзі зерттеу оқушылардың оқуға деген қызығушылығын оятады және олардың оқу процесін өз бетінше басқару қабілетін дамытады. Олар сұрақтарды өз бетінше тұжырымдауды, ақпаратты іздеуді, оны талдауды және қорытынды жасауды үйренеді, бұл тек оқуда ғана емес, жалпы өмірде де маңызды дағды.

Осылайша, өзін-өзі зерттеуді қолдау оқушылардың сыни ойлауын дамытуда маңызды рөл атқарады, оларға аналитикалық ойлау, есептерді өз бетінше шешу және негізделген шешімдер қабылдау дағдыларын дамытуға көмектеседі. Оқушылардың сыни ойлауын дамыту мұғалімдер тарапынан үнемі жұмыс пен қолдауды қажет етеді. Алайда, бұл жұмыстың нәтижелері Өзін-өзі ақтайды, өйткені дамыған сыни ойлауы бар оқушылар өздерінің білімдері мен дағдыларын өмір мен қоғамдық қызметтің әртүрлі салаларында сәтті қолдана алады.

Қорытындылай келе, сыни тұрғыдан ойлау әдістерін қолдана отырып, күрделі көп деңгейлі тапсырмаларды орындау дағдыларын дамыту қазіргі білім беруде шешуші рөл атқарады. Оқушылардың сыни ойлауын ынталандыруға бағытталған білім беру әдістері білімді игеруге ықпал етіп қана қоймайды, сонымен қатар олардың әртүрлі контексттерде ақпаратты талдау, бағалау және қолдану дағдыларын қалыптастырады. Ақпараттық ағындар үнемі кеңейіп, өзгерістер жарықтың жылдамдығымен жүретін

Қазіргі қоғамда оқушылардың сыни ойлауын дамыту қажеттілікке айналады, тек қажетті дағды емес. Себебі сыни тұрғыдан ойлау жаңа жағдайларға бейімделудің, тиімді шешім қабылдаудың және өмірдің әртүрлі салаларында сәтті жүзеге асырудың негізі болып табылады. Жоғарыда сипатталған тәсілдер сыни ойлауды дамытып қана қоймайды, сонымен қатар оқушыларға шығармашылық, ынтымақтастық, қарым-қатынас және Тәуелсіздік туралы үйретеді. Мысал келтіріп өтетін болсақ, пікірталастар мен пікірталастар оқушыларға өз ойларын айтуға, басқалардың пікірлерін құрметтеуге және компаға келуге үйретеді. Проблемалық жағдайлармен жұмыс істеу оқушыларға нақты мәселелерді шешу үшін өз білімдері мен дағдыларын іс жүзінде қолдануға мүмкіндік береді. Кейс әдісін қолдану оларға нақты жағдайларды талдауға және қолда бар ақпарат негізінде негізделген қорытынды жасауға мүмкіндік береді. Өзін-өзі зерттеуді қолдау оқушыларға өздерінің білім беру процесін өз бетінше басқаруға, оларды қызықтыратын тақырыптарды таңдауға және оларды тереңірек зерттеп қарастыра алуға мүмкіндік береді. Бұл тек сыни ойлауды ғана емес, сонымен қатар өзін-өзі басқаруды, жауапкершілікті және өзіне деген сенімділікті дамытады.

Осылайша, жоғарыда сипатталған тәсілдер арқылы сыни ойлауды дамыту оқушыларға табысты оқуға көмектесіп қана қоймайды, сонымен қатар оларды талдау, сыни тұрғыдан ойлау және негізделген шешімдер қабылдау қабілеті маңызды қазіргі қоғамдағы болашақ өмірге дайындайды. Бұл дағдылар кәсіби қызметте, жеке өмірде және азаматтық белсенділікте өзін-өзі жүзеге асыруда маңызды болады. Сондықтан оқушылардың сыни ойлауын дамытуға инвестиция салу білімді және табысты қоғам құрудағы маңызды қадам болып табылады.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 Ковалев, В. В. (2014). Развитие критического мышления старшеклассников. Просвещение.

2 Шлыков, В. Л. (2009). Критическое мышление: модели и технологии обучения. Просвещение.

3 Жаманбаева, Ж. (2018). Критикалық ойлау және оқыту: педагогикалық теориялар және құзыреттіктер [Critical thinking and teaching: pedagogical theories and competencies]. Нұр-Жүйрек.

4 Мухамбетова, А. (2015). Оқушылардың критикалық ойлау қабілетін дамыту: педагогикалық тәжірибе [Developing students' critical thinking skills: pedagogical experience]. Кітап.

5 Темірбек, С. (2013). Оқушылардың критикалық ойлау қабілетін дамыту және оларға білім беру процесін жеткізу [Developing students' critical thinking skills and implementing the learning process]. Наука.

ТЕХНОЛОГИИ СОЦИАЛЬНОЙ РАБОТЫ ПО ПРОФИЛАКТИКЕ ПРАВОНАРУШЕНИЙ СРЕДИ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ

ТУЛЕКОВА Г. М.

PhD, асоп. профессор, Торайғыров университет, г. Павлодар

ТОГЖИГИТОВА Д. К.

магистрант, Торайғыров университет, г. Павлодар

Социальная работа является одной из ключевых областей деятельности по профилактике правонарушений среди несовершеннолетних. Сегодня в условиях быстрого развития информационных технологий социальным работникам открываются новые возможности для эффективной работы с молодежью. Использование современных технологий позволяет улучшить доступ к информации, установить более эффективную коммуникацию и поддержку для подростков.

Одной из основных задач социальной работы является предупреждение возможных правонарушений и формирование адекватного поведения у несовершеннолетних. В настоящее время широко используются информационно-коммуникационные технологии (ИКТ). Это включает в себя использование интернет-платформ, социальных сетей, мобильных приложений, мессенджеров и других средств электронной коммуникации. Эти инструменты позволяют социальным работникам установить контакт с подростками, предоставить им необходимую информацию о возможных последствиях преступного поведения, а также

организовать групповые занятия и консультации в виртуальном пространстве. Однако использование ИКТ в социальной работе требует особой осторожности и компетентности со стороны специалистов. Информационно-коммуникационные технологии позволяют осуществить широкий доступ к информации, предоставить своевременную помощь и консультации, а также создать пространство для обеспечения образования и развития подростков. Важно учитывать этические аспекты работы с молодежью в онлайн-среде, защиту персональных данных и обеспечение безопасности подростков. Тем не менее, при правильном использовании технологий социальная работа получает дополнительные инструменты для профилактики правонарушений среди несовершеннолетних и создания условий для их успешной социализации.

Одной из наиболее эффективных технологий социальной работы является онлайн-консультирование. Эта методика позволяет проводить конфиденциальные консультации с подростками через интернет или мобильные приложения. Онлайн-консультирование удобно для молодежи, которая не всегда готова или имеет возможность обращаться на личные консультации. Эта технология обеспечивает возможность получения консультаций в любом удобном месте и времени. Также важно отметить про использование телефонных линий доверия для детей и молодежи, где специалисты помогают разрешить проблемы молодежи, оказывая психологическую, информационную, юридическую и другие виды помощи. Сегодня также широко используются анонимные чаты для оказания помощи и поддержки молодежи. Анонимная помощь помогает подросткам, которым нелегко выходить на контакт лично из-за страхов или стеснительности. Важным отличием является повышенный уровень конфиденциальности.

Роль социального работника в предотвращении правонарушений несовершеннолетних заключается в осуществлении множества комплексных мероприятий, направленных на социализацию и воспитание подростков, а также на предупреждение и противодействие различным видам правонарушений. Социальный работник активно сотрудничает с различными участниками процесса – такими как семья, школа, правоохранительные органы и другие организации, которые вовлечены в работу с подростками.

Одним из важных инструментов работы социального работника является проведение профилактических мероприятий, таких

как тренинги и курсы на тему правонарушений. Такие тренинги помогут понять основные аспекты закона и правил поведения. Важно наглядно показать, а также рассказать каковы могут быть последствия совершенных правонарушений. Такие тренинги и курсы могут быть организованы как школами, так и общественными организациями, правозащитными центрами и правительственными учреждениями. Важно поддерживать постоянное обучение и развитие в области предупреждения правонарушений, чтобы создать более безопасное и уважительное общество среди молодежи.

В своей деятельности социальный работник применяет различные инструменты и методы работы. Он проводит индивидуальные и групповые консультации с несовершеннолетними, помогая им разобраться в своих проблемах и научиться принимать правильные решения. Также социальный работник оказывает поддержку и помощь семье подростка, помогая ей создать благоприятные условия для его развития и предотвращения правонарушений.

Индивидуальные методы работы представляют собой персонализированный подход к каждому ребенку, учитывающий его индивидуальные потребности и особенности. Работник социальной службы устанавливает контакт с несовершеннолетним правонарушителем, стремясь установить доверительные отношения и создать атмосферу взаимопонимания. Это позволяет ребенку почувствовать, что его проблема важна и что специалист готов ему помочь. Другим важным индивидуальным методом является индивидуальное консультирование и социально-психологическая поддержка. Работа с несовершеннолетним правонарушителем осуществляется специалистами, которые помогают ему разобраться в своих проблемах, осознать последствия своих действий и разработать план для предотвращения повторных правонарушений. В рамках этого метода также проводятся психологические тренинги, направленные на развитие социальных и коммуникативных навыков у ребенка [1, с. 304].

Групповая работа с несовершеннолетними является одной из важных технологий социальной работы по профилактике правонарушений. Она основывается на создании специальных групп, в которых участники имеют возможность общаться, рассказывать о своих проблемах, получать информацию и навыки, необходимые для конструктивного поведения. Такие группы позволяют не только предупреждать правонарушения, но и развивать социально-психологические навыки, формировать позитивные ценности

и предоставлять поддержку в трудных жизненных ситуациях. Основными методами работы в группах являются обсуждения, ролевые игры, тренинги, психологические практики. Программа работы состоит из нескольких этапов, включающих знакомство, формирование доверительных отношений, изучение правил общения, развитие навыков адекватного поведения и принятие собственного правильного выбора. Групповая работа с несовершеннолетними реализуется в различных учреждениях - школах, социальных центрах. Она требует наличие квалифицированных специалистов - социальных работников, психологов, педагогов.

Взаимодействие социального работника с другими участниками системы играет ключевую роль в успешной профилактике правонарушений среди несовершеннолетних. Сотрудничество с различными структурами и организациями позволяет обеспечить комплексный подход к решению проблемы.

Первым и наиболее важным партнером социального работника является семья несовершеннолетнего. Семейные факторы, такие как недостаточное внимание со стороны родителей или наличие конфликтных отношений, могут стать причиной правонарушительной активности ребенка. Социальный работник взаимодействует с родителями, оказывая им поддержку и консультации, направленные на укрепление семейных уз [2, с. 53].

Кроме семьи, важным партнером является образовательное учреждение, в котором обучается несовершеннолетний. Активное взаимодействие социального работника с педагогами, психологами позволяет оперативно обнаруживать и пресекать случаи правонарушительной деятельности школьника. Совместные и своевременные мероприятия и тренинги помогают развивать навыки конструктивного поведения и предотвращать возникновение различных правонарушений. Другими важными участниками системы являются правоохранительные органы и ювенальная юстиция.

В Республике Казахстан действует Закон «О профилактике правонарушений» от 29 апреля 2010 года, который определяет правовые, экономические и социальные основы деятельности государственных органов по профилактике правонарушений среди несовершеннолетних и предупреждению детской безнадзорности и беспризорности. Закон определяет, что профилактика правонарушений это комплекс правовых, экономических, социальных и организационных мер, осуществляемых субъектами

профилактики правонарушений, направленных на сохранение и укрепление правопорядка путем выявления, изучения, устранения причин и условий, способствующих совершению правонарушений.

Как отмечалось ранее, эффективное использование технологий социальной работы в профилактике правонарушений среди несовершеннолетних играет важную роль в современном обществе. Целенаправленное применение инновационных методов и инструментов позволяет улучшить качество социальной работы, повысить эффективность профилактических мер.

В заключение можно отметить, что технологии социальной работы в профилактике правонарушений среди несовершеннолетних способствуют улучшению коммуникации с целевой аудиторией, повышению осведомленности об общественно значимых проблемах, формированию навыков саморегуляции и конструктивного поведения. Кроме того, использование современных технологий позволяет улучшить мониторинг и оценку результатов профилактической деятельности, а также обеспечить быструю и оперативную реакцию на возникающие ситуации.

Технологии социальной работы открывают новые возможности для развития индивидуальных подходов к работе с несовершеннолетними, улучшения профессиональных навыков специалистов и повышения эффективности профилактических программ. Интеграция современных технологий в работу с молодежью позволяет создать адаптивные и инновационные подходы к проблеме правонарушений, обеспечивая более качественные и результативные меры по профилактике и защите прав несовершеннолетних.

ЛИТЕРАТУРА

- 1 Технологии социальной работы: Учебник под общ. ред. проф. Е. И. Холостовой. – М.: ИНФРА-М, 2001. – 400 с.
- 2 Дивицына Н. Ф., Социальная работа с неблагополучными детьми и подростками. Конспект лекций. – Ростов н/Д: «Феникс», 2005. – 288 с.
- 3 Закон Республики Казахстан от 9 июля 2004 года № 591-ІІ «О профилактике правонарушений среди несовершеннолетних и предупреждении детской безнадзорности и беспризорности» с изменениями и дополнениями по состоянию на 01.07.2023 г.
- 4 Фокин В. А., Фокин И. В. Информационные технологии в социальной работе: реальность и перспективы // Вестник МГУ. 2010.

№2. [Электронный ресурс]. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/informatsionnye-tehnologii-v-sotsialnoy-rabote-realnost-i-perspektivy> [дата обращения: 15.03.2024].

ҒЫЛЫМИ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚТЫ ЫНТАЛАНДЫРУ ТӘСІЛІ РЕТІНДЕ ЖОБА ӘДІСІН ОҚУ ПРОЦЕСІНЕ БІРІКТІРУ

ТУЛЕКОВА Г. М.

PhD, қауымд. профессор, Торайғыров университеті, Павлодар қ.

САГИТЖАНОВА Ш. Б.

магистрант, Торайғыров университеті, Павлодар қ.

Жоба әдісін оқу үдерісіне интеграциялау білім алушылардың ғылыми шығармашылығын ынталандырудың тиімді тәсілі бола алады. Бұл әдіс білім алушыларға оқу процесіне белсенді қатысуға, алған білімдерін практикада қолдануға, оларды қызықтыратын тақырыптарды зерттеуге және өз жобаларын әзірлеуге мүмкіндік береді.

Білім беру бағдарламалары, әсіресе ғылыми оқыту контекстінде, білім алушылардың ғылыми зерттеуге деген қызығушылығын қалыптастыруда шешуші рөл атқарады. Қазіргі білім беруде, Г. К. Шолпанқұлова, А. А. Жалғасова пікірінше, білім алушылардың өздерінің оқу жоспарын қалыптастыруға және олардың қызығушылықтары мен білім деңгейіне сәйкес зерттеу жобасы үшін тақырыпты таңдауға қатысу мақсаттылығы бар [1, б.79]. Бұл ғылыми зерттеуге деген қызығушылықты арттыратын өзін-өзі ұйымдастыратын білім беру жобаларын құру мүмкіндігін болжайды.

Ғылыми шығармашылық – бұл адамның ғылыми зерттеулер саласында жаңа идеялар, теориялар, болжамдар немесе шешімдер жасау, құрастыру қабілеті. Шығармашылықтың бұл түрі қолданыстағы білімді, дағдылар мен әдістемелерді жаңа мәселелерді шешудің инновациялық әдістерімен біріктіруді қамтиды. Ғылыми шығармашылық бар білім контекстінде жаңа және бірегей идеяларды немесе шешімдерді құруды қамтиды. Шығармашылықтың бұл түрі стандартты емес ойлауды және жалпы қабылданған идеяларға қарсы тұруды қажет етеді. Ғылымдағы шығармашылық әлемді түсінудегі жетістіктерге немесе прогреске әкелетін жаңа идеяларды немесе перспективаларды алуды қамтиды. Бұл байланысты емес ұғымдар немесе құбылыстар арасында

байланыс орнатуды қамтуы мүмкін. Ғалымдар өз зерттеулерінде жиі күрделі мәселелерге немесе жауапсыз сұрақтарға тап болады. Ғылыми шығармашылық осы мәселелерді тиімді шешу үшін инновациялық тәсілдерді немесе әдістемелерді әзірлеу мүмкіндігін қамтиды. Зерттеуге шығармашылық көзқарас ғалымдарға бар теорияларды, дәлелдер мен болжамдарды сыни тұрғыдан бағалауға мүмкіндік береді. Мұндай зерттеушілер қазіргі білімдегі шектеулерді немесе олқылықтарды анықтап, балама түсініктемелер немесе шешімдер ұсына алады.

Зерттеуге шығармашылық көзқарасты дамыту мектептен басталуы керек. Бұл білім алушылардың білім алуындағы шешуші кезең, олар әртүрлі ғылыми пәндерге тереңірек үніліп, ұғымдарды тереңірек зерттей бастайды. Орта мектептің оқу бағдарламасы әдетте физика, химия, биология және жер туралы ғылымдар сияқты әртүрлі ғылыми пәндердің негізгі тұжырымдамаларын қамтиды. Бұл тұжырымдамалар ғылыми шығармашылық өркендей алатын құрылыс блоктары болып табылады. Мектеп бағдарламасының сабақтары көбінесе практикалық эксперименттер мен жобаларды қамтиды. Мұндай іс-шараларға қатысу оқушыларды сыни тұрғыдан ойлауға, мәселелерді шешуге және өз білімдерін нақты жағдайларда шығармашылықпен қолдануға шақырады. Орта мектеп оқушылары қоршаған әлемді зерттеуге қызығушылық танытады. Мұғалімдер оқушыларды сұрақтар қоюға, жаңа идеяларды зерттеуге және қораптан тыс ойлауға шақыру арқылы осы қызығушылықты оята алады. Орта мектеп – ғылымға пәнаралық көзқарастарды енгізудің ең жақсы уақыты. Әр түрлі ғылыми пәндердің тұжырымдамаларын біріктіре отырып, білім алушылар әр түрлі ғылым салаларының өзара байланысы мен қабаттасуы туралы кеңірек түсінік ала алады, бұл олардың шығармашылығын ынталандырады. Орта мектеп оқушылары жаңа нәрселерді сынап көруге және әртүрлі тәсілдермен тәжірибе жасауға ашық. Оларға инновациялар мен өз идеяларын зерттеуге мүмкіндік беру олардың ғылыми шығармашылығының дамуына ықпал етуі мүмкін. Оларды деректерді талдауға, дәлелдемелерді бағалауға және қорытынды жасауға мәжбүрлеу арқылы оқытушылар студенттерге ғылыми мәселелер туралы шығармашылықпен ойлау қабілетін шыңдауға көмектеседі. Орта мектеп оқушылар өз құрдастарынан үйреніп, жобаларда ынтымақтаса алатын қолайлы ортаны қамтамасыз етеді. Бұл ынтымақтастық атмосферасы оқушыларды идеялармен

бөлісуге, миға шабуыл жасауға және ғылыми міндеттер туралы шығармашылықпен ойлауға шабыттандырады.

Ғылыми зерттеу арқылы өзін-өзі дамытуға және өзінің оқу іс-әрекетін ұйымдастыруға деген ұмтылыс білім алушылардың зерттеу мәдениетін қалыптастырудың негізі болып табылады. Ғылыми зерттеу үдерісінде өзіндік білім жүйесін дамыту білім алушыларға жаңа материалды игеруге, өз дағдыларын қалыптастыруға мүмкіндік береді. Г. Атанбаева пікірі бойынша: «Білім алушылардың зерттеушілік құзыреттілігі негізгі құзыреттілік ретінде қарастырылуы керек» [2, б. 40].

Бұл құзыреттілік сыни тұрғыдан ойлау, ақпараттық сауаттылық, мәселелерді шешу және деректерді жинақтау және талдау мүмкіндігі кіреді. Бұл құзыреттілікте коммуникация шешуші рөл атқарады, өйткені ол нәтижелерді таратуды, әріптестермен және сарапшылармен ынтымақтастықты және идеялар мен болжамдарды тұжырымдауды қамтиды. Тиімді қарым-қатынас зерттеу нәтижелерінің кең таралуын, түсінікті болуын және ықтимал пайдаланылуын қамтамасыз етеді, осылайша білім алушылардың жұмысының әсерін барынша арттырады. Осылайша, коммуникативті дағдыларды зерттеушілерді даярлау бағдарламаларына біріктіру жан-жақты және тиімді зерттеушілерді тәрбиелеу үшін өте маңызды.

Жобалау интерактивті технологиялардың негізінде жатқан диалогтық оқыту әдістерін және көпжақты қарым-қатынасты ұйымдастыратын коммуникативті формаларды қолдануды қамтиды, бұл көбінесе коммуникативті бастаманы игеру үшін күрестің бір түрі болып табылады және оны тиімді жүзеге асыруға деген ұмтылыспен байланысты. Диалогтың типтік бірліктері – әрекет, мәлімдеме және тыңдау. Бұл қатысушыларға ең тиімді стратегияларды сынау және таңдау арқылы мәселелерді бірлесіп шешуге ықпал ететін әрекеттерді жүргізуге мүмкіндік береді.

А. М. Кендірбай жобалау біліктері мен дағдыларды кезең-кезеңмен қалыптастыру туралы жазады [3, б. 123]. Бірінші кезеңде білім алушылар зерттеу туралы теорияны оқиды. Бұл арқылы зерттеу қызығушылығы, ғылымға деген құштарлық, зерттеу іс-әрекетінің дағдылары қалыптасады. Екінші кезең зерттеу жүргізумен және жаңа ақпарат алу үшін ғылыми жұмыстың мысалдарын зерттеумен байланысты. Бұл кезеңде өз қызметінде рефлексия қабілеті де дамиды. Білім алушылар қызығушылық танытып, ғылыми ізденіс дағдыларын ішінара меңгереді. Үшінші кезең дербес зерттеу жұмыстарын жүргізумен сипатталады. Мұнда ғылыми қызмет

туралы калыптаскан идеялар кайта каралады және объектилер мен кұбылыстарға объективті көзкарас калыптасады. Билим алушылар болашақ эксперименттердің максаттарын аныктайды және олардын орындалуын жоспарлайды. Төртінші кезенде билим алушылар ғылыми кызметпен айналысады, зерттелетін фактилерге және оларды түсіндіру әдистеріне дүниетанымдық көзкараспен карайды, кайшылыктарды, проблемалар мен парадокстарды дербес аныктайды.

Ф. Н. Жұмабекова пікірінше, өзін-өзі тану дағдыларын дамыту кәсіби кұзыреттілікті жақсартудың негізгі аспектісі болып табылады [4, б. 79]. Бұл оқушылардың негізгі билимді меңгеру қабілетін, зерттеу процесінде өз кызметін жоспарлау, талдау және өз бетінше бағалау қабілетін қамтиды. Бұл тәсілдің негізгі максаты – шығармашылық ізденісті ынталандыру. Бұл үдерстің маңызды бөлшектері проблемаларды анықтау, болжау, бакылау, эксперимент және негізделген қорытындылар болып табылады. Зерттеудің күрделі әдистерін оқыту және қолдану сенімді фактилер мен тұжырымдарға негізделген.

Т. Ж. Есторе теориялық билимді тереңдету әртүрлі заманауи жобаларды құру және оқушылардың зерттеу қабілеттерін жетілдіру арқылы мүмкін деп санайды [5, б. 28]. Заманауи жобаларды құру билим алушылардың зерттеу қабілеттерін арттыру арқылы теориялық билимді тереңдету идеясы жаңашыл және перспективалы болып табылады. Бұл жобалық оқыту әдістемелерін әртүрлі пәндер бойынша оқу бағдарламасына біріктіру арқылы мүмкін болады. Мұғалімдер дәстүрлі әдистерге сүйенудің орнына оқушылардың нақты жағдайларда теориялық тұжырымдамаларды қолдануды талап ететін практикалық жобаларға қатысуын қамтамасыз ете алады. Бұл жобалар қазіргі заманғы мәселелерді немесе олардың оқу саласына қатысты мәселелерді шешуге арналған болуы мүмкін. Сыни тұрғыдан ойлау және проблемаларды шешу дағдылары осылай ынталандырылады.

Пәнаралық жобаларда жұмыс істеу үшін мектеп оқушылары арасындағы ынтымақтастықты дамыту маңызды. Бұл оқушылардың ой-өрісін кеңейтіп қана қоймайды, сонымен қатар шығармашылық пен инновацияға ықпал етеді, өйткені олар әртүрлі салалардағы идеялар мен әдістемелерді біріктіруді үйренеді. Жасанды интеллект, виртуалды шындық және интернет құралдары сияқты жаңа технологияларды жобаларға негізделген оқу кызметіне қосуға болады. Бұл билим алушыларға осы технологиялардың

теориялық негіздерін үйрену кезінде озық құралдар мен әдістермен практикалық тәжірибе алуға мүмкіндік береді.

Бұл идеяларды зерттеушілер перспективалы деп таниды. А. Исабеков өз мақаласында Қырғыз Республикасының билим беру жүйесін дамыту жағдайында билим берудегі шығармашылықты дамытудың маңыздылығын талқылайды [6, б.43]. Елдегі билим беруді дамыту стратегиясы билим беруді билим жинақтаудың және дағдыларды қалыптастырудың негізгі құралы ретінде таниды, сонымен бірге тұлғаның шығармашылық қабілеттерін дамытудың маңыздылығын атап көрсетеді. Зерттеуші қазіргі билим беру материалдары мен стандарттары, әсіресе бастауыш және орта билим беруде шығармашылыққа тиісті назар аудармайды деген алаңдаушылық бар деп санайды. Оқулықтардағы тапсырмалардың аз ғана пайызы шығармашылық қабілеттердің дамуына ықпал етеді, бұл оқушылардың шығармашылық ойлау қабілеттерін дамытуға кедергі келтіруі мүмкін. Мәселені шешу үшін жобалық оқытуды билим беру жүйесіне біріктіру ұсынылады. Бұл интеграцияны билим алушылар мен оқытушыларға жүктемеу үшін мұқият жоспарлау керек, керісінше билим беру процесін жақсарту және оқудың жақсы нәтижелеріне, дағдылар мен мотивацияға ықпал етеді.

Э. Ф. Шарафи өз мақаласында студенттердің жазу дағдыларын, әсіресе баяндау мәтінін жақсартудағы жобалық оқытудың тиімділігін зерттейді және олардың жазу курстарында жобалау әдісін енгізу туралы түсініктерін бағалайды [7, б.85]. Жазу курстарына қатысатын екінші семестрдегі студенттер арасында жүргізілген зерттеу сапалы тәсілді қолданды. Нәтижелер жобалау әдісі оқушылардың әңгіме жазу қабілеті мен шығармашылығына оң әсер ететінін көрсетті. Жақсартудың негізгі бағыттарына тақырыпты түсіну, баяндау жанрының элементтерін түсіну (мысалы, әлеуметтік функция, мәтін құрылымы және тілдің ерекшеліктері), сюжеттік желілер мен иллюстрациялар жасау кірді. Сонымен қатар, студенттер жобалау әдісі туралы оң пікір білдіріп, желілік байланыстарды жақсарту, бірлескен оқу тәжірибесі және топтық жұмыс дағдыларын жақсарту сияқты артықшылықтарды атап өтті. Бұл нәтижелер жобалау жоғары оқу орындарында жазуды оқытудың құнды балама әдісі ретінде кызмет ететінін көрсетеді. Тілдік дағдыларды ғана емес, сонымен қатар сыни ойлау мен шығармашылықты дамыта отырып, жобалау тілді үйренуге және дамытуға біртұтас көзкарас ұсынады.

С. Ю. Чен өзінің мақаласында зерттеу инженерлік курста жобалық оқыту арқылы шығармашылық ойлауды оқытудың интеграциясының әсерін зерттеуге бағытталған [8]. Алдымен инженерлік курста квази-эксперимент жүзеге асырылады. Дәріске негізделген оқыту стратегиясы бақылау тобына қолданылды, ал эксперименттік топ жобаға негізделген оқыту стратегиясын қолданды. Барлық студенттерге орта мерзімді перспективада қорытынды жобаның өрескел сызбасын ұсынуға, содан кейін семестрдің соңында қорытынды жоба ретінде жүйенің бір прототипін жүзеге асыруға шақырылады. Схеманың эскизі мен прототипін сарапшылар креативтің жоғарылағанын немесе жоғарыламағанын анықтау үшін тексереді. Соңында, студенттердің эксперименттік сынып туралы пікірін бағалауға мүмкіндік беретін қанағаттану сауалнамасы ұсынылады. Нәтижелер оқытудың жобалық тәсілі оқушылардың шығармашылық ойлауына, әсіресе еркін сөйлеу мен икемділікке ықпал ете алатынын көрсетеді. Сонымен қатар, студенттер сұхбаттарында шығармашылық ойлаудың қолайлы құралдары олардың шығармашылығына айтарлықтай ықпал ететін тәсіл деп санады. Сондықтан студенттер шығармашылық ойлау әдеттерін дамытудың артықшылықтарын пайдалану үшін әртүрлі шығармашылық ойлау құралдарын ұсынуы керек. Сұхбат жауаптары студенттердің қабылдауы бойынша шығармашылық ойлаудың тиісті құралдарын қолданудың маңыздылығын көрсетеді. Демек, зерттеу шығармашылық ойлаудың әртүрлі құралдарын ұсыну студенттер арасында шығармашылық ойлау әдеттерін қалыптастыру үшін маңызды екенін көрсетеді.

Жобалық оқытуды білімге біріктіру оқушылардың ғылыми шығармашылығы мен зерттеу дағдыларын айтарлықтай арттыра алады. Бұл тәсіл студенттерге материалды белсенді түрде зерттеуге, білімдерін іс жүзінде қолдануға және тереңірек түсіну мен оқуға деген құштарлықты арттыра отырып, жеке қызығушылық тудыратын тақырыптарды зерттеуге мүмкіндік береді.

Зерттеулерді талдау жас кезінен бастап ғылыми шығармашылықты дамытудың маңыздылығын көрсетеді, әсіресе бастауыш мектепте оқушылар әртүрлі ғылыми пәндерге түсе бастағанда. Оқушыларды сұрақтар қоюға, сыни тұрғыдан ойлауға және жобаларда ынтымақтасуға ынталандыру арқылы мұғалімдер шығармашылық дағдыларды дамытуға қолайлы жағдай жасай алады.

Сыни тұрғыдан ойлауды, проблемаларды шешуді және тиімді қарым-қатынасты қоса алғанда, зерттеу құзыреттілігін дамыту

студенттерге нағыз зерттеуші болуға мүмкіндік беру үшін өте маңызды. Қарым-қатынас дағдыларын ілеспе дамыту студенттердің нәтижелерін тиімді жақсартуға және сыныптастарымен ынтымақтасуға мүмкіндік береді.

Жобалау дағдыларын кезең-кезеңімен қалыптастыру оқушылардың зерттеу қабілеттерін дамытуға құрылымдық көзқарастың маңыздылығын көрсетеді. Зерттеу теориясын зерттеуден бастап зерттеу жұмысының практикалық дағдыларына дейін білім алушылар өз дағдыларын біртіндеп жетілдіріп, ғылыми қызметті тереңірек түсіне алады. Жасанды интеллект және виртуалды шындық сияқты заманауи технологияларды жобаларға негізделген оқу әрекеттеріне қосу білім алушыларға тәжірибе береді және оларды цифрлық дәуірдің қиындықтарына дайындайды.

Осылайша, білім беру мекемелері білім алушыларға шығармашылық ойлау дағдыларын дамытуға және оқудың жақсы нәтижелеріне, оқу мотивациясына қол жеткізуге мүмкіндік береді.

Ғылыми шығармашылық ойлау мен көзқараста икемділік пен бейімделуді қажет етеді. Зерттеушілер көптеген бағыттарды зерттеуге дайын болуы керек және жаңа деректер немесе жаңалықтар негізінде өз идеяларын немесе гипотезаларын қайта қарауға дайын болуы керек. Ғылымдағы шығармашылық көбінесе әртүрлі ортадағы зерттеушілер әртүрлі көзқарастар мен тәжірибелерді ұсына алатын ынтымақтастық ортасында дамиды. Бірлескен күш-жігер жаңа идеяларды тудыруы және инновацияларға ықпал етуі мүмкін.

Шығармашылық идеялар мен нәтижелерді тиімді тарату ғылыми білімді дамыту және ғылыми қоғамдастықта тану үшін өте маңызды. Білім алушылар болашақ зерттеушілер ретінде жазбаша және ауызша қарым-қатынас арқылы өз идеяларын нақты және сенімді түрде тұжырымдай білуі керек.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 Шолпанқұлова Г. К., Жалғасова А. А. Болашақ мамандардың зерттеу мәдениетін қалыптастырудың қағидалары: мәдениет, зерттеу // Абай атындағы ҚҰПУ Хабаршысы. – 2020. – Т. 1. – №. 64. – Б. 78-83.

2 Атанбаева Г. Оқушылардың зерттеу жұмыстарын жүргізу дағдыларын арттырудың заманауи аспектілері // Абай атындағы ҚҰПУ Хабаршысы. – 2023. – Т. 2. – №76. – Б. 40-45.

3 Кендірбай А. М., Турганбаева А. А. Оқушылардың зерттеушілік құзыреттіліктерін дамыту // материалы международной

научно-практической конференции «Вопросы науки и образования: теоретические и практические аспекты». – Нефтекамск: Мир науки, 2022. – Б. 121-127.

4 Жұмабекова Ф. Н. Бастауыш сынып мұғалімдерінің зерттеу мәдениетін қалыптастыру // Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің хабаршысы. – 2020. – №2. – Б.79-88.

5 Есторе Т. Ж. Метод проектов как средство формирования исследовательской культуры обучающихся на уроке физики // Материалы международной научно-практической конференции «Научный форум: Инновационная наука» / Международный центр науки и образования. – М., 2023. – Т. 3. – С. 25-31.

6 Isabekov A., Sadyrova G. Project-based learning to develop creative abilities in students // Vocational Teacher Education in Central Asia: Developing Skills and Facilitating Success. – 2018. – №28. – pp. 43-49.

7 Syarifah E. F., Emiliasari R. N. Project-based learning to develop students' ability and creativity in writing narrative story // Indonesian EFL Journal. – 2019. – Т. 5. – №1. – pp. 85-94.

8 Chen S. Y. et al. Effect of project-based learning on development of students' creative thinking // The International Journal of Electrical Engineering & Education. – 2022. – Т. 59. – №3. – pp. 232-250.

РАЗВИТИЕ ЧИТАТЕЛЬСКОЙ ГРАМОТНОСТИ НА УРОКАХ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА У УЧАЩИХСЯ 4Х КЛАССОВ

ТУРСУКПАЕВА С.

учитель английского языка, СОШ имени Шапық Шөкин, г. Павлодар

*«Чтение – это окошко, через которое
дети видят и познают мир и самих себя.»*

В. И. Сухомлинский

Язык является важнейшим средством человеческого общения. При обучении иностранному языку особое внимание уделяется формированию и развитию коммуникативных способностей, навыка свободного общения и практического применения английского языка. Все формы работы, способы организации учебного процесса, каждый вид деятельности на уроке английского языка должны быть направлены на формирование компетенций, которые ученик

может перенести в другие сферы своей жизнедеятельности, что в дальнейшем будет способствовать его саморазвитию и реализации как успешной личности. Показателем успешности образовательного процесса является выполнение государственных образовательных стандартов, в которых формирование функциональной грамотности регламентируется как одна из приоритетных задач. В связи с этим актуальной становится необходимость формирования одного из направлений функциональной грамотности – читательской грамотности, которая направлена на решение проблем, возникающих у учащихся при работе с текстом. В нашем современном информационном веке проблема чтения становится государственной. Учащиеся сильны в области предметных знаний, но испытывают трудности во время переноса данных знаний в реальные жизненные ситуации. Нельзя не признать, что телевизор и компьютер отодвигают привычку читать на второй план. Между тем, от умения читать и понимать прочитанное зависит успех всего обучения ребенка в школе независимо от учебного процесса.

Читательская грамотность – это способность человека понимать, использовать, оценивать тексты, размышлять о них и заниматься чтением для того, чтобы достигать своих целей, расширять свои знания и возможности, участвовать в социальной жизни. Важнейшими составляющими читательской деятельности, поддающимися измерению, являются читательские умения [с. 26]:

- 1) умение найти и извлечь информацию из текста;
- 2) умение интегрировать (связывать) и интерпретировать (толковать) прочитанное;
- 3) умение осмыслить и оценить прочитанное.

Первая группа – *найти и извлечь (информацию из текста)* в рамках которой учащиеся учатся:

- определять главную тему, общую цель или назначение текста;
- выбирать из текста или придумать заголовки;
- формулировать тезис, выражающий общий смысл текста;
- объяснять порядок частей, содержащихся в тексте;
- находить в тексте требуемую информацию и т.п.

Вторая группа – это преобразование и интерпретация текста, для которой характерны:

- умение преобразовывать текст, используя новые формы представления информации: формулы, графики, диаграммы, таблицы;

– сравнивать и противопоставлять заключённую в тексте информацию разного характера;

– обнаруживать в тексте доводы в подтверждение выдвинутых тезисов и т.п.

– понимать внутренний смысл текста, его отдельные сообщения необходимо связать друг с другом и истолковать;

– устанавливать скрытую связь, иногда понимать подразумеваемое сообщение, осмысливать подтекст.

Третья группа – это оценка информации, содержащей умения:

– откликаться на содержание текста;

– оценивать утверждения, сделанные в тексте, исходя из своих представлений о мире и собственного опыта или знаний для того, чтобы сравнивать, противопоставлять и предполагать;

– находить доводы в защиту своей точки зрения и т.п.

Овладение этими умениями и означает овладение смысловым чтением, которое является фундаментом всех обозначенных в новом стандарте результатов образования.

В своей практике преподавания мы часто сталкиваемся с многочисленными проблемами и затруднениями, которые возникают у учащихся при работе с иноязычным текстом, а именно [с. 77]:

– учащиеся не знают значений многих слов, не понимают смысла написанного или выделить ключевые слова,

– не умеют читать диаграммы и озаглавить текст,

– не в состоянии сформулировать вопрос,

– не могут выбрать способ решения задачи,

– не умеют актуализировать наличные умения и/или перенести знания и умения из одной области на другую и т.д.

Устранению вышеперечисленных проблем и формированию функциональной грамотности учащихся способствуют задания с использованием текстов. В начальной школе чаще всего используются сплошные тексты, и важно соблюдать некоторые правила отбора таких текстов с заданиями на формирование функционального чтения.

1. Текст должен быть интересен и должен содержать неизвестную, но актуальную информацию и развивать кругозор.

2. Уровень трудности текста должен соответствовать возрасту обучающегося, при необходимости нужно адаптировать текст.

3. Незнакомые слова должны быть представлены в сносках.

4. Шрифт должен помогать легко читать; текст не должен быть перегружен цифрами, датами, терминами.

5. Иллюстрации должны не отвлекать, а помогать разобраться в содержании текста.

6. Текст должен быть структурирован.

7. Содержание текста должно опираться на жизненный опыт ребенка.

Следуя этим рекомендациям мы формируем у учащихся читательскую грамотность, а именно, уметь читать и понимать прочитанное, формулировать собственную речь, аргументировать, делать выводы. Также при работе с текстами развивать память, внимание, мышление, логика, что необходимо не только при обучении, но и расширении своих знаний и возможностей, для дальнейшего полноценного участия в социальной жизни, для достижения своих целей.

Как показывает опыт, хорошие результаты получаются только в том случае, если работа по решению какой-либо проблемы проводится систематически. Это, конечно, относится и к формированию читательских навыков. Если планомерно и постоянно уделять внимание работе с текстами, то у учащихся постепенно будет формироваться умение и потребность читать.

Для формирования умений и потребности читать у учащихся 4 классов я использовала в своей практике следующий материал по темам.

I. Sport Read the text and match the words with their definition High-jump / karate / football / basketball / ice-hockey / boxing / golf / skiing / diving / tennis

1 The sport of moving over snow on skis.

2 The sport of jumping into water or swimming under water.

3 The sport of fighting with your hands, wearing thick gloves.

4 A game for two teams of eleven players who try to kick a ball into a goal on a field.

5 A game for two or four players who hold rackets and hit a small ball over a net.

6 A Japanese sport where people fight with their hands and feet.

7 A game that two teams play on ice.

8 A sport where people jump over a high bar.

9 A game that you play by hitting a small ball into holes with a club.

10 A game for two teams of five players who try to throw a ball into a high net ring.

II. Values in myths and legends (Fairy tales)

- a) Read the fairy tales and fill in the gaps
- b) What's the moral of the story
- c) Write your own version of the stories. Use any items you like.

1 Read and complete the story.

THE FOX AND THE BEAR

One day, Freddy the Fox 1) /gəʊz/ goes to see Betty the Bear. Betty is in her 2) /ɡɑ:dn/ garden. "Can I use your garden, dear Betty? I want to 3) /plɑ:nt/ some carrots." "But how can we divide them when they are 4) /frezd/?" Betty asks. "You can take the 5) /brɔ:d/ and I can take the 6) /stɔ:z/," Freddy answers. Betty agrees and Freddy plants some carrots. The carrots are ready. Betty calls Freddy. "Come, see, Betty," says Freddy. "Let's divide the carrots. The tops are for you and the 7) /ru:ts/ are for me." "This is not fair!" says Betty the Bear. "I 8) /səʊz/ the tops!" Betty the Bear is very angry. "No 9) /mʌz/ favours for Freddy!" she says.

But Freddy 10) /kʌmz/ again and asks for another favour. "Please, dear Betty," he says. "Let me 11) /sɪz/ your garden. I want to plant some 12) /melɒnz/ the roots!" "OK," says Betty. "But this time I 13) /wɔ:ld/ the roots!" "OK," says Freddy and he 14) /kʌt/ melons. When the melons are ready Freddy calls Betty. "Let's share the melons," he says. He cuts off the melons and 15) /pʊt/ them in his bag. "You can have the roots." Betty is 16) /æŋgr/ with herself that she goes into her house and doesn't 17) /bæk/ to anyone.

1 What's the moral of the story?

2 Write your own version of *The Fox and the Bear* story. Use any food items you like.

15 Read the story first to yourself and then to your friend.

The Bird with One Wing

Once upon a time, there was a baby bird with only one wing. The baby bird could not fly. One day the other birds said: "It is very cold here," and they all flew away. The bird with one wing was very sad. "I can't fly," it said, "and I can't live here all alone! What should I do?" Just then the little bird saw some squirrels. "Please can I live with you?" it asked. "Can you crack nuts for us?" asked the squirrels. "No," said the bird. "Then you cannot live with us," they answered. The poor little bird walked on until it came to a fox. "Please can I live with you?" said the fox. "No," said the bird. "Then you cannot live with me," said the fox. So the bird walked on and on, feeling very sad. Suddenly the little bird saw a treehouse. The bird knocked on the door and Mrs Rabbit opened. "Please," said the bird with one wing. "I'm all alone. Please can I live with you?" "What can you do?" said Mrs Rabbit. "I can clean your house," said the bird. "Come in, then," said Mrs Rabbit. "That is just what we want!" So the bird with one wing cleaned Mr and Mrs Rabbit's house and was very happy and warm in the treehouse. Now, every winter when the other birds fly away to warmer places, the little bird stays with Mr and Mrs Rabbit in the treehouse.

16 Find and write the words.

1. <i>həʊ wɪŋ</i>	5. <i>həʊvɪd</i>	9. <i>neɪt</i>
2. <i>ru:t</i>	6. <i>naɪt</i>	10. <i>naɪn</i>
3. <i>brɔ:d</i>	7. <i>naɪt</i>	11. <i>naɪt</i>
4. <i>həʊvɪd</i>	8. <i>plɑ:nt</i>	12. <i>plɑ:nt</i>

17 Read the story again. What's the moral of the story?

18 Write your own version of the story. Change the animals the little bird meets and what they ask it to do.

III. Treasure and Heritage (Nature, Places)

Look at the pictures

- a) Choose the suitable picture for each situation
- b) Think where you go, explain your choice

Example: 1. I will go..... because.... it costs___\$ 2. I like dancing/swimming/extreme activities/etc. 3. I have free time at 2o'clock,etc

Posters

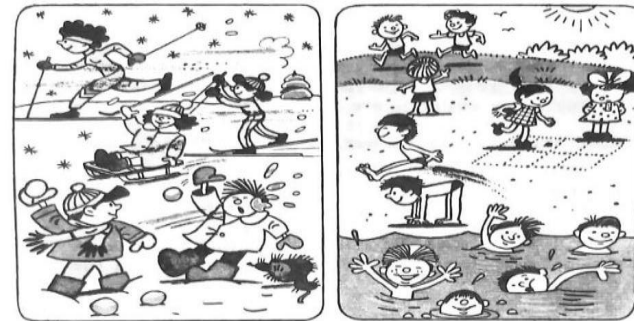
You can go there on Saturday and Sunday.
 It is a beautiful place. You can walk there with your parents.
 You can visit this place, if you have \$40 every day till 5.
 If you are 15 or older and you like dancing, cooking, board games you can go there 10 to 6.
 It can be scary, but fun.
 IV. Hot and cold (Seasons and Weather)
 Look at the pictures. Choose and match the sentences with picture A or B. There are 5 extra sentences

1 It is spring. _____	10 Mum and her little daughter are skiing. _____
2 It is autumn. _____	11 A girl is sledging. _____
3 It is snowing. _____	12 Two girls are playing hide-and-seek. _____
4 It is summer. _____	13 The water is warm. _____
5 It is raining. _____	14 Five children are swimming. _____
6 It is hot. _____	15 Some children are playing tennis. _____
7 It is winter. _____	16 Two girls are playing hopscotch. _____
8 It is cold. _____	17 Two boys are playing leap-frog. _____
9 Some children are playing tag. _____	18 Five boys are playing snowballs. _____

Picture A

Picture B

5. Look at the pictures. Choose and circle the sentences which are true.

- A. 1) It's spring.
 2) It's raining.
 3) It's winter.
 4) Five boys are playing snowballs.
 5) It's snowing.
 6) Two boys are playing snowballs.
 7) A boy is sledging.

V. Healthy world

- Look at the picture and say 3 ways to be healthy.
- Ask and answer the questions What do you do to be healthy?

1. What exercise do you do? 2. What do you drink? 3. What healthy food do you eat?

How to stay healthy
We all want to be fit and healthy, so here are some tips to help.

Take lots of exercise
Watching TV or playing computer games won't make you fit, but playing sports will. You can join a club or play with your friends in a park. If you don't like team sports, you can walk to school, go swimming or try skating instead. Regular exercise makes you feel stronger and gives you more energy.

Eat a healthy diet
Sweets, chocolate and crisps are fun to eat sometimes, but it is not good to eat them every day. These foods contain too much sugar, fat or salt. Make sure you eat vegetables, such as cabbage, with every meal, and plenty of fruit, too. Fruit and vegetables help you stay healthy and grow strong.

Drink lots of water and milk
Water or juices are better for you than fizzy drinks because fizzy drinks contain lots of sugar. Eating a lot of sugar is bad for your teeth. One can of cola contains about nine teaspoons of sugar! Milk is good because it contains lots of calcium. You need calcium to help your 206 bones to grow and keep your teeth strong.

There is this much calcium in a serving of ...

1	a glass of milk
2	two sardines
3	cabbage
4	cheese
5	yogurt
6	beans

Рассмотренные задания при работе с текстом, наряду с коммуникативно-деятельностным подходом, позволяют эффективно построить работу на уроке по формированию читательских умений.

Важно научить младшего школьника учиться полноценно воспринимать предложенный материал, эмоционально отзываться на прочитанное, высказывать свою точку зрения и уважать мнение собеседника.

Важно помнить, что эффективность данной работы прежде всего зависит от учителя, задача учителя, выступать организатором учебной деятельности, стать заинтересованным и интересным соучастником этого процесса. Тогда с уверенностью можно будет сказать словами И. Г. Песталоцци: «Мои ученики будут узнавать новое не только от меня; они будут открывать это новое сами».

ЛИТЕРАТУРА

1 Ковалева Г. С. Новый взгляд на грамотность. По результатам международного исследования PISA-2000. М: Лоос, 2004-26 с.

2 Особенности формирования функциональной грамотности учащихся основной школы при освоении дисциплин общественно-гуманитарного цикла. Методическое пособие. - Астана, 2013

3 Сметанникова Н. Н. Стратегический подход к обучению чтению. М; «Школьная библиотека», 2005 г 77 с

4 Функциональная грамотность. Учимся для жизни. Под редакцией Г. С. Ковалевой, 2020.

5 <https://infourok.ru/issledovatel'skaya-rabota-po-anglijskomu-yazyku-na-temu-formirovanie-chitatelskoj-gramotnosti-na-urokah-anglijskogo-yazyka-6279636.html>

КРИТЕРИАЛЬНОЕ ОЦЕНИВАНИЕ В СОВРЕМЕННОЙ СИСТЕМЕ ОБРАЗОВАНИЯ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

УАНТАЕВА М. М.

учитель английского языка, СОШ имени Мухтара Ауэзова, г. Павлодар

В нынешней Республике Казахстан происходит формирование целой системы образования, которая нацелена на международную образовательную платформу. Данный процесс влечёт значительные перемены в образовательной теории и практике. В начале всех нынешних педагогических теорий заложено утверждение, что действительно эффективное обучение, возможно лишь тогда, когда ученик является активным участником процедуры обучения. Данный факт, также можно заметить в послании бывшего Президента. Там сказано, что мы должны стать конкурентоспособным государством и образованной нацией, что крайне важно, чтобы дети были приспособлены к современному миру. А также, что необходимо повышать функциональную грамотность всех граждан нашей страны. Так как разнообразие методов обучения, позволяет это [1, с.87].

В Казахстане критериальное оценивание применяется в различных сферах образования, в том числе в школах, колледжах, университетах, при проведении государственных экзаменов и тестирований.

Оценка проводится на основе заранее определенных критериев, которые описывают ожидаемые результаты обучения или выполнения конкретной задачи. Оценка может быть количественной (в баллах) или качественной (например, «неудовлетворительно», «удовлетворительно», «хорошо», «отлично»).

Критерии оценивания могут включать знания, умения, навыки, способности, качество выполнения работы и др. Задача оценивающего - оценить степень соответствия выполненной работы или результатов обучения заданным критериям.

Критериальное оценивание помогает стандартизировать процесс оценки, сделать его более объективным и справедливым, а также дает возможность студентам или учащимся понять, какие именно компетенции или навыки они должны развивать для достижения успеха.

Традиционная система уже устарела, и является одним из недостатков в образовании. Потому что в данной системе нет учета индивидуальных потребностей и способностей учащихся, что может привести к ограничению их развития и самореализации.. Другим недостатком является высокое давление на учеников и учителей, что может приводить к стрессу, усталости и дезинтересу к учебе. Эта система не учитывает различные методы обучения и формы оценивания, что может приводить к несправедливому определению успеха ученика [2, с.10].

Учитывая, все перечисленные недостатки традиционной системы образования, нужно сформировать основные положения и требования к новой системе оценивания. Современному оцениванию необходимо быть, в первую очередь понятным, многоэтапным, критериальным и многофункциональным. Термин «критериальное оценивание» был введен американским психологом Робертом Миддлсоуртом в 1920-х годах. Он предложил использовать этот метод для оценки учеников в школах и студентов в университетах. В отличие от других методов оценивания, критериальное оценивание основано на установлении ясных критериев, которые должны быть выполнены для получения определенной оценки.

Основная идея критериального оценивания заключается в том, что учащиеся должны знать заранее, какие критерии будут использоваться для оценки их работы. Это помогает им лучше понимать, что от них требуется, и сосредотачиваться на достижении конкретных целей. Таким образом, критериальное оценивание способствует более объективной и справедливой оценке учебных достижений.

С течением времени метод критериального оценивания стал широко используемым в образовании и других сферах деятельности, где важно проводить объективную оценку результатов работы [3, с.48].

Данный термин охарактеризовывает процесс, способствующий выявлению типичных моделей поведения и соответствия между достигнутым и допустимым уровнем достижения обучающихся. Следовательно, работа учеников оценивается путём ранее установленных критериев. Р.Ю. Глейзер отметил, что оценка сравнительно с критериальным оцениванием исключает сопоставление и достижение результатов обучающегося и целенаправленна на формирование уровня отдельных учеников, то есть каждого. Основная идея критериального оценивания, в том, что данная система имеет общий или единый подход для учебного процесса. Это предусматривает формирование связи среди всех компонентов оценивания, причём это должно быть теоретически обосновано [4, с.118].

Критериальное оценивание понимается, как процесс, который основан на сопоставлении учебных результатов, обучающихся с точно определёнными, совместно выработанными ранее известными для всех учащихся или участников данного процесса критериями. Критериям оценивания необходимо отвечать или соответствовать целям и содержанию образования, позволяющих развитию учебной и познавательной осведомленностью обучающихся. Данный вид оценивания в нынешнем времени становится всё более и более знаменит, в особенности в школах, так как посредством данного подхода, присутствует возможность обратной связи, для понимания всеми учениками процесса уровень изучения и освоения пройденного материала. Реакция может быть конструктивной, в случае содержательной обратной связи. Необходимость исследования и разработки методологии критериального оценивания появилась по причине ряда минусов или недостатков, которые характерны для традиционной системы образования [5, с.128].

Традиционное оценивание – это сопоставление личных результатов или достижений обучающихся с нормой или результатом большей части учеников. В нынешних условиях, когда преподаватель выступает или даже переходит в роль организатора процесса развития учащегося, важным и ключевым фактором является именно оценивание, которое в первую очередь, стимулирует и направляет, помогает ученику; а пятибалльная система этого не может, что является одним из её недостатков. Также одним из главных недостатков является субъективность. На сегодняшний день, посредством пятибалльной системы оценивания нельзя проверить объективность оценок и учащийся не имеет представления, за что он получит свою

отметку. Данная ситуация возникает, в связи с отсутствием чётких и понятных всем критериев оценивания образовательного процесса. Исходя из этого, многие школы Республики Казахстан, переняв опыт зарубежных коллег, внедряют данную систему оценивания учебных достижений обучающихся [6, с.77].

При критериальном оценивании, оценивается каждое упражнение, нужно обратить на это внимание. Каждое задание или упражнение оценивается по сумме баллов, за каждый правильный ответ. Для этого в данном оценивании, изложены все уровни достижений, которые соответствуют каждому баллу. Важным фактом, является то, что шкала оценивания начинается с нуля. Так как оценивается деятельность учащегося, а не личность. Для того чтобы перейти к критериальному оцениванию нужна весьма серьёзная подготовка, в первую очередь, подготовка кадров, то есть обучение преподавателей всем азам. Также стоит учитывать, готовность родителей, преподавателей и учащихся к изменениям в данной сфере образования. Для более точного понимания учащимися критериального оценивания, существуют различного плана способы оценивания, такие как с помощью стикеров, смайликов, и конечно критериев. Ключевым моментом в данной системе будет являться способность ученика оценить себя и других. Но у учеников часто возникают трудности в оценивании одноклассников, так как они руководствуются своим отношением к человеку. Например: своему другу я поставлю высокий балл, а мальчику с первой парты плохой, потому что он мне недруг и не даёт списывать. В таких случаях спасают критерии, данные преподавателем, так как это является стандартом, который обучающимся нужно усвоить на нынешнем этапе. После того, как обучающийся сможет оценивать своих одноклассников и себя самого «верно», то составление критериев можно поручить отличнику или ученику, который разбирается в данном предмете, но никогда не стоит принуждать учеников использовать ваши критерии. При критериальном оценивании нет ситуаций, условий для сопоставления других с собой. Я успешен по одному критерию, а ты по-другому. Ярлыки отсеиваются сами собой, такие как «отличник», «ударник» или «хорошист», «троечник», «двоечник», так как возникают специальные способы оценивания и наращивания своих результатов и достижений по одному или другому критерию [7, с.83].

Действенным средством, источником мотивации к учебным результатам и особенным индивидуальным подходом к ученику

является система, или если точнее методика критериального оценивания. При использовании данной методики, любой ученик достигнет нужного уровня в развитии, так как данная система целенаправленна на самореализацию обучающегося. При критериальном оценивании облегчается труд преподавателя и родителей, ребёнок становится менее раздражённым, тревожным и подверженным стрессу, учителя уже не считают за «надзирателя», «судью», а воспринимают в роли специалиста или консультанта. При оценивании трудов ученика, в первую очередь, будет обращать внимание на составляющие успеха. Из чего в дальнейшем будет выставлена итоговая отметка.

ЛИТЕРАТУРА

1 Проект о развитии функциональной грамотности школьников, как важный механизм реализации системных инициатив государства по модернизации образования, 2014;

2 Методическое пособие «Оценивание учебных достижений учащихся»; Р. Х. Шакиров, А. А. Буркитова, О. И. Дудкина. – Б.: «Билим», 2012;

3 Учебно методическое пособие «Руководство по критериальному оцениванию для учителей основной и средней школ», О. И. Можаяева, А. С. Шилибекова, Д. Б. Зиеденова; Астана 2017

4 «Classroom Assessment Techniques: A Handbook for College Teachers» by Thomas A. Angelo and K. Patricia Cross.

5 «Criterion-Referenced Test Development: Technical and Legal Guidelines for Corporate Training» by Sharon A. Shrock and William C. Coscarelli

6 Учебно методическое пособие «Руководство по критериальному оцениванию для учителей основной и средней школ», О. И. Можаяева, А. С. Шилибекова, Д. Б. Зиеденова; Астана 2017

7 Методическое пособие «Система критериального оценивания учебных достижений учащихся» – Астана: Национальная академия образования им. И. Алтынсарина, 2013.

КОГНИТИВНЫЕ МЕХАНИЗМЫ АДАПТАЦИИ К КРИЗИСНЫМ СИТУАЦИЯМ У ДЕТЕЙ И ПОДРОСТКОВ

УЛЬКИНА В. А.

магистрант, Торайгыров университет, г. Павлодар

Кризисные ситуации представляют собой значительные вызовы для детей и подростков, требующие эффективных стратегий адаптации. В данной статье проанализированы когнитивные механизмы, которые используются в процессе адаптации к кризисам. Обсуждаются рефрейминг когнитивных схем, принятие изменений, поиск поддержки и ресурсов, а также развитие резилентности как основные стратегии адаптации. Рассматриваются актуальные исследования в данной области с учетом их практической значимости и направлений для будущих исследований.

Кризисные ситуации представляют собой неотъемлемую часть жизни детей и подростков, подвергая их психологическому стрессу и требуя адаптации к изменяющейся обстановке. Семейные конфликты, потеря близкого человека, переезд, травматические события и другие вызовы могут значительно повлиять на их психическое благополучие и развитие. В свете этого становится крайне важным понимание когнитивных механизмов, которые позволяют детям и подросткам успешно адаптироваться к кризисным ситуациям.

Когнитивные механизмы включают в себя широкий спектр психологических процессов, таких как восприятие, мышление, память и реакции на стресс. Они играют решающую роль в том, как дети и подростки воспринимают и оценивают ситуации, а также как они реагируют на них [1, с.8]. На протяжении последних десятилетий ученые активно изучают эти механизмы, чтобы лучше понять, как они влияют на адаптивные стратегии в кризисных ситуациях.

Цель этой статьи состоит в том, чтобы представить обзор современных исследований о когнитивных механизмах адаптации детей и подростков к кризисным ситуациям. Мы рассмотрим основные аспекты этих механизмов, включая их роль в переосмыслении событий, принятии изменений, поиске поддержки и развитии резилентности. Также обсудим практическое значение этих знаний для специалистов, работающих с детьми и подростками, а также возможные направления будущих исследований в этой области.

Рефрейминг когнитивных схем. Рефрейминг когнитивных схем представляет собой процесс изменения способа восприятия событий или ситуаций путем изменения собственных мыслей, убеждений

и ожиданий. Этот процесс позволяет рассматривать кризисные ситуации с новой перспективы, что может привести к изменению эмоциональных реакций и поведения [2, с.12].

Когнитивные схемы представляют собой структуры мышления, которые формируются на основе опыта и убеждений человека. В кризисные моменты эти схемы могут быть искажены или усилены, что приводит к негативным эмоциональным и поведенческим реакциям. Однако рефрейминг позволяет изменить эти схемы таким образом, чтобы они стали более адаптивными и помогали справиться с кризисом

Процесс рефрейминга может включать в себя несколько шагов:

Осознание когнитивных искажений. Первый шаг в рефрейминге - это осознание собственных когнитивных искажений, таких как черно-белое мышление, регенерализация или чрезмерная персонализация. Это позволяет осознать, какие мысли и убеждения могут быть искажены и как это влияет на восприятие ситуации. Поиск альтернативных интерпретаций: Затем необходимо активно искать альтернативные способы восприятия событий. Это может включать в себя поиск положительных аспектов ситуации, поиск новых возможностей или переоценку значимости происходящего.

Практика новых мыслей и убеждений: После того как были найдены альтернативные интерпретации, важно активно практиковать новые мысли и убеждения. Это может потребовать времени и усилий, но постепенно новые когнитивные схемы становятся более устойчивыми.

Оценка результатов: В конце процесса необходимо оценить результаты рефрейминга. Это позволяет определить, насколько успешно новые мысли и убеждения помогают адаптироваться к кризисной ситуации.

Рефрейминг когнитивных схем является мощным инструментом адаптации, который позволяет детям и подросткам переосмыслить кризисные ситуации таким образом, чтобы они стали менее угрожающими и более контролируемыми. Этот процесс требует осознанности и усилий, но может значительно улучшить психологическое благополучие и способствовать эффективной адаптации к сложным ситуациям.

Принятие изменений. Принятие изменений представляет собой ключевой аспект когнитивных механизмов адаптации к кризисным ситуациям у детей и подростков. Когда сталкиваются с неожиданными и трудными обстоятельствами, дети и

подростки должны перестроить свои когнитивные модели, чтобы адаптироваться к новой реальности. Этот процесс включает в себя несколько ключевых аспектов: Осознание изменений. Важным первым шагом является осознание того, что произошли изменения. Дети и подростки должны признать, что их обстоятельства изменились, и понять, как эти изменения влияют на их жизнь; Приспособление к новой ситуации. После осознания изменений дети и подростки должны адаптироваться к новой ситуации. Это может включать в себя изменение поведения, мышления и эмоциональной реакции в соответствии с новыми обстоятельствами. Поиск новых возможностей. Вместо того чтобы сосредотачиваться только на негативных аспектах изменений, важно помочь детям и подросткам видеть новые возможности, которые могут представиться в результате кризисной ситуации. Это поможет им развить позитивный взгляд на будущее и чувство контроля над собственной жизнью; Развитие гибкости мышления. Принятие изменений требует гибкости мышления. Дети и подростки должны быть готовы адаптироваться к новым условиям и менять свои когнитивные стратегии в соответствии с изменяющейся ситуацией.

Принятие изменений является важным когнитивным механизмом, который помогает детям и подросткам адаптироваться к кризисным ситуациям и продолжать свой психологический рост и развитие. Этот процесс требует усилий как со стороны самих детей и подростков, так и со стороны их семьи, школы и других социальных институтов, чтобы создать поддерживающую среду и обеспечить необходимые ресурсы для успешной адаптации.

Поиск поддержки и ресурсов. Когнитивные механизмы адаптации к кризисным ситуациям у детей и подростков включают в себя важный аспект - поиск поддержки и ресурсов. Когда дети и подростки сталкиваются с трудностями или стрессом, наличие поддержки со стороны взрослых, друзей и других ресурсов играет решающую роль в их способности эффективно справиться с ситуацией [3, с. 9].

Эмоциональная поддержка. Один из ключевых аспектов поиска поддержки в кризисной ситуации - это наличие кого-то, кто может выслушать эмоциональные переживания ребёнка или подростка. Это может быть родитель, учитель, доверенный взрослый или даже друг. Важно, чтобы дети и подростки чувствовали, что могут открыться и поделиться своими чувствами с кем-то, кто будет понимающим и поддерживающим.

Практическая помощь. В кризисных ситуациях дети и подростки могут нуждаться в практической помощи для решения конкретных проблем. Это может включать в себя финансовую помощь, консультации со специалистами, организацию терапевтических мероприятий или обеспечение доступа к другим ресурсам, которые могут помочь им справиться с трудностями.

Социальная поддержка. Важным аспектом адаптации к кризисным ситуациям является наличие социальной поддержки от ровесников и других членов сообщества. Поддержка со стороны друзей и общественных групп может укрепить чувство принадлежности и уменьшить ощущение изоляции, которое часто возникает во время кризиса.

Поиск ресурсов. Важно помочь детям и подросткам активно искать ресурсы, которые могут помочь им в адаптации к кризисной ситуации. Это может включать в себя обращение к социальным службам, поиск онлайн-ресурсов, участие в групповых терапевтических программах и другие пути получения поддержки и помощи.

В целом, поиск поддержки и ресурсов играет важную роль в когнитивных механизмах адаптации к кризисным ситуациям у детей и подростков. Предоставление доступа к эмоциональной, практической и социальной поддержке помогает им эффективно справляться с трудностями и развивать ресурсы для решения проблем.

Развитие резилиентности. Резилиентность представляет собой способность эффективно справляться с стрессом, адаптироваться к трудным обстоятельствам и даже возрастать благодаря им. В контексте кризисных ситуаций у детей и подростков развитие резилиентности играет важную роль в их способности преодолевать трудности и продолжать нормальное развитие. Вот некоторые когнитивные механизмы, способствующие развитию резилиентности: Позитивное мышление. Развитие у детей и подростков позитивного мышления помогает им видеть ситуации в более оптимистичном свете. Это включает в себя поиск позитивных аспектов даже в самых трудных ситуациях и веру в свою способность справиться с ними; Гибкость мышления. Резилиентные дети и подростки обладают гибким мышлением и способностью адаптироваться к изменяющейся среде. Они могут реагировать на новые обстоятельства с открытым умом и искать различные пути решения проблем; Способность к саморегуляции. Резилиентные дети и подростки обладают способностью контролировать свои эмоции и реакции на стрессовые ситуации. Они могут использовать различные стратегии

саморегуляции, такие как глубокое дыхание, медитация или физическая активность, чтобы справиться с негативными эмоциями; Способность к поиску поддержки. Резиентные дети и подростки обычно знают, когда им нужна помощь, и могут обратиться за поддержкой к родителям, учителям, друзьям или другим доверенным взрослым; Способность к постановке целей. Резиентные дети и подростки часто имеют четкие цели и планы на будущее, которые помогают им оставаться мотивированными и нацеленными на достижение успеха, несмотря на трудности.

Развитие этих когнитивных механизмов играет важную роль в формировании резиентности у детей и подростков в кризисных ситуациях. Помощь в развитии этих навыков может быть ключом к успешной адаптации к стрессовым обстоятельствам и нахождению пути к психологическому благополучию и успеху в будущем.

В кризисных ситуациях дети и подростки сталкиваются с серьезными вызовами, которые могут повлиять на их психологическое благополучие и развитие. Однако благодаря когнитивным механизмам адаптации, они имеют возможность эффективно справляться с негативными событиями и даже возрастать благодаря им.

В ходе этой статьи мы рассмотрели несколько ключевых когнитивных механизмов, которые играют важную роль в адаптации детей и подростков к кризисным ситуациям. Рефрейминг когнитивных схем, принятие изменений, поиск поддержки и ресурсов, а также развитие резиентности - все эти механизмы помогают им пережить трудные времена и продолжить свой путь к здоровому развитию.

Однако важно помнить, что каждый ребенок уникален, и подход к поддержке и адаптации должен быть индивидуализированным. Специалисты, родители и образовательные учреждения играют важную роль в создании поддерживающей среды и обеспечении необходимых ресурсов для помощи детям и подросткам в кризисных ситуациях [4, с.5].

Считаем, что понимание когнитивных механизмов адаптации поможет обществу лучше подготовиться к поддержке детей и подростков в периоды кризиса и создать условия для их успешной адаптации и благополучия.

ЛИТЕРАТУРА

1 Bonanno, G. A. Loss, trauma, and human resilience: Have we underestimated the human capacity to thrive after extremely aversive events? *American psychologist*. - 2004.

2 Masten, A. S. Global perspectives on resilience in children and youth. *Child development*. – 2014.

3 Стебляк Е. А. Восприятие и понимание трудных и кризисных ситуаций в жизни детей // Вестник Омского государственного педагогического университета. Гуманитарные исследования. - 2014.

4 Фокина А. А. Проблемы формирования позитивного отношения к жизни у детей младшего школьного возраста // Таврический научный обозреватель. - 2016.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ОПОРНЫХ СХЕМ В ОБУЧЕНИИ ГРАММАТИКЕ И ПРАВОПИСАНИЮ УЧАЩИХСЯ ШКОЛ

УРАЗГУЛОВА А. К.

учитель русского языка и литературы, № 202 школа-гимназия, г. Алматы

Современный урок русского языка должен быть интересным для учеников и дарить им радость. Он должен раскрывать потенциал личности, способствовать лучшему усвоению наиболее сложного для ребенка предмета, ставить школьника в ситуацию выбора и принятия им самостоятельного решения. Это возможно при условии перевода процесса обучения на инновационную основу и изменения самого подхода к получению знаний по языку. В современных условиях возникает острая потребность в том, чтобы обучать учеников самостоятельно работать с учебной информацией и приобретать нужные им знания. А это, в свою очередь, требует формирования у учащихся опыта творческой деятельности. Форсированное изучение материала (чаще всего традиционными методами) препятствует усвоению темы.

Учитель, который обучает грамматике и правописанию в школе, сталкивается с большими трудностями. Грамматические правила являются обобщениями достаточно высокого уровня, малодоступными ученикам. Как показывает практика, основной недостаток мышления детей – слабость обобщения – проявляется в процессе обучения в том, что дети плохо усваивают правила и общие понятия. Они нередко заучивают правила наизусть, но не понимают их смысла и не знают, где эти правила можно использовать. Поэтому

изучение правил по грамматике представляет для детей большие трудности [1, с. 41].

Ученики, как свидетельствует опыт, не слишком любят учить длинные, не всегда логически построенные правила. Школьникам иногда трудно связать правило, изложенное в учебнике, с конкретным рассматриваемым примером.

К. Д. Ушинский писал, что детская природа определенно нуждается в наглядности. Если учить ребенка каким-либо пяти неизвестным ему словам, он будет долго и напрасно мучиться над ними, но если связать с рисунками двадцать таких слов, ребенок усвоит их на лету [2, с. 23]. Только при осмысленном запоминании обеспечивается его высокая точность и скорость.

С большими трудностями ученики запоминают сложную терминологию (названия частей речи, термины: подлежащее, сказуемое, главные, второстепенные, однородные члены предложения; строение слова: префикс, суффикс, окончание, однокоренные слова), изученное правило плохо применяют на практике, чаще просто не соотносят с тем, что пишут. Повторение сопряжено с большими трудностями, поскольку изученное быстро забывается. И поэтому они с большим желанием изучают материал, представленный в виде логической схемы, где изложены основные компоненты, и с первого взгляда можно найти то, что вас интересует. Кроме того, прорабатывая материал по схеме, ученик не просто пересказывает его содержание, а конструирует свой ответ. И так, развивается мышление и связная речь ученика.

Для повышения эффективности овладения учащимися теоретическими знаниями, а также для интенсификации работы школьников на уроке используют обобщающие логические схемы.

Поиски способов, которые бы облегчали ученикам понимание и запоминание материала, привели нас к осознанию целесообразности составления опорных схем. Это и выводы, и обобщения, которые на глазах у учеников находят графическое изображение; это и материал для активизации речевой деятельности учащихся на базе их знаний и умений.

Опорные схемы значительно облегчают работу и ученикам, и учителю. Пользуясь ими, ученики используют нужную информацию в ответах на вопросы учителя и в практической работе. Кроме того, обращаясь к схемам, внимательно разглядывая их, ученики имеют возможность вспомнить материал, достаточно большой по объему.

На уроке используется схема, изготовленная в крупном масштабе. Схема должна быть емкой и яркой. Схемы должны представлять собой простое, понятное наглядное представление учебного материала. В опорных схемах должны быть показаны основные понятия и связи между ними.

Составить схему может каждый учитель по своему усмотрению. Эти схемы все время находятся на доске, поскольку учащиеся постоянно пользуются ими, отвечая устно, выполняя практические задания, во время проверочных диктантов, самостоятельных работ и выполнения домашних заданий. На первых порах при устных ответах можно разрешать учащимся пользоваться опорными схемами. Это помогает, во-первых, видеть, а не держать в памяти план рассказа. Мысль ученика направлена только на изложение темы. Во-вторых, исключается нарушение последовательности рассказа. Лишь при достижении ощущения уверенности эта необходимость отпадает сама собой.

В 5 классе ученики во время грамматического разбора путают понятия *название предмета, название действия, название признака*, забывают, на какие вопросы отвечает каждая категория слов, и как эти слова подчеркиваются.

При использовании схем дети с большим удовольствием занимаются грамматическим разбором предложения, почти не допуская ошибок. Постепенно они запоминают все сведения из представленной схемы (этому способствует и постоянное зрительное восприятие) и выполняют грамматический разбор уже без использования опорной схемы, а группа более слабых учеников продолжает ею пользоваться.

Особенности человека таковы, что более 90% информации он воспринимает наглядно [3, с. 12]. Ученики, когда работают с опорными схемами, учатся «сворачивать» и «разворачивать» информацию. Многократное повторение учебного материала дает возможность каждому ученику усвоить обязательный программный минимум, но не в общем, а в посильном лично для него темпе. Опираясь на хорошо усвоенные теоретические знания, ученик легко выполняет практические задания. Учиться становится легче, а следовательно, и интереснее. Использование опорных схем помогает экономно и рационально использовать время. Во время «озвучивания» схемы отрабатываются навыки активной, логически четкой, аргументированной речи, мысль оформляется в слова, развивается речевая культура, обогащается словарный запас.

Необходимо стремиться, чтобы учащиеся поняли и усвоили не только формулировку (правило), но и путь, процесс рассуждения, что приводит к этому результативному суждению. Тогда, если ученик впоследствии забудет усвоенное им формулировку правила, то при определенном умственном напряжении сможет восстановить его, идя путем логического мышления вместо того, чтобы бесплодно стараться вспомнить словесное высказывание чисто механически.

Чтобы работа над новым материалом была более эффективной, необходимо соблюдать следующие положения:

1. Четко планировать организацию учебного процесса и учебной деятельности учащихся.

2. Стараться, чтобы опорные схемы были простыми, четко спланированными таблицами, в которых показаны основные понятия и логические связи между ними.

3. Резерв учебного времени, который образуется при работе с опорными схемами, использовать для выполнения заданий, направленных на отработку приемов учебной деятельности

5. Опорные схемы использовать на разных этапах урока: как во время актуализации знаний, так и во время изучения нового материала и его закрепления.

Опрос учащихся целесообразно проводить следующим образом:

– письменное воспроизведение по памяти опорных сигналов с предыдущей темы;

– устный опрос у доски по одному из листов с опорными сигналами;

– постепенно вводится опрос у стола учителя.

Это позволяет в полной мере проверить знания учащихся по предыдущей теме, интенсифицировать учебный процесс. Указанная система работы предполагает и взаимоконтроль, когда учащиеся объединяются в пары и совместно работают, воспроизводя опорные сигналы и оценивая их, то есть осуществляя самооценку.

Новый материал учитель также объясняет в несколько этапов. Сначала это рассказ за опорным плакатом или рисунком мелом на доске. Лучше всего, когда опорная схема рождается на глазах у учеников, при непосредственном их участии. В таком случае учащиеся активно включаются в работу.

Логические схемы помогают приобщить каждого ученика к активной деятельности, подвести к формированию понятий, устойчивых навыков.

Логические схемы, которые содержат основные теоретические сведения и факты, объединяют в систему разрозненные понятия и явления и подают их ученикам в сконцентрированном виде, включая в работу их образную память. Это облегчает изучение и усвоение материала, указывает путь к практическому его применению.

Логические схемы или опорные схемы, или просто опоры, – это выводы, которые рождаются на глазах учеников во время объяснения и оформляются в виде таблиц, карточек, чертежа, рисунка. Это чрезвычайно важное условие в работе на уроке. Только так они помогут учителю эффективнее учить, а детям легче усваивать учебный материал.

Важно также, что с помощью опорных схем моделируется ситуация достижения. Ребенок привыкает к тому, что все взрослые – от родителей до педагогов стремятся его понять как бы с «полуслова». С одной стороны – это прекрасно, но, с другой стороны, – у него может теряться мотив, желание научиться (насколько это возможно для его уровня развития) говорить правильно. Именно поэтому, на занятиях нужно создавать такие условия, чтобы у ребенка возникала потребность говорить.

Когда ученик отвечает на вопросы учителя, пользуясь схемой, исчезает скованность, страх, речевые ошибки. Схема становится алгоритмом рассуждения, доказывания, а внимание сосредоточивается не на запоминании или воспроизведении изученного, а на сущности рассуждения, осознании причинно-следственных зависимостей и связей. Обычная наглядность оживает, начинает говорить. Ни один ученик не чувствует себя беспомощным.

Логические схемы на уроках должны стать постоянным помощником учащихся, основой общения, импульсом к активному, заинтересованному труду.

ЛИТЕРАТУРА

1 Короткова Т. Г. Инновации в преподавании русского языка и литературы. – М., Дрофа, 2019. – 221 с.

2 Лебедев Н. М. Обобщающие таблицы и упражнения по русскому языку. – М., Просвещение, 1991.

3 Меженко Ю. С. Опорные конспекты по русскому языку. – М., Педагогика, 1992.

ИССЛЕДОВАНИЕ УРОВНЯ ТВОРЧЕСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ ОБУЧАЮЩИХСЯ

УШАКОВА Н. М.

к. п. н., профессор, Торайгыров университет, г. Павлодар

ШАДРИНА Д. А.

магистрант, Торайгыров университет, г. Павлодар

Развитие творческих способностей становится одним из главных вызовов для современного общества, особенно в контексте текущих социально-экономических преобразований. В последнее десятилетие этот вопрос приобрел особую значимость. Изменения, связанные с преобразованием экономической структуры и введением новых рыночных отношений, ставят перед системой образования задачу подготовки нового поколения к самоопределению в быстро меняющемся мире. Сложность окружающей среды требует от человека все большего проявления творческих способностей. Это делает развитие таких способностей особенно актуальным для современного человека.

Развитие творческих способностей учащихся играет ключевую роль в их обучении и адаптации в современном мире. Л.С. Выготский отмечал, социокультурная среда, индивидуальные различия и образование оказывают существенное воздействие на формирование творческого мышления, которое, в свою очередь, способствует созданию уникальных и инновационных продуктов и повышает качество жизни. Модернизация образовательной системы направлена на достижение новых стандартов среднего образования, где обеспечивается целостное развитие высоконравственной, творчески активной и социально зрелой личности каждого ученика [2].

В контексте современных вызовов определилась новая траектория развития образования с ориентиром на обучающегося. Концепция развития образования Республики Казахстан на 2022-2026 годы также выделяет развитие человеческого капитала. Ориентиром системы образования на ближайшие два года должно стать создание в организациях образования условий для поднятия уровня образованности человека. Также, целью системы образования является формирование и развитие высоконравственной и всесторонне развитой личности, обладающей ключевыми компетенциями выпускника, способного реализовать творческих потенциал в условиях, продиктованных временем и обществом [3].

Анализ психолого-педагогической литературы позволяет сделать вывод о том, что понятие творческие способности весьма содержательное и достаточно сложное. Так Б.М. Теплов рассматривал творческие способности как определенные индивидуально-психологические особенности, отличающие одного человека от другого, которые не сводятся к наличному, имеющемуся уже у человека запасу навыков и знаний, а обуславливают легкость и быстроту их приобретения [4, с. 20]. Для определения творческих способностей Д. Б. Богоявленская выделяла определенные параметры: беглость мысли (количество идей), гибкость мысли (способность переключаться с одной идеи на другую), оригинальность (способность производить идеи), любознательность и фантастичность [1, с. 314]. Соответственно, в зависимости от подхода существуют различия в критериях и способах его диагностики.

Классические методики исследования творческих способностей как тест на творческие способности Гильфорда или тест на творческое мышление Торренса схожи и весьма сложны в объективной оценке и интерпретации результатов всех творческих характеристик субъекта. Специфика тестовых процедур заключается в анализе лишь определенно-заложенных в задания действий. Однако, эти измерительные инструменты по сей день используются практиками в исследованиях и остаются актуальными.

Актуальность исследования творческих способностей и их роли в развитии не только на личностном уровне, но в развитии общества остаются весьма актуальными по нескольким причинам. Творческие способности играют ключевую роль в инновационном развитии. Они способствуют созданию новых идей, технологий и подходов, что в конечном итоге способствует экономическому росту и прогрессу общества. Творческое мышление помогает в решении сложных общественных, научных и технических проблем. Развитие творческих способностей может улучшить способность общества эффективно реагировать на вызовы и преодолевать трудности. Творческие способности отражают культурное разнообразие и индивидуальные особенности членов общества. Творческие способности могут способствовать улучшению межличностных отношений и социальной адаптации. Исследования творческих способностей имеют важное значение для сферы образования. Развитие творческого мышления учащихся способствует формированию гибкости ума, критического мышления и способности к самостоятельному решению проблем. В целом,

понимание и развитие творческих способностей остаются важными аспектами для создания более инновационного, разнообразного и устойчивого общества.

Общеобразовательная школа, будучи социальным институтом, берёт на себя ответственность за личностное развитие в максимально допустимой степени роста ресурсов индивида. Так развитие личности и творческих способностей в представляет собой важную и взаимосвязанную задачу. Школьная среда должна быть способствовать творческому развитию. Обеспечение персонализированного подхода к каждому ученику позволяет учитывать его индивидуальные особенности, в том числе творческие способности. Адаптация методов обучения и предоставление разнообразных образовательных возможностей способствует лучшему раскрытию потенциала каждого ученика. Включение в учебный процесс задач и проектов, которые требуют творческого подхода, способствует развитию творческих способностей учащихся. Создание среды, в которой поощряется нестандартное мышление, важно для формирования творческого потенциала. Обучение, направленное на развитие критического мышления, обогащает творческий процесс. Способность анализа и критического восприятия информации содействует развитию умения создавать нестандартные идеи. Ознакомление с культурным наследием и традициями способствует формированию культурного интеллекта и влияет на творческое мышление. Развитие творческих способностей включает в себя поддержку самостоятельности. Ученикам предоставляются возможности выбора и исследования своих творческих интересов. Эффективное развитие личности и творческих способностей в школе требует целенаправленных педагогических усилий, а также создания стимулирующей и поддерживающей среды. Таким образом, педагогический процесс не ограничивается изучением основной предметной базы, а скорее расширяет диапазон индивидуальных возможностей и формирует на их основе потенциал личности средствами дисциплин. Так, обучение иностранному языку способствует развитию творческих способностей, через расширение культурного опыта, расширяется кругозор учеников, предоставляя им новые источники вдохновения для творческого выражения. Во время обучения английскому языку от студента требуется понимания логики, грамматики и использования абстрактных концепций. Эти навыки могут содействовать развитию абстрактного мышления и способности

видеть вещи с разных точек зрения. Умение выражать свои мысли и идеи, во всех видах речевой деятельности, может стать мощным инструментом для творчества. В целом, изучение английского языка может существенно влиять на творческое мышление учащихся, предоставляя им новые инструменты и источники вдохновения. Однако в современных условиях традиционного обучения содержание школьных учебников не в полной мере соответствует задачи проекции, как научного знания, так и психологического элемента развития творческого потенциала учащихся. Следовательно, наше исследование подчеркивает важность формирования и развития творческих способностей в условиях современного школьного образования.

Цель констатирующего эксперимента заключалась в обосновании необходимости развития творческих способностей школьников. В исследовании приняли участие 2 группы учеников 8-9 классов, в каждой группе по 24 человека, из них 26 юноши и 22 девушки. У 48 учащихся, в возрасте от 13 до 15 лет, поделённых на экспериментальную и контрольную группы, был измерен уровень творчества по методике Д.Л.Джонсона. Исследование проводилось в период второй и захватила третью четверти 2023-2024 учебного года на базе СШ №7 города Аксу. Диагностика креативности была осуществлена печатной версией теста креативности Д.Л.Джонсона. в адаптации Е.Е.Туник. Обработка результатов теста осуществлялась вручную.

Выбранный метод позволяет произвести психодиагностику творческого самовыражения, может использоваться как метод экспресс-оценки. Автор определяет креативность как неожиданный продуктивный акт, совершенный исполнителем спонтанно в определенной обстановке социального взаимодействия. При этом исполнитель опирается на собственные знания и возможности. Креативность охватывает некоторую совокупность мыслительных и личностных качеств, необходимых для становления способности к творчеству. Этот метод тестирования включает в себя 8 пунктов, представляющих собой контрольный список характеристик творческого мышления и поведения. Он специально разработан для выявления проявлений креативности, которые могут быть замечены внешним наблюдателем. Время на выполнение фиксировано в пределах 10-20 минут. Для оценки креативности эксперт осуществляет наблюдение за социальными взаимодействиями исследуемого лица в различных обстановках, на уроках и естественно-научного цикла,

так и общественно-гуманитарного. Предложенный опросник также позволяет провести самооценку креативности самими учащимися. Каждое утверждение в опроснике подразумевает оценку по пятибалльной шкале. Общая оценка креативности вычисляется путем подсчета баллов по восьми пунктам, где минимальная сумма составляет 8 баллов, а максимальная – 40 баллов.

Последующая интерпретация результатов творческих способностей основана на значении общего уровня креативности. Таким образом тест фокусирует внимание на элементах, которые связаны с творческим самовыражением, это объективный, состоящий из восьми пунктов контрольный список характеристик творческого мышления и поведения, разработанный специально для идентификации проявлений креативности [6].

Математико-статистический анализ данных эксперимента проводился с использованием программы Microsoft Excel. Первичные баллы теста были переведены в соответствующие уровни: очень высокий, высокий, средний, низкий, очень низкий. Для этого был произведен подсчет баллов каждого ученика, данный за каждую характеристику креативности, была найдена общая сумма баллов каждого ученика, и дан соответствующий уровень. В данном подсчете 34-40 баллов соответствует очень высокому уровню, 27-33 баллами определяется высокий уровень, диапазон среднего уровня 20-26 баллов, низкого уровня 15-19 баллов соответственно, низкий уровень характеризуется 8-14 баллами [5, с. 15]. Результат уровня креативности экспериментальной и контрольной групп был выделен в процентах и представлен диаграммой на рисунке 1.

В результате была построена таблица для вычисления среднего значения уровня креативности для двух групп. На гистограмме мы видим, что уровень креативности большинства учащихся у экспериментальной и контрольной групп находится на низком или среднем уровнях, «очень высокий» уровень среди обучающихся не был выделен.

Для сравнения двух независимых выборок на наличие различий был выбран непараметрический критерий U-Манна-Уитни. В ходе решения статистической задачи гипотеза H_0 нулевая о том, что контрольная группа не превосходит экспериментальную по уровню интеллекта была подтверждена. Таким образом, результаты констатирующего эксперимента показывают практически одинаковый уровень интеллекта у учащихся контрольной и экспериментальной групп.

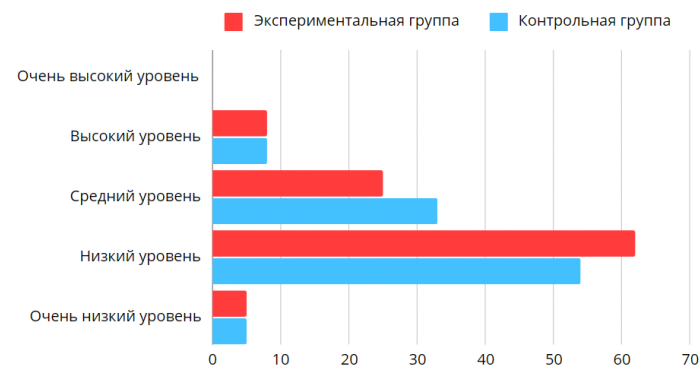

Рисунок 1 – Результаты диагностики уровня творческих способностей

Полученные результаты констатирующего эксперимента позволяют сделать вывод об особенностях нынешнего уровня развития творческих способностей учащихся. В сравнительном анализе с нормативными данными как экспериментальная, так и контрольная группы имеют низкий и средний уровни развития творческих способностей, значения варьируются в пределах 2-5 баллов. Данные, полученные в ходе экспериментальной работы, будут в будущем использованы для разработки модели экспериментального курса «Английский язык», направленного на развитие творческих способностей школьников.

ЛИТЕРАТУРА

- 1 Богоявленская, Д. Б., Психология творческих способностей: учебное пособие. М. : Академия, 2002. с. 317.
- 2 Выготский, Л. С., Воображение и творчество в детском возрасте.– М. : Просвещение, 1991.
- 3 Концепции развития образования Республики Казахстан на 2022 – 2026 годы от 24 ноября 2022 года № 941.
- 4 Теплов, Б. М., Проблемы индивидуальных различий.– М, 1961, с. 20.
- 5 Туник, Е. Е., Психодиагностика творческого мышления. Креативные тесты.– Спб.: СПбУПМ, 1997.с. 15.

6 Johnson D. L. A conceptual model of teacher and student classroom interaction and observed student verbal creativity. *Psychology in the Schools*, 4(10) – 1973.

ИССЛЕДОВАНИЕ УРОВНЯ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОГО ПОТЕНЦИАЛА УЧАЩИХСЯ

УШАКОВА Н. М.

к.п.н., профессор, Торайгыров университет, г. Павлодар

ЛЕВАДНАЯ М. А.

магистрант, Торайгыров университет, г. Павлодар

Недостаточно изученным остается вопрос диагностики интеллектуального потенциала. Данная проблематика приобретает особую значимость в рамках реализации государственных программ по повестке дня в области устойчивого развития. Таким образом, государственная программа «Интеллектуальная нация-2020», нацелена на воспитание поколения нового мышления и увеличение конкурентно-способного человеческого капитала. Образовательные институты нацелены на практическую подготовку личности, формирование навыков, умений и компетенций, необходимых для решения профессиональных задач. Грэхэм утверждает, что не академическая успеваемость, а интеллект является показателем развития когнитивных способностей [2]. Следовательно, приоритет развития государства сводится к превращению интеллектуального потенциала в интеллектуальный капитал. Дж.Гэлбрейт писал что деньги вложенные в образование, в интеллект человека приносят больший доход чем вложение в инфраструктуру [1]. Образование это высокопроизводительная форма капитальных вложений. Тем самым, поддерживая стратегию устойчивого развития, Казахстан направляет все усилия на улучшение качества образования.

Анализ психолого-педагогической литературы позволяет сделать вывод о том, что понятие интеллектуального потенциала весьма содержательное и достаточно сложное. Холодная М.А. в своих работах выделяет информационный, процессуально-деятельностный, социо-культурный, образовательный, и регуляционные подходы в экспериментально-психологических теориях интеллекта [4]. Соответственно, в зависимости от подхода существуют различия в критериях и способах его диагностики. Классические тестологические исследования интеллекта как шкалы

Векслера и тест Равена не даёт исчерпывающего представления обо всех интеллектуальных характеристиках субъекта. Специфика тестовых процедур заключается в анализе лишь определенно-заложенных в задания умственных способностей. Тем не менее, измерительные инструменты по сей день используются практиками в исследованиях.

Актуальность исследования интеллектуального потенциала и его роли в развитии общества и экономики поясняется тем фактом, что в постиндустриальном мире ведущую роль играют страны с высоким интеллектуальным потенциалом. Именно поэтому в мировом обществе возрастает роль науки, образования и информационных технологий.

Общеобразовательная школа, будучи социальным институтом, берёт на себя ответственность за личностное развитие в максимально допустимой степени роста психологических ресурсов индивида. В данной интерпретации задачи школы входит и интеллектуальное воспитание. Ориентация на такую форму организации учебно-воспитательного процесса позволяет расширить интеллектуальные возможности учащихся посредством создания комфортных условий. Таким образом, педагогический процесс не ограничивается изучением основной предметной базы, а скорее расширяет диапазон индивидуальных возможностей и формирует на их основе потенциал личности средствами дисциплин [4]. Так, обучение иностранному языку повышает продуктивность интеллектуальной деятельности. В процессе обучения английскому языку происходит формирование способностей к анализу, сравнению, абстрагированию, поиску причинно-следственных отношений, ясному изложению собственных мыслей, рациональному поиску решений проблемных задач посредством контекстного обучения. Однако в современных условиях традиционного обучения содержание школьных учебников не в полной мере соответствует задачи проекции, как научного знания, так и психологического элемента развития интеллектуального потенциала учащихся. Следовательно, наше исследование подчеркивает важность формирования интеллектуального потенциала в условиях современного школьного образования.

Цель констатирующего эксперимента заключалась в обосновании необходимости развития интеллектуального потенциала школьников. В исследовании приняли участие 2 группы учеников 9 классов, в каждой группе по 30 человек, из

них 31 юноша и 29 девушек. У 60 учащихся в возрасте от 14 до 15 лет, поделённых на экспериментальную и контрольную группы, был измерен уровень интеллекта по методике Р.Амтхауэра. Исследование проводилось в начале первой четверти 2023-2024 учебного года на базе СОШ №21 города Павлодар. Диагностика интеллекта была осуществлена печатной версией теста структуры интеллекта Амтхауэра в адаптации Л.А. Ясюковой. Обработка результатов теста осуществлялась вручную.

Выбранный диагностический комплекс позволяет дифференцированно измерить и оценить интеллект, не ограничиваясь общей оценкой IQ. Автор определяет интеллект как специализированную подструктуру в целостной системе личности, которая взаимосвязана с другими элементами. Интеллект как совокупность психических способностей направлена на постоянный поиск и решение задач. Методика тестирования состоит из 9 подструктур, в каждой по 16-20 заданий. Общее количество заданий достигает 176. Время на выполнение фиксировано в пределах 6-10 минут. Перед началом работы прописана чёткая инструкция к каждому субтесту. Первый раздел «Дополнение предложений» оценивает общую осведомлённость и информированность касательно разных областей знаний. Субтест 2 «Исключение слова» направлено на анализ индуктивного речевого мышления посредством классификации понятий. Субтест 3 «Аналогии» позволяет раскрыть отношения между выдвинутыми понятиями. Субтест 4 «Обобщение» тестирует способность на подведение двух понятий под общую категорию. Пятый субтест «Арифметические задачи» ориентирован на выявление степени развития логического умозаключения посредством решения простых математических задач. Субтест 6 «Числовые ряды» анализирует умение находить числовые закономерности. Субтесты «Пространственное воображение» и «Пространственное обобщение» определяют способность к пространственному мышлению. Заключительный раздел «Память, мнестические способности» оценивают способности кратковременной памяти и к осмысленному, логическому воспроизведению знаний. Последующая интерпретация результатов основана не только на значении общего уровня интеллекта, но и его структуры. Таким образом, дифференцированная оценка даётся по следующим категориям: однородность-неоднородность, ригидность-подвижность мышления. Тест Р.Амтхауэра не смотря

на комплексность методики является достоверным и надёжным в своих вычислениях [5, с. 50].

Математико-статистический анализ данных эксперимента проводился с использованием программы Microsoft Excel. Первичные баллы по всем 9 субтестам были переведены в стандартные шкальные оценки. Для этого сырой показатель отнимается от среднего значения эквивалентного первичному результату, делится на стандартное отклонение и умножается на коэффициент масштабирования. В данном подсчёте общего IQ коэффициент масштабирования равен 10, а коэффициент центрирования 100 [3]. В результате была построена таблица для вычисления среднего значения уровня интеллекта для двух групп. На гистограмме мы видим, что показатели экспериментальной и контрольной групп учащихся не превышают отметки нормативного значения. Тем не менее, по субтестам дополнение предложений и пространственное обобщение результаты отклоняются от нормы на 3-5 баллов. Для сравнения двух независимых выборок на наличие различий был выбран непараметрический критерий U-Манна-Уитни. В ходе решения статистической задачи гипотеза H_0 нулевая о том, что контрольная группа не превосходит экспериментальную по уровню интеллекта была подтверждена. Таким образом, результаты констатирующего эксперимента показывают практически одинаковый уровень интеллекта у учащихся контрольной и экспериментальной групп.

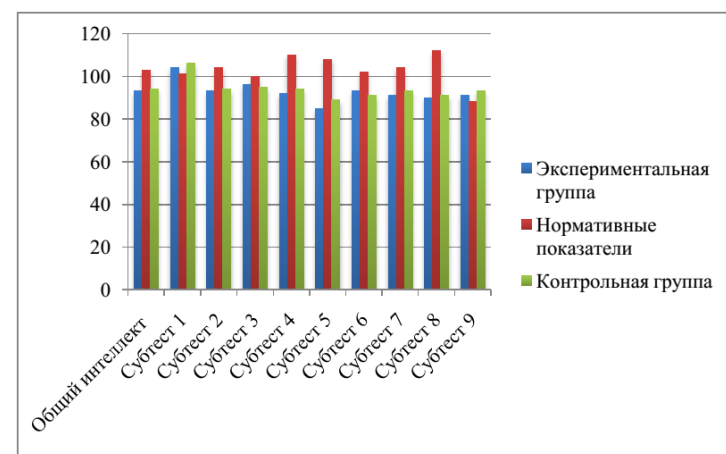

Рисунок 1 – Результаты диагностики интеллекта в срезе 9 субтестов

Полученные результаты констатирующего эксперимента позволяют сделать вывод об особенностях нынешнего уровня развития интеллекта учащихся. В сравнительном анализе с нормативными данными как экспериментальная, так и контрольная группы имеют относительно средний уровень общего интеллекта, значения варьируются в пределах 94 баллов. Данные, полученные в ходе экспериментальной работы, будут в будущем использованы для разработки модели экспериментального курса «Английский язык», направленного на формирование интеллектуального потенциала школьников.

ЛИТЕРАТУРА

- 1 Елисеев О. П. Практикум по психологии личности. – 2017.
- 2 Седунова А. С. Психолого-акмеологические особенности активизации интеллектуального потенциала студентов вузов: дис. – Ульяновск : [Ульян. гос. ун-т], 2004.
- 3 Туник Е. Е. Тест интеллекта Амтхауэра. Анализ и интерпретация данных. – 2009.
- 4 Холодная М. А. Психология интеллекта. парадоксы исследования. – 2020.
- 5 Ясюкова Л. А. Тест Амтхауэра. Диагностика структуры интеллекта. Тест структуры интеллекта Амтхауэра: методическое руководство //М. : Комплексное обеспечение психологической практики. – 2007. – С. 49-54.

ДИАГНОСТИКА УРОВНЕЙ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

УШАКОВА Н. М.

к.п.н., профессор, Торайгыров университет, г. Павлодар

БАРМИНА Е. Ю.

магистрант, Торайгыров университет, г. Павлодар

Глобальные социально-экономические преобразования оказывают влияние на сферу образования. В современном обществе актуальным умением становится способность самостоятельно приобретать знания, и творчески их применять. Поэтому, одной из актуальных задач, стоящих перед современным образованием, является создание условий для развития у обучающихся самостоятельной познавательной деятельности.

Многие педагоги исследовали проблему развития самостоятельной познавательной деятельности в учебном процессе.

И. Я. Лернер видит сущность самостоятельной познавательной деятельности в стремлении учащихся осуществлять самостоятельный, целенаправленный поиск решения познавательной проблемы [1, с.34].

Л.Г. Григорьева считает, что в основе самостоятельной познавательной деятельности младших школьников лежат волевые усилия, благодаря которым учащиеся овладевают способами познавательной деятельности, находят дополнительные источники информации для решения учебных проблем, творчески их переосмысливают [2, с. 102].

В. Н. Пустовойтов под самостоятельной познавательной деятельностью понимает способность учащегося решать значимые для него самого социальные и учебные задачи [3].

Л.О. Крайнова рассматривает самостоятельную познавательную деятельность как качество личности, характеризующееся способностью самостоятельно приобретать знания, анализировать и применять их для решения личностно-значимых проблем [4, с. 26].

Проанализировав точки зрения разных педагогов на исследуемое понятие, можно определить самостоятельную познавательную деятельность учащегося как особое качество личности, выражающееся в стремлении осуществлять познавательную деятельность автономно, в умении перерабатывать полученную из разных источников информацию, творчески ее применять, производить самооценку достигнутых результатов

Ученые выделяют три уровня самостоятельной познавательной деятельности.

Первый уровень – отражательно-репродуктивный. Для него характерно достаточно точное воспроизведение уже имеющихся, готовых знаний в том объеме и содержании, в котором они были получены в процессе обучения. Например, точная передача содержания текста учебника или выполнение по образцу несложного упражнения.

Второй уровень – продуктивный. Для него характерна умственная переработка, анализ информации, полученной из других источников или на основе своей самостоятельной мыслительной деятельности.

Третий уровень самостоятельной познавательной деятельности – творческий. Для него характерна более глубокое осмысление и

переработка получаемых знаний. Учащийся активно применяет уже имеющиеся знания в работе с новыми объектами, а также формирует новые умения, самостоятельно планирует, вносит коррективы и оценивает свою деятельность [5, с.35].

Важное значение имеет мотивация учащегося к осуществлению самостоятельной деятельности, его интерес и желание работать автономно. Умение ребенка самостоятельно выполнять определенную деятельность в значительной мере определяется наличием у учащегося необходимых знаний, умений, навыков, владением способами действия. Владение ими придает ребенку уверенность в своих силах и стимулирует его самостоятельность в выборе способов для достижения цели [8, с.116].

Для выявления путей и средств формирования самостоятельной познавательной деятельности учащихся необходима диагностика исходного уровня самостоятельной познавательной деятельности обучающихся.

Диагностика уровня познавательной самостоятельности учащихся требует подбора эффективных методик, продумывания форм проведения диагностических процедур, интерпретацию результатов и их оформление [6, с.59].

В практике диагностики уровня самостоятельной познавательной деятельности учащихся образовательных учреждений чаще всего используются такие методы, как анкетирование, тестирование, наблюдение за учащимися, анализ продуктов деятельности.

Рассмотрим некоторые из методик, которые были апробированы на этапе констатирующего эксперимента нашего исследования.

Для выявления степени выраженности познавательной самостоятельности младших школьников можно использовать методику А.А. Горчинской «Познавательная самостоятельность младшего школьника». Учащимся предлагается ответить на несколько вопросов анкеты: «Стремишься ли ты выполнять домашнее задание самостоятельно?», «Стремишься ли ты самостоятельно расширять свои знания, если тема тебя заинтересовала?» и др. К каждому вопросу дано три варианта ответа – «Да», «Иногда», «Нет». На основе ответов учащихся на вопросы анкеты педагог делает выводы об уровне самостоятельной познавательной деятельности.

Диагностика параметров учебной самостоятельности младших школьников (по методике Н. В. Калининой). Целью диагностики является выявление и оценка формируемых качеств самостоятельной деятельности. Ученики отмечают ответ, который

они считают правильным по следующим параметрам: успеваемость, мотивация, активность, организованность, ответственность и самостоятельность. На диагностику отводится 10 минут. По окончании вычисляется общая сумма баллов по всем тестам.

Диагностика «Карта проявлений самостоятельности» (по Щетининой А.М.), целью которой является определение уровня сформированности таких качеств, как активность, инициативность, самоконтроль. Карта проявлений самостоятельности представляет собой таблицу, которая заполняется педагогом на основе наблюдений, проведенных за ребенком. В таблице представлены такие критерии как: «Стремится все делать сам», «Не обращается за помощью к сверстникам», «Доводит дело до конца». За каждый ответ присваивается определенное количество баллов. Подсчитав количество баллов, можно определить уровень развития самостоятельности у ребенка: низкий - 0-12 баллов; средний – 13-24 балла; высокий - 25-48 баллов.

Диагностика уровня познавательной активности (по Г.И. Щукиной и Т.И. Шамовой) производится педагогом на основе анализа деятельности учащегося на уроке. Учитель систематически наблюдает за познавательной активностью обучающихся в учебном процессе и проверяет степень ее соответствия предложенным авторами критериям.

Каждому уровню соответствуют определенные критерии. Нулевой уровень имеет следующие характеристики: учащийся пассивен, слабо реагирует на требования учителя, не проявляет стремления к самостоятельной работе, предпочитает режим давления со стороны педагога. Низкий уровень характеризуется стремлением учащегося понять, запомнить и воспроизвести знания, овладеть способом его применения по образцу. При этом у учащихся отсутствует интерес к углублению получаемых знаний. Средний уровень характеризуется стремлением учащегося доводить начатое дело до конца, искать пути решения проблемы, анализируя содержание изучаемого материала, применять знания в новых условиях. Высокий или творческий уровень характеризуется стремлением ученика найти новый способ решения проблемы, упорство в достижении цели, устойчивые познавательные интересы.

Методика исследования познавательной активности учащихся по школьным предметам (по Червяковой Л.А., Бойко Ю.В.) представляет собой анкету, на основе анализа которой педагог может определить уровень познавательной активности,

выявить доминирующую направленность личности. Учащимся предлагается заполнить бланк, содержащий следующие вопросы: «Какие предметы тебя интересуют больше всего?», «Как часто ты занимаешься этим предметом», «Почему ты любишь этот предмет», «Читаешь ли ты познавательную литературу по интересующему тебя предмету?», «Задаешь ли ты вопросы учителю по интересующему тебя предмету» и др.

Методика «Нерешаемая задача» предназначена для выявления уровня самостоятельности учащихся. Детям предлагается решить задачу-головоломку (в нашем случае – ребус), сначала простую, затем такую, которая не имеет решения. В процессе деятельности ведется наблюдение за детьми, засекается время: сколько минут они работали самостоятельно, обратились ли за помощью и через какое количество времени, кто из учащихся пытался решать до конца, кто, поняв, что решить не могут, прекратили выполнение работы. На основе методики делаются выводы об уровне самостоятельности: высокий уровень – школьники работали самостоятельно, не обращались за помощью к учителю, средний уровень – работали самостоятельно некоторое количество времени, затем обратились за помощью, низкий уровень – поняв, что не могут решить, бросили работу.

На основе интерпретации результатов диагностики можно сделать вывод о текущем уровне развития самостоятельной познавательной деятельности учащихся и наметить пути дальнейшего развития.

Итоги диагностики констатирующего эксперимента нашего исследования приведены в таблице 1.

Таблица 1

Группа	кол-во уч-ся	Диагностика «Карта проявления самостоятельности»			Методика «Нерешаемая задача»			Диагностика уровня познавательной активности обучающихся (по Г.И. Щукиной, Т.И. Шамовой)			
		низ.	сред.	выс.	низ.	сред.	выс.	«0»	низ.	сред.	выс.
Конт-роль-ная	61	27,9% (17 уч.)	60,7% (37 уч.)	11,4% (7 уч.)	29,5% (18 уч.)	59% (36 уч.)	11,5% (7 уч.)	13,1 % (8 уч.)	18,1% (11уч.)	55,7 % (34 уч.)	13,1 % (8 чел.)
Экспе-римен-тальная	58	32,8% (19)	56,9% (33)	10,3% (6)	39,6% (23 уч.)	48,3% (28 уч.)	12,1% (7 уч.)	13,8% (8 уч.)	22,4 % (13уч.)	51,7 % (30 уч.)	12,1% (7 уч.)

Результаты диагностики показали, что в исследуемой группе учащихся преобладают средний (продуктивный) и низкий (отражательно-репродуктивный) уровни самостоятельной познавательной деятельности. Большинство учащихся положительно относится к самостоятельной деятельности, однако, предпочитают выполнять упражнения по образцу, с поддержкой учителя, одноклассника или другого лица (родителя).

Проанализировав результаты, мы пришли к выводу о необходимости формирования у учащихся самостоятельной познавательной деятельности, поэтапном повышении ее уровня.

Средством развития самостоятельной познавательной деятельности были избраны учебно-познавательные задачи, так как, на наш взгляд, в них заложен значительный потенциал для стимулирования самостоятельной познавательной деятельности учащихся, совершенствования их учебных и интеллектуальных умений, повышения мотивации учения.

Таким образом, можно сделать вывод, что процедура диагностики уровня самостоятельной познавательной деятельности учащихся должна быть комплексной. Проводить ее необходимо поэтапно, начиная с определения целей, предварительного проектирования процесса диагностики и задач ее осуществления. Результаты диагностики должны являться основой для внесения коррективов в процесс поуровневого формирования навыков и способов самостоятельной познавательной деятельности. Необходимо систематически проводить мониторинг результатов самостоятельной познавательной деятельности учащихся, сравнивая достигнутые результаты учащихся с первоначальными, что позволит повысить эффективность образовательного процесса.

ЛИТЕРАТУРА

- 1 Лернер И. Я. Критерии уровней познавательной самостоятельности учащихся. Москва: Педагогика, 1971
- 2 Григорьева Л.Г. Подготовка педагогов к развитию познавательной самостоятельности младших школьников в процессе трудового воспитания: автореферат диссертации. Москва, 2012.
- 3 Пустовойтов В.Н. Теория и практика формирования познавательной компетентности старшеклассников в процессе обучения математике: автореферат диссертации. Москва, 2013
- 4 Крайнова Л.О. Педагогическое сопровождение становления познавательной самостоятельности учащегося. Оренбург, 2014.

5 Волкотрубова А.В. Содержание понятия познавательной самостоятельности // Вестник КРСУ. 2016. № 4

6 Бекоева, М.И. Принципы и этапы реализации педагогической диагностики // Современные проблемы науки и образования. 2015. № 1.

7 Лукьянова М.И., Калинина Н.В. Учебная деятельность школьников: сущность и возможности формирования. Методические рекомендации для учителей и школьных психологов. Ульяновск: ИПК ПРО, 1998.

8 Щетина А.М. Диагностика социального развития ребенка. Великий Новгород, 2000.

СТУДЕНТТЕРДІҢ ЕРТЕ КӘСІБИ ӨЗІН-ӨЗІ АНЫҚТАУДЫ ҚОЛДАУДЫҢ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫМЕН ТӘЖІРИБЕЛЕРІН АРНАЙЫ ПӘНДЕР ПӘНІН ОҚЫТУ БАРЫСЫНДА ЖАҢА ОЙЫН ТҮРІНДЕГІ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ

ХАВДАРСОЛЬ У.

арнайы пәндер мұғалімі, Ақсу қара металлургия колледжі, Ақсу қ.

Бағдарламалық – техникалық кешеннің құрамына кіретін интерактивті тақтаны оқытушыға сабақты қызықты және динамикалық түрде мультимедиялық құралдар көмегімен студенттердің қызығушылықтарын тудыратындай оқуға мүмкіндік беретін визуалды қор деп те атауға болады. Сабақты түсіндіру барысында оқытушы тақта алдында тұрып, бір мезетте мәтіндік, аудио, бейне құжаттарды және интернет ресурстарын қолдана алады. Интерактивті құралдарды сабаққа пайдаланғанда дидактикалық бірнеше мәселелерді шешуге көмектеседі:

- Пән бойынша базалық білімді меңгерту;
- Алған білімді жүйелеу;
- Өзін-өзі бақылау дағдыларын қалыптастыру;
- Жалпы оқуға деген ынтасын арттыру;

Жаңа технологияны меңгеру – оқытушының интеллектуалдық, кәсіптік, адамгершілік, рухани азаматтық және басқа да адам келбетінің қалыптасуына игі әсерін тигізеді, өзін-өзі дамытып, оқу тәрбие процесін тиімді ұйымдастыруына көмектеседі. Білім беру саласының сапасын арттыруда инновациялық технологияларды жиі, тиімді қолданып отырудың маңызы ерекше. Қазіргі кезде білім беру алға жылжудың ең маңызды факторларының

бірі болғандықтан, әрбір оқытушы барлық жаңалықтар мен өзгерістерге ізденіс арқылы жол ашу керек. Инновациялық оқыту дегеніміз – қазіргі кезде әлеуметтік, мәдени ортадағы, білім беру әрекетінің нәтижесі.

Студенттерге оқу материалдарымен өздігінен жұмыс істегенде әдістемелік көмек беру. Бұл технологияны оқу материалын хабарлау және студенттердің ақпаратты меңгеруін ұйымдастыру арқылы, көзбен көру жадын іске қосқанда арта түсетін қабылдау мүмкіндіктерімен қамтамасыз ететін әдіс деп қарауға болады. Қазіргі заман оқытушыдан тек өз пәнінің терең білгірі болуы емес, тарихи танымдық, педагогикалық – психологиялық сауаттылық, саяси экономикалық білімділік және ақпараттық сауаттылық талап етілуде. Ол заман ағымына сәйкес білім беруде жаңалыққа жаны құмар, шығармашылықпен жұмыс істеп, оқу мен тәрбие ісіне еніп, оқытудың жаңа технологиясын шебер меңгерген жан болғанда ғана білігі мен білімі жоғары жетекші тұлға ретінде ұлағатты саналады. Ақпараттық-коммуникациялық технологияны дамыту білім берудің бір бөлігі. Соңғы кездері заман ағымына сай колледжімізде күнделікті сабаққа компьютер, электрондық оқулық, интерактивті тақта қолдану жақсы нәтиже беруде. Білім беру жүйесі электрондық байланыс, ақпарат алмасу, интернет, электрондық пошта арқылы іске асырылуда. Қазіргі кезде инновациялық әдістер мен ақпараттық технологиялар қолдану арқылы студенттің ойлау қабілетін арттырып, ізденушілігін дамытып, қызығушылығын тудыру, белсенділігін арттыру ең негізгі мақсат болып айқындалады. Бүгінгі таңда білім беруді ақпараттандыру формалары мен құралдары өте көп. Атап айтатын болсам, Олар: интерактивті тақта, электрондық оқулықтар, «My Test» тестілеу бағдарламасы, сұлбаларды модельдеу бағдарламалары, сонымен қатар онлайн тестілеу бойынша Kahoot.it және Socrative.com сайттары өте жақсы нәтиже беруде. Оқу процесінде ақпараттық және телекоммуникациялық құралдар мүмкіндігін комплексті түрде қолдануды жүзеге асыру көп функционалды электрондық оқу құралдарын құру және қолдану кезінде ғана мүмкін болады. Білім берудегі инновациялық технологиялар студенттердің ақпараттық сауаттылығын, ақпараттық мәдениетін және ақпараттық құзырлығы сияқты қабілеттіліктерді қалыптастыру мәселесі бүгінгі күннің өзекті мәселесіне айналып отыр.

Арнайы пәндерді оқытуда ақпараттық-коммуникациялық және инновациялық технологияларды пайдалану арқылы студенттердің ақпараттық құзиреттілігін қалыптастыру, қазіргі заман талабына сай ақпараттық технологияларды, электрондық оқулықтарды және интернет ресурстарды пайдалану студенттің білім беру үрдісінде шығармашылық қабілетін дамытуға мүмкіндік береді және сапалы маман ретінде қалыптасуына зор үлес қосады. Студенттердің ақпараттық құзырлығы мен ақпараттық мәдениетін қалыптастыру қазіргі таңда үздіксіз педагогикалық білім беру жүйесіндегі ең көкейтесті мәселелердің біріне айналып отыр. Жаңа технология түрлерін сабақ үрдісінде пайдалану, студенттердің шығармашылық, интеллектік қабілетінің дамуына, өз білімін өмірде пайдалана білу дағдыларының қалыптасуына әкеледі. Жаңа педагогикалық технология. Мақсаты – оқытуды ізгілендіруі, яғни оқу құралдары студенттердің өздігінен танымдық іс-әрекетін жүргізе алатындай болуы керек. Жаңа педагогикалық технология түрлері өте көп. Ойын технологиясы. Педагогикалық ойындар технологиясы дегеніміз педагогикалық жұмысты ойын түрінде ұйымдастырудың әдістері мен тәсілдерінің жиыны. Ойын түріндегі жұмыстар сабақ үстіндегі қолайлы деген жағдайларда пайда болып, студенттерді қызықтырушы құрал ретінде қолданылады. Проблемалы оқыту технологиясы. Проблемалы оқыту – оқытушы басшылығы мен қиын мәселелерді туғызу және студенттердің белсенді түрде өз беттерімен мәселелерді шешу. Қорытындысында олардың ойлау қабілеттері дамып, шығармашылық іскерліктері мен дағдылары қалыптасуына жағдай жасайды. Сын тұрғысынан ойлау технологиясы. Мақсат пен міндеттердің орындалуы мынадай ұзақ жоспарлар арқылы іске асады:

- ассоциация;
- бірлестік қызмет
- көзқарасын талдау мен дәлелдеу түрінде қорғау.

Бұл технология бойынша:

- оқу үрдісінде қызығушылық артады;
- студенттің өз бетімен білім алуына мүмкіндік беруі туады;
- студенттің ақпараттық тіл байлығы жетіледі.

Топтық технология. Бұл топта оқу жұмысын ұйымдастырудың үшінші және төртінші деңгейі. Мұндай жұмыс белгілі-бір тапсырманы бірлесіп шешу үшін студенттерді уақытша топтарға бөлуді қажет етеді. Студенттердің өзіндік ерекшеліктерін ескеріп, бірлесіп үйренуге мүмкіндік береді.

Сабақта ақпараттық-коммуникациялық және инновациялық технологияларды пайдаланудың тиімділігі:

- студенттің өз бетімен жұмысы;
- аз уақытта көп білім алып, уақытты үнемдеу;
- білім-білік дағдыларын тест тапсырмалары арқылы тексеру;
- шығармашылық есептер шығару;
- қашықтықтан білім алу мүмкіндігінің туындауы;
- қажетті ақпаратты жедел түрде алу мүмкіндігі;
- экономикалық тиімділігі;
- іс-әрекет, қимылды қажет ететін пәндер мен тапсырмаларды оқып үйрену;
- студенттің ой-өрісін дүниетанымын кеңейтуге де ықпалы зор.

Қазіргі білім беру ісінің басты шарттарының бірі болып студенттің өзіне керекті мәліметті өзі іздеп табуына үйретіп, олардың өз оқу траекторияларын өзінің таңдай білуі есептеледі. Менің ойымша, ақпараттық-білім беру ортасын жобалаудағы басты мақсат студентті өздігінен оқуға талаптандыру, яғни ізденімпаздыққа үйрету болып саналады. Ол үшін оқытушының біліктілігі, іскерлігі, көптеген әдіс – тәсілдерді қолдана білуі керек.

Жаңа ғасырдағы Қазақстан елінің үміт артар ұрпағын білімді, мәдениетті, интеллектуалды азамат етіп шығару ұстаздар алдындағы міндет болып табылады. Ал Қазақстанда білім беру үрдісі дүниежүзілік білім әлеміне кіруді көздейді.

Ғылым мен техниканың жедел дамыған, ақпараттық мәліметтер ағыны күшейген заманда ақыл-ой мүмкіндігін қалыптастырып, адамның қабілетін, талантын дамыту білім беру мекемелерінің басты міндеті болып отыр. Ол бүгінгі білім беру кеңістігіндегі ауадай қажет жаңару оқытушының қажымас ізденімпаздығы мен шығармашылық жемісімен келмек. Сондықтан да әрбір оқушының қабілетіне қарай білім беруді, оны дербестікке, ізденімпаздыққа, шығармашылыққа тәрбиелеуді жүзеге асыратын жаңартылған педагогикалық технологияны меңгеруге үлкен бетбұрыс жасалуы қажет. Өйткені мемлекеттік білім стандарты деңгейінде оқу үдерісін ұйымдастыру жаңа педагогикалық технологияны ендіруді міндеттейді.

Сондықтан қазіргі таңда білім берудің ұлттық моделіне өту – оқыту мен тәрбиелеудің соңғы әдіс-тәсілдерін игеруді қажет етеді. Жаңа инновациялық іс-әрекетпен қаруланған, психологиялық-педагогикалық диагностиканы қабылдай алатын шығармашы педагог-зерттеуші, ойшыл оқытушы ғана мақсатқа жетеді.

Кезеңдеп оқыту технологиясы

1. Мәдени кезек сөз – оқу процесінің екі негізгі бөлігі арасында кезек сөз түрінде құрылады.

2. Дидактикалық бірлікті ірілендіру әдістемелік құрылымның түзгіші негізіне мұғалім мен оқушы қызметін байланыстырушы ретінде математикалық жаттығу ұғымы алынған, әрі тұра, кері ұғымдары мен қағидалары бір кезде оқытылады. Осындай жаңа әдіс-тәсілдерді жаңа форматта жоспарлап, жаңа технологияларын тиімді пайдаланып, сабақ беріп, ұстаздар арасында іс-тәжірибені бөлісіп жүрген, жаңашылға бет бұрған, ұстаздардың бірімін деп ойлаймын.

Сондықтан ғылыми-техникалық прогрестен қалыспай, жаңа педагогикалық инновацияларды дер кезінде қабылдап, өңдеп, нәтижені пайдалана білу – әрбір ұстаздың негізгі міндеті болып табылады. Біздің ойымызша, оқу орындарында инновациялық басқару жүйесін енгізіп, оны жүзеге асыру – міндет.

Қорыта келгенде, жаңа инновациялық педагогикалық технологияның негізгі, басты міндеттері мынадай:

- әрбір білім алушының білім алу, даму, басқа да іс-әрекеттерін мақсатты түрде ұйымдастыра білу;
- білім мен білігіне сай келетін бағдар таңдап алатындай дәрежеде тәрбиелеу;
- өз бетінше жұмыс істеу дағдыларын қалыптастыру, дамыту;
- аналитикалық ойлау қабілетін дамыту.

ӘДЕБИЕТТЕР

- 1 Дверняков В. С. [Күн - өмір, энергия]Киев Наукова Думка 1986 ж.
- 2 Жүнісбек Ә. Жаңа технология негізі – сапалы білім. – Қазақстан мектебі, № 4, 2008
- 3 Колтун М. М., [Күн және адамзат М: Ғылым 1981 ж]
- 4 Н. В. Харченко. [Жеке күн қондырғылары М.] Energoatomizdat 1991
- 5 Раджерс Э.М. «Инновация туралы түсінік». – Қазақстан мектебі, № 4, 2006

ИССЛЕДОВАНИЯ ЯЗЫКОВОЙ ЛИЧНОСТИ

ШАКИМАЕВА М. С.

учитель английского языка, Иртышская СОШ №3, с. Иртышск

Вектор развития лингвистики XIX – XX веков был направлен в сторону изучения человека, существенным результатом чего стала теория языковой личности. Мнения относительно того, кто является автором термина языковая личность, расходятся. Его первое употребление связывают либо с именем неогумбольдтианца Й.Л. Вайсгербера, либо с работой В.В. Виноградова «О художественной прозе» (1930).

Несомненно, что в русистике активное использование данного термина началось в исследованиях В.В. Виноградова о языке художественной литературы, где языковая личность рассматривалась в двух ее проявлениях: образ автора и художественный образ «говорящего» персонажа.

В 80-х годах XX века в фундаментальных трудах Г.И. Богина и Ю.Н. Караулова понятие языковой личности получило концептуальное осмысление. Были предложены пути исследования языковой личности, которые, несмотря на то что не раз подвергались критике, стали программными для многих направлений лингвистической персонологии.

С позиций лингводидактики Г.И. Богин предложил уровневую модель описания обобщенного типа языковой личности, абстрагированного «не только от индивидуальных различий людей, но и от различия известных им языков».

Основное назначение этой модели – обучение родному и неродному языку. Человек в ней рассматривается «с точки зрения его готовности производить речевые поступки, создавать и принимать произведения речи».

Наиболее известное определение языковой личности, несмотря на многочисленную критику, до сих пор по праву, как отмечают многие лингвисты, принадлежит Ю.Н. Караулову: языковая личность – это «...совокупность способностей и характеристик человека, обуславливающих создание и восприятие им речевых произведений (текстов), которые различаются а) степенью структурно-языковой сложности, б) глубиной и точностью отражения действительности, в) определенной целевой направленностью» [2, 267 с.].

Ю.Н. Караулов разработал уровневую модель языковой личности с опорой на художественный текст и не только на него,

последовательно разграничивая три известных аспекта семиотики: синтактику, семантику и прагматику. Языковая личность, по мнению ученого, обнаруживает три структурных уровня.

1. Вербально-грамматический уровень. К нему относятся единицы, традиционно используемые при описании лексического и грамматического строя языка: слово, морфема, словоформа, дериват, синоним, словосочетание, синтаксема, управление, согласование и т.д.

2. Когнитивный уровень. Он предполагает отражение языковой модели мира личности, ее тезауруса. Его единицами выступают: денотат, сигнификат, экстенционал и интенционал, понятие, фрейм, генерализованное высказывание (т.е. афоризм, сентенция, поговорка и т.п.), фразеологизм, метафора, наглядный образ, каламбур и др.

3. Прагматический уровень отражает интенции и цели носителя, его активную позицию в мире и динамику его картины мира. В состав единиц этого уровня включаются пресуппозиция, дейкис, элементы рефлексии, оценка, «ключевые слова», прецедентные тексты, способы аргументации, «сценарии», планы и программа действия.

Языковой личностью может стать любой носитель языка как автор языковых текстов, имеющий свой характер, интересы, социальные, психологические и языковые предпочтения и установки.

В 1997 году термин языковая личность был включен в переизданную энциклопедию «Русский язык» под редакцией Ю.Н. Караулова.

При изучении языковой личности, наряду с понятием «языковая личность», используются и другие термины. Наиболее значимыми являются речевой паспорт говорящего и языковой идиостиль человека. «Речевой паспорт – это совокупность тех коммуникативных особенностей личности, которые и делают эту личность уникальной (или, по меньшей мере, узнаваемой).

Идиостиль человека (если терминологически противопоставить его речевому паспорту) можно было бы трактовать как выбор говорящим тех или иных средств общения, поскольку стиль предполагает выбор. Речевой паспорт – это аспект коммуникативного поведения, а идиостиль аспект коммуникативной компетенции. Компетенция также включает языковое чутье, т.е. систему бессознательных оценок, отображающих системность языка в речи и общественные языковые идеалы, и языковой вкус – систему установок человека в отношении языка и речи на этом языке».

Поскольку языковая личность – сложно организованная категория, то подходы к её изучению очень разнообразны и, соответственно, классифицировать основные направления её изучения очень непросто.

Многообразие подходов к исследованию языковой личности приводит к тому, что в существующих обзорах современных работ по этой теме в зависимости от целей аналитика, прослеживаются две тенденции:

1. Если автор обзора стремится нарисовать полную картину существующего положения дел, то все современные направления перечисляются длинным списком, с трудом сводимым в какую-либо общую систему. При этом достигается полнота описания, но из-за отсутствия системы общая картина становится труднообозримой.

2. Если целью обзора становится доказательство правомерности собственной концепции, то выбирается какое-либо основание классификации и все работы объединяются в направления, независимо от воли авторов исследований. При этом вырисовывается обозримая и удобная для восприятия читателя картина, однако в одно направление попадают очень разные работы. В этом случае в какой-то степени утрачивается объективность обзора, ряд работ оказывается за пределами анализа, так как не вписывается в выбранную систему.

Разрешить данное противоречие почти невозможно, так как языковая личность – многоаспектный объект исследования, и в существующих работах те или иные аспекты объединяются на разных основаниях. Несомненно, что классификация современных лингвоперсонологических направлений должна учитывать то, что при изучении языковой личности выделяются три основных уровня абстракции, которые описал Ю.Н. Караулов:

а) личность как индивидуум и автор текстов, обладающий «своим характером, интересами, социальными предпочтениями и психологическими установками»;

б) личность как типовой представитель данной языковой общности и более узкого входящего в нее коллектива, совокупный или усредненный носитель данного языка;

в) личность как представитель человеческого рода вообще, «неотъемлемым свойством которого является использование знаковых систем и прежде всего естественного языка».

Подавляющее большинство лингвоперсонологических исследований изучают языковую личность на первых двух уровнях

абстракции, ведется либо дедуктивный анализ – от общего к частному, либо индуктивный – от частного к общему. В то же время, поскольку любая индивидуальная личность является членом социума, а любой тип состоит из конкретных индивидуальных представителей, во всех работах в разных пропорциях устанавливаются как типические, так и индивидуальные черты языковой личности. Данная тенденция отчетливо проявилась, например, при описании профессиональной и исторической языковой личности. Наибольшее внимание уделяется тем профессиям, в которых речевая деятельность преобладает. Анализируется языковая личность представителей следующих профессий: журналиста, радио- и телевизионного ведущего, переводчика, педагога, преподавателя, политика, ученого, юриста, судебного оратора, адвоката, законодателя, бизнесмена, экономиста, государственного служащего, артиста, медика, референта, спортсмена, моряка и др.

Исследуются не только типичные черты профессиональной языковой личности, но и индивидуальные особенности конкретных представителей названных профессий. Во многих работах анализируются конкретные языковой личности прошлого: губернатора А.П. Степанова, Петра Великого, князя А.М. Курбского, Емельяна Пугачева, Ивана IV Грозного и др.

В методологическом плане при изучении языковой личности важно то, что «типологическое исследование языковой личности включено в общую парадигму определения меры единичного и общего, типического и уникального, индивидуального и коллективного в объекте изучения.

Индивидуальное, восходящее к биологическому, и социальное в сознании языковой личности – характеристики диалектически взаимосвязанные. Так, можно говорить о коллективной языковой личности юриста, учителя младших классов, инженера, диалектоносителя, подростка-фаната футбольного клуба и т.п., и о типе языковой личности интроверта, балагура, манипулятора. Это позволяет квалифицировать группы носителей языка, имеющих схожие ментально-языковые характеристики в двух планах: социальном – когда группы представляют собой коллективные языковые личности, и лингво-ментально-психологическом – когда группы (ментально-психологические типы языковой личности) конструируются по их внутренним особенностям, определяющим их языко-речевое поведение. В то же время не следует забывать о

том, что между рассматриваемыми разновидностями нет четких границ, поскольку социальное и природное взаимопроницаемо.

Делая обзор существующих типологий языковой личности, В.И. Карасик пишет о том, что типы языковых личностей выделяются в зависимости от подхода к предмету изучения, который осуществляется с позиций либо личности (этнокультурологические, социологические и психологические типы личностей), либо языка (типы речевой культуры, языковой нормы).

С позиций языка можно построить также модель словарной личности, т.е. носителя представлений, стереотипов и норм, закрепленных в значениях слов, толкуемых в словарях. Словарная личность представляет собой наиболее абстрактный тип языковой личности, вместе с тем даже на уровне словарной личности обнаруживаются оценочные разновидности (например, критик и апологет), проявляющиеся применительно к определенным лексико-семантическим классам слов.

По наблюдению В.И. Карасика, существующие в современной лингвистике подходы к изучению языковой личности могут быть сведены к следующим типам:

1) психологический анализ языковой личности (в психологии разработано множество классификаций характеров – от античной модели темпераментов до теории акцентуированных личностей; при этом подчеркнем, что каждый из типов характеров так или иначе проявляется в коммуникации, т.е. может быть исследован с лингвистических позиций);

2) социологический анализ языковой личности (имеются в виду выделенные и описанные в социологии и социолингвистике языковые индикаторы определённых общественных групп – от индикаторов социальной идентичности в малых группах (семья, школьный класс, производственный коллектив) до индикаторов коммуникативного поведения больших групп (язык молодежи, гендерные характеристики речи, языковые индикаторы людей с низким образовательным цензом);

3) культурологический анализ языковой личности (моделирование лингвокультурных типажей – обобщенных узнаваемых представителей определённых групп общества, поведение которых воплощает в себе нормы лингвокультуры в целом и оказывает влияние на поведение всех представителей общества, например, «русский интеллигент», «американский адвокат», «немецкий офицер», «английский джентльмен»);

4) лингвистический анализ языковой личности (описание коммуникативного поведения носителей элитарной либо массовой языковой культуры, характеристика людей с позиций их коммуникативной компетенции, анализ креативного и стандартного языкового сознания).

В последнее время получил распространение прагмалингвистический подход к изучению языковой личности, в рамках которого говорящий анализируется с позиций дискурса, в котором он участвует.

Таким образом, языковую личность исследуют с разных позиций, однако на первый план в большинстве исследований выходит лингвокультурологический анализ.

Особо следует отметить заслуги В.И. Карасика, в трудах которого и в работах его учеников (О.А. Дмитриевой, О.В. Лутовиновой и др.) получила дальнейшее развитие методология исследования языковой личности, объединяющая достижения лингвоперсонологии и лингвокультурологии.

ЛИТЕРАТУРЫ

1 Лингвоперсонология: типы языковых личностей и личностно-ориентированное обучение: Коллективная монография / Под редакцией Н.Д. Голева, Н.В. Сайковой. – Барнаул, Кемерово: Изд-во БГПУ, 2006.

2 Караулов, Ю. Н. Русский язык и языковая личность. – М.: Наука, 1987.

3 Богин, Г.И. Модель языковой личности в ее отношении к разновидностям текстов: автореф. дис. ... д-ра филол. наук. – Л., 1984. – 31 с.

4 Интернет-ресурсы Педагогическая библиотека <http://www.pedlib.ru>

ПОДГОТОВКА ВЫПУСКНИКОВ ВУЗА К ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ЧЕРЕЗ ДУАЛЬНОЕ ОБУЧЕНИЕ

ЩЕРБАКОВА Е. П.

постдокторант, Торайгыров университет, г. Павлодар

МҰСАЛДАЕВ Ж. М.

магистрант, Торайгыров университет, г. Павлодар

Изменения, происходящие в экономике и политике привели к увеличению неопределенности на рынке труда для выпускников вузов. К ним относятся переход от производства к экономике знаний, процессы глобализации, нарастающая нестабильность занятости, переход от организационной карьеры к портфельной, цифровая революция и увеличение числа выпускников, занимающих должности, не соответствующие их официальной квалификации. На этом фоне среди выпускников растет тревога по поводу окупаемости обучения и возможности трудоустройства по специальности после окончания вуза. Сложившиеся ситуация подталкивает вузы внедрять образовательные программы, которые реалистично готовят обучающихся к профессиональной деятельности.

Тот факт, что трудовая сфера имеет изменчивую и сложную структуру, затрудняет для вузов оценку компетенций, необходимых в данном секторе. Это варьируется в зависимости от сектора экономики, отрасли, региона, обусловленности автоматизацией и глобализацией и таким ожидаемым изменением будущих рабочих мест, как сокращение традиционных ролей выпускников. Это обуславливает необходимость в подготовке гибких выпускников, которые смогут применять свои знания и навыки в различных контекстах, с уклоном на навыки сотрудничества, управления проектами, критического мышления, цифровой грамотности, адаптацией к меняющимся обстоятельствам.

Существует множество исследований, посвященных необходимости и методам подготовки «готовых к работе» выпускников. Вузы и работодатели несут совместную ответственность за предоставление соответствующих образовательных программ, которые способствуют адаптации выпускникам к рабочим условиям. Разрыв может быть уменьшен через улучшение обратной связи, совместного использования инфраструктуры и совместного развития услуг. Педагогические методы, способствующие подготовки «готовых к работе»

выпускников, такие как экспериментальное, проблемное и аутентичное обучение открывают возможности для налаживания контактов между вузами и отраслью, а также способствуют развитию профессиональной идентичности и развитию карьеры.

Озабоченность работодателей готовностью выпускников к работе была зафиксирована как в развитых, так и в развивающихся странах. Навыки и знания приобретенных в процессе обучения оцениваются как недостаточные для достижения целей они составляют немного более трети необходимых навыков. Этот разрыв объясняется несоответствием между образовательными программами вузов и отраслевой практикой, а также несоответствием между представлениями работодателей и вузов о важности готовности выпускников к работе. Обучающиеся ценят эффективное взаимодействие с рабочим местом и выберут вуз способствующий это обеспечить во время обучения. Принимая во внимания увеличение количества обучающихся, поступающих на работу во время обучения в вузе и более широкое распространение мероприятий по трудоустройству обучающиеся имеют больше возможностей для понимания и оценки актуальности образовательных программ, предоставляемых вузом. Отзывы обучающихся, как основных заинтересованных сторон помогают формировать будущее содержание и дизайн образовательных программ.

Одним из решения данного вопроса является внедрение в образовательные программы вуза дуального обучения. Дуальное обучение способствует интеграции знаний обучающихся через применение теории, полученной в вузе на рабочем месте, а также рефлексию полученного практического опыта на рабочем месте в аудитории. Для подготовки компетентных выпускников для будущего при использовании дуального обучения уделяется внимание сочетанию традиционных и новых моделей дуального обучения.

Сектор высшего образования Казахстана сталкивается с конкуренцией на международном и национальном рынке студенческих услуг, переменчивостью в финансировании и ресурсах. На начало 2023-2024 года в сектор высшего образования Казахстана входили 112 организаций, из них 77 университетов, в том числе исследовательских, 14 академий, 10 институтов и приравненных к ним консерваторий, высших школ и высших училищ, 8 национальных высших учебных заведений, 3 национальных исследовательских университета. Из них 59,8% в государственной

собственности, 39,3% в частной и 0,9% в иностранной. Доля студентов, обучающихся в государственных организациях высшего образования, составила 45,1%, в частных организациях – 54,1%, в иностранных организациях – 0,7%. Из общей численности поступивших студентов 71,7% принято на базе общего среднего образования, 19,7% – на базе технического и профессионального образования и 8,7% – на базе высшего образования [1].

Правительство и работодатели оказывают давление на вузы, с целью подготовки компетентных выпускников способных быстро выйти на рынок труда и справиться с его современными вызовами. Будущие работники способные реагировать на вызовы признаны основополагающими для развития экономики страны. Ожидания работодателей от выпускников включают в себя способность к быстрой адаптации, мобильность и готовность к достижению целей с самого начала работы. Эти требования остаются высокими из-за экономической неопределенности и острой конкуренции, что приводит к внедрению более эффективных образовательных программ в вузах.

Точное значение готовности к профессиональной деятельности неясно. Это тесно связано с возможностью трудоустройства и выходит за рамки «твердых» навыков, охватывая самоменеджмент в карьере, профессиональную идентичность, рынок труда, экономические условия. Эти факторы влияют на способность выпускника достичь успеха в своей карьере без зависимости от других людей и внешних обстоятельствах. Готовность к профессиональной деятельности связана с наличием навыков необходимых для успешной адаптации и развития в современной рабочей среде. Существует много определенных навыков, которые считаются важными для подготовки обучающихся к профессиональной деятельности, и работодатели обращают внимание на наличие этих навыков у выпускников при принятии решения о найме. Важным аспектом является способность показывать профессиональное поведение и навыки эффективной работы в коллективе и общения. Для достижения успеха в будущей работе важно развивать у обучающихся навыки, которые применимы и переносимы между различными должностями. Необходимость развития «мягких» навыков у обучающихся привели к размышлению администрации вузов об актуальности своих образовательных программ. Развитие «мягких» навыков повышает аналитическое, логическое, критическое мышление и поэтому преподаватели не

должны воспринимать профессиональную готовность как потерю содержания, ориентированному на конкретную дисциплину.

По прогнозам ученых количество профессии требующих «мягких» навыков увеличиться на половину от ныне существующих. Важно расширять понимание профессиональной деятельности, включив в него возможности для будущей работы в конкретном секторе. Профессиональная деятельность включает три вида знаний:

- концептуальные знания – знание фактов, идей и концепции, которые выпускник усвоил;
- процедурные знания – умения и навыки, которые выпускник может применить практически для выполнения определенных задач и действий;
- диспозиционные знания – отражают ценности, убеждения, интересы и мотивацию, которые ориентируют выпускника в действиях и влияют на его поведение [2].

Образовательные программы, реализуемые вузами, должны признавать и оценивать все три вида составляющих профессиональную готовность, но не должны игнорировать индивидуальные потребности и возможности обучающихся, чтобы обеспечить наилучшие условия для успешного обучения и развития. Подготовка к профессиональной деятельности не должна сводиться только к приобретению определенных навыков и знаний, которые обучающиеся получают в вузе и применяют на рабочем месте. Такой подход слишком узок и упрощен, поскольку он не учитывает сложные социальные и экономические аспекты, которые влияют на успешное вхождение в мир труда. Вместо этого лучше использовать более широкий взгляд на подготовку к профессиональной деятельности, который включает не только конкретные навыки, но и различные аспекты личности, социальные навыки, культурные особенности и другие факторы, способствующие успешному трудоустройству выпускников.

Готовность к профессиональной деятельности играет важную роль, поскольку она может дать представление и потенциал выпускника долгосрочной перспективе трудоустройства и карьерного роста. Исследования подчеркивают важность подготовки к профессиональной деятельности поскольку он не только влияет на первую работу после окончания вуза, но и на возможность для развития и успешного продвижения в карьере в будущем [3]. Готовность к профессиональной деятельности позволяет быть более гибким и обладать навыками, необходимыми для эффективного

функционирования в современно сложном процессе труда. Имея тщательную подготовку и готовность к профессиональной деятельности выпускники лучше ориентируются в работе, быстрее адаптируются к новым условиям и требованиям, что позволяет успешно справляться с вызовами современной экономике. Наличие навыков «навигации» и адаптивности у выпускников обеспечивает более уверенный старт и способствует их лучшему успеху на рынке труда [4]. Выпускники, которые имеют высокую уверенность в своих способностях обычно успешнее, справляются на рабочем месте. Недостаток уверенности в своих способностях может препятствовать получению работы и снижать производительность труда [5]. Поэтому важно, чтобы выпускники развивали позитивное самосознание и уверенность в своих силах, что в итоге может оказать положительное влияние на экономику в целом.

Уже давно отмечается несоответствие между содержанием образования и потребностями на рынке труда, что приводит к недостатку навыков у выпускников, особенно в областях, не связанных с техническими специальностями. Это указывает на необходимость более тесного взаимодействия между вузами и представителями отрасли, чтобы обеспечить подготовку выпускников с актуальными и востребованными навыками для успешной работы [6]. Индустрия считает, что сектор высшего образования сам по себе недостаточно подвижен, чтобы соответствовать меняющимся требованиям отрасли. «Симбиотические» отношения между отраслями, вузами и обучающимися в которых особое внимание уделяется опыту обучения на рабочем месте обучающихся и их восприятию выбранной профессии, могут привести к обучению способствующему переходу в мир труда [7]. Рекомендуемый вклад со стороны отрасли включает в себя предоставление экспертов в определенных областях для проведения лекции и предоставление обучающимся место для стажировки в своих компаниях.

Внедрение дуального обучения в образовательные программы вузов признается как одно из средств развития профессиональной деятельности. Через дуальное обучение совершенствуются «мягкие навыки», повышается успеваемость, обучающиеся становятся более информированными и лучше подготовленными к сравнению своих навыков с теми, которые требуются в отрасли [8]. Дуальное обучение помогает обучающимся перейти от обучения к трудоустройству, готовят их к трудностям, с которыми они могут столкнуться в качестве профессионалов на начальном уровне в рабочей среде.

Данный вид обучения способствует обратной связи и рефлексии, которые развивают самостоятельность обучающихся и позволяют им оценить свои реакции на сложные ситуации в профессиональной среде [9]. Дуальное обучение поощряет обучающихся связывать и сравнивать теорию и практику, интерпретировать последствия обнаруженных различий для будущей практики и размышлять о ценностях, лежащих в основе практики. Оно позволяет обучающимся иметь представление о необходимых навыках, уметь оценивать и сопоставлять собственные компетенции и определять путь развития, чтобы соответствовать ожиданиям работодателей.

Дуальное обучение включает в себя обучение в модулируемой и виртуальной среде, которые способствуют повышению готовности к профессиональной деятельности, и проблемно-ориентированное обучение, которое поощряет обучающихся брать на себя ответственность за собственное обучение и повышает мотивацию, самооценку и уверенность в себе в связи с готовностью к профессиональной деятельности. Учитывая основные принципы самостоятельного обучения опыт дуального обучения должен включать активное участие в нем самого обучающегося. Исследователи утверждают, что повышение готовности к профессиональной деятельности дуальное обучение должно быть аутентичным, включать процессы контроля и обратной связи, а участвующие в нем обучающиеся должны быть хорошо подготовлены к этому опыту.

Дуальное обучение включает подготовку направленную непосредственно на развитие «мягких» навыков. Через метод проектов применяемый при данном обучении обучающийся применяет теорию к проблемам и разрабатывает решения для практики, и повышает уверенность в себе, что, важно учитывая рост в горизонтальном карьерном росте.

Увеличение профессиональной идентичности обучающихся, их навыков и уверенности в себе влияет на их восприятие возможностей на рынке труда и подготавливает к профессиональной деятельности. Это достигается за счет развития самосознания и поддержки, оказываемой обучающимся в процессе дуального обучения.

ЛИТЕРАТУРА

1 <https://stat.gov.kz/ru/industries/social-statistics/stat-edu-science-inno/publications/6389/>

2 Billett S. Readiness and learning in health care education //Clin Teach. – 2015. – Т. 12. – №. 6. – С. 367-372.

3 Caballero C. L., Walker A. Work readiness in graduate recruitment and selection: A review of current assessment methods //Journal of teaching and learning for graduate employability. – 2010. – Т. 1. – №. 1. – С. 13-25.

4 Coetzee M. Measuring student graduateness: Reliability and construct validity of the Graduate Skills and Attributes Scale //Higher Education Research & Development. – 2014. – Т. 33. – №. 5. – С. 887-902.

5 Moore T., Morton J. The myth of job readiness? Written communication, employability, and the ‘skills gap’ in higher education //Studies in higher education. – 2017. – Т. 42. – №. 3. – С. 591-609.

6 Cappelli P. H. Skill gaps, skill shortages, and skill mismatches: Evidence and arguments for the United States //ILR review. – 2015. – Т. 68. – №. 2. – С. 251-290.

7 Abrandt Dahlgren M. et al. Learning for the professions: Lessons from linking international research projects //Higher education. – 2008. – Т. 56. – С. 129-148.

8 Parker III E. T. et al. The differential effects of internship participation on end-of-fourth-year GPA by demographic and institutional characteristics //Journal of College Student Development. – 2016. – Т. 57. – №. 1. – С. 104-109.

9 Zegwaard K., Campbell M. P. Ethics and values: The need for student awareness of workplace value systems //Proceedings of WACE 17th World Conference on Cooperative and Work Integrated Education. – Drexel University, 2011. – С. 1-11.

НАВЫКИ И КАЧЕСТВА ВАЖНЫЕ ДЛЯ ВЫПУСКНИКОВ ВУЗОВ В КОНТЕКСТЕ ГЛОБАЛИЗАЦИИ МИРА ТРУДА

ЩЕРБАКОВА Е. П.

постдокторант, Торайгыров университет, г. Павлодар
ЖАРИКОВ Н. М.

магистрант, Торайгыров университет, г. Павлодар

Ожидания от вузов и их выпускников всегда были высокими, поскольку в вузах приобретались, развивались и совершенствовались знания и навыки более высокого уровня. В наше время это особенно актуально, так как работодатели ожидают от выпускников высокой

квалификации необходимой для готовности к глобальному миру труда.

В современном мире выделяют шесть тенденции отражающие важные изменения, которые происходят и влияют на роль выпускников в профессиональной среде:

- общество знаний;
- растущая неопределенность на рынке труда;
- развитие ИКТ;
- высокая производительность организации;
- глобализация;
- изменение экономической структуры.

Данные тенденции приводят к тому, что выпускники будут сталкиваться с разнообразными задачами и требованиями, которые усиливают требования как новым, так и традиционным навыкам и качествам. К ним относятся:

- профессиональный опыт;
- гибкость;
- управления инновациями и знаниями;
- мобилизация человеческих ресурсов;
- международная ориентация;
- предпринимательство.

Далее будут более рассмотрены шесть текущих тенденции влияющих на мир труда и экономику в целом, и соответствующие навыки, которые требуются для успешной адаптации к этим тенденциям.

Общество знаний – профессиональный опыт.

Вторая половина 20 вв. ознаменовалась переходом от общества, основанного на промышленном производстве массовых товаров, к обществу, где услуги и знания играют основополагающую роль. Такой переход характеризуется увеличением значимости сферы услуг и ростом приоритета знаний как основного актива. Эти изменения приводят к развитию экономики, основанной не только на производстве материальных товаров, но и на предоставлении различных услуг и использовании интеллектуальных ресурсов. Переходу от «изготовления» к «знанию» способствовали две тенденции: глобализация и технологическое развитие.

Для организации информация стала ключевым элементом в завоевании и сохранении конкурентных преимуществ [1]. Они осознают, что доступ к актуальной информации и инновациям позволяет им повышать эффективность и улучшать качество

продукции или услуг. Поэтому инвестирование в развитие знаний сотрудников, их образование и поиск новых идей становятся приоритетом для успешного бизнеса. Это в свою очередь приводит к увеличению спроса на работников умственного труда. Они выполняют задачи, которые требуют сложного анализа, креативности и принятия нестандартных решений. Такие задачи не могут быть автоматизированы, так как они уникальны и не поддаются стандартным правилам. Спрос на работников умственного труда растет в условиях разнородного общества знаний.

Чтобы преуспевать в обществе знаний выпускники должны обладать необходимыми навыками для выполнения задач, связанными с умственным трудом. Для этого требуется: обладание конкретными знаниями и навыками, необходимыми для решения профессиональных задач; умение анализировать сложные ситуации, применять обоснованные решения на основе опыта и экспертизы в своей области; владение общими академическими навыками, такими как аналитическое мышление, рефлексия и способность видеть ограничения своей области знаний и дисциплины [2]. Комбинация всех этих аспектов позволяет выпускникам адекватно выполнять свои профессиональные обязанности и играют важную роль в его профессиональном опыте. Профессиональный опыт включает в себя сбор и изучение теоретических знаний, разработку конкретных методов для решения задач, а также обучение использованию профессиональными инструментами. Для того чтобы овладеть высоким профессиональным опытом требуется от 5 до 10 лет практики, обучения и опыта [3].

Растущая неопределенность на рынке труда – гибкость.

В связи с изменениями трудовых отношений между работниками и работодателями участились случаи растущего добровольного или вынужденного перехода на рынок труда работников. По мнению Schmid правительство должно реагировать на эти изменения сочетая гибкость на рынке труда с социальным обеспечением для содействия формированию рынков труда в переходный период [4]. Он выделил пять типов переходов на рынке труда между:

- различными видами занятости (зависимой и самозанятостью, неполной и полной занятостью, временными и постоянными трудовыми отношениями);
- безработицей и занятостью;
- образованием, профессиональной подготовкой и занятостью;
- частной деятельностью и деятельностью на рынке труда;

– трудоустройством и выходом на пенсию.

Правительство создает условия для переходных рынков труда, каждый работник сам должен осуществлять эти переходы. Поэтому работники должны обладать навыками необходимыми для того, чтобы успешно справиться с этими изменениями. Это включает достижение необходимого уровня гибкости.

Для того чтобы быть гибким, выпускникам необходимо готовиться к неожиданностям и быть готовыми к обучению новым знаниям и навыкам. Гибкость включает возможность переквалификации и переподготовки, способность адаптации к новым задачам и среде труда. В мире, где меняющиеся условия труда становятся нормой, гибкость является важным качеством для успешной карьеры и личного развития.

Развитие ИКТ– управления инновациями и знаниями.

Технологические инновации, особенно связанные с ИКТ, играют ключевую роль в создании общества знаний. Эти инновации приводят к изменениям на рынках и увеличению неопределенности. Они способствуют росту высокопроизводительных рабочих мест и являются движущей силой глобализации и изменения в экономической структуре. Внедрение новых технологий изменяет не только способы производства, но и влияет на общественные и экономические процессы в целом.

Успешность внедрения ИКТ зависит от уровня навыков работников. ИКТ способствуют повышению квалификации работников, что особенно важно для выполнения сложных задач. Для монотонно рутинных задач, часто выполняемых работниками с низкой и средней квалификацией, ИКТ могут стать заменой человеческого труда. Таким образом, в зависимости от типа работы и уровня квалификации работников, роль ИКТ может быть различной – как средство для улучшения продуктивности, так и альтернативой рабочей силы.

В компаниях, где присутствуют современные технологии, отдают предпочтение высококвалифицированным работникам. Это связано с тем, что такие сотрудники уже обладают продвинутыми навыками в области ИКТ и не требуют длительного обучения. Компания таким образом может сэкономить на расходах на обучение персонала и получить максимальную производительность от своих сотрудников [5].

ИКТ играют важную роль в развитии навыков, необходимых для управления инновациями и знаниями. Успешные инновации и

эффективное управление знаниями на современных рабочих местах тесно связаны с навыками использования ИКТ. Это подчеркивает важность овладения сотрудниками цифровыми навыками для повышения производительности и конкурентоспособности организации в быстро меняющемся мире технологий.

Идеи, новые технологии и знания должны быть не только разработаны и получены, но и успешно внедрены в процессы организации. Этот процесс включает в себя развитие навыков, необходимых для адаптации и применения инноваций внутри организации. Управление инновациями и знаниями также предполагает использование внешних источников инноваций, чтобы организация могла эффективно внедрять новые идеи и инновации. Компонентом успешного управления инновациями и знаниями является способность быстро адаптироваться к изменениям и использованию внедрения инноваций для создания конкурентноспособной продукции или услуги.

Высокая производительность организации – мобилизация человеческих ресурсов.

Для эффективного управления знаниями и учета возрастающей неопределенности на рынке необходимы организационные изменения внутри организаций. Традиционные методы управления не стимулируют инновации и не используют потенциал интеллектуального труда сотрудников. Организации, которые успешно основываются на интеллектуальном труде сотрудников для улучшения производительности и конкурентоспособности, принимают специфические организационные изменения. Термин «высокопроизводительные организации» используется для обозначения организаций, которые успешно адаптировали свою структуру к этим требованиям и активно развиваются в условиях быстро меняющегося бизнес-окружения [6]. Данные организации отличаются от традиционных высоким уровнем рабочих мест, которые спроектированы для широкого спектра навыков и разнообразных задач. В таких организациях широко используется командная работа, снижается количество иерархических уровней, отдельным сотрудникам и командам делегируется больше ответственности. Эти характеристики помогают создать более гибкую, адаптивную и инновационную рабочую среду, способствующую улучшению производительности и конкурентоспособности.

Появление воспроизводительных организации порождает мобилизацию человеческих ресурсов. На человеческие ресурсы

возлагаются большие надежды. Работники умственного труда должны оптимально мобилизовать свои и чужие человеческие ресурсы, для этого им необходимо обладать следующими навыками. Навыками межличностного общения для эффективной работы в команде и взаимодействия с коллегами и клиентами. Навыками самоменеджмента, включая управление бюджетом, временными ограничениями, а также лидерство. Стратегическими организационными навыками, которые помогают действовать стратегически для достижения целей организации. Работникам умственного труда необходимо самостоятельно управлять своими человеческими ресурсами. Они должны быть самостоятельными в обновлении своих навыков и знаний, следить за последними инновациями и оставаться на переднем крае своей области. Работники должны активно выявлять области, в которых им не хватает навыков, и разрабатывать планы для их устранения через обучения и самостоятельную практику.

Глобализация – международная ориентация.

В результате глобализации в современном мире через границы происходит быстрое перемещение идей, капиталов, товаров, услуг и людей, что приводит к увеличению межкультурного взаимодействия. Данная тенденция становится неотъемлемой частью рабочей жизни.

Большинство выпускников вузов работают в международных организациях или компаниях, что приводит к необходимости владения ими иностранными языками для успешного ведения бизнеса и карьерного роста в условиях глобализации, поскольку это умение становится ключевым требованием в мире труда [7].

Для тех, кто работает в сфере умственного труда, особенно важно обладать международной ориентацией. Межкультурная ориентация включает в себя способность работать в глобальной среде, понимание межкультурных различий, языковые навыки.

Для успешного взаимодействия с людьми из разных культур помимо знания иностранных языков важно обладать межкультурными навыками, позволяющими адаптироваться к различным культурным контекстам, уважать разнообразие и хорошо работать мультикультурных коллективах. Сегодняшним выпускникам необходимо выходить за пределы своей зоны комфорта и адаптироваться к разным культурным контекстам. Межкультурные навыки включают в себя умение эффективно вести переговоры, проявлять вежливость, принимать решения,

работать в команде с представителями разных культур, способность эффективно общаться и сотрудничать с руководителями, коллегами, партнерами или клиентами из различных культур.

Изменение экономической структуры – предпринимательство.

В последние десятилетия произошли значительные изменения в экономической структуре, в частности снижение государственного контроля и ограничений в экономике способствовало росту предпринимательства и конкуренции, новые технологии значительно изменили способы работы и взаимодействия, глобализация привела к увеличению международной торговли, инвестиций и перемещению рабочей силы, услуги становятся все более востребованными что приводит к расширению этого сектора экономике. Одновременно с этим увеличилась важность малого и среднего бизнеса, это связано с их гибкостью, способностью к инновациям и быстрой адаптации к изменениям.

Малые и средние компании становятся все более важными для создания рабочих мест. Традиционные иерархические структуры внутри компаний становятся менее жесткими и заметными, что приводит к большей открытости внутренним коммуникациям, более гибким рабочим процессам. Это приводит к тому, что компаниям требуются работники, которые не просто выполняют инструкции, но и способны брать на себя ответственность и инициировать новые проекты или идеи внутри организации, принимать предпринимательские инициативы.

В контексте стран, где специализация на инновациях и знаниях важна, предпринимательство становится одним из главных факторов, который позволяет поддерживать и укреплять свои позиции на мировой арене. Предпринимательство способствует созданию новых идей, разработке новых продуктов и услуг, а также культуре инновации, что является ключевым для поддержания конкурентоспособности в современной экономике [8].

Традиционно предпринимательство ассоциируется с частным бизнесом и индивидуальными предпринимателями. Однако в контексте государственного сектора, также имеется место для предпринимательства. Институциональные предприниматели в государственном секторе могут применять предпринимательский подход к управлению и внедрению новых идей, процессов или политик. Они могут искать эффективные решения для решения социальных, экономических и политических проблем, а также улучшая качество предоставляемых услуг.

Ключевыми элементами предпринимательства являются:

– умение определять коммерческие риски и возможности – это включает в себя умение оценивать конкурентов, рыночные тренды, потребительский спрос и другие факторы, которые могут повлиять на успех организации;

– понимание затрат – не только финансовые затраты на производство или предоставления услуг, но и операционные издержки, расходы на маркетинг, административные расходы и т.д.;

– способность превратить идею в успешный продукт – умение разрабатывать бизнес-планы, строить команду, разрабатывать продуктовые стратегии, а также управлять процессом производства и распределения.

Важность понимания рынка труда и его влияние на навыки и качества, требуемые для успешного трудоустройства и готовности выпускников к реальным требованиям, подчеркивает необходимость понимания аспектов высшего образования, которые способствуют развитию этих навыков. Эти аспекты могут включать в себя международный опыт, практический опыт, стажировки, работу на практике и другие формы активного участия обучающихся в процессе обучения.

В целом важен комплексный подход к подготовке выпускников, который включает в себя понимание требований рынка труда и создание подходящей образовательной среды, способствующей развитию необходимых навыков.

ЛИТЕРАТУРА

1 Wickramasinghe N. (ed.). Knowledge-based enterprise: Theories and fundamentals: Theories and fundamentals. – Igi Global, 2007.

2 Levy F. How Technology Changes Demands for Human Skills. OECD Education Working Papers, No. 45 // OECD Publishing (NJ1). – 2010.

3 Ericsson K. A., Crutcher R. J. The nature of exceptional performance. PB Baltes, DL Featherman, RM Lerner, eds. Life-Span Development and Behavior, Vol. 10. – 1990.

4 Schmid G. Transitional labour markets. A new European employment strategy // Public policy and social welfare. – 2000. – Т. 24. – С. 223-254.

5 Greenan N. Organisational change, technology, employment and skills: an empirical study of French manufacturing // Cambridge Journal of economics. – 2003. – Т. 27. – №. 2. – С. 287-316.

6 Organisation for Economic Co-operation and Development. Literacy, numeracy and problem solving in technology-rich environments: Framework for the OECD survey of adult skills. – Paris : OECD Publishing, 2012.

7 Pavlin S., Svetlik I. The world of work and the demand for competences // Competencies and Early Labour Market Careers of Higher education Graduates in Europe. University of Ljubljana: Faculty of Social Sciences. – 2011. – С. 73-106.

8 Astebro T., Thompson P. Entrepreneurs, jacks of all trades or hobos? // Research policy. – 2011. – Т. 40. – №. 5. – С. 637-649.

МАЗМҰНЫ

Гуманитарлық және әлеуметтік ғылымдары Гуманитарные и социальные науки

Секция 33

Көптілділік білім берудің өзгеріс үрдісі ретінде Полиязычие как тренд образования

Аубакирова Р. Ж., Нуркенова А. М. Орыс тілді мектептерде білім алатын балаларға қазақ музыкасын дәріптеудің маңызы зор	3
Бахтиярова М. Г. Полиязычие через интеграцию уроков биологии и английского языка	8
Боровенская Н. А. Полиязычие – новый тренд в образовании и культуре	14
Жанбулат М. Ж., Капенова Ж. Ж. Коммуникативно-когнитивный подход к обучению английскому языку и активизации коммуникативных возможностей	18
Жармуханбетов М. Е., Патрахина А. А. Полиязычное образование как ключевой аспект межкультурной компетенции в современном мире	23
Жумашева А. Ш., Авдхапарқызы Ә. Content and Language Integrated Learning технологиясын көптілді білім беру жағдайында оқушыларды шет тілінде оқыту құралы ретінде пайдалану	27
Луцюк Г. А., Кривенко Г. А. Формирование читательской грамотности школьников в процессе полиязычного образования	33
Лымарчук Л. М. Формирование функциональной грамотности учащихся посредством полиязычного курса «Short theory of Physics 10-11 grade»	39
Нургожина Б. В., Қайролла А. Р. Использование и развитие казахского языка в полиязычном Казахстане	44
Нуркина Н. А., Шарипова А. А., Мишагина А. Н. Қазақ тілінің экономика мен қаржы саласындағы рөлі	53
Садықов Р. Т. Изучение информатики на английском языке в Казахстане	57
Таскарина А. Е. Полиязычие как тренд образования	62
Тлеуленова З. О. Билингвизм и билингвальное образование	66

Секция 34 Заманауи білім беру және әлеуметтік жұмыс Современное образование и социальная работа

Abakova S. B. Prevention of computer and game addiction in children and adolescents	72
Авдиенко Л. С. Роль оценки в повышении мотивации обучающихся на уроках истории	77
Айтимова М. К. «Дүниетану» пәні сабақтарында тарихи материалды оқыту барысында оқушылардың танымдық қызығушылығын дамыту	82
Айтмағамбетова А. С., Омарова Д. Б., Сунтаева А. О. Модель организационно-педагогического сопровождения процесса развития культуры интеллектуального труда одаренных детей	87
Ақанова А. Н. «Актерлік шеберлік» үйірмесінде білім алушылардың шығармашылық қабілетін дамытудағы педагогикалық шарттар	92
Алькеева Р. С. Қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында мәтінмен жұмыс жасау арқылы функционалдық сауаттылықты дамыту	96
Амирханова Б. Ж. Қолөнер арқылы технология сабағында оқушылардың іскерлігін қалыптастыру	98
Амирханова Г. М. Мектепке дейінгі ұйымдарда инклюзивті білім беруді ұйымдастыру ...	105
Анкежанова К. К., Нұрғалиева Ж. Т. Мұғалімнің рефлексиялық тәжірибесі-табысты оқушыны қалыптастырудың негізі	111
Аплашова А. Ж., Ахметжанова Н. Ж. Ата-аналық көзқарастардың жасөспірімдердің кәсіби өзін-өзі анықтауына әсерін эксперименттік зерттеу	115
Арипова Ж. Р. Танымдық қызығушылық оқу құралы және ынталандыру ретінде	123
Аханова Д. Т. Информатика сабағында жаңа инновациялық технологияларды қолдану әдісі	129
Бабич И. М. Методика оценки уровня развития навыков анализа и обработки данных у учащихся старших классов по химии	134
Байкуатова Т. К. Бастауыш сыныптағы оқушылардың ойы мен тілін дамытудың мәні	139
Батыргужинова А. К. Орыс тілі сабағында оқушылардың сөйлеу тілін дамыту	142

Белозерова О. И. Как предупредить контекстные ошибки в письменной речи учащихся, используя семантико-стилистический метод при анализе текста на уроках русского языка?	148
Булъгенова А. Ю., Антикеева С. К. Семья, воспитывающая ребёнка с инвалидностью как объект социальной работы	152
Бурдина Е. И., Дюсенова З. Д. Возможности арт-методов в обучении детей с ООП на уроках изобразительного искусства в школе	157
Гизатуллина Б. О., Антикеева С. К. Социальная поддержка семей, воспитывающих детей с инвалидностью	164
Жансеитова Д. З. Білім берудігі инновациялар.....	169
Докторхан Н. Жалпы білім беретін мектеп жасөспірімдерінің агрессивті мінез-құлқының педагогикалық және психологиялық сипаттамасы	174
Дюсембаев А., Убаськин А. В. Изучение значения проведения эколого-просветительской работы с учащимися на основе факультативных занятий	178
Дюсембаев А., Убаськин А. В. Изучение значения проведения эколого-просветительской работы	183
Еркибаева М. К., Турсынханова З. Д. Химия пәні бойынша оқушылардың зерттеу жұмыстарын ұйымдастыру	187
Есенкулова Т. Д., Каирболат Н. М. Влияние искусственного интеллекта на будущее образования	192
Ефимова И. В. Образовательный подход к обучению речи и коммуникативной деятельности.....	199
Жакупов Н. Р., Ерген М., Сабирова А. Я. Применение искусственного интеллекта при решении задач ЕНТ по физике.....	205
Жармуханбетова А. Б., Жармуханбетов М. Е. Роль и значимость социальной работы в современном образовании.....	209
Zhunussova K. K. Learning motivation of younger students to study English	214
Жунуспаева К. Х. Тарих сабақтарында білім алушылардың бойында Soft Skills дағдыларын қалыптастырудың тиімді жолдары	219
Ильчубаева Г. Т., Алушинов Т. Т. Внедрение современных технологий в учебный процесс по естественно-научным дисциплинам в колледжах Казахстана	223

Каирбаева А. Қ., Куанышева Р. С., Оспанова Н. Н. Формальды емес оқытуды дамыту мен қолжетімді білім беруді қамтамасыз етуге қатысты мәселелер.....	227
Кайрбаева А. Г. Оқытудың тиімді әдіс-тәсілдері.....	231
Каиргельдинова С. А. Бастауыш сынып оқушыларының зерттеу жұмыстарына деген қызығушылығын арттыру тәсілдері	239
Капсалямова А. Т. Исследовательская деятельность в начальной школе	244
Карабекова А. А. Использование геймификации для повышения уровня владения английским языком	249
Касенова З. З., Мукина А. С., Усенова К. Т. Особенности инклюзивного образования в дошкольных учреждениях	254
Касенова С. К. Проблемное обучение в начальной школе	262
Касымғалиева А. К. Білімалушының тарих пәнінен функционалдық сауаттылығын арттыру бағытындағы түрлі тапсырмалар тізбегі.....	267
Курмангазина Г. Б., Әуесхан М. С., Байзуллина А. К. Әлеуметтік кеңістікке интеграциялану үрдісінде студенттердің эмоционалдық тұрақсыздығын зерттеудің тиімді әдістерін анықтау	273
Күшербаева И. Қ. Интегралды әдістер арқылы оқушылардың дәлел келтіру дағдыларын дамыту.....	280
Майған А.Т., Рахметова А. А. Географиялық пәндерді оқыту барысында геоақпараттық технологияларды қолдану.....	284
Матаев С. К. К вопросу о проблеме происхождения тревожности у детей.....	289
Mataev S. K. The relationship of high anxiety and low level of communication development in adolescents	293
Мельник Э. С., Каббасов Б. Д. Интеграция stem в учебном процессе: преимущества для студентов и общества.....	297
Мутишева С. А., Ерғалиев Қ. С. Тілді оқытудағы мобильді технологиялардың дидактикалық қасиеттері мен әдістемелік қызметтері	304
Мұратбай Б. Қ. Применение информационно-коммуникационных технологий на уроках математики при обучении детей с особыми образовательными потребностями.....	312

Novossyolova Ye. A., Yelemessova B. M., Aipova A. K. The concepts of ethnic identity and patriotism as key values of public consciousness	317
Nurakhmetova N. Ye. The role of interpersonal relations in the formation of a child's personality in primary school age	323
Нурғалиева Г. Оқушылардың сөйлеу тілдерін дамытуда диалогтік оқытудың маңызы	327
Осипенко А. М. Педагогический дизайн инновационного образовательного пространства школы-лицея № 8 в современных условиях	332
Пиговаева Н. Ю., Алибаева А. Б. Роль психолого-педагогического сопровождения профессионального самоопределения старшеклассников.....	338
Popandopulo A. S., Mischeleva S. C. Development of metacognitive skills in the learning process and ways to assess their level.....	345
Рашиева Л. Б. Научно-исследовательская и проектная деятельность преподавателей и студентов как одно из условий формирования профессиональных компетенций студента	349
Сағатова А. К., Сағат Д. Қ., Кәрібай М. А. Қазақ қоғамында бала тәрбиесіндегі әженің орны	354
Сейтханова А. К., Карабеков М. С. Инновационные методы обучения физике в условиях ограниченных ресурсов: опыт внедрения виртуальных лабораторий в сельских школах	361
Соколова О. И. Уровни сформированности функциональной грамотности на уроках английского языка	366
Спиридонова Л. Д. Этно-культурный компонент содержания образования по предмету художественного труда как основа художественно-эстетического воспитания.....	373
Сұлэйменова А. С., Кенжегулова Р. С., Рустемханова З. С. Использование схем графического моделирования на занятиях по рисованию с детьми ЗПР.....	380
Сұлэйменова Л. С., Антикеева С. К., Каюмова М. С. Бесконфликтная среда как фактор благополучия сотрудников университета.....	385
Sungat T. B. Bullying problems at school	388
Темиргалинова А. К. ЖОО-да оқу процесінде болашақ педагогтардың коммуникативтік-этнопедагогикалық құзыреттілігі калыптастырудың педагогикалық шарттары	394

Тлеуленова З. О., Сапарғалиева Р. А. Спецификация инклюзивного образования на уроках английского языка.....	401
Толукызы М., Хавидолла Б. Сын тұрғысынан ойлау техникалары арқылы күрделі деңгейлі тапсырмаларды орындау дағдыларын қалай дамытуға болады?.....	405
Тулекова Г. М., Тогжигитова Д. К. Технологии социальной работы по профилактике правонарушений среди несовершеннолетних.....	410
Тулекова Г. М., Сагитжанова Ш. Б. Ғылыми шығармашылықты ынталандыру тәсілі ретінде жоба әдісін оқу процесіне біріктіру.....	415
Турсукпаева С. Развитие читательской грамотности на уроках английского языка у учащихся 4х классов	422
Уантаева М. М. Критериальное оценивание в современной системе образования Республики Казахстан	429
Улькина В. А. Когнитивные механизмы адаптации к кризисным ситуациям у детей и подростков	434
Уразгулова А. К. Использование опорных схем в обучении грамматике и правописанию учащихся школ	439
Ушакова Н. М., Шадрина Д. А. Исследование уровня творческих способностей обучающихся	443
Ушакова Н. М., Левадная М. А. Исследование уровня интеллектуального потенциала учащихся.....	450
Ушакова Н. М., Бармина Е. Ю. Диагностика уровней самостоятельной познавательной деятельности младших школьников	454
Хавдарсоль У. Студенттердің ерте кәсіби өзін-өзі анықтауды қолдаудің технологияларымен тәжірибелерін арнайы пәндер пәнін оқыту барысында жаңа ойын түріндегі технологияларды қолдану	460
Шакимаева М. С. Исследования языковой личности	465
Щербаква Е. П., Мұсалдаев Ж. М. Подготовка выпускников вуза к профессиональной деятельности через дуальное обучение	471
Щербаква Е. П., Жариков Н. М. Навыки и качества важные для выпускников вузов в контексте глобализации мира труда.....	477

**АКАДЕМИК ҚАНЫШ СӘТБАЕВТЫҢ
125 ЖЫЛДЫҒЫНА АРНАЛҒАН
«XXIV СӘТБАЕВ ОҚУЛАРЫ» АТТЫ
ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ КОНФЕРЕНЦИЯНЫҢ
МАТЕРИАЛДАРЫ**

XVI том

Техникалық редактор А. Р. Омарова
Корректор: А. Р. Омарова
Компьютерде беттеген: З. Ж. Шокубаева
Басуға 23.04.2024 ж.
Әріп түрі Times.
Пішім $29,7 \times 42 \frac{1}{4}$, Офсеттік қағаз.
Шартты баспа табағы 28,3. Таралымы 500 дана.
Тапсырыс № 4224

«Toraighyrov University» баспасы
«Торайғыров университеті» КЕАҚ
140008, Павлодар к., Ломов к., 64.